

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІРИ**

МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,

**присвяченої пам'яті першого ректора
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України**

**Івана Ісаковича
Пилипенка**

Київ, 17 жовтня 2017 р.

УДК 657.1; 657.25; 657.37; 657.6
ББК 60.655

Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2017. – 535 с.

978-617-571-143-9

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції містять тези доповідей, повідомлень та виступів її учасників, у яких викладено наукові результати аналітичного осмислення сутності сучасних проблем модернізації соціально-економічного, гуманітарного, освітнього, наукового простору та перспектив розвитку України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів економічних та соціально-гуманітарних спеціальностей.

Адреса оргкомітету конференції:
Україна, 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1;
тел.: (044)486-15-02; (044)486-13-10
e-mail: info@nasoa.edu.ua

Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори. Організаційний комітет залишає право на їх літературне редагування та відмову від друкування тез у разі невідповідності вимогам оформлення, спрямованості програмним питанням заходу.

УДК 657.1; 657.25; 657.37; 657.6
ББК 60.655

978-617-571-143-9

© НАСОА, 2017

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії:

Момотюк Л. Є. – д.е.н., професор, проректор з науково-педагогічної та виховної роботи Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Заступник голови:

Бондарук Т. Г. – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Члени редакційної колегії:

Надольний І. Ф. – д.філос.н, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту, заслужений працівник освіти України;

Пархоменко В. В. – к.е.н., доцент, декан фінансово-економічного факультету Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Гаврилюк Т. В. – д.філос.н., доцент, завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Залюбовська С. С. – к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Мотузка О. М. – к.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, завідувач редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Горобець О. О. – директор бібліотеки, заступник завідувача редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Чебанова В. Г. – літературний редактор редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Відповідальний секретар редакційної колегії:

Мельничук Н. Ю. – к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Алфьорова А. О.

Формування системи доходів державного бюджету України 13

Артем'єва І. О.

Сучасні напрями перетворень системи забезпечення
макрофінансової стабільності 15

Білоусова О. С.

Роль бюджетних видатків розвитку у забезпеченні
економічного зростання 20

Білошкурська Н. В., Білошкурський М. В.

Економіко-математичне моделювання результатів
фінансово-господарської діяльності підприємства 23

Богданюк О. В., Яковенко Ю. В.

Сутність розрахунків з оплати праці як соціально-економічної
складової розвитку України 26

Бондарук І. С.

Трансферти в системі міжбюджетних відносин 30

Бондарук Т. Г.

Бюджетна безпека та механізм її забезпечення 35

Булана О. О.

Скорочення державних видатків як інструмент
стимулювання економічного зростання 39

Вінницька О. А.

Сучасний процес формування доходів місцевих бюджетів 42

Водзінський В. В.

Підтвердження аудиторського висновку іноземного
аудитора в Україні – новина? 46

Гасим С.

Современные направления экономического сотрудничества
Украины и Королевства Марокко 51

Гахович А. К.

Ефективність використання фінансових ресурсів
місцевих органів влади 54

Герасименко С. С.

Якість інформації щодо стану та тенденцій фінансового ринку:
статистичний аспект 56

Герасимчук К. І.

Теоретичні аспекти формування фінансів державних підприємств 59

Головатюк І. С.

Проблеми та перспективи розвитку непрямого оподаткування 62

Гоч Р. А.

Становлення ф'ючерсного ринку в Україні 65

<i>Грищук Н. В., Грищук В. В.</i> Роль індикаторів фінансового стану підприємств у забезпеченні сталого розвитку національної економіки	68
<i>Гудзинський О. Д., Судомир С. М.</i> Управління стратегією розвитку підприємств	71
<i>Гуляєв А. М.</i> Проблеми організації діяльності в галузі фізичної культури та спорту в Україні: економічні аспекти	74
<i>Дем'янишина О. А.</i> Особливості обліку доходів фермерського господарства з урахуванням податкового законодавства	77
<i>Дубровская О. Е., Коваль М. Б., Громыко С. Н.</i> Переход к МСФО как основное направление развития в Украине и республике Беларусь	80
<i>Eddaoudi F.</i> Le financement des chaînes de valeur agricoles dans le contexte du concept de financement islamique	84
<i>Єрчик Н. Д.</i> Аналіз впливу показників структури національної економіки на її розвиток	87
<i>Єсіна В. О.</i> Основні принципи ведення підприємницької діяльності: прозорість і доступність	92
<i>Здольник Б. С.</i> Місцеві бюджети, їх сутність та значення	96
<i>Знаменський В. І.</i> Особливості формування доходної частини державного бюджету	100
<i>Зоріна О. А.</i> Аналітична робота в корпораціях: проблеми планування та організації ..	103
<i>Іващенко О. А.</i> Трансмійсний потенціал монетарної політики в зоні євро	107
<i>Карпішина А. О.</i> Грошово-кредитна політика та зростання економіки України	110
<i>Кияшко О. М.</i> Структура зовнішньоторговельних послуг України за 2010–2016 рр. ...	114
<i>Колупаєв Ю. Б.</i> Сучасний механізм регулювання ринку фінансових послуг України	116
<i>Корінько М. Д.</i> Розстрочення грошових зобов'язань у підприємницькій діяльності платників податків	119
<i>Кривошей І. В.</i> Міжбюджетні трансферти та їх роль у фінансовому вирівнюванні	123
<i>Кролівець Ю. В.</i> Фінансове планування на підприємстві	127
<i>Кулібаба Т. П.</i> Особливості фінансового забезпечення місцевого самоврядування в сучасних умовах	129

<i>Куліш Г. П., Попроцький Є. І.</i> Вартісно орієнтовані показники оцінки ефективності діяльності підприємства: теорія і практика	131
<i>Куліш Г. П., Чепка В. В.</i> Збалансована система показників: переваги та недоліки	134
<i>Кульпінський С. В.</i> Індикатори очікувань на фінансовому ринку України	136
<i>Курило Г. М.</i> Облікова політика в системі бухгалтерського обліку підприємства	140
<i>Лисенко М. Ю.</i> Страхування фінансових ризиків в Україні	142
<i>Луніна І. О.</i> Бюджетні ризики соціально-економічної політики держави	146
<i>Малахов Є. М.</i> Проблема «вузького горлечка» як наслідок неефективного планування оборотних активів	149
<i>Малюга Н. М., Давидюк Т. В.</i> Неформалізовані показники при оцінюванні людського капіталу	151
<i>Маршавін Ю. М.</i> Інвестиційний базис державної політики зайнятості: фінансовий аспект	155
<i>Матвеева Н. М.</i> Підприємництво в сфері житлових послуг як бізнес-одиниця стратегічного розвитку регіону	160
<i>Мельничук І. О.</i> Світові тенденції розвитку бюджетної системи як фактор формування фінансового потенціалу	164
<i>Микитенко А. М.</i> Банківське кредитування в умовах ринкової економіки: сучасний стан та перспективи розвитку	167
<i>Момотюк Л. Є.</i> Удосконалення оцінювання фінансової діяльності в системі національних рахунків	171
<i>Нагорна І. В.</i> Використання інструментів інжинірингу при оцінюванні фінансової стійкості підприємства	174
<i>Назарчук І. С.</i> Дефіцит бюджету в системі бюджетного регулювання	176
<i>Нежиборець Д. Є.</i> Оптимізація бюджетного дефіциту як ключовий механізм сталого розвитку держави	180
<i>Нестерець Н. В.</i> Проблеми фінансової політики України в галузі загальної середньої освіти	183
<i>Нечипорук Н. В.</i> Управлінський облік на підприємстві: проблемні питання впровадження	185

<i>Новіков В. О.</i> Тенденції формування та розподілу валютних операцій на сучасному етапі в Україні	188
<i>Новіченко Л. С.</i> Сучасний стан організації бухгалтерського обліку на поліграфічних підприємствах	191
<i>Носов Є. В.</i> Неоднорідність структури банківського сектору України	193
<i>Одесюк І. В.</i> Реформування та розвиток банківської системи в Україні	196
<i>Опошнянська Ю. І.</i> Механізм банківського кредитування та його особливості в окремих галузях та сферах економіки	199
<i>Осадчук Ю. М.</i> Передумови формування фінансової безпеки регіону	201
<i>Польова О. Л.</i> Активізація кредитної діяльності банківської системи України	204
<i>Потій В. З.</i> Механізм управління фінансовою безпекою підприємств у сучасних умовах	209
<i>Ребілас Р.</i> Способи нівелювання валютного ризику в інвестиційній діяльності	211
<i>Резнікова Н. В.</i> Екологічні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій	212
<i>Руда О. Л.</i> Особливості формування ресурсної бази банків України	214
<i>Румик І. І.</i> Фінансова підтримка інноваційно-інвестиційного розвитку АПК	218
<i>Рухало С. Є.</i> Особливості розвитку інвестиційного потенціалу підприємств	222
<i>Рябенко Л. М.</i> Облікове забезпечення управління стратегічним розвитком підприємства ...	224
<i>Самборський Р. В.</i> Особливості формування і аналізу інформаційної бази при використанні великих даних у центральних банках	228
<i>Семенов Ю. С.</i> Проблеми та перспективи розвитку місцевого оподаткування в Україні	231
<i>Сергєєва А. К.</i> Місьцеве самоврядування: історичні аспекти та суть	233
<i>Сисак В. В.</i> Проблеми управління фінансовою стійкістю підприємства	236
<i>Слатвінський М. А.</i> Стратегічні орієнтири інвестиційної політики як чинника економічної безпеки суб'єктів господарювання	239
<i>Станіславчук Н. О.</i> Підхід до управління персоналом банку в сучасних умовах розвитку економіки України	243

<i>Стасюк Т. І.</i> Особливості бюджетного фінансування галузі освіти	245
<i>Танська І. І.</i> Напрями узгодження інтересів органів центральної влади та місцевого самоврядування у процесі регулювання міжбюджетних відносин	248
<i>Ткаченко Д. В.</i> Сучасні банківські продукти і технології	254
<i>Чвортко Л. А., Демченко Т. А.</i> Фактори впливу на показники розвитку страхування життя в Україні	257
<i>Чирва О. Г., Корнієнко Т. О.</i> Фінансово-економічна безпека підприємства: стратегія та механізм управління	262
<i>Чуєнко С. І.</i> Заробітна плата як фактор формування рівня життя населення	266
<i>Чумак О. В.</i> Державні гарантії в регулюванні фінансів державних підприємств	269
<i>Штельмах І. О.</i> Організація планування дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів	271
<i>Шевчук В. О.</i> Природничі засади безпеки господарювання: фізико-економічні підходи та інтерпретації	274
<i>Юрченко Я. В.</i> Роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку території	277
<i>Яковенко М. А.</i> Класифікаційні аспекти державного боргу України	281
<i>Яковлева Д. Д.</i> Сучасний стан системи пенсійного забезпечення та впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування в Україні	285
<i>Яцук Т. А.</i> Напрями фінансування вищих навчальних закладів різних форм власності в Україні	289

СЕКЦІЯ 2.

СУЧАСНІ РИЗИКИ І ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

<i>Бовкун О. А.</i> Управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки підприємств	294
<i>Борицький К.</i> Регулювання питань соціальної відповідальності на ринку сталевих конструкцій Польщі	296
<i>Вдовенко Н. М.</i> Рекомендована практика обробки статистичних даних в рибному господарстві України	300
<i>Гарматюк О. В.</i> Використання маркетингових комунікацій для розвитку збуту продукції пивоварних підприємств	305

<i>Гришук О. А.</i> Необхідність реформування сільськогосподарського сектору економіки в умовах сучасного економічного простору	308
<i>Гулевич О. Ю.</i> Концептуальні засади моделі організаційно-економічного механізму детінізації зайнятості в Україні	311
<i>Джус С. І.</i> Можливі сценарії розвитку фондового ринку України в умовах нестабільної економічної ситуації та глобальної військової кризи 2018-2025 рр.	315
<i>Дубас Р. Г.</i> Економіко-правові проблеми розвитку національного господарства України	319
<i>Єршова О. Л., Сіницький М. Є., Одноволик В. І.</i> Проблема адаптації підприємства як живої системи	322
<i>Заремба О. О.</i> Переваги запровадження податку на виведений капітал	325
<i>Зенюк Л. А., Иванова Ю. В.</i> Инновационная деятельность в республике Беларусь: особенности и перспективы	330
<i>Іванков А. О.</i> Перспективи розвитку електронної торгівлі	333
<i>Івашинко Н. В.</i> Пути повышения эффективности инновационной деятельности в республике Беларусь	336
<i>Кобилинська Т. В.</i> Проблеми інформаційного забезпечення екологічної діяльності сільськогосподарських підприємств	338
<i>Ковшун Д. О.</i> Удосконалення методики складання фінансової звітності	341
<i>Коган Н. Ю.</i> Іпотечне кредитування сільськогосподарськими підприємствами	344
<i>Козлов В. В., Томашевська Т. В., Пашковська А. Ю.</i> «Інформатика» у системі економічної освіти	347
<i>Копішинська К. О.</i> Роль цифрової економіки в розвитку малих та середніх підприємств України	350
<i>Кушнір Є. О.</i> Специфіка інвентаризації нематеріальних активів	353
<i>Лацкевич Н. В., Коробкин А. З., Батасова Н. А., Борисенко Е. А.</i> Основные особенности классификации и структуры видов экономической деятельности	355
<i>Малащук Д. В.</i> Трансформація ринку інформаційно-комунікаційних технологій	358
<i>Маринюк А. Ю.</i> Аспекти розвитку взаємовідносин підприємств аграрного сектору різних організаційно-правових форм із державою	362

<i>Мішко О. В.</i>	
Шляхи використання потенційних переваг від асоціації України з ЄС ...	365
<i>Надольний І. Ф.</i>	
Динаміка впливу суспільних змін на розвиток освіти в Україні	369
<i>Назарова С. Ф., Зенюк Л. А.</i>	
Налоги как инструмент государственного регулирования	371
<i>Ranchenko V.</i>	
The pattern of protectionist policy in the period of global recession	373
<i>Пархоменко В. М.</i>	
Облік гарантій і зобов'язань за договорами з клієнтами	375
<i>Петраковська О. В.</i>	
Інформаційне забезпечення аналізу депозитних операцій банку	378
<i>Подзігун С. М.</i>	
Особливості використання зарубіжного досвіду стратегічного управління розвитком туризму в Україні	382
<i>Попов В. Ю.</i>	
Причинно-наслідкова систематизація кризових явищ національної економіки	384
<i>Попова В. В.</i>	
Визначення орієнтирів економічного розвитку у системі інституційно-господарських координат	390
<i>Потапова М. Ю.</i>	
Розмір заробітної плати: економічне підґрунтя	395
<i>Редько О. Ю.</i>	
Деякі аспекти комунікаційної ефективності	397
<i>Семяновський В. М.</i>	
Електронна громада як базова складова електронного врядування	400
<i>Синяков А. В.</i>	
Фінансове вирівнювання доходної частини місцевого бюджету в Україні	405
<i>Скорік К. А.</i>	
Конкурентне середовище та конкурентний ресурс європейської промисловості	409
<i>Стойка С. О., Стойка В. О.</i>	
Організаційні та фінансові аспекти стимулювання розвитку енергоощадних технологій у закладах освіти	413
<i>Тарасенко А. Г.</i>	
Історичні особливості формування соціального капіталу західноєвропейської цивілізації як орієнтир для розбудови економіки України	416
<i>Теловата М. Т.</i>	
Вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України	420
<i>Чирва Г. М.</i>	
Забезпечення ефективності збуту в зовнішньоекономічній діяльності фармацевтичного підприємства	423
<i>Шевцов А. В., Щирська О. В.</i>	
Сучасні аспекти класифікації внутрішнього аудиту в умовах імплементації міжнародно-правових норм	426

<i>Шульга С. В.</i> Підвищення якості аудиторських послуг у контексті глобальних 3Dтрендів	431
<i>Юрченко О. А.</i> Облік рекламних послуг в Інтернет-магазинах	433
СЕКЦІЯ 3.	
СОЦІАЛЬНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	
<i>Болгов О. Є.</i> Українські регіони: нові економічні можливості та нові соціальні виклики	436
<i>Варавкіна З. Д.</i> Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови	438
<i>Висоцький В. А.</i> Роль вітамінів та мінералів у забезпеченні активної тренувальної діяльності спортсменів	443
<i>Гаврилюк Т. В.</i> Формування особистості без Бога та з ним: діалектика релігійного та світського	445
<i>Горюнова М. М., Погорєлова Т. Ф.</i> Методологічні аспекти управління якістю освітньої діяльності вищого навчального закладу	448
<i>Дериглазов Л. В., Перхун Л. П., Товмаченко Н. М.</i> Дистанційне навчання в НАСОА: «LOOKING BACK, LOOKING FORWARD»	451
<i>Дюканова Н. М., Касьяненко А. Л.</i> Формування навичок ділового письма у студентів економічних спеціальностей	454
<i>Журавльов О. В.</i> Перспективи трансформаційних зрушень в Україні через призму дослідження цінностей	456
<i>Залюбовська С. С.</i> Соціальний захист населення України на сучасному етапі розвитку	462
<i>Земляна А. В.</i> Використання новітніх стандартів у системі управління якістю підприємства	465
<i>Ільченко О. О.</i> Європейське бачення та умови аудиту в Україні	469
<i>Кадієвський В. А., Майструк Ю. В., Халімон В. Л.</i> Управлінські рішення в галузях АПК та їх ефективність в умовах сучасного розвитку економіки України	471
<i>Колодний А. М.</i> Сучасна релігійна палітра України	473
<i>Колодяжний В. В.</i> Надсмертність населення як соціальна категорія та об'єкт статистичного дослідження	476

<i>Корнієнко П. С.</i> Правозахиста діяльність як різновид юридичної діяльності	478
<i>Линник А. М.</i> Кадровий дефіцит в галузі фізичного виховання та спорту	480
<i>Литвин О. В., Кирилюк І. М.</i> Сучасні тенденції розвитку ринку транспортних послуг у туризмі	484
<i>Ляшенко П. А.</i> Економічний вимір соціальної безпеки регіону	487
<i>Мельник В. А.</i> Проблеми сучасного регулювання ринку праці в Україні	490
<i>Мотузка О. М., Горобець О. О.</i> Бібліотечно-видавнича модель «Library Publishing»: підходи до впровадження в Національній академії статистики, обліку та аудиту	492
<i>Олійник Т. В.</i> Шляхи вирішення соціальних та гуманітарних проблем розвитку держави ..	494
<i>Пантелеєв В. П., Сакада Т. Д.</i> Забезпечення високої якості освіти – основний напрям її реформування в Україні	498
<i>Пачева Н. О.</i> Соціально-корпоративний капітал як інструмент ефективного менеджменту в організації	501
<i>Пилипенко О. І.</i> Інформаційне забезпечення інноваційного підходу до оптимізації логістичних процесів суб'єкта господарювання	504
<i>Поворознюк І. М.</i> Система мотивації працівників індустрії гостинності	509
<i>Подзігун С. М., Підлісний Є. В.</i> Формування особистості сучасного менеджера-професіонала	511
<i>Свистун-Золотаренко Л. О.</i> Організація регіональних статистичних досліджень в Україні	515
<i>Сімачов О. А.</i> Розвиток сектору ІТ-послуг в Україні: стан та перспективи	519
<i>Сімачова О. М.</i> Вплив уряду сполучених штатів на управління економікою: досвід для України	520
<i>Стогній І. В., Никонорова Л. І.</i> Тестування як форма контролю іншомовних вмінь та навичок	524
<i>Телегей Н. В.</i> Актуальність проблеми формування основ економічної культури та професійної етики майбутніх економістів	526
<i>Червона С. П.</i> Витрати на житлово-комунальні послуги як індикатор рівня життя населення України	528
<i>Cherusheva G., Parkhomenko V.</i> The problems of social and psychological adaptation of Ukrainian students abroad	523

СЕКЦІЯ 1. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

*Алфьорова Анна Олексіївна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

В умовах функціонування ринкової економіки бюджет є важливим фінансовим інструментом держави. Нестабільність економічної ситуації в країні зумовлює ряд соціально-економічних проблем розвитку держави. Враховуючи вищезазначені проблеми формування системи доходів Державного бюджету України, необхідним є подальше поглиблене дослідження ключових характеристик його дохідної частини. Вагому частку у структурі доходів бюджету країни займають податкові надходження. Проте така ситуація зумовлює посилення процесів тінізації в економіці. Вирішити цю проблему доволі складно, оскільки потрібно враховувати інтереси держави і платників податків і при цьому забезпечити нормальні умови розвитку бізнесу.

Проблема формування системи доходів державного бюджету досліджувалась в працях С. Лондара [1], О. Орлюк [2] та ін. Роботи цих науковців спонукали до детальнішого вивчення проблемних аспектів формування системи доходів державного бюджету.

Сучасна держава, окрім виконання своїх безпосередніх владних та соціальних функцій, несе відповідальність за ефективне функціонування ринкової економіки, що, зрештою, забезпечує національну конкурентоспроможність. Тому державою здійснюється стимулювання економічного розвитку, формування структури ринку капіталів, товарів і послуг. Відтак державний бюджет є не лише кошторисом надходжень і витрат, але насамперед – засобом забезпечення макроекономічного збалансування та економічного зростання, фінансовим планом, який, серед іншого, передбачає відтворення умов для власного фінансування у довгостроковому періоді. Іншими словами, бюджетні ресурси повинні розглядатись як невід’ємна частина системи суспільного відтворення [3].

За даними бюджетного моніторингу, у структурі доходів Державного бюджету України у 2016 році податкові платежі склали 82,3%, водночас неподаткові надходження – 16,9% [4, с. 33].

Податкові надходження – це доходи, що акумулюються в формі загальнодержавних і місцевих податків, зборів та платежів і залучаються до

складу державного бюджету. До податкових надходжень відносять прямі та непрямі податки, збори й обов'язкові платежі, а саме: податок на доходи; податок на прибуток підприємств; податок на додану вартість; акцизний збір із вироблених в Україні товарів; акцизний збір із ввезених на територію України товарів; ввізне та вивізне мито. **Неподаткові надходження** – це доходи, що одержує держава від власності, підприємницької діяльності, фінансових санкцій, та інші доходи, що не належать до обов'язкових податків, зборів та платежів [1].

Негативною особливістю економічної ситуації в Україні є високий рівень ухилення від сплати податків та зборів, а також тінізація доходів населення, що відіграє вагомую роль у наповненні державного бюджету. Ринкові умови господарювання вимагають чіткої та докладної юридичної регламентації фінансових, у тому числі податкових відносин. Адже законодавча регламентація оподаткування у розвинутих країнах дає можливість централізовано керувати системою, перетворюючи її на один із найважливіших важелів економічної політики держави [2].

Формування структури доходів бюджету України потребує значного втручання, а саме: удосконалення податкового законодавства та Бюджетного кодексу України; створення сприятливих умов для розвитку виробництва; збільшення податку на майно; зниження податку на додану вартість; запровадження дієвих механізмів мінімізації рівня тінізації капіталу. Враховуючи вищезазначене, необхідною є імплементація світового досвіду формування державного бюджету у фінансову систему України.

Список використаних джерел

1. Лондар С. Л. Склад і структура доходів Державного бюджету України, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://libfree.com/139458766_finansisklad_struktura_dohodiv_derzhavnogo_byudzhetu_ukrayini.html
2. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник [Електронний ресурс] / О. П. Орлюк. – Режим доступу : <http://knigilib.com/book/247-finansove-pravo-pidruchnik-orlyuk-op/39--2-podatкова-sistema-ukrayini.html>
3. «Бюджет зростання» як засіб стимулювання підприємницької активності в Україні [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/table/jalilo14/txt1.htm>
4. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 р. / [Зубенко В. В. Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К., 2017. – 92 с.

*Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ПЕРЕТВОРЕНЬ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАКРОФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Розвиток глобальної фінансової системи в останні десятиліття свідчить про таке. По-перше, розвиток фінансової системи має істотні внутрішні протиріччя, при цьому він відбувається циклічно і не має достатньо потужного вбудованого механізму саморегулювання, що зумовлює можливість фінансових криз. По-друге, збої в роботі фінансової системи мають потенціал дестабілізації реальної економіки. По-третє, традиційні підходи до регулювання фінансово-кредитного сектора, що переважно базуються на ліберальній моделі позитивного невтручання, неспроможні попередити та нейтралізувати кризу.

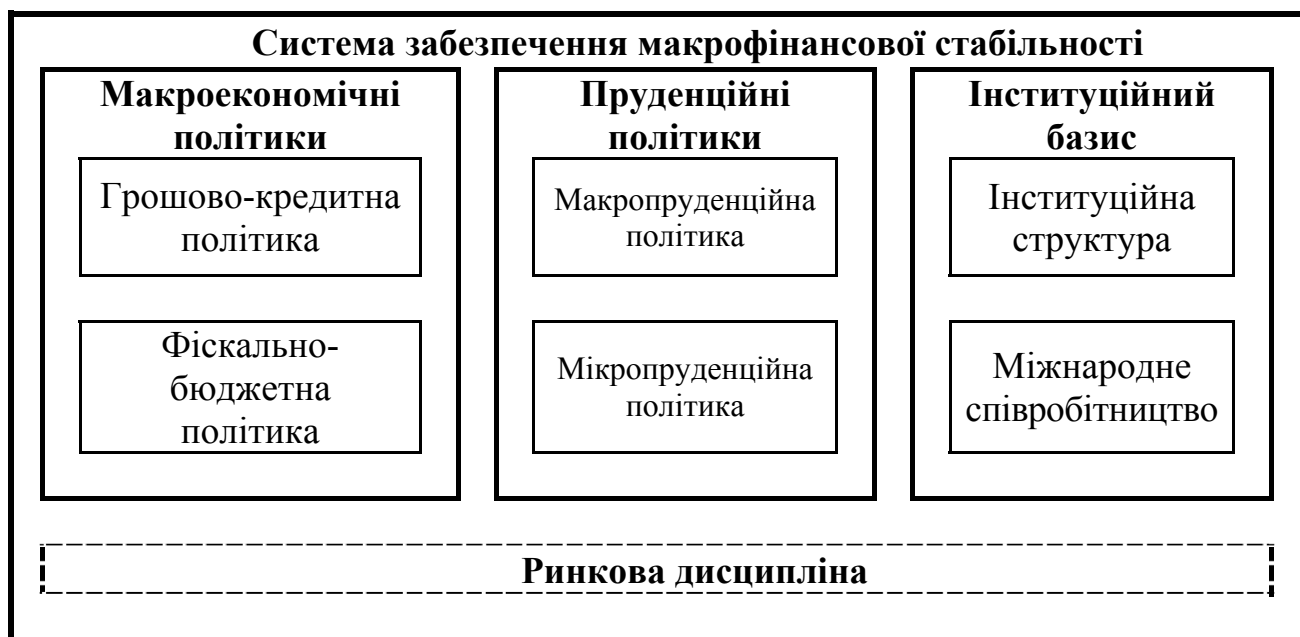
Нині вчені та політичні діячі, повною мірою усвідомивши, наскільки небезпечною є нестабільність фінансових ринків, наскільки дорого вона обходиться для економіки, дійшли висновку про необхідність посилення впливу держави на розвиток фінансової системи. Для цього як окремим урядам, так і міжнародному співтовариству в цілому довелося переглянути деякі постулати економічної політики та фінансового регулювання. У цьому контексті в системі забезпечення макрофінансової стабільності були ініційовані перетворення, спрямовані на підвищення її ефективності, які тривають донині.

До основних напрямів нарощування ризиків можна віднести такі: 1) надмірний оптимізм стосовно майбутнього, що спричиняє погіршення ринкової дисципліни; 2) інтенсифікація глобалізаційних процесів, що зумовила зростання транскордонних потоків капіталу та посилило синхронізацію фінансових процесів у світових масштабах, унаслідок чого почали швидше поширюватися внутрішні та зовнішні шоки, виникла тісна кореляція між макроекономічними показниками різних країн, їхні зміни відбувалися майже одночасно та в однаковому напрямі, підвищуючи ймовірність глобальної фінансової дестабілізації; 3) посилення взаємозв'язків та взаємозалежностей між фінансовими інститутами, а також перебування різних інститутів під впливом одних і тих самих ризиків; 4) велика кількість фінансових інновацій у сфері кредитування (секьюритизовані активи, кредитні деривативи тощо), які часто є складними та непрозорими; 5) проциклічність фінансової системи, тобто вбудований механізм, що породжує значні коливання фінансової активності, здатні поширюватися на реальну економіку [1–3].

Під впливом зазначених чинників глобальний фінансовий ринок перетворився на надскладну систему з надмірним рівнем левериджу, надзвичайним різноманіттям внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей та високою концентрацією ризиків.

Очевидно, що за таких умов украй необхідно стає розробка й побудова системи забезпечення макрофінансової стабільності, кожна зі структурних

складових якої відповідатиме за розв’язання чітко визначених завдань (при цьому жодне джерело ризику не має залишитися поза увагою) та посилюватиме ефективність інших складових. У загальному вигляді така система матиме вигляд, представлений на рис. 1.

Рис. 1. Загальна структура системи забезпечення макрофінансової стабільності

Перша структурна одиниця системи складається з двох традиційних макроекономічних політик: грошово-кредитної та фіскально-бюджетної. Обидві вказані політики мають значний потенціал впливу на макрофінансову стабільність. Зокрема, грошово-кредитна політика не повинна обмежувати свої цільові орієнтири виключно управлінням інфляційними процесами та розглядати кредитні цикли та ціни на активи як екзогенні, оскільки вони великою мірою визначаються самою цією політикою. Грошово-кредитна політика має стати більш симетричною, тобто більш відповідною фазам підйому та спаду циклів фінансової та ділової активності: монетарні регулятивні органи не повинні зосереджуватися виключно на розв’язанні проблем під час спаду, потрібно також активно втручатися у ситуацію під час фази економічного підйому, обмежуючи нарощування фінансових дисбалансів. Так, через управління короткостроковою процентною ставкою можна стримувати тенденції підвищення левериджу, зростання цін на активи та прийняття через це надмірного ризику в масштабах всієї економіки.

Стабілізаційна роль фіскально-бюджетної політики має декілька аспектів. По-перше, свою роль у складні часи мають відігравати автоматичні податкові стабілізатори. По-друге, фіскально-бюджетна політика повинна забезпечувати довгострокову стійкість сфери державних фінансів та формувати достатні державні резерви капіталу в часи стабільного зростання економіки, адже практика довела, що падіння платоспроможності економічних суб’єктів та

спричинені фінансовою кризою збитки реального сектору здійснюють надзвичайно великий тиск на державну казну. По-третє, необхідно забезпечити нейтральність податкової політики стосовно форми фінансування (хоча це непросто зробити з політичного погляду), адже сьогодні вона часто стимулює позичкове фінансування.

Другим структурним блоком системи макрофінансової стабілізації є пруденційні політики: мікропруденційна та макропруденційна. Перша на основі аналізу певних показників (концентрація кредитів, леверидж, прибутковість, ліквідність, прозорість, чутливість до ризиків, індикатори фондового ринку тощо) оцінює ймовірність настання кризових подій. У свою чергу, макропруденційна політика – це сукупність заходів регулювання та нагляду, спрямованих на мінімізацію загальносистемного фінансового ризику через протидію виникненню у сфері надання ключових фінансових послуг кризових явищ, які можуть спричинити значні негативні наслідки для реальної економіки, за допомогою:

- обмеження наростання фінансових дисбалансів;
- створення засобів захисту, які зменшують швидкість розгортання та гостроту подальших фінансових спадів, а також їхній вплив на реальну економіку;
- визначення та реагування на загальносистемні впливи, концентрацію ризиків, взаємозв'язки та взаємозалежності, що є джерелами розповсюдження ризиків, які можуть піддати небезпеці функціонування системи в цілому [4, с. 7].

Основною метою макропруденційної політики є мінімізація загальносистемного (його частіше називають системним) ризику, тобто ризику виникнення у сфері надання фінансових послуг збоїв, які викликані погіршенням ситуації в усіх складових фінансової системи та можуть спричинити вагомий негативний наслідок для реальної економіки [5, с. 2].

Реалізація цих політик є важливою як на мікрорівні, де вона повинна забезпечувати оптимальний рівень капіталізації, левериджу та здатності управляти ризиками для окремих фінансових корпорацій, так і на рівні всієї фінансової системи, де має бути мінімізований системний ризик. При цьому регуляторна складова пруденційних політик повинна підвищувати стійкість системи через встановлення оптимальних вимог щодо резервів капіталу та ліквідності, а також обмеження зовнішніх впливів на фінансовий сектор, а наглядова – спостерігати за виконанням вимог.

Третім структурним блоком є інституційний базис. Зрозуміло, що його розробники мають брати до уваги специфічні особливості кожної конкретної країни та відмінності початкового стану інституційної системи. Водночас, загальні цілі для усіх країн є спільними: ефективна рання діагностика ризиків; заохочення оперативної реалізації результативних заходів для протидії цим ризикам; координація різноманітних заходів, які знижують системний ризик. Задля досягнення зазначених цілей слід уникати створення системи із складною та занадто фрагментарною структурою, адже це може ускладнити виявлення та нейтралізацію системного ризику та підірвати ефективність усієї системи. Для

підтримання дієвої мотивації має бути визначений провідний регулятор, наділений відповідною владою та чіткими повноваженнями (це може бути незалежний центральний банк або інша установа).

Важливою складовою третього блоку є міжнародне співробітництво у сфері забезпечення макрофінансової стабільності. Його необхідність зумовлена тим, що національні фінансові системи є глобально взаємопов'язаними, а фінансові послуги долають національні кордони. Криза показала, що глобальна роздробленість системи нагляду значно підсилила нездатність національних органів регулювання розпізнати нарощування фінансових ризиків. Подолання розрізненості центрів компетенції та міжнародне узгодження дій у сфері фінансової стабілізації мають спричинити такі позитивні наслідки: 1) скорочення масштабів міжнародного регуляторного арбітражу, який підриває ефективність національної політики (наприклад, жорсткіші вимоги до національних банків спричиняють збільшення позичання у закордонних фінансових інститутів); 2) міжнародне співробітництво та обмін інформацією сприяють виявленню транскордонних взаємозалежностей та зниженню ризику поширення фінансових дисбалансів та потенційно дестабілізуючих впливів міжнародних потоків капіталу на інші країни, а також дозволяють уникнути протистояння між країнами. Взаємодію може полегшити укладення міжнародних угод щодо узгодженого використання певних інструментів, встановлення єдиних стандартів діяльності, міжнародного моніторингу ключових фінансових показників тощо. У підвищенні ефективності такої взаємодії вагому роль мають відігравати міжнародні організації.

Важливим елементом системи макрофінансової стабільності, яка має підсилювати дієвість інших складових, є підтримання адекватного рівня ринкової дисципліни завдяки забезпеченню прозорості та ринкової цілісності, відповідній організації бухгалтерського обліку, кризового менеджменту, захисту споживачів, ділової поведінки, конкуренції тощо.

Належне функціонування вищеописаної системи макрофінансової стабілізації має зумовити перехід на якісно новий рівень фінансового регулювання та нагляду, що забезпечить підвищення стійкості фінансово-кредитної системи, стримуватиме розвиток дестабілізуючих процесів, сприятиме укріпленню довіри до фінансово-кредитного сектора та стимулюватиме інвестиційну активність у реальній економіці.

Усе сказане уможлиблює такі висновки.

1. Глобальні фінансові кризи останніх десятиліть виступили в ролі каталізатора, який виявив принципові вади традиційної системи макрофінансової стабілізації та її об'єктивну нездатність забезпечити безкризовий розвиток фінансового сектора й зумовив розгортання в цій системі трансформаційних процесів, що характеризуються посиленням ролі держави та більш системним підходом до попередження та нейтралізації проблемних ситуацій.

2. Ключовою складовою реформування системи макрофінансової стабілізації є максимальне обмеження нарощування ризиків, що виникають на рівні фінансової системи в цілому.

3. Система забезпечення макрофінансової стабільності має складатися з багатьох державних політик, об'єднаних спільною метою – забезпечення фінансової стабільності. При цьому навіть ті з політик, для яких ця мета є другорядною, мають враховувати загальносистемний вплив своїх заходів та намагатися не стати джерелом системного ризику. Для налагодження роботи такої системи потрібні: координація заходів різних політик для взаємного посилення ефективності та уникнення конфліктів між ними, розробка нових інструментів, додаткові ресурси, дані, час, активізація міжнародного співробітництва тощо. Перешкодами в цьому процесі можуть стати наявна нестача знань про поведінку фінансової системи, про її зв'язок з реальною економікою та чутливість до регулятивних впливів.

4. Навіть від дуже ефективної системи забезпечення макрофінансової стабільності не можна очікувати нейтралізації усіх можливих криз, найбільш реалістичною метою є згладжування фінансових циклів та підвищення стійкості фінансової системи. При цьому функціонування системи макрофінансової стабілізації пов'язане з певними витратами, отже, необхідність урівноваження переваг та витрат буде часто вимагати прийняття складних, іноді непопулярних рішень. Це означає, що потрібно забезпечити певний компроміс між стабільністю та ефективністю фінансового сектора, тобто регулятивні органи повинні попереджати та нейтралізувати фінансові кризи і водночас не повинні порушувати принципи вільного ринку, що мають бути незмінними при здійсненні підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Merrouche O. What caused the global financial crisis? Evidence on the drivers of financial imbalances 1999–2007 / O. Merrouche, E. W. Nier // Working Paper 10/265. International Monetary Fund. – December 2010. – 64 p.
2. Jácome L. I. Protecting the whole / L. I. Jácome, E. W. Nier // Finance & Development. – March 2012. – P. 30 – 33.
3. Unsal D. F. Capital flows and financial stability: monetary policy and macroprudential responses / D. F. Unsal // IMF Research Bulletin. – 2011. – V. 12, № 3. – P. 1, 4–5.
4. Macroprudential policy: an organizing framework. – International Monetary Fund. – March 2011. – 59 p.
5. Macroprudential instruments and frameworks: a stocktaking of issues and experiences // CGFS Papers. Bank for International Settlements. – May 2010. – № 38. – 31 p.

*Білоусова Олена Станіславівна,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу державних фінансів;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

РОЛЬ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ РОЗВИТКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Створення державою умов для довгострокового зростання економіки упродовж останніх років в Україні здійснюється шляхом фінансування розвитку людського капіталу. Тому актуалізуються проблеми стимулювання інвестицій в основний капітал для забезпечення економічної діяльності та створення інновацій за рахунок видатків розвитку з бюджетів різних рівнів, а також фінансування ключових напрямів реалізації програмних документів щодо стратегічного розвитку України, зокрема Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року, Експортної стратегії України 2017–2021 рр. [1–2].

Нормативно-правова регламентація фінансового забезпечення економічного зростання потребує чіткого визначення поняття «видатки розвитку», а також порядку визнання його кількісного і якісного характеру. Відсутність чіткого уявлення про видатки розвитку призводить до викривлення інформації щодо фактичних бюджетних інвестицій у довгострокове економічне зростання та застосування стимулюючих інструментів фінансової політики.

Аналіз показників розподілу коштів Державного бюджету України на видатки розвитку та видатки споживання у період 2011–2016 рр. показав, що:

- спостерігається суттєве скорочення частки видатків розвитку – майже удвічі. Якщо у 2011–2012 рр. вона перевищувала 15%, то у 2014 р. становила лише 8%;

- номінальні показники видатків розвитку скоротилися до 58 млрд. грн. у 2016 р. порівняно з 60,9 млрд. грн., у 2012 р. Фактичні показники бюджетних видатків розвитку у 2016 р. та планові показники 2017 р. дещо збільшилися, порівняно з фактичними показниками 2015 р., на 0,39 в. п. і 0,43 в. п., відповідно та становили 8,47% та 8,51%. У 2016 р. видатки розвитку становили 2,4% ВВП, тоді як у 2012 р. – 4,3%;

- до видатків розвитку у річному плані та звіті про виконання показників розподілу видатків Державного бюджету України віднесено: 1) видатки, що забезпечують нагромадження продуктивного капіталу, створення інноваційних технологій, модернізацію об'єктів основних засобів соціально-культурної сфери, інфраструктури, органів управління; 2) видатки, які за своїм економічним змістом є видатками споживання; 3) видатки кредитування бюджету.

Це потребує реформування бюджетного законодавства. У багатьох країнах світу відбувається перегляд та удосконалення нормативно-правових актів з питань бюджетної статистики з огляду на внесення змін до системи

національних рахунків. Нова редакція Європейської системи національних та регіональних рахунків (ESA2010), порівняно із ESA1995, змінила методологічні засади визнання поточних витрат та витрат на розвиток, що вплинуло на коригування бюджетної та макроекономічної статистики. Зміни до бюджетної статистики країн-членів ЄС почали поступово запроваджуватися, починаючи з 2014 р. [3]. До найсуттєвіших можна віднести зміни щодо визнання витрат на наукові дослідження та розробки, а також витрати на оборону.

Регламентом (ЄС) № 549/2013 Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2013 р. та Європейською системою національних та регіональних рахунків (ESA2010, п. 3.22) встановлено, що державні витрати на дослідження та розробки є частиною валового нагромадження основного капіталу [4].

У Бюджетному кодексі України визначення поняття «видатки розвитку» відсутнє. Однак, цей термін застосовується у бюджетній класифікації, при формуванні бюджету та звітності про його виконання. Відповідно до бюджетної класифікації видатки розвитку - це видатки бюджетів на фінансове забезпечення наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням [5]. Проте це визначення потребує уточнення в частині «видатків на фінансування інвестиційної діяльності», оскільки за чинним законодавством (частина перша ст.4 Закону України «Про інвестиційну діяльність») об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, в тому числі оборотні кошти в усіх галузях економіки.

Видатки розвитку державного бюджету нами пропонується визначати як видатки на фінансування капітальних вкладень для створення (придбання), реконструкції, технічного переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік; науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; відповідних капітальних трансфертів.

До видатків розвитку слід відносити:

- капітальні видатки (включаючи капітальні вкладення для забезпечення заходів спеціального призначення). Капітальні вкладення – у розрізі видатків на економічну діяльність, соціально-культурну сферу, інфраструктуру, діяльність органів управління, правопорядку та оборони;

- видатки на наукові дослідження і розробки;

- капітальні трансферти підприємствам, установам, організаціям на фінансування капітальних вкладень та фундаментальних і прикладних наукових досліджень у різних сферах управління та економіки.

Деталізація капітальних вкладень за суспільним призначенням, з дотриманням міжнародних норм, надасть можливість оцінити вплив цих видатків на продуктивний капітал, який забезпечуватиме зростання економіки, збільшення ВВП та державних доходів.

Аналіз розподілу видатків розвитку, наведених у річному Звіті про виконання показників розподілу видатків Державного бюджету України, показав, що у 2016 р. видатки на економічну діяльність склали 1,9 млрд грн, або 3,2% від загального обсягу видатків розвитку. Фактично видатки розвитку

становили 54,4 млрд.грн., що на 3,6 млрд.грн., або на 0,6 в. п. менше, ніж було відображено у річному звіті, оскільки до видатків розвитку були віднесені видатки, які за змістом є видатками споживання, зокрема: державна підтримка вугледобувних підприємств на часткове покриття витрат із собівартості вугільної продукції; реструктуризація вугільної та торфодобувної промисловості (заходи з підготовки вугледобувних підприємств до ліквідації); стаціонарне лікування у власних медичних закладах, медичне та санаторно-курортне лікування; здійснення зовнішнього оцінювання та моніторинг якості освіти.

Видатки Державного фонду регіонального розвитку, у своїй більшості, здійснюються для проведення будівництва, модернізації, ремонту об'єктів соціально-культурної сфери (57,1% загального обсягу фінансування) та інфраструктури (40,5%). Капітальні вкладення в економічну діяльність становили лише 0,2% загального обсягу фінансування Державного фонду регіонального розвитку у 2016 р. При цьому слід зауважити, що створення капіталомістких об'єктів суспільної інфраструктури, без яких неможливо гарантувати достатній рівень якості життя, що забезпечується наданням послуг освіти, охорони здоров'я, транспорту чи соціального захисту, є важливими завданнями держави, проте фінансуватися вони мають з центрального бюджету країни (інвестиційні трансферти місцевим бюджетам) [6, с. 24]. Крім цього, для забезпечення довгострокового економічного зростання регіонів не менш важливим є фінансування наукових досліджень та розробок, співфінансування інвестиційних проектів розвитку підприємств реального сектора.

Пропонується внести зміни до: Бюджетного кодексу України в частині: доповнення пункту 1 статті 2 та статті 71 новим терміном «видатки розвитку»; наказів Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 «Про бюджетну класифікацію» та від 12.03.2012 р. № 333 «Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету» в частині визначення нової редакції переліку видатків розвитку; Методологічних положень оновленої версії системи національних рахунків 2008 р. у частині віднесення всіх видатків на наукові дослідження та розробки до валового нагромадження основного капіталу.

Список використаних джерел

1. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> – Назва з екрана
2. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 р. № 504-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80#n8> – Назва з екрана
3. Transition to ESA10: Impact on Public Sector Finances. Peter Gittins Office for National Statistics. URL: <https://www.ons.gov.uk> – Назва з екрана

4. Regulation № 549/2013 of the European Parliament and of the Council. On the European system of national and regional accounts in the European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0549>– Назва з екрана

5. Складові частини витрат (видатків) розвитку та витрат (видатків) споживання: наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11/page5> – Назва з екрана

6. Луніна І. О. Капітальні трансферти місцевим бюджетам: підходи до створення ефективної системи управління // Фінанси України. 2011. № 2. С. 24–34.

*Білошкурська Наталія Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом;
Білошкурський Микола Васильович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Аналіз впливу окремо взятих факторів на обсяг валового прибутку дає змогу дослідити певні тенденції діяльності підприємства. У рамках реалізації економіко-математичного моделювання результатів фінансово-господарської діяльності підприємства доцільно провести кількісну оцінку сумарного впливу факторів на показник валового прибутку. Комплексну взаємодію всіх факторів ($X_1, X_2, \dots, X_n$) з результативним показником (Y) можна описати рівнянням лінійної багатофакторної регресії виду:

$$Y = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_nX_n. \quad (1)$$

Використовуючи кореляційно-регресійний аналіз, дослідимо сумарний вплив на обсяг валового прибутку (Y , тис. грн) реального вітчизняного підприємства таких факторів:

- 1) власний капітал, тис. грн (X_1);
- 2) коефіцієнт Бівера (X_2);
- 3) коефіцієнт фінансової автономії (X_3);
- 4) коефіцієнт поточної ліквідності (X_4);
- 5) залишкова вартість основних засобів, тис. грн (X_5).

Вихідні дані для аналізу зведено у табл. 1.

Вихідні дані для моделювання обсягу валового прибутку підприємства

Роки	Власний капітал, тис. грн., X_1	Коефіцієнт Бівера, X_2	Коефіцієнт фінансової автономії, X_3	Коефіцієнт поточної ліквідності, X_4	Залишкова вартість основних засобів, тис. грн, X_5	Валовий прибуток, тис. грн., Y
2013	43863	3,900654	0,977427	23,33	32270	842
2014	134546	1,103336	0,975551	5,84	120053	983
2015	355058	6,677732	0,997057	32,35	336312	1363
2016	354069	4,860666	0,992532	13,2	327433	1038

Моделювання валового прибутку проведемо за допомогою MS Office Excel. Результатом першої ітерації є таке рівняння регресії:

$$Y = 3309,4 + 0,078X_1 - 520,33X_2 - 3780,17X_3 + 98,31X_4 - 0,076X_5. \quad (2)$$

На основі формули (2) встановлено, що: при збільшенні власного капіталу на 1 тис. грн. обсяг валового прибутку зростає на 78 грн.; при збільшенні коефіцієнта Бівера на 1 пункт обсяг валового прибутку зменшується на 520 тис. грн.; при зростанні коефіцієнта фінансової автономії на 1 пункт обсяг валового прибутку зменшується на 3780 тис. грн.; при зростанні коефіцієнта поточної ліквідності на 1 пункт обсяг валового прибутку зростає на 98 тис. грн.; при збільшенні залишкової вартості основних засобів на 1 тис. грн. обсяг валового прибутку зменшується на 76 грн.

Для перевірки отриманого рівняння регресії на адекватність (тобто відповідності напряму впливу кожного фактора на результат реальній економічній ситуації, що склалася на підприємстві) слід дослідити індивідуальний вплив кожного фактора на обсяг валового прибутку. Результати дослідження, отримані в середовищі MS Office Excel, зведено у табл. 2.

Таблиця 2

Результати оцінки індивідуального впливу факторів на валовий прибуток підприємства

Показник	Рівняння зв'язку	Коефіцієнт детермінації
Власний капітал, X_1	$Y = 0,0011X_1 + 809,46$	0,6341
Коефіцієнт Бівера, X_2	$Y = 63,987X_2 + 791,88$	0,4563
Коефіцієнт фінансової автономії, X_3	$Y = 16926X_3 - 15627$	0,6825
Коефіцієнт поточної ліквідності, X_4	$Y = 10,505X_4 + 860,27$	0,3055
Залишкова вартість основних засобів, X_5	$Y = 0,0012X_5 + 817,16$	0,6544

Із даних табл. 2 видно, що індивідуальний вплив власного капіталу на валовий прибуток досліджуваного підприємства є прямим, тобто при збільшенні фактора на 1 тис. грн. результат зростає на 1,1 грн. Достовірність устанавленого впливу – 63%. Індивідуальний вплив коефіцієнта Бівера на валовий прибуток досліджуваного підприємства є прямим, і зі зростанням фактора на 1 пункт результат може збільшитися на 64 тис. грн. Достовірність устанавленого впливу – 46%. Індивідуальний вплив коефіцієнта фінансової автономії на валовий прибуток досліджуваного підприємства є прямим, і зі зростанням фактора на 1 пункт результат може збільшитися на 17 млн. грн. Достовірність устанавленого впливу – 68%. Індивідуальний вплив коефіцієнта поточної ліквідності на валовий прибуток досліджуваного підприємства також є прямим. Зі зростанням фактора на 1 пункт результат може збільшитися на 10,5 тис. грн. Достовірність устанавленого впливу – 31%. Індивідуальний вплив залишкової вартості основних засобів на валовий прибуток досліджуваного підприємства є прямим, і зі зростанням фактору на 1 тис. грн. результат може збільшитися на 1,2 грн. Достовірність устанавленого впливу – 65%.

Оскільки коефіцієнти регресії при факторах X_2 , X_3 та X_5 показують обернений зв'язок з валовим прибутком підприємства (див. формулу 2), а згідно з даними табл. 2 вони напряму впливають на результат, їх необхідно виключити з моделі.

Отже, для другої ітерації залишилися два фактори – власний капітал (X_1) та коефіцієнт поточної ліквідності (X_4). Результатом цієї ітерації є рівняння регресії:

$$Y = 705,82 + 0,001X_1 + 7,13X_4. \quad (3)$$

Згідно з формулою (3), збільшення власного капіталу підприємства на 1 тис. грн. приведе до зростання валового прибутку на 1 грн., а зростання коефіцієнта поточної ліквідності на 1 пункт може забезпечити збільшення валового прибутку на 7,13 тис. грн.

При цьому коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,875$, що свідчить про наявність зв'язку високої щільності між власним капіталом, поточною ліквідністю та валовим прибутком підприємства. Коефіцієнт множинної детермінації $R^2 = 0,766$ показує, що варіація валового прибутку на 76,6% залежить від варіації власного капіталу та коефіцієнта поточної ліквідності.

Для визначення порівняльної сили впливу окремих факторів на результат, необхідно обчислити часткові коефіцієнти еластичності (ε_i), які показують, на скільки процентів у середньому зміниться результативна ознака при зміні на 1% кожного фактора за фіксованого значення інших факторів, за формулою:

$$\varepsilon_i = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}}, \quad (4)$$

де a_i – коефіцієнт регресії при i -му факторі; $\bar{x}_i$ – середнє значення i -го фактора; $\bar{y}$ – середнє значення результативної ознаки.

$$\varepsilon_1 = 0,001 \cdot \frac{221884}{1056,5} = 0,21;$$

$$\varepsilon_4 = 7,13 \cdot \frac{18,68}{1056,5} = 0,126.$$

Отже, найбільший вплив на обсяг валового прибутку підприємства справляє обсяг власного капіталу. При збільшенні власного капіталу підприємства на 1% його валовий прибуток може зрости на 0,21%, а зростання коефіцієнта поточної ліквідності на 1% призводить до зростання валового прибутку на 0,13%. Якщо обидва фактора зростуть на 1%, результат може збільшитися на 0,34%.

Богданюк Олена Володимирівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри статистики та економічного аналізу;

Яковенко Юлія Валеріївна,

студентка економічного відділення;

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

СУТНІСТЬ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Конституція України гарантує кожному громадянину право на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Праця виступає як цілеспрямована діяльність людей і є основним джерелом задоволення матеріальних і духовних потреб громадян. Основним нормативним документом на законодавчому рівні, що регулює трудові відносини на підприємстві, є Кодекс законів про працю України (КЗпПУ), який регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини [1].

Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою. Згідно з КЗпПУ, працівники мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і на щорічні оплачувані відпустки, право на здорові й безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою, організацією, на матеріальне забезпечення в порядку соціального

страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, на матеріальну допомогу в разі безробіття, на право звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством [1].

Згідно з Законом України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [2]. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується. Питання державного і договірної регулювання оплати праці, прав працівників на оплату праці та їх захисту визначається КЗпПУ, Законом України «Про оплату праці» та іншими нормативно-правовими актами. Аналізуючи визначення заробітної плати у вітчизняних виданнях, необхідно відмітити, що зарплата розглядається як прямий трудовий дохід, який планомірно визначається на основі врахування суспільного значення результатів праці певного колективу й робітника. Вважається, що вона відображає відносини між працівником і суспільством [3, с. 124].

Помилковим є визначення зарплати як доходу. На нашу думку, це не дохід, а витрати підприємства на відшкодування трудових ресурсів. Відтворення їх на суспільно необхідному рівні є обов'язковою умовою індивідуального відтворення. Тому створення і використання фонду заробітної плати, має відбуватись на підприємстві. Отже, заробітна плата – це грошовий вираз ціни товару «робоча сила» та результативності її функціонування.

Заробітна плата в системі соціально-економічних індикаторів розвитку економіки посідає одне з провідних місць. Вона є складною і багатоаспектною категорією. З одного боку, це основне джерело доходу для найманих працівників, а з іншого, для роботодавців вона є суттєвим елементом витрат виробництва і водночас дієвим чинником мотивації працівників до високопродуктивної праці.

Джерелом заробітної плати є дохід підприємства. Для найманих працівників це найголовніше (інколи єдине) джерело забезпечення їхніх основних потреб, той важливий чинник, що зацікавлює їх матеріально до високорезультативної праці. Речовим, матеріальним змістом заробітної плати є кількість життєвих благ, необхідних для відтворення робочої сили найманого робітника і членів його сім'ї. Це життєвий фонд робітника, який в умовах товарного виробництва має і вартісний, і грошовий вираз.

Оскільки робоча сила є товаром, то її ціна, як і всіх інших товарів, регулюється також співвідношенням між попитом і пропозицією. Зі зниженням попиту або збільшенням пропозиції ціна робочої сили, тобто заробітна плата, зменшуватиметься і навпаки. На розміри заробітної плати впливає дія законів зростання продуктивності праці та збільшення потреб населення, рівень забезпеченості населення, професійно-кваліфікаційний рівень працівника тощо.

Окрім терміна «заробітна плата», у науковій літературі та практичній діяльності використовують поняття «оплата праці». Потрібно чітко розмежувати ці поняття, оскільки дуже часто їх застосовують як рівнозначні, замінюючи одне одним. Водночас вивчення й критична оцінка нормативних актів і наукової літератури дали змогу встановити, що об'єкт бухгалтерського обліку «розрахунки з оплати праці» означає зобов'язання роботодавця оплатити, надати винагороду за працю згідно з певними правовідносинами, здійснивши всі необхідні для цього розрахунки податків і платежів відповідно до норм чинного законодавства. А отже, він включає розрахунки із заробітної плати за відповідними системами оплати праці й усіх трудових гарантій і компенсацій працівникам, що працюють за трудовим договором, а також розрахунки за винагородою за цивільно-правовими договорами та авторськими гонорарами.

Оплата праці як соціально-економічна категорія є основним джерелом грошових доходів працівників, тому її величина значною мірою характеризує рівень добробуту всіх членів суспільства. Її правильна організація зацікавлює працівників підвищувати ефективність виробництва, а відтак, безпосередньо впливає на темпи й масштаби соціально-економічного розвитку країни.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (в грошовій і негрошовій формі) за роботи, виконані працівниками, сформульовані в НП(С)БО 26 «Виплати працівникам» [4]. Норми цього стандарту поширюються на підприємства незалежно від форми власності (крім бюджетних установ). НП(С)БО 26 зазначає, що поточні виплати працівникам включають: заробітну плату за окладами та тарифами, інші нарахування з оплати праці; виплати за невідпрацьований час (щорічні відпустки та інший оплачуваний невідпрацьований час); премії та інші заохочувальні виплати, що підлягають сплаті протягом дванадцяти місяців по закінченні періоду, у якому працівники виконують відповідну роботу, тощо.

Розмір заробітної плати залежить від складності й умов виконуваної роботи, професійних якостей працівника, результатів праці, фінансового стану підприємства. Максимальний розмір заробітної плати законодавчо не обмежується, а щодо мінімального розміру, то вона не може бути нижчою за розмір мінімальної заробітної плати. Мінімальна заробітна плата – встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці. Вона встановлюється одночасно в місячному та погодинному розмірах. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників, за будь-якою системою оплати праці. Розмір мінімальної заробітної плати складається за Законом України «Про державний бюджет України». Умови розміру оплати праці працівників установ та організацій, що фінансуються з бюджету, визначаються Кабінетом Міністрів України. Розмір заробітної плати регулюється системами оплати праці, встановленими в колективному договорі, складовою частиною якого є Положення про оплату праці.

Розрахунки з оплати праці регулюються на підприємстві також комплексом нормативно-правових актів. Основним законодавчим актом, яким керується бухгалтер під час обліку та контролю розрахунків з оплати праці, є Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [5].

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права й обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Щодо розрахунків з оплати праці Податковим кодексом визначено ставки податку на доходи фізичних осіб, які утримуються із заробітної плати [6].

Контроль за дотриманням законодавства про оплату праці на підприємстві здійснюється :

- Міністерством соціальної політики України та його органами;
- фінансовими органами;
- органами Державної податкової інспекції;
- професійними спілками та іншими органами (організаціями), що представляють інтереси найманих працівників.

Вищий нагляд за додержанням законодавства про оплату праці здійснює Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.71 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
2. Про оплату праці : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
3. Сьомченко В. В. Заробітна плата як соціально-економічна категорія / В. В. Сьомченко, К. О. Засипко // Вісник Запорізького національного університету. – 2016. – № 1 (29). – С. 121–127.
4. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам» : Наказ Мінфіну від 28. 10.2013 р. № 601.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
6. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/>

*Бондарук Ігор Сергійович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та управління бізнесом;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ТРАНСФЕРТИ В СИСТЕМІ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Україна сьогодні знаходиться в якісно новому періоді оптимізації структури і функцій державних інститутів, що дає можливість констатувати подальше зростання ролі державного регулювання національної економіки, пріоритетним напрямом якого є згладжування просторової економічної поляризації на трансфертній основі. У цих умовах вимоги до трансфертної політики підвищуються, оскільки вона стає головною передумовою ефективності державного управління як на рівні місцевого самоврядування, так і країни в цілому.

В сучасних умовах основним інструментом, що дозволяє використовувати позитивні моменти від децентралізації і мінімізувати негативні ефекти від децентралізованого використання деяких повноважень, є державна фінансова допомога бюджетам нижчого рівня, тобто міжбюджетні трансферти.

Поточні офіційні трансферти включають грошові кошти, які одержували бюджети нижчих рівнів за недостатньої ефективності доходних джерел. Капітальні офіційні трансферти передбачали цільове використання одержаних коштів переважно для виконання органами місцевого самоврядування делегованих повноважень. До бюджетних трансфертів належать не лише кошти, які одержують місцеві бюджети з державного бюджету, а й перерахування коштів від місцевих бюджетів до державного бюджету. Трансферти є однією з форм фінансування соціально-економічного розвитку, інструментом його регулювання, одним із джерел поповнення місцевих бюджетів.

Згідно з Бюджетним кодексом України міжбюджетні трансферти – це «кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого» [1]. Бюджетний кодекс України поділяє міжбюджетні трансферти на чотири види [1]: дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; інші дотації.

Дотація вирівнювання – «міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності бюджету, який його отримує» [1]. Дотації вирівнювання бюджетам Автономної Республіки Крим, обласним, районним, міст Києва та Севастополя, міст республіканського та обласного значення надаються з державного бюджету України. З бюджетів міст Києва та Севастополя, міст республіканського та обласного значення надаються дотації бюджетам районів у містах, сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань.

Дотації можуть розраховуватися, наприклад, залежно від чисельності населення, податкового потенціалу або від потреб у витратах. Вони можуть бути пов'язані з податковим зусиллям одержувача такою залежністю, коли

збільшення суми місцевих податків веде до збільшення розміру дотацій місцевим органам влади. Втім, співвідношення може бути і зворотним, коли посилення місцевого податкового навантаження негативно впливає на розмір дотацій, що виділяються.

Наступний вид трансфертів – субвенції, визначаються в Бюджетному кодексі України як «міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який прийняв рішення про надання субвенції» [1]. Вони можуть надаватися як державним, так і місцевими бюджетами і передбачають цільове використання одержаних коштів. З державного бюджету України субвенції можуть надаватися на здійснення програм соціального захисту; на компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування у зв'язку з виконанням власних повноважень внаслідок надання пільг, встановлених державою; виконання інвестиційних проектів. З місцевих бюджетів надаються субвенції на утримання об'єктів спільного користування або ліквідацію негативних наслідків діяльності таких об'єктів; виконання власних повноважень територіальної громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань; інші цілі.

Трансферти третього виду – це передача коштів до державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів. Вони використовуються у випадках, коли прогностичні показники доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення бюджетів перевищують розрахунковий обсяг видатків відповідного бюджету [1].

Необхідно відокремлювати трансферти, які місцеві бюджети одержують з державного бюджету, і трансферти, які місцеві бюджети перераховують до державного бюджету. Останні за своєю природою для місцевих бюджетів є від'ємними. Тому виділяють так звані «чисті трансферти», які є різницею між міжбюджетними надходженнями і вилученнями. У багатьох країнах загальний обсяг чистого трансферту встановлюється законом як частка від доходів державного бюджету [2].

До четвертого виду міжбюджетних трансфертів належать інші дотації, які надаються з державного бюджету місцевим бюджетам.

Таким чином, за сучасних умов трансферти посідають важливе місце у міжбюджетних відносинах, вони є основним методом бюджетного регулювання.

Сучасне ставлення до трансфертної політики характеризується такими особливостями.

По-перше, сьогодні міжрегіональні контрасти в Україні досягли граничного рівня з позиції забезпечення національної економічної безпеки. Внаслідок цього скорочення відмінностей у соціально-економічному розвитку регіонів країни є стратегічно важливою державною задачею, вирішення якої вимагає трансформації системи управління трансфертними потоками. Актуальність цього аспекту загострює ту обставину, що низка питань, які стосуються міжбюджетних відносин, дотепер залишається відкритою. Так,

триває дискусія про те, яким шляхом – переважної централізації або децентралізації – повинні будуватися взаємовідносини між центром і регіонами.

По-друге, бюджет сьогодні є найважливішим джерелом фінансування соціально-економічних програм розвитку територій. Тенденція децентралізації бюджетних коштів не передбачає значного розширення податкових прав органів місцевого самоврядування, посилює залежність темпів економічних перетворень у регіонах від державної фінансової допомоги. Першочерговою задачею децентралізації є вирівнювання бюджетної забезпеченості територій. При цьому декларується принцип пріоритетного фінансування витрат, пов'язаних із забезпеченням мінімальних державних соціальних стандартів, що підкреслює важливість трансфертної політики.

По-третє, закріплені за територіями джерела податкових надходжень не дають достатню кількість коштів для виконання бюджетних зобов'язань. Внаслідок цього території потрапляють в залежність від трансфертів по лінії бюджетного вирівнювання.

Трансферти в бюджетних системах зі стійким розподілом доходів і повноважень щодо витрат є основним механізмом гармонізації міжбюджетних відносин.

Розрізняють два основні типи міжбюджетних трансфертів: вертикальні (від бюджетів вищестоящого до бюджетів нижчестоящого рівня) і горизонтальні (між бюджетами одного рівня). Вертикальні міжбюджетні трансферти, у свою чергу, поділяються на загальні (вирівнюючі) і цільові (спеціальні) трансферти [3, с. 370]. Загальний, або вирівнюючий, трансферт призначений для згладжування відмінностей регіонів у бюджетній забезпеченості доходами щодо потреб у витратах, що витікають з бюджетних повноважень. Сума трансферту розподіляється місцевими органами влади. Цільові (спеціальні) трансферти призначаються для здійснення певних задач державної регіональної політики [3, с. 370].

Вітчизняний вчений І. О. Луніна висловлює думку щодо поділу трансфертів для місцевих бюджетів на декілька видів [4, с. 375]: дотації – трансферти для короткострокового збалансування фінансових можливостей бюджетів; дотації вирівнювання – трансферти для вирівнювання фінансових можливостей регіонів; субвенції – трансферти для участі державного бюджету у фінансуванні вирішення певних регіональних та місцевих проблем.

Трансферти першого виду надаються у випадках, коли доходи й видатки бюджетів різних рівнів змінюються по-різному, що призводить до виникнення фінансових труднощів, а також у разі необхідності внесення певних змін в первинний розподіл доходів [4, с. 375]. Другий вид трансфертів надається у випадках, коли вони не мають спеціального цільового спрямування, їх надання не порушує самостійності місцевих органів влади, тобто одержувач коштів залишається вільним у своїх рішеннях. Трансферти третього виду можуть надаватися для фінансування певного напрямку діяльності, тобто мати цільовий характер. Надання цільових трансфертів є економічно виправданим, якщо при розподілі завдань між різними рівнями влади не вдалося порівняти корисність

регіональних і місцевих товарів і послуг, а через оподаткування не вдалося досягти фіскальної еквівалентності, тобто привести у відповідність перелік користувачів блага і тих, хто платить податки до відповідного бюджету [4, с. 376].

Дотації та субвенції не є повністю взаємозамінними, оскільки їх частка у розмірі перерахованих сум залежить від важливості цілей. Так, дотації будуть більш доречними в тому випадку, якщо треба здійснити вирівнювання: в більшості випадків держава надає такі дотації, які дозволяють вирівняти одночасно як горизонтальну, так і вертикальну податкову нерівність. Якщо ж мета тільки одна – заповнити розриви між місцевими витратами і власними податковими надходженнями, то слід вдаватися до дотацій, оскільки субвенції більшою мірою, ніж дотації, обмежують свободу дії місцевих органів влади, коли для цього немає виправданих підстав. Тому дотації використовуються лише в тих випадках, коли потрібно заповнити фінансування поточних витрат муніципальних утворень, на які бракує коштів, а не для фінансування капітальних витрат.

У тих випадках, коли йдеться про фінансування послуг, на надання яких органи місцевого самоврядування уповноважені державою, або про стимулювання органів місцевого самоврядування до надання послуг, що дають переваги нерезидентам, або про надання допомоги в тих випадках, коли послуги відповідають мінімальним державним нормам, спеціальні субвенції здаються більш відповідними, ніж дотації. Це стосується і тих випадків, коли поставлено завдання здійснення певних видів капіталовкладень для управління розвитком у заданому напрямі.

Надання міжбюджетних трансфертів в Україні відбувається на тлі суттєвої диференціації стану соціально-економічного розвитку територій, її зростання в останні роки [5, с. 383]. Так, співвідношення між показниками максимального і мінімального регіонального ВВП складає 16:1. Виробництво валової доданої вартості на душу населення окремими областями також відрізняється в кілька разів, тоді як за міжнародними стандартами цей показник не повинен перевищувати 20%. До речі, в Австралії співвідношення ВВП в розрахунку на душу населення для найвідсталіших і найрозвинутіших штатів складає 1:1,4, для канадських провінцій – 1:1,8, швейцарських кантонів – 1:2,2.

Використання міжбюджетних трансфертів супроводжується як позитивними, так і негативними наслідками. Серед позитивних моментів можна виділити: зменшення дисбалансу між відповідальністю за видатки, що покладена на органи місцевого самоврядування, і надходженням податків на їх території; формування доходних надходжень бюджетів у кількості, що дозволяє покрити необхідні видатки; ефективне планування можливих видатків; сприяння ліквідації касових розривів при виконанні державного і місцевих бюджетів; створення механізму надання фінансової допомоги регіонам; наявність реальних важелів регулювання соціально-економічного розвитку регіонів [6].

Серед негативних моментів відзначимо те, що міжбюджетні трансферти не лише позбавлені стимулюючих властивостей, а й формують у місцевих органів влади утриманські настрої, що перешкоджає розвитку їх власної ініціативи, знижує їх вплив на економічні процеси, призводить до недостатньої уваги державної влади до питання ефективності використання наданих їй місцевих бюджетів.

Отже, міжбюджетні відносини, як необхідна складова бюджетної політики держави та органів місцевого самоврядування, перебувають нині в Україні на стадії подальшого становлення. З метою інтенсифікації цього процесу у напрямі сприяння економічному розвитку територій та подолання соціальних диспропорцій необхідно вжити заходи адміністративного характеру, які передбачають як удосконалення нормативно-правової бази міжбюджетних відносин, так і здійснення загальноекономічних трансформацій на рівні держави і окремих її територій. Такі заходи сприятимуть підвищенню ефективності міжбюджетних відносин.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 50–51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>
2. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : [моногр.] / Л. В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
3. Ганущак Ю. Кодекс «бюджетного» правописання / Ю. Ганущак // Зеркало недели. – 2001. – № 41. – С. 7. (Ганущак Ю. Особливості місцевого бюджетування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua/ie/show/380/33776/>)
4. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин України / І. О. Луніна. – К. : Наукова думка, 2006. – 432 с.
5. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні / Т. Г. Бондарук; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К. : Ін-т екон. та прогнозування, 2009. – 608 с.
6. Асадчев В. М. Моделювання горизонтального вирівнювання бюджетів / В. М. Асадчев // Економіст. – 2002. – № 10. – С. 68–71.

Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

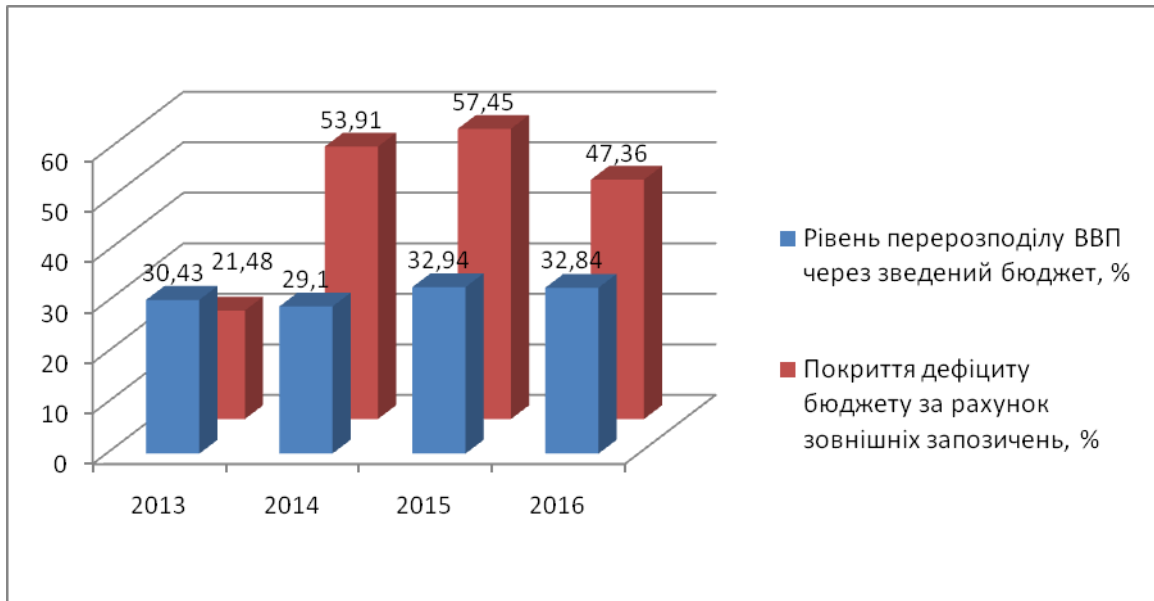
БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У сучасних умовах особливе значення мають процеси гарантування бюджетної безпеки, оскільки її забезпечення є ключовою умовою економічної стабільності в країні. Трансформаційні процеси в бюджетній сфері набувають особливої актуальності в умовах децентралізації, що зумовлює потребу формування відповідних механізмів державного регулювання для подолання впливу негативних факторів та забезпечення економічної безпеки держави.

Численні проблемні питання, що стосуються економічної безпеки держави, висвітлені у працях таких дослідників, як О. Власюк [1], В. Маргасова [2], В. Сенчагов [3] та ін. Серед вітчизняних учених, праці яких відіграють суттєву роль у вивченні проблематики бюджетної системи, відомі І. Луніна [4], К. Павлюк [5] та ін., які зосереджували увагу в основному на проблемах формування міжбюджетних відносин.

Незважаючи на достатній рівень обґрунтованості пропозицій щодо розвитку бюджетної системи, економічної безпеки держави, питання щодо подальших шляхів розвитку механізму забезпечення бюджетної безпеки все ще залишаються далекими від розв'язання, що актуалізує потребу подальших досліджень у цій сфері.

Центральною ланкою дослідження питань бюджетної безпеки є система її забезпечення. Розглядаючи динаміку окремих індикаторів бюджетної безпеки України (рис. 1), звернемо увагу на те, що рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет лише в 2014 р. знаходився нижче межі порогового значення (не більше 30%) і становив 29,1%, у 2015–2016 рр. він перевищував цей показник більш ніж на 10%. Показник відношення дефіциту державного бюджету до ВВП в 2013–2014 рр. значно перевищував порогові значення (не більше 3%), проте у 2015 р. він знизився і в 2016 р. склав 2,94%. За три останні роки покриття дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх запозичень знаходиться на рівні 47–57%, що значно перевищує 30% поріг. Отже, більшість основних індикаторів бюджетної безпеки України перебувають на межі порогових значень або значно перевищують їх. Це свідчить про низький рівень бюджетної безпеки в країні, що, зокрема, зумовлює необхідність удосконалення механізму її забезпечення.

Рис. 1. Окремі індикатори бюджетної безпеки України

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства фінансів України [6]

У свою чергу, недостатнє розуміння суті інституту, що забезпечує бюджетну безпеку, не дозволяє правильно розробити й упровадити механізм забезпечення бюджетної безпеки, оскільки цей механізм – це не лише сукупність економічних важелів, законодавчих норм і правил, але і структура, або організація фахівців, що реалізують певні технології виконання бюджету за доходами і витратами на усіх рівнях бюджетної системи. Вважаємо, що забезпечення бюджетної безпеки є комплексом заходів державних органів влади та органів місцевого самоврядування щодо виконання бюджетного процесу, що реалізуються системою фінансових інститутів відповідно до нормативних актів і за встановленими принципами.

При цьому законодавча база має забезпечити не лише економічні нормативи виконання державного та місцевих бюджетів, як наприклад: обсяг ВВП, розподіл регулюючих податків, обсяг коштів для виділення трансфертів тощо. Законодавча база повинна забезпечити невідворотність, адресність відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

Основним елементом загальної схеми забезпечення економічної безпеки держави має бути механізм, що гарантує реальність довгострокових і короткострокових національних інтересів держави. При цьому необхідно зміцнити єдність системи управління в рішенні стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни, сформувати орган управління, який на науковій основі визначив би обсяги вітчизняних ресурсів [3].

Економічний механізм також є інструментом управління системою з метою досягнення цілей створення та функціонування системи, в першу чергу – системи економічної безпеки держави.

Методи управління формуванням і розвитком таких складних суб'єктів економічної діяльності як фінансові інститути базуються на досить абстрактних уявленнях про них як про організаційно-економічні і фінансові системи в сфері суспільних фінансів. А при описі таких систем як базові використовуються

поняття «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційно-економічний механізм», «фінансовий механізм», «ринковий механізм» тощо.

Система бюджетної безпеки передбачає формування механізму її забезпечення в часовому й організаційному просторі в їх єдності, підпорядкованості та взаємозв'язку. Насамперед, необхідне створення умов стану захищеності бюджетної системи, що характеризує дослідження її функціонування в минулому періоді і встановлення її базового, статичного стану на теперішній момент часу.

Наступний етап формування механізму передбачається і з позицій динамічності бюджетної системи, змін її якісних параметрів, показників і очікуваних тенденцій, що відповідає її стану в майбутньому періоді під впливом чинників зростання та розвитку.

Заключний етап формування механізму забезпечення бюджетної безпеки передбачає необхідність мобілізації ресурсів для усунення, нейтралізації до допустимого рівня ризиків і загроз, які існують в теперішній період часу, та розробки активних заходів зі зниження, мінімізації фактичних збитків і втрат. Допустимий рівень ризиків і загроз означає наявність методів, засобів і способів оцінки, виявлення й усунення різних форм і видів небезпек, що існують в певних організаційно-технічних і фінансово-економічних умовах [7, с. 55].

У результаті такого комплексного методологічного підходу до формування механізму забезпечення бюджетної безпеки виявлена трьохмірна їх організаційно-економічна основа, яка повністю зумовлена характеристикою об'єкту безпеки, тобто статичністю, динамічністю і реальністю стану бюджетної системи унаслідок дії внутрішніх і зовнішніх загроз.

Звідси можливе визначення і цілі формування механізму забезпечення бюджетної безпеки – це досягнення стану захищеності, умов розвитку функціонуючої системи і мінімізації її фактичних загроз. При цьому такі поняття, як «умови», «чинники», «захищеність» характеризують економічну безпеку з різних точок зору. Так, умовою є середовище, в якому забезпечується економічна безпека. Чинник виступає причиною економічної безпеки, як з позицій її посилення, так і з погляду її зниження, ослаблення і переходу системи в небезпечний стан [7]. Захищеність характеризує рівень реалізації заходів безпеки і прийнятний в таких умовах ступінь ризику функціонування системи.

З урахуванням розглянутих підходів, і загального змістового значення терміна «механізм», а також виходячи з системного взаємозв'язку його організаційно-економічних елементів, можна дати наступне визначення механізму забезпечення бюджетної безпеки. Вважаємо, що механізм забезпечення бюджетної безпеки – це система організаційних, фінансових, інституційних та правових заходів впливу, спрямованих на захист національних економічних інтересів, своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз бюджетній безпеці.

Основою механізму забезпечення бюджетної безпеки є система національних інтересів. На думку В. Сенчагова, національні інтереси – це

сукупність доленосних інтересів народів, що населяють певну країну і визначають місце і роль країни в світі. Він вважає, що безперспективно замінити національні інтереси іншими категоріями, такими як пріоритети, завдання. Саме з національними інтересами пов'язані загрози і виклики. Причому важливо класифікувати національні інтереси, а також враховувати інтереси країни в широкому геополітичному, економічному і соціально-культурному просторі [3].

Загрози і виклики можуть бути тільки в контексті національних інтересів країни, її збереження і розвитку. На відміну від показників, індикатори мають сигнальні функції, тобто вони більш чутливі до внутрішніх і зовнішніх чинників. Важливу роль мають порогові значення, тобто межа, яка відокремлює небезпечний стан економіки від безпечного. Вагомою є оцінка безпеки на основі зіставлення фактичного і прогнозного станів індикаторів з їх пороговим значенням [3].

Отже, обґрунтовано, що забезпечення бюджетної безпеки є комплексом заходів державних органів влади та органів місцевого самоврядування щодо виконання бюджетного процесу, що реалізуються системою фінансових інститутів, у відповідності з нормативними актами і за встановленими принципами. Система бюджетної безпеки передбачає формування механізму її забезпечення. Запропоновано методичний підхід до формування механізму забезпечення бюджетної безпеки на основі трьохмірної її організаційно-економічної основи, яка обумовлена характеристикою об'єкта безпеки, тобто статичністю, динамічністю і реальністю стану бюджетної системи.

Список використаних джерел

1. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання / О. С. Власюк. – К. : ДННУ «Академія фін. управління», 2011. – 474 с.
2. Маргасова В. Г. Теоретико-методологічні основи забезпечення економічної безпеки регіону / В.Г. Маргасова // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №10(124). – С. 186-194.
3. Сенчагов В. Стратегические цели и механизм обеспечения экономической безопасности / В. Сенчагов // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – № 03. – С. 18-23.
4. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин України / Луніна І. О. – К. : Наукова думка, 2006. – 432 с.
5. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : [моногр.] / Павлюк К. В. – К. : НДФІ, 2006. – 584 с.
6. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua/ – Назва з екрана
7. Сахирова Н.П. Взаимодействие механизмов страхования и экономической безопасности функционирующих систем // Финансы. – 2010. – № 10. – С. 55–58.

СКОРОЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Наскільки великою має бути частка держави в економіці? Це запитання є дискусійним в економічній науці вже протягом багатьох років. Одна з позицій, яка знайшла своє відображення в багатьох емпіричних дослідженнях, полягає в тому, що збільшення перерозподілу ВВП через державний сектор уповільнює економічне зростання. Зокрема, В. Танзі стверджує, що велика частка державного сектору в економіці відображає неефективність державних інституцій [1].

Цієї ж думки дотримуються і українські дослідники, аналізуючи роль державного сектору в економіці країни. П. Кухта та І. Піонтковська вважають, що для прискорення економічного зростання в Україні слід скоротити розмір державних видатків як частки ВВП до 37% [2]. І. Луніна відзначає актуальність обмеження державних видатків для України і пропонує механізми таких обмежень закласти у Бюджетному кодексі [3].

З іншого боку, дослідження, присвячені наслідкам політики фіскальної консолідації, яка здійснювалась у відповідь на зростання державного боргу в умовах глобальної кризи 2007–2008 року, показують, що країни, успішні в скороченні державних видатків, мали повільніше економічне зростання або навіть подвійну рецесію. Ф. Хаймбергер встановив, що поглиблення економічної кризи в євроні пов'язано з фіскальними обмеженнями [4]. Навпаки, А. Ауербах та Ю. Городніченко показали, що фіскальні стимули у вигляді програм з розширення державних видатків покращували фіскальну стійкість і обмежено впливали на зростання державного боргу [5]. Отже, емпірична економічна література не дозволяє зробити однозначний висновок, що скорочення державних видатків справлятиме сприятливий вплив на економічне зростання.

Досвід зарубіжних країн вказує, що скорочення державних видатків та їх утримання на прийнятному рівні є непростим завданням, виконати яке часто не здатні навіть країни з розвиненими й ефективними державними інституціями. Так, у період 1990–2000-х років у розвинених країнах вдалося досягти значного скорочення державних видатків. Однак ці успішні реформи були нівельовані кризою 2008–2009 рр., коли в умовах економічної рецесії державні видатки були значно збільшені. З того часу лише кільком країнам вдалося повернутися до тренду скорочення державних видатків – Ізраїлю, Німеччині та Швеції. Більшості інших країн, що були успішними в реформі державних видатків до глобальної кризи, в кращому випадку вдалося стабілізувати рівень державних видатків на більш високому рівні, ніж до кризи [6].

До факторів, що впливають на розмір державних видатків, належать [7]:

1. Глобалізація та відкритість торгівлі. Дослідження Д. Родріка, М. Бусімаєра та Дж. Гаретта показали, що державні видатки негативно корелюють з відкритістю торгівлі та індексом глобалізації. Більш відкриті й залежні від торгівлі країни частіше стикаються з сильною конкуренцією іноземних виробників, у результаті державі доводиться провадити політику щодо компенсації цих негативних явищ (особливо щодо підтримки людей, які через глобалізацію втрачають роботу).

2. Ділові та політичні цикли. Оскільки в бюджетах країн закладені автоматичні стабілізатори, то видатки, відповідно, збільшуються в умовах рецесії та скорочуються у періоди зростання.

3. Демографія. Через тенденцію старіння населення зростають видатки держави, пов'язані з утриманням осіб похилого віку, та видатки на охорону здоров'я.

4. Преференції виборців. Країни, що стикаються з більшою нерівністю доходів громадян, витрачають більше коштів на перерозподіл грошей в економіці з метою подолання цієї нерівності.

5. Бюджетні інституції. Відсутність сильних бюджетних інституцій може призводити до впровадження неоптимальної фіскальної політики, коли маржинальна витрати на збільшення податків перевищують маржинальна вигоди від програм видатків.

Не всі з виокремлених факторів можливо визначити чисельно й оцінити їх вплив на державні видатки. Аналіз впливу цих факторів в Україні не виявив взаємозв'язку між показниками торгівлі та державними видатками. Пікові значення рівня державних видатків як частки ВВП лише в окремих випадках можна пояснити впливом ділових та політичних циклів. Зокрема, видатки розширеного уряду як частки ВВП досягли свого максимуму (49% ВВП) в умовах глобальної економічної кризи в 2009 році. Водночас в умовах кризи 2014–2015 років державні видатки скорочувалися.

Статистично значущий вплив на рівень державних видатків справляє показник демографічного навантаження, який показує кількість осіб непрацездатного віку щодо кількості працездатного населення, а отже тенденція до старіння населення дійсно є обмежуючим фактором для скорочення державних видатків.

У 2014–2016 рр. Україна здійснила ряд заходів зі зниження державних видатків з метою зменшення бюджетного дефіциту за рахунок скорочення видатків на освіту, медицину, деякі соціальні програми та субсидії підприємствам [8]. Зростання спостерігалось тільки за статтями загальнодержавних функцій, що пояснюється зростанням витрат на обслуговування державного боргу, а також оборони й охорони громадського порядку, що є логічним в умовах військового конфлікту. Незважаючи на те, що Україна досягла одного з найбільших циклічно скоригованих первинних дефіцитів у світі – 6,2% в 2015 р. та 4,0% у 2016 р. [8], величина державних видатків у ВВП все ще залишається значною і становила 46% у 2016 р.

Отже, реалізувати в подальшому політику щодо скорочення державних видатків в Україні проблематично. Основне зростання державних видатків у 2018–2021 роках буде пов'язано зі збільшенням видатків на обслуговування державного боргу, які у 2018 році можуть сягнути 6% ВВП. Тому основні заходи зі скорочення державних видатків повинні бути спрямовані на підвищення ефективності управління державним боргом, стримування його зростання та здешевлення обслуговування.

Список використаних джерел

1. Tanzi, V. & Schuknecht, L. (2000). *Public Spending in 20th Century: a global perspective*. Cambridge University Press.
2. Кухта П. Яким є оптимальний масштаб державних видатків в Україні: аналітична записка від 2 листопада 2015 р. / П. Кухта, І. Піонтківська // Центр економічної стратегії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ces.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/20151102_fiscal_spending_report.pdf
3. Луніна І. О. Економіко-політичні фактори впливу на рівень державних видатків // *Фінанси України*. – 2001. – № 4. – С. 104–110.
4. Heimberger, P. (2016). *Did fiscal consolidation cause the double-dip recession in the Euro area*. The Vienna Institute for International Economic Studies, Working paper 130. Retrieved from <http://wiiw.ac.at/did-fiscal-consolidation-cause-the-doubledip-recession-in-the-euro-area--dlp-3988.pdf>
5. Auerbach, A. J., & Gorodnichenko, Y. (2017). *Fiscal Stimulus and Fiscal Sustainability*. № w23789. National Bureau of Economic Research.
6. IMF, *World Economic Outlook*, April 2017 Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/update/01/>
7. Gupta, S., Leruth, L., de Mello, L. R., & Chakravarti, Sh. (2001). *Transition Economies: How Appropriate Is the Size and Scope of Government?* IMF Working Paper, Vol. 01/55, pp. 1–44, Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=879526>
8. Bogdan, T., Gligorov, V., Havlik, P., & Landesmann, M. (2017). *From Fiscal Austerity towards Growth-Enhancing Fiscal Policy in Ukraine*. № 417. The Vienna Institute for International Economic Studies.

*Вінницька Оксана Анатоліївна,
кандидат економічних наук;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

СУЧАСНИЙ ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Першим етапом української реформи формування місцевих бюджетів стало затвердження Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [6] та плану заходів з її реалізації. Реформа передбачає врегулювання системи адміністративно-територіального устрою; створення конституційної основи утворення виконавчих органів обласних та районних рад; розподілу повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування та між органами місцевого самоврядування різних рівнів.

Одним із завдань, що його передбачається вирішувати в рамках Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, є бюджетна децентралізація. В рамках нової концепції ця проблема зводиться до підвищення бюджетної самостійності місцевих органів влади та збільшення доходів місцевих бюджетів.

За наявності негативних тенденцій та кризових явищ в економіці, слабкої фінансової дисципліни, високого рівня корупції, низького рівня довіри до системи державного управління питання бюджетної децентралізації є надзвичайно актуальним. Практичне втілення бюджетної децентралізації означає, що органи місцевого самоврядування набувають більшої відповідальності й у їх розпорядження надходить більше коштів [9, с. 301]. Бюджетна децентралізація має сприяти вирішенню двох основних питань: по-перше, взаємозумовлений розподіл доходів та видатків між рівнями бюджетної системи; по-друге, встановлення повноважень, у межах яких на регіональному рівні можливо визначати власні доходи та видатки місцевих органів влади [8].

На думку вітчизняних вчених, основною причиною того, що місцева влада має досить обмежений перелік повноважень, обсяг відповідальності та фінансових ресурсів, є те, що центральна влада не зацікавлена у проведенні децентралізації бюджетно-податкової системи, тому що це автоматично призведе до обмеження її повноваження та звуження ресурсної бази [7, с. 326].

У контексті процесів децентралізації бюджетної системи України актуалізується питання розширення доходної бази місцевих бюджетів, які є фінансовою основою органів місцевого самоврядування. Реалізація цього питання потребує створення умов для незалежної та ефективної діяльності місцевих органів влади, спроможності органів місцевого самоврядування забезпечувати соціально-економічний розвиток територій та підвищувати рівень надання громадських послуг населенню шляхом зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів.

Формування місцевого бюджету має ґрунтуватися на пріоритетах регіональної бюджетної політики. Прогнозні та програмні документи соціально-економічного розвитку території, прогноз фінансового балансу на наступні роки мають бути основою для визначення пріоритетних напрямів доходів місцевих бюджетів. У бюджетному процесі повинні бути враховані середньострокова та довгострокова перспектива, встановлений зв'язок із загальними цілями соціально-економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць [10]. У цій сфері існує достатньо прикладів як успішного впровадження, так і невдалих спроб. В Україні частково впровадження фіскально-бюджетних новацій відбулося наприкінці 2014 року через прийняття окремих змін до Бюджетного та Податкового кодексів України в частині децентралізації фінансів, зокрема:

- закріплення частини податку на прибуток підприємств за обласними бюджетами;
- вирівнювання доходів місцевих бюджетів за закріпленими загальнодержавними податками (податок на прибуток підприємств та податок на доходи фізичних осіб) залежно від розрахункового середнього рівня надходжень на одного жителя;
- уточнення механізму перерахування базової та реверсної дотації до місцевих бюджетів;
- спрощення процедури погодження обсягу та умов здійснення місцевих зовнішніх запозичень за рахунок отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій;
- запровадження нових видів трансфертів (освітня, медична та інші субвенції), що сприятиме посиленню відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері;
- розширення видаткових повноважень органів місцевого самоврядування;
- надання органам місцевого самоврядування права на самостійний вибір установи з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ;
- надання органам місцевого самоврядування права самостійно приймати рішення щодо ставки податку на нерухоме майно для об'єктів житлової та нежитлової нерухомості та встановлювати пільги зі сплати цього податку;
- запровадження акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів за місцем діяльності суб'єктів господарювання і зарахування його до відповідних бюджетів територіальних громад;
- розширення механізмів місцевого оподаткування за рахунок запровадження транспортного податку, збільшення частки зарахування екологічного податку до місцевих бюджетів, зарахування плати за надання адміністративних послуг за місцем їх справляння [1].

З метою реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні прийнято ряд нововведень до

Бюджетного та Податкового кодексів, які несуть кардинальні зміни у перерозподіл бюджетних ресурсів, що повинно сприяти їх децентралізації та розширенню дохідної бази місцевих бюджетів. З 2015 року в Україні введені нові підходи у взаємодії центральних та місцевих бюджетів, які стимулюватимуть місцеві органи влади до нарощування дохідної бази. Частину соціальних видатків, таких як фінансування медицини та освіти, держава бере на себе через надання субвенцій. На думку деяких вітчизняних дослідників, зміни до бюджетного законодавства розширюють права місцевих органів влади та надають їм повну бюджетну самостійність, а також розширюють джерела наповнення місцевих бюджетів [8]. Проте з таким твердженням важко погодитись, оскільки досить значною та аргументованою є критика урядових заходів щодо забезпечення процесів децентралізації. Адже в Україні сьогодні процеси бюджетної децентралізації хоча й набули незворотного характеру, але не мають системності та все ще не сприяють стимулюванню місцевих органів до пошуку джерел активізації власних фінансових ресурсів [2].

Можна погодитись із думкою І. Ковальчук, що імітація проведення бюджетної децентралізації в Україні у формі збільшення повноважень та фінансової бази місцевих громад триває вже більше десяти років та з року в рік декларується в Основних напрямках бюджетної політики, а фактично підвищується рівень бюджетної централізації [2].

Зміни в законодавстві щодо бюджетної децентралізації запроваджують альтернативні шляхи збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів, зокрема, місцевим бюджетам передається:

- 10% податку на прибуток підприємств;
- 100% державного мита;
- 80% екологічного податку (при цьому 55% будуть направлятися в обласні бюджети, а 25% – до районних бюджетів і бюджетів міст обласного значення);
- акцизний податок від реалізації через роздрібні мережі пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів, біодизеля і скрапленого газу;
- 25% плати за надра;
- місцеві збори (податок на нерухомість з включення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна, єдиний податок);
- податок на майно («розкішні» автомобілі);
- податок на прибуток комунальних підприємств, інші податки;
- 75% податку на доходи фізичних осіб (60% податку отримують бюджети міст обласного значення та районів; 15% – обласні бюджети); 40% – бюджет м. Києва [2, с. 57].

Як і раніше, основним бюджетоутворюючим податком місцевих бюджетів залишається податок на доходи фізичних осіб. Однак Законом України від 01.01.2016 № 79-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» [5] внесено зміни щодо розмежування цього податку між бюджетами. Відтепер до обласного бюджету відраховується 15%

податку на доходи фізичних осіб, до бюджетів міст обласного значення – 60%, до бюджету м. Києва – 40%, до бюджетів сіл – 25%, до державного бюджету – 25% [3]. Зазначимо, що до 2015 р. діяли інші нормативи відрахувань: до обласного бюджету – 25%, до бюджетів міст обласного значення – 75%, до бюджету м. Києва – 50%. Отже, державному бюджету передано відносно стабільне та дохідне джерело надходжень місцевих бюджетів.

Із прийняттям Податкового кодексу України значно скоротилася кількість місцевих податків і зборів – з 14 до 5, а із змінами – до 4. Проте слід зауважити, що скасування комунального податку, ринкового збору та податку з реклами негативно вплинуло на доходи місцевих бюджетів. Новим законодавством ліквідовано податки, які складали основу надходжень від місцевого оподаткування, а введено податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок та два збори. Включення до їх складу єдиного податку спричинило підвищення питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів. Відтак, найвагомим серед місцевих податків і зборів став єдиний податок [4, с. 221–227].

Отже, унаслідок внесення змін до Податкового та Бюджетного кодексу відбулося скорочення як загальнодержавних, так і місцевих податків та зборів. Доходи місцевих бюджетів розширено за рахунок надходжень від акцизного податку з реалізації підакцизних товарів у роздріб за ставкою 5% вартості реалізованого товару, 10% податку на прибуток комерційних підприємств, 100-відсотковим закріпленням за місцевими бюджетами державного мита, плати за надання адміністративних послуг тощо [8].

Подальше удосконалення менеджменту бюджетних коштів потребує запровадження формування бюджетів із урахуванням стратегічних цілей соціально-економічного розвитку території на багаторічну перспективу та результатів діяльності учасників бюджетного процесу, досягнутих у попередніх бюджетних періодах.

Сучасна наука державного управління має широкий спектр засобів державного впливу на розвиток місцевих бюджетів у країні. Проте недостатність дохідної бази у регіонах, неможливість місцевих бюджетів у повному обсязі фінансувати виконання своїх обов'язків вимагають вдосконалення методів державного управління місцевими бюджетами, використання яких є актуальними в Україні з урахуванням соціально-економічних диспропорцій суспільного розвитку та багатоаспектного аналізу зовнішніх чинників.

Список використаних джерел

1. Вдовенко Ю. С. Фіскально-бюджетні новації децентралізаційного підходу до реформування держави / Ю. С. Вдовенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – № 4. – С. 199–203.
2. Ковальчук І. В. Місцеві податки і збори як фінансова основа процесу децентралізації / І. В. Ковальчук // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 1. – С. 55–58.

3. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua/
4. Праць Н. В. Формування податкових надходжень місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації / Н. В. Праць // Financial Space. – 2015. – № 1 (17). – С. 221–227.
5. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 28.12.2014 р. № 79-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>. – Назва з титул. екрана.
6. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
7. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т. Сало // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 4. – С. 324–330.
8. Сергієнко Л. К. Бюджетна децентралізація – шлях до фінансового забезпечення місцевого самоврядування / Л. К. Сергієнко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 7. – С. 743–746.
9. Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2012. – 687 с.
10. Чолач С. С., Удосконалення механізму управління коштами місцевих бюджетів України в умовах децентралізації влади [Електронний ресурс] / С. С. Чолач. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=8&w=%D0%A1.+%D0%A1.+%D0%A7%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%87>

*Водзінський Василь Володимирович,
аспірант,
кафедра аудиту;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПІДТВЕРДЖЕННЯ АУДИТОРСЬКОГО ВИСНОВКУ ІНОЗЕМНОГО АУДИТОРА В УКРАЇНІ – НОВИНА?

Інвестиційна активність у країні – одна з ключових передумов розв’язання її соціально-економічних проблем, яка забезпечується сприятливим інвестиційним кліматом. Інвестиційний клімат країни – це сукупність політичних, правових, економічних факторів, які забезпечують інвестиційну діяльність вітчизняних та іноземних інвесторів [1, с. 259].

Тобто інвестиційний клімат – це сукупність факторів, які враховують потенційні інвестори при прийнятті рішення щодо інвестування. Оскільки

одним із головних інструментів досягнення «привабливого» інвестиційного клімату в країні є відповідні законодавчі акти, то і прерогатива належить законотворцям.

Згідно з інформацією Міністерства закордонних справ України (далі – МЗСУ), у 2015 році економіка України перебувала в складній економічній ситуації внаслідок продовження агресивної політики Російської Федерації, окупації Криму і військових операцій на сході України. У січні-червні 2015 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1042,4 млн. дол. та вилучено 351,3 млн. дол. прямих інвестицій (акціонерного капіталу) [2].

Відповідно до інформації МЗСУ, протягом 2014–2015 років Урядом України вжито комплекс заходів зі створення якісно нових умов ведення бізнесу, що мають забезпечити відбудову економіки України та її стабільний розвиток. Саме завдяки цьому в рейтингу Світового банку «Doing Business 2015» Україна за показником легкості ведення бізнесу посідає 96 місце серед 189 країн світу (у 2014 році – 112 місце) [3, с. 4].

Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто їм надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами [2]. Однак на сьогоднішній день в Україні не всі нормативно-правові акти в повній мірі забезпечують чітку узгодженість системи залучення зовнішніх інвестицій. І законодавство аудиторської діяльності, на жаль, не залишилося осторонь.

Хоча незалежний аудит в Україні пройшов довгий історичний шлях розвитку, саме 24 роки тому було ухвалено Закон України «Про аудиторську діяльність» (далі – Закон), який визначив економічно-правові засади його незалежності та легітимності. Аудиторське законодавство з часом формувалось, змінювалось, доповнювалось та удосконалювалось. Проте і до сьогодні в аудиторському законодавстві не створено нормативно-правового акта чи окремого регуляторного акта, який би забезпечував аудитора чітким алгоритмом дій при виконанні норм ч. 4 ст. 7 Закону. А зазначені норми вказують на те, що аудиторський висновок аудитора іноземної держави при офіційному його поданні установі, організації або суб'єкту господарювання України підлягає підтвердженню аудитором України, якщо інше не встановлено міжнародним договором [4].

Метою дослідження є висвітлення проблеми відсутності чіткого алгоритму дій аудитора при підтвердженні висновку іноземної держави.

В процесі дослідження нами здійснено пошук вимог різних регуляторних органів, які безпосередньо стосуються застосування норми ч. 4 ст. 7 Закону. Результати дослідження представлено в таблиці.

Як бачимо з даних таблиці, вимога щодо підтвердження аудитором України аудиторського висновку іноземного аудитора зустрічається досить часто. І якщо з контексту Положень № 306 та № 942 простежується прийнятність суб'єктами економіки України аудиторських висновків аудиторів

держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС), то для решти країн це питання залишається актуальним.

Таблиця

Аналіз нормативно-правових актів, в яких використовуються посилання на норми ч. 4 ст. 7 Закону України «Про аудиторську діяльність»

№ з/п	Назва регулятора	Назва регуляторного акта	Короткий зміст
1	2	3	4
1	Національний банк України (НБУ)	Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів, затверджено Постановою Правління НБУ № 306 від 08.09.2011 р. (далі – Положення № 306)	п. 5 гл. 1 розд. I «Аудиторський висновок аудитора/аудиторської фірми (далі – аудитор) іноземної держави, крім держав – членів Європейського Союзу, підлягає підтвердженню аудитором України відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність».
2	Національний банк України (НБУ)	Положення про порядок попередньої кваліфікації осіб, які можуть брати участь у виведенні неплатоспроможних банків з ринку, та погодження набуття ними участі в банках, затверджено Постановою Правління НБУ № 942 від 24.12.2015 р. (далі – Положення № 942)	абз. 4 п.5 гл.1 розд. I «Аудиторський висновок аудитора/аудиторської фірми (далі – аудитор) іноземної держави, крім держав – членів Європейського Союзу, підлягає підтвердженню аудитором України відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність».
3	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР)	Положення про порядок реєстрації випуску (випусків) акцій при заснуванні акціонерних товариств, затверджено Рішенням НКЦПФР № 692 від 27.05.2014 р.	пп. 8 та пп. 9 «Стосовно юридичних осіб – нерезидентів може подаватися аудиторський висновок аудитора іноземної держави, підтверджений аудитором України».
4	Національний банк України (НБУ)	Положення про порядок подання банками до Національного банку України звіту аудитора за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, затверджено Постановою Правління НБУ № 389 від 09.09.2003 р. (у редакції постанови Правління НБУ № 341 від 21.09.2011 р.)	п. 3.6 гл. 3 «Аудиторський висновок (звіт) аудитора іноземної держави, підтверджений аудиторською фірмою України, банк подає до Національного банку згідно з вимогами законодавства України, Стандартів».

Повертаючись до питання інвестиційного клімату в Україні, слід зазначити, що у 2015 році інвестиції надходили зі 133 країн світу. Із країн ЄС із

початку 2015 року надійшло 33154,9 млн. дол. інвестицій (77,4% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 9696,4 млн. дол. (22,6%). До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більше 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 12274,1 млн. дол., Німеччина – 5489,0 млн. дол., Нідерланди – 5108,0 млн. дол., Російська Федерація – 2685,6 млн. дол., Австрія – 2354,3 млн. дол., Велика Британія – 1953,9 млн. дол., Британські Віргінські Острови – 1872,6 млн. дол., Франція – 1539,2 млн. дол., Швейцарія – 1371,2 млн. дол. та Італія – 966,6 млн. дол. Обсяг прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку країн світу на 1 липня 2015 р. становив 6254,4 млн. дол., у т. ч. у країни ЄС – 6015,4 млн. дол. (96,2% загального обсягу), в інші країни світу – 239,0 млн. дол. (3,8%) [2]. Тож саме для суб'єктів господарської діяльності інших країн, які бажають інвестувати кошти в економіку України, питання подання підтвердженого аудиторського висновку у складі інших документів постає як «камінь спотикання». І це викликано, перш за все, відсутністю відповідного регуляторного акта Аудиторської палати України. Адже враховуючи, що серед 10 провідних країн-інвесторів знаходяться Кіпр та Британські Віргінські Острови, більшість аудиторів України, беручи до уваги ознаки офшорних зон у цих країнах та відсутність чітких інструкцій щодо виконання подібних завдань, без зайвих роздумів відмовляються від підтвердження їх аудиторських висновків.

На жаль, у відповідь на вимоги регуляторних актів, які наведені в таблиці, нам вдалося віднайти лише лист АПУ № 2-563 від 11.10.2006 р. «Щодо підтвердження аудитором (аудиторською фірмою) України висновку аудитора іноземної держави», адресований НБУ, в якому зазначено, що аудитор України має отримати впевненість стосовно того, що під час здійснення аудиту фінансової звітності або виконання іншого аудиторського завдання аудитор, який надав висновок, дотримувався вимог професійної етики, технічних стандартів та забезпечив створення та функціонування системи контролю якості аудиторських послуг. Для цього аудитор, який має підтвердити аудиторський висновок, виконує огляд робочих документів аудитора, що надав такий висновок. Вибір процедури огляду залежить від судження аудитора, що здійснює підтвердження, але має бути достатнім для забезпечення його впевненості з вищезгаданих питань [2]. Однак це лише лист, який, скоріше за все, носить рекомендаційний, а не регуляторний характер.

Дослідивши це питання та враховуючи недоліки в аудиторському законодавстві, ми пропонуємо алгоритм дій аудиторських фірм України при підтвердженні аудиторського висновку іноземного аудитора:

- ✓ Ознайомлення з доступною інформацією, про аудиторську фірму, що надала аудиторський висновок. Встановлення належності фірми до провідних міжнародних мереж аудиторських компаній.
- ✓ Ознайомлення з концептуальною основою аудиту іноземної держави.
- ✓ Ознайомлення зі структурою регулювання аудиторської діяльності іноземної держави.

- ✓ Отримання письмової відповіді, що аудиторська фірма іноземної держави була незалежною стосовно суб'єкта перевірки.
- ✓ Отримання письмової відповіді щодо аудиторських процедур, методу вибірки та встановленої межі суттєвості, які використовував аудитор іноземної держави під час аудиторської перевірки.
- ✓ Надсилання запиту аудиторській фірмі на отримання таких документів:
  - копії свідоцтва фірми на здійснення аудиторської діяльності;
  - копії свідоцтва, що підтверджує затверджену систему контролю якості аудиторських послуг;
  - копії сертифікатів аудиторів, що підписували відповідний аудиторський висновок;
  - копії наказу на призначення відповідних аудиторів;
  - копії загального плану аудиту;
  - копії загальної стратегії аудиту;
  - копії звіту внутрішнього контролера якості аудиторських послуг, без якого аудиторський висновок не передається на затвердження керівництвом аудиторської фірми (за наявності);
  - копії робочих документів, що містять перелік підстав для модифікації аудиторської думки;
  - копії робочих документів, що засвідчують перевірку найбільш суттєвих статей фінансової звітності;
  - копії решти робочих документів, які необхідні для забезпечення впевненості в тому, що висловлена іноземним аудитором думка є обґрунтованою та підкріплена відповідними аудиторськими доказами.
- ✓ За необхідності проведення зустрічі з аудиторами іноземної аудиторської фірми (за неможливості проведення відео-конференції, результати якої будуть відображені та затверджені сторонами зустрічі у протоколі відео-конференції).

Аудиторіві України важливо пам'ятати – він не висловлює власну аудиторську думку стосовно фінансової звітності, підтвердженої аудитором іноземної держави, а здійснює огляд його робочих документів для забезпечення впевненості в тому, що аудиторська думка була обґрунтована в повній мірі та має достатню доказову базу.

Отже, за результатами дослідження нами розроблено алгоритм дій, які дозволять аудиторіві прийняти зважене рішення щодо підтвердження (непідтвердження) аудиторського висновку аудитора іноземної держави. Також ми маємо надію, що досліджуване питання буде розглянуто регулятором аудиторської діяльності України, та, враховуючи зауваження і пропозиції представників аудиторської професії, на вимогу ч. 4 ст. 7 Закону буде ухвалено відповідний регуляторний акт. Адже узгодження навіть тих нормативно-правових актів України, що мають опосередкований стосунок до забезпечення

сприятливого інвестиційного клімату країни, дозволить оптимізувати час припливу інвестицій в Україну.

Список використаних джерел

1. Петухова О.М. Інвестування : [навч. посіб.] / О. М. Петухова. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 336 с.
2. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/invest-climat>.
3. Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>.
4. Закон України «Про аудиторську діяльність». Постанова ВР України від 22.04.1993 р. № 3125-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
5. Лист Аудиторської палати України № 2-563 від 11.10.2006 р. «Щодо підтвердження аудитором (аудиторською фірмою) України висновку аудитора іноземної держави» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/document/fpart10/idx10261.htm>.

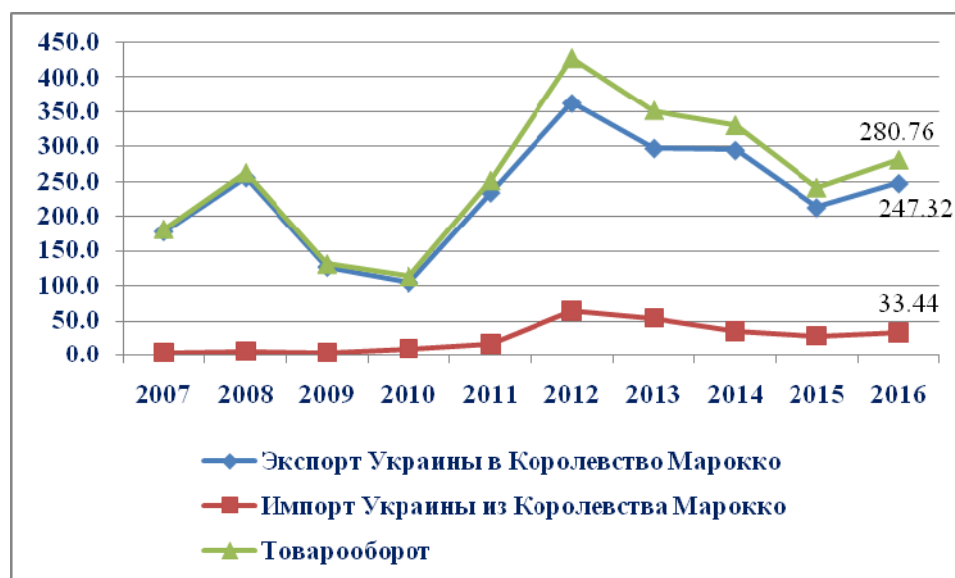
*Гасим Салах,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин;
Харьковський національний університет ім. В. Н. Каразіна*

СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ И КОРОЛЕВСТВА МАРОККО

Современное марокканско-украинское экономическое сотрудничество развивается в рамках двусторонней нормативно-правовой базы. За двадцать пять лет дипломатических отношений между Украиной и Королевством Марокко был подписан ряд межправительственных соглашений, важнейшими среди которых для развития экономического сотрудничества являются Торговое Соглашение и Соглашение о привлечении и взаимной защите инвестиций [1]. Другие международные документы касаются судоходства, рыболовства, культурного и научно-технического сотрудничества и других вопросов двусторонних отношений.

Международная торговля является основной формой двустороннего сотрудничества между Королевством Марокко и Украиной на современном этапе. Украинско-марокканские торговые отношения развиваются достаточно динамично. Ключевую роль в них играет украинский экспорт, который в 2016

году составил 247,32 млн. долл., при импорте в Украину марокканских товаров на 33,44 млн. долл. (рис. 1).

Рис. 1. Динамика внешней торговли товарами Украины с Королевством Марокко в 2007–2016 гг., млн. долл.

Источник: [2]

Традиционно в товарообороте между Украиной и Королевством Марокко на марокканские товары приходится не более 10%, и лишь в последние 5 лет этот показатель начал превышать 10%.

В структуре украинского экспорта в Королевство Марокко представлены зерновые культуры (более 58% украинского экспорта в Королевство Марокко в 2016 г.), жмых и отруби (более 10%), черные металлы (более 10%), животные и растительные масла, а также удобрения. Традиционным товаром, который поставляется на марокканский рынок, является продукция неорганической химии, которая в 2016 году не была представлена в структуре украинского экспорта в Королевство Марокко.

В марокканских поставках в Украину следует выделить одежду и изделия из текстиля (18,46%), рыбу и ракообразных (16,55% украинского импорта из Королевства Марокко в 2016 г.), а также обувь (4,08%), которые традиционно присутствуют в структуре украинского импорта из Королевства Марокко. Другие марокканские товары начали относительно недавно осваивать украинский рынок и стали ощутимы в товарной структуре украинского импорта из Королевства Марокко в последние 5–6 лет. Так, существенными стали поставки фосфатов (около 7% всего украинского импорта из Королевства Марокко в 2016 г.), электрического оборудования (9,75%) и особенно транспортных средств (35,08%). Важно отметить, что хорошие перспективы на украинском рынке могут иметь поставки марокканской рыбной муки. Кроме того, все еще недостаточно представлены на рынке Украины марокканские овощи и цитрусовые.

Что касается торговли услугами между двумя странами, то по данным украинской статистики в настоящее время ее объемы незначительны. В 2016 г.

товарооборот услуг между двумя странами немного превысил 10 млн. долл. [2], из которых более 95% приходится на услуги Украины. При этом более 98% услуг, оказанных в Украине, были связаны с путешествиями.

Тем не менее, оценка фактической ситуации касательно услуг, которые предоставляются в Украине марокканским гражданам, позволяет сделать вывод, что реальные объемы оказываемых услуг значительно выше. В частности, это касается образовательных и сопутствующих им услуг.

По усредненной оценке, марокканский студент тратит на обучение и проживание в Украине около 10 тыс. долл. в год. Большая часть этих средств поступает в Украину в наличной форме. По последним данным Украинского государственного центра международного образования, в Украине обучается 4602 марокканских студента [3]. Таким образом, в среднем в год Украина получает около 46 млн. долл. валютных поступлений из Королевства Марокко, связанных с обучением.

Другие направления экономического сотрудничества между Украиной и Королевством Марокко все еще остаются перспективными. В частности, на сегодняшний день в украинско-марокканских экономических отношениях не получило должного развития инвестиционное сотрудничество. При этом взаимные интересы украинского и марокканского бизнеса, безусловно, существуют. В этой связи следует обратить внимание украинского бизнеса на тот факт, что Королевство Марокко обладает исключительно благоприятным инвестиционным климатом, который характеризуется такими важными факторами как привлекательное налоговое законодательство, льготы для старта нового бизнеса, отсутствие коррупционного давления на бизнес, а также эффективная система предупреждения проявлений терроризма в стране [4].

Инвестиционное сотрудничество является одним из приоритетов двустороннего сотрудничества и имеет значительный потенциал, раскрытие которого требует улучшения инвестиционного климата в Украине, а также создания и практической работы специализированных структур для ознакомления украинского и марокканского бизнеса с инвестиционными возможностями двух стран [4]. Значительный потенциал в двусторонних отношениях имеет также научно-техническое сотрудничество, в частности инжиниринговые услуги.

Список использованных источников

1. Официальный веб-портал Верховной Рады Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/c293>
2. Официальный веб-портал Государственной службы статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Официальный веб-портал Украинского государственного центра международного образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ucie.com.ua/>
4. Гасим С. Україно-марокканське економічне співробітництво: сучасний стан і пріоритети розвитку / С. Гасим // Бізнес Інформ. – 2016. – № 4. – С. 38–43.

*Гахович Артем Костянтинович,
аспірант,
кафедра фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Основу економічного зростання Київської області становить її потенціал, який включає фінансову складову. Потенціал регіону – це здатність або спроможність регіону щось здійснювати залежно від поставленої цілі регіонального управління. Регіональний потенціал багато в чому визначається об'ємом і структурою ресурсної бази.

Нині в Україні відчувається відсутність системної державної регіональної політики разом із переважанням галузевого підходу, що призвело до слабкості фінансово-економічної бази багатьох адміністративних одиниць та унеможливило їх швидку адаптацію до необхідних суспільно-економічних перетворень і формуванню умов довгострокового економічного зростання [1]. До сьогодні в країні зберігаються жорстка фінансова залежність регіонів від центру, непрозорість перерозподілу фінансових ресурсів між центром і регіонами, нестабільність джерел доходів органів місцевої влади і, як наслідок, проблема недостатності власних ресурсів для забезпечення виконання їхніх функцій. Останнім часом це особливо актуально у зв'язку з розширенням повноважень, які надаються місцевим органам влади.

Але проблема ускладнюється ще й тим, що протягом декількох останніх років частка власних доходів місцевих бюджетів має стійку тенденцію до зменшення, що викликає занепокоєння. Проблематика забезпечення та використання власних дохідних джерел органів місцевого самоврядування досліджується багатьма українськими та зарубіжними вченими, серед них Т. Бондарук, А. Буреченко, О. Кириленко [3], В. Кравченко, І. Луніна [2], К. Павлюк, Ю. Петленко, С. Слухай, О. Сунцова, Ю. Шаров та ін.

Зважаючи на складність та неоднозначність проблеми, що досліджується, існують питання, які потребують поглибленого вивчення і практичного опрацювання, а саме: ефективність використання фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування; зміцнення дохідної бази місцевого самоврядування; обґрунтування теоретичних положень щодо податкових повноважень місцевих органів влади; підвищення їх зацікавленості в нарощуванні власних доходів; удосконалення місцевого оподаткування; узгодження окремих нормативно-правових актів у сфері планування і виконання дохідної частини місцевих бюджетів; розробка дієвих фінансових інструментів наповнення місцевої казни, що сприятиме соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних об'єднань та держави в цілому.

Фінансові ресурси місцевих органів влади виступають як централізовані та децентралізовані грошові фонди цільового призначення. Вони формуються та використовуються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства

країни. Саме фінансові ресурси місцевих органів влади забезпечують реалізацію функцій господарської та соціальної спрямованості територій. Практика здійснення місцевого самоврядування доводить, що воно є реальним тільки у разі наявності необхідних фінансових і матеріальних ресурсів для ухвалення самостійних рішень, задоволення потреб мешканців, виконання поставлених завдань [3].

Джерела фінансування потреб органів місцевого самоврядування різноманітні, з-поміж них особливе фіскальне і соціально-економічне навантаження мають доходи місцевого бюджету, позики, фінансові ресурси комунальних підприємств, фінансові ресурси населення, інвестиції, цільове фінансування регіональних програм з державного бюджету, позабюджетні фонди й міжбюджетні трансферти.

Нині вирішальне значення для забезпечення фінансової основи місцевого самоврядування мають здебільшого доходи місцевих бюджетів. Вони виконують важливу роль у соціально-економічному розвитку території, адже саме з місцевих бюджетів здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення, засобів масової інформації, також фінансуються різноманітні молодіжні програми, видатки з упорядкування населених пунктів. Отже, саме місцеві бюджети – це запорука ефективної праці органів місцевого самоврядування.

На жаль, сучасний стан місцевих бюджетів виглядає не найкращим чином, що заважає виконанню покладених на органи місцевої влади складних завдань. Зазначимо мізерність власних дохідних джерел, майже повну залежність від державного бюджету, непрозорість бюджетних відносин у наданні фінансової допомоги з центру, відсутність стимулів до додаткового одержання доходів та економного витрачання бюджетних коштів[4].

Список використаних джерел

1. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: навч. посіб. / О. П. Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2012. –140 с.
2. Луніна І. Бюджетні доходи та податкові повноваження місцевих органів влади / І. Луніна // Економіка України. – 2011. – №6. – С.37–47.
3. Огонь Ц. Г. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. – 2013. – №5. – С. 3–11.
4. Панасюк Л. В. До питання про формування джерел фінансового забезпечення виконання функцій органами місцевої влади / Л. В. Панасюк // Економіка та держава. – 2010. – №2. – С. 24–26.

*Герасименко Сергій Сергійович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЯКІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ФІНАНСОВОГО РИНКУ: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ефективність та швидкість розвитку реальних секторів економіки напряду пов'язані з ефективним розвитком фінансового сектору.

Загальновідомо, що економічне зростання, яке обумовлюється обсягом інвестицій, залежить від:

- обсягу заощаджень;
- сальдо торговельного балансу;
- збалансованості державного бюджету.

Забезпечити необхідну для цього взаємодію заощаджень та інвестицій має державний бюджет та фінансова ринкова система. При цьому фінансові інститути дуже вразливі щодо впливу як втрати громадської довіри, так і втрат, зумовлених необережною чи шахрайською поведінкою своїх менеджерів та співробітників. У свою чергу, дійсне чи очікуване банкрутство головних фінансових інститутів підвищує ризик макроекономічної стабільності. Слід також зауважити, що довіра до фінансових інститутів в Україні серйозно підірвана різними комбінаціями макроекономічної нестабільності, нераціональної фінансової політики, впливом наявності регулюючих програм з підтримки певних позичальників, політичним втручанням у фінансові операції, низьким рівнем якості управління, невідповідним контролем. При цьому ефективність розвитку фінансового сектору від впровадження реформ залежить не стільки від якості самих реформ, скільки від стану “здоров’я” фінансових інститутів, їх здатності адекватно реагувати на зміни правової бази та економічного стану країни, на зростання конкуренції.

Ураховуючи наведене, справедливим буде висновок, що розроблення стратегії фінансового сектору має базуватися на результатах аналізу адекватності існуючих фінансових інститутів певним правовим та галузевим стандартам, оцінці ефективності їх діяльності, відповідності обсягу та якості послуг вимогам ринку. Тобто для обґрунтованих та надійних дій кожний суб'єкт ринку потребує інформації двох видів:

1) узагальнюючої, яка б характеризувала кон'юнктуру певного сегмента ринку (стан, тенденції розвитку, прогноз);

2) конкретної, яка надає характеристику кільком учасникам ринку, з яких суб'єкт буде намагатися обрати для себе партнера для подальших ринкових відносин (як і узагальнююча інформація, ці дані повинні характеризувати стан, тенденції розвитку, прогноз, але вже щодо кожного потенційного партнера).

Отже, проблема якісного інформаційного забезпечення є першочерговою для забезпечення надійного і ефективного функціонування фінансового сектору, а разом з ним – і національної економіки. Як відомо, інформаційне

забезпечення – це сукупність відомостей про явища та процеси суспільного життя, які орієнтовані на певних користувачів. Тобто інформація – це продукт збирання й обробки даних і має відповідне аналітичне призначення.

Процес формування якісної інформаційної бази потребує чіткого планування першого етапу статистичного дослідження, яким є статистичне спостереження. Статистичне спостереження – це спланована, науково організована реєстрація масових даних про соціально-економічні явища та процеси, а статистичні дані – системні кількісні характеристики цих явищ і процесів. Саме масовість відрізняє статистичні дані від інших, оскільки завдяки переходу від окремих фактів до масових можна визначити загальну закономірність, позбавлену впливу випадкових причин. Ступінь масовості залежить від рівня узагальнення досліджуваних явищ. На макрорівні збирають дані про явища та процеси загальнодержавного характеру. Це відомості про виробничий потенціал держави, розмір її фінансових ресурсів, експорт-імпорт товарів, обсяг приватизації об'єктів, рівень безробіття, кількість зареєстрованих злочинів. На мікрорівні дані є також масовими, але іншого ґатунку. Матеріали, що їх збирають окремі міністерства, відомства, підприємства, установи, товариства та фірми, характеризуються певною фрагментарністю. Але як перші, так і другі обов'язково мають кількісну визначеність, завдяки чому підлягають нагромадженню, зведенню й узагальненню. Останнє можливе лише за умов забезпечення їх системності та якості.

Оскільки від якості даних статистичного спостереження залежать результати подальших оцінок та висновків, вони мають відповідати певним вимогам:

1) вірогідність даних, тобто їх відповідність реальному стану. На жаль, ця вимога іноді не додержується як на мікро-, так і на макрорівні. Прикладом можуть бути матеріали переписів населення на території України в період громадянської та Другої світової війни. Вони не врахували значних втрат населення внаслідок репресій, розкуркулювання та голодомору. На мікрорівні типовими є приховування частини доходів від оподаткування як юридичними, так і фізичними особами. Або інший приклад: перебільшення розміру кредитних ресурсів комерційних банків для забезпечення нормативного мінімуму, встановленого Нацбанком України. Досягти достатньої вірогідності можна, з одного боку, усуненням умов для таких викривлень (наприклад, шляхом удосконалення податкової системи або зміни кредитної політики Нацбанку щодо комерційних банків), а з іншого – застосуванням більш чутливої системи оціночних показників;

2) повнота даних як за їх обсягом, так і по суті. Для забезпечення повноти даних «по суті» мають бути використані відповідні статистичні методи ієрархічного аналізу, що дозволяє обґрунтувати коло учасників ринку, інформація щодо яких є найбільш вичерпною і надійною. Згадувані методи статистичного аналізу забезпечать також виділення найбільш значущої частки даних ігноруючи другорядні аспекти;

3) своєчасність як збирання, так і подання даних. Дотримання цієї вимоги щодо фінансового ринку в разі розроблення відповідних програм формування

файлів даних та визначення точних термінів їх пересилання адресатам у ХХІ столітті не становить значних проблем завдяки розвитку комп'ютерних технологій, які застосовують усі без винятку учасники фінансового ринку;

4) порівнянність даних у часі або у просторі. Під цим розуміється стабільність – за складом та структурою – статистичних сукупностей, які є джерелом даних. Гострою є проблема порівнянності фінансових показників, як будь-яких вартісних показників, у часі: умовність їх перерахунків для усунення впливу інфляції є також складною проблемою, що потребує першочергового вирішення для забезпечення якості даних.

При цьому слід ураховувати, що з переходом національної статистики на міжнародні стандарти в Україні мають застосовуватися методики збирання даних та обчислення статистичних показників, узгоджені із зарубіжними зразками. Саме їх застосування забезпечить якість даних щодо фінансового сектору при спілкуванні України з міжнародними фінансовими установами та організаціями

5) доступність даних. З переходом України до ринкових умов господарювання питання доступності даних, у першу чергу – щодо фінансового сектору, стоїть досить гостро. У зв'язку з тим, що зараз більшість матеріалів державної статистики стали відкритими, респонденти під різними приводами намагаються уникнути надання даних про свою діяльність навіть у тому випадку, коли надання вичерпних і правдивих даних може допомогти їм розв'язати певну складну ситуацію у своєму бізнесі завдяки своєчасному надходженню допомоги від певних фондів чи державних структур. Відсутність інформованості керівників деяких структур про позитивні наслідки забезпечення повноти та своєчасності реєстрації даних призводить до порушення вимоги доступності.

Державна статистика України докладє багато зусиль для забезпечення якості тих даних, які вона збирає та обробляє. З іншого боку, її можливості просування в цьому напрямі обмежені якістю даних, що надходять до Держстату України від респондентів, особливо в тому випадку, коли ці дані свідомо перекручуються ними з метою ввести в оману органи контролю та інших учасників ринку, зокрема фінансового.

*Герасимчук Каріна Ігорівна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТЕОРЕТИЧІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах розвитку фінансової системи України важливе значення мають фінанси державних підприємств. Саме вони забезпечують державу фінансовими ресурсами необхідними для її розвитку. У сучасних умовах роль та значення фінансів державних підприємств неповною мірою оцінено, через невизначеність сутності та складових державного сектору економіки України. Тому, вважаємо, що дослідження функціонуванням фінансів державних підприємств є актуальним та потребує подальшого поглибленого вивчення, адже від державних фінансів залежить соціальний та економічний розвиток країни.

Науковець О. Рожко вважає, що фінансова система виникла з появою держави і нерозривно пов'язана з її функціонуванням. За допомогою фінансової системи держава накопичує і використовує засоби для змісту свого апарату, а також направляє їх на виконання своїх функцій. Фінансова система охоплює грошові відносини між державою і підприємствами, організаціями, державою і населенням, між підприємствами і всередині них [3, с. 67].

Фінансова система України як предмет дослідження фінансового права складається з таких основних ланок: державний бюджет і місцеві фінанси, фінанси державних підприємств, установ та організацій, спеціальні цільові фонди, кредит, державний борг [3, с. 67].

Державні фінанси – це регульовані у визначеному правовому полі потоки коштів, які циркулюють у національній економіці через створювану на макrorівні систему централізованих грошових фондів, забезпечують вплив держави на економічний та соціальний розвиток країни через взаємозв'язок державних фінансових ресурсів з формуванням, розподілом, перерозподілом ВВП, національного доходу і національного багатств [6, с. 171]. Основою функціонування державних фінансів є необхідність у забезпеченні таких загальнонаціональних потреб: структурна перебудова економіки; регулювання соціальних та економічних процесів; захист навколишнього природного середовища; національна оборона, правоохоронна діяльність та ядерна безпека; розвиток соціального страхування та соціального забезпечення; розвиток освіти, охорони здоров'я та інші суспільні потреби; проведення фундаментальних наукових досліджень. Державні фінанси за рівнями поділяють на загальнодержавні та місцеві [6, с. 172].

Поширеним є твердження, що державні підприємства менш результативні (низька прибутковість, збитковість, високі затрати) за приватні (висока прибутковість, малі затрати, вигідне виробництво), тому останнім легше прилаштуватися до сучасних умов господарської діяльності. Вважаємо, що порівнювати державні підприємства з приватними недоречно, оскільки вони направлені на різні економічні, соціальні та фінансові цілі. Мета приватного підприємства – одержання доходу від вкладеного капіталу, а мета державного підприємства – забезпечення розвитку головних галузей економіки, які необхідні для забезпечення широкого спектра потреб населення.

Функціонування фінансів державного сектора економіки може бути організовано трьома методами: комерційний розрахунок, неприбуткова діяльність та кошторисне (бюджетне) фінансування [1, с. 62].

Державне підприємство засноване на державній власності. Вони діють як державні комерційні підприємства або казенні підприємства [5, с. 6]. Порядок формування фінансових ресурсів державних підприємств такий:

- бюджетні асигнування, які виділяються для фінансування окремих програм, проектів, заходів;

- цільові внески від юридичних і фізичних осіб, у тому числі іноземних, включаючи гранти. Під грантом розуміють цільові кошти, надані безоплатно добродійними організаціями у грошовій або натуральній формі на проведення наукових досліджень, дослідно-конструкторських робіт, навчання, лікування й інші цілі з подальшим звітуванням про їх використання;

- доходи від підприємницької діяльності, яку державні установи можуть вести самостійно або через утворені ними підприємства (законодавство вирішує створення вищих навчальних закладів і на комерційних засадах) [3, с. 69].

Основні напрями використання коштів пов'язані з фінансовим забезпеченням досягнення некомерційною організацією статутних цілей. Для бюджетних установ основним методом господарювання є кошторисне фінансування [3, с. 69]. Основними принципами формування і використання фінансових ресурсів при кошторисному фінансуванні є:

- визначення об'єму бюджетних асигнувань на основі нормування окремих видів витрат;

- цільове призначення бюджетних асигнувань відповідно до кодів бюджетної класифікації;

- контроль за обґрунтованим плануванням асигнувань та раціональним і економічним використанням коштів [3, с. 69].

За даними Головного управління статистики у м. Києві, станом на 01.07.2017 року в Україні нараховується 873 державні підприємства [2]. Підприємства державного сектору оцінюють за критеріями мікро- і макроекономічної ефективності, при цьому остання відображає рівень їх рентабельності. Макроекономічна ефективність характеризує ступінь виконання державним сектором певних соціально-економічних функцій [4, с. 191].

Основою для виявлення недоліків і фінансових потреб державних підприємств є постійне проведення фінансового аналізу, вимогам забезпечення якого має відповідати і інформаційна база – їх фінансова звітність [4, с. 192].

Негативним фактором, що впливає на фінансову діяльність державних підприємств, є відсутність належного державного фінансового контролю за використанням державної власності. З боку держави як їх власника керівництво державними підприємствами і контроль за утворенням прибутку та його використання фактично не здійснюється. До 2002 року фінансові плани державних підприємств навіть не вимагались і не затверджувались Міністерством фінансів України [4, с. 192]. До недоліків функціонування фінансів державних підприємств належать невизначеність у діях власника (держави), поєднання економічних і соціальних цілей, неефективний менеджмент, значні розміри та бюрократична структура управління [4, с. 193]. Основними напрямками удосконалення системи управління фінансами державних підприємств мають бути: 1) оптимальне фінансове планування; 2) ефективний фінансовий аналіз та контроль; 3) запровадження нормування оборотних коштів [4, с.193].

Отже, фінанси державних підприємств є важливою ланкою розвитку економіки країни, тому виникає необхідність їх подальшого дослідження та знаходження шляхів ефективного управління ними в частині ефективного фінансового аналізу та контролю, ефективного менеджменту, визначеності у діях держави.

Список використаних джерел

1. Дехтяр Н. А. Основи функціонування фінансів державного сектора як складової фінансової системи / Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека // Вісник Української академії банківської справи. – 2009. – № 1 (26). – С. 58–64.
2. Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України станом на 01.07.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua>
3. Нестеренко А. С. Фінанси державних підприємств як складова фінансової системи держави / А. С. Нестеренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – № 4 – С. 67–70.
4. Рожко О. Д. Напрями підвищення ефективності управління фінансами державних підприємств в Україні / О. Д. Рожко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2010. – № 23. – С. 189–195.
5. Словник термінів і понять з дисципліни «Економіка підприємства» для студентів / уклад. О. І. Ємець. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2015. – 32 с.
6. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. Л. К. Воронової. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Алерта, 2011. – 558 с.

*Головатюк Ігор Сергійович,
магістрант, спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Непряме оподаткування виступає як одне з основних джерел формування доходів державного бюджету України. Це визначається впливом держави на підприємницьку діяльність. Завдяки цьому країна може впливати на процеси в підприємстві, як на мікро-, так і на макроекономічному рівні, а також визначати темпи економічного розвитку у майбутньому. В сучасних умовах непрямі податки впливають на державу з економічного боку, наприклад отримання постійних доходів до державного бюджету, створення умов для залучення інвестицій тощо. Однак існує безліч проблем, що пов'язані з механізмом сплати податкових платежів. Така ситуація зумовлена тим, що деякі підприємства приховують реальну кількість своїх доходів, щоб покращити свій власний фінансовий стан.

Непрямі податки встановлюються в цінах товарів і послуг, їх розмір для окремого платника прямо не залежить від його доходів. Об'єктом оподаткування непрямыми податками виступають витрати, оскільки податки сплачуються під час купівлі товарів та послуг. Висока питома вага непрямих податків свідчить про те, що держава орієнтує податкову систему на фіскальну функцію, коли сума податків не залежить від результатів діяльності фізичних і юридичних осіб. Тому більшістю економістів світу непрямі податки вважаються найбільш несправедливими, оскільки вони лягають тягарем на плечі найбільш вразливих верств населення. Основною формою непрямого оподаткування є податок на додану вартість (ПДВ), який встановлюється до всього обороту за єдиною ставкою [1, с. 112].

На думку Т. Бондарук, ПДВ є видом універсального акцизу, який встановлюється за єдиною ставкою до всього обороту [1, с. 113]. Це основний вид непрямого оподаткування, який забезпечує основну масу податкових надходжень бюджету. ПДВ встановлюється у вигляді відсоткової надбавки до цін. Платниками ПДВ можуть бути всі юридичні і фізичні особи, які здійснюють виробничу чи іншу підприємницьку діяльність в Україні. В ПДВ розрізняють номінальний та реальний об'єкт оподаткування. Номінальний – це виручка від реалізації товарів, робіт, послуг. Реальним об'єктом оподаткування виступає додана вартість – сума зарплати і прибуток.

Акцизний податок – це один із видів непрямих податків, який нараховується на споживання окремих видів товарів, визначених податковим

кодексом як підакцизні. Платниками такого податку виступають як фізичні, так і юридичні особи, які здійснюють підприємницьку діяльність, виробляють чи імпортують підакцизні товари [3].

Мито – непрямий податок, що стягується з товарів, які перевозяться через митний кордон країни. Платниками мита є декларанти товарів, які переміщуються через кордон, а об'єктом оподаткування виступає митна вартість товарів або їх кількісна оцінка, що залежить від виду встановлених ставок [2, с. 153].

Розглянувши теоретичні аспекти розвитку непрямого оподаткування, можемо підтвердити, що непрямі податки є податками на споживання, головною метою яких є вплив на продукцію, а не на самих платників податків. Непрямі податки вважаються західними економістами такими, від яких складно ухилитися, однак українські підприємці, розглядаючи суми непрямих податків як збільшення власних доходів, а не як надбавку держави до ціни відповідних товарів, знайшли багато методів уникнення сплати податків. В першу чергу це стосується ПДВ. Така ситуація зумовлена тим, що його обсяг визначений у відсотках до вартісного обсягу. За рахунок підвищення обсягів купівлі та зниження обсягів реалізації від реальної зменшуються надходження до бюджету.

Що стосується мита, то шляхом для ухилення від податку є декларування одного товару під виглядом іншого або приховування цих товарів від легального обороту.

Дослідження проблемних аспектів формування системи доходів державного бюджету свідчать, що непрямі податки в сучасних умовах не виконують регуляторні функції. Вони можуть бути ефективним засобом регулювання економіки, однак тільки при вірному використанні ключових механізмів оподаткування. Світова практика реформування податкової системи свідчить про те, що прийняття рішення про підвищення ставки податків на певний відсоток може шкідливо вплинути на економічну ситуацію в країні. В результаті таких дій найбільше постраждає мале підприємництво через досить невисокі прибутки, а також збільшення ціни на матеріали, необхідні для виробництва. Перевагами підвищення відсоткових ставок можна вважати:

По-перше, швидкість надходження до бюджету непрямих податків є досить високою, що забезпечує кошти для фінансування витрат.

По-друге, через те, що непрямі податки сплачуються з ціни товарів суспільного споживання, тобто додаються до собівартості, їх повна чи майже повна частина надходитиме до бюджету завжди, оскільки зупинити споживання товарів неможливо.

По-третє, непрямі податки суттєво впливають на фінансовий стан держави, тому вона повинна забезпечувати кращі умови для розвитку виробництва, оскільки чим більше обсяг реалізації, тим більші доходи до бюджету.

По-четверте, споживання є досить рівномірним у територіальному розрізі, тому непрямі податки знімають напругу в розподіленні доходів. Якщо доходи бюджету базуються на доходах підприємств, то внаслідок нерівномірності економічного розвитку виникає проблема нерівноцінності доходної бази різних

бюджетів. Без використання непрямих податків виникають труднощі в збалансуванні місцевих бюджетів.

По-п'яте, якщо населення країни збільшується, це призведе до зростання доходів через попит на товари.

Враховуючи досить велику кількість переваг, доцільним є визначення проблемних аспектів непрямого оподаткування в країні, а саме відсутність залежності податку від розміру доходів. Непрямі податки, а саме акцизний податок, ПДВ та мито, нараховуються на споживчі товари і мають сталі відсоткові ставки, які встановлюються державою для всіх верств населення країни незважаючи на фінансовий стан. Однак населення країни поділяється на декілька рівнів стосовно заробітної плати (особи з низьким, середнім та високим рівнем заробітної плати). Головною проблемою є те, що населення з високим рівнем заробітної плати у відсотковому співвідношенні до осіб з низьким її рівнем сплачує у вигляді ПДВ меншу частку свого доходу.

Розвиток податкової системи України показує, наскільки велику роль вона відіграє у формуванні та розподілі фінансових ресурсів держави. Однією з головних ланок системи оподаткування стали непрямі податки, які вважаються невід'ємною частиною системи оподаткування, а також відіграють велику роль у формуванні державного бюджету. Розглянувши переваги та недоліки непрямого оподаткування, зазначимо, що завданням податкової політики повинна бути зміна цілей податкової системи з фіскальних на покращення економічного зростання. Оптимізація непрямого оподаткування повинна зменшити шанс на ухилення підприємствами від податку, а також знизити соціальне податкове навантаження і встановити оптимальне співвідношення між непрямими податками.

Тому для України головним завданням є удосконалення системи непрямого оподаткування, оскільки непрямі податки є не тільки важливим джерелом доходів бюджету, а й корисним інструментом державного регулювання.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Фінанси : [навч. посіб.] / Т. Г. Бондарук. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. – 467 с.
2. Пилипенко І. І. Фінанси: [навч. посіб.] / І. І. Пилипенко, Л. Є. Момотюк, І. С. Ігнатова. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 266 с.
3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Гоч Роман Андрійович,
аспірант,
кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Науковий керівник:
Момотюк Людмила Євгенівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

СТАНОВЛЕННЯ Ф'ЮЧЕРСНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Ринок ф'ючерсних контрактів в Україні знаходиться на стадії становлення. Основними причинами цього є нерозвиненість законодавчої бази, заборона використання ф'ючерсних контрактів для інститутів спільного інвестування. В розвинутих країнах левову частку контрактів, базовим активом яких є цінні папери, валюта та індекси, купують саме інвестиційні фонди.

Відповідно до річного звіту Національної комісії з цінних паперів та фондових ринків, на початок 2016 року кількість випусків деривативів, що перебувають в обігу на фондовому ринку, становила 343 шт., з них допущено до торгів на фондових біржах 71,14%. Протягом останніх п'яти років деривативи були допущені до торгівлі на фондових біржах за категорією позалістингових цінних паперів. На кінець 2016 року в структурі біржового списку у розрізі фондових бірж за кількістю деривативів провідна роль належить Українській біржі – 190 деривативів. Ринок деривативів упродовж останніх трьох років скорочується. За підсумком 2016 року обсяг торгів деривативами становив 5,87 млрд. грн. [1].

Також потрібно відмітити, що частка обсягу торгів деривативами на біржовому ринку України на кінець 2016 року становила 99,32%, решта 0,68% припадає на інші фінансові інструменти. Якщо розглядати торги за видами ринків, то всі операції здійснювалися в секції строкового ринку. Найбільший обсяг торгів деривативами зафіксовано у квітні 2015 року – 705,75 млн. грн. В загальній структурі обсягів торгів на ринку цінних паперів частка обсягу торгів деривативами становила 0,27% від сукупного обсягу торгів. Перелік деривативів, які у 2016 році користувалися попитом на біржовому ринку, наведено в таблиці.

Проаналізувавши деривативи, які у 2016 році користуються попитом на біржовому ринку, можна зробити висновок, що ф'ючерсні контракти займають найбільш вагомий нішу серед усіх деривативів на строковому ринку України.

10 деривативів, які користувалися найбільшим попитом на біржовому ринку (за обсягом виконаних біржових контрактів) у 2016 р.

№	Найменування емітента	Вид фінансового інструменту	Кількість біржових контрактів, шт.	Обсяг виконаних біржових контрактів на організаторах торгівлі, млн грн	Частка у загальному обсязі виконаних біржових контрактів на організаторах торгівлі, %
1	2	3	4	5	6
1	ПАТ «Українська біржа»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (валюти)	3 996	542,67	9,32%
2	ПАТ «Українська біржа»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (валюти)	2 971	423,64	7,27%
3	ПАТ «Українська біржа»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (валюти)	1 478	253,33	4,35%
4	ПАТ «Українська біржа»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (фондового індексу)	26 618	221,22	3,80%
5	ПАТ «Українська біржа»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (фондового індексу)	17 553	126,94	2,18%
6	ПАТ «ФБ «Перспектива»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (процентної ставки)	1 840	102,42	1,76%
7	ПАТ «Українська біржа»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (валюти)	558	98,73	1,69%
8	ПАТ «ФБ «Перспектива»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (процентної ставки)	825	91,34	1,57%
9	ПАТ «Українська біржа»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (валюти)	753	89,20	1,53%
10	ПАТ «Українська біржа»	Ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (процентної ставки)	1 022	86,85	1,49%

Джерело: складено автором на основі [1]

31 березня 2016 року Верховна Рада України прийняла у першому читанні пакет законопроектів щодо регульованих ринків та деривативів за

реєстраційним № 3498 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо регульованих ринків та деривативів)», № 3499 «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо регульованих ринків та деривативів)», № 3516 «Про внесення зміни до Митного кодексу України (щодо регульованих ринків та деривативів)», № 3500 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо регульованих ринків та деривативів)» [2]. Основним у пакеті законопроектів є проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо регульованих ринків та деривативів)» за реєстраційним № 3498, що вносить зміни до ряду кодексів та Законів України, в тому числі до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» з новою назвою – Закон України «Про ринки капіталу та інші регульовані ринки».

Закон передбачає, що до регульованих ринків належать ринки капіталу, регульований грошовий ринок та регульований товарний ринок. Одним з основних завдань цього закону була уніфікація вимог до всіх вищезазначених регульованих ринків. Ліцензувати всіх операторів регульованих ринків буде Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

На сучасному етапі в Україні інструменти строкового ринку використовуються не в повній мірі. Тому активізація валютних ф'ючерсних операцій повинна забезпечити утримання стабільного курсу і поліпшення стану економіки. На це можна сподіватися у перспективі в разі прийняття законопроектів щодо процедури та функціонування приватних або державних бірж. Тим часом реальні обсяги торгів у фінансовому сегменті можемо прогнозувати тільки тоді, коли до нього будуть допущені банки.

Вважаємо, що слід розробити ефективну модель проведення Національним банком України політики регулювання ф'ючерсних операцій між банками.

Список використаних джерел

1. Річний звіт Національної комісії по цінним паперам та фондовому ринку [Електронний ресурс] / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. – 2016. – Режим доступу:

http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066406.pdf.

2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо регульованих ринків та деривативів)» № 3498 від 20.11.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.pard.ua/uk/news/4023-ohlyad-osnovnykh-novatsiy-zakonu-shchodo/#sthash.AMyCQ1Y7.dpuf>.

*Гришук Надія Вікторівна,
асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Гришук Владислав Володимирович,
студент;
Вінницький національний аграрний університет*

РОЛЬ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Важливими індикаторами фінансового стану підприємств, як відомо, є дебіторська заборгованість та зобов'язання. Недооцінка цих показників у процесі державного регулювання фінансами підприємств та управління на рівні суб'єктів господарювання спричиняє розбалансування фінансових ресурсів у системі, уповільнює фінансові потоки держави, а також негативно впливає на прибутковість, ліквідність підприємств та може призводити до банкрутства у разі їх неспроможності до погашення своїх зобов'язань.

Непропорційне зростання дебіторської заборгованості призводить до зміни структури поточних активів: скорочення частки активів, призначених для забезпечення операційного циклу підприємства, зокрема активів, що генерують доход. Структура поточних активів станом на 01.01.2010 р. мала такий вигляд: 19,9% – оборотні активи в запасах товарно-матеріальних цінностей; 64,3% – дебіторська заборгованість; 7,4% – поточні фінансові інвестиції; 5,4% – грошові кошти та їх еквіваленти; 3,0% – інші оборотні активи. Таким чином, найбільшу питому вагу мала дебіторська заборгованість, що свідчило про суттєве відволікання фінансових ресурсів із товарно-грошового кругообігу.

Станом на 01.01.2016 р. частка оборотних активів у запасах товарно-матеріальних цінностей становила 20,7%; дебіторська заборгованість – 61,3%; поточні фінансові інвестиції – 5,5%; грошові кошти та їх еквіваленти – 7,3%; інші оборотні активи – 5,2%. За 2010–2016 рр. обсяг дебіторської заборгованості зріс удвічі, або на 1 299,3 млрд. грн. Незначне зменшення частки дебіторської заборгованості за відповідний період відбулося за рахунок зростання витрат майбутніх періодів (на 2,2 в. п.) та запасів товарно-матеріальних цінностей (на 0,8 в. п.). У промисловості питома вага дебіторської заборгованості в обсязі поточних активів становила 63,9% (станом на 01.01.2016 р.), що на 2,6 в. п. більше за загальний показник національної економіки. Поточна ситуація є критичною з огляду на те, що основними джерелами фінансування оборотних активів (у більшості дебіторської заборгованості) є кредиторська заборгованість підприємств за товари, роботи, послуги та інші позики, включаючи короткострокові кредити банків. Питома вага цих джерел фінансування протягом 2008–2016 рр. у середньому становила 74% та 15%, відповідно [2].

Таким чином, відбувається взаємне накопичення дебіторської заборгованості та зобов'язань підприємств реального сектору економіки, фінансових та інших установ. Тенденцію до зростання поточної дебіторської

заборгованості та зобов'язань значною мірою можна пояснити приростом грошової маси. Враховуючи, що за прогнозом Національного банку України приріст грошової маси становитиме 13,2% у 2017 р., 14,5%, у 2018 р., слід очікувати й подальше зростання заборгованості підприємств [3].

На збільшення дебіторської заборгованості та зобов'язань також впливає підвищення курсу іноземної валюти. Сума заборгованості підприємства, що обліковується в іноземній валюті (на монетарних статтях), має обчислюватися з використанням валютного курсу на дату балансу. Рівень боргової залежності підприємств за 2008–2016 рр. збільшився з 1,30 до 3,05 та на 01.01.2016 р. становив 2,53. Такий стан свідчить про потенційні ризики втрати підприємствами платоспроможності, непогашення поточних зобов'язань та боргів перед бюджетом, фінансовими корпораціями, домогосподарствами, що, відповідно, впливає на їх конкурентоспроможність.

Прострочена заборгованість підприємств суттєво впливає на міжсекторальні фінансові потоки країни. Основними причинами збільшення простроченої дебіторської заборгованості та зобов'язань підприємств можна вважати такі:

- необґрунтованість нормативних термінів проведення розрахунків у іноземній валюті, відсутність нормативів для внутрішньосекторальних розрахунків у національній валюті;

- відсутність належної фінансової політики підприємств щодо управління розрахунками, фінансового планування, внутрішнього контролю та аудиту;

- недостатність власних фінансових ресурсів підприємств для фінансування оборотних активів, що покривається здебільшого через збільшення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги (залучення кредитних та інших позикових ресурсів є малодоступним та неефективним для підприємств);

- низька прибутковість діяльності через неналежний рівень конкурентоспроможності, високу собівартість продукції (товарів, робіт, послуг), відсутність енерго- та ресурсозберігаючих технологій.

При цьому приріст зобов'язань підприємств реального сектору економіки має обсяг, загрозливий для фінансової безпеки держави. Так, за період 2011–2015 рр. відношення поточних зобов'язань до ВВП у середньому становило 180,4%. У 2015 р. обсяг поточних зобов'язань перевищував ВВП більш ніж удвічі. Зазначений факт свідчить, що проблема скорочення дебіторської заборгованості та зобов'язань потребує вирішення не лише в площині фінансів підприємств.

На державному рівні зростання простроченої заборгованості суб'єктів господарювання спричиняє дефіцит грошових коштів, уповільнює рух фінансових ресурсів. Основними наслідками впливу заборгованості на фінансові потоки країни нами визначено:

- високий рівень боргів підприємств перед державним та місцевими бюджетами. Загальний обсяг податкового боргу на 01.01.2015 р. становив 26,9 млрд. грн., або 55,2% від загального обсягу поточних зобов'язань підприємств за розрахунками з бюджетом. У 2015 р. обсяг податкового боргу збільшився до 29,9 млрд. грн., або на 11%, а обсяг розстрочень та відстрочень грошових податкових зобов'язань підприємств перед бюджетом збільшився утричі – до 19,2 млрд. грн. [4];

– збільшення рівня ризиків держави за боргами підприємств. Фіскальні ризики виникають унаслідок непогашення підприємствами зобов'язань перед зарубіжними банками, іншими фінансовими установами (під час здійснення запозичень під державні гарантії) [5];

– нецільове використання фінансових ресурсів, наданих державою у вигляді податкових пільг, неналежне виконання державних замовлень, оскільки відбувається переспрямування їх на погашення поточних зобов'язань [6];

– зменшення доходів домогосподарств через невиплату підприємствами заробітної плати. Прострочена заборгованість підприємств має тенденцію до зростання: на початок травня 2017 р. вона становила 2185,2 млн. грн.

Висновки. Нарощування простроченої дебіторської заборгованості та зобов'язань підприємств, їх неспроможність погасити борги перед бюджетом, працівниками, банками, лізинговими компаніями та іншими контрагентами, перехід до бартерних розрахунків на рівні суб'єктів господарювання реального сектору має негативні наслідки для інших суб'єктів фінансової системи. Ці прояви негативно впливають на фінанси суб'єктів інституційних секторів економіки, фінансові потоки країни, а також на рівень якості виконання державою своїх функцій, що ускладнює забезпечення розвитку економіки на інноваційній основі.

Проблему непогашення взаємних боргів, що уповільнює рух фінансових ресурсів на макро- і макрорівні, можливо вирішити через розроблення механізмів управління дебіторською заборгованістю та зобов'язаннями, а також включення їх до складників системи державного регулювання. Тому необхідною передумовою подальшого відновлення тенденції до фінансової рівноваги на якісно новому рівні та розвитку національної економіки є запровадження таких механізмів у післякризові періоди.

Список використаних джерел

1. Домбровська Н. Р. Дебіторська та кредиторська заборгованості: проблеми класифікації / Н. Р. Домбровська // Інноваційна економіка. – 2014. – № 1(50). – С. 182–187.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua

3. Основні засади грошово-кредитної політики на 2017 рік та середньострокову перспективу, схвалені Рішенням Ради Національного банку України від 21 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=41556547>.

4. Звіт Рахункової палати України за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748714/Zvit_RP_2015.pdf.

5. Луніна І. О. Ризики довгострокової платоспроможності держави / І. О. Луніна // Фінанси України. – 2017. – № 4. – С. 7–21.

6. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації: [кол. моногр.] / І. О. Луніна, О. О. Булана, Н. Б. Фролова та ін. – Київ, 2014. – 296 с.

Гудзинський Олексій Дмитрович,
доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту імені проф. Й. С. Завадського;
Національний університет біоресурсів і природокористування України;
Судомир Світлана Михайлівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки підприємства;
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»

УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Стратегія як форма прояву управлінської діяльності ґрунтується на системному підході. Останній передбачає тісний взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх факторів життєдіяльності будь-якого організаційного формування, зовнішнього і внутрішнього середовищ; діалектичну єдність всіх підсистем як керуючої, так і керованої самостійних локальних систем. Це означає, що стратегія повинна охоплювати: зовнішнє середовище; безпосереднє виробництво (вибір типу і виду виробництва); систему управління в цілому; маркетингову діяльність; фінанси організаційних формувань; організаційно-економічний механізм господарювання; робочу силу, кадри; загально- і внутрішньосистемні комунікації; загально- і внутрішньосистемні форми господарювання, розвитку відносин власності; виробничі й загальні функції управління та ін. [1, с. 211].

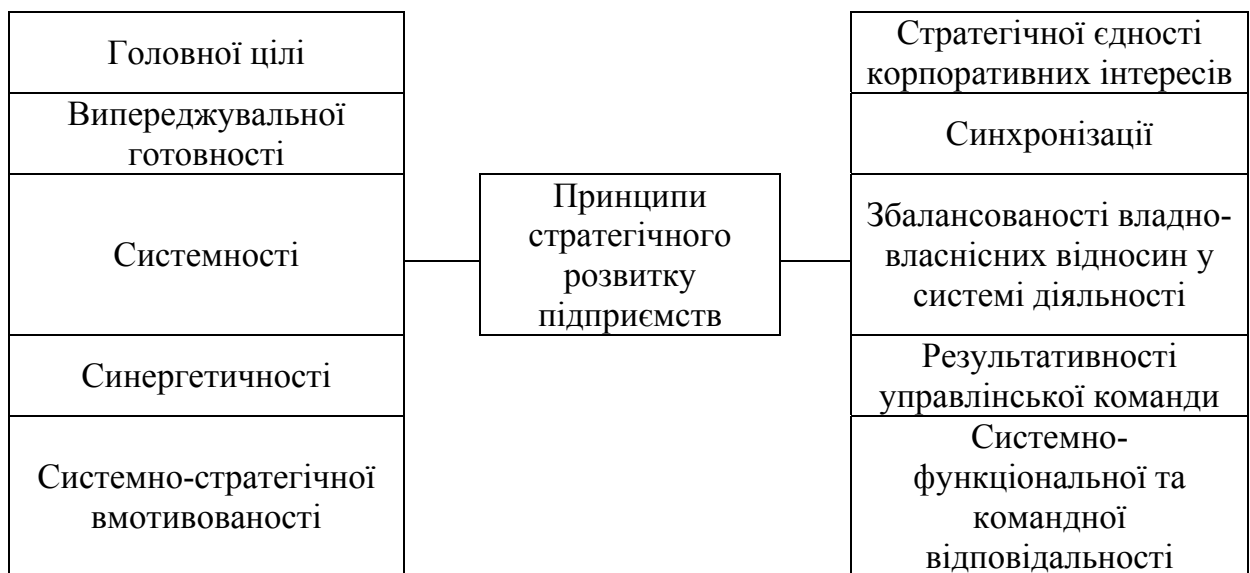
Слід відмітити, що стратегічний розвиток підприємств як головний і домінуючий напрям їх поведінки в довгостроковій перспективі за способами досягнення цілі є не одновекторним, а системно-комплексним, багатовекторним. Він охоплює комплекс системних змін в усіх підсистемах і напрямках розвитку: інноваційного, стійкого, експортно орієнтованого, інтеграційного, корпоративного, інтелектуального, екологічного, соціально-економічного, людського, гуманітарного, організаційного, конкурентоспроможного [3, с. 271]. Лише при такому підході можна забезпечити єдність інтересів: у соціальних системах – суспільного, державного, територіального, регіонального, сільсько-мережевого, колективного, індивідуального спрямування; при взаємодії з природою в напрямі збереження і зміцнення параметрів екологічного потенціалу; при взаємодії з суб'єктами зовнішнього соціально-економічного середовища в напрямі дотримання єдиних правил організаційної поведінки, етичних норм економічного співіснування [4, с. 271].

Забезпечення стратегічного розвитку підприємств потребує формування результативної системи управління соціально-економічними утвореннями. Створення такої системи можливо здійснити на певних вимогах-принципах, які є складовою методології формування результативного управління стратегічним розвитком підприємницьких структур. При цьому акцент робимо на виділенні принципів, які дозволяють в системі розкрити вимоги щодо формування ефективної системи забезпечення стратегічного розвитку підприємств та результативної системи управління стратегічним розвитком підприємницьких

структур [4, с. 273]. У стратегічному розвитку підприємств акцент робимо на дотриманні вимог-принципів їх результативного функціонування як соціально-економічних систем, пріоритетність цінностей, організаційної культури, культури організації, організаційної поведінки, ділової репутації в системних напрямках розвитку, рівні та якості життя людей, їх людського розвитку як головного критерію оцінки результативності стратегічних перетворень.

Оцінюючи методологічні підходи до виділення принципів управління та розкриття їх сутності, ми дійшли висновку, що в економічній літературі вони загалом достатньо розкриті. Однак при розкритті сутнісних характеристик принципів управління не враховується специфіка видів управління, напрями розвитку соціально-економічних систем та типи їх поведінки і реакції. Отже, існуюча система принципів управління потребує розширення і систематизації у контексті стратегічного розвитку підприємств та формування результативного управління.

При формуванні результативної системи вимог-принципів забезпечення стратегічного розвитку підприємств та управління ними пропонуємо такі головні з них (рис. 1).

Рис 1. Принципи стратегічного розвитку підприємств

При управлінні стратегічним розвитком підприємств основні їх властивості повинні формуватися у динаміці, а саме: потенційна достатність для реалізації стратегій та забезпечення конкурентоздатності господарюючих структур; динамічна збалансованість на стадіях життєдіяльності організаційних систем; упереджувальна адаптивність щодо факторів зміни у зовнішньому і внутрішньому середовищах; рухомість організацій та систем менеджменту, спрямованих на упереджувальне проведення змін в самих підприємствах в зв'язку зі стратегічними змінами у зовнішньому середовищі. Це досягається шляхом використання різних підходів – системно-комплексних, процесно-операційних, функціональних та ситуаційно-сценарних [2, с. 42].

Важливою складовою методологічної основи формування системи забезпечення стратегічного розвитку підприємств та управління основними

напрямами стратегічної орієнтації є визначення їх пріоритетності в стратегічному розвитку соціально-економічних утворень. В економічній літературі виділяють різні пріоритетні складові в системі забезпечення стратегічного розвитку підприємств. Акцент зроблено на ресурсну, фінансову, інноваційну складову. В окремих наукових працях, окрім названих складових, певне місце відводиться системі управління, кадровому потенціалу, управлінській команді.

В останні роки ряд науковців у системі факторів забезпечення успіху стратегічного розвитку підприємств виділяють організаційний. Ми підтримуємо таку позицію і вважаємо доцільним виділяти організаційний фактор, який охоплює цінності, організаційну культуру й культуру організації, організаційну поведінку та організаційну взаємодію. В напрямках розвитку надаємо їм пріоритетного значення. Ціннісна орієнтація в органічній єдності з названими складовими є базовою основою методології розвитку самоорганізації як дієвого механізму формування системи ставлення людського фактора до змінюючих процесів в організаціях через системну логіку сприйняття необхідних трансформаційних перетворень в стратегічному розвитку підприємств. При такому підході формується система мотивації людського фактора, зростає сила мотиваційного механізму, спрямованого на розв'язання завдань стратегічного розвитку підприємств. У цьому зв'язку виникає об'єктивна необхідність зміни логіки розв'язання завдань стратегічного розвитку підприємств.

Ми підтримуємо позицію науковців, які прийняли логічну послідовність дій із забезпечення розвитку соціально-економічних систем «Стратегія – Система – Поведінка» змінюють на «Поведінка – Система – Стратегія» [3]. При цьому мотиваційний механізм ми розглядаємо в системі задоволення потреб і інтересів підприємств як системи та безпосередніх працівників, а також суб'єктів діяльності за інтересами (корпоративного спрямування).

Список використаних джерел

1. Гудзинський О. Д. Менеджмент підприємницької діяльності : [навч. посіб.] / [О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Т. О. Гуренко] ; заг. ред. О. Д. Гудзинського. – К. : ІПК ДСЗУ, 2010. – 322 с.
2. Гудзинський О. Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Т. О. Гуренко. – К. : ІПК ДСЗУ, 2010. – 212 с.
3. Забродська Л. Д. Стратегічне управління: реалізація стратегії : [навч. посіб. для студ. екон. спец.] / Л. Д. Забродська. – Харків : Консум, 2004. – 208 с.
4. Судомир С. М. Формування системи управління розвитком сільсько-господарських підприємств: теорія, методологія : [монографія] / С. М. Судомир. – К. : ЦП «Компринт», 2015. – 483 с.

*Гуляєв Андрій Миколайович,
старший викладач
кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

З моменту здобуття незалежності Україна є ареною історичних змін, що пов'язані з переходом від централізованої планової економіки до соціального ринкового господарювання. Досвід показує, що ці зміни є набагато важчими та триватимуть набагато довше, ніж це вважалося раніше. Проте альтернативи їм немає: адже тільки через проведення демократичних та ринково-економічних перетворень можна створити підвалини для тривалого економічного зростання, а тим самим – для зростання добробуту українського народу.

Можна стверджувати, що подібні перетворення та трансформації стосуються всіх галузей суспільного життя, але більшість публікацій розглядають проблематику цих процесів через призму національної економіки. Причому дуже мало досліджень торкаються проблем здоров'я нації, її демографічних показників.

Зростаючий інтерес в Україні до професійного спорту пояснюється низкою причин, серед яких зазначимо такі: активізація процесу комерціалізації світового спорту; рішення МОК про допуск професійних спортсменів в окремих видах спорту до Олімпійських ігор; відхід від адміністративно-командних методів керівництва й управління спортом до економічних та перехід до ринкових відносин; зміна офіційної політики держави та спортивних організацій щодо виступів українських спортсменів у зарубіжних клубах. Ігнорування цих процесів неможливе, а отже, виникає нагальна проблема в дослідженні та систематизації проблем (насамперед, економічних), які стримують розвиток фізичної культури та спорту в Україні.

В останні роки рівень здоров'я населення, зокрема молодого покоління, суттєво знизився. Так, тільки 6% випускників загальноосвітніх шкіл можна вважати здоровими, а близько 60% страждають на хронічні захворювання. Скорочується чисельність населення, невисокою є середня тривалість життя, Україна перебуває серед країн-лідерів за обсягом споживання алкоголю та кількістю курців, загрозливих масштабів набула гіподинамія серед дітей та підлітків. При цьому знижується загальний рівень заняття населення фізичною культурою та спортом. Так, якщо у 1990 році в Україні фізичною культурою та спортом займалися 11 мільйонів осіб, що тоді становило 25,2% населення, то в 2015 році фізкультурою займається тільки кожен десятий українець (серед мешканців Скандинавії – 75–80%) [1].

Рівень здоров'я людей безпосередньо пов'язаний з рівнем заняття населенням фізичною культурою та спортом. На жаль, в останні роки в засобах масової інформації, у рекламі не превалюють цінності здорового способу життя, а здоров'я не розглядається як складова успішності людини. Водночас

світовий досвід свідчить, що рухова активність людини протягом усього життя запобігає захворюванням та поліпшує стан здоров'я. За інтегральним показником здоров'я населення – середньою очікуваною тривалістю життя – Україна займає одне з останніх місць в Європі.

Потребує нагального розв'язання проблема розвитку спорту вищих досягнень та підготовки резерву для національних збірних команд. Ситуація, що склалась у сфері фізичної культури і спорту, зумовлена такими факторами:

- 1) невідповідність нормативно-правової бази сучасним вимогам;
- 2) недосконалість інфраструктури у виробничій, навчально-виховній і соціально-побутовій сфері;
- 3) недосконалість системи централізованої підготовки національних збірних команд, низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення дитячо-юнацького і резервного спорту;
- 4) незадовільний стан матеріально-технічної бази. В Україні рівень забезпечення населення фізкультурно-спортивними залами (у розрахунку на 10 тис. осіб) у 2–3 рази нижчий, ніж у розвинених державах, плавальними басейнами – у 30 разів. Понад 80% спортивних майданчиків не відповідають сучасним вимогам;
- 5) недостатнє бюджетне фінансування (з державного бюджету виділяється у середньому 0,5%, з місцевих бюджетів – 2% їх видатків), неефективне залучення коштів з інших джерел, незначний обсяг інвестицій; не провадиться діяльність з випуску та проведення державних спортивних лотерей, які є одним з основних джерел фінансування спорту в багатьох країнах Європи;
- 6) низький рівень заробітної плати, недостатня кількість інструкторів з фізкультурно-оздоровчої діяльності, розбалансованість у системі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців;
- 7) низький рівень наукового забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, недостатнє фінансування наукових досліджень (менш як 0,5% видатків державного бюджету спрямовується на сферу фізичної культури і спорту);
- 8) недостатнє пропагування серед широких верств населення здорового способу життя [2].

Можна стверджувати, що більшість проблем у галузі фізкультури та спорту мають матеріальний характер. Саме тому в Україні гостро не вистачає спортивних майданчиків, спортивних шкіл, обладнання і фахівців, немає сучасних спортивно-оздоровчих комплексів із розвинутою інфраструктурою. За роки незалежності не побудовано практично жодного великого спортивного об'єкта, який би відповідав світовим стандартам. Із 81 олімпійської бази, що є в Україні, тільки одна відповідає сучасним стандартам. За матеріально-технічною інфраструктурою зимових видів спорту Україна в 10–15 разів поступається деяким своїм сусідам та республікам колишнього СРСР – Білорусі, Болгарії, Естонії, Латвії, Словаччині, Чехії та ін.

Не можна залишити поза увагою ще один, на нашу думку, важливий аспект означеного протиріччя. Мова йде про те, що на етапі становлення ринкових відносин у сфері фізичної культури нашій країні поки що не вдається забезпечити використання можливостей ринку в інтересах суспільства. Яскравим

прикладом тут може слугувати стан речей у професійному спорті. Роль держави щодо цього виду фізкультурно-спортивної діяльності мала б полягати в тому, аби за допомогою правових важелів зорієнтувати структури професійного спорту ще до моменту їхнього започаткування на застосування найбільш прийнятних з погляду суспільства моделей функціонування. Сьогодні фахівці наголошують на існуванні двох головних напрямів розвитку професійного спорту: 1) комерційно-спортивного; 2) спортивно-комерційного [3, с. 253]. Основу першого складає прагнення до максимальних доходів та прибутку, а суто спортивна діяльність і спортивний результат розглядаються як засіб досягнення мети. Цей підхід є переважним в американському професійному спорті. Другий підхід, більш характерний для міжнародного та європейського професійного спорту, на перший план висуває спортивний бік – спортивний результат, гостру спортивну боротьбу як пріоритетні моменти й обов'язкова умова спортивного бізнесу. Розвиток професійного спорту спортивно-комерційного типу викликає великий суспільний інтерес, що виражається, зокрема, у фінансовій та іншій підтримці професійного спорту державою.

Аналізуючи сучасну економіку сфери фізичної культури і спорту України, слід звернути увагу на наявність низки протиріч, які виникли під впливом сукупності чинників, головними серед яких є: зміна ролі держави у забезпеченні життєдіяльності фізкультурно-спортивних організацій; активне проникнення у сферу фізичної культури і спорту ринкових відносин; виникнення приватного сектору, не притаманного раніше цій сфері; формування ринку фізкультурно-спортивних послуг [4].

Отже, сучасний вітчизняний спорт набуває якісно нових властивостей, характерних для розвиненого суспільства з ринковою економікою. Комерціалізація спортивної діяльності та відповідні трансформації всієї системи організації спорту в Україні є необхідними та, певною мірою, корисними чинниками, оскільки так підтримується стале матеріально-технічне забезпечення вітчизняного спорту, а відтак, його динамічний розвиток і конкурентоздатність на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Міністерство молоді та спорту України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sportforall.gov.ua/news.php?id=728>
2. Державна програма розвитку фізичної культури та спорту на 2011–2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2010 р. № 1594.
3. Профессиональный спорт // под общей ред. С. И. Гуськова, В. Н. Платонова. – К. : Олимпийская литература, 2013. – 253 с.
4. Імас Є. В., Мічуда Ю. П. Протиріччя економіки фізичної культури і спорту в перехідних суспільних системах // Економіка та держава. – 2013. – № 2. – С. 41.

*Дем'янишина Олеся Андріївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ДОХОДІВ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА З УРАХУВАННЯМ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Сучасний стан аграрного виробництва є основою зростання економіки та стратегічного розвитку України. В сучасних умовах господарювання в аграрному секторі, та безпосередньо що стосується фермерських господарств, важливе значення для їх успішного функціонування є достовірна інформація щодо виробничих процесів, доходів, витрат та фінансового результату.

Відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», фермерське господарство – це форма підприємницької діяльності громадян зі створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону [1].

На ведення бухгалтерського обліку у фермерському господарстві впливають особливості сільськогосподарської діяльності. Також чинником впливу є його спеціалізація. Якщо виробництво спеціалізується на одній групі культур або тварин, то облік витрат і доходів доцільно вести для господарства в цілому. У випадку кількох напрямів діяльності, де є окремі види товарної продукції, варто вести деталізований облік за центрами витрат щодо кожного об'єкта обліку з окремого виду продукції.

Відповідно до законодавства, фермерському господарству дозволяється самостійно обирати форму бухгалтерського обліку як певну систему облікових реєстрів, порядку ведення, способу реєстрації та узагальнення облікової інформації. Досить часто у фермерських господарствах для ведення обліку використовують просту форму, яка підходить невеликим господарствам, де працюють голова (власник) та члени його родини, не залучаючи при цьому сторонніх (найманих) працівників. Основним реєстром при простому обліку є Книга обліку доходів та витрат. У цій Книзі в хронологічному порядку здійснюється реєстрація даних первинних документів окремо за видами доходів та витрат з метою оцінки результатів господарської діяльності [2].

Великі фермерські господарства можуть вести облік за меморіально-ордерною, журнальною або журнально-ордерною чи автоматизованою формами на загальних підставах з використанням Плану рахунків та стандартів бухгалтерського обліку. При цьому головним реєстром при меморіально-ордерній формі буде Журнал-головна та меморіальні ордери, а при журнально-ордерній – Головна книга, яка ведеться на основі журналів або журналів – ордерів [3, с. 12].

Склад доходів і порядок їх визнання визначаються відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

До доходів від реалізації слід віднести виручку від реалізації готової продукції, робіт та послуг. До іншого операційного доходу належать: доходи від реалізації матеріалів та основних засобів; доходи від оренди активів; суми отриманих штрафів, пені та інших санкцій за порушення договорів, які признані боржником або за якими отримано рішення суду; доходи від списання кредиторської заборгованості, за якими закінчився строк позивної давності та ін. До інших фінансових доходів належать доходи, які виникають у результаті фінансової діяльності фермерського господарства, в частині дивідендів на вкладений пай, придбані акції, відсотки за зберігання грошей у банку та ін. До доходів від надзвичайних подій включають суми відшкодування від страхових компаній в частині витрат від надзвичайних подій [4, с. 150].

Доходи (витрати) від сільськогосподарської продукції, одержані унаслідок сільськогосподарської діяльності протягом звітного року, визначаються як різниця між вартістю сільськогосподарської продукції та витратами, пов'язаними з переробкою та реалізацією.

Облік доходів та формування фінансового результату діяльності фермерського господарства є однією з найскладніших ділянок обліку, оскільки специфіка обліку доходів та фінансових результатів у розрізі видів діяльності тісно пов'язана з формуванням «Звіту про фінансові результати». Облік доходів регулює П(С)БО 15, згідно з яким дохід фермерських господарств визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язань, що зумовлює зростання власного капіталу, за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.

Метою діяльності будь-якого підприємства є отримання прибутку. Переважна більшість малих господарств займається тільки вирощуванням і продажем сільськогосподарської продукції, що занижує економічні потужності цих суб'єктів господарювання.

Господарства, які займаються тільки операційною діяльністю узагальнюють інформацію про доходи на рахунок 70 «Дохід від реалізації» із кількома субрахунками. Для точності ведення обліку потрібно визначати прибуток за кожним видом діяльності окремо шляхом порівняння доходів та витрат. При здійсненні кількох видів діяльності облік доходів і витрат з цих видів ведуть у Відомості обліку витрат виробництва. Якщо господарство займається лише одним видом діяльності, то відомість не використовують, а облік доходів ведуть в Журналі реєстрації господарських операцій в графі 5 «Доходи», де відображають усі грошові надходження без ПДВ.

Вартість продукції власного виробництва, спожитої членами фермерського господарства, а також грошові кошти, товарно-матеріальні цінності, вилучені з господарського обігу для задоволення особистих потреб членів сім'ї, додають до доходу. Одержаний таким чином результат є валовим доходом фермера та членів його родини. Визначений дохід розподіляються між членами господарства пропорційно трудовому внеску кожного з них і використовується для визначення заробітку, утримань і відрахувань на соціальні заходи згідно з чинним законодавством. Для підрахунку від валового доходу віднімають

нараховані суми заробітку фермера та його родини з відрахуваннями, а також витрати на утримання сім'ї на кожен день. Одержаний результат направляють на поповнення (зменшення) власного капіталу фермерського господарства.

Доходи відображають в обліку згідно з принципами нарахування і відповідності доходів і витрат. Первинними документами, що підтверджують отримання доходів фермерським господарством, є: платіжні вимоги, квитанції, виписки банків, товарно-транспортні накладні та ін., що підтверджують реалізацію товарів, робіт і послуг; довідка про доходи за спільною діяльністю від пайової участі.

Заключним етапом ведення бухгалтерського обліку є складання фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва, до яких належать і фермерські господарства. Згідно з П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» застосовують скорочену за показниками фінансову звітність у складі «Балансу» (форма 1-М) та «Звіту про фінансові результати» (форма 2-М) Інформація про доходи фермерських господарств узагальнюється у формі № 2 «Звіт про фінансові результати», де зазначаються доходи за видами діяльності [5].

Проаналізувавши дані дослідження, можна стверджувати, що при застосуванні викладеної системи бухгалтерського обліку «Журнал реєстрації господарських операцій» у фермерських господарствах розглядається як основний реєстр бухгалтерського обліку, в якому фіксуються всі господарські процеси, зокрема і доходи.

Отже, фермерське господарство як одна з основних ланок сучасного агропромислового комплексу України повинне ефективно працювати, що неможливо без правильного ведення бухгалтерського обліку. І саме розуміння особливостей бухгалтерського обліку на фермерських господарствах є, на мою думку, основним елементом цього процесу.

Список використаних джерел

1. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.283.2>
2. Скрипник С. В. Удосконалення методичного забезпечення облікового процесу фермерських господарств / С. В. Скрипник // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – Вип. 2 (53). – С. 264–269.
3. Костенко В. Г. Особливості бухгалтерського обліку і фінансової звітності в фермерських господарствах / В. Г. Костенко // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 12–14.
4. Ватуля І. Д. Організація обліку у фермерських господарствах : навч посіб. / І. Д. Ватуля, Л. О. Гладка. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 312 с.
5. Коваль О. В. Особливості обліку у фермерських господарствах / О. В. Коваль, В. Ю. Козак // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – Т. 2, № 4 (70). – С. 102–105.

*Дубровская Ольга Евгеньевна,
старший преподаватель
кафедры бухгалтерского учета;
Коваль Мария Борисовна,
студентка 4 курса;
Громыко Светлана Николаевна,
студентка 4 курса;
УО «Белорусский торгово-экономический
университет потребительской кооперации»*

ПЕРЕХОД К МСФО КАК ОСНОВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ И РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Необходимость и логичность комплексного подхода к реформированию системы бухгалтерского учета и отчетности диктуется не только причинами методологического характера, но и чисто прикладными аспектами бухгалтерской деятельности. С обретением хозяйственной самостоятельности все большее число предприятий включается в международный бизнес. Поэтому методологические основы международных стандартов учета и отчетности легли в основу подготовки национальных стандартов бухгалтерского учета различных стран, в том числе Украины и Беларуси. Однако такой подход не предполагает полный демонтаж существующей системы учета. Речь идет о серьезных изменениях, связанных с естественным расширением круга объектов учета, приданием гибкости в применении существующих и введением принципиально новых методик учета, изменением места бухгалтера в управлении хозяйственными процессами.

Основной тенденцией развития бухгалтерского учета и отчетности в Украине и Беларуси является формирование единой методологии, объединяющей в себе принципы бухгалтерского учета, методы формирования и представления бухгалтерской (финансовой) отчетности и приближение их к требованиям Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО). С учетом принципов МСФО в этих странах разработаны национальные стандарты финансовой отчетности и бухгалтерского учета, которые имеют свои особенности и различия. Содержание отчетности, сформированной в соответствии с МСФО, направлено на объективное раскрытие информации о финансовом положении организации.

Существенные изменения в национальных стандартах Украины и Беларуси коснулись и такого объекта бухгалтерского учёта, как запасы. Необходимость эффективного использования материальных и финансовых ресурсов, иммобилизованных в запасы, требует глубоких теоретических исследований сущности и состава данной категории. Наличие различных трактовок и применение разных терминов в нормативных правовых актах Украины, Республики Беларусь, а также разный состав активов, относимых к запасам, отражает реально существующую сложность содержания этой категории. Из-за отсутствия единого мнения как среди учёных, так и в нормативных правовых

актах о содержании и экономической сущности понятия «запасы» нет единого порядка отражения запасов в бухгалтерском учёте и в бухгалтерском балансе.

Национальные правила бухгалтерского учета постепенно сближаются с МСФО. Однако необходимо осознавать ключевое отличие между этими двумя системами: отчетность по международным стандартам использует справедливую стоимость, а большинство же наших организаций продолжает использовать для подготовки своей документации только общепринятые правила бухгалтерского учета.

Для того, чтобы разобраться подробнее в данном вопросе, проведем сравнительную характеристику МСФО 2 «Запасы» с аналогичными национальными стандартами финансовой отчетности Украины и Республики Беларусь (табл. 1)

Таблица 1

Сравнительная характеристика МСФО «Запасы» с национальными стандартами Украины и Республики Беларусь

Элемент сравнения	МСФО	Республика Беларусь	Украина
1	2	3	4
Название стандарта	International Accounting Standard 2 Inventories [1]	Инструкция по бухгалтерскому учету запасов [2]	Положение (стандарт) бухгалтерского учета 9 «Запасы» [3]
Цель стандарта	Определение порядка оценки и учета запасов. Содержит указания относительно расчета себестоимости, которые используются для отнесения затрат на запасы	Определяет методологические основы и порядок формирования в бухгалтерском учете информации о запасах в коммерческих и некоммерческих организациях	Определяет методологические основы формирования в бухгалтерском учете информации о запасах и раскрытия ее в финансовой отчетности
Определение термина «Запасы»	Запасы – это активы: – предназначенные для продажи в ходе обычной деятельности; – находящиеся в процессе производства для такой продажи; – находящиеся в виде сырья или материалов, которые будут потребляться в процессе производства или оказания услуг	Запасы – это активы, учтенные в составе средств в обороте, приобретенные и (или) предназначенные для реализации, или находящиеся в процессе производства продукции (работ, услуг) или находящиеся в виде сырья, материалов и других аналогичных активов, которые будут потребляться в процессе производства продукции, (работ, услуг) или используемые для управленческих нужд организации	Запасы – это активы, которые: – содержатся для последующей продажи при условиях обычной хозяйственной деятельности; – находятся в процессе производства с целью последующей продажи продукта производства; – удерживаются для потребления во время производства продукции, выполнения работ и предоставления услуг, а также управления предприятием

1	2	3	4
Группы запасов, к которым не применяются стандарты	<ul style="list-style-type: none"> – незавершенное производство, возникающее по договорам на строительство, включая непосредственно связанные с ними договоры на предоставление услуг; – финансовые инструменты; – биологические активы, относящиеся к сельскохозяйственной деятельности, и сельскохозяйственная продукция в момент ее сбора 	<ul style="list-style-type: none"> – не завершенные строительством объекты и иные вложения в долгосрочные активы; – строительные конструкции и детали, части и агрегаты машин, оборудования и подвижного состава, предназначенные для строительства, реконструкции и модернизации; – оборудование, требующее монтажа, а также смонтированное, но не введенное в эксплуатацию; – финансовые инструменты; – природные объекты и другие долгосрочные активы 	<ul style="list-style-type: none"> – незавершенные работы по строительным контрактам, включая контракты по предоставлению услуг, непосредственно связанные с ними. – финансовые активы
Оценка запасов	По себестоимости или по чистой возможной цене продажи	По фактической себестоимости	По первоначальной стоимости или чистой стоимости реализации
Раскрытие информации	<p>Финансовая отчетность должна раскрывать:</p> <ul style="list-style-type: none"> – общую балансовую стоимость запасов и балансовую стоимость запасов по видам, используемым данной организацией; – балансовую стоимость запасов, учитываемых по справедливой стоимости за вычетом затрат на их продажу; – величину запасов, признанную в качестве расхода в течение отчетного периода; – обстоятельства или события, которые привели к восстановлению списания стоимости запасов; – балансовую стоимость запасов, переданных в залог в качестве обеспечения обязательств 	<p>В примечание к финансовой отчетности подлежит раскрытию следующая информация:</p> <ul style="list-style-type: none"> – о методах оценки запасов по их группам (видам) при их выбытии; – о стоимости запасов банка по используемым группам (видам); – о стоимости запасов, признанной в качестве расходов в отчетном периоде. – о стоимости запасов, по которым в установленном порядке создан резерв под снижение стоимости запасов в отчетном периоде, – о суммах уменьшения в отчетном периоде ранее созданного резерва 	<p>В примечаниях к финансовой отчетности приводится информация о:</p> <ul style="list-style-type: none"> – методах оценки запасов; – балансовой (учетной) стоимости запасов в разрезе отдельных классификационных групп; – балансовой (учетной) стоимости запасов, отраженных по чистой стоимости реализации; – балансовой (учетной) стоимости запасов, переданных в переработку, на комиссию, в залог; – сумме увеличения чистой стоимости реализации, по которой произведена оценка запасов

В результате проведенного исследования можно утверждать, что принципы учёта материально-производственных запасов в соответствии с МСФО и действующим законодательством Украины и Республики Беларусь достаточно близки. Кроме того, необходимо понимать, что процесс реформирования бухгалтерского учёта длительный и сложный. Следует приложить немало усилий для сближения украинских, белорусских и Международных стандартов бухгалтерского учёта.

Процесс сближения национального учёта материально-производственных запасов с МСФО в ходе глобализации мирового хозяйства способствует стандартизации учёта на мировом уровне. Прозрачная и качественная финансовая отчетность является неотъемлемым условием развития как финансового рынка, так и реального сектора экономики в условиях кризиса и выхода из него. Поэтому МСФО в Украине и Беларуси рано или поздно будут в том или ином виде внедрены в национальную систему бухгалтерского учета. Скорость этого процесса будет зависеть от эффективного взаимодействия между государством, бизнесом и профессиональным бухгалтерским и аудиторским сообществом.

Таким образом, существующие различия между национальными и международными стандартами приводят к отсутствию возможности для сопоставления рынков, разделенных политическими границами. Если единые принципы составления финансовой отчетности будут использоваться в различных странах, то функционирование их финансовых систем должно улучшиться. Главными требованиями к учету и отчетности при этом являются понятность, простота и прозрачность для пользователей. Сегодня предприятия с иностранным капиталом, дочерние предприятия иностранных компаний, иностранные представительства в нашей стране обязаны составлять отчетность и вести учет в соответствии с правилами страны-инвестора параллельно с отечественными учетом и отчетностью. Только детальное изучение международных стандартов финансовой отчетности поможет наладить ведение учета по мировым моделям добиться понимания сущности хозяйственных операций, осуществленных на территории разных стран.

Список используемых источников

1. International Accounting Standard 2 Inventories [Electronicresource]. – Access mode : <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias2> – Screen title
2. Инструкция по бухгалтерскому учету запасов : Постановление Министерства финансов Республики Беларусь от 12.11. 2010 г. № 133 (в редакции Постановления от 30.04.2012 г. № 26).
3. Положение (стандарт) бухгалтерского учета 9 «Запасы» : утверждено Приказом Министерства финансов Украины от 20.10.1999 г. № 246 (в редакции Приказа от 09.12.2011 г. № 1591).

Eddaoudi Faissal,
*Docteur en sciences économiques,
Professeur de l'Enseignement Supérieur Assistant,
Département de l'Économie et de Gestion,
Faculté des Sciences Juridiques, Économiques et Sociales,
UNIVERSITÉ IBN ZOHR, Agadir, Morocco*

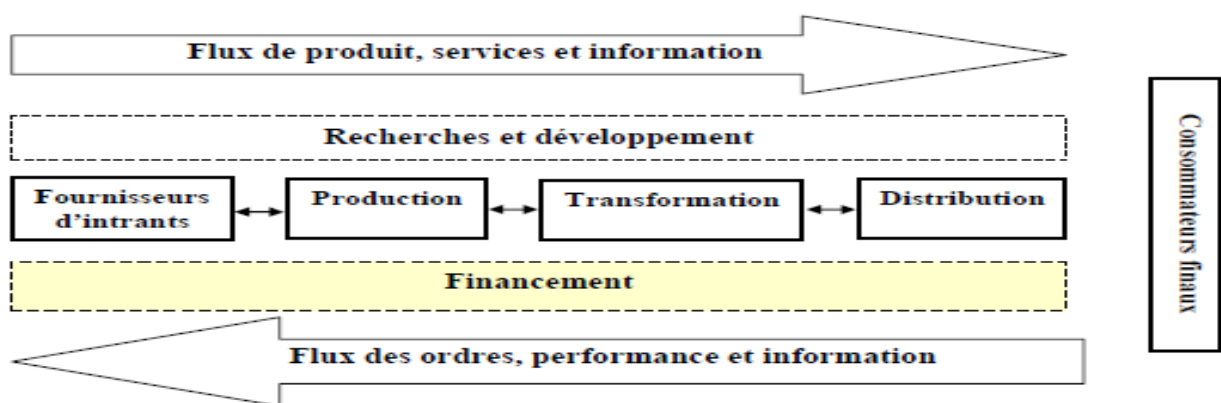
LE FINANCEMENT DES CHAÎNES DE VALEUR AGRICOLES DANS LE CONTEXTE DU CONCEPT DE FINANCEMENT ISLAMIQUE

L'agriculture est essentielle pour le développement durable et pour la lutte contre la pauvreté. Cependant une agriculture durable doit être perçue comme un système intégré autour de pratiques modernes et innovantes de la production agricole, appliqué de manière spécifique au milieu concerné, et visant à long terme l'élimination de la faim, de la pauvreté et de faire face à la menace que constitue le changement climatique.

Selon le rapport de l'Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture «La situation mondiale de l'alimentation et de l'agriculture, changement climatique, agriculture et sécurité alimentaire» publié en 2016, la demande alimentaire mondiale continuera de croître et devrait avoir augmenté en 2050 de 60% au moins par rapport à son niveau de 2006 sous l'effet de l'accroissement de la population, de l'augmentation des revenus et de l'urbanisation rapide [1, p. 8].

L'évolution de la consommation, l'intensification de la concurrence régionale et mondiale, le développement des technologies de l'information et de la communication ont permis la transformation et l'évolution de l'agriculture en systèmes de chaînes de valeur plus solides.

La chaîne de valeur agricole (CVA) est un partenariat stratégique entre plusieurs acteurs (privés et publics, y compris des prestataires de services) qui entretiennent des liens de collaboration axés sur le marché, à travers des activités qui font passer un produit agricole de la production jusqu'au consommateur final en lui apportant progressivement une valeur ajoutée, ce qui se traduit par un avantage concurrentiel collectif et l'instauration d'une agriculture durable. Le processus peut inclure la production, la transformation, l'emballage, le stockage, le transport et la distribution. Chaque maillon de la chaîne a au moins une liaison en amont et en aval (Figure 1) [2, p. 5].

Fig. 1 : Chaîne de Valeur Agricole (CVA).

Source: *adapté par l'auteur [3]*

L'analyse profonde de la chaîne de valeur agricole (CVA) permet d'identifier les contraintes à l'amélioration du rendement, de la productivité et de la compétitivité des acteurs et la manière dont ces contraintes peuvent être surmontées. Le financement des activités des acteurs reste un handicap majeur pour le développement des chaînes de valeur agricoles dans de nombreux pays.

Le financement d'une chaîne de valeur agricole (FCVA) représente les flux des produits et services financiers qui arrivent vers et/ou à travers la chaîne de valeur afin de répondre aux besoins des acteurs impliqués sur cette chaîne. Le financement interne et/ou externe de ces acteurs permet la réduction des risques, l'amélioration de l'efficacité et l'efficience et la croissance de la chaîne de valeur agricole [3, p. 17–22].

Le fonctionnement des processus de la chaîne de valeur agricole dépend largement de la ponctualité de financement des activités des acteurs dont les besoins de financement sont divers et variés.

A la différence du financement traditionnel ou conventionnel qui se base sur la capacité de crédit de l'emprunteur, le financement islamique se base sur la capacité de performance de l'emprunteur. Il adopte, tout comme le financement conventionnel, une approche globale qui implique des partenariats dont les parties prenantes ont des intérêts mutuels.

Le financement islamique respecte les préceptes de la religion musulmane. Il repose essentiellement sur le principe de non pratique de l'intérêt sur prêt (riba) que la loi islamique «Shari'a» considère comme de l'usure et préconise le partage des risques et profits/pertes.

En financement islamique, la règle sur laquelle se fonde le prêt est nommée «al ghum bil ghurm» *Al-Ghum*, signifie gain, profit, et revenu. *Al-Ghurm*, signifie perte, danger, obligation. Cette règle a pour principe que personne n'a le droit d'investir son argent profitablement (al-Ghum) sans être exposé au risque de pertes (Al-Ghurm) [3, p. 186].

Le financement des chaînes de valeur agricoles présente un énorme potentiel pour les institutions de financement. Tout en s'adressant à un public sans distinction de la religion et de couleur, la banque islamique offre plusieurs modes ou instruments de financement dont les principaux sont présentés et expliqués dans le tableau suivant:

Tableau

Caractéristiques des instruments de financement islamique

Instruments de financement islamique	Caractéristiques
1	2
Al-Murabaha (Vente avec «Marge»)	<ul style="list-style-type: none"> • Instrument de crédit permettant l'acquisition d'un bien ou un équipement sans avoir à contracter un emprunt. • La banque achète le bien qui le revend au client à un prix majoré. • Le client a la possibilité de paiement en versements échelonnés. • Variantes d'Al-Murabaha: <ul style="list-style-type: none"> ☐ Vente future Al-Murabaha avec «marge» ☐ Vente Al-Murabaha Lil-Amir Bil-Shira' ☐ Bie Al-Salam (Contrat par anticipation)

1	2
L'Ijara	<ul style="list-style-type: none"> • Contrat de location ou de cession-bail. • La banque achète des machines ou des équipements puis en transfère l'usufruit au bénéficiaire (le client) pour une période durant laquelle elle conserve le titre de propriété de ces biens. • Dans une des variantes, le client peut acheter le bien à la fin du contrat
Mudaraba	<ul style="list-style-type: none"> • La banque fournit les capitaux requis pour financer un projet particulier et partage les profits et pertes avec l'entrepreneur selon une règle de partage préétablie. • Aucune garantie de revenue, ce qui implique que les deux parties contractantes sont sujettes aux pertes et profits émanant dudit projet. • Al-Mudaraba (spéculation) peut être absolue ou restreinte.
Musharaka	<ul style="list-style-type: none"> • Partenariat entre des investisseurs et pourrait être assimilé à l'actionariat dans le système financier conventionnel. • Dans ce type de financement, les investisseurs apportent chacun des montants de financement pour la mise en place du projet et s'entendent sur une règle de partage prédéterminée de partage des profits. • Toutes les parties sont sujettes aux pertes potentielles pouvant résulter du projet. • Variantes d'Al Musharaka: <ul style="list-style-type: none"> ☐ Partenariat inclusif/absolu. ☐ Partenariat limité. ☐ Partenariat décroissant.

Source: *adapté par l'auteur [4]*

Développer un portefeuille pour les institutions financières sur la chaîne de valeur agricole ne doit pas se limiter seulement à l'octroi d'un prêt car elles ne sont pas des acteurs isolés et devraient s'investir davantage dans la connaissance des chaînes de valeur agricoles.

Références bibliographiques

1. FAO (2016). La situation mondiale de l'alimentation et de l'agriculture, changement climatique, agriculture et sécurité alimentaire [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <http://www.fao.org/3/a-i6030f.pdf>

2. Rapport de la banque africaine de développement (2013) [Ressource électronique]. – Mode d'accès: https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/Développement_et_financement_des_chânes_de_valeur_agricoles_pour_l'amélioration_de_la_compétitivité_des_exportations.pdf

3. Miller C., Jones L. (2013). Financement des chaînes de valeur agricoles: outils et leçons. – Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture Rome [Ressource électronique]. – Mode d'accès: <http://www.fao.org/docrep/018/i0846f/i0846f.pdf>

4. Soumaré I. (2009). La pratique de la finance islamique. Revue Assurances et gestion des risques, vol. 77(1-2), avril-juillet 2009, pp. 59-79.

*Єрчик Наталія Дмитрівна,
старший викладач кафедри економіки та підприємництва;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПОКАЗНИКІВ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЇЇ РОЗВИТОК

В Україні формується ринкова економіка відкритого типу, що передбачає активну участь країни у міжнародній торгівлі. Прагнення до європейської інтеграції, участі у Світовій організації торгівлі ставить перед державою конкретне завдання знаходження своєї ніші у світовому економічному просторі. Національна структура економіки держави відіграє важливу роль у цьому процесі. Здійснення низки економічних реформ, у тому числі структурних, сприятиме подоланню кризи і поступовому зростанню економіки.

Економіка України складається з великих, тісно пов'язаних галузей матеріального виробництва, об'єднаних за однорідністю виробництв у комплекси: паливно-енергетичний, металургійний, машинобудівний, хіміко-лісовий, агропромисловий, будівельний, транспортний і соціальний. Структура виробничих комплексів зберігає орієнтацію на випуск продукції для виробничого споживання. У промислових комплексах переважають матеріалота капіталомісткі галузі. На сьогодні відшкодування поточних матеріально-виробничих витрат становить у середньому 60–65% від вартості всієї валової продукції. Відповідно зменшується частка продукції для задоволення кінцевих господарських і соціальних потреб, тобто ВВП [2,с.245]. Галузева структура економічно розвинених держав зі стабільною та зростаючою економікою істотно відрізняється від тієї, яка спостерігається в Україні за роки незалежності. А відтак, для забезпечення в Україні сталого зростання доцільно прагнути до міжгалузевих стандартів розвинених країн.

Інформаційною основою дослідження слугують статистичні дані Державної служби статистики України, відповідних служб Польщі, Німеччини, Грузії. Об'єктом дослідження є валова додана вартість (ВДВ) за видами економічної діяльності у фактичних цінах, оскільки додана вартість відіграє важливу роль в економіці України як один із головних показників оцінки діяльності як окремого підприємства чи галузі, так і ступеня розвитку економіки у цілому. Ця величина показує, скільки у процесі виробництва готового продукту до сировини та матеріалів добавлено нової вартості, яка може бути куплена кінцевим споживачем. Саме куплена, тобто додана вартість має бути реалізованою, щоб виробництво мало змогу відновлюватися і розширюватися. У ринковій економіці необхідно додавати до предметів праці рівно стільки вартості, щоб кінцевий продукт був конкурентоспроможним. У нинішніх умовах інтерес до вивчення цих питань посилюється, що зумовлюється сучасними підходами до формування нових механізмів господарювання.

Для проведення структурного аналізу видів економічної діяльності застосовуємо статистичний метод структурного групування (табл. 1).

Групування секцій видів економічної діяльності

Група	Назва
I	Аграрний сектор
II	Промисловість
III	Будівництво
IV	Оптова та роздрібна торгівля
V	Транспорт, інформація та телекомунікації
VI	Фінансова та страхова діяльність
VII	Державне управління й оборона; Обов'язкове соціальне страхування; Освіта; Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги

Для порівняльного аналізу впливу економічних показників не випадково обрані країни, які пройшли різними шляхами етапи трансформації відносин власності, економічної та інституційної структури, а саме Україна, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща і Грузія. Результати дослідження зведено в табл. 2 та на рис. 1 (авторські розрахунки за даними [3, с. 44–45; 4, с. 32–34; 5, с. 46–47; 6, с. 32–34]).

Економіка Федеративної Республіки Німеччина пройшла неоднозначні етапи розвитку долаючи економічні кризи. Економічна модель країни завжди залишалась ринковою, її економічна діяльність здійснювалася відповідно до кейнсіанських методів, які визначали вирішальну роль держави у регулюванні економіки в нерівноважних станах.

Таблиця 2

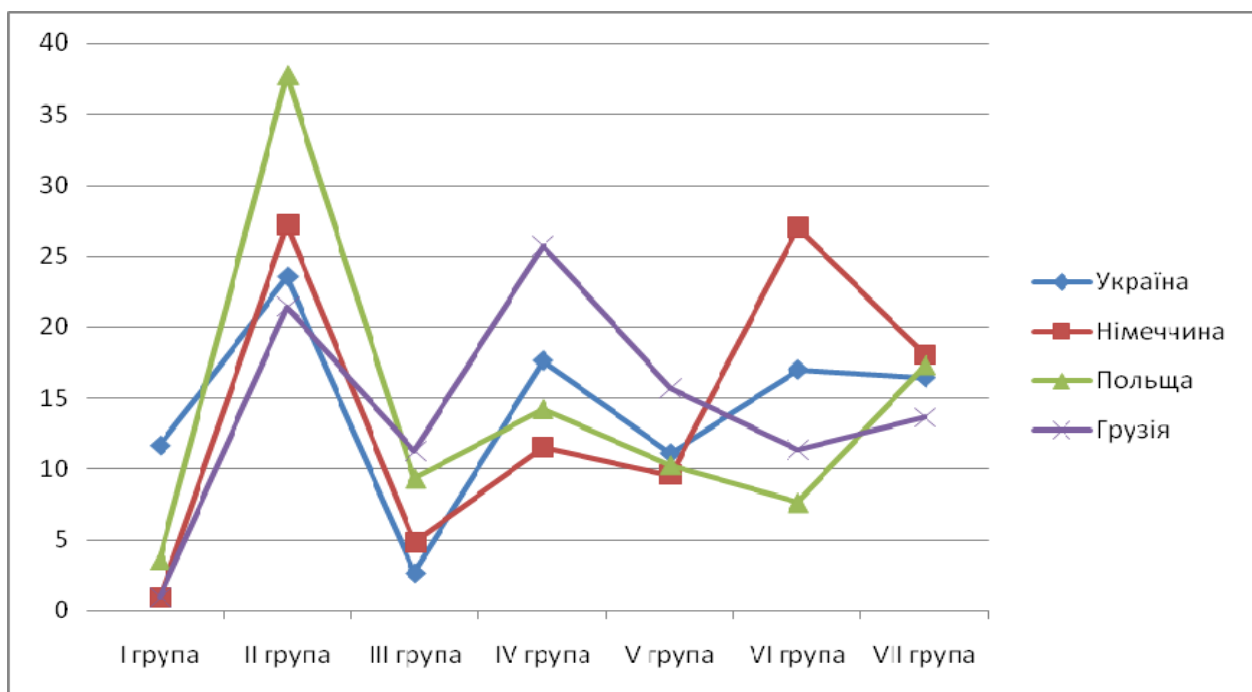
Порівняння структур ВДВ за групами видів економічної діяльності, 2014 р. *
(%)

Група	Україна	Федеративна Республіка Німеччина	Республіка Польща	Грузія
Економіка загалом	100	100	100	100
I група	11,65	0,90	3,59	0,92
II група	23,52	27,21	37,73	21,43
III група	2,67	4,81	9,30	11,24
IV група	17,62	11,54	14,21	25,75
V група	11,11	9,58	10,26	15,70
VI група	16,99	27,03	7,61	11,34
VII група	16,44	18,93	17,30	13,62

Світові економічні кризи час від часу, виводили економіку Німеччини з рівноваги й у кризові 1980-ті роки уряд змінив економічну модель та поклав в основу своєї діяльності монетаристську концепцію щодо вирішальної ролі грошової пропозиції у формуванні загальної рівноваги та необхідності дотримуватись відповідності між змінами кількості грошей та реального випуску. Після цього в період 1983–1990рр. відбулися інтенсивні процеси нагромадження, збільшення інвестицій, розширення експорту (у межах Європи

Німеччина продавала більше 50% вироблених товарів). Було переглянуто державні пріоритети в науково-технічній, науково-дослідницькій, експериментально-конструкторській політиці. Об'єднання Федеративної Республіки Німеччини та Німецької Демократичної Республіки 3 жовтня 1990р. призвело до різкого зламу динаміки економічного зростання. Східні регіони потребували потужних капіталовкладень в економіку, оскільки НДР перебувала у соціалістичному економічному просторі, який функціонував за центрально-планової економіки. У п'яти нових землях почались ринкові перебудови. Об'єднання двох протилежних економічних систем не може дати швидких позитивних результатів. Знадобився тривалий час, протягом якого відбулися трансформаційні процеси, були створені ринкові механізми господарювання. Незважаючи на всі негативні тенденції в економіці держави, німецька економічна модель залишається взірцем стабільності та зростання.

Рис. 1. Структури національних економік України, Німеччини, Польщі, Грузії, 2014 р.

Республіка Польща до 1989 року перебувала під впливом Радянського Союзу і, відповідно, також належала до так званого соціалістичного табору. Країна має найбільш яскраві досягнення в перебудові економіки від центрально-планової до ринкової серед країн, що дотримувалися соціалістичної моделі розвитку. Польща першою з колишніх соціалістичних країн рішуче відкинула комуністичну ідеологію і соціалістичні принципи господарювання та почала масштабну економічну реформу, яка увійшла в історію під назвою «Шокова терапія». В основу системної трансформації уряд поклав жорсткі монетарно-фінансові інструменти, які зводились до різкого скорочення обігової грошової маси, обмеження пільг, зростання прибутків підприємств та населення. Наслідком реформ стало формування відкритої економіки та

залучення західного капіталу на внутрішній ринок. Одночасно була розроблена система господарського законодавства, де враховувалися нормативи та стандарти, що діяли у країнах Євросоюзу. Глибокі структурні та системні перетворення відбулися за короткий час, без тривалого періоду економічного спаду або застою. Польський досвід свідчить, що незважаючи на політичні зміни в державі, всі уряди дотримувалися курсу на ринкову економіку, лише моделювали різні підходи до розвитку економіки, нарощування її темпів та обсягів.

Грузія за часів існування Радянського Союзу була однією з найбагатших республік. Після отримання незалежності в 1991 році країна зіштовхнулася з глибокими економічними та політичними проблемами. Економіка перестала працювати, макроекономічні показники знизились до рівня 1960 року, зупинилось виробництво, більшість галузей перестали існувати. Перехід від централізованої планової до ринкової економіки триває і досі. Наслідком реформ стало формування відкритої економіки та залучення західного капіталу на внутрішній ринок. Зміна соціалістичної економічної моделі на монетарну, політична воля та фінансові інвестиції створили так зване «грузинське економічне диво». Тотальна зміна господарського, податкового законодавства та перехід до нормативів і стандартів Європейського Союзу дало змогу врівноважити економіку та рухатися шляхом ринкової відкритої економіки. Навантаження на грузинських підприємців зникло у 2007 році, коли було скасовано більшість податків та ліцензій. Для поживлення експорту скасовано мито для продажу товарів до ЄС. Грузія отримала змогу вільно продавати на захід без оподаткування майже 9600 видів товарів. Головним досягненням у сфері економічної політики врівноваження національної структури економіки стали такі вимоги:

- державні витрати не можуть перевищувати 30% ВВП;
- дефіцит держбюджету не може перевищувати 3% ВВП;
- державний борг не може перевищувати 60% ВВП;
- будь-які обмеження повної конвертованості національної валюти, заборонені;
- будь-які обмеження руху інвестованого капіталу заборонені;
- жоден податок не може бути введений, жодна ставка податку не може бути збільшена іншим способом, окрім національного референдуму.

Структури національної економіки України та Республіки Польща є подібними. Частка аграрного сектору в структурі ВДВ Польщі є значною, але оптимальною та збалансованою, спрямованою на досягнення продовольчої незалежності шляхом збільшення експорту, зменшення імпорту в кількісному асортименті, отримання позитивного сальдо торгівлі сільського господарства, динамічного й ефективного розвитку сільського господарства країни, стабілізації темпів його зростання, зменшення витрат та збитків. Аграрний сектор України має статистичні показники утричі вищі, ніж у Польщі, при цьому законодавчо закріплені дотації, спрямовані на розвиток сільського господарства, не дають позитивних результатів.

Зараз ця галузь народного господарства, як і інші, перебуває під впливом складних трансформаційних процесів перехідного періоду, характерних для становлення і розвитку ринкових відносин. Становлення аграрного сектору залежить від вирішення питань розвитку галузей, що забезпечують його функціонування, а також від зміцнення сфери споживання його продукції. Тому цей процес треба розглядати у взаємозв'язку з процесами трансформації всієї економіки [1, с.109].

Частка виробництва у Польщі (II група) складає 37,73%, що перевищує статистичний показник України на 14,21 в. п. Тотальний експорт агро-сировини не дає змоги розвиватися переробній та харчовій промисловості, що значно знижує показники II групи та економіки в цілому.

Оптимізація структури національної економічної системи можлива лише за умови структурної перебудови економіки. Ефективність структурних зрушень в економіці визначає ефективність розвитку національної економіки загалом. Національна структура економіки України свідчить про недосконале співвідношення часток окремих секторів. Існуюча структура вичерпала свої можливості та потребує істотних змін, які б забезпечили економічну стабільність і сталий економічний розвиток. Подальші структурні зміни в національній економіці повинні відповідати світовим тенденціям розвитку. Державна регуляторна політика повинна бути спрямовані на розвиток таких видів діяльності, як виробництво, переробна промисловість, інформатизація та телекомунікації. Необхідними заходами при цьому є стимулювання інвестицій, запровадження енергоощадних та екологічно безпечних технологій, зростання інноваційних виробництв, сучасне технологічне оновлення традиційних для України галузей національної економіки.

Список використаних джерел

1. Попова В.В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком національної макросистеми: архітектоніка та методологія статистичного оцінювання: монографія / В. В. Попова. – К. : ВПД «Формат», 2008. – 488 с.
2. Міжнародна економіка : навч. посібник / Ю. Г. Коза, Д. Г. Лук'яненко, Ю.В. Макогон та ін. – К. : Центр навч. літ-ри; АртЕк, 2002. – 436 с.
3. Статистичний щорічник України за 2014 рік / за ред. І. М. Жук ; Державна служба статистики України. – К. : Консультант, 2015. – 586 с.
4. Statistical Yearbook of Georgia: 2014 [Electronic resource] / National Statistics Office of Georgia. – Access mode : http://www.geostat.ge/cms/site_images/_files/yearbook/Yearbook_2014.pdf
5. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2014 [Electronic resource] / Für die Bundesrepublik Deutschland.– Access mode : https://www.destatis.de/DE/Publikationen/StatistischesJahrbuch/StatistischesJahrbuch_2014.pdf
6. Statistical Yearbook of the republic of Poland [Electronic resource] / Central Statistics Office of the republic of Poland. – Access mode : http://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/_2014.pdf

*Єсіна Валерія Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку;
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОЗОРИСТЬ І ДОСТУПНІСТЬ

Розвиток ринку товарів та послуг починаючи з 80-х рр. збільшив потреби в інформації як у засобі забезпечення фінансової стабільності. У 90-х рр. у міру лібералізації ринків суспільство стало активніше вимагати надання корисної інформації. На державному рівні та в приватному секторі мінімальні вимоги до розкриття інформації не встановлюють якість і кількість інформації, яку слід надавати учасникам ринку і суспільству в цілому. Оскільки подання інформації є важливою умовою забезпечення стабільності ринків, регуляторні органи також приділяють більше уваги якості цієї інформації. При підвищенні рівня вимог до якості інформації з боку учасників ринку і регуляторних органів суб'єкти господарювання стають зацікавленими в поліпшенні своїх власних внутрішніх інформаційних систем, що дозволяє їм здобути репутацію компаній, які надають якісну інформацію.

В основу розкриття інформації про діяльність підприємств мають бути покладені стандарти бухгалтерського обліку та звітності, а також адекватна методологія розкриття інформації. Як правило, розкриття має на увазі публікацію відповідної якісної і кількісної інформації в річних звітах, до якої додається проміжна фінансова звітність та інша доречна інформація. Надання інформації коштує грошей, і тому при визначенні вимог до розкриття інформації необхідно зіставляти її корисність для суспільства з витратами підприємства.

Право громадян на доступ до інформації є конституційним правом людини, закріпленим Конституцією України [1]. Також право на інформацію передбачено Законами України «Про звернення громадян» [2], «Про інформацію» [3], «Про доступ до публічної інформації» [4] та іншими нормативно-правовими актами.

Строки розкриття інформації також мають дуже важливе значення. Розкриття негативної інформації суспільству, яке в недостатній мірі здатне правильно її інтерпретувати, може завдати шкоди підприємству. У випадках, коли надана інформація є неякісною і/або користувачі не в змозі належним чином інтерпретувати її, вимоги до розкриття інформації повинні відпрацьовуватись поетапно і поступово посилюватися. З точки зору довгострокової перспективи повне розкриття інформації приносить користь, навіть якщо виникають проблеми в короткостроковому періоді, оскільки витрати в рамках непрозорої фінансової системи в кінцевому підсумку будуть вище, ніж витрати на забезпечення її прозорості та доступності.

Прозорість означає створення умов, за яких інформація про поточну ситуацію, прийняті рішення та дії є доступною і зрозумілою для всіх учасників ринку. Розкриття інформації означає процес і методологію надання інформації та повідомлення про стратегічні рішення через своєчасне їх оприлюднення. Підзвітність означає обов'язок учасників ринку, в тому числі органів державної влади, обґрунтовувати свої дії та політику, а також нести відповідальність за рішення і результати.

Доступність інформації визначає її цінність, достовірність та якість. Тим самим вона визначає і ефективність інформації як продуктивного фактора розвитку суспільства і економіки.

Доступність інформації можливо розглядати із позиції макро-, мезо- і мікрорівня.

Основні інструменти вирішення загальнодержавних і регіональних завдань включають:

- розвиток людського капіталу в регіонах;
- диверсифікація економіки, її зростання і створення інноваційної економіки;
- пріоритетний розвиток освіти, науки і високих технологій;
- підвищення якості управління на регіональному рівні;
- вирівнювання фінансових можливостей регіонів у сфері соціально-економічного розвитку;
- перехід до політики стимулювання виходу регіонів на бюджетне самофінансування шляхом економічного розвитку;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів та посилення контролю за їх використанням;
- прозорість бюджетного процесу;
- становлення громадянського суспільства.

Основні інструменти вирішення завдань на рівні підприємств включають:

- захист прав споживачів;
- участь вкладників та акціонерів в управлінні підприємством;
- контроль та моніторинг діяльності підприємства;
- прозорість діяльності;
- контроль розвитку товарного ринку;
- можливість споживачів впливати на становлення рівня тарифів/цін підприємств життєзабезпечення;
- підвищення соціальної відповідальності власників та працівників підприємств.

Всі ці інструменти і завдання є взаємопов'язаними. Їх успішне вирішення визначатимуться ефективністю діяльності підприємств з реалізації намічених стратегій і програм.

Зростання доступності інформації забезпечує [5]:

- формування і розвиток зворотних зв'язків між підприємствами та громадськістю і владою;
- підвищення достовірності інформації;
- підвищення цінності інформації;

- підвищення ефективності інформації як продуктивного фактора;
- прозорість законотворчої, програмної, нормативної та аналітичної діяльності підприємств та органів влади;
- підвищення забезпеченості системи освіти і науки інформацією.

Доступність інформації в сучасних умовах визначається не стільки її відкритістю, скільки ступенем інформованості громадян, тобто можливістю отримувати значущу та зрозумілу інформацію в потрібний час і в потрібному обсязі. Таким чином, інформованість не тотожна потенційній можливості знайти і прочитати будь-яку інформацію. Інформованість передбачає своєчасне отримання людиною значущої інформації незалежно від того, знає вона про її існування чи ні, а також розуміння змісту та значення наданих відомостей. Тому сьогодні одним із важливих критеріїв інформованості можна вважати можливість використання цієї інформації для відстоювання своїх або громадських інтересів. Держава за власною ініціативою має вживати заходів, спрямованих на забезпечення поінформованості громадян. При цьому інформованість громадян повинна охоплювати не тільки відомості, необхідні для реалізації громадянином своїх прав і обов'язків, а й будь-які дані, що становлять суспільну значимість.

Для органів влади як провідників державної та регіональної політики у різних сферах життєдіяльності населення і як основних гарантів можливості реалізації громадянами свого права на отримання інформації пропонуємо перелік рекомендацій щодо організації системи обміну інформацією із громадянами, установами та підприємствами.

Таким чином, враховуючи те, що індикатором розвитку економічної системи є саме рівень доступності інформації стосовно звітності підприємств, цей рівень має забезпечувати державні та місцеві органи влади, що є одними з основних користувачів інформації суб'єктів господарювання. Крім того, рівень доступності та відкритості звітності є опосередкованим індикатором розвитку самого суб'єкта господарювання. Тому поштовхом до оптимізації та динамічного розвитку процесу подання та оприлюднення інформації щодо звітності має бути поєднання вимог суб'єктів господарювання та держави.

У сучасних ринкових умовах господарювання звітність підприємств є малодоступною, що обмежує права користувачів, що обумовлює необхідність удосконалення процесу подання та оприлюднення звітності підприємств з метою підвищення рівня її доступності для громадськості.

Рекомендації органам влади щодо стимулювання поширення інформації у доступному та прозорому форматі для її користувачів:

1. Публікувати переліки відомостей і ресурсів, якими володіють органи влади. Для того, щоб отримувати інформацію з офіційних джерел, важливо мати чітке уявлення про те, якою саме інформацією володіють ті чи інші відомства. Необхідно структурувати і систематизувати великі обсяги інформації для полегшення можливостей пошуку, створювати спеціальні каталоги, електронні довідники та пошукові бази даних.

2. Впроваджувати стандарти інформування відвідувачів державних і муніципальних установ і служб про порядок роботи та поширення іншої

суттєвої інформації за допомогою інформаційних стендів та диспетчерських служб. Полегшувати можливості доступу до інформації, публікувати і поширювати її в місцях прийому громадян, на веб-сайтах. Забезпечувати повноцінну веб-присутність органів влади в Інтернеті.

3. Створювати державні диспетчерські та інформаційно-довідкові служби, що допомагають у пошуку офіційної інформації (куди можна звернутися за потрібними відомостями, яку саме інформацію можна отримати в тому чи іншому відомстві, на яких умовах). Створювати системи пошуку офіційної інформації в Інтернеті.

4. Взаємодіяти з громадськими мережами розповсюдження соціально-значущої інформації. Розвивати пункти громадського доступу до суспільно значимої інформації.

5. Формалізувати вимоги до інформаційного обміну між установами і відомствами всіх рівнів, які здійснюють суміжну діяльність. Створювати внутрішні міжвідомчі інформаційні ресурси і системи пошуку інформації.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 54к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

4. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

5. Рекомендации по обеспечению права граждан на доступ к информации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.grany-center.org>.

Здольник Богдан Станіславович,
здобувач,
кафедра фінансів банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ, ЇХ СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Місцеві фінанси є фінансовою базою органів місцевого самоврядування, які призначені для забезпечення відносної територіальної автономії адміністративно-територіальних одиниць [3, с. 13]. Місцеві фінансові ресурси – це сукупність всіх грошових коштів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади, а також підвідомчих їм підприємств комунальної власності за рахунок надходження доходів у спосіб, передбачений законодавством.

Місцеві бюджети відіграють ключову роль у бюджетах розвинених країн світу. Доходи та видатки місцевих бюджетів є важливою складовою органів місцевої влади.

Важливу складову у становленні системи самостійних місцевих бюджетів відіграють їх доходи. Власні доходи забезпечують принцип самостійності бюджетів усіх рівнів. Видатки місцевих бюджетів відіграють важливу роль у соціальній та економічній сферах розвитку суспільства. Зокрема, з бюджетів місцевого рівня фінансується соціальна інфраструктура. Отже, формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів на сьогодні потребує вдосконалення з метою як збільшення доходів, так і ефективного використання коштів.

Місцеві бюджети є джерелом фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, різноманітних молодіжних програм, витрат на благоустрій. Саме з місцевих бюджетів здійснюються видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення, утримання притулків та дитячих садків, допомоги сім'ям та малозабезпеченим і незахищеним верствам населення.

Тому саме місцевим бюджетам, як основній фінансовій базі органів місцевого самоврядування, належить особливе місце в бюджетній системі України. Місцеві бюджети є фінансовим планом розвитку регіонів, і саме в місцевих бюджетах втілюється політика органів місцевого самоврядування, оскільки в залежності від напрямків витрачання ними коштів можна зробити висновки про пріоритетні напрямки роботи органів місцевого самоврядування.

Місцеві фінанси включають такі елементи [5]:

1. Видатки:

1.1. Відповідно до економічного призначення:

- поточні або адміністративні;
- розвитку (капітальні, інвестиційні).

1.2. Залежно від завдань, які фінансуються:

- на фінансування власних повноважень;
- на фінансування делегованих повноважень.

1.3. За функціональним поділом:

- обов'язкові, тобто спрямовані на виконання обов'язкових завдань, покладених на всі органи місцевої влади;
- факультативні.

2. Доходи:

За економічним призначенням:

- власні – це доходи на основі власних рішень і за рахунок джерел, визначених органами місцевого самоврядування. До власних доходів належать місцеві податки і збори, доходи від майна, що належить місцевій владі, та від господарської діяльності комунальних (муніципальних) підприємств, комунальні платежі, а також доходи за рахунок комунальних кредитів та позик;
- передані – це доходи, що передаються місцевій владі центральною владою або органами влади вищого територіального рівня;
- закріплені – це одна із форм переданих доходів місцевим органам влади на стабільній, довгостроковій основі (в радянський період передані та закріплені доходи фактично ототожнювалися);
- регульовані – одна із форм доходів, що передаються центральною владою місцевим органам влади, або з бюджетів територій вищого адміністративного рівня до бюджетів територій нижчого адміністративного рівня. Порядок передачі та розміри регульованих доходів в Україні щороку встановлюються в Законі «Про Державний бюджет», а також їх визначено БКУ.

За джерелами надходження:

- податкові;
- неподаткові – платежі, доходи від майна, що належить місцевій владі, та від господарської діяльності підприємств комунальної (муніципальної) форми власності, доходи за рахунок кредитів та позик, а також трансферти від центральної влади та органів влади вищого територіального рівня.

3. Способи формування доходів:

- місцеві податки і збори;
- частки загальнодержавних податків;
- комунальні платежі;
- доходи від майна та землі, що належить місцевій владі;
- доходи комунальних підприємств;
- кредити;
- комунальні позики;
- трансферти.

4. Місцеві фінансові інститути:

- громадські послуги;
- самостійні місцеві бюджети;
- комунальна форма власності;
- позабюджетні валютні, цільові фонди;
- фінанси комунальних підприємств.

5. Суб'єкти:

- територіальні громади;
- міські, селищні, сільські ради;

- голови міст, селищ та сіл;
- обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, районні в містах Києві і Севастополі державні адміністрації;
- обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, районні в містах Києві і Севастополі ради;
- Рада Міністрів Автономної Республіки Крим (АРК);
- Верховна Рада АРК;
- Міністерство фінансів України;
- Кабінет Міністрів України;
- Верховна Рада України.

6. *Об'єкти:*

- фінансові ресурси у фондовій формі;
- фінансові ресурси у нефондових формах.

7. *Взаємовідносини:*

- між суб'єктами системи;
- між місцевими фінансами та іншими ланками фінансової системи держави [4, с. 20–22].

Місцеві фінанси відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки держави, що є одним із найважливіших складників економічної безпеки країни. Фінансова безпека має вирішальне значення у функціонуванні економічної системи загалом, впливає на усі сфери суспільного життя; без її забезпечення неможливе досягнення як поточних, так і перспективних загальнонаціональних цілей розвитку.

Фінансова безпека – порівняно нова і надзвичайно широка за змістом категорія, яку протягом останніх років активно досліджують у вітчизняній економічній літературі. До основних індикаторів фінансової безпеки належать ступінь виконання зведеного і державного бюджету, дефіцит державного бюджету та його фінансування, формування і використання позабюджетних фондів, рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет та інші. Дослідження цих показників дає змогу зробити висновок про безпосередній вплив на них загального стану місцевих фінансів і місцевих бюджетів, їх збалансованості, забезпечення власними доходними джерелами, механізму надання бюджетних трансфертів із державного бюджету. Оскільки місцеві бюджети є складовою частиною зведеного бюджету України і впливають на його характеристики, то параметри, які характеризують їх функціонування, слід вважати найважливішими критеріями фінансової безпеки [2, с. 18–19].

Ситуація, що склалася в Україні, доводить, що доходна частина місцевих бюджетів формується здебільшого за рахунок загальнодержавних податків і зборів, нормативи розподілу яких постійно змінюються.

Суттєвою проблемою достатнього фінансового забезпечення виконання функцій органів місцевого самоврядування є те, що видатки бюджету здійснюються в умовах реальної ринкової економіки із властивими їй негативними проявами – інфляцією, часто непрогнозованим зростанням цін тощо. Це створює значні проблеми для органів місцевого самоврядування у

виконанні їхніх функцій та повноважень, передбачених законодавством. Держава повинна не тільки контролювати виконання органами місцевого самоврядування функцій та делегованих повноважень, що передбачено чинним законодавством, а й фінансово забезпечувати їх виконання [1].

Таким чином, оптимальне формування доходів місцевих бюджетів та виявлення резервів для їх зростання потребує особливої уваги в умовах реформування. Місцеві бюджети відіграють значну роль у фінансовій системі України. Тому їх дослідження та шляхи розвитку є вкрай актуальними на сьогодні, оскільки ефективне використання коштів місцевими бюджетами та збільшення їх доходів є запорукою фінансової стійкості, фінансової безпеки фінансового зростання України.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Особливості фінансового забезпечення функцій місцевого самоврядування / Т. Г. Бондарук // Стратегія розвитку України: Економічний та гуманітарний виміри: Матеріали першої науково-практичної конференції. – К. : Бізнес Медіа Консалтинг, 2014. – 144 с.
2. Євдокімова М. О. Місцеві фінанси : [навч. посіб.] / М. О. Євдокімова; ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. – Х., 2014. – 343 с.
3. Ніколаєва О. М. Місцеві фінанси : [навч. посіб.] / О. М. Ніколаєва, А. С. Маглаперідзе. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 354 с.
4. Сунцова О. О. Місцеві фінанси : [навч. посіб. для вищої школи] / О. О. Сунцова. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
5. Сутність системи місцевих фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/11880618/finansiv/sutnist_sistemi_mistsevih_finansiv

*Знаменський Віталій Ігорович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Державний бюджет – це основа взаємовідносин між державою, суб'єктами господарювання та населенням. Професійно розроблений бюджет як результат ефективної діяльності країни є результатом зростання економічних показників та соціальних стандартів. Збалансована та економічно обґрунтована доходна частина державного бюджету сприяє покращенню рівня життєдіяльності країни. Саме тому питання дослідження особливостей формування доходної частини державного бюджету набуває особливої актуальності у сучасних умовах.

Державний бюджет є основним інструментом управління і формування фінансової політики держави. Формування та зміцнення доходної бази державного бюджету має важливе значення в сучасних умовах. Тому дедалі більшої актуальності набуває питання використання державного бюджету як найбільш дієвого інструменту управління економікою, збалансованості його доходів і видатків та фінансового забезпечення діяльності органів законодавчої та виконавчої влади. Необхідно проводити комплекс заходів для забезпечення повного і своєчасного надходження до бюджету доходів, які в майбутньому впливатимуть на розвиток економіки [1].

Сутність і роль доходів державного бюджету проявляються в процесі їх формування, розподілу та відтворення з метою забезпечення фінансування суспільно необхідних видатків. Вони функціонують в умовах розширеного суспільного відтворення і мобілізації бюджетних ресурсів у єдиному фонді грошових коштів з метою їх використання для забезпечення виконання функцій держави [4, с. 106].

Здійснення статистичного аналізу доходів державного бюджету України викликає інтерес насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення. За допомогою статистичних методів контролюються надходження доходів і здійснення видатків, вивчається структура та динаміка бюджетних статей, аналізуються співвідношення між окремими статтями, виявляються закономірності їх розподілу, характеризуються й оцінюються зв'язки між показниками доходів і видатків бюджету [3, с. 23].

Україна, на відміну від багатьох інших країн світу, у кризовий період практично не використовувала важелі бюджетного стимулювання, відтак їх потенціал ще може бути застосований у рамках політики відновлення економіки. Але реалізація проактивної бюджетної політики висуває специфічні вимоги до бюджетної системи, яка повинна зводити до мінімуму втрати при наповненні доходної частини бюджету через:

- детінізацію економіки та ненадання необґрунтованих податкових пільг, які можуть суттєво деформувати зв'язок між економічною динамікою та наповненням бюджету, що змушуватиме зберігати високе фіскальне навантаження;

- багатовимірність охоплення бази оподаткування: оскільки в період економічної депресії через стагнацію доходів знижується частка податку на прибуток та податку з доходів фізичних осіб, логічним є посилення уваги до непрямих податків та оподаткування майна;

- прозорий і вичерпний набір податкових стимулів: стимулююча функція податків є обов'язковою складовою проактивної бюджетної політики, проте усі податкові витрати повинні мати гарантований цільовий характер [5, с. 195–196].

Ключовою особливістю формування доходної частини державного бюджету є механізм розмежування повноважень між рівнями влади. Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що основним напрямом забезпечення зростання надходжень до державного бюджету є ефективна та раціональна фіскальна політика.

Правовою основою фіскального регулювання процесів формування доходної частини державного бюджету є:

- нормативно-законодавче регулювання в аспектах формування фінансових потоків бюджетів вищого рівня;

- діяльність органів управління у сфері формування відповідних бюджетів;

- основні підходи до фіскального регулювання місцевих бюджетів на стадіях: планування «кошиків» їх доходів; процесу розгляду, затвердження та виконання бюджетів [5].

Україна як суверенна, незалежна держава і суб'єкт міжнародного права обрала курс на інтеграцію в ЄС і, відповідно, робить поступові кроки до європейських інституцій та повноправного членства в ЄС. Процес економічної інтеграції вимагає, перш за все, розроблення бюджетної політики у відповідності до єдиних стандартів і норм ЄС. У зв'язку з цим в Україні важливе місце відводиться реформуванню бюджетного законодавства, визначенню принципів і структури бюджетного механізму, підходів до формування правових засад організації міжбюджетних відносин та фіскального регулювання процесів формування державного бюджету [5].

Правове регулювання процесів формування доходної частини державного бюджету є ще одним та другим за важливістю напрямом забезпечення зростання обсягу їх надходжень [5].

Бюджетне планування повинно ґрунтуватися на сучасній науково обґрунтованій методології, використовувати прогресивні методи планування,

які ґрунтуються на загальнодержавних фінансових планах і балансах. За його допомогою можливо активізувати надходження до бюджету, передбачити ефективні форми мобілізації фінансових ресурсів та їх раціональне спрямування на задоволення загальнодержавних потреб [5].

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що державний бюджет – це головний ланцюг бюджетної системи країни. Він є основним джерелом для забезпечення існування держави та розвитку економіки. Доходна частина державного бюджету забезпечує фінансову стійкість держави та соціальну захищеність населення. Це обумовлює актуальність досліджень світового досвіду формування бюджету, що забезпечить Україні можливість наблизитись до стандартів високорозвинених країн світу.

Список використаних джерел

1. Бойко Т. А. Необхідність бюджетного регулювання в ринкових умовах господарювання / Т. А. Бойко // Культура народів Причорномор'я. – 2008. – № 126. – С. 14–16.
2. Бачо Р. Й. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах / Р. Й. Бачо, Е. Й. Иллар, Є. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2014. – Вип. 42, Ч. 1. – С. 140–145.
3. Мотузка О. М. Статистичний аналіз доходів державного бюджету України / О. М. Мотузка // Статистика України. – 2015. – № 1. – С. 23–27.
4. Сідельникова Л. П. Науково-теоретичне підґрунтя концепції формування доходів державного бюджету / Л. П. Сідельникова // Вісник Криворізького економічного інституту КНУ. – 2013. – № 1. – С. 105–109.
5. Спасів Н. Я. Доходи Державного бюджету України – 2012: асиметрії формування та резерви нарощування / Н. Я. Спасів, І. В. Турський // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Економіка. – 2013. – Вип. 21. – С. 195–201.

*Зоріна Олена Анатоліївна,
доктор економічних наук,
професор кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АНАЛІТИЧНА РОБОТА В КОРПОРАЦІЯХ: ПРОБЛЕМИ ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ

Ефективність економічного аналізу значною мірою залежить від добре обміркованої його організації. При цьому організація аналізу – це поняття, яке має розглядатись у двох площинах: по-перше, це організація аналітичної служби як окремого структурного підрозділу та забезпечення проведення аналізу; по-друге, це організація аналітичних робіт, що здійснюються в процесі аналізу.

Аналітична робота може проводитися централізовано самостійним структурним підрозділом або децентралізовано у кожній структурній ланці за колом питань, пов'язаних із її функціями [1, с. 56]. Як показує практика, вітчизняні корпорації застосовують змішаний принцип організації аналітичної роботи, який полягає у єдиному методичному керівництві та узагальненні результатів на вищому щаблі управління діяльністю корпорації. Аналітична обробка інформації та підготовка висновків і варіантів управлінських рішень входить до обов'язків усіх підрозділів корпорації.

Під аналітичною роботою розуміють систему елементів та методів, що використовуються на засадах постійності, об'єктивності та історичного підходу в процесі аналізу діяльності корпорацій [2, с. 423].

З іншої позиції, аналітичну діяльність трактують як систематичну управлінську функцію, що реалізується спеціальним професійним підрозділом в управлінському центрі – експертно-аналітичною службою або відділом аналітичного стратегічного планування з комплексними функціями [3, с. 121].

Здійснення аналітичної роботи стає об'єктивною необхідністю орієнтації науково-технічної, виробничої та збутової діяльності корпорації на ринковий попит і вимоги споживачів. Тут відображається і постійно діюча тенденція до планомірної організації виробництва з метою підвищення ефективності функціонування корпорації взагалі та її окремих виробничо-господарських підрозділів зокрема [3, с. 8–9].

Г. Купалова зазначає, що ефективність аналітичної роботи (аналітичної служби чи окремого аналітика) залежить від її організації. На думку вченої, під організацією аналітичної роботи слід розуміти систему заходів із забезпечення ефективності, організованості, планомірності, обдуманого упорядкування дослідження об'єкта, а також дотримання внутрішньої дисципліни [4, с. 101].

На думку М. Чумаченка, організація аналітичної роботи в корпораціях включає розробку загальних планів та планів (програм) конкретних аналітичних робіт: порядок проведення аналізу; матеріальне, методичне й наукове забезпечення; загальне керівництво, способи виконання аналітичних робіт, контроль за впровадженням у виробництво виявлених резервів [5, с. 160].

Організація аналітичної роботи в корпораціях залежить від масштабів виробництва, стану обліку і звітності, технічного рівня управління і структури управлінського апарату, автоматизації системи обліку та робочих місць або її відсутності [6]. Проте, як зазначає О.Брадул, сучасний стан організації аналітичної роботи в українських корпораціях не відповідає ні вимогам часу, ні загальній системі ринкового менеджменту. Нова філософія менеджменту вимагає ефективнішої організації аналітичних досліджень (більш оперативних, точних, доцільних та ефективних) за всіма напрямками діяльності корпорацій [7, с. 153].

У процесі організації аналітичної роботи необхідно передовсім створити такі умови, які б забезпечили вивчення взаємозв'язків між окремими показниками діяльності корпорації. Досвід аналітичної роботи підказує, що в багатьох випадках резерви виробництва погано використовуються не тому, що бракує можливостей для їх реалізації, а тому, що їх своєчасно просто не було виявлено [5, с. 160].

В організації аналітичних робіт щодо оцінки раціонального використання ресурсів виділяють дві системи аналітичних досліджень: систему наскрізних аналітичних досліджень ефективності використання ресурсів на всіх рівнях управління корпорацією і систему економічного аналізу кінцевого споживання ресурсів на рівні бізнес-одиниць і їх внутрішньовиробничих підрозділів [7, с. 154].

Для раціонального проведення аналітичного дослідження слід дотримуватися низки умов щодо науково-методичного, організаційного, ресурсного, кадрового та інформаційного забезпечення тощо. Важливою умовою, від якої залежить дієвість і ефективність аналітичної роботи, є її планування. Правильно складений план – запорука успіху та результативності аналітичної роботи в корпорації.

Розрізняють поняття «план аналітичної роботи» та «програма аналітичної роботи». Так, план аналітичної роботи – це заздалегідь розроблена система методологічних та організаційних заходів, яка передбачає порядок, послідовність і строки проведення аналітичного дослідження. Розрізняють комплексний план аналітичної роботи та тематичні плани. Комплексний план, як правило, складається на один рік і є своєрідним календарем аналітичних досліджень. Крім цілей і завдань, у комплексному плані перераховуються питання, які повинні бути досліджені протягом року, визначаються час для вивчення кожного питання, суб'єкти аналізу, дається схема аналітичного документообігу, термін та адреса надходження кожного документа, окреслюється його зміст. У комплексному плані також повинні бути передбачені джерела інформації, які можуть використовуватися при аналізі, технічні засоби проведення аналізу. За результатами аналізу розробляють пропозиції, спрямовані на поліпшення результатів господарської діяльності корпорації.

Тематичні плани призначені для проведення більш глибокого аналітичного дослідження конкретних об'єктів та господарських процесів.

Програма аналітичної роботи – це перелік чітко сформульованих конкретних питань з проведення аналітичних процедур. Якісне складання

програми аналітичної роботи забезпечує цілісність і повноту проведення аналітичного дослідження.

І план, і програма займають надзвичайно важливе місце в організації аналітичних досліджень, яка включає два блоки:

1) програмно-методичні питання (мета, завдання, об'єкт, предмет, програма аналізу);

2) організаційні питання – організаційний план (місце аналізу, виконавці, час і строки проведення, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення, контроль, користувачі тощо).

Як показує практика, у більшості вітчизняних корпораціях відсутні проекти організації аналітичної роботи, що визначають місце, роль і завдання аналізу в системі управління корпорацією. Недостатня увага приділяється також питанням планування робіт з проведення аналізу, хоча саме чітке планування забезпечує регулярність аналітичної роботи та своєчасне використання її результатів у процесі управління діяльністю корпорації.

Організація технології аналітичного процесу діяльності корпорації в комп'ютерній інформаційній системі дає змогу, по-перше, досягти цілісності системи економічного аналізу при розмежованості джерел інформації, засобів проведення аналізу і виконавців. По-друге, досягається висока оперативність і дієвість аналізу, зводяться до мінімуму втрати часу чи викривлення вихідної інформації [7, с. 163].

Як свідчать дослідження, вдосконалення діяльності корпорації полягає в автоматизації процесів обробки вхідної та вихідної інформації, тобто у вдосконаленні технології. При цьому формування інформаційної бази аналізу можна розглядати як початковий етап аналітичної роботи.

Методика аналітичної роботи, орієнтована на використання сучасних комп'ютерних систем, повинна задовольняти вимоги системності, комплексності, оперативності, точності, прогресивності та динамічності. Виконання цих вимог сприятиме розвитку, систематичному та цілеспрямованому підвищенню ефективності господарської діяльності за результатами проведеної аналітичної роботи. При проведеній комплексних аналітичних досліджень інформаційна база аналізу повинна формуватися з розрахунку її множинного використання в межах комплексу аналітичних завдань. Формування баз даних для аналітичних розрахунків – це складний процес, що передбачає раціональне групування й обробку первинної інформації та забезпечення її структурної побудови за рахунок процесів алгоритмізації.

Необхідність комплексного проведення аналітичних досліджень різних напрямів стає основною причиною об'єднання функціональних можливостей аналітичних програм, що дозволяє здійснювати оцінку та аналіз поточного і прогностичного фінансового стану корпорації, вибір найкращої стратегії її розвитку, розробку інвестиційних проектів і бізнес-планів, ефективне управління збутовою і маркетинговою діяльністю тощо. На сьогодні існує ряд аналітичних програм, що використовують вітчизняні корпорації в процесі здійснення аналітичних досліджень своєї діяльності. Основні можливості найбільш поширених аналітичних програм пов'язані з проведенням

ретроспективного фінансового аналізу. До числа найменш розроблених аспектів побудови зазначених аналітичних програм слід віднести питання методики аналітичного коригування вартісних показників інформаційної бази аналізу, розширення інформаційних джерел.

Вагомий внесок у розвиток інформаційного забезпечення аналітичної роботи в корпораціях зробив О. Брадул, який сформував організаційні та методичні аспекти формування комп'ютерної інформаційної системи аналізу, розробив методику її ефективності на основі використання інтегрального показника [7, с. 213]. Основне завдання організації аналітичної роботи в комп'ютерному середовищі полягає у забезпеченні прийняття своєчасних науково обґрунтованих управлінських рішень, що стосується різних аспектів діяльності корпорації з урахуванням великої кількості внутрішніх і зовнішніх факторів впливу.

Отже, організація аналітичної роботи в корпораціях як системотворчий процес регламентує порядок, періодичність, тематичність проведення аналітичних процедур відповідними підрозділами корпорації з метою задоволення запитів зацікавлених користувачів та повинна сприяти своєчасному виявленню наявних резервів, пошуку шляхів їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Організація та методика економічного аналізу : навч. посібник для бакалаврів всіх напрямків підготовки / Л. О. Бойко, Р. М. Волчек, Н. А. Волкова [та ін.]. – Одеса: Атлант, 2010. – 351 с.
2. Зоріна О. А. Розвиток теорії та методології економічного аналізу діяльності акціонерних товариств: [монографія] / О.А. Зоріна. – Київ: НАСОО, 2012. – 456 с.
3. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. Підручник. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 365 с.
4. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 639 с.
5. Економічний аналіз : навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатов та ін. ; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.
6. Никольская Э. В. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности полиграфических предприятий : учебник. – М. : Изд-во МГУП, 2002. – 351 с.
7. Брадул О. М. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту корпорацій : монографія / О. М. Брадул. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 356 с.

Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ТРАНСМІСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗОНІ ЄВРО

Міжкраїнові особливості ефективності інструментарію монетарної політики детермінуються не лише специфічними характеристиками структури економіки країн зони євро, але й особливостями реалізації ними фіскальної і кредитної політик. Водночас, неузгодженість та часом асиметричність очікуваних наслідків від здійснення монетарної політики по країнам ЄС ставить під сумнів просування останніх інтеграційними сходинками в бік фіскального і бюджетного союзів.

Загалом виділяють шість каналів трансмісії монетарної політики:

1. *Канал заміни споживання* – реальна процентна ставка являє собою відносну вартість сьогоdnішнього споживання проти майбутнього. Після проведення більш жорсткої грошово-кредитної політики корисним є зменшення споживання і збільшення заощаджень, що негативно відображається на поточному рівні економічної активності. Ефективність цього каналу залежить від співвідношення ВВП та чутливості споживання до зміни процентних ставок.

2. *Канал вартості капіталу* – збільшення реальної процентної ставки відображається в реальній вартості капіталу. Оптимальний коефіцієнт капіталоємності зменшується разом з темпом накопичення капіталу. Аналогічний механізм працює для інвестування у нерухомість і для накопичення матеріальних запасів. Вартість оренди товарів тривалого користування має однакову тенденцію динаміки з вартістю капіталу, а також призводить до скорочення споживчих витрат. Ефективність цього каналу залежить від фінансової структури та умов, з якими стикаються фірми. Наприклад, наслідки можуть бути більшими в країнах, де фірми мають більшу заборгованість або беруть позики закороткостроковими процентними ставками. Як і споживачі, фірми можуть стикатися з кредитним обмеженням, що є важливим для дрібних фірм з менш легким доступом до ринків капіталу. І нарешті, виробнича структура також має певне значення для цього каналу, оскільки деякі галузі промисловості можуть більше залежати від зміни процентних ставок через їх капітальні вимоги або через характер товарів, які вони виробляють (наприклад, товари тривалого користування або засоби виробництва) [2].

3. *Канал доходу і грошового потоку* – підвищення фінансової дохідності збільшує наявний дохід чистих кредиторів і зменшує грошові потоки чистих позичальників. Ефективність цього каналу пов'язана з фінансовою структурою економіки і залежить від відносної схильності позичальників і кредиторів витратити.

4. *Канал багатства* – підвищення вартості запозичень знижує дисконтовану вартість майбутніх виплат за фізичними і фінансовими активами. Ринкова вартість чистих активів домогосподарств коригується на зміну ринкової вартості капіталу, і відповідно, витрати домогосподарств зменшуються. Ефективність цього каналу залежить від величини багатства домогосподарств і чутливості споживчих витрат до змін в багатстві.

5. *Канал валютного курсу* – більш жорстка грошово-кредитна політика призводить до зростання валютного курсу, що, у свою чергу, спричинює зменшення обсягів експорту і збільшення споживчих витрат, викликаних позитивним ефектом доходу, який виникає внаслідок зростання курсу. Також це призводить до падіння рівня цін, оскільки зменшується вартість імпортованих товарів, що погіршує конкурентні позиції вітчизняних фірм, а отже, зменшує чистий експорт. Ефективність цього каналу пов'язана з ціновою стратегією імпортерів.

6. *Канал надлишку* – майже не враховується в межах зони євро. Ефективність цього каналу залежить від попиту на експорт і обсягу торгівлі в межах єврозони [1].

Варто зауважити, що з цих шести каналів трансмісії монетарної політики по всій зоні євро спрацьовують лише канали заміни споживання, вартості капіталу, валютного курсу та надлишку присутні всюди. Зокрема, канал доходу і грошових потоків не спрацьовує в Греції та Ірландії, а канал багатства, навпаки, спрацьовує лише в Бельгії, Ірландії, Італії та Люксембурзі. Щодо каналу заміни споживання, то в більшості країн зони євро споживання безпосередньо залежить від зміни процентної ставки у короткостроковому періоді, зокрема у випадку Греції, Ірландії та Португалії це реальна короткострокова ставка. В Іспанії, Нідерландах, Німеччині та Люксембурзі споживання залежить від довгострокової процентної ставки. В Італії же короткострокові процентні ставки впливають на споживання товарів тривалого користування, водночас довгострокові процентні ставки впливають на споживання товарів короткочасного користування.

Щодо каналу вартості капіталу, то він також спрацьовує в усіх країнах зони євро. У багатьох випадках зв'язок між процентними ставками і виробничим інвестуванням проявляється через основний капітал. Зміна процентних ставок впливає на витрати користувачів капіталу, що позначається на самому капіталі і, тим самим, на інвестиціях. Через витрати на регулювання інвестиції можуть лише поступово збільшити фактичний капітал до потрібного рівня. Щодо вартості капіталу, то країною з найбільшою вартістю капіталу в зоні євро є Італія, друге місце посідає Португалія.

Розглядаючи більш детально канал доходу, варто зауважити, що його ефективність залежить ще й від фінансового становища домогосподарств та фірм під час дії запровадженої монетарної політики. Країнами, що мають негативний ефект від каналу доходу на виробництво, є Португалія та Фінляндія, а позитивний ефект – Бельгія, Іспанія, Франція та Італія. Величина ефекту доходу залежить від чистої суми процентних надходжень домогосподарств, а також від впливу на домогосподарства зміни ставки через

короткостроковий борг. Наприклад, в Італії позитивний ефект каналу доходу відображає той факт, що домогосподарства є чистими кредиторами і збільшують споживання у відповідь на збільшення виплати відсотків за борговими зобов'язаннями уряду. У Фінляндії та Нідерландах домогосподарства навпаки є нетто-боржниками, тож канал доходу лише збільшує падіння виробництва в цих країнах. Крім того, існує тенденція, що чим більшим є короткостроковий борг домогосподарств, тим більш негативним є ефект доходу (прикладом є Португалія).

Щодо каналу багатства, то він не спрацьовує в Австрії, Німеччині, Греції, Іспанії, Франції та Португалії. Загалом же зміни в багатстві спричинені накопиченими змінами в запасах активів (МЗ, облігацій, акцій та чистих іноземних активів). Що стосується останнього, то ціни на активи є ендогенними у випадку Фінляндії (ціни на нерухомість), Італії (нерухомість та облігації) і Нідерландів (нерухомість, акції та облігації). Більш того, у випадку Фінляндії та Нідерландів багатство не тільки впливає безпосередньо на споживання, але й також на інвестиції в нерухомість шляхом зміни цін на нерухомість [1].

Проблема каналу багатства полягає у тому, що він не спрацьовує в половині країн зони євро. Така слабкість, можливо, є дивною, враховуючи зростаючу важливість акції та облігації в портфелях домогосподарств і фірм. Однією з причин, чому ефект багатства може або бути помірним або не спрацьовувати, є те, що, за припущенням, шок процентної ставки є досить короткостроковим, а довгострокові процентні ставки реагують тільки частково, обмежуючи вплив на ціни активів.

Звертаючи увагу на канал валютного курсу варто зауважити, що він безпосередньо відображається в цінах на нафту та інші сировинні товари, виражених у євро (використовуючи обмінний курс євро-долар) і зовнішніх цінах на інші товари та послуги. Зміна імпорتنих цін та цін конкурентів в євро провокує зміну внутрішніх цін, яка поширюється й через систему заробітної плати. Серед країн єврозони найбільший ціновий ефект має Фінляндія, а найменший – Люксембург, однак якщо розглянути вплив ціни на виробництво, то найбільший ефект має Німеччина, а найменший – Португалія.

Щодо каналу надлишку, то серед країн зони євро найбільший вплив на ціни він має у Фінляндії, тоді як Німеччина та Ірландія демонструють мінімальний вплив. З позиції впливу на виробництво найбільший ефект демонструють Бельгія і Люксембург. Загалом же величина впливу каналу надлишку на ціни залежить від того, як зміни цін імпорту відображаються на внутрішніх цінах. Хоча й частково, але це залежить від того, наскільки важливим є імпорт в межах єврозони щодо ВВП.

Таким чином, міжкрайнові відмінності в трансмісії монетарної політики можна пояснити деякими механізмами фіскальної політики, кредитної політики, виробничою та галузевою структурою країн. Такий взаємозв'язок між різними механізмами лише підкреслює взаємозалежність між країнами, незважаючи на наявну асиметрію в зоні євро.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Роль монетарної політики в досягненні економічної стабільності: асиметрії трансмісійного механізму / Н. В. Резнікова, О. А. Іващенко // Економіка та держава. – 2016. – № 3 – С. 7–12.
2. Spiegel M. M. Financial globalization and monetary policy discipline: a survey with new evidence from financial remoteness [Electronic resource] / M.M. Spiegel. – Mode of access:
<http://www.frbsf.org/publications/economics/papers/2008/wp08-10bk.pdf>

*Карпішина Анастасія Олександрівна,
магістрант,
спеціальність "Фінанси, банківська справа та страхування"
Науковий керівник:
Бондарук Таясія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА ТА ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Метою економічної політики держави є забезпечення економічного зростання, підвищення рівня зайнятості та стандартів життя. Відповідно і результативність грошово-кредитної політики як невід'ємної складової економічної політики має визначатися її сприянням у досягненні цих цілей. На сучасному етапі розвитку економіки центральні банки всіх провідних країн світу змінили парадигму монетарної політики від вузького підходу в рамках інфляційного таргетування до більш широкого погляду на управління грошовою емісією та піклування про спрямування коштів у реальне виробництво, зокрема, у малий і середній бізнес [1].

Питання модернізації грошово-кредитної політики Національного банку України (НБУ) набувають особливого значення у зв'язку з необхідністю забезпечення відповідного монетарного підґрунтя для подолання наслідків кризи в країні, стимулювання розвитку внутрішнього ринку, стійкого соціально-економічного розвитку. Пошук правильної пропорції, яка забезпечить стійке економічне зростання і не допустить високої інфляції, наразі триває. Проблема залишається дискусійною та невирішеною і потребує подальшого опрацювання. Зазначене зумовило актуальність обраної теми роботи.

Вагомий внесок у дослідження ролі грошово-кредитної політики в макроекономічному регулюванні зробили такі зарубіжні та українські вчені, як: А. Тернер, Дж. Епштейн, С. Шумська, В. Геєць, Б. Данилишин тощо.

Відповідно до Закону України “Про Національний банк України”, основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити з пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі [2].

У Стратегії монетарної політики на 2016–2020 рр. зазначається, що Національний банк України сприятиме фінансовій стабільності й додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримуватиме економічну політику Уряду України за умови, що це не перешкоджатиме досягненню цілей щодо інфляції. Ураховуючи те, що низька та стабільна інфляція є одним із головних внесків у стає економічне зростання, НБУ вважає, що інфляційне таргетування є найбільш сприятливим монетарним режимом для створення середовища низької та стабільної інфляції [3].

В Україні перехід до таргетування інфляції був зумовлений негативним досвідом застосування інших монетарних режимів. Офіційно перехід до нового режиму відбувся у 2016 році та став єдиним шляхом виходу з кризи. У 2016 році НБУ досяг основної цілі грошово-кредитної політики – споживча інфляція знизилася до 12,4% у річному вимірі за цільового орієнтира $12\% \pm 3$ в. п. та суттєво знизилася порівняно з 2014–2015 рр. Водночас поточна динаміка загального індексу споживчих цін та його складових свідчить про подальше посилення ризиків більш суттєвого відхилення інфляції від центральної точки цільового діапазону $8\% \pm 2$ в. п. на кінець 2017 року [4].

Як свідчить зарубіжний досвід, крім історичних епізодів, коли економіки зростали за низької інфляції та падали під час високих цін, існує багато підтверджених практикою випадків, коли інфляція не стояла на заваді економічному зростанню, та прикладів, коли боротьба з інфляцією не допомагала вийти з рецесії. Так, низька інфляція у країнах ЄС у 2012–2014 рр. не сприяла вирішенню проблем, зокрема, повільної економічної динаміки, високого безробіття та державних боргів [5].

Світові тенденції монетарного і банківського регулювання спрямовані, з одного боку, на обмеження ризикованості операцій банківської системи на фінансовому ринку, а з іншого – на підтримку економічного зростання, інтенсивне кредитування реального сектору, зокрема малого і середнього бізнесу, при збереженні монетарної і фінансової стабільності.

У розвинених країнах унаслідок необхідності подолання впливу глобальної фінансово-економічної кризи відбувається зміна підходів центральних банків до проведення монетарної політики. Сутність підходів полягає в інтенсивному проведенні емісії та переорієнтації її каналів на стимулювання кредитування реального сектору. Так, Європейський центральний банк здійснює цільові довгострокові операції рефінансування для кредитування банками виробництва, а його монетарна політика в цілому спрямована на запровадження широкої програми кількісного пом’якшення для стимулювання економіки. Банк Англії вже більше двох років поспіль проводить Програму пільгового рефінансування банків, які кредитують реальний сектор, зокрема малий і середній бізнес [6].

Американський учений Дж. Епштейн зазначає, що політика центральних банків, яка відповідала інтересам промислового і соціального розвитку, внесла

більш істотний вклад в економічне зростання своїх країн, ніж заходи центральних банків, що були орієнтовані на розвиток фінансового сектору. Оскільки встановити тісний зв'язок цих процесів дуже складно, він зауважує, що внесок визначається такими факторами, як структура національної економіки, роль країни у світовій економіці та станом світової економіки в цілому в кожний конкретний період [5].

Ураховуючи поточний стан економіки України і завдання, що стоять перед країною, проведення грошово-кредитної політики не повинно обмежуватися забезпеченням низьких темпів інфляції та досягненням стабільності національної валюти. Крім того, НБУ не повинен абстрагуватися від вирішення проблем стратегічного довгострокового характеру, таких як сприяння економічному зростанню та підвищенню рівня зайнятості населення, а також структурної перебудови української економіки, спрямованої на підвищення питомої ваги інноваційних галузей [7].

Стабільні ціни – необхідна, але недостатня умова для зростання економіки України. Сучасна економіка в тій чи іншій мірі інфляційна, оскільки неможливо зовсім усунути всі фактори, що провокують інфляцію, зокрема: дефіцит держбюджету або торгового балансу; структурні диспропорції в економіці; вплив монопольного ціноутворення в деяких секторах економіки; імпортована інфляція; інфляційні очікування підприємців і домогосподарств тощо. НБУ, віддаючи однозначний пріоритет режиму інфляційного таргетування, переважно впливає на інфляцію попиту. Разом з тим інфляція витрат виробництва, які формуються на всіх його стадіях в умовах високовитратної економіки, також вимагає певного регулювання. Однак НБУ не може ефективно регулювати цей процес.

Аналіз успішного зарубіжного досвіду показує, що Україні необхідно запустити такий механізм розвитку, який, спираючись на внутрішні фінансові ресурси (важливою складовою яких є банківське кредитування), стимулюватиме економічне зростання. Для нашої країни існує п'ять напрямів економічного зростання: 1) підтримка тих галузей економіки України, які тривалий час є ключовими і при цьому мають довгостроковий або середньостроковий експортний потенціал; 2) підприємства військово-промислового комплексу; 3) підприємства інфраструктури та енергетики; 4) галузі економіки, які здатні забезпечити імпортозаміщення; 5) нечисленні українські підприємства, які вже можуть або потенційно здатні виробляти продукцію, що відповідає рівням п'ятого і шостого технологічного укладів [7]. У разі проведення НБУ грошово-кредитної політики, спрямованої на підтримку вказаних напрямів економічного зростання, що знайде своє відображення в Основних засадах грошово-кредитної політики, буде забезпечений мультиплікативний ефект розвитку як для економіки в цілому, так і для банківської системи України зокрема.

Водночас Україна має ряд проблем, які гальмують кредитування та інвестування національної економіки та потребують вирішення, а саме: неефективна судова система та незахищеність прав кредиторів; відсутність проекту нової промислової політики та монетарних, немонетарних і податкових стимулів сприяння розвитку кредитування; низький рівень участі

державних банків у кредитуванні пріоритетних для держави галузей та проектів; відсутність профільної установи по роботі з проблемною заборгованістю банків; низький рівень використання коштів за програмами з міжнародними фінансовими організаціями [8].

Академік В.Геєць у виступі на Вищій експертній раді Національного банку України щодо економічного зростання в Україні та ролі НБУ в цих процесах зазначив: “Питання не в тому чи повинен центральний банк країни проводити політику розвитку, а скоріше в тому, яку політику розвитку йому слід проводити. Як показав досвід країн, що розвиваються, центральні банки вносили найбільший вклад у економічний розвиток країни у тих випадках, коли їх діяльність була частиною промислової політики, яку проводив уряд” [8].

Оскільки забезпечення сталого економічного розвитку в Україні неможливе без поступу в здійсненні реформ, НБУ разом з Урядом продовжать виконання заходів із реформування економіки та фінансової системи, передусім передбачених співпрацею з міжнародними фінансовими організаціями. При цьому роль Національного банку України в економічних процесах країни має бути суттєво підвищена.

Список використаних джерел

1. Тернер А. Нова ера монетарної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=UVQdeb0EdWA>
2. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
3. Стратегія монетарної політики на 2016-2020 роки : Постанова Правління Національного банку України від 18.08.2015 р. № 541 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=28745297>
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=54914606&cat_id=55838
5. Шумська С. С. Монетарна політика та відновлення економічного зростання в Україні [Електронний ресурс] / С. С. Шумська. – Режим доступу : http://eip.org.ua/docs/EP_15_3_21_uk.pdf
6. Аналіз ефективності монетарної політики Національного банку України. Матеріали Верховної Ради України з фінансового та економічного аналізу, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://feao.org.ua/products/analysis-nbu/>
7. Данилишин Б. М. Стабільні ціни – необхідна, але недостатня умова для зростання економіки України [Електронний ресурс] / Б. М. Данилишин. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/opinion/danylyshyn/groshovo-kreditna-politika-ta-zrostannja-ekonomiki-ukrajini-1761649.html>
8. Фурман В. М. Як налаштувати фінансову систему держави на розвиток економіки [Електронний ресурс] / В. М. Фурман. – Режим доступу : https://lb.ua/blog/vasy1_furman/371623_yak_nalashtuvati_finansovu_sistemu.html

Кияшко Оксана Миколаївна,
магістрант,
спеціальність «Міжнародний менеджмент»
Науковий керівник:
Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

СТРУКТУРА ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ ЗА 2010–2016 рр.

Зовнішньоекономічні послуги є товаром, який не проходить митного контролю і на який не оформлюється митна декларація. Послуги не набувають форми матеріальних об'єктів, на які поширюються права власності. Виробництво і реалізація послуг не відокремлені одне від одного. Головним у торгівлі послугами є те, що повинна відбутись операція купівлі-продажу, яка охоплює діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності (резидентів та нерезидентів), побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на економічній території України, так і за її межами [1].

Таблиця

Динаміка зовнішньоторговельних послуг України протягом 2010–2016 рр., тис. дол.

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Експорт послуг	11936316,7	14180342,0	14096178,1	14233226,1	11520850,7	9736654,2	9867999,7
Імпорт послуг	5421645,1	6214212,1	6650075,8	7523029,1	6373128,1	5523022,4	5326512,7
Сальдо послуг	6514671,6	7966129,9	7446102,3	6710197	5147722,6	4213631,8	4541487

З таблиці можна зробити висновок, експорт послуг у 2016 р. становив 9,9 млрд. дол., збільшившись на 1,3% проти обсягу 2015 р. та зменшившись на 14,3% проти обсягу 2014 р.; імпорт послуг становив 5,3 млрд. дол., зменшившись на 3,6% та на 16,4% відповідно. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 4,6 млрд. дол., що на 0,5 млрд. дол. менше, ніж у 2014 р.

Що стосується структури торгівлі послугами, то динаміка зовнішньоторговельного сальдо за останні 6 років вказує на зниження експорту послуг Україною. Так, транспортні послуги становлять 5263155,3 дол. (що склало 53,7% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, відбулося зростання на 100,7%); послуги у сфері телекомунікацій – 1585572,6 дол. (16,7% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 103,7%); послуги з перероблення матеріальних ресурсів – 1078345,1 дол. (11,4% від допустимого

обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 104,4%); ділові послуги – 816706,9 дол. (8,0% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 96,8%); послуги з будівництва – 291640,9 дол. (3,9% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 133,5%); послуги, пов'язані з подорожами – 200937,0 дол. (2,1% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 102,1%); послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 190841,8 дол. (0,8% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 43,6%); послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій – 192224,7 дол. (2,3% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 120,6%); послуги зі страхування – 46111,1 дол. (0,5% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 116,6%); роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності – 50963,3 дол. (0,3% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 57,6%).

Також можемо охарактеризувати динаміку імпортного сальдо за останні 6 років і зробити висновок, що вона знизилася. Так, транспортні послуги становлять 1153393,5 дол. (18,6%, від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 85,8%); послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 874717,8 дол. (10,5%, від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 64,1%); ділові послуги – 719164,8 дол. (15,3%, від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 113,1%); послуги, пов'язані з подорожами – 597645,5 дол. (11,3% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 100,9%); послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 548344,7 дол. (7,9%, від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 76,6%); роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності – 301580,2 дол. (6,1% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 107,1%); послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій – 85773,1 дол. (1,7% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 105,9%); послуги зі страхування – 74018,0 дол. (2,2%, від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 160,8%); послуги з перероблення матеріальних ресурсів – 63415,8 дол. (0,1% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 8,4%); послуги з будівництва – 40265,4 дол. (1,2% від допустимого обсягу порівняно з 2015 роком, зростання на 152,6%).

Отже, протягом останніх років основні позиції структури експорту послуг залишились майже незмінними. У 2016 р. серед послуг, наданих Україною, значну частку у загальному обсязі експорту традиційно мали транспортні послуги (53,7%). На експорт послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги припадало 16,7%, послуги з перероблення матеріальних ресурсів – 11,4%, ділові послуги – 8,0%. Що стосується імпорту послуг, то традиційно провідні позиції мають транспортні послуги (18,6%), ділові послуги (15,3%) та послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю (10,5%).

Список використаних джерел

1. Зовнішня торгівля України: стат. зб. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 101 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

*Колупаєв Юрій Борисович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Регулювання ринку фінансових послуг (далі РФП) повинне передбачати встановлення правил інвестиційного процесу, обов'язкових як для дрібних, так і для великих інвесторів. Висока якість фінансових активів підвищує якість ринку і тим самим стимулює економічне зростання. Добре врегульований РФП, по-перше, знижує загальний ризик, який міжнародні інвестори пов'язують з конкретною країною; по-друге, є незамінним інструментом для залучення в процес економічного розвитку всього обсягу заощаджень населення; по-третє, підвищує динамічність системи та її репутацію, що дуже важливо для схвалення населенням ринкових нововведень.

Державне регулювання діяльності з надання фінансових послуг здійснюється відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» через: ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ; нагляд за діяльністю фінансових установ.

Структура органів державного регулювання та нагляду за ринком фінансових послуг має два рівні [6]:

- а) законодавчий рівень:
  - ◆ Верховна Рада України;
- б) виконавчий рівень:
  - ◆ Кабінет Міністрів України;
  - ◆ центральні органи виконавчої влади загального регулювання та нагляду (Антимонопольний комітет України, Державна податкова адміністрація України, Державна служба статистики України);
  - ◆ спеціальні центральні органи виконавчої влади (Національний банк України, Національний комітет з регулювання ринку фінансових послуг України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, Міністерство фінансів України);

◆ органи місцевого самоврядування (органи державної реєстрації суб'єктів господарювання).

Виходячи з міжнародно визнаної класифікації видів фінансових послуг, РФП України щодо регулювання та нагляду можна умовно поділити на сегменти:

- ◆ ринок банківських послуг;
- ◆ фондовий ринок;
- ◆ ринок страхових послуг;
- ◆ ринок послуг інших небанківських фінансових установ.

Державне регулювання РФП здійснюють установи[5]:

- а) щодо ринку банківських послуг – Національний банк України (НБУ);
- б) щодо ринку цінних паперів та похідних цінних паперів – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКУПФР);
- в) щодо інших ринків небанківських фінансових послуг – спеціально впроваджений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг – Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг;
- г) щодо діяльності учасників ринку фінансових послуг – Антимонопольний комітет України та інші державні органи.

Існують основні положення законів України, постанов Верховної Ради та Указів Президента України, що безпосередньо стосуються РФП, а саме:

1. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [1].
2. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».
3. Закон України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні».
4. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію функціонування і розвитку фондового ринку України».
5. Указ Президента України «Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії» та ін.

Чинне законодавство містить основні положення, що захищають право інвестора та накладають на емітента обов'язки щодо розкриття інформації.

Поліпшенню регулювання ринку фінансових послуг та нагляду за діяльністю фінансових установ сприяють саморегульовані організації. Цілі самоорганізації збігаються з цілями державного регулювання РФП та нагляду за діяльністю фінансових установ. Сьогодні на ринку фінансових послуг України існують кілька форм самоорганізації:

1) саморегульовані організації професійних учасників фондового ринку (далі СРО), які можна розділити на СРО, створені професійними учасниками організаторів торгівлі цінними паперами, а також СРО, створені реєстраторами та зберігачами цінних паперів;

2) самоврядні організації (СВО), які створені у вигляді об'єднань, що здійснюють координацію діяльності своїх учасників без права втручання в їхню діяльність та без реальних повноважень щодо регулювання та нагляду.

Саморегулювання учасників ринку фінансових послуг сприяє пристосуванню функцій регулювання та нагляду до швидкозмінного бізнес-середовища. При саморегулюванні норми поведінки розробляють самі учасники ринку фінансових послуг, які добре знають особливості цього ринку та можуть зробити переваги від регулювання та нагляду найбільш ефективними [6].

Проте поряд з позитивними тенденціями залишається низка невирішених проблем у регулюванні ринку фінансових послуг, а саме:

- наявність факторів великих ризиків для інвесторів, позичальників та інших користувачів фінансових послуг;
- слабка координація дій органів державного регулювання та нагляду між собою, а також цих органів із правоохоронними органами та саморегульованими організаціями;
- недостатність капіталу та низький рівень професійної підготовки працівників значної частини небанківських фінансових установ;
- відсутність прозорого законодавства та якісної системи обліку, звітності, розкриття інформації та нагляду діяльності небанківських фінансових установ;
- недостатній обсяг повноважень органів державного регулювання та нагляду з застосуванням санкцій та притягнення до відповідальності юридичних та фізичних осіб за порушення законодавства;
- недостатній розвиток нормативно-правової бази, на основі якої має встановлюватись відповідальність за правопорушення на ринку фінансових послуг.

Отже, для розв'язання цих проблем потрібно забезпечити проведення активної державної політики, спрямованої на подальший розвиток системи регулювання ринку фінансових послуг та нагляду за діяльністю фінансових установ.

Список використаних джерел

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III.
2. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 10.02.2006 р. № 523/06-ВР.
3. Основні засади розвитку саморегулювання на фондовому ринку України : затверджено рішенням ДКУПФР від 22.11.2001 р. № 350.
4. Державне регулювання розвитку фондового ринку та управління державними нормативними правами / за ред. І. Розпутенка, Б. Лессера. – К. : К.І.С., 2004 – 253 с.
5. Калашнікова Т. В. Фінансовий ринок : навч. посібник. Київ. Хай-Тек Прес. 2008.
6. Сич Є. М., Ільчук В. П., Гавриленко Н. І. Ринок фінансових послуг : навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2012.
7. Еш С. М. Фінансовий ринок : навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2011.
8. Науменкова С. В., Міщенко В. І. Валюта і валютна політика : навч. посібник. Київ: Знання. – 2010. – 84 с.

*Корінько Микола Данилович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри аудиту;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЗСТРОЧЕННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання в Україні провадиться в умовах ризику, який посилюється впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Серед основних із визначених органами управління держави як такі, що є підставою для надання розстрочення грошових зобов'язань, виділено:

– з чинників зовнішнього середовища:

- ненадання (несвоєчасне надання) бюджетних асигнувань або бюджетних зобов'язань;

- недоведення (несвоєчасне доведення) фінансування видатків до заявника – отримувача бюджетних коштів;

- неперерахування (несвоєчасне перерахування) заявнику з бюджету коштів;

- сезонний характер виробництва та / або реалізації товарів (робіт, послуг);

- виконання заявником державного оборонного замовлення;

- здійснення заявником інвестицій у створення об'єктів, які мають найвищу енергетичну ефективність, соціальне значення, стратегічне значення для оборони та безпеки держави;

- виконання особливо важливого замовлення у рамках соціально-економічного розвитку регіону або надання ним особливо важливих (у тому числі виключних) послуг населенню;

– з чинників внутрішнього середовища:

- загроза виникнення неплатоспроможності (банкрутства);

- виконання плану реорганізації власного виробництва та/або зміна його організаційної структури, що призводить (може призвести) до значного спаду виробництва протягом певного періоду;

- проведення науково-дослідних, конструкторських, а також соціально орієнтованих робіт, які передбачають створення робочих місць для інвалідів, захист навколишнього природного середовища, підвищення енергетичної ефективності виробництва, або технічного переоснащення власного виробництва;

- провадження інноваційної діяльності, у тому числі створення нових та вдосконалення існуючих технологій, видів сировини та матеріалів широкого застосування [4].

За результатами дослідження А. Хомутенко і В. Хомутенко встановлено, що показник платоспроможності українських платників податків (крім банків та фізичних осіб) за останні п'ять років (до 2014 року) не досягав свого

оптимального значення (0,2–0,35), що негативно впливало на своєчасну сплату ними узгоджених податкових зобов'язань [9].

Доцільно відмітити, що платоспроможність платника податків є однією з складних економічних категорій, за якою надається характеристика стану діяльності суб'єкта господарювання у визначеному періоді та динаміці, що відображає ступінь забезпеченості ресурсами, оптимальність їх розміщення, забезпеченість здійснення розрахунків за зобов'язаннями, у тому числі за податковими, ступінь забезпечення підприємницької діяльності у подальших періодах.

Держава, дотримуючись основ партнерства із суб'єктами господарювання включила до складу принципів, на яких ґрунтується податкове законодавство України, такий: «соціальна справедливість – установа податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків» [2].

Зазначене проявляється у процесі застосування норм статті 100 Податкового кодексу України. Зокрема, у випадку коли платник податків не має можливості сплатити у встановлені терміни грошові зобов'язання, що виникають при обов'язковому нарахуванні та погашенні податкових платежів, держава в особі контролюючих органів надає таким платникам податків можливість погасити свої зобов'язання пізніше, використовуючи механізм розстрочення. Використання цього механізму передбачає нарахування відсотків на основну суму податкового зобов'язання, розмір яких визначається з розрахунку 120% річної облікової ставки НБУ. Розстрочення грошових зобов'язань визначається як перенесення строків сплати платником податків його грошових зобов'язань під проценти, розмір яких дорівнює розміру пені, визначеному у загальноприйнятому порядку. Якщо до складу розстроченої суми входить пеня, то для розрахунку процентів береться сума за вирахуванням суми пені. За своєю суттю це є надання платнику податків «бюджетного кредиту» на основну суму грошових зобов'язань.

Отже, будь-якому платнику податків державою надано право звернутися до фіскального органу із заявою про розстрочення, а орган, уповноважений приймати рішення щодо застосування режиму розстрочення, зобов'язаний задовольнити вимогу платника податку за умови достатньої обґрунтованості підстав для застосування такого режиму розстрочення.

Механізм розстрочення має певну історію у розвитку податкового законодавства України. До прийняття Податкового кодексу України, розстрочення передбачало надання платнику податків бюджетного кредиту. За змістом норми пп. 14.1.1 п. 14.1 ст. 14 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» [3], розстрочення податкових зобов'язань платника податку визначалось як надання йому бюджетного кредиту на основну суму його податкових зобов'язань без урахування сум пені під проценти, розмір яких дорівнює розміру пені.

Нормами Податкового кодексу України внесено зміни у розуміння регулювання відносин розстрочення та відстрочення грошових зобов'язань як перенесення строків сплати платником податків його грошових зобов'язань або

податкового боргу під проценти, розмір яких дорівнює розміру пені [2]. Отже, розстрочення і відстрочення в умовах сьогодення розглядається законодавцем як різновид змін у строках сплати грошових зобов'язань.

Вищенаведені форми (розстрочення та відстрочення) застосування зазначеного механізму мають загальні риси, зокрема:

- розстрочена сума грошових зобов'язань повинна погашатися з наступного місяця, що настає за місяцем, у якому прийнято рішення про надання такого розстрочення;

- відстрочена сума грошових зобов'язань може бути погашена шляхом повної сплати належних сум одним платежем.

Приписами пп. 1.4. п.1 та пп. 3.7. п. 3 Наказу Міністерства доходів і зборів України від 10.10.2013 р. № 574 акцентовано умови надання розстрочення грошових зобов'язань та визначення їх суми, зокрема:

- розстрочення грошових зобов'язань вважається наданим, якщо на підставі заяви платника податків прийнято відповідне рішення органу доходів і зборів та укладено договір про розстрочення (відстрочення).

- якщо на дату підписання договору суми грошових зобов'язань (податкового боргу) платника податків були вже частково погашені, то у договорі зазначається сума грошового зобов'язання (податкового боргу), визначеного в інформаційній системі на дату підписання договору [7].

Тобто остаточна сума розстроченого грошового зобов'язання фіксується саме у договорі про розстрочення.

Саме вищенаведена регламентація застосування механізму розстрочення грошових зобов'язань зумовила застосування договірному способу упорядкування відносин між державою та суб'єктом господарювання. Ці відносини є фінансово-правовими, оскільки вони виникають саме у процесі публічної фінансової діяльності, а їх регулювання відбувається за нормами фінансового права, однією із сторін таких відносин є завжди держава в особі певного органу [8, 293].

Виходячи із вищенаведеного є можливість сформулювати такі висновки:

1. Держава зацікавлена у партнерстві щодо створення сприятливого клімату для здійснення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання.

2. У випадку коли платник податків не має можливості сплатити у встановлені терміни грошові зобов'язання, що виникають при обов'язковому нарахуванні та погашенні податкових платежів, держава в особі контролюючих органів надає таким платникам податків можливість погасити свої зобов'язання пізніше, використовуючи механізм розстрочення;

3. Будь-який платник податків, має право звернутися до фіскального органу із заявою про розстрочення, а орган, уповноважений приймати рішення щодо застосування режиму розстрочення, зобов'язаний задовольнити вимогу платника податку за умови достатньої обґрунтованості підстав для застосування такого режиму розстрочення.

Список використаних джерел

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/para10#n10>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами : Закон України від 21.12.2000 р. № 2181-III/[Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/2181-14
4. Про затвердження переліку обставин, що свідчать про наявність загрози виникнення або накопичення податкового боргу, і доказів існування таких обставин : Постанова КМ України від 27.12.2010 р. № 1235 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/1235-2010-п
5. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-р>
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства Наказ Міністерства економіки України від 17.01.2010 р. №10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2001_01_17/ME01007.html
7. Про затвердження порядку розстрочення (відстрочення) грошових зобов'язань (податкового боргу) платників податків : Наказ Міністерства доходів і зборів України від 10.10.2013 р. № 574 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1853-13>
8. Дмитрик О. О. Джерела фінансового права: проблеми та перспективи розвитку : монографія / О. О. Дмитрик. – Х. : Апостроф, 2010. – 328 с.
9. Хомутенко А. В. Економічні передумови виникнення податкового боргу в Україні / А. В. Хомутенко, В. П. Хомутенко // Економіка. Фінанси. Право. – 2015. – № 7/1. – С. 34–39.

*Кривошей Ірина Валеріївна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФІНАНСОВОМУ ВИРІВНЮВАННІ

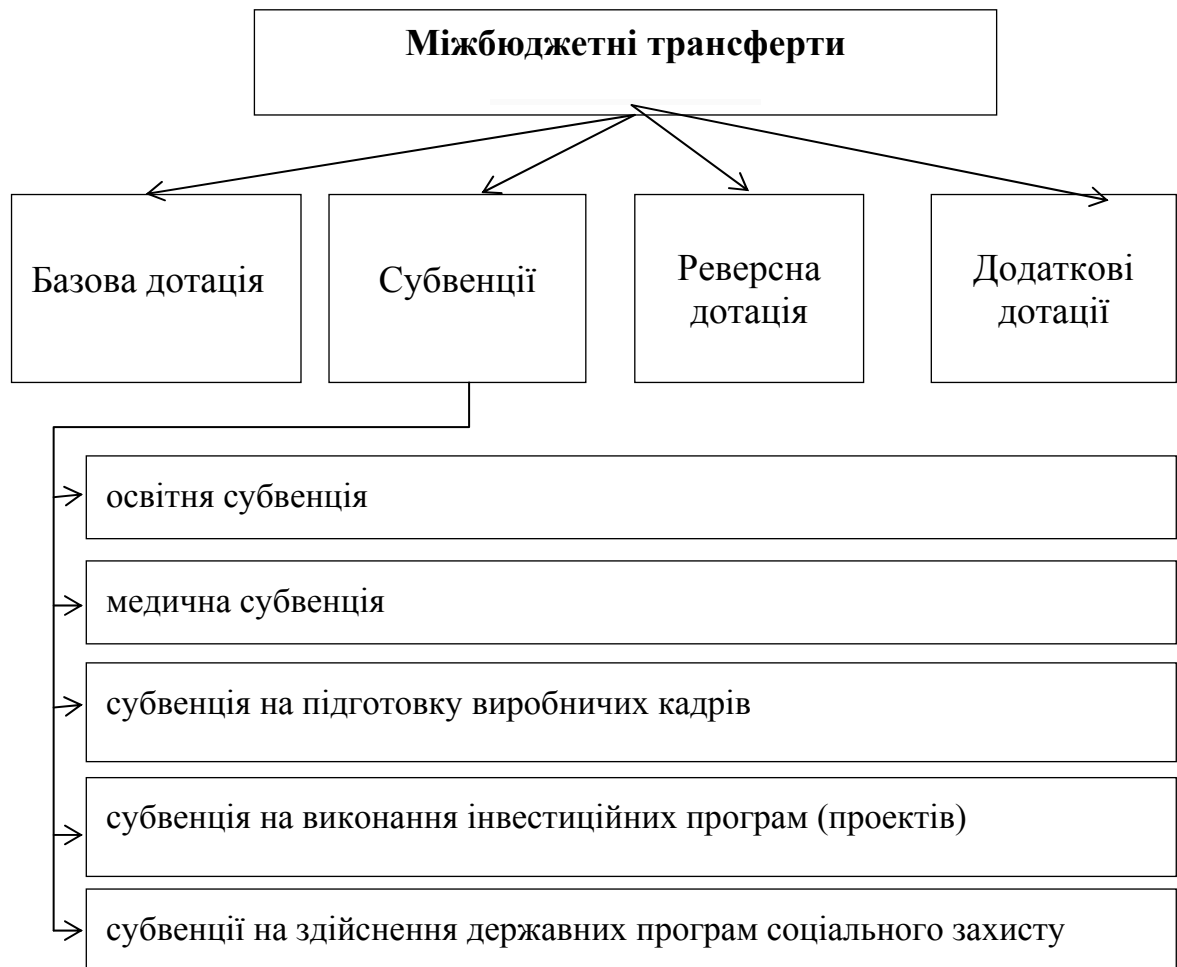
Багато регіонів України сьогодні характеризуються нерівномірним розвитком. Для того, щоб забезпечити місцеві бюджети необхідними для них фінансовими ресурсами та уникнути можливих дисбалансів між доходами і видатковими зобов'язаннями, використовують міжбюджетні трансферти.

Ця проблема важлива ще й тим, що дослідження зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування дає можливість оцінити, які повноваження та функції можуть виконуватися на місцевому рівні. Адже в період децентралізації значні обсяги витрат переносяться на місцевий рівень, і саме тому органам місцевого самоврядування необхідні фінансові ресурси, щоб забезпечити місцеві бюджети стабільними доходами.

Питанням ролі міжбюджетних трансфертів займалися багато учених: Т. Бондарук [5], О. Василик, В. Глухова [2], Ц. Огонь, В. Опарін та інші. Проте в їхніх працях не висвітлено сучасний стан цієї проблеми, враховуючи значні зміни, які відбулися у функціонуванні бюджетної системи протягом останніх років.

Відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу України, «міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого» [1].

Враховуючи зміни 2015 року, розглянемо на рис.1 основні види міжбюджетних трансфертів, які використовуються в бюджетній системі України.

Рис. 1. Види міжбюджетних трансфертів

Джерело: авторська розробка на основі Бюджетного кодексу України

Згідно з Бюджетним кодексом України розроблено фінансові нормативи бюджетної забезпеченості та коригувальні коефіцієнти, на яких ґрунтується механізм міжбюджетних трансфертів.

Розвиток та вдосконалення системи міжбюджетних трансфертів вимагають, з одного боку, її наближення до головних принципів і засад функціонування систем міжбюджетних відносин в економічно розвинутих країнах, з іншого – врахування регіональних, національних особливостей та умов формування місцевих бюджетів [2, с. 80].

За даними Державного казначейства України, на 1 вересня 2017 року було перераховано більш ніж 175 млрд. грн міжбюджетних трансфертів із державного бюджету до місцевих бюджетів. Більш детальну інформацію наведено в таблиці 1.

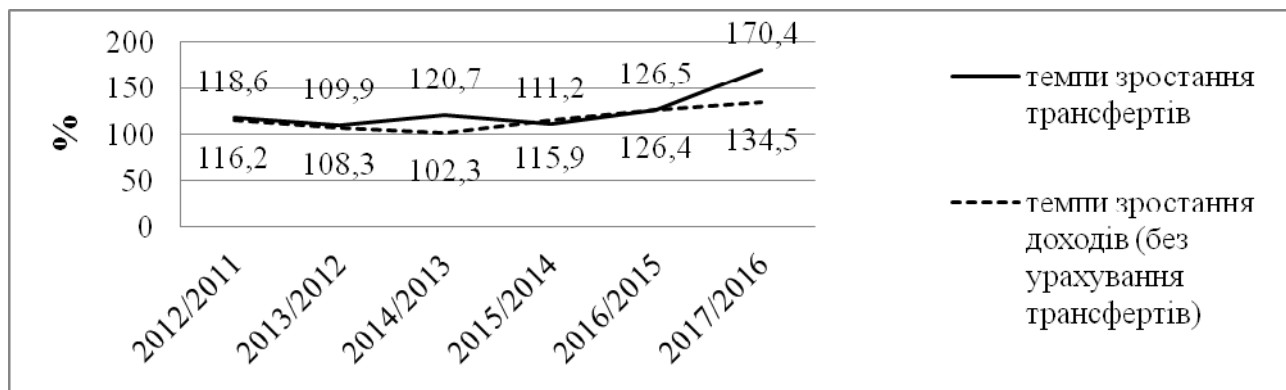
Довідка щодо міжбюджетних трансфертів станом на 01.09.2017 (тис. грн)

Назва трансферту	Касові видатки державного бюджету	Передбачено розписом на 2017 рік	Відхилення	Виконання, %
Базова дотація	3 876 971,50	3 930 364,50	53 393,00	98,6
Освітня субвенція	34 812 370,50	36 023 943,40	1 211 572,90	96,6
Медична субвенція	36 228 634,50	36 968 515,50	739 881,00	97,9
Стабілізаційна дотація	0	0	0	0
Реверсна дотація	2 596 545,70	2 615 254,90	18 709,20	99,3
Всього трансфертів із загального та спеціального фондів	175 727 671,90	186 698 029,60	10 970 357,70	94,1

Джерело: авторська розробка на основі даних [4]

Дані табл. 1 свідчать, що всі наведені статті міжбюджетних трансфертів у великих обсягах перераховуються до місцевих бюджетів, причому відхилення незначні, загальний план виконується відповідно до передбаченого розпису на 94%, і загальне відхилення становить 10 млрд. грн.

Як показано на рис. 2, частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів станом на 1.09.2017 року становить 61,7%, що більше показника 2016 року на 5,7% [3, с. 77].

Рис. 2. Темпи зростання міжбюджетних трансфертів та доходів місцевих бюджетів, 2012–2017 рр. [3, с.78]

Зростання обсягів міжбюджетних трансфертів відбувалося більш високими темпами, ніж зростання доходів місцевих бюджетів. Збільшення обсягу трансфертів вказує на залежність місцевих бюджетів від додаткових коштів, що надходять з державного бюджету країни [5, с. 50].

Основною проблемою міжбюджетних трансфертів вважається залежність місцевих бюджетів від державного бюджету. Збільшення доходів на місцевому рівні не мотивує місцеві громади до діяльності, а, навпаки, істотно знижує їх самостійність та стабільність. Тому для зниження рівня фінансової залежності

місцевих бюджетів потрібно забезпечити формування доходів місцевих бюджетів з урахуванням територіальної приналежності податків. У такому разі жителі кожного регіону будуть зацікавлені платити вищі податки з метою отримання якісніших послуг [2, с. 83].

Крім цього, найгострішими проблемами у сфері міжбюджетних відносин є такі:

- місцеві податки і збори є занадто малими, щоб відігравати певну роль у доходах, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів [6, с. 120];

- трансферти повинні перераховуватися тільки тим регіонам, які цього потребують, хоча фактично всі місцеві бюджети отримують трансферти з державного бюджету;

- поки що трансферти в регіонах в основному використовуються для споживання і рідко – для економічного розвитку регіону;

- у формулі розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів не враховуються реальні потреби місцевих бюджетів в залежності від особливостей регіону.

Вважаємо, що реформування системи міжбюджетних відносин повинно передбачати реалізацію окремих заходів, зокрема:

- жорстке регламентування міжбюджетного перерозподілу фінансових ресурсів, особливо щодо вилучення профіцитного результату на користь вищого бюджету. Це сприятиме більш чіткому застосуванню наявних коштів, контролю за витрачанням коштів та ефективним їх використанням;

- нормативно-правове забезпечення організації міжбюджетних відносин, причому незмінним воно має бути принаймні у середньостроковій перспективі (3–5 років), що сприятиме стабільності і прозорості у формуванні бюджетів усіх рівнів [6, с. 23];

- врахування всіх особливостей конкретного регіону при розподіленні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Отже, фінансове вирівнювання є однією з найскладніших проблем міжбюджетних відносин. На сучасному етапі бюджетна децентралізація є важливою умовою для підвищення результативності фінансового вирівнювання. Для успішного здійснення фінансового вирівнювання використовують систему міжбюджетних трансфертів.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 07.08.2010 р. № 2456-17, станом на 10.09.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

2. Глухова В. І. Міжбюджетні трансферти як форма бюджетного регулювання / В. І. Глухова // Економіка і регіон. – 2014. – № 47. – С. 80.

3. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень-березень 2017 р. / [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.]; ІБСЕД, Проект

«Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФ I-II) впровадження», USAID. – К., 2017. – 90 с.

4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>

5. Бондарук Т. Г. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України / Т. Г. Бондарук // Статистика України. – 2015. – № 4. – С. 50.

6. Степанова В. О. Міжбюджетні трансферти в Україні: теорія і практика / В. О. Степанова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 3(23). – С. 120.

Кролівець Юлія Володимирівна,

магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник:

Мельничук Наталія Юрївна,

кандидат економічних наук, доцент

кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сучасні умови господарювання підприємств вимагають максимальної зацікавленості суб'єктів підприємницької діяльності в оцінюванні та аналізі фінансового стану підприємств та в подальшій перспективі розвитку з метою забезпечення максимізації прибутків і мінімізації витрат. Такий стан справ дозволить підприємству своєчасно виконувати свої зобов'язання перед бюджетом та кредиторами.

Проте сьогодні підприємницькі структури не можуть бути абсолютно захищеними від економічних ризиків. Економіка країни швидко змінюється під впливом політичних та соціально-економічних криз, тому більшість підприємств знаходяться в стані невпевненості у подальшому функціонуванні, що зумовлено ризиками втрати фінансового потенціалу.

Одним із головних інструментів нівелювання невизначеності ринкового середовища та негативних наслідків на підприємстві є фінансове планування.

Теоретичні аспекти фінансового планування досліджували такі українські вчені як І. Єпіфанова, І. Безрученко, Н. Паламарчук [1], а також іноземні вчені, такі як В. Бочаров, Р. Брейлі, І. Брігхем та інші.

Фінансове планування – це процес систематичної підготовки управлінських рішень, які прямо чи опосередковано впливають на обсяги фінансових ресурсів, на узгодження джерел формування та напрямів використання ресурсів згідно з виробничими і маркетинговими планами, на величину показників діяльності підприємства у плановому періоді, а також забезпечують вирішення завдань найбільш раціональним шляхом [1].

Фінансове планування належить до найбільш важливих виявів фінансово-господарської діяльності підприємства, тим самим забезпечуючи попередній контроль за утворенням і використанням трудових, матеріальних і грошових ресурсів та створюючи умови для зміцнення фінансового стану підприємства. Об'єктами планування є: доход підприємства, його відносини з державним бюджетом і державними позабюджетними фондами, обсяг капіталовкладень підприємства, інші форми інвестування фінансових ресурсів, обсяг довгострокових кредитів банків на інвестиційні заходи підприємства, потреба підприємства у власних оборотних коштах і джерела її покриття [1].

Основними завданнями фінансового планування на підприємстві є [2]:

- забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності необхідними фінансовими ресурсами;
- установа раціональних фінансових відносин із суб'єктами господарювання, банками, страховими компаніями;
- визначення шляхів ефективного вкладення капіталу, оцінка раціонального його використання;
- виявлення та мобілізація резервів збільшення прибутку шляхом раціонального використання матеріальних, трудових та грошових ресурсів;
- здійснення контролю за утворенням та використанням платіжних засобів.

Фінансове планування дає можливість відповіді на такі конкретні питання [2]:

- які грошові кошти може мати підприємство у своєму розпорядженні?
- які джерела їх надходження?
- яка частина коштів має бути перерахована до бюджету, у позабюджетні фонди, банкам та іншим кредиторам?
- як повинні здійснюватися розподіл та використання прибутку на підприємстві?

Фінансове планування на вітчизняних підприємствах здійснюється за допомогою загальноприйнятих методів.

Д. Радченко вважає, що під методами планування слід розуміти конкретні способи і прийоми розрахунку показників. У цілому, вчені виділяють такі методи: нормативний, розрахунково-аналітичний, оптимізації планових розрахунків, економіко-математичне моделювання, кореляційного моделювання, економіко-статистичний, прогнозу обсягів реалізації, балансу грошових витрат і надходжень, бюджету готівки, бюджету додаткових вкладень капіталу, визначення потреб у зовнішньому фінансуванні, регресійного аналізу, коефіцієнтний (метод відсотка від реалізації) та інші [3].

У фінансовому плануванні досить широко застосовується економіко-математичне моделювання. Цей спосіб дає змогу знаходити кількісні та якісні вираження взаємозв'язків між фінансовими показниками та факторами, які їх визначають. Економіко-математична модель – це точний математичний опис факторів, які характеризують структуру та закономірності зміни певного економічного явища і здійснюються з допомогою математичних прийомів. Моделювання може здійснюватися за функціональним та кореляційним

зв'язком. Економіко-математичне моделювання дає змогу перейти в плануванні від середніх величин до оптимальних варіантів. Перевагою цього методу є можливість визначити, які фактори обумовлюють недоліки у фінансовому плануванні на підприємстві [4].

З огляду на вищезазначене можна зробити висновки, що фінансове планування є необхідним етапом у життєдіяльності підприємства, від якого залежать управлінські рішення суб'єктів господарювання. Фінансове планування безпосередньо пов'язано з плануванням виробничої діяльності підприємства, головним завданням фінансового планування виступає забезпечення господарської діяльності необхідними джерелами фінансування.

Список використаних джерел

1. Єпіфанова І. Ю. Фінансове планування діяльності вітчизняних підприємств за показниками рентабельності / І. Ю. Єпіфанова, І. В. Безрученко, Н. О. Паламарчук // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: «Економічна думка», 2016. – Т. 23, № 2. – С. 45–50.

2. Клименко О. В. Економіка і управління / О. В. Клименко / ДЕГУТ. Серія «Економіка і управління». – 2012. – Вип. 21–22, Ч. 1.

3. Радченко Д. М. Сутність Характеристика фінансового планування на підприємстві / Д. М. Радченко // Young Scientist. – 2016. – № 6 (33). – С. 89–92.

4. Маслова В. О. Аналіз методів фінансового планування на підприємстві [Електронний ресурс] / В. О. Маслова. – Харківський національний економічний університет. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Economics/10_110776.doc.htm.

Кулібаба Тетяна Петрівна,

магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник:

Мельничук Ірина Олександрівна,

викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Для того, щоб демократичні принципи державного управління і устрою постійно розвивались, необхідний тісний зв'язок з місцевим самоврядуванням, яке можна реалізувати завдяки територіальній громаді через органи, які обираються у вільному порядку. Специфічною рисою органів місцевого самоврядування (саме як незалежного та самостійного інституту у системі

міжбюджетних відносин) є присутність адекватного обсягу повноважень та власних ресурсів.

Проблематику розроблення практичних та теоретичних засад формування та фінансування органів місцевого самоврядування розглядають такі вчені як І. Легкоступ, Н. Мельничук, О. Романенко та інші.

Враховуючи вагомість дослідження проблем фінансового забезпечення місцевого самоврядування, необхідним є подальше поглиблене дослідження цього питання.

Науковець О. Романенко фінансове забезпечення визначає «як покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою». В. Опарін розглядає фінансове забезпечення «як підсистему фінансового механізму, що характеризує зміст впливу фінансів на різні аспекти розвитку суспільства» [1].

Головним недоліком, що порушує основу системного підходу під час управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні, є відсутність стимулів до ефективного управління фінансовими ресурсами в органах місцевого самоврядування. Сучасний стан місцевого самоврядування характеризується відсутністю дієвої системи гарантій виконання повноважень органів місцевого самоврядування, належного матеріального, фінансового та іншого ресурсного забезпечення. Розвиток місцевого самоврядування передбачає формування реального суб'єкта місцевого самоврядування – такої територіальної громади, яка мала б фінансові можливості, достатні для надання населенню послуг [2, с. 83].

Однією з вад місцевого самоврядування України є незадовільне фінансове забезпечення, оскільки місцевому бюджету України належить мізерна частка місцевих податків та зборів, які могли б у повній мірі задовольнити потреби громадян.

Актуальним на сучасному етапі розвитку України є питання ефективного управління комунальними підприємствами (школи, дитячі садки, лікарні). Відсутність у місцевих органах влади фінансових гарантій при покладенні на них державою додаткових зобов'язань і при переданні неліквідної державної власності є причиною слабкості економічних основ місцевого самоврядування [3].

У контексті вищезазначеного можна зробити висновок, що в сучасних реаліях потреби місцевого самоврядування не задовольняються в повному обсязі, що призводить до його невідповідності критеріям фінансової достатності. Фінансові ресурси бюджетів місцевого самоврядування не забезпечують органам місцевої влади можливостей для реалізації покладених на них повноважень.

Список використаних джерел

1. Брязкало А. Є. Удосконалення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в контексті децентралізації [Електронний ресурс] / А. Є. Брязкало. – Режим доступу: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/Udoskonalennya-finansovogo-zabezpechennya-organiv.pdf>

2. Павленко М. П. Проблеми та перспективи розвитку системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / М. П. Павленко, Я. О. Цаплюк. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/05may2014/16.pdf>

3. Чорний А. Доходи та видатки місцевих бюджетів: проблеми та перспективи формування [Електронний ресурс] / А. Чорний. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/690>

*Куліш Ганна Петрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу;
Попроцький Євген Іванович,
магістр,
кафедра корпоративних фінансів і контролінгу;
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

ВАРТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Динамізм та складність світових тенденцій макроекономічного розвитку, загострення конкурентної боротьби призводять до трансформації концепцій управління підприємством, суттєво змінюють цілі, критерії, системи і методи управління. У вітчизняну практику управління поступово впроваджується одна з сучасних концепцій менеджменту – концепція управління вартістю. Об'єднавши в собі весь попередній досвід розвитку концепцій управління, вартісний підхід відображає зміни в ідеології оцінки та прийнятті управлінських рішень. Найважливішою метою стає максимізація ринкової вартості компанії, а головною відмінною рисою стратегічного управління – спрямованість на майбутнє.

Дж. Д. Мартін, Дж. В. Петті, визначаючи сутність цієї концепції, наголошують, що керівництво створює акціонерну вартість за рахунок оцінки і здійснення інвестиційних проектів, прибуток від яких перевищує витрати компанії на залучений капітал. Науковці зазначають, що управління, засноване на вартості, – це загальний термін, який позначає низку інструментів управління, які використовуються для вдосконалення діяльності компанії з метою підвищення акціонерної вартості. Більшість фахівців у своїх роботах підкреслюють, що вартісно орієнтоване управління не є чимось новим у науці управління підприємством, воно лише акцентує увагу на певних фінансових індикаторах, що підвищує результативність підприємства.

Вартісні критерії (індикатори створення вартості) виступають основними показниками для характеристики діяльності підприємства й рівня ефективності системи корпоративного управління. З цією метою у системах та моделях вимірювання формується методична база оцінки та концептуальні засади основ

оцінювання створення вартості підприємства. Розробка методики оцінки передбачає взаємодію таких взаємопов'язаних систем: модель вибору оцінки власного капіталу підприємства; систему вимірювання результативності діяльності; систему чинників створення вартості. В межах концепції вартісно орієнтованого управління особливого значення набуває прогнозна оцінка ринкової вартості підприємства, яка ґрунтується на оцінці ринкової вартості бізнесу та ринкової вартості власного капіталу.

Оцінка ринкової вартості бізнесу передбачає визначення та обґрунтування розрахункової величини (грошової суми), яка відповідає вартості підприємства як цілісного майнового комплексу, з урахуванням вартості майбутніх вигод (доходів), які власник (інвестор) отримає в результаті володіння цією власністю (бізнесом), якщо придбає об'єкт у результаті комерційної угоди на ринку, де діють закони вільної конкуренції. Водночас реальну величину ринкової вартості визначають на підставі використання загальновідомих методів оцінки бізнесу.

Фінансові аналітики і консалтингові компанії пропонують численні оціночні моделі й системи, в основу яких покладено показники ефективності, які характеризують рівень створеної доданої вартості. Акціонерна вартість та додана акціонерна вартість (Shareholder Value Added, SVA) виступають основними інструментами вартісноорієнтованого управління. Використання показника економічної доданої вартості ((Economic Value Added, EVA) як інструменту управління дозволяє визначити створену додану вартість, спираючись на фінансову звітність підприємства. Згідно з підходом EVA, акціонер має отримати відшкодування за ризик, який виникає під час інвестування капіталу в бізнес. У процесі управління на різних рівнях основна увага має концентруватися на зниженні рівня витрат на капітал та оптимізації суми інвестованого капіталу. Інший оціночний показник – ринкова додана вартість (Market Value Added, MVA) є модифікацією EVA та показує, на скільки ринкова вартість підприємства відрізняється від балансової вартості. Використання останніх показників передбачає численні коригування балансових величин, до того ж дослідження адекватності показника EVA для вимірювання створеної вартості для акціонерів надають протилежні результати, що певною мірою дискредитує цей показник.

Подальший розвиток концепції управління вартістю призвів до впровадження показника грошової доданої вартості (Cash Value Added, CVA). За цим підходом, створення додаткової вартості базується на позитивних грошових потоках від операційної діяльності. В основу оцінки покладено показник внутрішньої ставки дохідності, а саме, грошова рентабельність інвестованого капіталу (Cash Flow Return on Investment, CFROI). Управління має зосереджуватися на таких генераторах вартості, як: кругообіг капіталу, маржа грошового потоку, корисний термін використання активів.

Поєднання кількох методів (економічної доданої вартості та методу дисконтованих грошових потоків) привело до появи показника фінансової та економічної доданої вартості (FEVA), в якому генераторами вартості є як економічні, так і фінансові чинники. Ця модель дозволяє сконцентрувати увагу на теперішній вартості можливих фінансових ускладнень, податковій складовій за умов існування боргу, поточній ринковій вартості боргу та ін.

Зазначені оціночні показники доволі широко використовуються в фінансовій практиці поряд з традиційними вимірниками ефективності (ROI, RONA, ROIC, ROE), водночас створюються нові вимірники результативності, які враховують, у першу чергу, монетарні фактори, залишаючи поза увагою нефінансові чинники.

Важливим етапом упровадження вартісноорієнтованого управління є побудова дерева ключових фінансових показників. Для побудови дерева факторів зростання вартості насамперед враховують умови ведення бізнесу та фінансові результати діяльності. Отримана інформація визначає пріоритетність факторів, які підлягають певній класифікації. Використання цього підходу дозволяє проаналізувати етапи та джерела створення вартості, виявити причинно-наслідкові зв'язки між показниками.

Для визначення ефективності впровадження вартісно орієнтованого управління доречно використовувати низку критеріїв, які дозволяють контролювати досягнутий рівень отриманих результатів шляхом:

- порівняння планових балансових показників із фактичними;
- зіставлення планової величини вартості із фактичною;
- зіставлення витрат щодо реалізації вартісно-орієнтованого підходу в управлінні та реально отриманого приросту вартості підприємства.

Вибір показників і критеріїв створення вартості для кожного підприємства є суто індивідуальним і впливає з головних стратегічних цілей. За умови, що основна увага концентрується на короткострокових цілях, у подальшому результати діяльності виявляються нижчими від очікуваних і, як наслідок, ринкова вартість підприємства знижується. Тому побудова стандартної системи оціночних показників, які відповідають обраній стратегії розвитку підприємства, неможлива на практиці. Остаточне рішення щодо вибору моделі оцінки створеної вартості приймається менеджментом кожного окремого підприємства, виходячи з особливостей його діяльності та стратегії розвитку.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Національного стандарту № 3 «Оцінка цілісних майнових комплексів»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 р. № 1655 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1655-2006-%D0%BF>
2. Ван Хорн Дж. К. Основы финансового менеджмента / Дж. К. Ван Хорн, Дж. М. Вахович ; пер. с англ. Я. В. Соколова. – [11-е изд.]. – М. : Вильямс, 2001. – 992 с.
3. Коллас Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы.: Учебное пособие. Перевод с фр. Под ред. Я.В.Соколова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576с.
4. Damodaran Online [Electronic resource]. – Access mode : <http://pages.stern.nyu.edu/~adanodar/> – Screen title.
5. Damodaran A. Equity Risk Premiums (ERP): Determinants, Estimation and Implications [Electronic resource] / March 14, 2015. – Access mode : <http://ssrn.com/abstract=2581517> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2581517>

*Куліш Ганна Петрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу;
Вікторія Віталіївна Чепка,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу;
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

ЗБАЛАНСОВАНА СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Ключовим завданням побудови ефективної системи управління будь-якою компанією є визначення показників кількісної оцінки результатів його діяльності. Найбільш часто використовуваним підходом до вирішення цього завдання є оцінка діяльності на основі фінансових показників. Однак багато фахівців і управлінців схиляються до думки, що оцінка ефективної діяльності підприємства виключно за фінансовими показниками не забезпечує повного охоплення всіх процесів, які протікають на підприємстві, та не створює передумов для подальшого економічного його зростання [1, с. 71].

Вирішити цю проблему покликана система збалансованих показників (Balanced Scorecard – BSC). Зазвичай BSC розглядається як механізм управління компанією з метою реалізації стратегії її розвитку. Одночасно BSC виступає інструментом контролю та оцінки досягнення стратегічних цілей і завдань. BSC повинна відображати стратегічні цілі й завдання розвитку бізнесу та бути інструментом індикативного планування та оцінки ефективності бізнесу. Ця система містить індикатори стратегічного управління, які характеризують вимір та оцінювання ефективності за всіма аспектами діяльності підприємства – фінансовими, виробничими, маркетинговими та інше. Ця система формулюється двома основними положеннями:

1. Одних фінансових показників не достатньо для того, щоб повною мірою та всебічно (збалансовано) відобразити стан підприємства, тому їх потрібно доповнити іншими показниками.

2. Ця система показників може бути використана не лише як комплексний індикатор стану підприємства, а як система управління, здатна забезпечити зв'язок між стратегічною політикою власників та операційним управлінням діяльністю підприємства.

При застосуванні BSC стратегія зазвичай розглядається за чотирма аспектами [2, с. 11–15]: фінансовий, відносин з клієнтами, організація внутрішнього бізнес-процесу, навчання та розвитку. Кожен з аспектів повинен містити інформацію про: цілі, яких прагне досягнути компанія; показники, за допомогою яких можна виміряти успішність досягнення цілей; цільові значення показників, які свідчать про рівень досягнення поставленої цілі; стратегічні ініціативи, тобто про комплекс заходів, спрямованих на ліквідацію так званого розриву між фактичними значеннями показників та їхніми цільовими

значеннями. Кожна стратегічна ініціатива має бути забезпечена достатньою кількістю ресурсів: людських, фінансових, технічних.

Оскільки BSC не спирається на фінансові індикатори як на єдині показники діяльності підприємства, вона дає можливість пов'язати довгострокові стратегічні цілі з короткостроковою діяльністю за допомогою чотирьох процесів:

- перший процес – уточнення передбачень у стратегії шляхом переведення складних і часто розмитих тверджень (наприклад, стати “найкращим у класі”, “найкращим постачальником” і т. ін.) в операційні терміни, які можуть спрямовувати діяльність виконавців на нижчому рівні;

- другий процес – комунікація і зв'язок, дозволяє довести стратегію до всіх рівнів організації та пов'язати її з цілями підрозділів та індивідуальними цілями працівників;

- третій процес – планування та постановка цілей, дозволяє компаніям інтегрувати бізнес та фінансові плани. Наразі практично кожна компанія здійснює впровадження організаційних змін і програм, спрямованих на підвищення ефективності в цілому або окремих процесів;

- четвертий процес – стратегічний зворотний зв'язок та навчання, уможливорює так зване стратегічного навчання компаній. Зворотний зв'язок та процеси контролю, що зазвичай існують на підприємствах, фокусуються або на компанії, її підрозділах, або на окремих працівниках та відповідають передбаченим у бюджеті фінансовим цілям [3, с. 111–112].

Зазвичай BSC розглядається як механізм управління компанією з метою реалізації стратегії її розвитку. У цьому випадку BSC є інструментом як трансформації стратегії компанії в площину конкретних цільових показників, що виражають стратегічні цілі та завдання, так і контролю й оцінки досягнення стратегічних цілей і завдань. На наш погляд, доцільно використовувати BSC як механізм управління розвитком окремих видів економічної діяльності. Кожна складова розраховується як середнє значення масиву обраних показників, оцінених щодо середнього значення по сегменту галузі.

Отже, BSC допомагає виявити причини багатьох критичних управлінських рішень, дозволяє підвищити ефективність стратегічного управління на всіх його етапах, починаючи від стратегічного аналізу, розробки та реалізації стратегії й закінчуючи стратегічним контролем. До позитивних моментів побудови BSC належать: інтеграція в процеси розробки стратегії всіх функціональних напрямів менеджменту; наявність механізму збалансування показників; застосування чітко визначеної послідовності розробки стратегії та використання загальновизнаного інструментарію стратегічного аналізу. Однак є ряд проблем, що можуть виникнути в процесі побудови системи, а саме: підбір адекватних показників для визначення стратегічної мети; процес збирання інформації для розрахунку показників може виявитися надто дорогим; зосередження уваги на контролі змін у показниках та нехтування важливими процесами, параметри яких не були трансформовані в показники системи.

Список використаних джерел

1. Kaplan R. S. The Balanced Scorecard Measures then drive Performance / R. S. Kaplan, D. P. Norton // Harvard Business Review – 1992. – Vol. 70, № 1. – P. 71–79.
2. Малярець Л. М. Збалансована система показників в оцінці діяльності підприємства : підручник / Л. М. Малярець, А. В. Штеревея. – Харків : ХНЕУ, 2008 – 188 с.
3. Тупкало С. В. Методика синтеза системы сбалансированных показателей оценки достижимости бизнес-целей управления предприятием / С. В. Тупкало, В. Н. Тупкало // Системи управління, навігації та зв'язку: зб. наук. праць ЦНДІНУ. – 2008. – Вип. 1 (5). – С. 109–114.

*Кульпінський Сергій Віталійович,
доктор економічних наук, професор;
Чернігівський національний технологічний університет*

ІНДИКАТОРИ ОЧІКУВАНЬ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Відсутність передумов для переходу до задекларованого НБУ режиму інфляційного таргетування та невизначеність валютної політики НБУ викликають питання про складність прогнозування динаміки споживчих цін і відповідного впливу на них монетарними інструментами. У свою чергу, нестабільне інфляційне середовище відображається на погіршенні макроекономічних умов для суб'єктів господарювання та можливостей здійснення ними довгострокового інвестування. В кінцевому рахунку це вимагає більш фундаментальних підходів до формування прогнозного апарату, які б враховували більш широкий діапазон факторів впливу на інфляцію. В Україні дана проблема розглядалась з позиції впливу на реалізацію інвестиційного потенціалу [1], чи з позиції взаємозв'язку з резервною політикою центробанку, яка має вплив на обсяг грошової маси і в кінцевому рахунку на інфляцію [2].

Традиційний підхід до прогнозування інфляції, що застосовується центральними банками, орієнтується на здійснення прогнозів на основі окремих монетарних агрегатів, а також урахуванні довгострокових тенденцій, зокрема відхиленні фактичного від потенційного обсягу номінального ВВП (outputgap), реальних ділових циклів та очікуваннях суб'єктів господарювання [10].

Як наслідок, виникає необхідність урахування більшої низки індикаторів фінансового ринку в практиці національного банку, які б давали змогу останньому поліпшувати прогнози інфляції за рахунок ділових очікувань ринку (банківського сектору) та стратегій хеджування ризиків (ринок інструментів з фіксованою дохідністю та валютний ринок).

До факторів, які не дозволяють встановлювати точні прогнози інфляції в Україні і мають наслідком їх (на відміну від провідних центробанків світу): відсутність чітко визначеної валютної політики, визначеного режиму обмінного курсу і, як наслідок, шоки обмінного курсу; недостатнє урахування тіньового ВВП; встановлення ставки рефінансування по факту перевищення фактичного рівня інфляції, порівняно з очікуваним (*overshooting*), на відміну від прямого впливу на інфляцію через відсоткову ставку як у країнах, що практикують інфляційне таргетування; недостатнє урахування факторів фінансового ринку, зокрема премії за ризик чи стрибків в обсягах ринкової ліквідності.

З цією метою пропонуємо застосування наступних індикаторів фінансового ринку з відповідним визначенням ступеня їх впливу на споживчі ціни. Варто відзначити, що передумови для застосування окремих індикаторів з'явилися лише після 2009 р., у період нарощування випусків ОВДП і їх відповідного розміщення в НБУ та серед учасників фінансового ринку. Зокрема, обсяг усіх непогашених ОВДП складав усього 8,5 млрд грн. на початок 2009 р., перевищивши 540 млрд грн. в серпні 2016 р. [5].

- Криві дохідності за кредитами.
- Спреди між державними і корпоративними облігаціями.
- Спред між дохідностями середньострокових державних облігацій і середньостроковими кредитними ставками.
- Волатильність обмінного курсу.
- Індикатори премії за ризик.

Додатковим пояснювальним чинником базової інфляції може виступати викуп ОВДП у портфель центрального банку. Нами взято помісячні дані з 2009 року, оскільки викуп ОВДП Національним банком активізувався лише з 2008 року. В дужках наведено t-статистику.

$$\text{LOG(CORE\_CPI)} = 6.35 + 0.11 \cdot \text{LOG(OVDP\_NBU(-1))} + 0.06 \cdot \text{LOG(SPREAD(-1))}$$

(79)   (15)   (6)

$$R^2 = 0,87 \quad DW = 1,5$$

(1)

де CORE_CPI – базовий індекс споживчих цін

Період: 2009:01 – 2016:06 (помісячно, 70 спостережень)

Незважаючи на відносно незначні коефіцієнти обох чинників – викупу державних облігацій центральним банком (OVDP_NBU) і спредів за державними облігаціями (SPREAD), тобто різницею між дохідностями довгострокових і короткострокових облігацій, можна констатувати доволі високий вплив цих факторів, оскільки до розрахунку взято помісячні дані, а річний приріст ОВДП в портфелі НБУ коливається від 10% до 35%. Таким чином, оцінка впливу даних чинників дає змогу оцінити можливі наслідки збільшення викупу ОВДП та попиту на дані інструменти на споживчі ціни.

Іншим індикатором фінансового ринку, який відображає очікування суб'єктів господарювання та фінансового ринку, є спреди між дохідністю за короткостроковими ОВДП та короткостроковими кредитами. Відповідним

чином спред між середньостроковими ОВДП та середньостроковими кредитами повинен мати негативний вплив на інфляцію через зниження ділової активності та підвищення ризику дефолту за державними облігаціями. У цьому випадку виникає ситуація, коли банки зіштовхуються зі зростанням проблемних позичок та частково конвертують ліквідність у державні облігації, що у кінцевому рахунку має вплив на зростання цін. При цьому, виникає парадокс коли має місце дефіцит ліквідності, зростають ризики дефолту за державними облігаціями і ризики виникнення проблемної заборгованості суб'єктів господарювання, що як приборкує інфляційний тиск, так і посилює його, в залежності від ступеня впливу кожного з чинників. Оцінка показала понижуючий вплив на базову інфляцію розширення спреду між 12 місячними кредитними ставками та середньостроковими ОВДП (до 12-міс.), тоді як придбання ОВДП банками виявилось вагомим інфляційним чинником. Це може пояснюватись, зокрема, високим обсягом незадіяної ліквідності на фінансовому ринку, частина якої спрямовується в ОВДП. Варто також відзначити, що вагому питому вагу емітованих ОВДП викуповують банки з часткою держави у капіталу. Змінну, яка характеризує короткострокові спреди (як різницю між 3-міс. кредитними ставками і дохідністю за 3-міс ОВДП), було видалено з рівняння через її низьку статистичну значимість.

$$\text{LOG(CORE\_CPI)} = 4.92 - 0.13 \cdot \text{LOG(SPREAD12M)} + 0.31 \cdot \text{LOG(OVDP\_BANK)} \quad (2)$$

(4,6) (-3,7) (3,93)

$$R^2 = 0,6 \quad DW=1,3$$

Період: 2011:03 – 2016:06 (помісячно, 64 спостережень)

Характерною рисою даного показника (спреду) є наявність забезпечення в кредитних ставках, на відміну від ОВДП, де така можливість відсутня, проте перевагою останніх є можливість їх використання в якості застави при одержанні рефінансування НБУ. Це відповідним чином відображається на попиті на дані інструменти: приріст кредитних ставок, порівняно з дохідностями ОВДП, пов'язаний з підвищенням кредитних ризиків і збільшенням вкладень в ОВДП. Таким чином вплив наведених індикаторів на базову інфляцію є різноспрямованим, з більш значимим позитивним впливом викупу ОВДП банками. До причин можна віднести вагомні обсяги емітованих коштів через викуплені національним банком ОВДП, які в свою чергу часто осідають у портфелях банків з часткою держави в капіталі. В цей же час розширення спреду через більш швидкий ріст гривневих ставок, порівняно з дохідностями за ОВДП, пов'язане з уповільненням кредитування і відповідно виробництва в умовах зниження сукупного попиту та зростаючих кредитних ризиків, можливою реалізацією кредитної застави і відповідним падінням її вартості.

Іншим показником є **крива дохідності за гривневими кредитами**, виражена через спред між 12-міс і 3-міс ставками за гривневими кредитами. Відсутність механізму коригування довгострокових відсоткових ставок

створює дисбаланси на інвестиційному ринку, коли короткострокові вкладення на міжбанківському ринку чи придбання державних облігацій стають вигіднішими за довгострокові кредитні вкладення. Вплив спреду кривої дохідності на інвестиційну динаміку в умовах розвинених фінансових ринків уже було доведено неодноразово в працях зарубіжних дослідників, зокрема А. Естрели і Ф. Мішкіна [8]. Вплив змін спреду кривої дохідності було визначено і в умовах України [4]. Як наслідок посилення очікувань щодо прискорення економічного зростання і відповідного підвищення інвестиційного попиту спред зростає. У свою чергу, полога крива дохідності і негативні спреди свідчать про накопичення негативних тенденцій на фінансовому ринку і відповідно про скорочення фінансування реального сектору інструментами фінансового ринку.

Нами було перевірено вплив даного показнику і для базового індексу споживчих цін та виявлено понижуючий вплив зростання спреду між 12-міс. і 3-міс. ставками за кредитами, який проявляється не одразу, а з лагом в 8-12 місяців. Коефіцієнт впливу коливався між -0,05 та -0,08.

Волатильність обмінного курсу також є важливим індикатором інфляційних очікувань через зміни преференцій суб'єктів фінансового ринку щодо ліквідності при зростанні волатильності. Один з найбільш значимих ефектів волатильності проявляється при її зростанні вище певного рівня. Найбільший її вплив проявився в середині 2014р., після фактичного переходу НБУ до політики вільного курсоутворення. При підвищенні курсової волатильності має місце зростання перетоку коштів у спекулятивні операції з іноземною валютою. Так, у періоді девальвації 2014 р., за яких середні обсяги придбання валюти населенням перевищували 1,5 млрд. дол. на місяць, вагомі обсяги ліквідності спрямовувалися на придбання валюти банками. Це стосувалося і рефінансування, яке як підтримувало ліквідність банківського сектору, так і стимулювало спекулятивні операції з іноземною валютою. Використання даного індикатора можливо в якості сигналу для національного банку щодо нарощування спекулятивних настроїв та відповідне реагування шляхом запровадження тимчасових адміністративних заходів до стабілізації волатильності, тобто її зниження до обумовленого рівня (в стандартних відхиленнях).

Список використаних джерел

1. Карпінський Б.А., Пиж О.Л. Інфляційні очікування та їх вплив на залучення інвестицій в економіку України // Збірник наукових праць: Матеріали науково-практичної конференції «Соціум. Наука. Культура». – Київ: 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/category/arhiv/konf1/>

2. Кіреєва К. О. Вплив норми обов'язкового резервування на інфляційні очікування учасників ринку / К. О. Кіреєва // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 1. – С. 73-79.

3. Кульпинский С.В. Валютно-курсовые предпосылки стабильности инвестиционного роста Украины / С.В. Кульпинский // Минск: Наука и инновации. – 2015. – № 4. – С. 31-35.

4. Кульпінський С. В. Крива дохідності відсоткових ставок банків України як показник очікуваної економічної динаміки / С.В. Кульпінський // Бізнес-інформ. – Харківський національний економічний університет. – 2009. – № 7. – С.58-63.

5. ОВДП, які знаходяться в обігу, за сумою основного боргу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=12057279

6. Шевчук В. О. Макроекономічні ефекти відхилень реального обмінного курсу від рівноважного рівня в Україні / В. О. Шевчук // Міжнародна економічна політика. – 2010. – № 1-2 (12-13). – С. 257–277.

7. Epstein G. Central banks, inflation targeting and employment creation. // Economic and Labour Market Papers – ILO – 2007/2. – 52p.

8. Estrella A., Mishkin F.S. The Yield Curve as a Predictor of U.S. Recessions. Federal Reserve of New York.// Current Issues In Economics and Finance. Volume 2 Number 7. – June 1996. – 6 p.

9. Faust J., Wright J. Forecasting Inflation. // John Hopkins University. Department of Economics. – June 2012. – 74 p.

10. Mylonas P., Schich S. The Use of Financial Market Indicators. // OECD Economics Department. Working Papers No.223. – 1999.

Курило Ганна Михайлівна,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА

Значущим напрямом подальшого реформування бухгалтерського обліку в Україні є гармонізація фінансової звітності вітчизняних підприємств з міжнародними стандартами фінансової звітності за допомогою її адаптації через конвергенцію (наближення або інтегрування). Серед основних напрямів такої адаптації визначено бухгалтерський облік, який є важливим об'єктом гармонізації в межах Європейського Союзу [2]. Формування сучасної, передової, системи бухгалтерського обліку є одним з пріоритетів національного законодавства.

Проблеми реформування бухгалтерського законодавства України в контексті європейської інтеграції досліджувалися у наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-економістів. Зокрема це роботи Голова С., Грицака С., Друзенко Г., Згурської О., Немири Г., Пархоменко В., Пилипенко К., Чалого В та ін.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, питання вдосконалення національної облікової системи залишаються актуальними. Вимагає більш ретельного дослідження й аналізу світовий досвід, передусім досвід країн – членів Європейського Союзу (ЄС) щодо становлення, формування та розвитку ефективної системи обліку, звітності й оподаткування в умовах реформування нормативно-правової бази в Україні.

Вивчення законодавства ЄС у сфері обліку, звітності й оподаткування пришвидшить процес реформування у цій царині, уможливить досягнення гармонізації національної нормативно-законодавчої системи з аналогічною системою Європейського Союзу.

Облікова політика у цьому контексті, розглядається як механізм, що дає можливість оптимально поєднати державне регулювання з власним рішенням підприємства у питаннях організації і ведення обліку та складання фінансової звітності. В Україні поняття «облікова політика» в бухгалтерському обліку на офіційному рівні з'явилося у 1999 році у зв'язку зі вступом в дію Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1]. У міжнародній практиці ця категорія, у бухгалтерську практику з'явилася у 1973 році у міжнародному стандарті бухгалтерського обліку (МСБО) 1 «Розкриття облікової політики» (з 1977 році у новому варіанті вже як міжнародний стандарт фінансової звітності (МСФЗ) 1 «Подання фінансових звітів»), МСБО 5 «Інформація, що підлягає розкриттю у фінансових звітах» та МСФЗ 8 «Облікові політики, зміни в бухгалтерських оцінках та помилки» [3].

Слід підкреслити, що, незважаючи на однакову назву поняття, воно трактується по-різному. Так, у ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» облікову політику визначено як «сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання фінансової звітності» [1], тобто вона розглядається як єдина загальна політика до всіх об'єктів обліку.

Згідно з МСФЗ 8, «облікові політики – це конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання під час складання та подання фінансової звітності». Отже, облікова політика у цьому трактуванні розглядається як множина, де кожний об'єкт бухгалтерського обліку приймається як окрема облікова політика, а разом – як система ефективного ведення обліку й складання звітності. На відміну від країн ЄС, в Україні діють інші підходи до оцінки основних засобів та нематеріальних активів, формування і сплати податку на прибуток. Також заборонено складання звіту про прибутки і збитки звичайними підприємствами (крім банківських установ) і подача балансу за вертикальною структурою та скороченою формою, тобто його будова суворо регламентована.

Однак, незважаючи на явні розбіжності, в цілому облікова політика представляє собою єдиний механізм управління системою обліку суб'єкта економічної діяльності. Якісно розроблена облікова політика допомагає підприємству створити високоефективну, прозору й зрозумілу систему складання фінансової звітності, що у свою чергу підвищує довіру користувачів

та контрагентів до представленої звітної інформації під час прийняття управлінських рішень.

Узагальнюючи, підкреслимо таке. У зв'язку з прагненням України стати членом ЄС доречно, щоб українське законодавство у сфері бухгалтерського обліку і фінансової звітності було якнайшвидше приведено до відповідних міжнародних стандартів фінансової звітності, шляхом їх адаптації з національними П(С)БО, ураховуючи національні особливості. Внесені зміни до законодавства, нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку та фінансової звітності повинні мати сталий характер і визначати загальні вимоги до складу, змісту й подання фінансових звітів. Цього можна досягти лише за умови побудови ефективної облікової політики підприємства і постійного моніторингу виконання її правил та норм.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>

3. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_010?test=XX7MfyrCSgkyfRQIZiSHJw7PNI41Ms80msh8Ie6

*Лисенко Марина Юрївна,
студентка 4 курсу,
спеціальність «Фінанси і кредит»,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ В УКРАЇНІ

Фінансова діяльність будь-яких суб'єктів господарювання, фінансово-кредитних, банківських установ пов'язана з ризиками, які можуть негативно позначитись на їх подальшій діяльності. Вплив ризиків на діяльність суб'єктів господарювання пов'язаний із нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні та швидкою зміною ринкової кон'юнктури.

Теоретичні та практичні аспекти стану страхування фінансових ризиків в Україні розглядаються в роботах багатьох вітчизняних науковців, серед яких В. Бабенко, В. Вітлінський, Н. Внукова, О. Журавка, Н. Лисенкова, М. Клапків, О. Козьменко, О. Тимошенко та інші.

Страховання фінансових ризиків є одним із найбільш складних та проблемних видів страхування. Ця нова підгалузь майнового страхування розпочала розвиватись в Україні лише на початку 90-х років минулого століття. Нетривалий період розвитку страхування фінансових ризиків не дозволив виробити єдине тлумачення його поняття та дати уніфіковану класифікацію його видів. Незважаючи на те, що цей вид страхових послуг регламентується Законом України «Про страхування», чіткого визначення та класифікації фінансових або комерційних ризиків у чинному законодавстві немає. Проблеми виникають вже на етапі з'ясування, які ж саме ризики належать до фінансових. Теоретична складність змісту і сутності фінансових ризиків зумовила їх розгляд і визначення окремими авторами у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні фінансові ризики – це ризики, які характеризуються ймовірністю втрат фінансових ресурсів (грошових коштів) у підприємницькій діяльності. У цьому значенні поняття «фінансовий ризик» тотожне поняттю «комерційний (підприємницький) ризик», яке містить цілий комплекс різних ризиків: майнових, виробничих, торговельних тощо. Поняття «фінансовий ризик» також використовується у більш вузькому значенні – як частина комерційних ризиків, пов'язана з імовірністю фінансових втрат внаслідок операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах [1].

Фінансові ризики постійно супроводжують діяльність будь-якого суб'єкта господарювання. Відсутність належного управління цими ризиками може негативно позначитись на його фінансовому стані або призвести навіть до банкрутства. Страхування фінансових ризиків належить до ризикових видів страхування. Фінансові ризики характеризуються ймовірністю недоотримання фінансових ресурсів під час провадження господарської діяльності [2].

У науковій літературі немає чіткості та однозначності в трактуванні сутності фінансових ризиків та виявленні їх місця у системі господарської діяльності підприємства. Деякі фахівці розглядають фінансові ризики як окремий вид ризиків підприємства [3]. Інші економісти вважають, що ці ризики входять до складу інших ризиків – ринкового, інвестиційного тощо [4]. Найбільш поширеним є визначення фінансового ризику як ризику, що виникає при здійсненні фінансового підприємництва чи фінансових угод, виходячи з того, що у фінансовому підприємстві в ролі товару виступають або валюта, або цінні папери, або кошти. Фінансовий ризик охоплює такі основні види ризиків як валютний, кредитний та інвестиційний [5].

Страховання фінансових ризиків має значну питому вагу в структурі інших добровільних видів страхування. Страхування одночасно виступає як один зі стабілізаторів економічної і соціальної ситуації в країні і як одна зі сфер економіки і бізнесу. Водночас страхування вважається одним із методів керування ризиком. Специфіка страхового захисту полягає в компенсації збитку при здійсненні страхового випадку. Велике значення має страхування в інвестиційній діяльності і керуванні капіталами фінансово-промислових груп і холдингів. Нарешті, страхування виступає як один із засобів забезпечення економічної свободи прав особистості в умовах ринкової економіки [6].

Розглянемо ознаки фінансових ризиків. Вони являють собою основні моменти, що характеризують загальне в природі фінансових ризиків та необхідні для розуміння їх взаємозв'язків. Ознаки фінансових ризиків є такими [7]:

1. Фінансового ризику не можливо уникнути. Це положення ґрунтується на базовому для фінансової теорії взаємозв'язку «ризик – доходність». Відповідно до цієї концепції, відсутність ризику призводить до реалізації формули *no risk – no money*, тобто елімінування фінансових ризиків можливо лише разом із відмовою від доходу на фінансові операції.

2. Фінансовий ризик вимірюється відповідною ймовірністю.

3. Фінансові ризики генеруються фінансовими інститутами в процесі трансформації ними активів як фінансових посередників.

4. Усі форми та способи хеджування фінансових ризиків являють собою лише трансформацію одного виду ризику в інший та/або диверсифікацію ризиків між значною кількістю учасників.

Розглянемо специфіку страхування фінансових ризиків порівняно з іншими видами страхування.

Одним із видів зниження фінансового ризику для суб'єктів економіки є його страхування. Причому саме страхування є найбільш дієвим способом зменшення фінансового ризику та його негативних наслідків. В умовах сучасної економічної та політичної нестабільності страхування фінансових ризиків може забезпечити сталість економічних результатів суб'єктів економіки та стимулювати його подальший економічний розвиток.

Страхування фінансових ризиків – це страхування, яке передбачає обов'язки страховика щодо страхових виплат у розмірі повної або часткової компенсації втрат прибутків (додаткових витрат) особи, на користь якої укладено договір страхування, спричинених такими подіями як: зупинка або скорочення обсягу виробництва в результаті обумовлених у договорі подій; банкрутство; непередбачені витрати; невиконання (неналежне виконання) договірних зобов'язань контрагентом застрахованої особи, що є кредитором за угодою; понесені застрахованою особою судові витрати; інші події [8].

Страхування фінансових ризиків за своєю сутністю є страхуванням відповідальності, але досить часто його умови включаються до страхування майна. У разі включення страхування фінансових ризиків до страхування майна страхувальник має можливість страхувати не лише збиток, завданий майну, що страхується, а й не отриманий (очікуваний) прибуток. Найбільшого поширення серед видів страхування фінансових ризиків набуло страхування відповідальності суб'єкта економіки за невиконання зобов'язань перед своїми інвесторами або позичальниками [8].

Сьогодні найрозвинутішою у страхуванні фінансових ризиків є окрема галузь – це споживче кредитування (майже половина договорів зі страхування фінансових ризиків припадає на страхування ризиків споживчого кредитування). У страхуванні споживчих кредитів присутні усі вимоги, які зазвичай висуваються страховиками до клієнтів: застава (придбане майно), обмежена страхова сума (як правило, однорідні прогнозовані суми). Страховики

із задоволенням на це йдуть ще й тому, що поряд зі страхуванням фінансових зобов'язань за споживчими кредитами, згідно із Законом України «Про заставу», страхується і придбане майно – автомобіль, квартира чи побутова техніка. Страхування товарного кредитування також користується великим попитом. У цьому випадку страхова компанія гарантує виплату коштів за товари у зазначений термін. Багато звернень (з кожним роком їх стає дедалі більше) стосуються страхування фінансових ризиків, пов'язаних із інвестиційною діяльністю. Дуже часто підприємці демонструють свій бізнес-план, проте не мають ліквідної застави для залучення коштів під його реалізацію. Страховий поліс для них – єдиний шанс отримати у банку кредит. Активно розвивається галузь страхування, пов'язана з пластиковими картками. Це мало не єдиний випадок, коли йдеться про чистий фінансовий ризик, і застава тут не потрібна. Страхують від несанкціонованого використання пластикових карток, їх викрадення. Також активно розвивається страхування овердрафту – різновиду кредитного ризику [9].

Таким чином, страхування фінансових ризиків є одним із найбільш складних та проблемних видів страхування. На нашу думку, страхування фінансових ризиків – це вид майнового страхування, який передбачає страхування від ризику втрати прибутку чи його неотримання внаслідок різних причин, основна мета якого полягає у відшкодуванні можливих втрат.

Список використаних джерел

1. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків / М. С. Клапків. – Тернопіль : Економічна думка & Карт-Бланш, 2002. – 570 с.
2. Журавка О. С. Проблемні аспекти страхування фінансових ризиків в Україні / О. С. Журавка // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2007. – Т. 20. – С. 16–24.
3. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия / И. А. Бланк. – К. : Изд-во «Ольга», Ника-Центр, 2004. – 720 с.
4. Горбач Л. М. Страхова справа : [навч. посіб.] / Л. М. Горбач. – [2-е вид., випр.]. – К. : Вид-во «Кондор», 2003. – 252 с.
5. Дзегерук О. В. Проблемні аспекти страхування фінансово-кредитних ризиків в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Дзегерук // Наука і життя: матеріали наук. конференції, 23–25 травня 2013 року. – Режим доступу: <http://intkonf.org/konf052013/341-dzhegeruk-o-v-problemn-aspekti-strahuvannya-fnansovokreditnih-rizikv-v-ukrayin.html>.
4. Саблина Н. В. Управление
6. Черкасов В. В. Деловой риск в предпринимательской деятельности : [практ. пособ.] / В. В. Черкасов. – К. : ЛИБРА, 1996. – С. 9.
7. Байдина О. С. Финансовые риски: природа и взаимосвязь / О. С. Байдина, Е. В. Байдин // Деньги и кредит. – 2010. – № 7. – С. 29–32.
8. Землячова О. А. Класифікація фінансових ризиків та методи їх зниження / О. А. Землячова, Л. С. Савочка // Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 3. – С. 50–57.
9. Інформація про вимоги комерційних банків за наданими кредитами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

*Луніна Інна Олександрівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу державних фінансів;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

БЮДЖЕТНІ РИЗИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Вирішення головного завдання українських реформ 2018–2020 років щодо економічного зростання має базуватися на зміцненні конкурентоспроможності національної економіки, забезпеченні стійкої траєкторії розвитку та середньострокової стабільності бюджетної системи. До важливих причин зменшення стійкості державних фінансів України у останні роки належить відсутність чітких меж відповідальності держави й приватного сектору та системного погляду на управління ризиками бюджетної сфери. При формуванні навіть річного бюджету не завжди вдається оцінити й урахувати додаткові зобов'язання уряду, тому бюджети різних років містять положення про здійснення державних запозичень понад граничний розмір бюджетного дефіциту з відповідним коригуванням загального обсягу державного боргу. Це стосується, наприклад:

- забезпечення фінансування захищених видатків державного бюджету (в разі недоотримання доходів загального фонду державного бюджету згідно з помісячним розписом);
- поповнення статутних капіталів державних банків;
- придбання акцій банків (часток, паїв) у обмін на державні облігації (за рішенням Кабінету Міністрів України);
- надання кредитів і безповоротної фінансової допомоги Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (за умови, вичерпання його фінансових можливостей);
- інших видів фінансової допомоги банкам;
- відшкодування податку на додану вартість (ПДВ).

Обсяги додаткового випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) для виконання лише окремих зобов'язань уряду перевищували величину відхилення фактичних бюджетних доходів від запланованих (порівняно з початково затвердженим Верховною Радою України бюджетом). Так, у 2014 р. випуск ОВДП для поповнення статутного капіталу банків, надання кредиту Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, підтримки НАК «Нафтогаз України», а також погашення простроченої бюджетної заборгованості з ПДВ становив 8,3 % ВВП, що значно перевищує показник недоотримання запланованих доходів державного бюджету (2,9% ВВП). Окрім видатків щодо погашення таких зобов'язань, у майбутньому виникатимуть додаткові бюджетні витрати з їх обслуговування.

Як відомо, традиційні підходи до контролю за станом державних фінансів базуються на показниках касових доходів та видатків річних бюджетів, що відображають процеси формування та використання грошових коштів органів

загальнодержавного управління [1], але залишають поза увагою накопичені державні зобов'язання та майбутні витрати за минулими зобов'язаннями.

За досвідом різних країн, бюджетні ризики мають важкі наслідки для державних фінансів у періоди економічної або фінансової нестабільності. Так, банкрутство регіональних і місцевих органів влади Бразилії призвело до збільшення навантаження на центральний бюджет на 7 % ВВП у 1993 р. та 12 % ВВП у 1997 р. [2]. Викуп місцевих медичних установ в Італії спричинив зростання річних видатків центрального бюджету у 2003–2007 рр. на 0,2–0,5% ВВП [3]. Державна підтримка банків під час системних банківських криз 1977–1998 років у 93 країнах світу коштувала бюджетам 16 країн більше 10% ВВП [4], зокрема: Японії (1992 р.) – 20% ВВП; Індонезії, Кореї, Таїланду (1997–1998 рр.) – 20–55% ВВП; Аргентині, Чилі (початок 1980-х рр.) – 40–55% ВВП.

Як свідчать результати проведеного МВФ у 80 країнах світу аналізу фіскальних шоків з початку 1990-х років, країни відчувають несприятливий вплив на державні фінанси (до 6% ВВП) у середньому раз на 12 років [5].

В Україні у 2014–2016 рр. заходи уряду щодо запобігання фінансовій катастрофі та створення передумов для економічного зростання забезпечили зменшення дефіциту сектору загального державного управління до 1,7 % ВВП у 2015 р. та 2,2% у 2016 р., тоді як у 2012–2014 рр. він перевищував 4% ВВП. Уперше з 2004 р. досягнуто первинного профіциту бюджетів зазначеного сектору, однак це відбулося за рахунок зменшення видатків на виконання основних функцій держави (освіта, економічна діяльність, соціальний захист і соціальне забезпечення населення) та супроводжувалося зростанням державного й гарантованого державою боргу із 24,7% ВВП у 2004 р. до 81,0% ВВП станом на кінець 2016 р., що значно перевищує визначений Бюджетним кодексом України (ст. 18) його граничний рівень.

Наслідки існуючих боргів на багато років уперед обмежуватимуть можливості фінансування основних функцій держави. У 2014–2016 рр. на обслуговування державного боргу було спрямовано 9,1–12,5% податкових доходів держави (сектору загального державного управління), тоді як у 2004 р. цей показник становив менше 3%.

За таких обставин попередження бюджетних ризиків потребує передусім забезпечення їх максимальної прозорості, оскільки запобіжні заходи можна розробляти тільки щодо відомих подій [6]. Упередження неочікуваного збільшення видатків держави і дестабілізації вітчизняної бюджетної системи потребує оцінки середньо- й довгострокових бюджетних наслідків соціально-економічної політики держави. Така оцінка має здійснюватися за максимально можливим колом факторів, які створюватимуть загрози довгостроковій стійкості державних фінансів, збільшуючи потенційне навантаження на майбутні бюджети України.

Отже, управління ризиками бюджетної сфери має базуватися на новому визначенні поняття “ризик державних фінансів” як сукупності можливих наслідків рішень та заходів соціально-економічної політики держави, що обумовлюють збільшення її потенційних фінансових зобов'язань (згідно із законом або договором, під впливом громадськості або заінтересованих груп) і можливих

бюджетних видатків поточного та майбутніх періодів. Інструментами забезпечення такої прозорості є розробка матриці ризиків для державних фінансів, що охоплює явні та неявні джерела утворення прямих та умовних зобов'язань держави, а також поточних та середньострокових планів бюджетної консолідації – комплексу заходів, спрямованих на скорочення бюджетного дефіциту та державного боргу, покращення структури боргових платежів та зменшення видатків із його обслуговування [7].

Зменшення бюджетних ризиків потребує проведення економічної політики, спрямованої на:

- посилення бюджетних обмежень як для окремих підприємств, так і держави у цілому (діяльності сектору загального державного управління),
- поліпшення економічного клімату в країні,
- формування інститутів, які б сприяли активізації підприємницьких ресурсів країни,
- збільшення державних інвестицій у інфраструктуру як важливої передумови розвитку конкуренції.

Одночасно розробка та успішна реалізація поточних та середньострокових планів бюджетної консолідації матиме позитивний вплив на очікування та перспективи економічної діяльності суб'єктів господарювання виробничого сектору та фінансової сфери.

Список використаних джерел

1. Руководство по статистике государственных финансов. МВФ, Статистическое управление, 2001. С. 43.
2. INTOSAI. (2003, February). Haushaltsrisiken: Auswirkungen auf die Schuldenverwaltung und die Rolle der ORKB [in German] P.16.
3. Cebotari, A. (Ed.). (2008). *Fiscal risks: sources, disclosure, and management*. Washington, D. C.: IMF. P.12.
4. Honohan, P. & Klingebiel, D. (2000). Controlling the Fiscal Costs of Banking Crises // The World Bank Development Research Group Policy Research Working Paper. № 2441. P. 3–4.
5. Analyzing and Managing Fiscal Risks – Best Practices. (2016, June). IMF Policy Paper (Washington). P. 7.
6. Schick, A. (2002). Budgeting for Fiscal Risk. Government at Risk. Contingent liabilities and fiscal risk. Washington, D. C.: The World Bank. P.89.
7. Луніна І. О. Ризики довгострокової платоспроможності держави // Фінанси України. 2017. № 4. С. 7–21.

*Малахов Євгеній Михайлович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМА «ВУЗЬКОГО ГОРЛЕЧКА» ЯК НАСЛІДОК НЕЕФЕКТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Неефективне планування оборотних активів – одна з найбільших проблем сучасної економіки приватних і особливо державних підприємств України. Основною причиною неефективного планування є низький рівень практичних навичок з планування та недовіра до сучасних теорій, які мають широке розповсюдження в економіці більшості розвинених країн. Однією з таких теорій є «Теорія обмежень системи» (далі – ТОС), яку розробив Е. Голдратт. Ця теорія є багатогранною і дозволяє за рахунок побудови причинно-наслідкових зв'язків вирішувати багато питань пов'язаних з плануванням, розвитком та управлінням підприємствами. Згідно з цією теорією, для стрімкого розвитку або виходу зі стану занепаду необхідно знайти так зване «вузьке горлечко» – це сектор підприємства чи його підрозділ, можливості якого обмежують загальну ефективність. Це можуть бути продажі, підрозділи виробництва, маркетинговий сектор, робота з персоналом тощо, але глобальною проблемою було і залишається неефективне планування оборотних активів.

Ураховуючи вищезазначене, особливо актуальним на сьогодні залишається відповідь на запитання: «Чому саме неефективне планування оборотних активів є ключовою проблемою?». Такий стан справ зумовлений негативними тенденціями економічного розвитку України. Сучасний світ та глобальна економіка суперечать звичному в Україні способу управління оборотними активами. Ми звикли тримати досить суттєвий запас усього: матеріалів, запчастин, витратних деталей та готової продукції. Це заморожує велику кількість оборотних активів, при цьому, зважаючи на специфіку певних галузей, частина запасів перетворюється на неліквіди або втрачає актуальність та можливість бути використаними чи проданими через стрімкий розвиток технологій. Отже, як результат ми отримуємо великі збитки через неефективне планування, штучно створюється вузьке горлечко у вигляді значних оборотних активів плюс підприємство частково чи повністю перестає виконувати свою основну функцію – задоволення відомих чи нових потреб ринку продукції та послуг з метою отримання прибутку. Можна сказати більше: у реаліях сучасного світу і надшвидкого розвитку технологій неефективне планування оборотних активів може легко призвести до повного розвалу бізнесу.

Другим актуальним запитанням можна вважати таке: «Як вийти з цієї ситуації?». На жаль, єдиного рецепту немає, бо галузі й ситуації завжди різні,

але є інструмент, алгоритм мислення, який дозволить раціонально використовувати наявні умови задля пошуку виваженого управлінського рішення, а також побудувати модель правильної роботи з ефективного планування оборотних активів. Цим інструментом і є теорія обмежень системи.

Ідея ТОС полягає в такому: будь-яке підприємство можна спростити до абстрактної моделі у вигляді ланцюга. Якщо почати розривати цей ланцюг, найслабша ланка дасть тріщину і ланцюг розірветься. Саме ця ланка є “обмеженням” системи, і одночасно може бути лише одна така ланка, адже ланцюг можна розірвати лише в одному місці. Автор цього комплексного підходу визначив, що обмеження можуть бути внутрішні та зовнішні. Для вирішення цієї проблеми окреслена така послідовність дій:

1. Побудова дерева теперішньої реальності для виявлення причинно-наслідкових відносин між небажаними проблемами і першопричиною більшості небажаних явищ.

2. Побудова діаграми рішення конфлікту для усунення протиріч у системі, які часто є причиною небажаної ситуації. Спосіб усунення протиріч називають ін’єкцією. Наприклад, зменшити складські запаси матеріалів за рахунок частіших замовлень.

3. Побудова дерева майбутньої реальності відбувається, коли обрані деякі способи (ін’єкції) усунення виявлених за допомогою дерева теперішньої реальності першопричин проблем або конфлікту в діаграмі рішення конфлікту; воно показує майбутній стан системи. Це необхідно для виявлення негативних наслідків обраних ін’єкцій (негативних гілок) і вибору способів боротьби з ними.

4. Дерево переходу будують для виявлення можливих перешкод на шляху перетворень і їх усунення.

5. План перетворень передбачає вироблення конкретних інструкцій для виконавців щодо впровадження запланованих змін [2].

Метод розумових процесів Голдратта пропонує набір правил, що дозволяють перевірити наявність причинно-наслідкових зв’язків і їх достовірність. Такі правила називаються критеріями перевірки логічних побудов (Categories of Legitimate Reservation), це вісім положень, за допомогою яких можна перевірити, довести або спростувати правильність збудованих причинно-наслідкових зв’язків [1]:

1. Ясність – однозначно зрозумілі твердження, що використовуються в діаграмі.

2. Наявність твердження – твердження містить закінчену думку.

3. Наявність причинно-наслідкових відносин – чи дійсно названа причина викликає вказаний наслідок?

4. Достатність наведеної причини – названа причина достатня, щоб викликати вказаний наслідок у цьому контексті.

5. Перевірка наявності альтернативної причини – чи не може названа причина бути лише однією з можливих?

6. Неприпустимість підміни причини наслідком – переплутані причина і наслідок.

7. Пошук перевірного наслідку – якщо названа причина має місце, то у неї повинен бути не тільки вказаний наслідок, а й деякі інші, побічні (які не обов'язково повинні бути вказані в конкретній діаграмі).

8. Відсутність тавтології – наслідок пропонується як обґрунтування існування причини.

Отже, застосування теорії обмежень системи до процесу планування оборотних активів підприємства може максимізувати їх ефективність відповідно до реальних потреб ресурсів виробництва та достатніх складських запасів для безперервного отримання прибутку. Це дозволить набути необхідної гнучкості в реаліях глобальної економіки та стрімкого розвитку технологій.

Список використаних джерел

1. Детмер У. Теория ограниченный Голдратта: Системный подход к непрерывному совершенствованию / У. Детмер. – М. : Альпина Паблишер, 2010. – 448 с.

2. Теория ограничений [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.arbconsulting.ru/management/teoriya-ogranichenii-sistem/>

Малюга Наталія Михайлівна,

доктор економічних наук,

професор кафедри обліку та оподаткування,

Національна академія статистики, обліку та аудиту;

Давидюк Тетяна Вікторівна,

доктор економічних наук,

професор кафедри економічного аналізу та обліку;

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

НЕФОРМАЛІЗОВАНІ ПОКАЗНИКИ ПРИ ОЦІНЮВАННІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Стратегічний розвиток України пов'язаний з економікою, що основана на знаннях. В економіці знань підприємства для забезпечення своїх конкурентних переваг повинні виконувати такі завдання:

– забезпечення умов для створення і реалізації плану розвитку підприємства, враховуючи його стратегічний напрям та досягнення першості у підприємницькій діяльності;

– оцінювання успіху підприємницької діяльності на основі фінансових і нефінансових стратегічних, тактичних і оперативних показників діяльності підприємства;

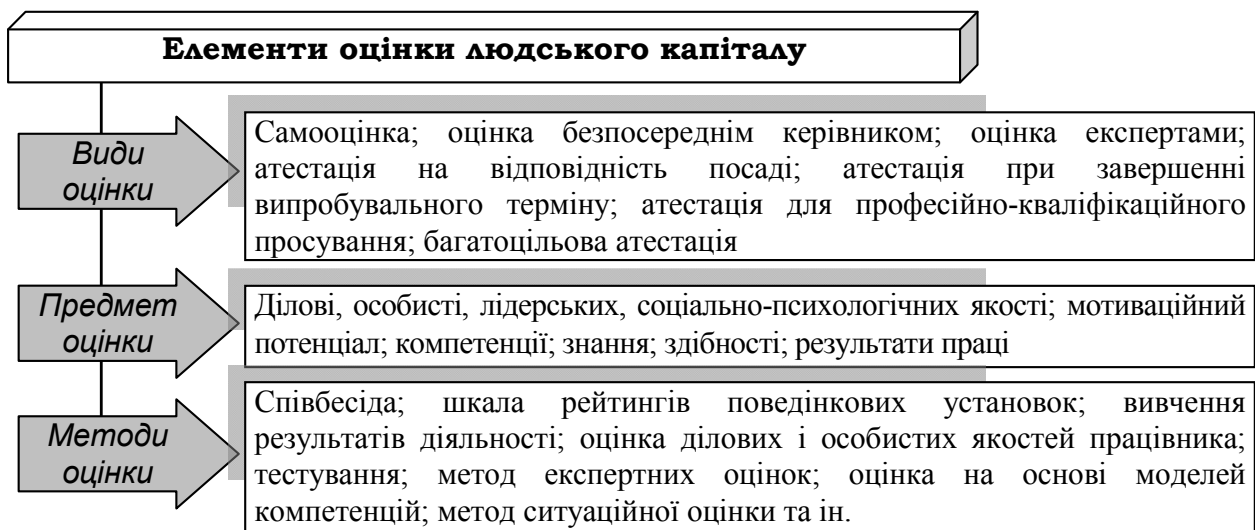
– ефективне використання потенціалу набутих знань працівників.

При оцінюванні рівня людського капіталу підприємства враховують цінність працівників, інтенсивність використання їх знань, умінь, кваліфікації, ступінь закріплення відповідних складових людського капіталу за підприємством. Як вказує Л. Едвінссон, кожного фахівця підприємства слід розглядати як інтелектуального носія творчих дій, здатного досягати заданого економічного результату при виконанні певних робіт в необхідний час на своєму робочому місці. Шлях до видатних досягнень в роботі лежить через визначення й удосконалення унікальних особистих умінь і навичок [5, с. 185].

Найбільш поширеною з-серед використовуваних сьогодні методик є методика вимірювання людського капіталу, побудована на неформалізованих або якісних показниках. Неформалізовані показники застосовуються з метою вивчення сукупності характеристик співробітників компанії, залучених у процес господарської діяльності, які створюють доходи підприємства (рис. 1).

Облік результатів праці охоплює весь персонал, оскільки він є основою системи оплати праці. Результати праці службовців визначаються рівнем виконання норм.

Також застосовується методика оцінювання рівня внеску працівника в діяльність компанії: результати праці співвідносяться не з індивідуальними плановими показниками, а з більш загальними формальними вимогами. Опис рівня внеску здійснюється не за окремими виконавцями, а за посадовими групами працівників.

Рис. 1. Види, предмет та методи оцінювання людського капіталу при використанні неформалізованих показників

Оцінювання результатів праці проводиться шляхом порівняльного аналізу планованих і фактичних результатів праці за допомогою розроблених на етапі атестації робочих місць параметрів і критеріїв (вимог до результатів виконання посадових функцій). Його результати дозволяють побудувати ефективну систему його оплати.

Оцінка ділових і особистих якостей працівника характеризує його діяльність за критеріями, що відповідають уявленням про те, як слід виконувати свої обов'язки і які якості потрібно проявити, щоб досягти максимальної результативності праці (оцінка за факторами результативності). До таких якостей, передусім, належать професійні та виробничі навички, а також психологічні здібності працівників.

При оцінюванні ділових і особистих якостей працівників важливе значення має зворотний зв'язок, тобто необхідність доведення отриманих результатів до самих працівників, щоб вони могли зіставити свої успіхи з офіційною оцінкою.

Залежно від стратегічних завдань підприємства розробляється система управління персоналом, визначаються навички і уміння, якими повинні володіти працівники та ін. Детальне опрацювання і модернізація цієї системи управління людським капіталом призводить до того, що працівники краще виконують свої функції, що сприяє зростанню прибутку та інших фінансових показників, а відтак ринкової вартості компанії.

Зарубіжними вченими [1; 6] систематизовано найбільш відомі підходи до вимірювання й оцінювання інтелектуального капіталу, зокрема, людського (табл.).

Таблиця

Підходи до оцінювання інтелектуального та людського капіталу

Назва підходу	Сутність підходу
Навігатор «Скандія»	Виділяється 30 ключових індикаторів. На додаток до традиційних фінансових показників вони включають клієнтський напрям, напрям процесів, людський напрям і напрями розвитку/оновлення. Індикатори людського напрямку включають: плинність кадрів, частку менеджерів, частку жінок-менеджерів і витрати на освіту одного працівника.
Невидимий баланс (KonradGroup)	Інтелектуальний капітал поділяється на індивідуальний і структурний капітал. Індикатори індивідуального капіталу: професійні навички і майстерність ключових співробітників, а також їх освіта, досвід тощо.
Модель Б. Лева «ValueChainBlueprint»	Побудована на інноваційній активності підприємства та включає дев'ять груп показників: внутрішня здатність до оновлення (дослідження, розвиток персоналу, організаційні процеси); накопичений потенціал (закуплені технології, інвестиційна діяльність); ділова мережа (альянси, спільні підприємства, інтеграція клієнтів і постачальників); інтелектуальна власність; технологічна реалізація інновацій (клінічні тести, дозволи, прототипи); діяльність в Інтернеті (трафік на сайті, замовлення онлайн, альянси в Інтернет); клієнти (маркетингові альянси, вартість бренда, цінність клієнтів, відтік клієнтів); ефективність (збут, прибуток, частка ринку, частка нових продуктів, продаж ліцензій); перспективи зростання (передбачає зростання результатів, заплановані ініціативи тощо).

Підхід до оцінювання, запропонований Б. Левом, характеризується автором таким чином: «Я розробив спосіб оцінки активів знань, інтелектуального прибутку, а також прибутку від знань. Розрахунок починається з показника, який я називаю “нормалізованим прибутком”, що відображає минулі й майбутні доходи <...> Мій підхід враховує минуле. Але я також враховую розроблені колективними зусиллями прогнози аналітиків. Спираючись на ці прогнози, я створюю середню, яку і називаю нормалізованим прибутком. З цього нормалізованого прибутку я потім віднімаю середній доход від матеріальних і фінансових активів, враховуючи, що ці активи взаємозамінні <...> і те, що залишається, я визначаю як прибуток від знань» [1, с. 54].

Б.Лев застосував запропонований ним підхід в декількох компаніях. За розрахунками дослідника, “Microsoft” володіє активами знань на суму 211 млрд. дол.; активи знань “Intel” коштують 170 млрд дол., а “Merck & P” – 110 млрд. дол.

В Україні є підприємства, які отримали державне визнання оцінки людського капіталу. Так, державним департаментом інтелектуальної власності України видано свідоцтво про реєстрацію авторського права на процес комплексного оцінювання освітньо-кваліфікаційного рівня (сертифікації) персоналу ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» [4, с. 20].

Як відмічає професор В. Жук, запровадження методології оцінювання нематеріальних активів, адекватної сучасним економічним умовам господарювання, забезпечить належну інформаційну базу про вартість підприємства та окремих його активів для прийняття управлінських та інвестиційних рішень [3, с. 447].

Якісні характеристики конкретного співробітника є невід’ємною частиною вартісної оцінки його людського капіталу, оскільки саме наявність таких якісних характеристик як здатність мислити, використовувати навички і досвід в поєднанні з інтуїцією є невід’ємною частиною людського капіталу працівників компанії.

Неформалізовані показники є важливою ланкою в системі методів оцінювання людського капіталу, оскільки вони дають найбільш об’єктивну оцінку якісних складових людського капіталу, проте обмеження тільки цими прийомами не дозволяє отримати вартісну оцінку людського капіталу в цілому, оцінити його місце у формуванні вартості бізнесу, а також розрахувати фінансові характеристики людського капіталу. Неформалізовані прийоми оцінювання людського капіталу є суб’єктивними і можуть використовуватися тільки в окремих компаніях. Через це їх результати є непорівнянними, що зводить їх до спроби обґрунтованого управління людським капіталом, але не вартісної оцінки.

Список використаних джерел

1. Андриссен Д. Невесомое богатство. Определите стоимость вашей компании в экономике нематериальных активов / Д. Андриссен, Р. Тиссен; пер. с англ. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 304 с.
2. Давидюк Т. В. Розвиток бухгалтерського обліку людського капіталу: теорія і методологія : [моногр.] / Т. В. Давидюк. – Житомир : ЖДТУ, 2011. – 508 с.
3. Жук В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки : [моногр.] / В. М. Жук. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 648 с.
4. Скударь Г. М. Развитие персонала – необходимое условие повышения конкурентоспособности современного промышленного предприятия (на примере ЗАО «НКМЗ») / Г. М. Скупар // Непрерывное профессиональное развитие персонала – основа профобразования будущего Персонала-технологии XXI. – 2007. – 56 с.
5. Эдвинссон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях / Л. Эдвинссон. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 248 с.
6. Rodov I. FiMIAM: financial method of intangible assets measurement / I. Rodov, Ph. Leliaert // Journal of Intellectual Capital. – 2002. – No 3. – P. 323–336.

*Маршавін Юрій Миколайович,
доктор економічних наук,
професор кафедри управління персоналом та економіки праці;
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАЗИС ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ: ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ

Протягом усього періоду ринкової трансформації в Україні реалізується відверто спрощена політика на ринку праці, яка в основному зводиться до питань діяльності державної служби зайнятості. Про це свідчать чисельні спроби її реформування: спочатку в центральний орган виконавчої влади (2012 р.), потім в Національне агентство зайнятості (2014–2015 рр.), а також зміни керівників (за 5 років змінилося 6 очільників служби). Влада бачить своє основне завдання в тому, щоб «реально боротись з безробіттям» [1]. Але зводити зміст державної політики зайнятості лише до «боротьби з безробіттям», оцінювати стан такого багатогранного ринку, як ринок праці, його різноманітні сторони, прояви та властивості лише за рівнем безробіття є абсолютно необгрунтованим. На переконання автора, сучасний стан ринку праці в Україні можна охарактеризувати як кризовий.

І справді, останніми роками постійно падає рівень зайнятості населення віком 15–70 років¹, зокрема за період 2013–2016 рр. – з 60,2,% до 56,3% [2, с. 52], більш ніж у два рази зменшився розмір середньої реальної заробітної плати. Величезні масштаби тіньової зайнятості та зовнішньої трудової міграції багато років спричиняють проблеми з наповненням бюджетів і фондів державного соціального страхування (перш за все, пенсійного), унеможливають реалізацію соціальних програм, особливо у сферах освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства. Майже 40% робітників зайняті на робочих місцях з переважно ручною працею [3, с. 7], низька якість робочих місць обумовлює зниження попиту на кваліфіковану робочу силу та спричиняє декваліфікацію працівників. Фізично і моральне застаріле обладнання й устаткування призводять до зниження продуктивності праці, унеможливають випуск конкурентоспроможних товарів для внутрішнього і зовнішнього ринків. Через відсутність потрібних професійних компетентностей і слабку мотивацію до праці рівень безробіття серед молодих людей у віці до 25-ти років у два рази перевищує безробіття серед усього населення. Негативні тенденції у сфері зайнятості загострюються через демографічні проблеми, що призводить до погіршення співвідношення кількості зайнятих осіб і чисельності пенсіонерів.

На думку автора, основна причина сучасної кризи ринку праці полягає не лише у втраті значного економічного потенціалу в результаті тимчасової окупації Криму, частини Донецької і Луганської областей та необхідності витратити людські, матеріальні та фінансові ресурси на проведення антитерористичної операції на Сході України, а у багаторічних помилках у визначенні змісту державної політики зайнятості та її реалізації.

Дж. М. Кейнс ще у 1930-х рр. довів, що за визначеної величини схильності суспільства до споживання, рівноважний рівень зайнятості визначається величиною поточних інвестицій [4, с. 33]. Ця ідея для нашої країни набуває особливої актуальності, оскільки ступінь зносу основного капіталу давно перевищив критичний рівень² і у 2014 р. досяг 83,5% [5, с. 252], при цьому нанівець зведений процес його оновлення: за нинішніх темпів для повного оновлення виробничого апарату потрібно 50–60 років.

Кейнсіанське положення про пріоритетність інвестиційного базису для подолання кризи в сфері зайнятості підтверджується емпіричними даними. Аналіз змін кривих, що ілюструють динаміку рівня зайнятості населення і капітальних інвестицій (значення останніх обраховано у порівняльних цінах 2000 р.), свідчить про їх досить близький характер (рис. 1, за даними [14; 15]).

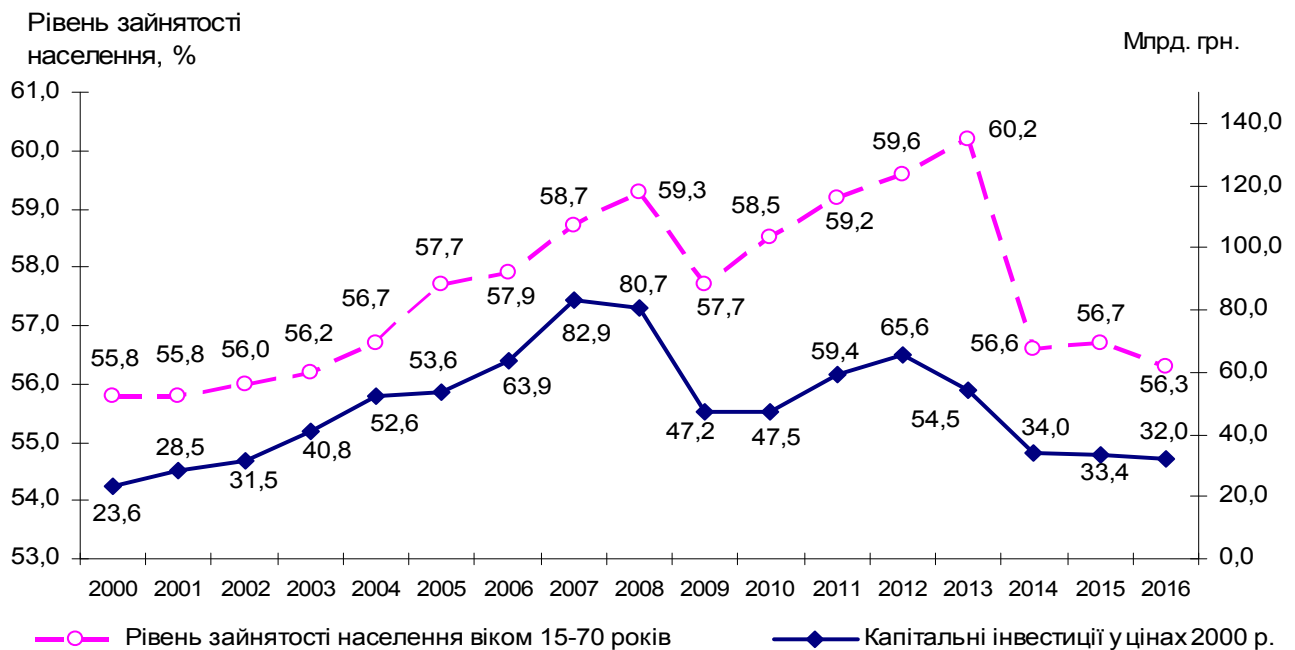
Окремі випадки незбігання в часі та різновекторності змін зазначених показників пояснюється так. По-перше, підприємствам для «перетворення»

---

¹Наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, частини Донецької і Луганської областей та зони проведення антитерористичної операції.

²Зазначимо, що у зв'язку з прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України від 25.06.2014 р. № 200 "Про утворення акціонерного публічного товариства "Українська залізниця" у частини передачі/надходження та оцінки основних засобів" відбулася переоцінка залишкової вартості основних засобів у транспортній галузі у бік зростання у 3,5 рази. У результаті загальний знос основних засобів в економіці статистично значно скоротився і склав 60,1% у 2015 р.

інвестиційних коштів у фізичні робочі місця потрібен час на придбання, монтаж і наладку обладнання, пошук постачальників і ринків збуту, добір працівників, їх навчання тощо. Все це спричиняє відставання зміни показників зайнятості від змін інвестиційних витрат на 1–2 роки. По-друге, на рівні зайнятості віддзеркалюється низка неекономічних чинників, наприклад демографічних (зміна чисельності населення в окремих вікових групах), інституціональних та ін.

Рис. 1. Динаміка рівня зайнятості населення віком 15–70 років та обсягів капітальних інвестицій

Зокрема, під час світової фінансово-економічної кризи в законодавство України було внесені зміни, за якими частина членів особистих селянських господарств, які раніше вважалися незайнятими особами, віднесена до зайнятого населення [6], що статистично збільшило цей показник. Але навіть з урахуванням цих обставин висока залежність кількості зайнятого населення від обсягів капітальних інвестицій підтверджується розрахунками коефіцієнта парної кореляції – добутку моментів Пірсона, який дає змогу виявити силу лінійної залежності між цими величинами. Розрахунки показали, що коефіцієнт парної кореляції між рівнем зайнятості населення віком 15–70 років та обсягом капітальних інвестицій становить 0,80, що свідчить про високий ступень залежності показників.

За розрахунками Національного інституту стратегічних досліджень, створення одного фізичного робочого місця³ коштує у середньому 15,4 тис. євро [7], отже, для створення фізичних робочих місць лише для реальних безробітних (1,5–2,0 млн. осіб) потрібно понад 650–900 млрд грн, що у 2,5 раза перевищує величину щорічних капітальних інвестицій останнього періоду.

³Під фізичним робочим місцем автор розуміє сукупність певної частки фізичного простору та відповідного обладнання і устаткування, що призначається для виробництва товарів і послуг.

На думку автора, повільні темпи інвестиційного процесу пов'язані, перш за все, з невиправдано низькою часткою у складі інвестиційних витрат позикового капіталу (2014 р. – 8,8%; 2015 р. – 7,3%; 2016 р. – 7,1% [8, с. 194]). Звідси випливає, що для подальшого зростання обсягу капітальних інвестицій потрібне удосконалення державної грошово-кредитної політики, спрямованої на зниження відсоткових кредитних ставок, які значною мірою визначаються співвідношенням попиту і пропозиції на грошовому ринку. Для збільшення пропозиції грошей комерційними банками недостатньо використовується такий потужний внутрішній ресурс, як гроші населення. Відповідно до інформації НБУ, у 2016 р. населення зберігало у комерційних банках у гривневому еквіваленті майже 444 млрд.грн., поза банківською системою – ще 314 млрд.грн. і 82 млрд. дол. США [9; 10]. Сумарно цей невикористаний фінансовий ресурс досягає майже 2,5 трлн грн. Його залучення у банківську сферу збільшило б кредитний ресурс у 5,6 раза і спричинило б значне зниження кредитної ставки.

Але заощадження коштів у комерційних банках не є привабливим для населення через високий ступінь ризику. Банківські кризи середини 1990-х рр. і 2008–2009 рр. значно підірвали довіру населення до них. Але найбільш сильний удар по авторитету банківської системи нанесла політика так званого її оздоровлення у 2014–2017 рр., у результаті якої ліквідовано понад 90 комерційних банків і багато тисяч громадян втратило свої заощадження.

Результати аналізу свідчать, що надії на активізацію інвестиційної діяльності за рахунок іноземних капіталовкладень поки ще не обґрунтовані: їх частка у загальному обсягу інвестицій наразі коливається близько 3,0% [8]. І причина тут також не лише у військових діях, які вимушена вести Україна на Сході.

Добре відомо, що іноземні інвестиції «йдуть слідом» за вітчизняними, а вони у цьому сенсі не служать позитивним прикладом. Більш того, має місце зворотне явище: вітчизняні інвестори спрямовують свої кошти за кордони України. Так, прямі інвестиції з України в економіку інших країн (близько 90% – у країни ЄС) перевищили на кінець 2013 р. 6,5 млрд. дол. США [11, с. 251]). Але фактично втрати вітчизняних фінансових ресурсів є набагато більшими. За даними розташованої у Вашингтоні організації Global Financial Integrity (GFI), за період 2004–2013 рр. витік коштів з України щорічно складав у середньому 11,6 млрд. дол. США [12]. З цими даними корелює інформація міжнародної неурядової організації Tax Justice Network щодо виведення за 1990–2012 рр. з української економіки в офшори 167 млрд. дол. США [13].

Отже, основною причиною кризових явищ у сфері зайнятості є незначні обсяги капітальних інвестицій через низьку інвестиційну привабливість нашої країни, ненадійність банківської системи, витікання грошей за кордони, зокрема в офшорні зони. Застосування інвестиційних інструментів для розвитку ринку праці потребує, перш за все, використання таких внутрішніх джерел фінансових ресурсів, як кошти населення і вітчизняного бізнесу. Поряд з підвищенням гарантій збереження законних інвестицій, необхідно посилення надійності банківської системи через застосування повного страхування депозитних внесків, розроблення та встановлення реальних перешкод проти витікання

грошей за кордон, застосування механізмів їх повернення в Україну у разі набуття злочинним шляхом.

Список використаних джерел

1. Виступ Прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана під час представлення Програми діяльності Кабінету Міністрів України на засіданні Верховної Ради України 14.04.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248960681&cat_id=24427
2. Основні показники ринку праці (річні дані) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/ean/ean_u/osp_rik_b_07u.htm
3. Програма гідної праці МОП для України на 2016–2019 роки. [Електронний ресурс]– Режим доступу : <mlsp.kmu.gov.ua/document/189004/1.doc>
4. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелеос АРМ, 1999. – 262с.
5. Статистичний щорічник України за 2015 рік [Електронний ресурс] / за ред. І. М. Жук – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/11zb_2015_ukr.zip
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення : Закон України від 25 12. 2008 р. №799– VI.
7. Створення нових робочих місць в Україні: результати та перспективи: Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.old.niss.gov.ua>
8. Інвестиції в основний капітал за 1995–2011 рр., капітальні інвестиції за видами активів за 2010–2015 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm
9. Компоненти грошових агрегатів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/files/3.1-Monetary_Statistics.xls
10. Міжнародна інвестиційна позиція (за методологією КПБ6). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208377>
11. Статистичний щорічник України за 2013 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики, 2014. – 533 с.
12. New Study: Illicit Financial Flows Hit US\$1.1 Trillion in 2013 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.gfintegrity.org/press-release/new-study-illicit-financial-flows-hit-us1-1-trillion-in-2013>
13. Київ, Дніпропетровська і Донецька області відраховують найбільше податків до бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance,23.07.2012>
14. Інвестиції в основний капітал за 1995–2011 рр. Капітальні інвестиції за видами активів за 2010–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm
15. Основні показники ринку праці (річні дані) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/rp/ean/ean_u/osp_rik_b_07u.htm

*Матвєєва Наталя Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку;
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ПІДПРИЄМНИЦТВО В СФЕРІ ЖИТЛОВИХ ПОСЛУГ ЯК БІЗНЕС-ОДИНИЦЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Однією з найактуальніших проблем останнього десятиріччя є реформа житлово-комунальної галузі в Україні. Однак фактичних здобутків на сьогоднішній день не так багато. Негайним питанням реформи в демократичних країнах є розвинутий інститут власності та створення конкурентного середовища. Тільки поява відповідального власника, замовника, інвестора і контролера (тобто об'єднання співвласників багатоквартирних будинків – ОСББ) як бізнес-одиниці забезпечує якісну конкуренцію між надавачами послуг на ринку регіону, справедливого і економічно обґрунтованого тарифоутворення, стандартизації та обліку житлово-комунальних послуг.

Головною метою розвитку житлово-комунального господарства зазначено підвищення якості і надійності надання житлово-комунальних послуг, забезпечення ефективності функціонування житлово-комунального комплексу, стимулювання процесів енерго-, ресурсозбереження, формування нової системи управління галуззю. Галузь житлово-комунального господарства (ЖКГ) має величезні резерви в економії енергоресурсів, може навіть стати прибутковою, однак лише за умови застосування сучасних методів управління, а саме створення конкурентного середовища у галузі. Слід звернути увагу на те, що більшість підприємств є монополістами, але така сфера як житлова може стати майданчиком для функціонування бізнес-одиниць, а саме створення конкурентного ринку керуючих компаній – ОСББ.

Цілі розвитку бізнес-одиниць малого підприємництва у сфері ЖКГ визначаються необхідністю переведення ЖКГ на ринкові принципи функціонування для забезпечення населення необхідною якістю і кількістю житлово-комунальних послуг.

Для реалізації підтримки суб'єктів бізнес-одиниць у сфері ЖКГ необхідні:

1. Демоніполізація обслуговування муніципального житлового фонду і формування ринку послуг через створення ефективних механізмів управління муніципальним житловим фондом шляхом чіткого виділення функцій власника житлового фонду (муніципалітету) і делегування ним на конкурсній основі функцій управління і обслуговування муніципальної нерухомості спеціалізованими організаціями.

2. Розвиток професійного бізнесу у сфері управління житловою нерухомістю. Формування служби замовника (управляючої компанії) як

суб'єкта ринкових відносин для реального розвитку конкуренції в муніципальному житловому господарстві.

3. Створення рівних умов для залучення до управління муніципальним житловим фондом організацій різних форм власності.

4. Проведення конкурсного відбору підрядників для поточного обслуговування житла, проведення капітального ремонту, виконання спеціалізованих робіт (обслуговування ліфтового господарства, вивезення сміття тощо) з метою розвитку конкуренції серед підрядних організацій на отримання замовлення на обслуговування житла від управляючої компанії.

5. Створення бізнес-інкубаторів для ведення діяльності обслуговуючих організацій і підприємців. Організація ательє прокату обладнання. Створення єдиної інформаційної бази про організації у сфері ЖКГ, їх послуги і ціни.

Ключовою рушійною силою забезпечення соціально-економічного розвитку виступає приватний сектор. У країнах Євросоюзу найбільший обсяг реалізованої продукції та зайнятість забезпечують великі підприємства та мікропідприємства. У Харківській області ключову роль у формуванні ділового середовища відіграють середні та великі підприємства. Вони забезпечують найбільші обсяги реалізованої продукції та зайнятість. Переважними сферами спеціалізації великих та середніх підприємств є переробна промисловість (енергетичне, сільськогосподарське машинобудування), аграрне виробництво та перероблення; освіта (навчання для іноземців та формування освітньої інфраструктури); постачанні електроенергії, газу води.

Основна частина ОСББ є порівняно новою організаційною формою суб'єктів господарювання в Україні, виникнення якої пов'язано, насамперед, із питаннями права власності на житло, управління та обслуговування житла. Саме створення такого об'єднання дозволяє власникам житла самостійними зусиллями спільно вирішувати питання належного утримання та використання майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів. Створення ОСББ у межах єдиного комплексу нерухомого майна, що включає земельні ділянки і розташовані на них житлові будинки, є також одним із ефективних засобів захисту прав власника житла та організації управління багатоквартирними житловими будинками з різними власниками окремих приміщень. В Україні статус ОСББ визначається Законом України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 01.01.2002 р., згідно з яким ОСББ – це юридична особа, створена власниками приміщень для сприяння використання їхнього власного майна та управління, утримання і використання неподільного та загального майна [1]. Слід також відзначити, що згідно із законодавством виникнення права спільної власності на спільне майно у багатоквартирному будинку зі створенням об'єднання співвласників багатоквартирного будинку не пов'язується. Особа стає співвласником цього майна лише внаслідок набуття права власності на квартиру в будинку. Слід підкреслити, що ОСББ має визначені законом повноваження щодо прийняття рішень з питань володіння, користування і розпорядження спільним майном у такому будинку. ОСББ є юридичною особою, створеною для ефективної реалізації прав співвласників загальної сумісної власності будинку. Проте

ОСББ не є ні громадською організацією, ні органом самоорганізації населення і не є суб'єктом підприємницької діяльності – це окрема категорія юридичних осіб.

При виборі орієнтирів для порівняльного аналізу та розроблення рекомендацій щодо перспектив розвитку ОСББ в Україні доречно звернутися до досвіду країн Східної Європи, які, як і Україна, зробили перехід від директивного управління плановим народним господарством до ринкової економіки. У загальному комплексі проблем ринкових перетворень в країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) житловий сектор спочатку опинився на периферії реформ. З одного боку, це пояснюється тим, що вся увага була зосереджена на пріоритетних завданнях лібералізації економіки, створення багатоукладних форм власності, ринку праці, капіталу та інших структур адекватних ринку. З іншого – у ряді країн певні зміни в житловому господарстві почали відбуватися ще до переходу до ринку. Перехід до ринкової економіки призвів у всіх країнах регіону до необхідності суттєвого перегляду житлової політики [2]. Зараз у Європі відбуваються трансформація житлового фонду і зміна форм власності. У більшості країн це не тільки і не стільки приватизація, що пройшла в країнах ЦСЄ, скільки передача багатоквартирних муніципальних будинків іншим домовласникам цілком. Найбільший досвід та успіх у розвитку ОСББ має Естонія, чия влада обрала найрадикальніший спосіб реформування ЖКГ – повну його приватизацію, яка тривала 12 років.

Житловий фонд в Естонії зараз практично повністю знаходиться в приватних руках (близько 98% міських квартир належить при ватним особам, кооперативам або фірмам, 2% – державному соціальному житловому фонду). В абсолютній більшості будинків існують або квартирні товариства (КТ – об'єднують власників квартир, які є аналогом українських ОСББ), або житлові товариства (ЖТ – колишні житлові кооперативи, яким формально належать квартири; їх кількість невелика – в 20 разів менше, ніж КТ). Ці товариства отримали будинки на баланс і управляють ними, тобто організують утримання і ремонт житлових будівель. Остання обставина принципово відрізняє Естонію від сусідів: у Латвії та Литві питаннями експлуатації житлового фонду досі в основному займається міська влада. Досліджуючи досвід розвитку житлово-комунальних послуг Естонії, необхідно відмітити, що створення інституту квартирних товариств було єдиним вірним рішенням для налагодження нормального управління будинками. Характерно, що відразу після появи квартирних товариств витрати на утримання та ремонт житлових будинків різко скоротилися – у середньому не менш ніж на 30–35%. Поява безлічі незалежних замовників (товариств) стимулювала створення багатоцільового ринку послуг у сфері ЖКГ, породило сильну конкуренцію на ринку будівельних і ремонтних послуг, де сьогодні вже діють десятки малих, середніх і великих фірм. Для управління будинком ОСББ наймають спеціалізовані фірми або фізичних осіб, що мають спеціальні ліцензії, які видає (з дозволу Міністерства освіти) Союз кооперативних товариств Естонії випускникам курсів менеджерів [3]. Слід зазначити, що реформування ЖКГ в Естонії через створення ОСББ стало можливим через те, що розмір квартирної плати

встановлюють самі мешканці на загальних зборах товариства. Будинкове самоврядування стимулює мешканців і до економії. Таким чином, можна зробити висновок, що сучасна система ЖКГ в Естонії стала можливою завдяки двом обставинам: масовому об'єднанню мешканців у квартирні товариства (ОСББ) і догляду держави за сферою ЖКГ.

Перевагами створення ОСББ можна вважати такі:

1. Зростання якості надаваних послуг.
2. Захист права власника.
3. Можливість контролю за розміром квартплати.
4. Контроль за раціональним використанням коштів.
5. Збільшення вартості квартир у конкретному будинку.
6. Отримання права розпоряджатися прибудинковою територією.
7. Трудовий внесок мешканця може бути зарахований у рахунок квартплати.

8. Всі дотації, які сьогодні держава виділяє ЖЕКам, надходитимуть на рахунок об'єднання.

9. Можливість усунення всіх протиріч, що виникли при приватизації житла.

Підсумовуючи аналіз державної політики в напрямку формування ефективного власника житла (чи радше проектів державної політики), можна говорити про великий обсяг проведеної підготовчої роботи, яка може служити якісно новою базою для справжньої реформи. Однак, говорячи про перспективи впровадження її на практиці, повертаємося до основних причин, які можуть «загальмувати» всі ініціативи – викривлене розуміння власності громадянами та політичні маніпуляції житлово-комунальними питаннями замість реальних кроків. Тому тільки консолідовані дії органів державної влади, місцевого самоврядування та лідерів громадської думки можуть подолати ці перепони і створити умови, за яких поява ефективного власника житла стане вигідною і для людини, і для держави. Отже, тільки створення конкурентного середовища за участю бізнес-одиниць – ОСББ поліпшить та прискорить реформування галузі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29.11.2001 № 2866-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>.

2. Димченко О. В. Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління : [моногр.] / О. В. Димченко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2009. – 356 с.

3. Дорофійенко В. В. Создание и организация деятельности объединений совладельцев многоквартирных домов (ОСМД) – основа реформирования управления жилищным хозяйством / В. В. Дорофійенко, В. И. Логвиненко, И. Н. Осипенко. – Донецк : ВИК, 2014. – 240 с.

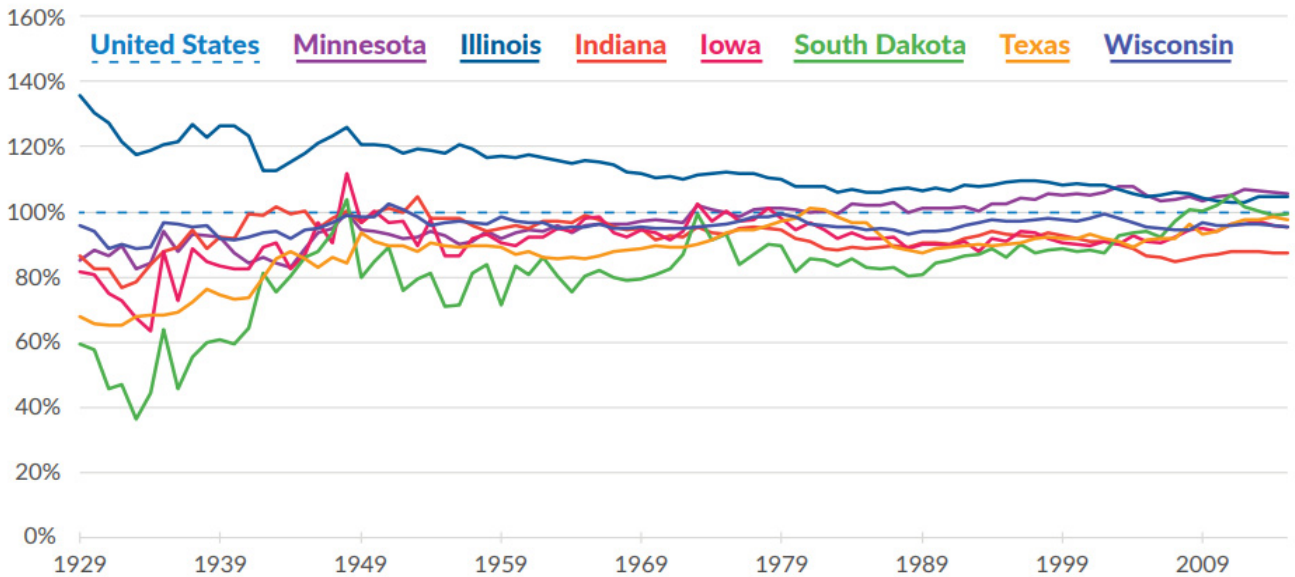
СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів свідчить про посилення тенденції до децентралізації бюджетної системи. Місцеві бюджети є фінансовим планом формування та використання бюджетних ресурсів місцевими органами влади з метою забезпечення основних функцій, що є об'єктивною необхідністю досягнення сталого соціально-економічного розвитку країни. Місцеві бюджети ратифікуються місцевими органами управління та є невід'ємною частиною державного бюджету кожної країни.

Актуальність дослідження та його наукова значимість зумовлена тим, що неефективність діючої системи формування та використання бюджету спричинює ряд економічних проблем, що, в свою чергу, відображаються на життєвому рівні населення. Особливу увагу необхідно звернути на питання функціонування податкової системи. У контексті вищезазначеного необхідним є вивчення світових тенденцій розвитку бюджетної системи. Вважаємо за доцільне проаналізувати та порівняти диверсифіковані економічні показники, такі як дохід на одну особу населення й податкове навантаження штату Міннесота з іншими штатами США.

Міннесота – штат на півночі Середнього Заходу США. Податковий кодекс країни – це багатогранна система з багатьма рухомими частинами, і Міннесота не є винятком. Вона відома своїм соціальним та політичним різноманіттям, значною громадською активністю та вважається одним із найосвіченіших штатів Америки.

Проаналізуємо особистий дохід на одну особу населення (1929–2015 рр.) як ключовий показник економічного добробуту країни (рис. 1). За даними рисунку видно, що протягом багатьох років дохід на одну особу населення в Міннесоті був нижчим, ніж у середньому в США. У 1929 році особистий дохід на одну особу населення в штаті Міннесота становив 85% від середнього по країні і був нижче показників Іллінойсу, Вісконсіна та Індіани. Проте починаючи з 1970-х років, дохід Міннесоти демонстрував позитивну тенденцію до зростання. Сучасний стан розвитку Міннесоти демонструє зростання доходів на одну особу населення до 106% від середнього показника в національній валюті, що перевищує прибуток окремих штатів США.

Рис. 1. Особистий дохід на одну особу населення Міннесоти та ряду інших штатів США щодо середнього рівня по країні (1929–2015 рр.), %

Джерело: *Minnesota Illustrated: A Visual Guide to Taxes & The Economy*

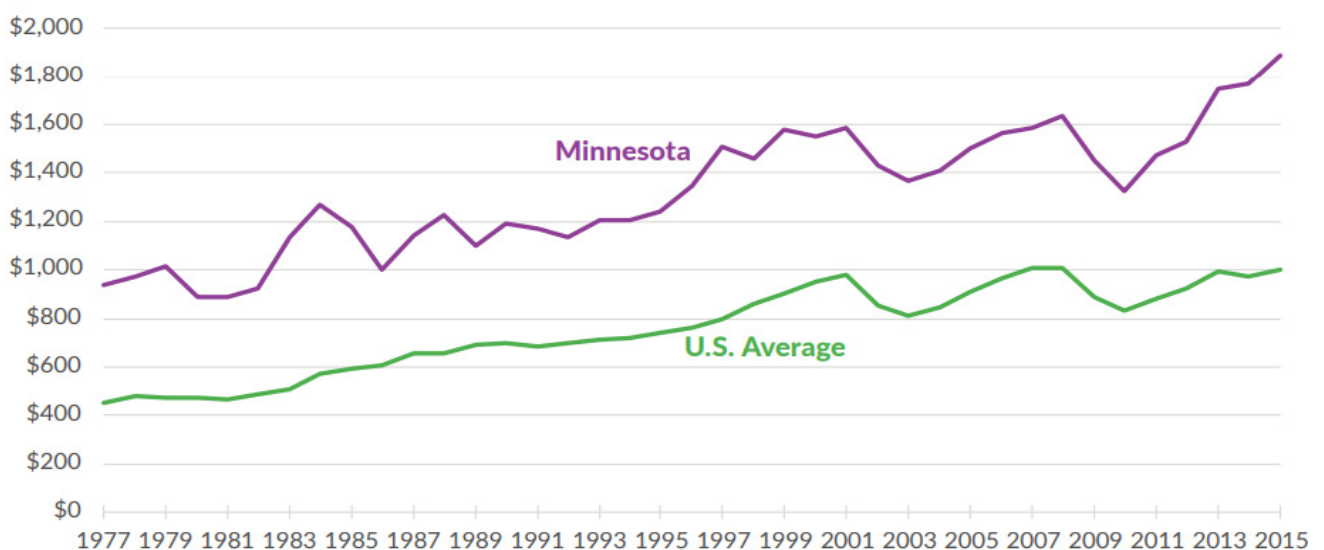
Наступним ключовим показником розвитку бюджету країни є податкові надходження, що складають основу наповнення державного та місцевих бюджетів. Податковій системі штату Міннесота притаманні ознаки уніфікації та диверсифікації. Державні та місцеві органи влади Міннесоти покладаються на різноманітні податки для фінансування операцій, а саме, прибутковий податок, податок на майно, акциз, податок на нерухомість та інші. Міннесота отримує трансфертні платежі від Федерального уряду. Проте порівняно з іншими штатами США загальна величина надходжень є низькою. В цілому мешканці штату Міннесота стикаються з високим державним і місцевим рівнем податкового навантаження.

Вище було зазначено, що система оподаткування в Сполучених Штатах Америки є доволі складною. Така ситуація зумовлена тим, що США є федеративною республікою, що передбачає чітке розмежування федеративного уряду та урядів штатів. У центрі системи федеральних податків знаходиться індивідуальний прибутковий податок (Personal income tax). Аналогом цього податку в Україні є податок на доходи фізичних осіб. Платники індивідуального податку діляться на чотири категорії: самотні фізичні особи; подружні пари, які сплачують податки спільно; члени сімей, які виплачують податок самотійно; глави домогосподарств. Поріг доходу для застосування максимальної ставки для всіх категорій платників єдиний, а для мінімальної ставки різний. У найбільш непривілейованому становищі знаходяться неодружені, що, можливо, є ознакою певної демографічної політики, здійснюваної через фіскальні заходи [2].

Важливим моментом для розуміння податкової системи США є розмежування федеративного індивідуального прибуткового податку та

індивідуального прибуткового податку штатів. Уся система оподаткування в США є прогресивною, при цьому застосовується складна прогресія. Це означає, що оподатковуваний дохід платника поділяється на податкові розряди. Кожен такий розряд існує самостійно та обкладається окремо за своєю ставкою, яка не залежить від загального розміру оподатковуваного доходу. Встановлення такої ставки пояснюється тим, що особи, які мають більший дохід, мають також і більшу можливість сплачувати податки без значних жертв. Тобто ті кошти, які вони могли б витратити на новий будинок, машину тощо, вони віддадуть державі у вигляді сплати податку. Особи з меншим доходом повинні будуть жертвувати більш необхідними для життя речами [3].

Персональні прибуткові податки штатів не регулюються законами, що застосовуються до федеративних податків. Податки штатів збираються урядом кожного штату окремо, тобто немає однієї системи, яка охоплювала б податки для всіх 50 штатів. Через це податки штатів будуть відрізнятися залежно від того, де платник живе, працює, купує, інвестує тощо [3]. Ураховуючи вищезазначене, проаналізуємо рівень надходжень прибуткового податку штату Міннесота та США (рис. 2).

Рис. 2. Сукупний прибутковий податок, штат Міннесота та США (1977–2015 рр., дол. США в цінах 2015 р.)

Джерело: *Minnesota Illustrated: A Visual Guide to Taxes & The Economy*

За даними рис. 2 видно, що з 1977 р. величина прибуткового податку на одну особу населення в Міннесоті подвоїлася до 1 889 доларів США з урахуванням інфляції. Спостерігається стійка тенденція до зростання надходжень такого податку до бюджету.

У контексті вищезазначеного можна зробити висновок, що спостерігається стійка позитивна тенденція до покращення соціально-економічних індикаторів розвитку США, зокрема штату Міннесота. Тому особливо необхідним є подальше поглиблене дослідження проблем формування державного та

місцевих бюджетів економічно розвинених країн світу з метою імплементації в Україні ключових ідей сталого розвитку бюджетної системи.

Список використаних джерел

1. Minnesota Illustrated: A Visual Guide to Taxes & The Economy [Electronic resource]. – Access mode : <https://taxfoundation.org/minnesota-illustrated-a-visual-guide-to-taxes-the-economy/>- Назва з екрана
2. Податкова система Сполучених Штатів Америки / Асоціація платників податків України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.appu.org.ua/main2/shkola_platnyka_podatkiv/vse_pro_podatki/zarybizhnyu_dosvid/USA.html- Назва з екрана
3. Гречана В. Податки на американський лад. Загальні засади оподаткування в США індивідуальним прибутковим податком / Всеукраїнське щотижневє професійне юридичне видання «Юридична газета» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/podatkovapraktika/podatki-na-amerikanskiy-lad.html>- Назва з екрана

*Микитенко Альона Михайлівна,
магістрант,*

*спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:*

*Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач*

*кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний стан справ у сфері банківського кредитування свідчить про наявність ряду проблем, що є наслідком фінансово-економічної та політичної кризи в Україні. Ураховуючи те, що кредити виконують найважливішу роль у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці, питання вивчення проблемних аспектів банківського кредитування набуває особливої актуальності у сучасних умовах.

Кризові явища в економічній системі практично підірвали фінансову стійкість більшості вітчизняних підприємств, унаслідок чого різко скоротилася кількість надійних фірм-позичальників, водночас кредитні операції залишаються головним видом активних операцій комерційних банків, де зосереджена переважна більшість залучених банками ресурсів [5, с. 235]. У цілому банківське кредитування ґрунтується на таких принципах: принцип строковості (повернення кредиту у визначений термін); принцип повернення

(повернення кредиту у повній сумі); принцип цільового використання (вкладення позикових коштів у конкретно визначені господарські проекти); принцип забезпечення (наявність у банку юридично оформлених документів, що гарантують своєчасне повернення кредиту: заставне зобов'язання, договір-гарантія, договір-поручительство тощо); принцип платності (сплата відсотків за користування кредитом). Недотримання цих базових принципів призводить, зокрема, до зростання проблемних кредитів у портфелі банку [2, с. 70].

Якісно новий етап розвитку банківської системи та економіки загалом починає спостерігатися лише з 2003 р., коли темп приросту обсягів довгострокових кредитів, виданих суб'єктам господарювання, становив 157,83% (або 30 млрд. 553 млн.грн. проти 11 млрд. 850 млн.грн. у 2002). А у 2004 р. відбувся повний перехід банківської системи України на довгостроково орієнтований розвиток: обсяги довгострокового кредитування за підсумками року перевищили обсяги виданих короткострокових кредитів на 7 млрд. 428 млн.грн. (48 млрд. 3 млн.грн. довгострокових кредитів проти 40 млрд. 575 млн.грн. короткострокових). Тенденція переважання довгострокового кредитування над короткостроковим зберігалася і пізніше, позитивно впливаючи на економічне зростання [4, с. 69].

У 2015 р. обсяги виданих короткострокових кредитів становили 437 977 млн.грн., а обсяги наданих довгострокових кредитів – 543 650 млн. грн. Якщо ж порівняти з 2002 р. (обсяги виданих короткострокових кредитів – 30 357 млн.грн., а обсяги наданих довгострокових кредитів – 11 871 млн.грн.), то це, відповідно, на 407 440 млн.грн. та на 531 779 млн.грн. більше, ніж у 2015 р.

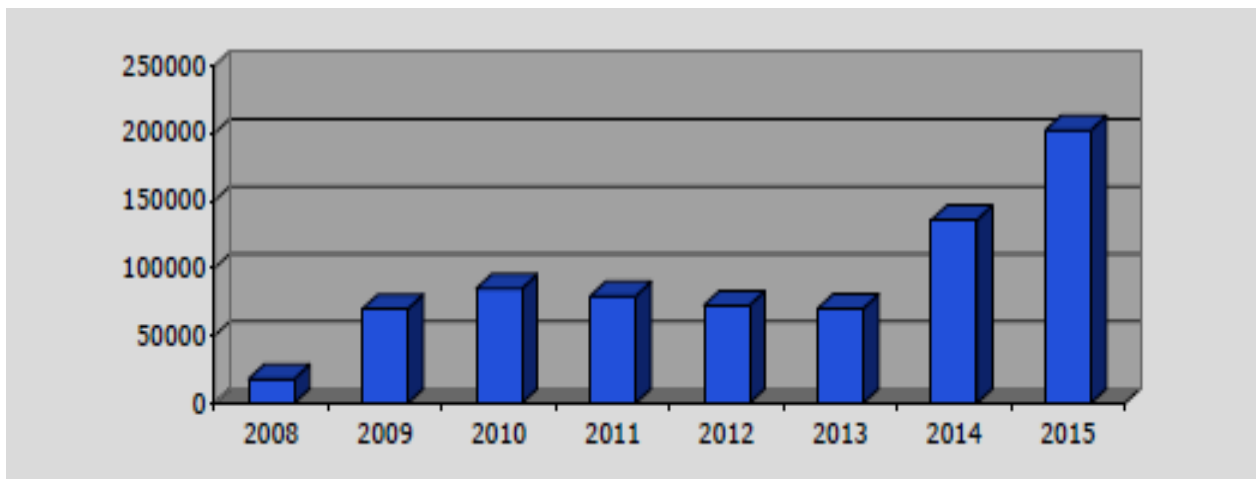

Рис. 2. Динаміка надання короткострокових та довгострокових кредитів в Україні за 2002-2015 рр., на кінець періоду [4, с. 70]

Починаючи з 2008 р., частка простроченої заборгованості з кожним роком зростала, досягнувши максимального значення у 2011 р. – 11,2%. Найвищі її показники спостерігаються за результатами 2014 та 2015 років – 135 858 млн.грн. та 202 258 млн.грн. відповідно. Як показує світова практика, коли

рівень проблемної заборгованості клієнтів в кредитному портфелі банку перевищує 10%, то виникає загроза економічній безпеці банку.

Рис. 3. Динаміка обсягів проблемних кредитів банків України за 2008–2015 рр., на кінець періоду [4, с. 71]

Отже, на сьогодні проблемні кредити значною мірою гальмують розвиток кредитного ринку України. Протягом 2008–2015 рр. вони збільшилися більш як у 5 разів: якщо частка проблемних кредитів у загальній структурі кредитного портфеля комерційних банків України у 2008 р. становила лише 1,49%, то у 2015 р. вона сягнула 7,50%. Основними причинами виникнення проблемних кредитів протягом цього періоду є зниження обсягу ВВП та промислового виробництва, девальвація національної валюти, погіршення фінансового стану позичальників, втрата ринків збуту експортерами. Упродовж 2012–2014 рр. частка проблемних кредитів дещо зменшилась – з 9,61 до 7,7%. Така тенденція зумовлена передусім позитивними чинниками, серед яких: реструктуризація активів в іноземній валюті; якісна робота банків з проблемними активами; співпраця з колекторськими організаціями; впровадження програм лояльності; поміркована політика банків на кредитному ринку. Окрім того, комерційні банки використовували підвищення вимог до постачальників, списання безнадійних кредитів. Протилежна тенденція спостерігається у 2015 р. Обсяг простроченої заборгованості зріс майже на 95 млн.грн. порівняно з аналогічним показником минулого року. Така ситуація зумовлена передусім політичною ситуацією в Україні, погіршенням фінансового стану позичальників, економічною кризою, девальвацією гривні, інфляційними процесам, веденням бойових дій на території України [2, с. 72].

Роль, яку відіграє банківський кредит у розвитку економіки країни, залежить передусім від ступеня розвитку економічних відносин. В умовах трансформації економіки кредит може відігравати як позитивну, так і негативну роль. Позитивна роль банківського кредиту розкривається за такими напрямками: вплив на розвиток та структурний склад видів економічної діяльності, сприяння розвитку діяльності суб'єктів господарювання, підвищення платоспроможності населення, скорочення витрат обігу через створення кредитних документів [1, с. 55].

Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що сучасний стан розвитку банківського кредитування, зокрема його методи та механізми, постійно вдосконалюється, що є важливою передумовою економічного зростання в Україні. Однак для забезпечення інноваційної спрямованості необхідним є створення відповідних умов, за яких би відбувалося зростання довгострокових кредитів. Важливо зазначити, що головним фактором, що впливає на сучасну кредитну діяльність банків в Україні, є політична та соціальна нестабільність. Тому необхідним є забезпечення макроекономічної стабільності.

Список використаних джерел

1. Жукова Н. К. Сучасний стан ринку банківських кредитів в Україні / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис – XXI. – 2011. – № 5–6. – С. 54–57.
2. Літвін Я. А. Проблемні аспекти банківського кредитування / Я. А. Літвін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 7, Ч. 2. – С. 70–73.
3. Поляк Н. П. Банківське кредитування: сучасний стан та проблеми сьогодення / Н. П. Поляк // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – № 2 (74). – С. 201–207.
4. Сенищ П. М. Моделі банківського кредитування розвитку реальної економіки / П. М. Сенищ // European Cooperation. – 2016. – № 10 (17). – С. 65–76.
5. Трач С. С. Банківське кредитування в Україні: вітчизняний та міжнародний досвід США й Великобританії / С. С. Трач // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 233–244.

*Момотюк Людмила Євгенівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

Швидкі темпи розвитку економіки, посилення глобалізаційних тенденцій у сфері фінансів вимагають постійного перегляду та внесення змін до системи національних рахунків (СНР). При розробленні основних напрямів подальшого розвитку СНР необхідним є впровадження в класифікації фінансових інструментів фінансового рахунку похідних цінних паперів із визначенням підходів до їх обліку, а також перегляд СНР відповідно до рекомендацій СНР–2008, у т. ч. у частині визначення вартості послуг фінансових посередників, та продовження робіт у напрямі забезпечення якості статистичної інформації, що використовується для складання квартальних та річних фінансових рахунків. Так, останнім часом особлива увага приділяється дослідженню та методологічному забезпеченню статистичного відображення одного з найскладніших компонентів фінансового рахунку – похідних цінних паперів. Це пов'язано з тим, що існують особливості їх випуску та обігу, а також права на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором. Для удосконалення статистичної оцінки похідних цінних паперів МВФ розробив документ під назвою “Статистичне вимірювання похідних фінансових інструментів”, який був прийнятий на сесії Статистичної комісії в 1999 р. На виконання вимог цього документа в класифікації фінансових інструментів фінансового рахунку було запроваджено окремий інструмент: F.7. “Похідні фінансові інструменти”.

Дослідження відображення похідних фінансових інструментів на основі нових міжнародних стандартів діяльності з їх вимірювання дозволяє зробити такі висновки:

1) похідні фінансові інструменти можуть бути визначені як такі, що прив'язані до конкретного фінансового інструменту, показника чи товару, за допомогою яких конкретні фінансові ризики можуть виступати як самостійний предмет купівлі-продажу на фінансових ринках;

2) біржові та позабіржові фінансові інструменти розцінюються як фінансові активи. Для обчислення вартості будь-якого похідного фінансового інструменту необхідно, щоб базова ціна була чітко визначена. За відсутності визначеної ціни продукту, що лежить в основі похідного фінансового інструменту, він не може бути оцінений, не може розглядатись як засіб збереження і, відповідно, не може розцінюватись як фінансовий актив;

3) процентні свопи та форвардні процентні угоди розглядаються як фінансові активи, а чисті наявні виплати за цими контрактами класифікуються як фінансові операції, а не як потоки доходів від власності, як це рекомендовано в СНР 1993 р.;

4) оскільки похідний фінансовий інструмент розглядається як фінансовий актив, його застосування є операцією, яка повинна враховуватися навіть у випадках поставки активів, що лежать в їх основі.

5) похідні фінансові інструменти розглядаються як окрема категорія інструментів фінансових активів у національних рахунках, а також як окрема функціональна група платіжного балансу, що відображає їх особливості.

Подальше вдосконалення та розвиток фінансового рахунку СНР базується на новій версії Системи національних рахунків 2008 р., яка представляє собою адаптовану версію СНР 1993 р. Для відображення фінансового сектору у СНР–2008 рекомендується, в першу чергу, внести зміни щодо поглибленого розгляду та деталізації фінансових послуг. Насамперед це стосується вдосконалення методології вимірювання послуг фінансових посередників, яке можна здійснювати також непрямим методом – як різницю між відсотками, що отримують і виплачують фінансові посередники. У СНР–2008 непрямий метод обчислення вартості послуг фінансового посередництва був уточнений з урахуванням досвіду, отриманого в ході впровадження СНР–1993.

Розрахунок вартості послуг фінансових посередників для операцій з позиками і депозитами здійснюється окремо. У першому випадку ці послуги обчислюються шляхом множення середнього залишку позик за звітний період на різницю між ставкою відсотка за позиками і базисною відсотковою ставкою, а у другому – шляхом множення середнього залишку депозитів за звітний період на різницю між базисною відсотковою ставкою і ставкою відсотка за депозитами. Загальна величина послуг фінансових посередників дорівнює сумі послуг фінансових посередників за операціями з позиками і з депозитами. Розрахунок вартості послуг фінансових посередників проводиться для операцій з позиками і депозитами в рамках кожної групи фінансових посередників та для кожного інституційного сектору.

Національним банком України, починаючи з 2009 року, було здійснено перехід до складання фінансового рахунку з квартальною періодичністю. НБУ складає квартальні фінансові рахунки відповідно до міжнародних стандартів, на основі розроблених ним методологічних засад складання квартальних рахунків. Цей процес включає: а) накопичення даних із первинних джерел; б) компіляцію показників та балансування даних; в) поширення інформації.

Успішність складання і квартальних, і річних фінансових рахунків залежить від якості первинної інформації, яку отримують із основних та додаткових джерел. Основними джерелами цієї інформації є грошово-кредитна статистика, статистика державних фінансів, платіжного балансу й міжнародної інвестиційної позиції, що відображають фінансові зв'язки сектору фінансових корпорацій, сектору загального державного управління та нерезидентів. Додаткові джерела отримання даних стосуються секторів нефінансових корпорацій та домашніх господарств, які не підлягають суцільному спостереженню і їх дані неможливо повністю охопити й деталізувати.

Основним завданням при складанні квартальних фінансових рахунків є визначення розбіжностей між статистичними даними, тобто встановлення статистичної розбіжності. Існування статистичних розбіжностей між даними

пояснюється, по-перше, різними підходами до оцінки вартості фінансових інструментів, по-друге, використанням різних первинних джерел та різною періодичністю подання звітів, по-третє, випадковими помилками. Побудова квартальних фінансових рахунків базується на багатьох первинних джерелах даних, які охоплюють грошово-кредитну статистику, статистику фінансів підприємств, статистику державних фінансів та звітність небанківських фінансових установ.

Дослідження зазначених джерел статистичної інформації дає підстави стверджувати, що існують питання щодо якості наявних статистичних даних для кожного інституційного сектору економіки. Так, якщо джерелами даних для сектору фінансових корпорацій слугують балансові звіти Національного банку України та інших депозитних корпорацій, що охоплюють всі підзвітні одиниці, то джерелом даних для сектору нефінансових корпорацій є фінансова звітність великих, середніх та малих підприємств, які не підлягають суцільному обстеженню на кварталній основі, тобто повному охопленню та деталізації даних. А дані сектору загального державного управління, що охоплює бюджетні організації та фонди загальнообов'язкового державного страхування, не завжди відповідають стандартам СНР та іноді не збігаються з даними звітів депозитних корпорацій. Щодо функціонування ринку цінних паперів, то немає якісної статистичної інформації про емісію та обіг цінних паперів, тобто відсутня статистика ринку цінних паперів за секторами економіки. У зв'язку з цим при складанні квартальних фінансових рахунків Національний банк України спирається, в першу чергу, на дані грошово-кредитної статистики.

Список використаних джерел

1. Герасименко С. С. Система національних рахунків: навч. посібник / С. С. Герасименко, В. А. Головка, І. М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
2. Головка В. Квартальні фінансові рахунки: методологічні та практичні аспекти складання / В. Головка, А. Тетерук // Вісник Національного банку України. – 2011. – №8. – С.12–18.
3. Дополнение и поправки к Системе национальных счетов 1993 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesf/seriesf_2rev4_add1r.pdf
4. Моторин Р. М. Система національних рахунків: навч. посібник / Р. М. Моторин, Т. М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.

*Нагорна Ірина Володимирівна,
викладач кафедри економіки та обліку
Харківського торговельно-економічного інституту;
Київський національний торговельно-економічний університет*

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ІНЖИНІРИНГУ ПРИ ОЦІНЮВАННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Бухгалтерський облік, як інформаційна модель системи оцінювання фінансової стійкості підприємства, за допомогою відповідного методологічного інструментарію дозволяє фіксувати, ідентифікувати й обробляти дані про факти господарської діяльності та формувати й доводити інформацію про них користувачам за допомогою різних видів і форм бухгалтерської звітності. Проте за зміни умов функціонування підприємств, їх структури, ресурсів, які знаходяться у використанні менеджменту, зміни моделей і методів прийняття управлінських рішень повинна бути належним чином удосконалена й облікова система, щоб відповідати зростаючим інформаційним потребам внутрішніх і зовнішніх користувачів облікової інформації. Як наслідок, світовою наукою та практикою запропоновано принципово нові механізми та інструменти бухгалтерського і фінансового інжинірингу, в яких визначальним показником є вартість підприємства. Застосування таких механізмів обумовлено необхідністю управляти економічними процесами, грошовими, фінансовими і матеріальними потоками та контролювати їх в умовах невизначеності ринкових ризиків. Визначальна роль у цьому процесі належить інструментам фінансового інжинірингу, які включають розрахунки як планових, фактичних, так і прогнозних та гіпотетичних показників, за допомогою яких потім визначають методику створення й використання облікових інструментів бухгалтерського інжинірингу. Основоположним при цьому є припущення, що не облік підпорядковує і визначає, якими повинні бути фінанси, а, навпаки, останні обумовлюють, разом із технологією, організацією виробництва і управлінням підприємством, побудову й використання механізмів та інструментів бухгалтерського інжинірингу.

Під інжинірингом бізнесу Б. Рапопорт та А. Скубченко розуміють «систему методів та прийомів, що використовуються для створення бізнесу та задовольняють внутрішні цілі підприємства» [5, с. 55]. У це поняття включають такі елементи як процедури для проектування бізнесу, знання, що дозволяють виміряти ефективність вкладеного в об'єкт капіталу, винахідливість тощо. У свою чергу, І. Балабанов розглядає інжиніринг «як визначену форму експорту послуг (передачу знань, технологій та досвіду) із країни виробника до країни замовника» [1, с. 460]. Інжиніринг включає комплексні дослідження щодо підготовки техніко-економічного обґрунтування, комплексу проектних документів, а також розроблення рекомендацій стосовно організації виробництва та управління, експлуатації обладнання та продажу готової продукції. Фінансовий інжиніринг є більш вузьким поняттям, проте всі інжинірингові послуги безпосередньо пов'язані з інноваціями у фінансовому

управлінні компанією. І. Бланком наведено таке визначення цього поняття: «Фінансовий інжиніринг – процес цілеспрямованої розробки нових фінансових інструментів або нових схем здійснення фінансових операцій» [2, с. 359].

Отже, інжиніринг, механізм якого на сьогодні ще недостатньо розроблений, пов'язаний зі створенням нових фінансових механізмів та інструментів для оцінювання фінансової стійкості, якості виробництва й фінансових послуг, зокрема резервів, ризиків, ліквідності, доходів, витрат для потреб клієнтів у зв'язку зі зміною економічної ситуації на макро- та мікроринках.

Чинна нині система управлінського обліку в умовах невизначеності зовнішніх ринків не надає у достатньому обсязі інформацію, необхідну для поточного, тактичного та стратегічного управління такими економічними процесами як ризики, резерви, грошові потоки, платоспроможність, вартість підприємства, тобто показниками, які формують фінансову стійкість. Відтак рядом дослідників, серед яких К. Друрі [3], Джон Ф. Маршал, Випул К. Бансал [4], В. Ткач, М. Шумейко [6], запропоновано нові механізми та інструменти фінансового і бухгалтерського інжинірингу, які в сукупності сформували так званий управлінський стратегічний облік. Під поняттям «фінансовий інжиніринг» та «бухгалтерський інжиніринг» мається на увазі нова система методів визначення фінансового стану підприємства та запасу його надійності. Тобто це інструменти управління грошовими потоками, резервами і ризиками підприємства, а відтак і безпосередньо фінансовою стійкістю. Враховуючи досвід зарубіжних та окремих українських підприємств, застосування механізмів та інструментів фінансового і бухгалтерського інжинірингу повинно базуватися на відповідних методичних засадах, які передбачають:

– ідентифікацію об'єктів управління фінансового й бухгалтерського інжинірингу;

– формулювання моделі фінансового і бухгалтерського інжинірингу.

Представники світової наукової школи з управління, зокрема Дж. Маршал та В. Бенсал [4], пропонують концепцію фінансового і бухгалтерського інжинірингу як шість процедур, які прийнято називати паттернами. Ці процедури розглянуто також в роботах російських дослідників В. Ткач та М. Шумейко [6]:

1) об'єкти і процеси управління;

2) теоретичні та методичні основи інжинірингу;

3) інжинірингові механізми та інструменти;

4) технологія обліку;

5) обліково-аналітичне забезпечення: агреговані мегарахунки, агреговані бухгалтерські проводки, моніторингові похідні балансові звіти;

6) результати використання.

Підсумковим обліково-аналітичним механізмом управлінського стратегічного обліку виступає система похідних балансових звітів.

Отже, обліково-аналітичне забезпечення – це сукупність нових положень управлінського обліку на основі механізмів та інструментів бухгалтерського і

фінансового інжинірингу та моніторингу рівня фінансової стійкості підприємства. Головним результатом використання механізмів та інструментів фінансового і бухгалтерського інжинірингу є формування похідних балансових звітів різного економічного і цільового призначення, на підставі яких можна встановити дійсну вартість підприємства (в ринкових, справедливих, заставних, ліквідних цінах) задля отримання реальної оцінки рівня фінансової стійкості та стратегічного управління економічними процесами на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 512 с.
2. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр; Эльга, 1998. – 480 с.
3. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет / К. Друри. – М. : Аудит, 1998. – 774 с.
4. Маршал Дж. Ф. Финансовая инженерия. Полное руководство по финансовым нововведениям / Джон Ф. Маршал, Випул К. Бансал; Перевод с англ. – М. : Инфра-М, 1998. – 784 с.
5. Рапопорт Б. М. Инжиниринг и моделирование бизнеса / Б. М. Рапопорт, А. И. Скубченко. – М. : Тандем, 2001. – 240 с.
6. Ткач В. И. Инжиниринговый бухгалтерский учет: становление и развитие теории / В. И. Ткач, М. В. Шумейко // Международный бухгалтерский учет. – 2013. – № 46(292). – С. 2–8.

Назарчук Иван Сергійович,

магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник:

Бондарук Таїсія Григорівна,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ДЕФИЦИТ БЮДЖЕТУ В СИСТЕМІ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Останнім часом в Україні гостро постає проблема дефіциту фінансових ресурсів, спостерігається високий темп зростання видатків бюджету. Сукупність цих факторів призводить до виникнення бюджетного дефіциту, результатом чого є постійне залучення державою кредитних ресурсів для виконання своїх функцій та зростання державного боргу. Проблема дослідження ключових механізмів нівелювання бюджетного дефіциту набуває особливої актуальності в сучасних умовах для України, оскільки зростання державного боргу загрожує економічній стабільності країни.

В українській фінансовій науці та практиці донині, на жаль, залишаються домінуючими погляди на бюджетний дефіцит як на абсолютне зло. Будь-яке його зростання оцінюється виключно негативно. Це є одним із пояснень прагнення занижувати розміри реального бюджетного дефіциту в офіційній статистиці, зокрема через застосування різних методів маніпулювання. Наприклад, у бюджетній практиці України використовуються не зовсім реальні показники прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, інфляції, існує високий рівень заниження в ході бюджетного планування реальних фінансових потреб закладів бюджетної сфери тощо. З іншого боку концептуальні підходи до бюджетного дефіциту, вироблені західними науковцями, а також практичний досвід розвинених країн свідчать, що він є значно складнішим явищем [1, с. 221].

Суттєвий внесок у дослідження проблематики бюджетного дефіциту зробили такі вчені, як В. Федосов, С. Юрій, Т. Сіташ, І. Чугунов та ін.

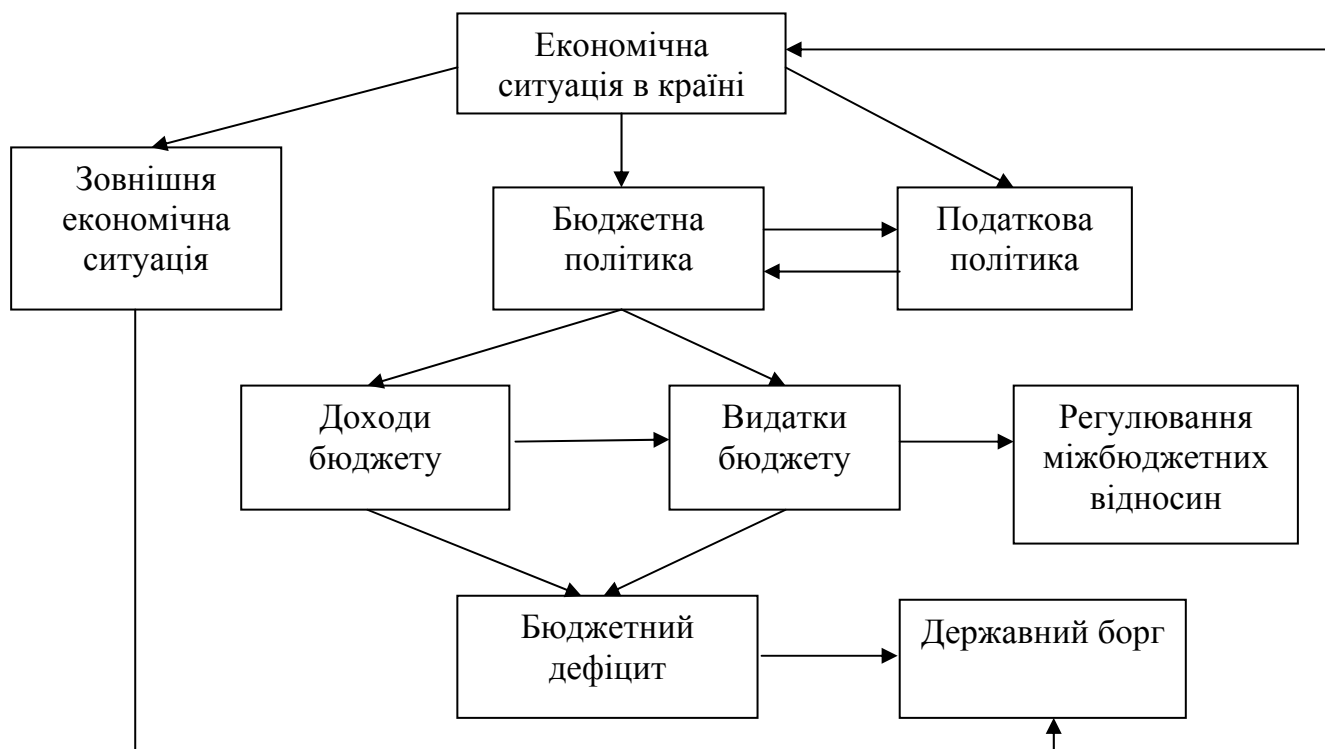
Бюджетний дефіцит розвивається за відповідними економічними законами та відображає об'єктивні економічні відносини, зміст яких полягає у залученні додаткових обсягів доходів (понад наявні у бюджеті) і їх спрямування на фінансування видатків, передбачених бюджетом [2, с. 43]. Метою бюджетного регулювання є стабілізація економічної ситуації і створення фундаменту для подальшого розвитку. Тому при економічному спаді бюджетний дефіцит є доцільним і може бути важливим інструментом стимулювальної фіскальної політики. В умовах же економічного розвитку та процвітання роль держави має зменшуватись, а рівень бюджетного дефіциту – знижуватись [1, с. 223].

Необхідно констатувати, що причини виникнення дефіциту бюджету є різними. Адже дефіцит може бути утворений в результаті дії об'єктивних економічних законів і ходу економічних процесів, з одного боку, і в результаті свідомих дій суб'єктів владних інститутів, з іншого. До основних причин виникнення дефіциту бюджету належать:

- війни і військові дії. Фінансування військових витрат за рахунок дефіциту бюджету, який покривається шляхом здійснення державних позичок;
- економічна криза і розрив усталених економічних зв'язків;
- брак політичної волі та інші політичні складові. Адже рішення про підвищення податкових ставок або зменшенні соціальних витрат для збалансування бюджету можуть негативно позначитися на рейтингах політиків;
- формування бюджету на основі нереалістичних прогнозів макроекономічних показників;
- неефективність функціонування діючої бюджетної і податкової системи країни;
- використання дефіциту з метою стимулювання економічного зростання або протидія наслідкам економічної кризи, тобто дефіцит слугує інструментом економічного регулювання [3, с. 172].

Система бюджетного регулювання включає такі структурні елементи: податкове регулювання, регулювання дохідної і видаткової частини бюджету,

державний борг, регулювання міжбюджетних відносин, економічну ситуацію в країні, зовнішню економічну ситуацію (рис. 1, за даними [3, с. 173–174]).

Рис. 1. Бюджетний дефіцит в системі бюджетного регулювання

В умовах економічної перебудови України дефіцит державного бюджету може бути інструментом антикризового регулювання або навпаки, стримування розвитку економіки. Ефективність застосування дефіциту як інструменту бюджетної політики залежить від реалізації механізму управління ним.

М. Пасічний наголошує, що механізм управління дефіцитом бюджету є сукупністю методів, принципів і прийомів, спрямованих на залучення та ефективне використання фінансових ресурсів, за рахунок яких покривається бюджетний дефіцит [4, с. 47]. Основними антикризовими заходами, які нині використовуються розвиненими країнами світу, є:

- стимулювання ділової активності шляхом зменшення облікових і податкових ставок;
- стимулювання внутрішнього сукупного попиту;
- збільшення рівня державних інвестицій;
- підтримка експортно орієнтованих галузей економіки;
- повна або часткова приватизація, продаж державою проблемних активів;
- надання податкових канікул або податкових пільг [3, с. 172].

У період економічної кризи розвинені країни активно використовують дефіцит бюджету для протидії його наслідків. Ряд учених висловлюють думку, що кошти, які йдуть на покриття дефіциту бюджету, потрібно направляти в реальний сектор економіки. В умовах кризи потрібно відновлювати економічний розвиток шляхом фінансування інноваційно-інвестиційних проектів, а бюджетна

політика країни має бути спрямована не на підвищення доходів населення, а на стимулювання попиту на внутрішньому ринку [3, с. 173].

Отже, державна політика у сфері бюджету має відповідати вимогам соціально-економічного розвитку і враховувати вплив всіх елементів бюджетного регулювання на економічний стан країни. Не можна однозначно вибрати якусь постійну модель управління або регулювання бюджетними процесами. Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що у сучасних умовах питання дефіциту бюджету є досить дискусійними й турбують будь-яку країну; особливо гостро це стосується України. Бюджетний дефіцит вимагає постійного пошуку шляхів його подолання. Тобто для збалансування доходів і видатків бюджету необхідно переглядати та оптимізувати всі структурні елементи системи бюджетного регулювання. Конкретні заходи держави в цьому напрямі можуть бути різними, але в результаті зводяться до створення можливостей зростання доходів та скорочення видатків бюджету.

Список використаних джерел

1. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова , С. І. Юрія – К. : Центр учбов. літератури; Тернопіль : Екон. думка, 2012.– 871с.
2. Сіташ Т. Д. Управління бюджетним дефіцитом / Т. Д. Сіташ // Економіка та держава – 2015. – № 2. – С. 43–46.
3. Чугунов І. Я. Дефіцит бюджету як важливий інструмент системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов, М. Д. Пасічний // Бізнес Інформ. – 2010. – № 5 (1). – С. 171–174.
4. Пасічний М. Д. Механізм управління дефіцитом бюджету в умовах соціально-економічних перетворень / М. Д. Пасічний // Економіка та держава. – 2011. – № 9. – С. 46–50.

*Нежиборець Дар'я Євгенівна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОПТИМІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Циклічний розвиток економічних систем, наявність періодів стабільності та кризових ситуацій створює тиск на процеси формування, розподілу та використання державних фінансових ресурсів. В умовах нестабільної економіки виникає проблема забезпечення очікуваного розміру доходів для фінансування необхідних витрат, тому дефіцит раз у раз стає балансуючою статтею державного бюджету. Наявність дефіциту ще не дає остаточного уявлення про ефективність роботи економіки, адже нині він притаманний бюджетам більшості країн світу, в тому числі високорозвинених [1, с. 3]. В Україні постійний брак державних коштів і переважання позикових джерел фінансування призвели до збільшення державного боргу та негативно впливають на економічний розвиток країни, в тому числі через збільшення бюджетного дефіциту. Загалом бюджетний дефіцит генерує численні потенційно негативні наслідки, але не слід забувати, що розмір і швидкість зміни бюджетного дефіциту є показником ефективності економічної системи, яка потребує комплексного підходу до управління процесом балансування бюджету, що підтверджує актуальність дослідження цієї теми.

Проблемою дослідження бюджетного дефіциту займалися такі вчені як О. Футерко [1; 6], Н. Волошанюк, О. Мавдрик [3], Л. Яні, О. Зінченко [5], О. Колісник [7].

Державний бюджет – це система грошових відносин, яка виникає між державою, з одного боку, та підприємствами, фірмами, організаціями та населенням, з іншого, з метою формування та використання централізованого фонду грошових ресурсів для задоволення суспільних потреб [2, с. 3].

Бюджет є вирішальною і провідною ланкою фінансової системи, важливим економічним важелем держави, основним інструментом державної фінансової політики, який суттєво впливає на соціально-економічний стан країни. Оскільки бюджет є системою всеохоплюючих перерозподільних відносин, його формування і стан мають особливе значення для держави, кожної юридичної і фізичної особи та суспільства взагалі. Стан бюджету як фінансового плану відображає не тільки фінансовий стан держави, а й характеризує загальну фінансову ситуацію в країні [3, с. 3].

Сутність бюджетного дефіциту як економічного явища в науковій літературі часто трактують як об'єктивні економічні відносини, що виникають

між учасниками відтворювального процесу під час використання державою грошових коштів понад наявні доходи бюджету. Іншими словами, дефіцит виникає унаслідок незбалансованості бюджету, тобто нестачі грошових коштів для фінансування певного обсягу державних видатків. Тому велике значення для економіки країни є з'ясування причин його виникнення [4; 5, с. 4]. Розглядаючи бюджетний дефіцит у такому аспекті, слід зазначити, що його основною причиною є намагання використати коштів значно більше, ніж є фактичних доходів. З першого погляду, вирішити проблему дефіциту бюджету доволі легко – збільшити податкові або інші види доходів чи скоротити рівень видатків. Але на практиці все значно складніше – швидко збільшити податкове навантаження або недоцільно, або неможливо, а різко зменшити бюджетні видатки також неможливо, оскільки це не дозволить державі виконувати покладені на неї функції. Саме тому система дефіцитного фінансування потреб держави є звичайною практикою для більшості країн світу [4, с. 4]. Наприклад, у США державний бюджет був збалансований без дефіциту за останні півстоліття лише двічі (у 1969 і 1998 рр.), у Франції за останні 48 років державний бюджет був дефіцитним 32 рази, навіть у Німеччині, з її економічним і валютним «благополуччям», перевищення витрат над доходами спостерігається постійно [2, с. 3].

Досить спірним є питання розміру бюджетного дефіциту. Відповідно до Маастрихтської угоди його розмір не повинен перевищувати 3% ВВП, що часто висувається як одна з умов отримання кредитів. На тлі світової фінансової кризи спостерігалось різке падіння ВВП, тож розмір бюджетного дефіциту також повинен був істотно знизитись. Його фактичне зростання та проблеми покриття стали однією із причин секвестру бюджету в Україні у 2010 році. В цей самий період негативні симптоми спостерігались у більшості країн. Але підходи до управління бюджетним дефіцитом були різними. Наприклад, розмір бюджетного дефіциту за 2010 рік у Греції склав 10,5% ВВП, в Іспанії – 9,2% ВВП. Уряди цих країн змушені були обрати режим жорсткої економії та політику максимального скорочення бюджетного дефіциту з метою покращення економічної ситуації і зниження негативного впливу на інші країни Євросоюзу внаслідок існування однієї валюти та відносної спільності економік. Бюджетний дефіцит США за 2010 фінансовий рік склав близько 1,3 млрд. дол., або 8,9% ВВП. При цьому з метою відновлення економіки США використовувались різноманітні пільги та прямі вливання в економіку разом зі зниженням облікової ставки [6, с. 4].

Причини дефіциту бюджету пояснюються цілою низкою факторів:

- зниженням рівня суспільного виробництва;
- глибокою структурною й технологічною незбалансованістю виробництва, постійним виснаженням природних ресурсів, зниженням науково-технічного потенціалу;
- послабленням контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємств, постійним зростанням цін, інфляцією;
- нераціональною зовнішньоекономічною діяльністю держави;

- великомасштабним оборотом «тіньового» капіталу;
- великими непродуктивними витратами, приписками, крадіжками, втратами виробленої продукції [2, с. 3];
- поступовим зростанням коштів для обслуговування державного боргу [6, с. 4].

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що дефіцит бюджету може виникати у будь-якій країні світу на будь-якому етапі її розвитку.

Основними напрямками оптимізації бюджетного дефіциту можуть бути:

- покращення бюджетного планування з метою підвищення точності прогнозів;
- спрощення податкового регулювання, адміністративних процедур та зниження податкового тиску на суб'єктів господарювання;
- зменшення частки тіньової економіки та розширення бази оподаткування;
- оптимізація структури бюджетних видатків та підвищений контроль за їх цільовим використанням та ефективністю бюджетних ресурсів;
- враховуючи те, що основним джерелом покриття дефіциту бюджету є позикові кошти, потребує оптимізації політика управління державним боргом в напрямку урівноваження внутрішніх та зовнішніх ресурсів та зменшення залежності від іноземних кредиторів [1, с. 4].

Бюджетний дефіцит – це особливе фінансове явище, яке необов'язково є чимось надзвичайним та негативним, але ігнорувати його не слід, адже ефективне управління бюджетним дефіцитом є одним із ключових факторів забезпечення макроекономічної стабільності в країні. Від характеру врегулювання цієї проблеми залежить бюджетна дієздатність країни, рівень і масштабність фінансування суспільних потреб, рівень сукупного попиту і безробіття, стабільність національної валюти і рівень інфляції, динаміка відсоткових ставок, інвестиційна насиченість економіки та ін. [7, с. 4]. Тому управління бюджетним дефіцитом має бути зорієнтовано на ефективність бюджетної, фіскальної та грошово-кредитної політики, а також не повинно базуватися на короткострокових поточних пріоритетах [3, с. 4]. Лише ефективне управління бюджетним дефіцитом є запорукою фінансової безпеки, зростання економіки, інвестиційної привабливості, фінансової стабільності, подолання безробіття, стимулювання ділової активності та пожвавлення загальної економічної кон'юнктури [7, с. 4].

Список використаних джерел

1. Футерко О. І. Оптимізація бюджетного дефіциту в умовах перехідної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12810419/finansii/metodi_optimizatsiyi_byudzhethnogo_defitsitu
2. Державний бюджет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_бюджет

3. Волошанюк Н. В. Дефіцит державного бюджету України та проблеми управління ним [Електронний ресурс] / Н. В. Волошанюк, О. О. Мавдрик. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/119.pdf>

4. Машко А. Дефіцит бюджету: сутність, причини виникнення та проблеми управління [Електронний ресурс] / А. Машко. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12maitpu.pdf>

5. Янів Л. М. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання [Електронний ресурс] / Л. М. Янів, О. А. Зінченко. – Режим доступу : <file:///C:/Users/User-PC/Downloads/95-1-227-1-10-20160708.pdf>

6. Футерко О. І. Бюджетний дефіцит і державний борг: динаміка та основні проблеми управління [Електронний ресурс] / О. І. Футерко. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/48015/11-Futerko.pdf?sequence=1>

7. Колісник О. Я. Бюджетний дефіцит: причини, економічні ефекти та особливості управління [Електронний ресурс] / О. Я. Колісник. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2014/7.pdf

Нестерець Наталія Володимирівна,

магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник:

Момотюк Людмила Євгенівна,

доктор економічних наук,

професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В умовах кризи та політичної нестабільності задовільне фінансування загальної середньої освіти здається неможливим, тому необхідним кроком України є удосконалення механізму бюджетного фінансування освіти та пошук альтернативних фінансових джерел.

Незважаючи на це, проблема об'єктивного визначення обсягів фінансування залишається актуальною, оскільки нормативний метод фінансування освіти створює передумови для раціонального використання коштів державного бюджету.

Законом України «Про освіту» передбачено, що «держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не менше десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність» [1].

Щоб визначити ефективність фінансування освіти в Україні? слід навести дані за останні роки.

Видаткова частина державного бюджету України у 2016 році у порівнянні з 2015 роком була збільшена на 14,2%. Однак видатки Міністерству освіти і

науки України були збільшені тільки на 3,4%, а видатки Національній академії наук України та національних галузевих академій наук, навпаки, скорочено аж на 19%. Як наслідок, частка коштів загального фонду державного бюджету, що була спрямована у 2016 році Міністерству освіти і науки України та Національній академії наук України, у порівнянні з 2014 роком скоротилась майже удвічі [2].

У 2017 році з державного бюджету України на сферу освіти передбачено 93101041,6 тис. грн., що становить 3,6% ВВП, з яких кошти головних розпорядників коштів становлять 40248473,6 тис. грн. (загального фонду – 27 437963,8) та обсяг освітньої субвенції місцевим бюджетам – 52852568,0 тис. грн. У 2016 році ці показники склали 75053963,5 тис. грн., що становило 3,31% ВВП, з яких кошти головних розпорядників коштів становили 30 269 986,3 тис. грн. (загального фонду – 19378469,7), а обсяг освітньої субвенції місцевим бюджетам – 44783977,2 тис. грн. [2].

Оскільки за розрахунками 10% національного доходу становить приблизно 8% валового внутрішнього продукту, то мінімальний обсяг фінансування освіти державою поки що не досягнуто. Проаналізувавши видатки на освіту у 2015 році, можна зробити висновок, що частка бюджетних коштів, яка спрямовується на фінансування загальної середньої освіти в Україні, складає 43,67%, частка бюджетних асигнувань на вищу освіту – 27,22%, на дошкільну освіту – 15,54%, і на професійну технічну освіту – 4,77% [3].

Решта коштів (8,78%) витрачається на фінансування післядипломної освіти, позашкільної освіти та інші заходи у сфері освіти. Якщо ж проаналізувати зарубіжний досвід, доведеться констатувати, що у всіх провідних країнах світу саме школа є пріоритетним об'єктом фінансування. Там частка витрат на шкільну освіту вдвічі більша, аніж в Україні (70–80% від загальних витрат на освіту) [2].

В процесі аналізу сучасного стану фінансування загальної середньої освіти виявлено ряд проблем, з якими вже досить тривалий час стикається сфера освіти в Україні.

По-перше, визначення обсягів бюджетів на загальну середню освіту встановлюється на основі розрахункових нормативів, визначених Міністерством фінансів України. Фактично ці нормативи є дуже низькими і не забезпечують фінансування навіть обов'язкових витрат. Встановлені нормативи є реальними лише для шкіл із великою чисельністю учнів, вони не враховують фактичний стан шкільних будівель, транспортних засобів, обладнання.

У Законі України «Про освіту» від 1991 року загальноосвітні школи отримали право самостійно вести фінансово-господарську діяльність, відкривати рахунки в банках, надавати додаткові платні послуги. Було визначено, що фінансування загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється на основі державних і місцевих нормативів за кожним типом, видом і категорією закладу [1].

Нормативне фінансування вже десять років декларується як напрямок реформ, проте й досі ніяких державних нормативів не існує, статус юридичної особи має незначна частина освітніх установ, а надана фінансово-господарська

свобода притискається. Причому із введенням Бюджетного кодексу України заборонено переносити кошти із однієї статті видатків на іншу. При цьому в багатьох регіонах запроваджується середній показник видатків на одного учня, при розрахунку якого планові і фінансові органи виходять із фактичних видатків на одного учня за попередній рік і враховують контингент учнів.

Кошторисне фінансування закладів освіти не відповідає вимогам ринку, оскільки воно є абсолютно негнучким і таким, що надто обмежує фінансові можливості закладів освіти.

Недостатність фінансового забезпечення шкіл державою призводить до того, що головними інвесторами в середню освіту являються батьки. Така ситуація призводить до сегрегації шкіл за рівнем кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення.

Отже, вирішення проблем фінансової політики України в галузі загальної середньої освіти дасть змогу підвищити конкурентоспроможність української освіти та привести її у відповідність до європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/ru/1060-12>
2. Інформація щодо фінансування освіти і науки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zet.in.ua/statistika-2/byudzheth/informaciya-shhodo-finansuvannya-osviti-i-nauki-v-ukra%D1%97ni/>
3. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>

*Нечипорук Наталія Віталіївна,
аспірант;*

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК НА ПІДПРИЄМСТВІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ

Функціонування підприємств у нестабільному економічному середовищі, якому притаманні динамічний розвиток інфляційних процесів, високий ступінь ризиків діяльності, зниження рівня прибутковості та посилення конкуренції, призводять до необхідності розвитку адаптивної системи управління підприємством. Диференціація економічних відносин між суб'єктами господарювання зумовлює розвиток нових методів управління та потребу пошуку шляхів забезпечення стабільного функціонування підприємств. Побудова адаптивної та гнучкої системи управління на підприємстві є неможливою без отримання деталізованої, об'єктивної та оперативної інформації для прийняття дієвих рішень. Зазначені обставини детермінують

зміну парадигми розвитку управлінського обліку як інтегрованої інформаційної системи підприємства.

За О.Короловичем, управлінський облік – необхідний інструмент управління підприємством, який дає змогу підвищити якість та оперативність прийняття управлінських рішень, максимізувати очікуваний прибуток та ефективно контролювати ризики господарської діяльності, мобілізувати резерви [2, с. 117]. Не применшуючи ролі та значення управлінського обліку в формуванні інформаційного базису прийняття ефективних управлінських рішень, слід звернути увагу на дискусійні проблемні питання практичного впровадження й застосування обліку. Нині можна стверджувати про наявність організаційно-методологічних проблемних питань, які спричинюють несформованість управлінського обліку підприємства як цілісної системи накопичення та інтерпретації інформації для потреб поточного, стратегічного планування та розвитку діяльності підприємства.

Наявні дискусії та полеміка серед науковців щодо доцільності виокремлення управлінського обліку, визначення змісту цього поняття та структури. Дискусії з приводу факту існування управлінського обліку, його співвідношення з бухгалтерським обліком призводять до гальмування розробки його концепції. Зазначені фактори негативно впливають на методологію, розробку принципів та основних положень організації управлінського обліку. Відсутність нормативно-правової бази з організації та ведення управлінського обліку призводить до неструктурованості його елементів, відсутності типових положень та інструкцій з розробки системи управлінського обліку, що пояснюється галузевою специфікою діяльності кожного окремого суб'єкта господарювання.

Наступним проблемним питанням є те, що суттєвим гальмом поширення управлінського обліку в країні залишається відсутність чіткого визначення переліку складових цього обліку [3, с. 91]. Відсутність уявлення про складові системи управлінського обліку призводить до невпорядкованого виокремлення його етапів та порядку впровадження на підприємстві.

Погоджуємося з Я. Волковською, що "...необхідно проаналізувати основні принципи організації управлінського обліку, щоб зрозуміти критерії, які повинні встановлюватися для системи управлінського обліку" [1, с. 13]. Тому актуальності набуває питання обґрунтування та систематизації принципів організації управлінського обліку, які сьогодні також залишаються поза увагою науковців.

Однією з найважливіших проблем функціонування підприємства є налагодження системного контролю за обсягом отриманих доходів та понесених витрат як основних індикаторів досягнення стратегічних цілей його діяльності. Проте, як свідчить практичний досвід організації системи управлінського обліку, не приділяється належна увага питанням створення й функціонування системи обліку за центрами відповідальності. Така організація управлінського обліку передбачає детальний розподіл та закріплення конкретних завдань за структурними підрозділами підприємства і запровадження чітких фінансових показників їх функціонування, що дозволяє

організувати ефективну систему внутрішнього контролю їх виконання та досягнення цілей функціонування підприємства. Водночас упровадження системи управлінського обліку на підприємствах здійснюється без належного аналізу їх організаційної структури та обґрунтованого розподілу центрів відповідальності, що в подальшому призводить до ускладнення внутрішнього контролю відхилень від планових показників діяльності. Невирішеним залишається і питання впровадження інформаційних технологій для створення єдиної інформаційної сфери та автоматизації діяльності, пов'язаної з веденням управлінського обліку, що дозволить уникнути виникнення технічних помилок, зумовлених впливом людського фактора, та забезпечити побудову належних комунікаційних зв'язків між окремими структурними підрозділами та виконавцями.

Отже, правильно організована система управлінського обліку сприяє довгостроковому та ефективному розвитку підприємства, максимальній реалізації оперативних та стратегічних завдань діяльності. Вирішення досліджених проблемних питань впровадження управлінського обліку забезпечить активне використання результатів його ведення як інформаційного базису для прийняття обґрунтованих та своєчасних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Волковська Я. В. Систематизація принципів управлінського обліку на підприємстві / Я. В. Волковська // Scientific Journal «ScienceRise». – 2017. – № 8 (37). – С. 13–16.
2. Королович О. О. Впровадження управлінського обліку як інтегрованої інформаційної системи / О. О. Королович // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 722. – С. 116–20.
3. Яременко Л. М. Проблеми впровадження управлінського обліку на підприємстві / Л. М. Яременко // Економічний вісник університету. – 2013. – Вип. 20 (1). – С. 90–94.

*Новіков Віталій Олегович,
студент 4-го курсу,
спеціальність «Фінанси і кредит»
Науковий керівник:
Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ В УКРАЇНІ

Історично склалося так, що розвиток і регулювання валютного ринку здійснювався шляхом посилення втручання держави в діяльність, яка здійснюється на ринку з одночасним збереженням і підтримкою валютного курсу. Досить поширеною є точка зору, що зловживання на фінансовому ринку були однією з причин найглибшого спаду в світовій економіці початку 30-х років ХХ сторіччя, при якому скорочення виробництва становило в окремих країнах 50 %, а рівень безробіття досягав 30 %. Проблема полягає в тому, що в Україні не запроваджено постійного обрахунку комплексного показника, який характеризував би поточний стан спроможності і міцності валюти, тому дослідження основних тенденцій сучасного ринку купівлі-продажу валютних операцій могли б суттєво визначити напрями функціонування в майбутньому періоді.

Валютний ринок у широкому розумінні – це сфера зовнішньоекономічних відносин, які проявляються при здійсненні операцій купівлі-продажу іноземної валюти та цінних паперів в іноземній валюті, експортно-імпортних операцій між резидентами та нерезидентами, а також операцій з інвестування валютного капіталу та залучення і розміщення вільних валютних коштів. Валютні ринки безпосередньо – це офіційні центри, де відбувається купівля-продаж іноземних валют на основі попиту та пропозиції. Вони обслуговують міжнародний платіжний обіг, пов'язаний з оплатою грошових зобов'язань юридичних або фізичних осіб різних країн [1].

Валютні операції – це операції, що пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком тих, що здійснюються між резидентами у валюті України [2].

Для України є притаманна ситуація зменшення попиту на національну грошову одиницю протягом останніх чотирьох років. Причинами спаду курсу є: штучне утримання вартості іноземної валюти, бажання швидкого збагачення, розширення як спектру валютних послуг, кількості учасників на ринку, так і системи їх взаємодії.

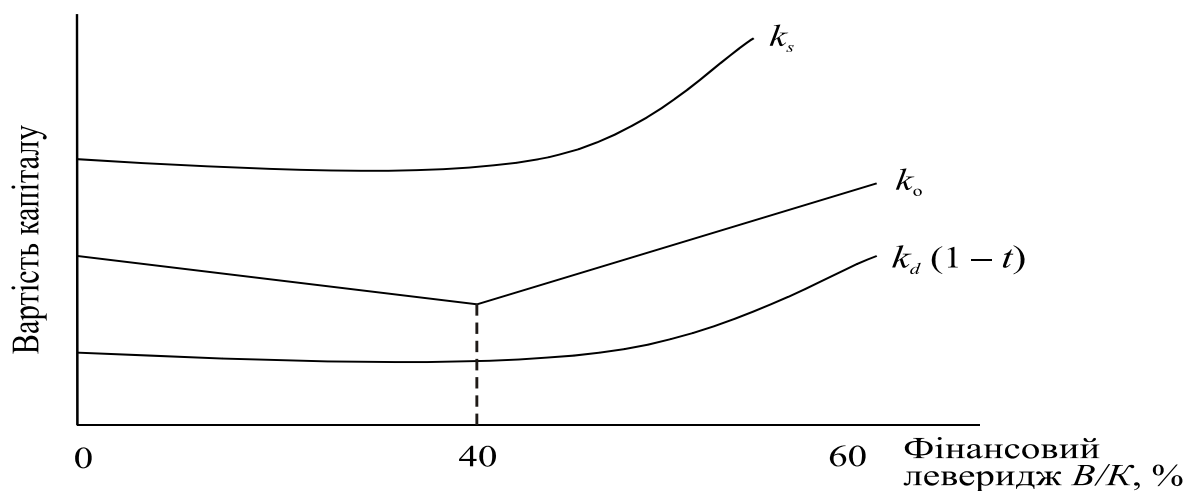
Крім того, для валютного ринку України притаманний такий процес, що дістав назву валютна позиція – залишки коштів в іноземних валютах, які формують активи та пасиви (з урахуванням позабалансових вимог зобов'язань по незавершених операціях) у відповідних валютах та створюють через це

ризик отримання додаткових прибутків чи збитків у разі зміни обмінних курсів валют.

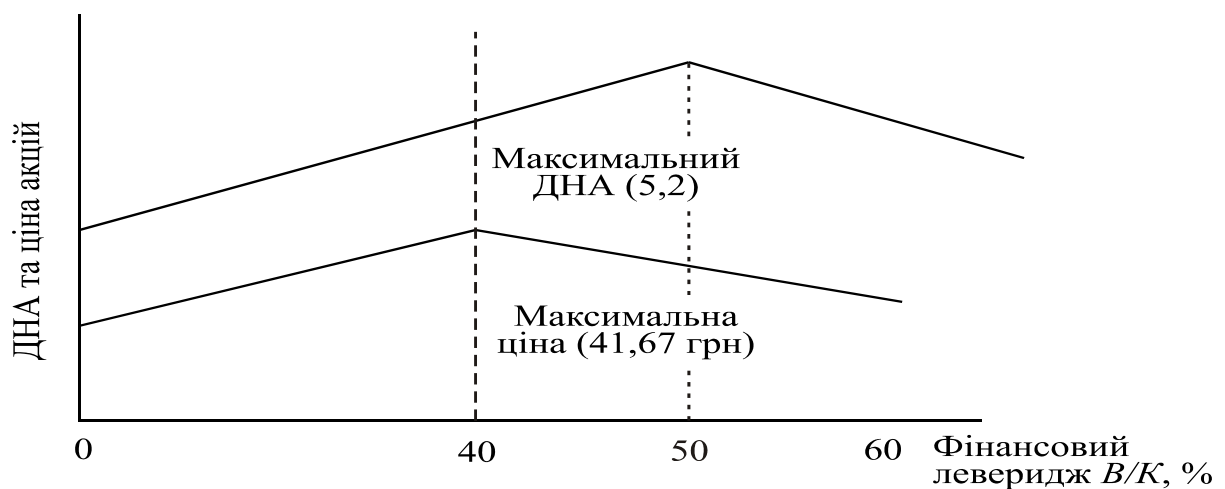
Відкрита валютна позиція – різниця залишків коштів в іноземних валютах, які формують кількісно активи та пасиви, що не збігаються, відображають вимоги отримати та зобов'язання поставити кошти у даних валютах як завершені розрахунки на звітну дату, так і після неї.

Коротка відкрита валютна позиція(short position) – відкрита валютна позиція в окремій іноземній валюті, пасиви і позабалансові вимоги в якій кількісно перебільшують активи та позабалансові вимоги в цій самій іноземній валюті [3].

Довга валютна позиція (long position) – відкрита валютна позиція в окремій іноземній валюті, активи і позабалансові вимоги в якій кількісно перебільшують пасиви та позабалансові зобов'язання у цій самій валюті [3]. Разом із тим визначають основні фактори впливу на валютну позицію і на вартість національної грошової одиниці: рівень ризику, ліквідність, інфляція, розмір фінансового левериджу (рис. 1).

Оптимальна структура капіталу

Рис. 1. Вплив фінансового левериджу на вартість капіталу і вартість купівлі-продажу валюти

Найактивнішими учасниками валютного ринку є банки, які застосовують контракти для хеджування власного ризику або ж пропонують їх як послугу своїм клієнтам. Маючи ширші, ніж в інших учасників ринку, фінансові можливості для залучення і розміщення коштів, банки можуть уникнути реальних втрат за валютного угодами навіть у випадках, коли ринкові ціни складаються не на їхню користь. Низька конкуренція на валютному ринку дає змогу банкам диктувати свої умови клієнтові при укладанні угоди. Впровадження валютного коридору в Україні на 1998 р. та в 2008 р. призвело до скорочення операцій на ринку строкових контрактів. Деякою мірою це пов'язано із зменшенням можливості отримання спекулятивних прибутків, проте і необхідність проведення операцій хеджування знизилась, оскільки функцію обмеження валютного ризику взяла на себе держава.

Для стабілізації вартості національних валютних операцій можна розробити певні заходи:

- запровадження системи MoneyGram, яка поєднує технології переказів через кореспондентські рахунки між банками різних країн та сплату фізичним особам через поштові відділення в країні отримувача коштів, що суттєво зменшує потребу у реальних грошових знаках і відповідно, стримує друкування зарання знецінених грошей;

- швидкий збір коштів (Quick Collect), що використовується для платежів фізичних осіб зарубіжним юридичним особам. Цей метод має на меті вільний обіг по країні грошових коштів і залучення іноземного капіталу [4];

- введення поточними торговельними операціями виключно в національній валюті.

У контексті вищезазначеного можна зробити висновок, що валютні операції є одним із найризикованіших видів бізнесу, які є джерелом прибутків. Такий стан справ зумовлює необхідність вивчення природи валютних операцій як основи функціонування валютного ринку.

Список використаних джерел

1. Сутність валютних операцій та їх класифікація [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://library.if.ua/book/113/7632.html>

2. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України №15-93 від 19.02.1993. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93>

3. Угоди з негайною поставкою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/113/7634.html>

4. Божидарнік Н. В. Валютні операції: підручник / Н. В. Божидарнік. – Київ: ЦУЛ, 2013. – 696 с.

*Новіченко Людмила Степанівна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри аудиту;
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПОЛІГРАФІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Динамічний розвиток технологій, посилення конкуренції та коливання кон'юнктури ринку ускладнюють процес управління поліграфічними підприємствами. Зміна моделей управління підприємством призводить до розробки сучасних парадигм управління. Ця ситуація зумовлює формування нових вимог до інформації, яка надається системою бухгалтерського обліку для прийняття управлінських рішень. Ефективне функціонування та впорядкованість системи бухгалтерського обліку прямопропорційно залежать від рівня її організації. Належним чином організована система бухгалтерського обліку на поліграфічних підприємствах забезпечує формування оперативної, релевантної та достовірної інформації для прийняття раціональних управлінських рішень.

Ураховуючи специфіку діяльності поліграфічних підприємств, слід зазначити, що на організацію бухгалтерського обліку впливають галузеві та технологічні чинники функціонування даних суб'єктів господарювання. Зокрема, широкий асортимент продукції, що випускається, коливання тиражу та обсягів продажу поліграфічної продукції, рівень спеціалізації, специфіка технологічного процесу та особливості друкованої продукції зумовлюють необхідність їх урахування при визначенні векторів організації бухгалтерського обліку.

В основі організації системи бухгалтерського обліку поліграфічних підприємств лежить розробка облікової політики й сукупності розпорядчих документів з питань впорядкування процедури ведення бухгалтерського обліку та своєчасного виконання бухгалтерських функцій на підприємстві.

Підтримуємо позицію О. Орлової [1, с. 123], яка стверджує, що “від облікової політики залежить прибутковість діяльності того чи іншого суб'єкта, оскільки вибір способу і форми ведення обліку забезпечує оптимізацію витрат і, як наслідок – впливає на результативність господарської діяльності”. За результатами дослідження стану організації обліку на поліграфічних підприємствах виявлено, що питанням деталізованої розробки облікової політики увага не приділяється, що в подальшому призводить до порушення механізму забезпечення якісних характеристик фінансової звітності. До аналогічного висновку доходять і З. Холод та І. Малярчук, які зазначають, що “більшість поліграфічних підприємств до оформлення наказів відноситься формально і в повній мірі не відображає всі методи та процедури політики підприємства стосовно бухгалтерського обліку” [2, с. 73].

Забезпечити своєчасність формування інформації та її надання управлінському персоналу неможливо без оформлення відповідних розпорядчих документів (Положення про організацію обліку на підприємстві, затвердження

графіку документообігу, посадових інструкцій працівників бухгалтерської служби, порядку взаємодії структурних підрозділів в процесі створення та передачі інформації). Практика функціонування поліграфічних підприємств свідчить про низький рівень розробки внутрішніх розпорядчих документів з питань організації бухгалтерського обліку, що призводить до порушення координації і взаємодії структурних підрозділів, дублювання функцій бухгалтерів, несвоєчасної обробки первинних документів і, як наслідок, несвоєчасного та неправильного формування показників фінансової та внутрішньої управлінської звітності.

Заслужує на увагу також питання організації документообігу з використанням комп'ютерних технологій. Наразі система документообігу на поліграфічних підприємствах здійснюється з використанням громіздких методів його ведення та без чіткої ідентифікації користувачів видів економічної інформації, яка формується в системі бухгалтерського обліку. Нераціональність документообігу призводить до розгалуженості та ускладненості каналів передачі інформації, що позначається на взаємодії користувачів інформації.

Ураховуючи особливості витрат поліграфічних підприємств та порядку формування собівартості поліграфічної продукції, особливої актуальності набуває організація управлінського обліку. На жаль, цьому питанню не приділяється увага в наукових дослідженнях, а в практичній діяльності поліграфічних підприємств воно врегульовано у складі облікової політики в частині положень щодо ведення обліку витрат. Така ситуація зумовлена тим, що розробка організації управлінського обліку на підприємстві є трудомісткою та витратною процедурою. Проте опрацювання внутрішніх розпорядчих документів з організації управлінського обліку забезпечило б формування системи ефективного внутрішнього контролю й аналізу отриманих доходів від реалізації та понесених витрат на виробництво поліграфічної продукції.

Важливим складником удосконалення обліку витрат на поліграфічних підприємствах – вказує І. Яремко – є розроблення адекватних технологічним особливостям галузі “Методичних положень з калькулювання собівартості поліграфічної продукції”, що дасть змогу бухгалтерським службам підприємства сформувати систему аналітичних рахунків, здатних забезпечити об'єктивніше визначення собівартості і рентабельності окремих видів продукції [3, с. 271].

Отже, вирішення наведених проблемних питань організації бухгалтерського обліку на поліграфічних підприємствах забезпечить оптимальність та економічність побудови системи бухгалтерського обліку з урахуванням галузевих особливостей діяльності, а також сформує інформаційний базис для здійснення постійного контролю за станом майна підприємства та всебічного аналізу його господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Орлова О. Правове регулювання організації бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання / О. Орлова // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. – 2012. – №. 94. – С. 122–125.
2. Холод З. М. Організація обліку на поліграфічних підприємствах: стан і шляхи оптимізації / З. М. Холод, І. І. Малярчук // Наукові записки. – 2011. – № 3 (36). – С. 70–76.
3. Яремко І. Й. Облік витрат на поліграфічних підприємствах: стан і передумови розвитку / І. Й. Яремко, О. В. Глушко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.10. – С. 266–273.

Носов Євгеній Валерійович

магістрант,

спеціальність «Міжнародний менеджмент»

Науковий керівник:

Іващенко Оксана Андріївна,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;

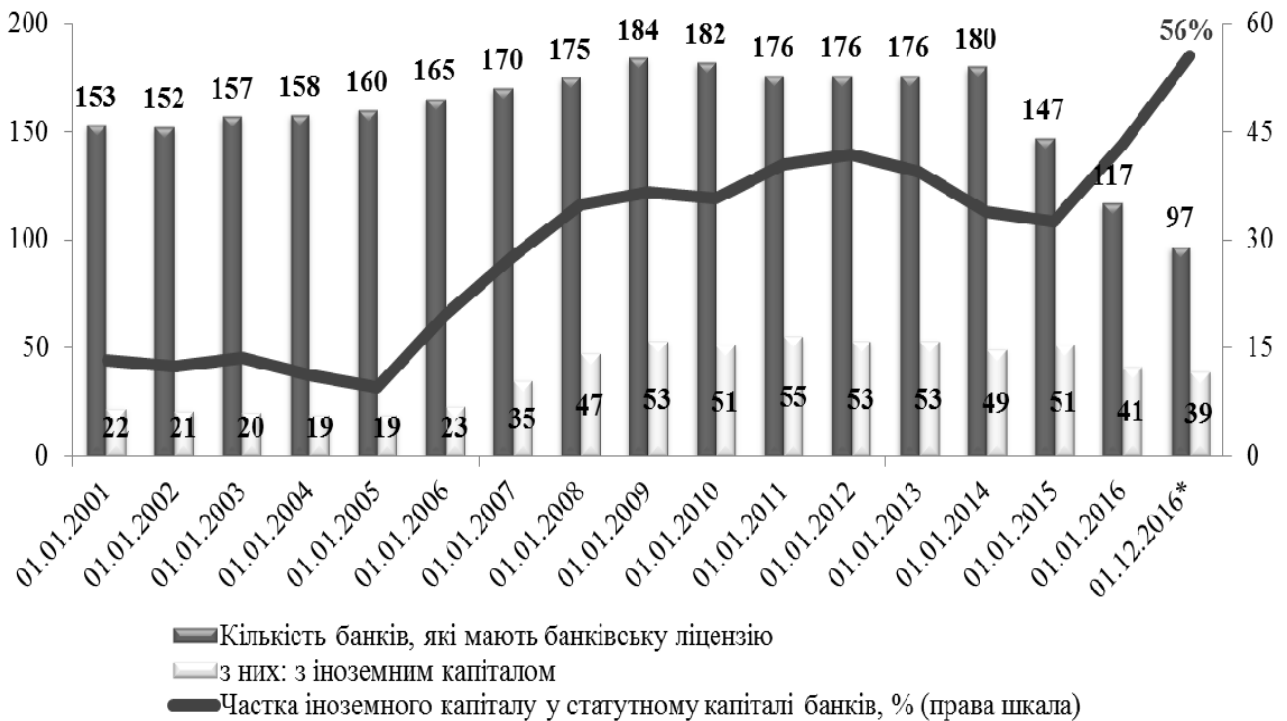
Національна академія статистики, обліку та аудиту

НЕОДНОРІДНІСТЬ СТРУКТУРИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Банківському сектору як сукупності елементів властива висока неоднорідність, яка, з одного боку, є причиною суттєвих відмінностей банків за такими характеристиками, як рівень і структура капіталу й активів, кількість відділень, масштаби платіжної інфраструктури тощо. З іншого, саме неоднорідність банківського сектору та значні відмінності між банками є яскравим проявом їх різної конкурентоспроможності, що залежить від базових кількісних параметрів (обсягу та структури активів і пасивів) і, значною мірою, – від якості системи менеджменту та правильності обраної бізнес-стратегії [1].

Отже, вирішення визначеного завдання розпочнемо з дослідження стану та структури банківського сектору. Базовим показником, що дає певне уявлення про банківський сектор, є його розмір. Цей показник є відображенням процесу, який є визначальним щодо зміни абсолютної більшості характеристик конкурентоспроможності банківського сектору.

За останні три роки банківський сектор України зазнав найбільших змін за всю історію свого розвитку. За цей час кількість банків сектору скоротилася майже на третину – зі 180 банків станом на кінець 2013 року до 97 банків станом на кінець 2016 року (рис. 1, за даними [2]).

Рис. 1. Чисельність діючих банків та частка іноземного капіталу у банківському секторі України

Втрата платоспроможності зумовила необхідність упровадження тимчасової адміністрації та ліквідації 83 банків, а це майже третина банківського сектору України. До того ж 10.01.2017 року через невиконання програми докапіталізації з ринку було виведено “Платинум Банк”, а 19.01.2017 року через невідповідність структури власності вимогам щодо прозорості було визнано неплатоспроможним “Банк Народний капітал”. За інформацією Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, за останні три роки з ринку було виведено виключно неконкурентоспроможні банки – ті, що мали деформовану бізнес-модель, грубо порушували законодавство та не демонстрували наміри змінюватися, зокрема:

- банки, які ще до офіційного визнання Національним банком неплатоспроможними фактично були такими вже тривалий час і трималися “на плаву” виключно за рахунок приросту депозитів або коштів рефінансування НБУ (світове банківське співтовариство називає такі фінансові установи “банки-зомбі”);

- фінансові установи, які не займалися традиційною банківською діяльністю, тобто акумулюванням депозитних коштів та наданням кредитів, а існували для легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом (так звані “банки-мийки”). За оцінками міжнародних організацій, що займаються протидією легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, діяльність таких банків в Україні оцінювалася сотнями мільярдів гривень на рік. Тобто з цих коштів не лише не сплачувалися податки до бюджету, а й самі вони виводилися з країни після конвертації їх у валюту. Тобто реальні кумулятивні втрати

України від таких операцій у кілька разів вищі від оцінок міжнародних організацій;

– банки, що не мали бізнес-моделі, мали непрозору структуру власності, порушували вимоги законодавства щодо кредитування пов'язаних осіб та підпали під санкції (так звані “кептивні” або “кишенькові” банки);

– банки, які перебували на тимчасово окупованих територіях [3].

Зазначене підтверджує, що виведені з ринку банки, замість того, щоб підвищувати рівень власної конкурентоспроможності шляхом збільшення обсягів та рівня диверсифікованості кредитного портфеля, нарощення капіталу, формування ефективної моделі управління ризиками, дотримуючись банківського законодавства та регуляторних вимог, навпаки, обирали шлях отримання надприбутків, який призвів їх до банкрутства.

Підбиваючи підсумки 2016 року, керівництво НБУ звітувало, що перший етап реформи банківської системи в рамках Комплексної програми реформування фінансового сектору України до 2020 року, а саме, очищення банківського сектору, закінчено. Регулятор стверджував, що банки, які залишилися на ринку, – це “здорові”, цілком конкурентоспроможні фінансові установи, здатні долати труднощі, що перед ними постали, та у короткостроковій перспективі розпочати активно кредитувати економіку [4].

У ході дослідження було виявлено системні проблеми та недоліки, які призвели до різкого зниження рівня конкурентоспроможності банківського сектору України. Він досі не відновив виконання своєї головної функції – кредитування економіки. Тому наступним завданням у рамках дослідження є розроблення рекомендацій як для банків, так і для органу банківського нагляду, спрямованих на удосконалення механізму забезпечення конкурентоспроможності банківського сектору, зокрема щодо відновлення банківського кредитування.

Список використаних джерел

1. Рашкован В. Концентрація банківської системи України: міфи та факти [Електронний ресурс] / В. Рашкован, Р. Корнилюк. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=25630429>

2. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>

3. Огляд банківського сектору (жовтень 2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=37585678](http://https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=37585678)

4. Рашкован В. Два роки реформи фінансового сектору. Звіт про виконання Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=33202034>

*Одесюк Інна Віталіївна,
студентка 4-го курсу,
спеціальність «Фінанси і кредит»
Науковий керівник:
Мельничук Наталія Юріївна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

РЕФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Дослідження проблематики банківської системи є досить поширеними в Україні, що зумовлено відсутністю стабільності як у політичному, так і фінансовому житті країни і, відповідно, бажанням дізнатись, в чому ж справа.

В Україні банківська система є дворівневою: перший рівень – Національний банк України (НБУ), другий рівень – всі банки з приватним та змішаним типами власності. Задля покращення функціонування фінансових організацій в особі банків другого рівня НБУ вимушений проводити реформи, сутність яких аналізується у доповіді.

На сьогодні НБУ підготував 10 реформ, втілення яких планується до 2020 року:

1. Підвищення вимог до капіталу банків.
2. Скорочення можливостей дострокового вилучення депозитів.
3. Сприяння дедоларизації вкладів.
4. Радикальне зниження відсоткових ставок за кредитами і депозитами.
5. Пріоритетні напрями кредитування.
6. Формування мегарегулятора для усього фінансового ринку.
7. Особливий режим регулювання, моніторингу і підтримки системно-важливих банків.
8. Стрес-тестування банків.
9. Розкриття інформації про власників.
10. Нарощування частки іноземного капіталу.

Розглянемо ті реформи, які, на наш погляд, є найбільш важливими і вагомими. Тому в першу чергу звернемо увагу на підвищення вимог до капіталу банків. Але для початку слід розібратися, що це взагалі таке, тож докапіталізація банків – це збільшення їх статутного капіталу з метою скорочення їх кількості для можливості в подальшому виведення тих, які залишаться, на міжнародну арену.

А тепер перейдемо до головного. НБУ до 2018 року планує залишити на ринку лише ті банки, статутний капітал яких буде не менше 500 млн. грн., а до 2020 року – не менше 750 млн. грн. Це означає, що малі банки змушені будуть піти з фінансового ринку або ж злити свої капітали.

Як і в будь-яких нововведеннях, тут слід розглянути всі «за» й «проти».

Позитивними рисами цієї реформи є те, що:

- кептивні й відмивні контори будуть вимушені зникнути;
- у вкладників з'явиться більше довіри до банків, зникне страх неповернення вкладів.

Негативними наслідками є такі:

- серед банків є деякі цілком класичні інституції, які не зможуть існувати на фінансовому ринку за таких умов;
- з'являться ризики для клієнтів, кошти яких вкладені до малих банків. Чи «не розчиняться вони в повітрі»? Вважаємо, що це питання слід залишити відкритим [2].

Отже, як бачимо, клієнти малих банків мають підстави для хвилювання, але за умови гарантій від держави вони можуть ставитися до реформи спокійно. Особливо беручи до уваги те, що на цьому ринку також є свої лідери, яким належить більша частина клієнтів.

Далі хотілося б розглянути реформу сприяння дедоларизації вкладів. Дедоларизація – це політика, яка реалізується державними органами і центральним банком країни з метою витіснення долару як засобу платежу з території цієї країни. Проводячи таку політику, НБУ намагається стримати падіння національної валюти та стабілізувати її курс, оскільки, як відомо, при відсутності курсової стабільності економіка країни ніколи не відновиться.

Дедоларизація забезпечує збільшення попиту на гривню, завдяки чому банки залучають більші обсяги гривневих вкладів і отримують можливість розробляти нові банківські продукти. Ставки за валютними депозитами традиційно в 2–3 рази нижчі за гривневі. Відтак орієнтир чудовий, але потребує революції свідомості вкладників у бік довіри до національної валюти, яка неможлива при аномальних стрибках курсу [1].

Також важливим є питання пріоритетних напрямків кредитування, що особливо хвилює молодих людей, які хочуть мати власне житло або ж бізнес. Оскільки пріоритетними напрямами розвитку кредитування стануть інвестиційні кредити, кредитування малого і середнього бізнесу та іпотечне кредитування, саме молодь буде вимушена через відсутність власних коштів брати ці кредити.

Слід зазначити, що іпотечне кредитування є пріоритетом в Україні вже не один рік. Але єдиними його результатами були пільгові кредити з «відкатами», порожні соціальні ініціативи минулого гаранта і злі на весь світ позичальники, що взяли кредит у валюті при курсі 5,05 до 2008 року. Себто регулятору доведеться зіткнутися з масштабною проблемою обґрунтованого скептицизму бажаючих позичити гроші під купівлю житла, а довести свою надійність буде не так вже й легко.

Полегшення доступу до кредитування виробництва і малого та середнього бізнесу потребує зусиль інших органів державної влади, на яких НБУ не має впливу. Структурні економічні реформи, інвестиційний клімат, правові стимули розвитку конкуренції і навіть бюджетна підтримка цієї ініціативи – все це виходить далеко за рамки повноважень НБУ. З цього можна зробити один висновок: навіть за бажання НБУ якимось чином вплинути на цей сегмент ринку він навряд чи зможе це зробити без підтримки органів державної влади [1].

Особливий режим регулювання, моніторингу і підтримки системно-важливих банків – також цікава тема, на яку можна дозволити дискутувати. Системно-важливі банки – це комерційні банки, які мають вагомий частку на банківському ринку і потенційно небанкрутствояких здатне порушити стабільність фінансової системи країни. Отже, можемо зазначити, що системно-важливі банки підпадутимуть під посилені нагляд. Зважаючи на їх роль у генерації системного ризику це означатиме не лише вищі вимоги, такі як достатність капіталу, формування резервів під боргові зобов'язання і ліквідність капіталу, а й кращий доступ до фінансової підтримки з боку НБУ. Клієнти системно-важливих банків отримають переваги перед тими, хто обиратиме дрібніші установи. Єдиним способом вижити для малих банків стане вузька спеціалізація і краща цінова політика, хоча як довго вони протримаються за таких умов, невідомо [1].

На нашу думку, реформа докапіталізації водночас із приділенням такої уваги системно-важливим банкам загрожує утворенням монополістів, що суттєво вплине на кон'юнктуру ринку. Під впливом цих факторів держава ризикує втратити контроль над банківською системою в цілому.

Останньою хотілося б розглянути реформу нарощування частки іноземного капіталу. НБУ ставить на меті нарощування його частки в банківській системі до 50% і зменшення ролі держави в банківському секторі до рівня нижче 10% до 2020 року.

Зниження частки державних банків – позитивний тренд, але невідомо, наскільки сильно регулятор втрутиться в ринковий процес для стимулювання приходу іноземного капіталу. Адже іноземні банки можуть кардинально різнитися за ризик-профілем, репутацією та масштабами діяльності, тому буде необхідно проводити їх моніторинг відповідно до визначених у подальшому критеріїв. Більше того, не весь іноземний капітал насправді є іноземним, досить великий обсяг коштів має українське походження, а це означає подальший розвиток офшорів. А чи не стане це ще однією платформою для відмивання мільярдів? Відтак нарощування іноземного капіталу без огляду на його географічну структуру, якість та ризикованість – дуже дискусійне питання, як і методи його стимулювання [1].

Підводячи підсумки, хочеться сказати: добре, що в НБУ задумались над серйозними змінами на 6 років вперед. Але головне, щоб ці банківські реформи стали відкритими для конструктивної критики; щоб методи їх здійснення не призвели до критичних наслідків; щоб вони були гнучкими до пріоритетних суспільних потреб.

Список використаних джерел

1. Аналіз банків України: огляди, графіки, факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bankografo.com/reformi-bankivskoyi-sistemi-ochima-kliyentiv.html>

2. Гриценко Л. Л. Банківська система України: сучасний стан і напрямки розвитку / Л. Л. Гриценко, Є. Ю. Онопрієнко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №10 (112). – С. 111–116.

*Опошнянська Юлія Іванівна,
здобувач,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
керівник відділення ПАТ КБ «Приватбанк»*

МЕХАНІЗМ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ ТА СФЕРАХ ЕКОНОМІКИ

В сучасних умовах міжбанківське кредитування є важливим і оперативним джерелом підтримки ліквідності та платоспроможності для банків, а також забезпечення стабільного функціонування банківської системи.

Міжбанківські кредити є основою для реалізації міжбанківських кредитних відносин. Учасниками міжбанківського ринку кредитних ресурсів є: Національний банк України (НБУ); регіональне управління НБУ; комерційні банки, філії та відділення.

Призначенням міжбанківських кредитів є надання можливості виконувати вимоги з обов'язкового резервування; забезпечення ліквідності банку; задоволення потреб клієнтів у коштах; банки з надлишком ресурсів можуть розміщувати тимчасово вільні кошти в банках із недостатнім обсягом ресурсів.

Збільшення частки проблемної заборгованості у кредитному портфелі банку безпосередньо впливає на результати його діяльності. Так, у 2016 р. найбільший збиток був у «Приватбанку» (-135.321 млрд. грн.), натомість найбільший прибуток показав «Райффайзен банк Аваль» (3,8 млрд. грн.). Збиток «Приватбанку» пояснюється тим, що резерви під кредити більше на 295%, ніж видані кредити. Це свідчить про те, що майже всі позичальники «Приватбанку» мають низький рівень кредитоспроможності (8–9 клас позичальників). У «Райффайзен банк Аваль» ця частка складає 91%, а майже 90% кредитів надаються юридичним особам, проте він у попередні роки активно формував резерви і мав збитки.

Отже, для того, щоб кредитні операції приносили позитивний результат, кожен банк повинен дотримуватися збалансованості між обережністю і ризиковістю в кредитній політиці, розробляти ефективні системи перевірки кредитоспроможності позичальників (велика відповідальність лежить на плечах персоналу нижньої ланки, адже саме вони визначають відповідальність клієнта вимогам), на основі яких створювати адекватні резерви, маніпуляція з якими дорого коштує банку. В цілому, чим якіснішим буде кредитний портфель банку, тим менше будуть резерви, а отже збільшиться та сума коштів, яка реально генерує доход.

З метою аналізу банківського кредитування розглянемо показники загального обсягу банківських кредитів за 2012–2016 рр. (млн. грн.):

2012 р. – 1128630,0;
2013 р. – 910738,9;
2014 р. – 75597995,8;
2015 р. – 1122615,8;
2016 р. – 331984,7.

Зростання обсягу операцій у 2014 р. свідчить про те, що ринок банківського кредиту в цей час використовувався як джерело залучення відносно дешевих ресурсів. Банки використовували міжбанківський ринок переважно для покриття дефіциту ліквідності.

Отже, важливим завданням подальшого розвитку ринку банківського кредитування в Україні є створення організаційної структури банківського кредитного процесу, вдосконалення системи внутрішнього контролю за всіма ризиками, властивими банківським кредитним операціям, та доопрацювання нормативно-правової бази.

Ми вважаємо, що Україні у зв'язку зі складною економічною ситуацією цей досвід слід переймати поступово. Слід чітко відстежувати і контролювати формування резервів під очікувані збитки в міру нарахування додаткових відсоткових доходів від кредитних спредів банку. Так, витрати на формування резервів будуть повністю відповідати приросту додаткового відсоткового доходу.

Список використаних джерел

1. МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» / Міністерство фінансів України.

2. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» / Міністерство фінансів України.

3. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: постанова Правління Національного банку України № 351 від 30.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>

*Осадчук Юлія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
викладач кафедри фінансів, обліку та аудиту;
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут*

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Фінансова безпека є однією з найважливіших характеристик економічної системи, що визначає її здатність функціонувати в режимі розширеного відтворення, забезпечувати фінансовими ресурсами національне господарство і стимулювати економічний розвиток. Ізолюване існування нашої країни протягом тривалого часу породило ряд серйозних проблем, які є викликом для національної безпеки країни, в тому числі її фінансової складової. Крім того, особливістю сучасної української економіки є суттєва диференціація регіонального розвитку.

Нерівномірність розвитку фінансового сектору, зниження обсягів виробництва на підприємствах України, збитковість більшості стратегічно важливих підприємств, глибока структурна деформація вітчизняного виробництва, критично низька народжуваність та надмірно висока смертність, падіння рівня життя, низький рівень оплати праці, збільшення рівня бідності, досить високий рівень безробіття з урахуванням прихованого представляють загрозу розвитку регіонів в Україні.

Безпека в загальному плані забезпечує життєздатність регіону. Головне завдання безпеки регіону полягає в прагненні обґрунтовано оцінити ресурсні можливості, визначити очікувані результати і прогнозовані наслідки. Кожен регіон повинен мати власну цілісну та закінчену систему життєздатності, зокрема можливість постановки самостійної мети розвитку, відносну відособленість управління.

Фінансова безпека є основною умовою здатності економічної системи України здійснювати самостійну фінансову політику згідно зі своїми національними інтересами. Сутність фінансової безпеки можна визначити як стан її економіки, при якому забезпечується формування державних фінансових потоків в обсягах, необхідних для виконання державних завдань і функцій. Кризова ситуація в регіоні може загрожувати фінансовій безпеці держави. Це пов'язане з тим, що дія низки дестабілізуючих факторів, які негативно впливають на економіку певного регіону, може поширитися на економіку сусідніх регіонів і держави в цілому. Одна з передумов ефективності цієї системи – збалансований розподіл влади між центром та регіонами.

У становленні ринкових відносин окремі регіони розробляють свої моделі поведінки щодо шляхів та механізмів переходу до сталого розвитку. Одні, з розвинутим аграрним сектором, добиваються підвищення високих закупівельних цін. Інші, з розвинутими добувними галузями, самостійно виходять на зовнішні ринки або прагнуть організації вільних економічних зон. При розгляді з позиції безпеки будь-якої проблеми України, наприклад зайнятості, деіндустріалізації чи розподілу бюджету, бачимо чітко визначені

регіональні особливості її прояву. Тенденції розвитку економічної ситуації в Україні такі, що регіональна економічна небезпека може посилюватися. Актуальність цього аспекту пов'язана з небезпечними тенденціями порушення рівноваги між центром і регіонами внаслідок надмірної централізації або децентралізації економічної й політичної влади. Одним із найважливіших завдань державної політики є здійснення адміністративних та політичних заходів, які б стримували економічне протистояння регіонів з огляду на збереження єдиного економічного простору.

На жаль, відбувається занепад відсталих і слабоосвоєних районів з екстремальними природно-кліматичними умовами в силу неконкурентоздатності місцевих виробництв і практично стихійного відтоку населення з деяких районів. Спостерігається надмірна територіальна концентрація продуктивних сил у результаті переважного розміщення промислового й банківського капіталу в деяких високоурбанізованих зонах і найбільших містах України, особливо в Києві.

Місцеві фінанси є фінансовою базою місцевих органів влади та управління й забезпечують регіональні потреби у фінансових ресурсах і доходах, їх внутрішньотериторіальний перерозподіл. Основне призначення місцевих фінансів – забезпечення відносної фінансової незалежності й автономності регіональних адміністративних формувань і населених пунктів. Головна проблема структурної побудови системи державних фінансів – установлення оптимального співвідношення між її рівнями. З одного боку, рівень загальнодержавної централізації має бути таким, щоб надійно забезпечувати загальнонаціональні інтереси. Нестача коштів у центральних органів влади та управління підриває їх фінансову, а відтак, і політичну силу, звужує можливості їх впливу, що може негативно позначатися на країні загалом. З іншого боку, рівень загальнодержавної централізації не може підривати фінансової бази регіонів.

Однією з проблем є розкриття сутності поняття «фінансова безпека регіону». Широке визначення фінансової безпеки дає О. Барановський [1]. Він вважає, що фінансова безпека – це важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності й конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів та наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів; ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин; рівень забезпеченості громадянина, домашнього господарства, верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань; стан фінансової, грошово-кредитної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути

зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання; стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання й саморегулювання; якість фінансових інструментів та послуг, що запобігає негативному впливові можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також гарантує (за потреби) повернення вкладених коштів [1].

Регіональний підхід до дослідження проблем економічної та фінансової безпеки використовується в ряді робіт, однак регіональні аспекти проблеми вивчені набагато менше. Цей висновок підтверджується й аналізом основних нормативних документів, що регулюють забезпечення безпеки України, в яких регіональним аспектам відведено явно недостатньо уваги (є лише окремі згадки).

Реалізація політики фінансової безпеки в регіональному аспекті потребує її певного законодавчого, управлінського та організаційного забезпечення у зв'язку з необхідністю вирішення таких питань:

- правомірність участі регіонів у вирішенні проблем та завдань безпеки (чи можна вирішувати ці проблеми на рівні регіону?);
- визначення реальних можливостей регіонів у вирішенні проблеми забезпечення фінансової безпеки;
- диференціація участі регіонів у забезпеченні фінансової безпеки економіки країни в цілому і регіональної безпеки;
- поділ загроз фінансової безпеки держави і загроз безпеки регіону;
- з'ясування конкретних можливостей і здібностей регіонів протистояти своїми власними силами загрозам регіональної безпеки;
- визначення інструментів, фінансових джерел, організаційно-фінансових структур і конкретних осіб, що реалізують стратегію, політику і тактику у цій сфері.

Відновлення фінансового потенціалу регіонів, що вимагає оптимізації процесу формування доходів і капіталів, відновлення зв'язку між грошовими і товарними потоками, та досягнення на цій основі нормалізації відтворювального процесу не може бути досягнуто застосуванням якогось одного інструмента або механізму, наприклад податкового. Необхідний комплекс важелів та інструментів впливу, співвідношення яких залежить від масштабності, терміновості та гостроти негативних тенденцій, що розвиваються в регіоні.

Узагальнюючи існуючі підходи до визначення фінансової та економічної безпеки на регіональному рівні, фінансову безпеку регіону можна представити як характеристику основних фінансових параметрів розвитку економіки регіону, які забезпечують виявлення і попередження загроз для інтересів регіону в ключових фінансових сферах економіки, що визначають хід відтворювального процесу в регіоні.

Отже, більша диференціація у розвитку регіонів України, нерівномірність розподілу фінансів, реального сектору економіки, рівня життя населення, вимагають вироблення нових орієнтирів у соціально-економічній політиці. Одним зі способів аналізу економічної ситуації і знаходження місця регіону в загальноукраїнському розвитку є оцінка фінансової безпеки.

Розглянувши сутність фінансової безпеки, необхідно виділити протиріччя як джерело загроз безпеки. Джерелом усіх загроз безпеки країни є різноманіття внутрішніх і зовнішніх суперечностей суспільного розвитку в країні та на міжнародній арені. Аналіз суперечностей в системі економічних відносин дозволив виділити базове протиріччя з позиції фінансової безпеки: порушення цілісності фінансової системи і відрив грошового капіталу від території, на якій він зроблений, і від своїх основних функцій з обслуговування економіки. Розроблене визначення фінансової безпеки регіону дозволило розкрити сутність і предмет фінансової безпеки.

Список використаних джерел

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
2. Ткаленко Н. В. Передумови формування фінансової безпеки регіону / Н. В. Ткаленко, В. Г. Маргасова // Збірник наук праць Нац. університету ДПС України. – 2010. – № 2. – С. 139–146.
3. Медвідь М. М. Фінансова безпека регіону: інтереси, загрози, індикатори, заходи щодо забезпечення фінансової безпеки / М. М. Медвідь // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Екон. серія. – 2005. – № 668. – С. 187–191.

*Польова Олена Леонідівна,
доктор економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет*

АКТИВІЗАЦІЯ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Банківське кредитування є важливим елементом у розвитку реального сектору економіки. У нинішній нестабільній економічній ситуації в Україні інвестиційні можливості підприємств обмежені. У таких умовах на розвиток реального сектору економіки може впливати лише банківське кредитування. Для кращого розвитку реального сектору економіки України необхідне обов'язкове втручання банків, їх активне стимулювання збільшення заощаджень домогосподарств та інших секторів економіки, а також вплив на інвестиційний процес.

Кредитна політика банку регулює кредитну діяльність кожного банку і встановлює правила формування кредитного портфеля. З метою виявлення

резервів підвищення ефективності кредитної діяльності за умови запланованого рівня дохідності та допустимого рівня ризику банки проводять аналіз кредитного портфеля. Розумне управління кредитним портфелем встановлює його параметри, визначаючи при цьому, яка частка ресурсів банку може бути використана для видачі позики, які типи кредитів можуть видаватися, яку частину портфеля можуть складати позики певного типу, яка допустима концентрація кредитів окремим боржникам і галузям. Якість управління кредитним портфелем прямо пов'язана з прибутковістю банку, а також забезпечення високого рівня надійності і мінімізації ризику банківських операцій, що можливе за умови дотримання банками належного рівня своєї ліквідності.

Основним принципом підтримання ліквідності банку є відповідність активів термінам очікуваного виникнення потреби в коштах для погашення зобов'язань перед кредиторами і вкладниками. Такий зв'язок термінів розміщення коштів із термінами залучення ресурсів є важливим фактором перетворення активів банку для виконання його зобов'язань [1].

Світова банківська практика використовує різні системи показників як економічні інструменти вимірювання й управління банківською ліквідністю. Основними параметрами оцінки при цьому є: ступінь участі власних коштів в активних операціях комерційного банку; рівень власного капіталу банку в обсязі зобов'язань по пасиву; ступінь вкладення ресурсів банку в операції з підвищеним ризиком. В Україні, згідно з діючими нормативними актами НБУ, розраховують такі показники ліквідності: норматив миттєвої ліквідності, норматив загальної ліквідності, норматив ресурсної ліквідності та нормативне співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку [2].

Однак відносні показники оцінки відповідності активів і пасивів балансу банку відображають існуючий стан на якусь певну дату, що обмежує оперативну можливість регулювання рівня платоспроможності. Тому для комплексної оцінки і регулювання ліквідності комерційного банку слід урахувати вплив факторів, пов'язаних зі зміною структури активів і пасивів, а також методи управління ними, від яких залежить стан ліквідності, передбачивши при цьому можливі тенденції зміни останньої, а отже, і виконання зобов'язань перед клієнтами. Серед основних напрямів такої роботи вкажемо: збільшення обсягу власних коштів, оцінку ризику окремих статей активів, їх дохідності та ліквідності; аналіз впливу кредитних операцій, їх структури на ліквідність; прогнозування зміни співвідношення обсягу пасивних та активних операцій, а також управління позиками.

Використання методу, який ґрунтується на встановленні рівня ліквідності за допомогою різних коефіцієнтів, передбачає виділення певної постійної величини як бази для порівняння з нею інших показників, спроможних характеризувати діяльність банку і обсяг його операцій. Найбільш часто для цього використовується величина власного капіталу комерційного банку, сума його активів або зобов'язань. За рядом причин пріоритет належить власним коштам, оскільки: 1) капіталу виступає своєрідним «буфером» покриття можливих претензій до банку і, у певній мірі, гарантійним фондом виконання

зобов'язань перед вкладниками, тобто виконує захисну функцію; 2) капітал банку в загальному об'ємі кредитних ресурсів являє собою найбільш постійну, відносно стійку величину. Ця обставина дозволяє банку використовувати його як резерв покриття найбільш ризикових операцій і тим самим варіювати питому вагу ризикових активів у структурі балансу відповідно до величини власних коштів.

Сучасна класифікаційна структура кредитного портфеля будується за принципом рівня ризикованості кредитів [3]. Банки самостійно визначають рівень ризику кредитних операцій, оцінюють фінансовий стан позичальників (контрагентів банку) та вартість застави в межах чинного законодавства. З метою розрахунку резерву під кредитні ризики банки мають здійснювати класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції. За результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції: «стандартна», «під контролем», «субстандартна», «сумнівна» чи «безнадійна».

У 2016 році комерційними банками України постійно надавалася відповідна кредитна підтримка кредитоспроможним суб'єктам господарської діяльності, переважно за рахунок самостійно мобілізованих ресурсів. Спостерігалася тенденція до зростання частки заборгованості за кредитами, направлені в економіку, щодо ВВП. На 52,9% зросли кошти, залучені на банківські рахунки від фізичних та юридичних осіб, що збільшило ресурсну базу комерційних банків і дозволило їм активізувати кредитування реального сектору економіки. Останні роки зберігалася стійка тенденція до зростання заборгованості за короткостроковими позичками, загальний приріст залишків заборгованості за ними становив 6,6 млрд. грн, або 71,8% (2016 р.), у тому числі в національній валюті – 3,9 млрд.грн., або 82,8%, в іноземній (у перерахунку на національну валюту) – 2,7 млрд.грн., або 60,0%. Реальна заборгованість за короткостроковими кредитами в національній валюті зросла на 45,3%, а в іноземній – на 53,6%. На 1 січня 2017 року залишки заборгованості за короткостроковими позичками комерційних банків становили 15,7 млрд.грн., або 82,1% від загального обсягу (торік їх частка дорівнювала 9,1 млрд.грн., або 77,6 %).

У табл. 1 проаналізовано дохідність кредитного портфеля вітчизняних банків станом за 2007–2016 роки [4].

Як видно з табл. 1, процентні доходи банків України зростали до 2014 р., після якого спостерігається незначне зниження, близько 5%; щодо дохідності кредитного портфеля, то найвищою вона була у 2016 р. і становила майже 16%.

Динаміка дохідності кредитного портфеля комерційних банків України

Показник	Роки										Відхилення 2016 р. від 2007 р.
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Кредитний портфель, млн.грн.	73442	97197	156385	269688	485368	792244	747348	755030	825320	815327	741885
Процентні доходи, млн грн	7657	13556	19029	30259	50842	88370	119083	113334	113352	119278	111621
Темп зростання процентних доходів, %	10,95	77,04	40,37	59,02	68,02	73,81	34,76	-4,83	0,02	5,23	-5,72
Дохідність кредитного портфеля, %	10,43	13,95	12,17	11,22	10,47	11,15	15,93	15,01	13,73	14,63	4,2

У середньому дохідність кредитного портфеля банків України за останні 10 років склала 13,45%. Отже, на суму доходів банку від кредитних операцій загалом впливають два основні чинники: обсяг портфеля та рівень відсоткових ставок за кредитами, причому останній є узагальнюючим показником, оскільки через рівень відсоткової ставки опосередковано враховуються й такі чинники, як тривалість користування кредитом, міра ризику, метод нарахування і спосіб сплати відсотків, забезпеченість позички. Крім того, рівень дохідності кредитного портфеля банку залежить від низки економічних чинників: ринкової ставки відсотка, обсягу та структури кредитного портфеля, умов конкуренції на банківському ринку, власних можливостей банку щодо вибору напрямів та об'єктів кредитування тощо.

Ризик кредитного портфеля традиційно перебуває у центрі уваги науковців та банкірів, які засвідчують: ефективне управління кредитною діяльністю банків супроводжується необхідністю зниження кредитного ризику, що значною мірою розв'язується за допомогою створення адекватної методики його оцінювання. У цьому зв'язку слід зазначити, що така методика може бути уніфікована лише до певної міри, адже кожен банк має власну клієнтуру, свій сегмент ринку, галузеву специфіку, конкретні можливості тощо. А тому показники, за якими оцінюється діяльність одних позичальників, можуть бути зовсім неприйнятними для інших.

Резерв під кредитні ризики формується в тій валюті, в якій ураховується заборгованість, та використовується лише для покриття збитків за непогашеною позичальниками заборгованістю за кредитними операціями за основним боргом, стягнення якої є неможливим. З метою розрахунку обсягу резерву під кредитні ризики та визначення чистого кредитного ризику банк повинен проаналізувати кредитний портфель. Аналіз кредитного портфеля та

класифікація кредитних операцій (валового кредитного ризику) здійснюється за такими критеріями [5]:

- оцінка фінансового стану позичальника (контрагента банку);
- стан обслуговування позичальником (контрагентом банку) кредитної заборгованості за основним боргом і відсотків (комісій та інших платежів із обслуговування боргу) за ним у розрізі кожної окремої заборгованості та спроможність позичальника надалі обслуговувати цей борг;
- рівень забезпечення кредитної операції.

Отже, кредитування є найважливішим напрямом здійснюваних банком активних операцій, оскільки кредитний портфель становить здебільшого від третини до половини сукупного обсягу активів банку. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, що має свій рівень дохідності та ризику. Кредитний портфель комерційного банку є одним із найризикованіших напрямів і найвагоміших компонентів структури відсоткових доходів. Тому для успішного кредитування – забезпечення повернення наданих позичок та підвищення дохідності кредитних операцій – банки мають упроваджувати ефективну та гнучку систему управління кредитним портфелем.

Список використаних джерел

1. Кириленко В. Кредитна політика комерційного банку / В. Кириленко // Банківська справа. – 2016. – № 2. – С. 29–35.
2. Єрмоленко Г. Практичні аспекти застосування комплексу маркетингових комунікацій у банківській діяльності / Г. Єрмоленко, І. Журба // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 4. – С. 62–63.
3. Кугель Ю. В. Комерційні банки як інституційна основа організації кредитних відносин в економіці ринкового типу / Ю. В. Кугель // Інноваційна економіка. – 2012. – № 1. – С. 234–238.
4. Дані фінансової звітності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.
5. Мірошник О. Ю. Система експрес-аналізу кредитоспроможності підприємств / О. Ю. Мірошник // Вісник НБУ. – 2012. – № 2. – С. 20–26.

*Потій Ванда Зиновіївна,
кандидат економічних наук,
професор кафедри корпоративних фінансів і контролінгу;
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується значною кількістю чинників, які негативно впливають на діяльність підприємств. У першу чергу, це інфляційні процеси, нестабільність національної валюти, обмежений доступ до кредитних ресурсів, низький рівень капіталізації фондового ринку, зниження рівня інвестиційної активності підприємств та ін. Негативний вплив вказаних чинників проявляється через зростання витрат, збитковість підприємств, падіння рівня рентабельності і як наслідок – втрату підприємствами фінансової безпеки.

Фінансову безпеку слід розглядати як важливу складову економічної безпеки. Її сутність полягає у здатності підприємства отримувати прибуток, забезпечувати достатній рівень самофінансування, платоспроможність, ліквідність, фінансову незалежність і проводити фінансову стратегію відповідно до визначеної мети щодо розвитку підприємства в умовах конкурентного середовища. У цілому фінансову безпеку доцільно розглядати як певний механізм, який, з одного боку, забезпечує стабільність діяльності підприємств шляхом використання захисних господарських інструментів, а з іншого – забезпечує її ефективність шляхом організації раціонального використання фінансових ресурсів.

Фінансова безпека підприємства – це фінансовий стан, який характеризується:

- збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів і технологій;
- стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз;
- здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів і завдань достатнім обсягом капіталу;
- здатністю забезпечувати сталий розвиток підприємства в довгостроковому періоді.

Тобто фінансову безпеку слід розглядати як багатогранне комплексне поняття, яке містить систему заходів, що сприяють фінансовій стабільності підприємства та його конкурентоспроможності з огляду на існуючі ризики.

Діяльність підприємств передбачає рух грошових коштів (їх витрачання і надходження), що спричинює певні ризики. Основним індикатором безпеки є контроль за рухом грошових коштів, їх динамікою, синхронністю вхідних та вихідних грошових потоків, що сприятиме економічному та інвестиційному розвитку підприємства, а це особливо актуально за умов глобальної фінансової кризи. За сучасних умов основним методом забезпечення ефективного управління є планування грошових потоків і їх контроль, упровадження

бюджетування, яке бюджетування сприяє фінансовій безпеці підприємства завдяки моделюванню майбутніх витрат і доходів.

Ураховуючи коло завдань, які ставляться перед підприємством, визначення рівня фінансової безпеки, є невід'ємним елементом загальної системи управління. Оцінка фінансової безпеки зумовлена необхідністю постійного контролю і визначення показників фінансового стану підприємства, їх підтримання на визначеному рівні.

Практика засвідчує, що оцінка рівня фінансової безпеки може здійснюватися за різними підходами, а саме:

- індикаторний підхід – порівняння фактичних значень показників з пороговими значеннями індикаторів фінансової безпеки (граничними величинами, порушення яких генерує ризики і може призвести до негативних наслідків);

- підхід, заснований на визначеності достатності власних оборотних коштів для здійснення виробничої діяльності підприємства;

- коефіцієнтний підхід, який передбачає обрахунок коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан підприємства.

Аналіз діючих методичних підходів до механізму оцінки ступеня фінансової безпеки дозволив визначити найбільш актуальну проблему, пов'язану з сферою фінансового аналізу – це недосконалість методології коефіцієнтного аналізу фінансового стану підприємства, як відправної точки для інтегральної оцінки. Першопричиною проблем є економічне обґрунтування нормативно закріплених орієнтирів для кожного показника. За цих умов необхідним є посилення ролі достовірної інформаційної бази для обрахунку індикаторів фінансової безпеки, що сприяє вирішенню проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення сталого розвитку підприємства і забезпечення його фінансової безпеки.

За умов загострення проблеми дефіциту фінансування підприємств та конкуренції за обмежені інвестиційні ресурси, посилення конкуренції як на ринках збуту готової продукції, так і на ринку капіталів, відокремлення функцій власності й управління посилюється роль інформаційного чинника у прийнятті фінансово-інвестиційних рішень, які визначають рівень фінансової безпеки.

Список використаних джерел

1. Захаров О. І. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: навч. посіб. / О. І. Захаров, П. Я. Пригунов. – К., 2011. – 257 с.

2. Кириченко О. А. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці / О. А. Кириченко, Ю. Г. Кім // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 43–57.

3. Кракос Ю. Б. Подходы к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия / Ю. Б. Кракос // Экономика, финансы и право. – 2006. – № 12. – С. 7–12.

4. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою в умовах фінансової кризи / О. А. Кириченко, І. В. Кудря // Финансовые рынки и ценные бумаги. – 2009. – № 16. – С. 22–28.

5. Бланк І. О. Управление финансовой безопасностью предприятия / І. О. Бланк. – К.:Эльга. Ника-Центр, 2004. – 784с. – (Серия: Библиотека финансового менеджера. Вып.10).

Ренбілас Рафал

*професор, декан факультету адміністрації та інформатики,
уповноважений Ректора по роботі з країнами регіону
Східного партнерства в програмі ERASMUS+*

СПОСОБИ НІВЕЛЮВАННЯ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ключовою метою функціонування підприємства з позиції власників є максимізація його вартості. Рішення, що стосуються інвестування, є найбільш важливою сферою управління підприємством. Інвестування визначає розвиток підприємства, а також є необхідною умовою для його виживання. Однак на практиці підприємства відмовляються від матеріальних інвестицій. Перемагає побоювання і песимізм щодо збереження накопичених власних коштів.

Основною причиною зниження інвестицій вважається збільшення фінансового ризику інвестування. Особлива роль в цій сфері відводиться валютним ризикам. Існує багато способів для зниження валютного ризику на підприємстві. На практиці використовують внутрішні та зовнішні методи обмеження валютного ризику. До внутрішніх методів уникнення або зниження валютного ризику відносять:

- вибір національної валюти при проведенні розрахунків з контрагентами;
- використання пунктів про валоризацію;
- прискорення і затримка платежів;
- внутрішня компенсація;
- співвідношення (узгодження) транзакцій.

Найпростішим внутрішнім методом уникнення валютного ризику є укладання операцій, у яких розрахунковою валютою є національна. Це стосується операцій, що відображаються як у витратах компанії (наприклад, придбання товарів, сировини), так і у прибутках (продаж продукції, товарів тощо). Дотримуючись цього принципу обмеження валютного ризику, фінансові операції також укладаються на основі національної валюти. Тому компанія не бере кредитів в іноземній валюті (або індексованих до іноземної валюти), у яких розмір внеску погашення кредиту виражається в іноземній валюті, а також не фінансує свою діяльність за рахунок капіталу, отриманого від випуску боргових цінних паперів, детермінованих у валюті, відмінній від національної. Прийняття цього принципу, як правило, дає повну незалежність від валютного ризику, проте на практиці може бути дуже важкодосяжним.

Іншим внутрішнім методом мінімізації ризику валютного курсу є використання застереження про валоризацію. Цей метод передбачає внесення у контракт положення, яке дозволяє змінювати вартість контракту (наприклад, ціну товару, що є предметом угоди), якщо в період з моменту укладання контракту до проведення розрахунків по ньому зміниться курс валюти контракту щодо іншого зазначеного у контракті курсу.

На практиці застосовується кілька видів застережень про валоризацію:

- повне застереження;
- курсове застереження;
- застереження щодо кошика валют;
- застереження щодо франшизи;
- застереження щодо перегляду цін.

Часто використовуваним методом обмеження валютного ризику є внутрішня компенсація. Вона полягає у компенсації взаємної заборгованості та зобов'язань у певній валюті, тому компанія наражається лише на несприятливі зміни курсів валют щодо чистої вартості генерованого грошового потоку.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що інвестиційна діяльність компанії неминуче тягне за собою ризики. Види і ступінь ризику пов'язані з низкою як зовнішніх щодо інвестицій, так і генерованих нею самою чинників. Тому керівники інвестиційного проекту повинні враховувати різні умови фінансування інвестицій з різних джерел.

*Резнікова Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри світового господарства
та міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Транснаціональні корпорації (ТНК) нині посідають ключове місце в світовому господарстві. Вони створюють робочі місця, є механізмом максимізації прибутку і в прямому сенсі рухають сучасну економіку. Спостерігається значне зростання кількості ТНК і обсягу прямих іноземних інвестицій. Згідно з Доповіддю про світові інвестиції Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), у світі налічується близько 100 тис. транснаціональних корпорацій, причому 75% світової торгівлі припадає на їх внутрішньофірмові операції. Однак діяльність ТНК не обмежується суто економічними вимірами. Вона має надзвичайно велике значення в контексті проблем охорони навколишнього середовища, інтересів країн, що розвиваються, а також країн з перехідною економікою.

Оскільки транснаціональні корпорації є провідною формою глобалізації виробничого та інвестиційного співробітництва, яким властива легкість у переміщенні своїх капіталів і виробничих потужностей, то вони часто користуються цими перевагами й переносять виробництво у регіони з більш сприятливими для них економічними та політико-правовими умовами, що нерідко сприяє посиленню соціально-економічних та екологічних диспропорцій. Окрім того, ТНК лідирують в експорті та імпорті продукції і технологій, які заборонені в окремих країнах, оскільки вони можуть нести потенційну небезпеку для здоров'я людей. Вони активно користуються розходженнями в законодавствах розвинених країн і країн, що розвиваються, переносять забруднюючі та потенційно небезпечні виробництва в останні, де менш жорсткі правовий екологічний й інвестиційний режим.

Гуманітарні, екологічні й економічні втрати від катастроф, руйнівних та шкідливих технологічних процесів ТНК породжують природне прагнення подолати їхні наслідки та запобігти аналогічному перебігу подій у майбутньому. Постає необхідність формулювання нових вимог до національного та міжнародного регулювання в галузі екології. У цьому контексті слід наголосити на потребі вирішення таких завдань:

- міжнародне співробітництво з метою попередження та подолання наслідків катастроф, запровадження безпечніших моделей господарювання;
- прийняття національних програм екобезпеки і забезпечення відповідного міжнародного контролю;
- підвищення вимог до безпеки виробничої діяльності компаній, які займаються екологічно небезпечними видами бізнесу;
- забезпечення корпоративної соціальної відповідальності за наслідки згаданої діяльності.

Серед величезної кількості методик оцінки екологічної практики ТНК багато вітчизняних та іноземних науковців пропонують модель оцінки, що базується на трьох основних критеріях:

1. Зниження (підвищення) кількісних показників негативного впливу компаній на навколишнє середовище (аналіз поточної екологічної практики).
2. Зниження (підвищення) кількісних показників використання природних ресурсів (аналіз виробничої діяльності).
3. вибір при інвестиційних рішеннях технологій, устаткування і ноу-хау для порівняння з найкращими зразками з екологічної позиції (прогнозування майбутньої екологічної практики).

Отже, за наявності інформації за цими складовими можна визначити, у якому напрямі розвивається екологічна практика тієї чи іншої компанії [2, с. 92–98]. Нині підкреслюється важливість таких напрямків діяльності ТНК:

- ощадливе використання природних ресурсів,
- ревізія екологічних аспектів діяльності,
- організація наукових досліджень із запобігання негативним екологічним процесам,

- вживання заходів для використання та передачі приймаючій країні «зелених» технологій, сприяння розробці й поширенню таких технологій,
- розробка стратегій запобігання екологічним ризикам діяльності,
- постійний контроль керівництва ТНК за виконанням природоохоронних вимог всіма філіалами,
- широке інформування громадськості та офіційних органів влади країни про екологічну політику.

Отже, екологічний фактор у діяльності транснаціональних корпорацій становить особливий інтерес як у пошуку вдалих шляхів виходу із глобальної екологічної кризи, так і з погляду зміни екологічної практики самих ТНК. При цьому значення екологічного фактора в їх діяльності постійно зростатиме в майбутньому і вимагатиме нових підходів до вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Руденко Н. В. Діяльність транснаціональних корпорацій в транскордонному екологічному просторі [Електронний ресурс] / Н.В. Руденко. – Режим доступу :

<http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/viewFile/4668/4786>

2. Шабаліна Л. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України [Електронний ресурс] / Л. Шабаліна. – Режим доступу :

<http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789.pdf>

3. Герасимчук И. Экологическая практика транснациональных корпораций [Электронный ресурс] / И. Герасимчук. – Режим доступа :

http://assets.ecorussia.info/assets/paragraph_attaches/6271/paragraph_media_6271_original.pdf?1272177733

***Руда Оксана Леонтіївна,**
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Вінницький національний аграрний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКІВ УКРАЇНИ

Банківська система є однією з важливих складових механізму сучасної ринкової економіки. Основою банківської системи є банківські установи, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки. Від їх діяльності залежить фінансова безпека держави, суб'єктів господарювання і домогосподарств. Питання фінансової безпеки набувають особливої актуальності у період фінансово-економічної кризи, оскільки розлад банківської системи призводить до втрати внутрішньої та зовнішньої платоспроможності, нестабільності національної

грошової одиниці, зниження доходів населення та активів суб'єктів господарювання. Банки виконують важливу функцію мобілізації тимчасово вільних грошових ресурсів і перетворення їх у реальний капітал, здійснюючи кредитні, інвестиційні та інші операції, забезпечуючи у такий спосіб потреби економіки в додаткових ресурсах.

Здійснення пасивних операцій – це діяльність, спрямована на підтримку окремих банків та усієї банківської системи взагалі шляхом мобілізації кредитних ресурсів на ринку та управління емісійною діяльністю банків. Тому у побудові банківської системи необхідно використовувати світовий досвід банківської справи, а також принципи та підходи у формуванні й управлінні пасивами комерційного банку.

Банківські пасиви – це ресурси банку, які є частиною фінансового ринку, сукупність виведених із обігу грошових коштів економічних суб'єктів, що мобілізуються на умовах виникнення зобов'язань власності та боргу для подальшого розміщення серед контрагентів, які мають в них тимчасову потребу. Пасиви банку розглядають як джерела формування фінансових ресурсів. За своїм походженням пасиви не однорідні та складаються з капіталу й зобов'язань банку перед вкладниками та кредиторами. Капітал являє собою власні кошти банку, що належать засновникам або акціонерам, а зобов'язання – це чужі гроші, тимчасово надані власниками у розпорядження банку [1]. У комерційних банках зобов'язання і капітал групуються за економічним змістом та за строками залучення фінансових ресурсів.

Вивчення складу ресурсної бази сприяє глибшому розумінню банківських пасивів на основі найбільш поширеної в економічній літературі класифікації за таким критерієм, як джерело утворення банківських ресурсів. Найпоширенішою є думка, відповідно до якої пасиви за вищезазваним критерієм поділяються на власні, залучені та запозичені.

Пасивні операції — це операції з мобілізації ресурсів банку. За видом банківських ресурсів розрізняють пасивні операції з формування власних, залучених (депозитних) і запозичених (недепозитних) ресурсів банку. Операції з формування власних ресурсів охоплюють операції:

- з формування статутного капіталу банку;
- з формування резервного капіталу банку;
- з формування страхового капіталу банку;
- з формування іншого капіталу банку спеціального призначення, який створюють за рахунок банківського прибутку і використовують відповідно до рішення, прийнятого вищою управлінською ланкою банку;
- пов'язані з формуванням і розподілом банківського прибутку [2].

В умовах ринкової економіки виняткової важливості набувають процеси формування банківських пасивів і оптимізації їх структури.

Банківські ресурси – це сукупність коштів, що знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для проведення активних операцій. У широкому значенні пасивні операції комерційного банку є діяльністю, пов'язаною із залученням грошових коштів вкладників, інших кредиторів і визначенням відповідної комбінації джерел коштів для певної

фінансово-кредитної установи. У вужчому змісті під сутністю пасивних операцій комерційного банку розуміють дії керівництва банку, спрямовані на задоволення потреби в ліквідності через активний пошук позикових коштів за необхідністю. Отже, банк при формуванні пасивів повинен зіставляти надійність і вартість залучених ресурсів, прагнучи до посилення фінансового важеля та підтримуючи власну ліквідність. Цього банк може досягти за рахунок оптимізації ресурсної бази, тобто досягнення оптимального співвідношення власних і залучених коштів.

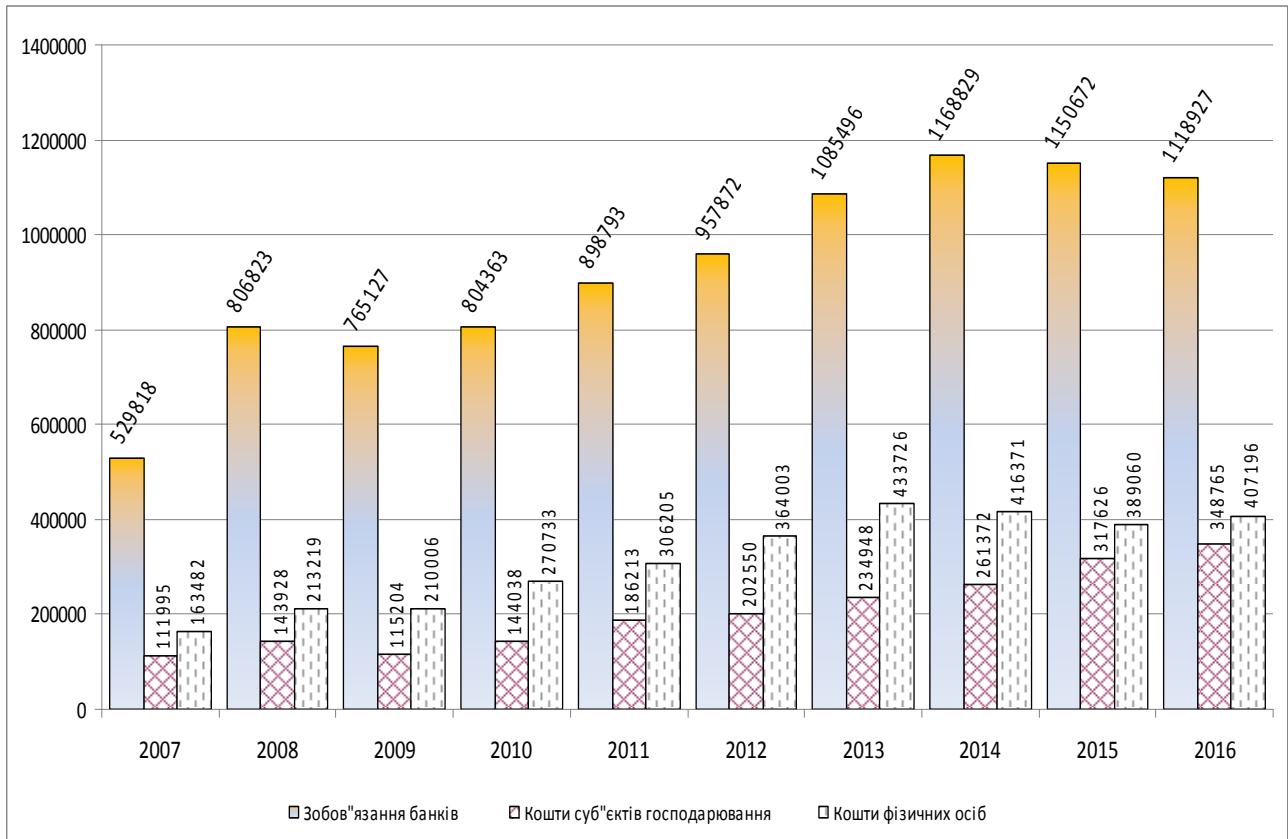
Власний капітал банку – це величина, визначена розрахунковим шляхом: вона включає ті статті власних коштів і деякі статті залучених коштів (наприклад, субординований борг, що за своїм економічним змістом можуть виконувати функції капіталу банку. Протягом 2014 і 2015 років капітал банків України скоротився на 44 576 млн. грн та 44 310 млн. грн відповідно, що значно погіршило стан банківського сектору. Капітал банків за 2016 рік збільшився на 40 718,23 млн. грн. Питома вага капіталу в пасивах банків на 01.12.2016 р. становила 11,43%. Зважаючи на докапіталізацію ряду банківських установ, обсяг власного капіталу станом на 01.12.2016 року складав 144,43 млрд. грн (дані Національного банку України без урахування неплатоспроможності банків) [6].

У 2014 статутний капітал зменшився на 5089 млн грн щодо попереднього року. Протягом 2015 і 2016 років він збільшився на 26 237,0 млн. грн та 60 118,03 млн. грн відповідно, що значно підвищило капіталізацію банківського сектору України [6]. Слід зазначити, що акціонери усіх груп збільшували статутний капітал переважно з метою підтримки власного капіталу. Враховуючи, що не всі банківські установи зможуть виконати графік підвищення обсягу статутного капіталу, варто очікувати, що частина установ прийме рішення про припинення діяльності та ліквідацію.

За останні роки в структурі ресурсів банків склалися такі тенденції. За період 2007–2014 рр. спостерігалось зростання обсягів зобов'язань, вкладень фізичних та юридичних осіб у банки на фоні макроекономічної, фінансової і валютної стабілізації. У докризовий період закріпилася тенденція до збільшення залишків на рахунках фізичних осіб. Це відбувалось завдяки зростанню доходів населення, зрушеннями в поведінці домашніх господарств (щодо заощаджень) і, як наслідок, проявилось у певному збільшенні довіри населення до банківської системи. Вклади населення почали займати вагоме місце у формуванні ресурсної бази банків. Зростали кошти юридичних осіб у структурі ресурсів банку, що також позитивно впливало на ресурсну базу банку.

Протягом 2015 і 2016 років обсяги зобов'язань банків скоротилися на 18 157 млн. грн та 31 745 млн. грн відповідно на фоні політичної та економічної нестабільності й інфляційних очікувань. Протягом цього періоду кошти суб'єктів господарювання зросли, відповідно, на 56 254 млн. грн та 31 139 млн. грн. Проте у 2015 році спостерігалось зменшення коштів фізичних осіб на 27 311 млн. грн за їх зростання у 2016 році на 18 136 млн. грн. Тобто вклади юридичних осіб в Україні є одним з основних джерел формування банківських ресурсів (рис. 1, за даними [6]).

Рис. 1. Зобов'язання банків України 2007-2016 рр., млн грн

Отже, основними напрямками вдосконалення пасивних операцій банків України є:

- розвиток депозитних операцій з населенням на основі впровадження нової техніки і технології банківського обслуговування фізичних осіб;
- активне використання процентної політики як методу стимулювання розміщення коштів на різні види депозитів;
- розширення обсягів строкових депозитів шляхом використання коштів спеціального призначення, що містяться на рахунках підприємств;
- надання додаткових послуг при відкритті депозиту;
- застосування у вітчизняних умовах досвіду банків економічно розвинених країн щодо відкриття різного роду pow-, superpow-рахунків;
- створення позитивного іміджу банку;
- розвиток вітчизняної системи страхування депозитів.

Список використаних джерел

1. Банківські операції : підруч. / за ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
2. Банківські операції : підруч. / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
3. Барилюк І. Стратегічний підхід до формування структури ресурсного потенціалу банку / І. Барилюк // Формування ринкової економіки в Україні. – 2012. – Вип. 26, Ч. 1. – С. 16–24.

4. Блінов А. В. Аналіз сучасного стану пасивних операцій банків / А. В. Блінов // Управління розвитком. – 2014. – № 2. – С. 145–147.

5. Лисенок О. В. Удосконалення сутності і процесу управління формуванням депозитних ресурсів банків / О. В. Лисенок // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – № 2. – С. 42–47.

6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aub.com.ua/>

7. Щепіна Т. Г. Методи формування ресурсної бази комерційного банку / Т. Г. Щепіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 5. – С. 42–45.

*Румик Ігор Іванович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та банківського бізнесу;
Університет економіки та права «КРОК»*

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК

В Україні, як і в більшості розвинених країн, аграрно-промисловий комплекс є однією з галузей економіки, що потребує особливої державної уваги і підтримки. За умов обмеженості бюджетних ресурсів особливого значення набуває оптимізація фінансової підтримки АПК, підвищення ефективності бюджетних витрат у сільське господарство. Потреба дослідження цього питання зумовлена різними фінансовими можливостями регіонів, природно-кліматичними умовами, соціально-економічним становищем окремих територій, їх демографічною ситуацією. Тому дослідження фінансового забезпечення АПК є актуальним питанням, адже його вирішення дає змогу розробити механізм реалізації стратегії продовольчого забезпечення та визначити пріоритетні напрями фінансування на основі інноваційно-інвестиційного розвитку.

Аналіз наукових праць з фінансової підтримки аграрного сектору дозволяє зробити висновок про те, що це питання знайшло відображення у дослідженнях зарубіжних та вітчизняних учених. Так, українські вчені (Т. Бондарук [1], М. Демяненко [2], К. Павлюк [3] та інші) досліджують специфіку державного фінансування сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах, проводять оцінювання фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва через спеціальні режими та механізми оподаткування, розглядають цільові програми розвитку АПК, визначають напрями бюджетної підтримки сільськогосподарських підприємств. Однак є потреба в повнішому розкритті ефективності бюджетної підтримки аграрного сектору, відповідності обсягів та структури фінансової підтримки сучасним світовим тенденціям. Адже ні інтенсивні методи ведення організації сільськогосподарського

виробництва, ні існуючий механізм розподілу продовольства у світі, ні альтернативне землеробство не можуть повною мірою забезпечити потреби в продуктах харчування, які зростають в основному через збільшення чисельності населення.

Метою дослідження є визначення та обґрунтування напрямів фінансової підтримки АПК на основі інноваційно-інноваційного розвитку.

Значення сільського господарства для економіки країни є надзвичайно великим. Без суттєвого підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств усіх форм власності на основі інноваційно-інвестиційних засад їх функціонування неможливо перевести АПК на модель сталого розвитку. Фінансова політика має бути підпорядкована здійсненню системних заходів у розвитку окремих ланок аграрної сфери. Діяльність держави має бути спрямована на фінансову підтримку розвитку підприємств АПК та створення взаємовигідних партнерських відносинах в умовах багатополлярності світу. Кінцевою стратегічною метою має стати забезпечення населення країни та світу безпечною якісною сільськогосподарською продукцією та продовольством. Гарантією цього є стабільність внутрішнього виробництва та наявність необхідних фінансових резервів і запасів.

Політика стабільного фінансування АПК передбачає забезпечення продовольчого ринку потрібними обсягами фінансових ресурсів. Необхідно враховувати обмеженість фінансових ресурсів, раціонально використовувати наявні фінансові і природні ресурси, трудовий потенціал. Це означає, що державі слід створити сприятливі умови для інноваційно-інвестиційного розвитку АПК, забезпечити грошовими коштами програмні заходи, спрямовані на створення умов для оптимального харчування всіх верств суспільства. Для цього необхідні фінансові та продовольчі фонди, спеціальні запаси і резерви.

В найближчі роки Україна цілком може забезпечувати себе продовольством власного виробництва, а також постачати його надлишок на експорт. Проте політичні події, військові дії, недосконалість фінансово-кредитної системи, важко прогнозована інфляція, постійна зміна (зростання) валютного курсу, недоліки у податковій політиці, ціновий диспаритет, «перекручування» відносних цін ставлять під сумнів досягнення цієї стратегічної цілі.

Розвиток інноваційного підприємництва потребує створення якісно організованої та обґрунтованої системи фінансового забезпечення, активізації інвестиційних процесів, детального аналізу можливостей мобілізації капіталу для здійснення інноваційних вкладень тощо.

Незважаючи на деякі успіхи в стабілізації макроекономічних показників, не вдається домогтися відчутних результатів у створенні сприятливих умов для інноваційно-інвестиційної діяльності вітчизняних виробників, що, зокрема, відображається на показниках експорту інноваційної продукції. Інноваційна сфера України і досі не стала по-справжньому привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. Значною мірою такий результат пов'язаний з обмеженими можливостями держави в спрямуванні фінансових потоків в

інноваційний розвиток економіки і недостатнім державним стимулюванням інноваційної діяльності.

З огляду на те, що базове законодавство, необхідне для формування в Україні розвинутого ринку інноваційної продукції, вже значною мірою створено, його практичне використання стримується слабкою інфраструктурою, нерозвиненістю системи захисту інтелектуальної власності. Законодавство у сфері інвестиційної діяльності залишається на рівні початку 90-х років, коли було прийнято Закон України «Про інвестиційну діяльність», який діє і сьогодні. Давно назріло питання про прийняття нового закону, який би відповідав реаліям сьогодення.

Спроби здійснення галузевих «технологічних стрибків» за умов збереження загальної несприятливості підприємницького та інвестиційного клімату в країні, надмірного фіскального тиску, неефективності інституційної структури економіки обертаються втратами інших секторів економіки. Продукція високотехнологічних галузей не знаходить збуту в інших галузях через великий технологічний відрив і відсутність мотивації до її використання, що суттєво знижує синергетичний ефект інновацій, внаслідок чого ефективність таких «точок зростання» нівелюється в суспільному масштабі.

Для прискорення вирішення цих проблем слід посилювати фінансову підтримку розвитку сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств. Держава має сприяти розбудові організаційно-фінансової інфраструктури інноваційної діяльності в АПК шляхом забезпечення злагодженої дії ланцюжка: «наука – технологія – виробництво – ринок». До організаційно-фінансового аспекту також слід віднести «бюджет інноваційного розвитку». Такий бюджет (або ресурс) має надаватися сільськогосподарським підприємствам для проведення інноваційного оновлення виробництва через встановлення нормативів прискореної амортизації, пільгового оподаткування, надання «податкових канікул», інвестиційного кредиту, встановлення спеціального правового режиму пільгового оподаткування інноваційної продукції, виготовленої за інноваційними проектами, які мають державну підтримку та зареєстровані в установленому порядку.

Стимулювання інноваційно-інвестиційної активності сільськогосподарських підприємств слід також здійснювати через створення механізмів інноваційного тиску на суб'єкти господарювання через запровадження санкцій на випуск застарілої продукції та використання неефективних ресурсо- й енергоємних та екологічно небезпечних технологій.

Доцільно визначити території інноваційно-інвестиційного розвитку в межах одного чи декількох сільських об'єднань, основу економічного розвитку яких має складати створення та реалізація конкурентоспроможної наукомісткої продукції, а також надання послуг по її створенню.

Фінансова політика органів влади різних рівнів повинна бути орієнтована на активну взаємодію і співробітництво як між собою, так і з підприємницькими та науковими і бізнес-освітніми секторами економіки сільських територій. Велике значення має цілеспрямована підготовка кадрів

високої кваліфікації для високотехнологічних галузей, а також менеджерів інноваційно-інвестиційної діяльності.

Виходячи з вищевикладеного головними завданнями фінансової підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку АПК України є забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного, виробничого та підприємницького потенціалів, розроблення та впровадження механізму активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, поширення інновацій в усіх сферах АПК, національна стратегія, орієнтована на формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. Реалізація безпосередніх заходів на національному та регіональному рівнях, здійснюваних за прямого бюджетного фінансування, сприятиме поліпшенню якісних характеристик вітчизняного науково-технологічного потенціалу, інтенсифікації засвоєння наукових знань та нових технологій, всебічному розвитку людського капіталу. Здійснення суб'єктами національної економіки інноваційної діяльності та інвестицій інноваційного спрямування сприятиме розвитку конкурентного середовища в сфері АПК, збільшенню пропозиції інноваційних продуктів, технологій та знань. Створення ринку інноваційної продукції, на якому буде забезпечений належний рівень захисту інтелектуальної власності, широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій в усіх галузях АПК і сферах суспільного життя, вдосконалення системи фінансової підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності та її регулювання, підвищення інноваційної культури суспільства надасть можливість досягти прискореного розвитку економіки та підвищити конкурентоспроможність продукції та країни на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Особливості аграрної політики країн ЄС / Т. Г. Бондарук // Економіка АПК. – 1997. – № 1. – С. 93–95.
2. Дем'яненко М. Я. Національна система державної підтримки аграрного сектору в умовах членства України в СОТ / М. Я. Дем'яненко // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 11–15.
3. Павлюк К. В. Оцінка виконання бюджетних програм: результативні показники / К. В. Павлюк // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 70–77.

*Рухало Сергій Євгенійович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Ринок – це середовище, де кожен суб'єкт підприємницької діяльності самостійно здійснює боротьбу за виживання, визначає напрями свого розвитку, вектор інвестиційної діяльності, джерела та засоби досягнення визначеної цілі. Характерною ознакою будь-якої економічної системи є її непостійність. Це означає, що безперервні динамічні зміни вимагають від господарюючого суб'єкта миттєвої реакції на перебудову основних принципів функціонування такої системи. Саме здатність підприємств гнучко коригувати власні тактичні кроки допомагає втілити в життя важливі інвестиційні проекти, які забезпечують розвиток та перехід до нового рівня в конкурентному середовищі.

В умовах виходу економіки країни з кризи проблема залучення інвестицій та підвищення інвестиційного потенціалу набуває особливої актуальності, адже забезпечення високих темпів розвитку підприємств значною мірою визначається рівнем їх інвестиційної активності.

Проблеми розвитку інвестиційного потенціалу знайшли відображення в наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як В. Гриньова [2], Дж. Кейнс, В. Левицький [4], Ф. Модільяні, У. Шарп та ін. Проте залишаються недостатньо дослідженими нові шляхи розвитку інвестиційної діяльності підприємств, а пропозиції щодо підвищення інвестиційного потенціалу потребують актуалізації.

Наукове дослідження передбачає, що для розуміння проблеми необхідно визначити термінологію. Основний зміст поняття «потенціал підприємства» полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних її персоналу підприємницьких здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси [1, с. 6].

Досить поширеним є визначення Л. Белоусової, згідно з яким «інвестиційний потенціал – це можливий обсяг коштів, які можна вкласти в активи довгострокового користування, в тому числі – цінні папери, з метою отримання додаткового доходу чи інших результатів» [5, с. 23].

В економічній науці існує багато підходів до визначення інвестиційного потенціалу підприємства. Так, на думку О. Коюди, «інвестиційний потенціал підприємства – це можливість вкладення капіталу з метою наступного його

збільшення або інвестиційні можливості щодо ведення, підтримки чи збереження чого-небудь» [2].

Дослідивши сутність категорії «потенціал підприємства» та «інвестиційний потенціал підприємства», необхідно визначити основні фактори розвитку інвестиційного потенціалу. Підтримуємо позицію Н. Єфименко та О. Ястремської, за якими основними факторами розвитку інвестиційного потенціалу є [3; 6]:

1) дохідність, платоспроможність та фінансова стійкість підприємства у довгостроковому періоді;

2) економічний стан та перебування підприємства у визначеній фазі життєвого циклу;

3) обсяг та ефективність інвестицій, оскільки, чим більший обсяг інвестицій та вищий рівень їх доходності, тим більшим є інвестиційний потенціал підприємства;

4) інвестиційна активність господарюючого суб'єкта, тобто діяльність підприємства з залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій та їх ефективного використання;

5) спроможність підприємства ефективно використовувати залучені у розвиток підприємства інвестиції, можливість підвищувати їх ефективність;

6) зростання віддачі відносин власності, збільшення прибутку підприємства та його працівників, що дозволяє підвищити якість людського капіталу;

7) стан та розвиток внутрішнього та зовнішнього інвестиційного середовища. Чим воно сприятливіше, тим більше передумов для зростання інвестиційного потенціалу підприємства. Інвестиційне середовище характеризується обсягом та структурою мобілізованих і використовуваних потенційних та реальних інвестицій із внутрішніх і зовнішніх джерел.

Розглянуті фактори розвитку інвестиційного потенціалу підприємства мають значний вплив, але часто для досягнення більш високого рівня інвестиційного потенціалу таких факторів недостатньо, тому додатково пропонуємо урахувати такі фактори:

1) запровадження підприємствами нових технічних та технологічних покращень через інтеграцію інновацій, ноу-хау, новітніх розробок тощо;

2) виявлення регіональних особливостей територій, де розташовані підприємства, що може впливати на ефективність використання ресурсів;

3) освоєння підприємствами сучасних інформаційних технологій, зокрема: у сфері зв'язку (комунікатори, меседжери та ін.); у банківській сфері (термінали самообслуговування та мобільні додатки – android, iOS та ін.); у сфері програмного забезпечення (програми підтримки прийняття рішень – MS Project, Primavera, Spider Project; бухгалтерські програми – 1С, М.Е.Дос, iFin.; системи автоматизації – автоматизована лінія, автоматизоване робоче місце, автоматизована система управління, промисловий робот) та багато інших;

4) використання новітніх та вдосконалення існуючих методів управління інвестиційним потенціалом (диверсифікація ризиків та ін.);

5) упровадження нових маркетингових стратегій та систем моніторингу реалізації інвестиційних проектів [4, с. 69].

Отже, дослідивши особливості розвитку інвестиційного потенціалу, можна зробити висновок, що за допомогою об'єднання сучасних факторів інвестиційного розвитку та новітніх методів управління інвестиційною діяльністю будь-яке вітчизняне підприємство, може досягти якісно вищого рівня в конкурентному середовищі та підвищити прибутковість.

Список використаних джерел

1. Пан М. П. Управління потенціалом підприємства : конспект лекцій [Електронний ресурс] / М. П. Пан, В. І. Торкатюк, О. С. Вороніна. – Режим доступу :

http://eprints.kname.edu.ua/21984/1/2010_%D0%BF%D0%B5%D1%87._210%D0%9B_%D0%A3%D0%9F%D0%9F.pdf

2. Інвестування : підручник / Гриньова В. М., Коюда В. О., Лепейко Т. І., Коюда О. П. – К. : Знання, 2008. – С. 358.

3. Єфименко Н. А. Формування інвестиційного потенціалу на підприємствах машинобудівного комплексу / Н. А. Єфименко // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 9. – С. 17–21.

4. Левицький В. В. Ефективність управління інвестиційною діяльністю підприємства / В. В. Левицький // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 2 (56). – С. 69.

5. Белоусова Л. І. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю промислового підприємства / Л. І. Белоусова. – Донецьк, 2006. – С. 23.

6. Ястремська О. М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств / О. М. Ястремська. – Х. : Инжек, 2004. – 486 с.

*Рябенко Леся Михайлівна,
асистент кафедри статистики та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

На різних етапах розвитку економіки змінювалися підходи до формування інформації, яку генерує система облікового забезпечення управління діяльністю суб'єктів господарювання. Переглядалися також вимоги до її складу та вдосконалення формату подання. Облік призначений для відображення та контролю різнохарактерних економічних процесів, джерел і засобів. При цьому облікові дані повинні задовольняти інформаційні потреби різних користувачів. Основною складовою облікового забезпечення управління стратегічним розвитком сільськогосподарських підприємств є облікова система. Розвиток будь-якої системи пов'язаний зі зміною складових елементів, а часто зі

зростанням її внутрішнього різноманіття. На сьогоднішній день облікова система – це базова (найбільш загальна) категорія, що являє собою процесну інформаційну систему, на вході в яку знаходиться інформація – вихідний базис для подальшої трансформації, а на виході – результативна, релевантна. Джерелом розвитку облікових систем є протиріччя, конфлікти між її елементами і зовнішнім середовищем. Саме це спонукає до усунення або вдосконалення існуючих елементів облікової системи та створення і використання нових. Розвиток облікової системи розширює її інформаційні можливості, але необхідно пам'ятати, що він можливий за умови збереження певної адаптації до змін, підтримання рівноваги параметрів, які сприяють збереженню системи. Адже стійкість облікових систем є необхідною умовою їх розвитку [3].

Основою визначення бухгалтерського обліку функцією стратегічного управління є облікова політика підприємства, наказ про затвердження якої є обов'язковим згідно зі ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» та п. 3 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Відповідно до цих нормативних документів облікова політика – це «сукупність принципів, методів, процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності [1; 2]. З цього визначення можна зробити висновок, що облікова політика закріплена законодавством тільки у сфері фінансового обліку. Але існуюча система обліку є значно ширшою і охоплює, крім фінансового, управлінський і так званий стратегічний облік. Залежно від прийнятої концепції обліку на підприємстві облікова політика може мати звужений або розширений характер. Звужений тип передбачає ведення обліку як обов'язкового, суворо регламентованого інструменту відображення засобів та фактів господарської діяльності підприємства, що, на жаль, є характерним для більшості суб'єктів господарювання. Розширений тип використовується на підприємствах, які ставлять за мету чітку регламентацію стратегічного розвитку, що і передбачає використання обліку як важливої функції стратегічного управління. Сутність розширеного підходу до формування облікової політики передбачає обов'язкове ведення управлінського і стратегічного обліку та трансформацію фінансової звітності за міжнародними стандартами.

Первинна інформація, що необхідна для формування та прийняття управлінських рішень щодо стратегічного розвитку підприємства, відображається на тих рахунках фінансового обліку, які мають довгостроковий характер і, як наслідок, впливають на стратегічний розвиток, а саме: на необоротні активи, біологічні активи, довгострокові зобов'язання, капітал.

Інформація, що накопичується на рахунках управлінського обліку (виробництво, витрати за елементами, витрати діяльності, доходи), необхідна для забезпечення прийняття поточних рішень, завдяки яким реалізується стратегічний розвиток підприємства та визначаються результати його діяльності. Ретроспективний аналіз даних цих рахунків дозволяє

екстраполювати тенденції розвитку на стратегічну перспективу та оцінити поточний стан підприємства як необхідний базис для такого розвитку.

За допомогою даних з рахунків, що пов'язані з довгостроковими активами і процесами, формується інформація, яка дозволяє оцінювати управлінські рішення, що визначають поточний рівень розвитку підприємства, та отримувати інформацію про те, на що може розраховувати підприємство в довгостроковій перспективі, а також виявляти резерви та за необхідності удосконалювати діяльність, щоб забезпечити бажану траєкторію стратегічного розвитку.

Стратегічний облік є ланкою, яка пов'язує облікову та аналітичну систему. Він трансформує облікові дані в інформацію для стратегічного аналізу як обов'язкового і необхідного елементу управління стратегічним розвитком.

Керівництву сільськогосподарських підприємств необхідна інформація стратегічного характеру, надання якої на сучасному етапі розвитку не в змозі забезпечити наявна облікова система. Зазначене вимагає реалізації заходів щодо удосконалення наявної системи обліку в напрямку структурного та часового розширення її змісту. В зв'язку з цим виникає необхідність у моделюванні потоків облікової інформації, що генерується діяльністю підприємства та після відповідної трансформації використовується для прийняття рішень тактичного і стратегічного характеру, вибору оптимальної альтернативи розвитку з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів.

Сучасна парадигма управління вимагає заміни традиційної облікової системи на стратегічно-орієнтовану, яка не тільки фіксує дані про факти і події господарської діяльності, а й трансформує їх в інформацію для прийняття рішень щодо стратегічного розвитку підприємства. Така стратегічно-орієнтована облікова система є взаємопов'язаною сукупністю фінансового, управлінського та стратегічного обліку, використовує інформаційні потоки про зовнішні фактори середовища, які формують функціональні служби та підрозділи підприємства. Кожен факт господарської діяльності відображається у підсистемах обліку відповідно до завдань кожної з них, специфічними методами та інструментами створення чи опрацювання інформації.

Відповідно до запитів користувачів інформації на сьогоднішній день чітко виділяються два види обліку: фінансовий та управлінський. Виділення стратегічного обліку носить дискусійний характер: деякі науковці вважають його самостійним видом обліку, інші – складовою управлінського обліку. Слід зазначити, що управлінський та стратегічний облік в Україні не регламентовані нормативно-правовими актами. У зарубіжних країнах існують облікові положення, в яких висвітлено основні концептуальні підходи до організації управлінського обліку, тому вітчизняні підприємства найчастіше користуються досвідом та методиками західних країн.

Головним пріоритетом управління сучасними підприємствами є орієнтація на досягнення стратегічних цілей і забезпечення сталого розвитку, тому, на нашу думку, стратегічний облік доцільно розглядати як окрему підсистему обліку, яка повинна враховувати виклики економічного сьогодення, формувати інформацію, спрямовану на потреби стратегічного управління.

Проведене дослідження дає підставу для висновку, що управлінський та стратегічний облік не мають постійної базової моделі. На підприємствах, як правило, модель управлінського та стратегічного обліку визначається обсягом управлінської інформації, який напряму залежить від цілей, завдань, критеріїв і засобів досягнення мети.

За ступенем взаємозв'язку між фінансовим, управлінським та стратегічним обліком розрізняють локальну та інтегровану моделі.

Локальна модель обліку – це система відокремленого ведення фінансового, управлінського та стратегічних обліку. При цьому підході окремо збирають інформацію для складання зовнішньої (фінансової) та внутрішньої (управлінської) звітності.

Інтегрована модель обліку – це система, яка об'єднує фінансову, управлінську та стратегічну інформацію з використанням прямого та зворотного зв'язку на рахунках бухгалтерського обліку. На основі системного обліку та зовнішньої інформації складають внутрішню звітність, дані якої дають змогу приймати обґрунтовані оперативні, тактичні та стратегічні рішення.

Облікове забезпечення управління стратегічним розвитком, побудоване відповідно до інтегрованої моделі обліку, посилює дію прогностичної функції бухгалтерського обліку і є передумовою своєчасного прийняття обґрунтованих стратегічних управлінських рішень щодо врахування впливу мікро- та макроекономічних факторів на бізнес-процеси підприємства.

Функціонування інтегрованої моделі облікового процесу створює умови для продукування якісної, своєчасної, орієнтованої на управлінські рішення інформації. Завдяки їй менеджери зможуть швидко опрацювати надані їм дані та зосередити увагу на розгляді альтернатив прийняття стратегічних управлінських рішень щодо розвитку підприємства. Відповідно до цього вихідна інформація системи бухгалтерського обліку повинна бути обробленою, підготовленою і, головне, цілеспрямованою, та подаватися у зручній для сприйняття формі – у вигляді підготовлених конкретних звітів, орієнтованих на конкретні стратегічні рішення.

Процес збирання, оброблення, накопичення та підготовки інформації для стратегічного управління розвитком підприємства необхідно максимально автоматизувати. Це забезпечує одноразове введення інформації та багаторазове її використання. Йдеться про створення на підприємстві інформаційної системи, підпорядкованої єдиним принципам збирання й оброблення даних в інформаційному просторі підприємства, що створює можливість використання будь-яких даних, уведених в інформаційну систему.

Зростання динамічності зовнішнього середовища обумовило збільшення обсягу інформації, її диференціацію та швидку зміну корисності. Кожна подія несе в собі інформаційне навантаження, врахувати яке на підприємствах можна лише шляхом створення адекватного облікового забезпечення управління стратегічним розвитком підприємства. Слід зазначити, що саме облікові дані, не враховуючи різновид обраних підприємством інформаційних технологій, завжди були основою для прийняття управлінських рішень. Разом із тим, поступове виникнення різних моделей облікового процесу призвело до

диференціації підходів до формування інформації для прийняття рішень. Якщо раніше головним завданням системи бухгалтерського обліку була ідентифікація фактів господарської діяльності у відповідності із заданою кореспонденцією рахунків, то на сьогоднішній день необхідно надавати інформацію, корисну з точки зору обґрунтування стратегічних альтернатив розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 40. – Ст. 365.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/-13#n17>
3. Струк Н. В. Сутнісна характеристика облікової системи підприємства [Електронний ресурс] / Н. В. Струк. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/natural/Vnulp/Menegment/2012_721/45.pdf

Самборський Роман Валерійович,
магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування».
Науковий керівник:

Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ВЕЛИКИХ ДАНИХ У ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКАХ

Потреба в обробленні та оцінюванні інформаційних ресурсів з використанням різних моделей даних і схем керування даними виникає в організаціях, робота яких полягає в опрацюванні великої кількості різнотипних, взаємозалежних джерел даних, для яких не всі семантичні взаємозв'язки відомі і вказані. Проте навіть такі установи як центральні банки можуть використовувати не стандартні для них інформаційні ресурси, які можна коротко назвати великими даними (bigdata). Метою дослідження є узагальнення теоретичних положень та світового досвіду використання великих даних у центральних банках.

Великим даним притаманні такі характеристики:

1. Вони мають великі обсяги, часто надходять у гранульному вигляді (деталізовані дані розподілені за категоріями, а не у вигляді цілісних документів).

2. Швидкість надходження, оновлення та оброблення.

3. Вони є якісно різноманітними, тобто не мають цифрового вигляду (текст або відео), або взяті з нових джерел соціальних мереж, Інтернет-пошуків та біометричних датчиків [1, с. 86].

Зважаючи на розвиток інформаційного середовища, великі дані, швидше за все, набуватимуть дедалі більшої важливості для центральних банків в наступні роки. Переваги від використання великих даних для центральних банків полягають в тому, що, обробляючи різносторонні дані, можна робити різні види досліджень, що забезпечує повноту інформації при прийнятті рішень стосовно грошової політики, а також зміну аналітичного підходу.

Судячи з визначення, центральні банки традиційно не працювали з великими даними. Обсяг даних був історично низьким, оскільки їх основними джерелами були короткі фінансові звіти та сукупна статистика. Швидкість передачі даних також є повільною, оскільки ці статистичні дані та фінансові звіти повідомляються в основному щоквартально та надходять із затримками. І хоча центральні банки мають досвід збирання якісних даних через зовнішні опитування та інтерв'ю, різноманітність даних є мінімальною, оскільки в аналітичній роботі центральні банки використовують здебільшого структуровані набори даних, тобто цифрові дані, що зберігаються в реляційних базах даних, тобто у форматі рядків та стовпчиків.

Для того щоб орієнтуватися у дуже великих обсягах даних і використовувати їх, потрібні специфічні інструменти. Видобування даних (datamining) – це методологія, інструменти та набір алгоритмів, що використовуються для виявлення шаблонів наборів даних. Ця методологія має вирішальне значення при обробленні великих даних. Ми можемо виділити три родини алгоритмів – складових видобування даних:

- класифікаційні алгоритми, такі як дерева рішень та нейронні мережі, використовуються для прогнозування;
- алгоритми сегментації, такі як методи кластеризації, використовуються для пошуку груп в даних;
- алгоритми асоціації, що використовуються для аналізу зв'язків між різними атрибутами в даних.

Доступ до гранульованих даних (granular data) фінансових фірм – це перевага центральних банків при аналізі. Як зазначалося раніше, центральні банки зазвичай збирали сукупні дані від фірм, які використовують звітність, структуровану як стандартні фінансові звіти. Але якщо перелік аналізованих даних збільшиться, центральні банки стикатимуться з перешкодами при об'єднанні даних для аналізу [1, с. 87].

Існують технічні та юридичні перешкоди для об'єднання різних наборів даних. Технічна перешкода полягає в тому, що дані часто зберігаються у різних форматах, тому важко перетворити їх у загальний технічний тип.

Юридична перешкода полягає в тому, що використання даних, що збираються центральними банками, іноді обмежується лише тими цілями, які чітко зафіксовані в законодавстві. Це може означати, наприклад, що дані, зібрані для моніторингу, можуть мати обмеження на використання для

монетарного відділу, навіть якщо ці дані можуть бути корисними для інших цілей [1, с. 88].

Якщо ці типи технічних і юридичних перешкод для обміну та об'єднання даних будуть подолані, кількісне збільшення даних може забезпечити якісно новий підхід для аналізу економічної та фінансової системи. В останні десятиліття домінуючим аналітичним підходом усередині центральних банків був дедуктивний. Дедуктивний підхід починається із загальної теорії, а потім шукає конкретні дані для її оцінювання [2, с. 12].

Альтернативною стратегією дослідження є індукція. Індуктивний підхід починається з пошуку даних, а потім переходить до теоретичного пояснення цих даних. Індукція може посилити упередженість, оскільки вона передбачає пошук даних, що підтверджують попередні припущення. Звичайно, дедукція та індукція є ідеальними типами. Але на практиці аналітичні підходи завжди поєднуються.

Новий підхід передбачає перехід від аналізу структурованих, агрегованих зразків даних, зібраних з урахуванням конкретного набору питань, до аналізу більш гетерогенних, гранульованих та повних даних, використання яких створює додаткові можливості.

Отже, великі дані, скоріш за все, стануть пріоритетною темою для центральних банків у наступні роки. Це пов'язано з тим, що великі дані можуть змінити як внутрішні операції центральних банків, так і зовнішні економічні та фінансові системи, аналізом яких займаються центральні банки.

Список використаних джерел

1. Bholat D. Big data and central banks / D. Bholat // Bank of England Quarterly Bulletin. – 2015. – Vol. 55, Issue 1. – P. 86–93. – Access mode: https://www.academia.edu/12011323/Big_data_and_central_banks
2. Varian H. Big data: new tricks for econometrics / H. Varian // Journal of Economic Perspectives. – 2014. – Vol. 28, No 2. – P. 3–28. – Access mode: <http://people.ischool.berkeley.edu/~hal/Papers/2013/ml.pdf>
3. Bholat D. (2013). The future of central bank data / D. Bholat // Journal of Banking Regulation. – Vol. 14, No 3–4. – P. 185–194. – Access mode: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2298979
4. Hammer C. Big Data: Potential, Challenges and Statistical Implications / C. Hammer, D. C. Kostroch, G. Quirós. – International Monetary Fund, September 13, 2017. – Access mode: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2017/09/13/Big-Data-Potential-Challenges-and-Statistical-Implications-45106>

Семенов Юрій Сергійович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеві податки та збори є невід'ємною складовою фінансової системи будь-якої держави. Частина місцевих бюджетів України формується за рахунок місцевих податків. Кошти, що залишаються на місцях, покликані покращити стан кожного суб'єкта господарювання та підвищують самостійність регіону. Визначивши напрямом розвитку України інтеграцію економіки до Європейського Союзу, уряд мів змінити систему місцевого оподаткування та бюджетів відповідно до європейських стандартів. Прагнення до збільшення повноважень органів самоврядування привело до того, що у 2014–2015 роках були проведені реформи у сфері бюджетування та оподаткування, внаслідок чого був розширений обсяг коштів, що залишаються у місцевих бюджетах, та збільшений обсяг обов'язків, які ці бюджети повинні надати. Збільшення обов'язків регіонів, дефіцит бюджетів та продовження проведення урядом децентралізації продовжується й досі. Тому питання місцевого оподаткування є особливо актуальним у сучасних умовах розвитку України.

Дослідження ключових аспектів розвитку місцевого оподаткування здійснювали такі вчені, як Н. Атаманчук [1], Т. Бондарук [2], М. Волохова [3], І. Луніна [4], Л. Простебі [5] та ін. Ці вчені розглядали місцеві податки та збори як важливий інструмент регулювання надходжень до місцевого бюджету, досліджували шляхи інтеграції міжнародного досвіду оподаткування в Україні.

Законодавче врегулювання механізму місцевого оподаткування в Україні забезпечило необхідне правове поле для функціонування місцевих податків і зборів, але створення повноцінного та фінансово самодостатнього інституту місцевого самоврядування неможливе без їх подальшого реформування [2]. До основних проблем наявної системи місцевого оподаткування в Україні, на думку І. Луніної, варто віднести:

- невеликий перелік місцевих податків та зборів порівняно з іншими країнами, де їх кількість сягає 50–100;
- відсутність права органів місцевого самоврядування на встановлення власних податків і зборів на своїй території;
- відсутність зацікавленості представників місцевої влади в додатковому залученні коштів шляхом стягнення місцевих податків і зборів;

- відсутність взаємозв'язку між рівнем суспільних послуг, що надаються на певній території, з податковим навантаженням на населення;
- неефективність окремих податкових ставок, що не дає змоги забезпечити стабільні надходження до місцевих бюджетів;
- незначну фіскальну роль місцевих податків та зборів у зведеному бюджеті України [4].

Згідно з Податковим кодексом України, сьогодні до місцевих податків відносять два: 1) податок на майно; 2) єдиний податок. До місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір.

Порядок нарахування податку на майно та його справляння не відповідає практиці розвинених країн світу, де розмір податку залежить від вартості об'єкта нерухомості, а не від житлової площі, як визначено чинним законодавством України. Тому необхідно внести відповідні поправки до Податкового кодексу. Окрім того, викликає сумніви можливість значних надходжень для місцевих потреб від запровадження податку на нерухомість для сільської місцевості, оскільки в умовах економічної кризи та стрімкого зuboжіння селян такі ініціативи заздалегідь приречені на провал [5].

З часу проведення децентралізації обсяг доходів від місцевих податків та зборів зріс. Так, у 2014 році їх обсяг становив 8055,2 млн. грн, що являло собою 7% у всіх доходів місцевого бюджету, у 2015 ця частка становила вже 22,4%, а у 2016 році – 24,8%, або 42261,5 млн. грн. [6]. Для порівняння, у США за рахунок місцевих податків забезпечується 65% доходів місцевих бюджетів, у Франції – 60%, ФРН – 45%, Великій Британії – 36%, Японії – 33%, в ЄС їх частка сягає 30% (здебільшого завдяки податку на нерухомість). Саме тому місцеві податки і збори мають забезпечувати фіскальні передумови самостійності місцевих бюджетів у частині формування їх доходів [5].

У таких державах, як Австрія, Болгарія, Угорщина, Румунія, Словенія, Франція кількість місцевих податків і зборів досить значна. До складу місцевих належать такі податки, які в Україні вважаються загальнодержавними: податок на прибуток підприємства, податок на доходи громадян, майнові податки [1].

Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що спостерігається стрімка тенденція до збільшення самостійності органів місцевої влади. Реформа оподаткування дійсно збільшила надходження до місцевих бюджетів, однак така система потребує і подальшого удосконалення, оскільки органам місцевого самоврядування недостатньо коштів для впровадження необхідних соціально-економічних реформ. Очевидно, що лише місцевих податків та зборів для формування місцевого бюджету недостатньо. Проте збільшення відсоткових ставок та бази оподаткування може лише погіршити стан економіки. Виходом з цієї ситуації може бути закріплення частки надходження ПДВ в регіоні за місцевими бюджетами. Практика розподілення між бюджетами податків вже існує в країні (наприклад, щодо податку на доходи фізичних осіб, частка якого залишається у місцевих бюджетах). Також суттєвих реформ потребує процес справляння місцевих податків. Органи самоврядування повинні мати більший вплив на встановлення відсотків за

податками, що дасть змогу гнучкіше стягувати податки у регіонах з різною специфікою.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н. І. Місцеві податки і збори в Україні: сучасний стан та перспективи реформування / Н. І. Атаманчук, Д. В. Процюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Т. 2, № 31. – С. 102–105.

2. Бондарук Т. Г. Місцеві податки та збори в Україні: суперечності та перспективи розвитку / Т. Г. Бондарук, І. О. Мельничук // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2014. – № 1. – С. 17–24.

3. Волохова М. П. Сучасний стан та напрями вдосконалення справляння місцевих податків та зборів України / М. П. Волохова // Економічні інновації. – 2014. – Вип. 57. – С. 62–71.

4. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України / І. О. Луніна // Фінанси України. – 2010. – № 9. – С. 14–19.

5. Простебі Л. І. Реформування інституту місцевих податків і зборів у контексті підвищення надходжень місцевих бюджетів / Л. І. Простебі // Економіка і суспільство. – 2016. – № 2. – С. 589–593.

6. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2016 рік [Електронний ресурс] / ІБСЕД. – Режим доступу : http://www.ibser.org.ua/sites/default/files/kv_iv_2016_monitoring_ukr_0.pdf

Сергеєва Анастасія Костянтинівна,

магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник:

Мельничук Наталія Юрївна,

кандидат економічних наук, доцент

кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУТЬ

Місцеве самоврядування пройшло складний та суперечливий історичний шлях, зазнаючи протягом століть впливу східної та західної політичних культур. Цей інститут у сучасному розумінні склався у світовій практиці на межі XVIII-XIX ст., коли абсолютні монархії трансформувались у демократичні, правові держави. Боротьба за утвердження місцевого самоврядування, вільного від феодально-чиновницького свавілля, була однією з причин суспільних рухів [2].

Щодо економічного терміну «самоврядування», то варто зауважити, що він виник ще в період Великої французької революції для відображення факту

самостійності общини (громади) відносно держави. До наукового обігу поняття «місцеве самоврядування» вперше запровадив прусський юрист Р. Гнейст у середині XIX ст. для позначення такого управління на місцях, за якого територіальні громади були наділені правом самостійно (у межах законів) вирішувати місцеві справи [3, с. 49].

Історія самого терміну «місцеве самоврядування» свідчить, що він виник у Німеччині в XIX столітті як «selbstverwaltung» та передбачав вільне від державного впливу управління майном громади (населення міста). Але є інша думка, яка полягає в тому, що теперішнє поняття «місцеве самоврядування» походить від англійського «localself-government» – право місцевого врядування, місцевої адміністрації [8, с. 7]. Як і при виникненні, так і нині в економічній літературі не існує єдиного визначення терміну «місцеве самоврядування», тому актуальним буде розгляд різних думок науковців, які пропонують власні обґрунтовані погляди щодо цього (табл. 1, складено автором).

Таблиця 1

**Особливості трактування поняття «місцеве самоврядування»
різними авторами**

Визначення категорії	Автор
Є необхідним фактором становлення і розвитку демократичної держави, пов'язаним з функціонуванням системи управління суспільними відносинами шляхом самодіяльності та саморегулювання, для чого відповідними правами і можливостями наділяються як окремі громадяни, так і їх територіальні громади, які діють у межах закону і під свою відповідальність	Сенчук В., [9, с. 18]
Не тільки сфера самостійності й суспільної активності населення, але й специфічний рівень влади. Організаційні форми здійснення такої влади визначаються мешканцями місцевої самоорганізації самостійно, у межах чинного законодавства держави	Сидорчук Л., [10, с. 22]
Діяльність населення місцевої територіальної одиниці – територіального колективу і його виборних органів з управління його справами	Страшун Б., [11, с. 10]
Сукупність органів, які виконують покладені на них функції та повноваження, забезпечуючи соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці	Мельничук Н., [5, с. 81]

Окрім наукової літератури, сучасну сутність цього поняття також закріплена в Європейській хартії місцевого самоврядування, Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». В «Європейській Хартії місцевого самоврядування» під досліджуваною категорією розуміють право та реальну здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частку публічних справ і управляти нею, діючи в межах закону, під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення. Це право здійснюється Радами або зборами, що скликаються з членів, обраних шляхом вільного, таємного, рівного, прямого і загального голосування Радам чи зборам підзвітні виконавчі органи [7].

Згідно з Конституцією України, місцеве самоврядування – це право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, установленому законом як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи (ст. 140 Конституції України) [4].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 1997 р. встановив таке визначення місцевого самоврядування: це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Цей Закон також визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування [6].

Отже, наразі відсутній єдиний комплексний підхід до визначення поняття «місцеве самоврядування». Це пов'язано з тим, що місцеве самоврядування має безліч ознак, які дають можливість науковцям досліджувати його по-різному. Відповідно, місцеве самоврядування:

- має децентралізований управлінський характер, оскільки не передбачає наявності ієрархічної структури;
- здійснює публічну владу на певній територіальній одиниці з метою прийняття та реалізації рішень місцевого характеру;
- є інститутом народовладдя, що забезпечує реалізацію питань місцевого значення самим суб'єктом самоврядування;
- є самостійним інститутом, що організаційно відокремлений від державних структур і має недержавний характер;
- несе відповідальність за свою діяльність перед населенням і державою у разі невиконання чи порушення повноважень [1, с. 168].

Вважаю, місцеве самоврядування – це спроможність територіальних громад вирішувати проблеми, які виникають на рівні адміністративно-територіальної одиниці за рахунок власних коштів, зосереджених у місцевих бюджетах.

Список використаних джерел

1. Зайчук О. В. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. / О. В. Зайчук [та ін.] ; ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
2. Зародження місцевої демократії в умовах еволюції українського суспільства [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/15290527/pravo/istoriya_rozvitku_mistsevogo_samovryaduvannya_ukrayini

3. Касинюк Л. А. Досвід та проблеми реформування місцевого самоврядування в Україні: філософсько-правовий аспект / Л. А. Касинюк // Гуманітарний часопис. – 2016. – № 3. – С. 48–55.

4. Конституція України : прийнята 28.06.1996 р., зі змінами// Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30 (ст. 141).

5. Мельничук Н. Ю. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні / Н. Ю. Мельничук // Економіка Крима. – 2011. – № 1 (34). – С. 78–81.

6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua – Назва з титул. екрана.

7. Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого самоврядування : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 38 (ст. 249).

8. Історія та теорія місцевого самоврядування : навч. посібн. / О. М. Руденко, І. В. Козюра, Н. В. Ткаленко, В. Г. Маргасова. – К. : Кондор-Видавництво, 2016. – 226 с.

9. Сенчук В. Місцеве самоврядування і демократична держава: діалектика взаємозв'язку і взаємної детермінації / В. Сенчук // Юридична Україна. – 2009. – № 6 (78). – С. 17–23.

10. Сидорчук Л. А. Місцеве самоврядування у сфері забезпечення правопорядку: (національний та міжнародний досвід) : монографія / Л. А. Сидорчук ; [за заг. ред. О. М. Бандурки]. – К. : КиМУ, 2009. – 220 с.

11. Страшун Б. А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть: учеб. для вузов / рук. авт. колл и отв. ред. Б. А. Страшун. – 4-е изд., обновл. и дораб. – М.: Норма, 2005. – 896 с.

Сисак Вадим Віталійович,
магістрант,

*спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:*

Бондарук Таїсія Григорівна,

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах проблема забезпечення фінансової стійкості є однією найактуальніших для більшості підприємств. Незважаючи на багаторічні дослідження шляхів досягнення задовільного показника фінансової стійкості, ще не розроблено методів, що гарантували б успішне управління цим процесом, оскільки є багато факторів, які можуть негативно вплинути на діяльність

суб'єкта господарювання, що робить цю проблему досить важливою в економіці будь-якого підприємства.

Проблеми управління фінансовою стійкістю підприємства досліджувались багатьма науковцями, серед яких: О. Непочатенко [1], О. Павленко [2], І. Семиліт [2], Г. Савицька, В. Привалов, Н. Мельничук, Т. Фролова, О. Павловська, О. Базилінська. Різний погляд вказаних авторів на проблеми управління фінансовою стійкістю показує, наскільки актуальною є ця проблема в контексті зростання та процвітання підприємства.

На думку О. Непочатенко, фінансово стійким вважається таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси і витрати, не допустити невинуватої кредиторської та дебіторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями [1, с. 367]. Водночас Г. Савицька більш точно розкриває сутність цього поняття: це підприємство, яке здатне функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів в мінливому внутрішньому та зовнішньому середовищі [2, с. 113]. Враховуючи вищесказане, вважаємо, що фінансова стійкість відображає такий стан підприємства, при якому воно може вільно маневрувати своїми ресурсами, забезпечувати виробництво продукції та виділяти кошти на покращення своєї діяльності в майбутньому.

На сьогодні багато вітчизняних підприємств не здатні конкурувати на світовому ринку, оскільки їхня продукція є застарілою. Виходом із такого становища можуть бути інновації, запровадження нових виробничих та організаційних технологій, але в Україні, на жаль, коштів на інновації майже не виділяють.

О. Павленко та І. Семиліт наголошують, що процес забезпечення фінансової стійкості підприємства має бути спрямований на мінімізацію негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства; створення передумов ефективної реалізації запланованих дій [2, с. 115].

Доцільно визначити найефективніші способи підтримання підприємства фінансово стійким:

1. Забезпечувати баланс між позиковими і власними коштами. Для цього потрібно встановити певні норми, наприклад ліміт накопичення позикових ресурсів, а також не дозволяти нераціонально витратити вже наявні на підприємстві кошти.

2. Забезпечувати рентабельність підприємства. Нерентабельне підприємство не може бути фінансово стійким, отже рентабельність – це одне з головних завдань підприємства.

3. Забезпечити контроль за реалізацією стратегії управління та прогнозування рівня фінансової стійкості підприємства в майбутньому. Адже якщо прогнозувати майбутній фінансовий стан підприємства, можна запобігти негативним наслідкам ще до виникнення проблеми.

Слід зазначити, що всі процеси, спрямовані на оптимізацію фінансової стійкості, тісно взаємопов'язані, і негативна дія одного з них спричинить негативний вплив на інші.

При вирішенні проблем управління фінансовою стійкістю підприємств дужеважливою є активна підтримка держави. Це стосується в основному створення програм пільгового кредитування, удосконалення податкової та цінової політики тощо. Особливо такої підтримки потребують малі підприємства, обсяг власного капіталу яких є недостатнім, а можливості отримати кредити у банках обмежені жорсткими вимогами банків [3, с. 526].

Таким чином, розглянуто шляхи підвищення ефективності управління фінансовою стійкістю підприємства. Вважаємо, що для стабільної роботи підприємства потрібно постійно приділяти увагу аналізу і оцінюванню фінансової стійкості для запобігання негативним наслідкам, плановий підхід до управління фінансовою стійкістю є найефективнішим.

Список використаних джерел

1. Непочатенко О. О. Фінанси підприємств : [підруч.] / О. О. Непочатенко. – К. : Вид-во «Центр учбової літератури», 2013. – 503 с.

2. Павленко О. П. Економічна сутність фінансової стійкості підприємств: фактори впливу, оцінка та джерела фінансування / О. П. Павленко, І. В. Семиліт // Молодий вчений. – 2016. – № 7. – С. 113–116.

3. Гут Н. Р. Проблеми управління фінансовою стійкістю підприємства та шляхи їх вирішення / Н. Р. Гут // 69-та студентська науково-технічна конференція. Секція «Економіка і менеджмент» : зб. тез доповідей / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 524–526.

*Слатвінський Максим Анатолійович,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЧИННИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Орієнтиром інвестиційної політики в Україні має стати стимулювання притоку прямих інвестицій до високотехнологічних підприємств, що дозволить підвищити якість продукції, її споживчі характеристики загалом, формуючи конкурентоспроможність національних виробників на основі використання досягнень науково-технічного прогресу. Важливим перспективним напрямом вирішення цього завдання є реалізація стратегії на основі впровадження та використання високоефективного устаткування та новітніх технологій на підприємствах, що дозволить підвищити продуктивність та норму прибутку. Однак для цього необхідно вирішити проблему структурних диспропорцій в економіці, що пов'язані з нерівномірним розвитком регіонів, переважанням у структурі промисловості лише декількох невисокотехнологічних галузей, розширенням депресивного та тіньового секторів в економіці.

Інвестиційна політика має спиратися на концептуальні засади системи економічної безпеки та відповідати інтересам національних виробників. Для виявлення завдань інвестиційної політики як чинника економічної безпеки суб'єктів господарювання можна провести декомпозицію мети інвестиційної політики за основним стратегічними цілями її досягнення: забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання – підвищення їх конкурентоздатності – покращення ефективності фінансово-господарської діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Декомпозиція цілей і завдань державної інвестиційної політики

Мета інвестиційної політики	Завдання інвестиційної політики
1	2
Забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання в інвестиційній сфері	Створення і побудова інвестиційного іміджу країни як держави, що підтримує завдання економічної безпеки суб'єктів господарювання
	Підвищення ролі держави в інвестиційних процесах
	Створення сприятливого інвестиційного клімату
	Забезпечення стабільності банківської системи країни для формування умов накопичення необхідних інвестиційних ресурсів
	Забезпечення стабільності та конвертованості національної валюти
	Формування ефективної системи захисту інтересів інвесторів
	Створення умов для появи ефективних власників
	Підвищення рівня інвестиційної активності суб'єктів господарювання
	Удосконалення методів управління інвестиційним капіталом
	Формування ефективних умов для трансформації заощаджень в інвестиції

1	2
Підвищення рівня конкурентоспроможності національних виробників	Стимулювання притоку капіталу в промислове виробництво та його ефективне використання
	Активізація інвестиційних механізмів діяльності підприємств
	Сприяння становленню сучасної інфраструктури інвестиційного ринку
	Подолання диспропорцій у регіональному та галузевому розвитку
	Стимулювання інноваційної діяльності підприємств
	Підвищення якості продукції та конкурентоспроможності виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках
	Забезпечення державної підтримки інвестиційної діяльності підприємств в пріоритетних галузях економіки
	Створення умов для швидкого розвитку промислового виробництва
	Розвиток експортних можливостей промислових підприємств

Визначені в табл. 1 завдання переважно мають стратегічний характер і спрямовані на формування сприятливих умов для ефективної фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання та безпеки здійснення ними інвестиційної діяльності. Тактичні завдання з теоретичних позицій оцінити складніше, вони є похідними від стратегічних, оскільки зумовлені поточним економічним становищем країни та потребою вирішення невідкладних питань. Тактичні завдання в більшій мірі реалізуються через заходи фіскального та монетарного характеру.

Ефективна система інвестиційної політики передбачає розробку державної стратегії в інвестиційній сфері, що має бути перетворена в скоординовану діяльність відповідних інституційних структур. Інституційному прогресу повинно сприяти формування відповідних імперативів забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання засобами інвестиційної політики, що супроводжується побудовою ієрархічно структурованої та збалансованої системи органів державної влади, кожен з яких має власне місце і роль у регулюванні інвестиційної діяльності. На основі інститутів президента та парламенту формується нормативно-правова база регулювання інвестиційної діяльності, визначаються пріоритети і напрями інвестиційної політики через затвердження відповідних державних програм з обґрунтуванням можливостей їх реалізації, забезпечується їх відповідність викликам економічної безпеки суб'єктів господарювання, формується інституційне середовище інвестицій. На основі інституту виконавчої влади, представленого Кабінетом Міністрів, міністерствами й відомствами, диференціюють структури і функції інвестиційної діяльності, що є інтегрованими системами, з використанням спеціальних інструментів та методів управління. Функціями інститутів влади є: інформаційна (забезпечення учасників інвестиційного ринку необхідною інформацією для підвищення рівня їх компетентності), координації (погодження інтересів всіх учасників інвестиційного ринку), субординації і реординації (перехід функцій від одних інститутів до інших без їх дублювання),

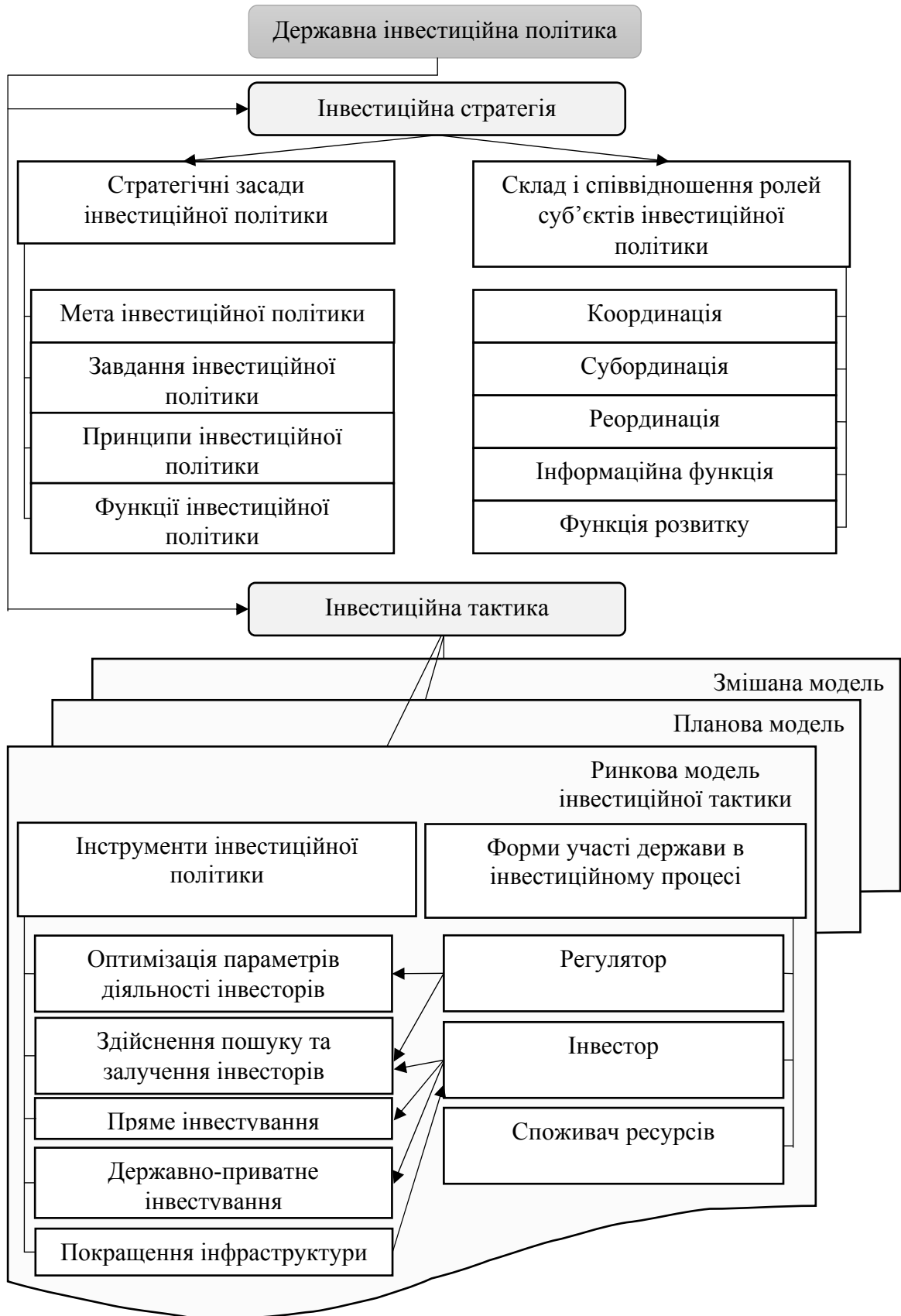

розвитку (встановлення єдиних норм і правил поведінки). За основу можна взяти підхід, запропонований відомим системологом В. Свідерським, вибравши з усього спектра відносини взаємозалежності, субординації і координації, які забезпечують взаємоузгодженість елементів системи і дозволяють отримати позитивний результат [3, с. 30, 36].

З позиції викладеного, державна інвестиційна політика в контексті забезпечення економічної безпеки має містити стратегічну ідею організації інвестиційної діяльності та комплекс заходів, що реалізується інституційними структурами влади, з метою забезпечення належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання за певних економічних умов.

Отже, інвестиційна політика має включати два блоки (рис. 1, розроблено автором на основі [1, с. 20; 2, с. 83]): державну стратегію в інвестиційній сфері та комплекс тактичних заходів. На етапі формування державної стратегії формуються мета та завдання інвестиційної політики, склад і співвідношення ролей її суб'єктів. Чітке формулювання мети і завдань інвестиційної політики дозволяє пов'язати в єдиний комплекс інвестиційну сферу та забезпечити умови для активізації інвестування. На практиці мета залежить від економічних умов у країні. Зі стратегічних позицій першочерговими завданнями є створення системи умов та форм, яка орієнтує на вибір найефективніших варіантів використання суб'єктами господарювання наявних інвестиційних ресурсів і забезпечує розвиток інвестиційного ринку. Склад і співвідношення ролей суб'єктів інвестиційної політики в системі економічної безпеки передбачає активну роль інститутів президента, парламенту та виконавчої влади, що базується на виконанні функцій координації, субординації та реординації, інформаційної та функції розвитку.

Інвестиційна тактика передбачає формування організаційно-економічного механізму та структури учасників інвестиційного процесу. Першочергово, проблеми забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання пов'язані з необхідністю активізації їх інвестиційної діяльності, що вимагає взаємодії держави та приватних інвесторів і впливає на вибір методики управління інвестиційним процесом. У цьому випадку держава повинна забезпечувати поєднання та реалізацію інтересів всіх учасників інвестиційного ринку. Враховуючи функції держави в інвестиційному процесі, доцільно розрізняти її участь в ньому як регулятора, інвестора та споживача ресурсів.

Рис. 1. Структурно-логічна схема участі держави в інвестиційному процесі

Отже, державна інвестиційна політика з позиції забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання декомпонується за основними стратегічними цілями її досягнення: забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання – підвищення їх конкурентоздатності – покращення ефективності фінансово-господарської діяльності. Вона має містити стратегічну ідею організації їх інвестиційної діяльності та комплекс заходів, що реалізуються інституційними структурами влади, з метою забезпечення належного рівня економічної безпеки за певних економічних умов.

Список використаних джерел

1. Головчанская Е. Э. Государственная инвестиционная политика в аспекте её социально-экономической направленности : монография / Е. Э. Головчанская, Н. А. Водопьянова ; Волгоградский гос. пед. ун-т. – Волгоград : Волгоградский гос. пед. ун-т; Волгоградское науч. изд-во, 2010. – 180 с.

2. Гриценко Л. Л. Функціональні моделі реалізації державної інвестиційної політики / Л. Л. Гриценко // Економіка и управление. – 2012. – № 5. – С. 76–85.

3. Свидерский В. И. О диалектике отношений / В. И. Свидерский. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1983. – 135 с.

*Станіславчук Наталія Олексіївна,
викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ БАНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Комерційні банки нині є важливими інститутами стратегічного фінансового розвитку України. Успішність і конкурентоздатність банку багато в чому залежать від ефективності управління людськими ресурсами. Тому актуальним є впровадження новим форм стратегічного управління кадровим персоналом, використання нових управлінських інструментів.

Особливостям кадрової політики сучасної банківської установи на нинішній день присвячено багато наукових досліджень, серед яких на особливу увагу заслуговують праці Л. Семів, Р. Семіва, Т. Лобанової, О. Дубовик, Т. Мазило, Н. Данилевич, Л. Кльоба та ін.

Застосування нових технологій банківської діяльності та як результат – створення нових цінностей і норм професійно-психологічної культури колективу банку підвищує вимоги до рівня знань і компетенцій персоналу банку [3]. Концепція управління персоналом – це система теоретико-методологічних поглядів на розуміння і визначення сутності, змісту, цілей, завдань, критеріїв, принципів і методів управління персоналом, а також

організаційно-практичних підходів до формування механізму її реалізації в конкретних умовах функціонування підприємств [4]. До основних складових якісної та ефективної кадрової політики сучасного банку можна віднести:

- безперервне підвищення кваліфікації кадрів до рівня світових стандартів шляхом використання сучасних форм і методів навчання;
- забезпечення структурних підрозділів банку найбільш підготовленим, висококваліфікованим персоналом;
- досягнення оптимальної чисельності і структури трудових ресурсів;
- забезпечення соціальної захищеності співробітників;
- забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективах підрозділів банку;
- збалансованість доходів персоналу і прибутку, який одержує банк;
- використання сучасних методів в управлінні персоналом [1].

Сучасні банки, як правило, формують свій колектив із досвідчених працівників, що мають спеціальну освіту. Це пов'язано з бажанням банків скоротити витрати за рахунок перебудови внутрішніх процесів у сторону деталізації, наслідком чого є скорочення посад, які потребують високої кваліфікації, і розширення посад, які досвіду роботи не потребують. Відповідно, виникає висока диференціація доходів банківських працівників. Наразі заходи підвищення ефективності праці банківського персоналу орієнтуються саме на людський фактор, а не тільки на робочу силу.

Варто звернути увагу на те, що при формуванні ефективної системи добору кадрів, перш за все, потрібне чітке формулювання вимог до кандидатів на вакантні посади. До того ж, крім традиційних характеристик (надійність, розважливність, професіоналізм), сучасний банківський керівник повинен мати і такі властивості, як внутрішня самодисципліна, психологічна стабільність і вміння працювати в умовах стресу, комунікативні навички. Також важливо привернути увагу на найбільш перспективних випускників спеціалізованих навчальних закладів. Головною особливістю при прийомі кадрів на посади є використання технології управління персоналом, під якою розуміють сукупність прийомів, способів, форм і методів впливу на персонал у процесі його найму, використання, розвитку та звільнення з метою отримання найкращих результатів трудової діяльності.

Основним завданням управлінських персонал-технологій є оптимізація та підвищення результативності управлінського процесу щодо роботи з персоналом, що досягається через пошук та застосування більш ефективних методів управління персоналом, які сприяють раціоналізації процесу управління шляхом виключення окремих видів діяльності чи операцій, зокрема тих, які не є необхідними для досягнення поставленої мети та вирішення управлінських завдань.

Отже, у сучасних умовах перед банківськими установами постають складні та нестандартні завдання, які потребують скоординованих дій від акціонерів, менеджерів і рядових співробітників. З огляду на це, для вирішення поточних питань трудової діяльності персоналу та підвищення ефективності системи управління персоналом поряд з фінансовими та організаційними змінами

необхідно активізувати використання сучасних персонал-технологій, які відповідають умовам бізнес-середовища.

Список використаних джерел

1. Базаров Т. Ю. Управління персоналом : підручник / Т. Ю. Базаров, Б. Л. Єремін. – М. : ЮНІТІ, 2015 – 56 с.
2. Васюренко О. В. Персонал банку в умовах конкурентного середовища: мотивація та стимулювання / О. В. Васюренко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – Вип. 1. – С. 127–132.
3. Данилевич Н. С. Особливості мотивації працівників банку / Н. С. Данилевич, Н. П. Желтова // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2013. – № 1 (5). – С. 80–86.
4. Дубовик О. В. Нові підходи до управління персоналом банківських установ: «знаннєвий» контекст / О. В. Дубовик, Л. К. Семів, Р. А. Семів // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 2 (11). – С. 319–324.

Стасюк Тетяна Ігорівна,

студентка 4-го курсу,

спеціальність «Фінанси і кредит».

Науковий керівник:

Мельничук Наталія Юрївна,

кандидат економічних наук, доцент

кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Бюджетне фінансування галузі освіти стає важливим фактором, бо суспільство розуміє, що освіта – це основа розвитку особистості, суспільства, запорука майбутнього України. До факторів, які визначають особливості фінансування національних закладів освіти, слід віднести такі: організаційно-правова форма управління та форма власності; рівень ВВП; розміри доходів населення; податкове законодавство; спосіб формування державного бюджету; обсяги державного замовлення на підготовку фахівців; тип і рівень акредитації ВНЗ; попит на освітні послуги; обсяги спонсорської допомоги; рівень конкурентоспроможності ВНЗ [1].

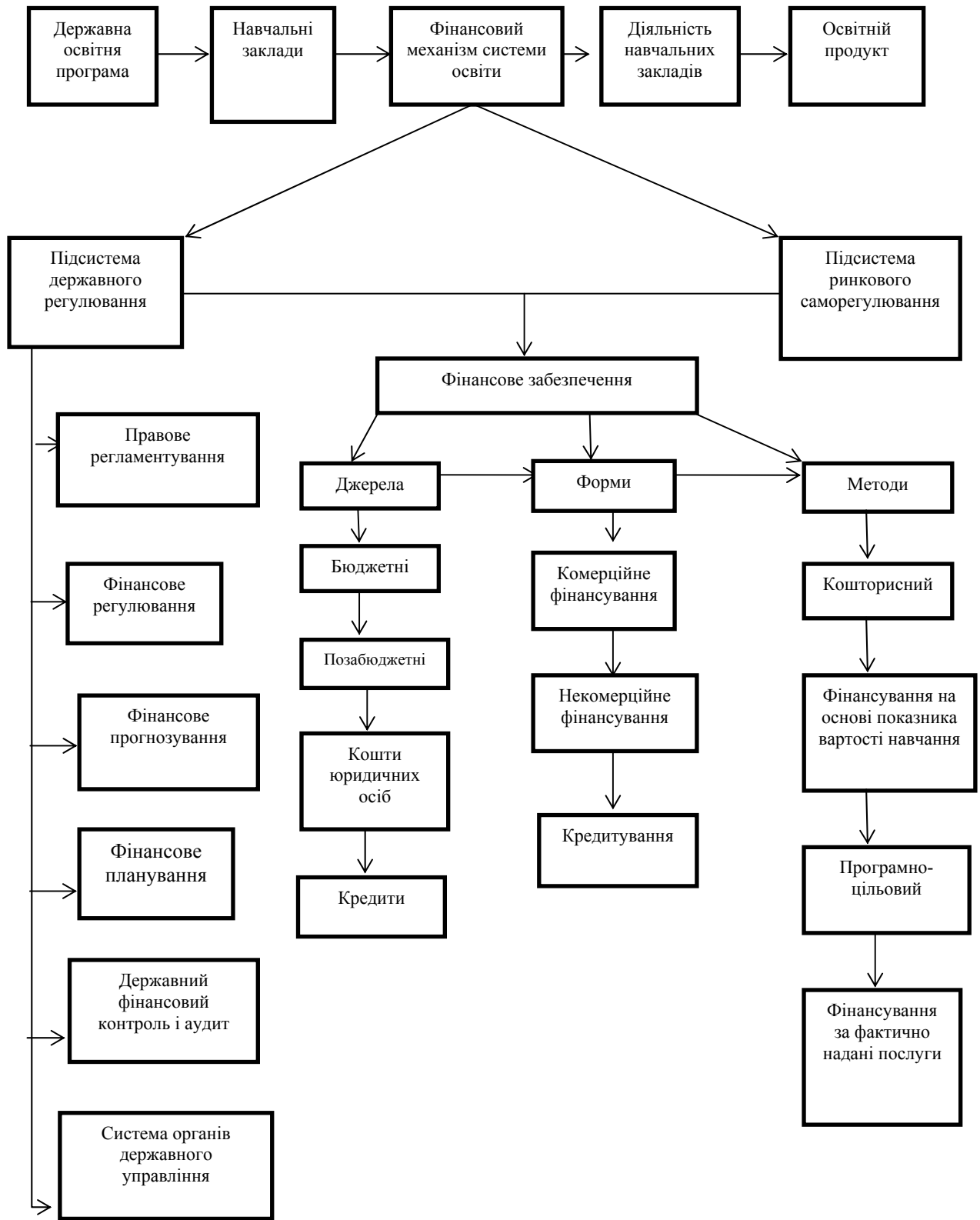
Фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, галузей народного господарства, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування [2]. Основні джерела

фінансування розвитку освіти можуть доповнюватися джерелами, віднесеними до категорії додаткових. Серед них варто назвати такі:

- кошти, одержані за навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів згідно з укладеними договорами;
- плата за надання додаткових освітніх послуг;
- кошти, одержані за науково-дослідні роботи та послуги, виконані навчальним закладом на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян;
- доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;
- дотації місцевих бюджетів;
- кредити банків;
- добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян;
- інші кошти.

Видатки на освіту здійснюються за рахунок державного та місцевих бюджетів. Загальна схема організації фінансового механізму системи освіти як комплекс організаційних та інституціональних заходів, які забезпечують формування та реалізацію державної освітньої політики згідно з пріоритетами щодо якості освітньої діяльності та освітніх послуг, подана на рис. 1 (за даними [3, с. 291]).

Держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому 10% національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність [2]. З 1 січня 2017 року набув чинності Закон України «Про державний бюджет на 2017 рік». Завдяки наполегливим діям Асоціації міст України вдалося домогтися врахування в ньому деяких пропозицій. Так, на 2017 було передбачено додаткову дотацію на утримання закладів освіти та охорони здоров'я в обсязі 14,9 млрд. грн, у тому числі бюджетам об'єднання територіальних громад. У поданому Урядом попередньому варіанті для об'єднань територіальних громад додаткова дотація не передбачалась. Водночас додаткова дотація не була передбачена бюджетам міст обласного значення. На 10,7 млрд. грн, або на 25,5% збільшився обсяг освітньої субвенції порівняно з початковим варіантом, поданим Кабінетом Міністрів України. При цьому на рівень місцевих бюджетів було передано всі видатки, крім видатків на оплату праці педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (навантаження становить 23,5 млрд. грн).

Рис. 1. Загальна схема організації бюджетного фінансування галузі освіти

З механізму фінансування професійно-технічних училищ виключено міста обласного значення. Освітню субвенцію було дозволено спрямовувати на професійно-технічні училища та закладено 2,2 млрд грн на зазначені видатки.

Було передбачено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази професійно-технічних училищ в обсязі 50 млн. грн. Окрім того, в держбюджеті передбачено окрему програму щодо фінансування підготовки кадрів в професійно-технічних училищах в обсязі 120 млн. грн [4].

Отже, сучасна система освіти в Україні перебуває у процесі трансформування, необхідність якого зумовлена загальноосвітніми чинниками в українському суспільстві. Провідна роль держави полягає не тільки в припливі різноманітних фінансових ресурсів, а й у формуванні розгалуженої системи бюджетного фінансування галузі освіти.

Список використаних джерел

1. Шумар Н. Л. Наукові засади побудови ефективного механізму бюджетного фінансування освіти / Н. А. Шумар // Держава та регіони. – 2007. – № 5. – С. 133–137.
2. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. №1060-12 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
3. Шрамко О. О. Проблеми фінансування освіти на сучасному етапі [Електронний ресурс] / О. О. Шрамко, Е. В. Бахчеван. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2014_2_47
4. Асоціація міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.auc.org.ua/novyna/derzhavnyy-byudzheth-ukrayiny-2017-roku-finansuvannya-galuzi-osvity>

Танська Інна Ігорівна,

магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник:

Бондарук Таїсія Григорівна,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

НАПРЯМИ УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ОРГАНІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПРОЦЕСІ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Актуальним завданням суспільного розвитку України є зміцнення засад правової, демократичної, соціальної держави та громадянського суспільства. Досягнення успіхів на цьому шляху значною мірою обумовлюється рівнем відносин і узгодження інтересів суб'єктів міжбюджетних відносин. Оскільки одним із ключових питань державної бюджетної політики є побудова

міжбюджетних відносин, регулювання таких відносин на основі узгодження інтересів сторін дозволяє на основі зацікавленості як державної, так і регіональної влади ефективно використовувати наявні ресурси для досягнення спільних цілей та розвитку.

Конфлікти, що виникають у бюджетній сфері між її учасниками, навпаки, стримують соціально-економічний розвиток територій, знижують якість виконання покладених на державні органи влади функцій і завдань та ефективність реалізації державної бюджетної політики. Тому регулювання міжбюджетних відносин ґрунтується на ефективній взаємодії органів центральної влади та місцевого самоврядування [4, с. 154].

Сучасні підходи до регулювання міжбюджетних відносин ґрунтуються на фундаментальних положеннях механізму узгодженості інтересів суб'єктів міжбюджетних відносин. Сутність економічних інтересів і проблематика взаємодії економічних суб'єктів висвітлюється в численних дослідженнях [5]. Серед наукових праць, присвячених цим питанням, варто відзначити роботи вітчизняних вчених І. Волохова, В. Воротіна [2], Я. Жаліла [2], Л. Костирко [4], Н. Велентейчик [4], В. Дем'янишин, В. Дорош, А. Єпіфанов, О. Кириленко [3], В. Кравченко, І. Луніна та інших.

Водночас аналіз теоретичних розробок засвідчив, що питанням узгодження інтересів центральної влади та місцевого самоврядування із використанням системи міжбюджетних трансфертів приділяється недостатньо уваги. В економічній літературі приділено увагу різним аспектам цього питання: розмежування доходних джерел, видаткових повноважень; удосконалення методики розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів; шляхи забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів і вирівнювання бюджетної забезпеченості територій.

Однак при цьому не враховуються власні інтереси органів місцевого самоврядування, їх потреба в отриманні міжбюджетних трансфертів та можливі конфлікти з інтересами центральної влади [4, с. 154].

У процесі організації міжбюджетних відносин їх суб'єктами виступають ті органи влади й управління, до компетенції яких включені повноваження щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів [3, с. 138]. Таким чином, суб'єктами міжбюджетних відносин є центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування різних рівнів.

Узгодження інтересів являє собою процес аналізу можливостей держави формувати й реалізовувати таку систему регулювання міжбюджетних відносин, що дозволяє консолідувати збіжні або взаємодоповнюючі інтереси суб'єктів міжбюджетних відносин, а також згладжувати конфлікти інтересів [4, с. 155]. Тобто інтересом суб'єктів міжбюджетних відносин вважаються їх мотиви в соціально-економічній сфері, що реалізуються в рамках здійснення їхньої бюджетної політики.

Залежно від обраного механізму розподілу міжбюджетних трансфертів може бути або досягнуте узгодження інтересів сторін, або, навпаки, загострений конфлікт між ними, що загалом виникає при розподілі бюджетних доходів і витрат. У будь-якому випадку міжбюджетні трансферти, що

надаються із державного бюджету, враховують індивідуальні особливості і цілі всіх суб'єктів регулювання міжбюджетних відносин. Тому варто саме міжбюджетні трансферти розглядати як ефективний інструмент узгодження інтересів сторін.

Розглядаючи інтереси суб'єктів міжбюджетних відносин, необхідно зазначити, що можуть виникати ситуації, коли інтереси центральної та регіональної влади, що здійснюють бюджетну політику, збігаються та взаємодоповнюють один одного, і ситуації, коли виникає невідповідність або конфлікт інтересів. У цьому зв'язку можна виділити односпрямовані, різноспрямовані та загальні інтереси.

Загальною метою регулювання міжбюджетних відносин як на регіональному, так державному рівні є забезпечення фінансової стійкості затверджених місцевих бюджетів.

Найпоширенішими проявами конфліктів в Україні є:

- відсутність рівноправних, партнерських відносин між центром і регіонами;
- намагання центру зберегти управлінську вертикаль, поширення практики втручання органів державної влади у сферу компетенції місцевого самоврядування, у тому числі методами «ручного управління»;
- протиріччя між офіційно проголошеними державою пріоритетами соціально-економічного розвитку та власними інтересами регіонів [2, с. 195–196].

На рівні місцевого самоврядування і регіону найбільшого поширення в Україні набули такі конфлікти:

- нераціональний та нечіткий розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади;
- недосконалість міжбюджетних відносин та відсутність гарантованих і стабільних джерел формування доходів місцевих бюджетів [2, с. 196].

В процесі міжбюджетного регулювання врахувати всі види інтересів сторін неможливо. Тому доцільно виявити базові інтереси суб'єктів міжбюджетних відносин.

До базових інтересів регіонів належать: розвиток відповідно до регіональних пріоритетів; підвищення обсягу доходів місцевого бюджету; ефективна реалізація функцій органів місцевого самоврядування.

Серед інтересів центральних органів влади щодо забезпечення стратегічного розвитку держави в середньостроковій і довгостроковій перспективі основними є: розвиток економіки і соціальної сфери держави у пріоритетних напрямках; збільшення обсягу доходів консолідованого бюджету; вирівнювання регіональних бюджетів, що дозволяє забезпечити мінімально необхідні витрати бюджетів і соціальну стабільність; досягнення максимально ефективної реалізації державних повноважень [4, с. 157–158].

Найбільший вплив на зміну інтересів органів центральної влади та місцевого самоврядування мають базові дотації. Під час використання цього інструменту регулювання міжбюджетних відносин органи місцевого самоврядування не зацікавлені в максимізації отриманих на їх території податкових, неподаткових доходів. У такому разі виникає зацікавленість в

отриманні максимально можливого обсягу дотацій на безповоротній, безкоштовній основі. Для цього органи місцевого самоврядування можуть навіть штучно занижувати доходи та завищувати видатки, а саме ті доходи і видатки, які враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

Незацікавленість місцевої влади в збільшенні доходів місцевих бюджетів за рахунок податкових і неподаткових надходжень в умовах використання дотацій вирівнювання вступає в конфлікт з інтересом центральної влади, пов'язаним із максимізацією доходів зведеного бюджету. Окрім того, центральні органи влади традиційно використовують дотації з метою вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів та збалансованості бюджетів нижчого рівня. У загальному випадку інтерес центральних органів влади, що розподіляють дотації, полягає в тому, щоб досягти збалансованості бюджетів нижчого рівня, використовуючи мінімум бюджетних коштів. Саме тому в процесі регулювання міжбюджетних відносин на державному рівні виникає додатковий інтерес, пов'язаний із досягненням встановленого мінімального рівня бюджетної забезпеченості одержувачів дотацій із використанням мінімального обсягу дотацій [4, с. 158].

Таким чином, процес розподілу дотацій у загальному випадку не тільки не забезпечує узгодження інтересів сторін, а й може спричинити конфлікти інтересів у бюджетній сфері. Для узгодження інтересів та запобігання конфліктам у разі використання дотацій пропонується їх використовувати не тільки для вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів, а й для стимулювання більш ефективного використання фінансових ресурсів, підвищення обсягу податкових і неподаткових доходів, досягнення інших кількісних чи якісних результатів. При цьому також враховано інтерес держави – це максимізація доходів зведеного бюджету, важливою складовою яких є податкові і неподаткові доходи всіх місцевих бюджетів. У такому разі інтереси центрального та регіонального рівнів збігаються, а отже забезпечується процес узгодження інтересів в рамках розподілу базової дотації.

Реверсні дотації – це особливий вид міжбюджетних трансфертів, які перераховуються із бюджетів найбільш фінансово стабільних і розвинених регіонів до державного бюджету задля подальшого перерозподілу бюджетних коштів між регіонами, які характеризуються недостатнім обсягом податкових і неподаткових доходів для фінансування своїх повноважень.

Цей вид міжбюджетних трансфертів є потенційним фактором виникнення бюджетних конфліктів. Його механізм передбачає вилучення перевищення суми бюджетних доходів над бюджетними видатками, створює ситуацію, коли «розумний» економічний суб'єкт не прагнути до перевищення цієї межі. У зв'язку з цим у місцевих органів влади виникає зацікавленість у підтримці такого максимально можливого рівня бюджетної забезпеченості, при якому до них не буде застосований механізм реверсних дотацій. Дестимулюючий вплив реверсних дотацій підтверджується тим фактом, що з кожним роком збільшується кількість дотаційних місцевих бюджетів і зменшується кількість бюджетів, що передають надлишок коштів до державного бюджету [4, с. 159–161].

Відповідно до Бюджетного кодексу України субвенції надаються для здійснення державних програм соціального захисту (соціальні) та на виконання інвестиційних проектів (інвестиційні) [1]. Кожен вид субвенції має різний вплив на інтереси органів місцевого самоврядування. Тому доцільно детально розглянути вплив міжбюджетних трансфертів на зміну інтересів суб'єктів міжбюджетних відносин (таблиця).

Таблиця

Шляхи розв'язання конфліктів суб'єктів міжбюджетних відносин

Трансферти	Можливі конфлікти інтересів органів центральної влади та місцевого самоврядування	Розв'язання конфліктів
Базова дотація	спрямованість держави на вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів з використанням мінімального обсягу дотацій, а регіонів – на отримання їх максимально можливого розміру; дестимулювання регіонів до нарощування максимального обсягу податкових, неподаткових доходів	використання дотацій вирівнювання, які містять стимулюючу складову за принципом справедливості
Реверсна дотація	штучне завищення видатків і заниження доходів, які враховуються при визначенні трансфертів	відмова від використання даної дотації(крім м. Київ)
Соціальна субвенція	недостатність переданих джерел доходів для виконання делегованих повноважень; зацікавленість в одержанні субвенцій, які передбачають непряме поліпшення ситуації при вирішенні питань.	раціональне визначення делегованих повноважень, їх своєчасне та повне фінансування
Інвестиційна субвенція	невідповідність пріоритетів державного та регіонального розвитку	проведення єдиної державної бюджетної політики у цій сфері

Джерело: складено автором на основі [4, с. 154–162]

Відповідно, узгодження інтересів органів центральної влади та місцевого самоврядування відбувається найбільш істотно за умови збігу пріоритетів, оскільки загальні цілі дозволяють поєднувати ресурси для їх досягнення на основі взаємної зацікавленості в результатах. У разі розбіжності пріоритетів необхідно, використовуючи експертні оцінки ступеня відповідності пріоритету держави, що є метою фінансування, пріоритетам конкретного регіону, виявити протиріччя, незалежність або взаємодоповнення інтересів і забезпечувати їх узгодження.

У контексті вищезазначеного можна зробити висновок, що міжбюджетні трансферти є важливим елементом відносин між органами влади різних рівнів, які покликані ефективно розподіляти повноваження та фінансові засоби на їх здійснення між різними рівнями влади, враховуючи те, що повний збіг інтересів центрального та регіонального рівнів неможливий. Однак підвищення рівня погодженості інтересів, що досягається з використанням міжбюджетних трансфертів, є можливим і доцільним для гармонізації бюджетної політики та

соціально-економічного розвитку регіонів. Пріоритетним аспектом оцінювання ефективності механізму регулювання міжбюджетних відносин є оцінка ступеня узгодженості інтересів, досягнута на певний момент часу. Вона показує, наскільки наявний стан справ відповідає очікуванням різних зацікавлених суб'єктів.

Проте говорити про ефективність державного управління системою перерозподілу бюджетних ресурсів між бюджетами, у тому числі використовуючи трансферти, можна буде тоді, коли вона стимулюватиме місцеві бюджети до нарощування доходної бази, а не до утриманської політики. У свою чергу, місцеві органи влади повинні брати активну участь у мобілізації податків, залученні інвесторів та відчувати відповідальність за ефективне і цільове використання всіх одержаних бюджетних ресурсів. Адже міжбюджетні трансферти з державного бюджету повинні стати додатковим ресурсом місцевих бюджетів, а не їх головним джерелом утримання.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
2. Державне управління регіональним розвитком України : [моногр.] / За заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
3. Муніципальні фінанси : [навч. посіб.] / За ред. д. е. н., проф. О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2015. – 360 с.
4. Костирко Л. А. Механізм регулювання міжбюджетних відносин в Україні: пріоритети, інструменти, перспективи : [моногр.] / Л. А. Костирко, Н. Ю. Велентейчик. – Сєвєродонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – 280 с.
5. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / Т. Тарасенко. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2014/2014_02\(21\)/30.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2014/2014_02(21)/30.pdf)

Ткаченко Дмитро Валентинович
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська
справа і страхування»,
Науковий керівник:
викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Мельничук Ірина Олександрівна;
Національна академія статистики,
обліку та аудиту

СУЧАСНІ БАНКІВСЬКІ ПРОДУКТИ І ТЕХНОЛОГІЇ

На сьогодні банки України переживають складний період свого функціонування. Такий стан справ зумовлений нестабільністю економіки, валютною кризою, недосконалим законодавством, жвавою конкурентною боротьбою. Дуже багато банків зазнали краху і були визнані банкрутами. Впровадження інноваційних банківських технологій і розробка новітніх банківських продуктів є невід'ємними елементами, що необхідні для існування банків. Для залучення все більшої кількості клієнтів, а також зростання банківської репутації і довіри до них, банківськими установам необхідно впроваджувати різноманітні інноваційні можливості в їхню діяльність.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що у більшості українських банків процес управління інноваціями зорієнтований лише на вирішення поточних завдань, а його якість не відповідає світовому рівню та загальнонаціональним потребам розвитку банківської системи. У зв'язку з цим важливого значення набуває дослідження питань інноваційної діяльності банків, спрямовану не тільки на підвищення доходності інноваційної діяльності за оптимального ризику, але й на формування стратегій інноваційного розвитку банків, які позитивно вплинуть в цілому на діяльність та розвиток банків, підвищення їх ефективності та конкурентоспроможності, забезпечать побудову інноваційного банку майбутнього [1].

Метою більшості інновацій є перехід на персональне обслуговування клієнтів. Багато інноваційних банків і фінансові компанії, використовуючи сучасні технології, орієнтуються на молодих людей, які схильні до нових медіапроектів. Саме тому, в сучасних умовах із поширенням технологій, інтернет-простору, багато передових фінансових структур мають не лише офіційний сайт, на якому чітко й інформативно говориться про послуги і продукти, але і власну сторінку в соціальних мережах, за допомогою якої банк прагне стати ближчим і зрозумілішим для клієнтів [2].

Банківська інновація має свої особливості. На думку І. Т. Балабанова, «банківська інновація – це реалізований у формі нового банківського продукту чи операції кінцевий продукт інноваційної діяльності». Таке трактування вузьке і не охоплює напрямок вдосконалення технологій. Враховуючи той факт, що на ринку представлений широкий спектр банківських послуг та продуктів, більшої уваги потребують саме технології, які використовуються банками для надання

послуг. Їх безпечність, надійність, швидкість є запорукою ефективної діяльності банку [4].

Основною причиною виникнення інновацій у банківській сфері, на нашу думку, як і в інших галузях економіки, є перспектива отримання прибутку. Проте сприятливі умови виникнення банківських інновацій створюються, перш за все, змінами зовнішнього банківського середовища. Основним інституційним фактором, що впливає на процес розробки та впровадження банківських інновацій, є існуюча у країні система регулювання банківської діяльності, а також законодавство, що визначає розвиток інших фінансових ринків [5].

Сьогодні найбільшого поширення в банках набули такі види інноваційних змін:

- зміна структури та вигляду банківської установи: багатоканальна діяльність з поєднанням нових і традиційних технологій та інструментів, самообслуговування, дистанційне обслуговування, телефонні центри;
- віртуальні банківські та фінансові технології: управління банківськими рахунками, готівкові розрахунки, електронний підпис, укладання договорів;
- комплексне використання нових інформаційних та комунікаційних технологій для електронного та змішаного (традиційного і нового) маркетингу;
- нові можливості внутрішнього контролю та аудиту;
- зміни у кваліфікації робітників: продукт менеджер, консультант, спеціаліст з трансакцій та консультацій;
- розосередження і організаційне розділення банку на три елементи: поширення послуг, виробнича частина і портфельний банк; оптимізація банківської мережі: сегментація, зміни у філіях і філіальній мережі;
- комплексне використання нових інформаційних і комунікаційних технологій для електронного і змішаного (традиційного і нового) маркетингу (клієнт сам вибирає форму обслуговування);
- нові банківські продукти (послуги) на базі нових технологій, нові автомати самообслуговування (моно- і багатофункціональні, інформаційні) [5].

В Україні рівень інноваційного потенціалу є досить високим, але на сучасному етапу не реалізується в повному обсязі. Згідно загальним законам економіки між фінансовою стабільністю, ефективністю, конкурентоспроможністю та інноваційним потенціалом банку існує стійка залежність, тому фінансові інновації відіграють важливе значення в їхньому забезпеченні. На жаль в Україні практика фінансових інновацій, які реалізовані державними банками, є незначною. У той же час значна питома вага інноваційних ініціатив існує в сегменті комерційних банків. Українські банки, як правило, залучають досвід своїх західних партнерів, що унеможливорює набуття власного досвіду та власних унікальних розробок, але скорочує витрати на створення нових продуктів, тестування та апробацію. Так в Україні

впроваджується система онлайн-верифікації BankID. Система є спільним проектом «ПриватБанку» та «Ощадбанку» та створена за образом і подобою до систем, які вже давно використовуються в Великобританії, Швеції та Фінляндії. Система дозволяє підтвердити особу користувача в інтернеті, використовуючи його банківські дані, і працює за принципом верифікації через Facebook. Ця інноваційна програма дозволяє запобігати шахрайству з банківськими рахунками та пластиковими картками [3].

На сучасному етапі найкрупніші українські банки, такі як ПриватБанк, ПУМБ, UniCredit Bank, ОТП Банк підтримують функцію інтернет банкінгу та створення власного кабінету на своїх офіційних сайтах [3].

Отже, для розвитку банківського сектору потрібно створювати вдалу інноваційну політику, яка максимізує прибуток банку. А розширення діапазону інноваційних продуктів і послуг, зниження їх вартості сприяють надходженню потоку клієнтів, що в свою чергу сприятиме підвищенню ефективності функціонування банків на теренах України і дозволить займати конкурентні позиції серед зарубіжних банків в інноваційній сфері.

Список використаних джерел

1. Карчева І.Я. «Сучасні тенденції інноваційного розвитку банків України в контексті концепції банк 3.0» І.Я. Карчева // Фінансовий простір. – 2015. – № 3. – С. 293-299.
2. Кравченко О.О. «Розвиток інновацій в банківській системі» О.О. Кравченко /Фінансовий простір. – 2014. – №2. – С. 39-41.
3. Шуба М.В., Рудник А.О. «Світові тренди банківських інновацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2015/34.pdf
4. Матвійчук Н. М. «Розвиток інновацій в сучасній банківській сфері України» / Н. М. Матвійчук, Н. Ю. Бурлачук. В. Гарбар // Молодий вчений. – 2015. – № 5(2). – С. 28-30.
5. Чиж Н.М., Дзямулич М.І. «Банківські інновації: проблеми та перспективи» / Н. М. Чиж, М. І. Дзямулич // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(4). – С. 403-411

*Чвертко Людмила Андріївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки;
Демченко Тетяна Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

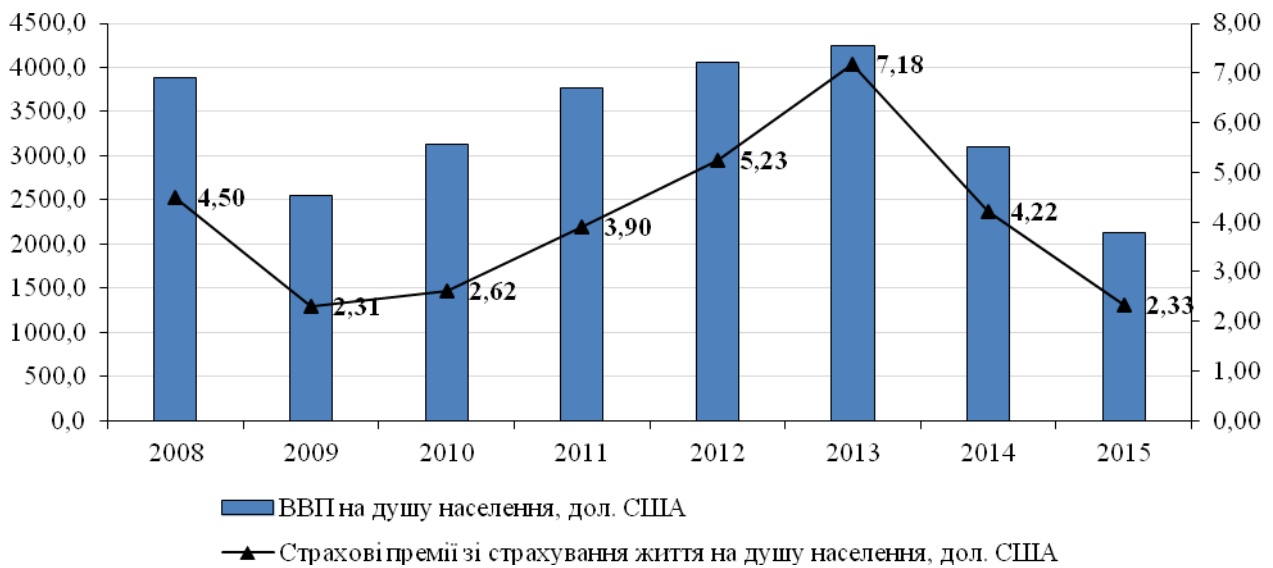
Досвід розвинених країн показує, що розвиток ринку страхування життя визначається рівнем матеріального забезпечення населення, його розумінням необхідності індивідуальної та власної відповідальності через небезпеки та життєві ризики, попереднім досвідом страхування життя населення, доступністю якісних страхових продуктів, розвитком альтернативних фінансових інститутів тощо.

Складні процеси, що відбуваються у нашій країні, негативно вплинули на рівень добробуту переважної частини населення, що погіршило умови для поширення продуктів страхування життя та в кінцевому результаті позначилося на показниках його розвитку. Зокрема, аналітики «Swiss Re», досліджуючи стан та перспективи розвитку страхування життя, виявили пряму залежність між приростом валового національного продукту (ВНП) і обсягами страхування життя. Визначивши так звану залежність сприяння, вони стверджують, що зростання ВНП темпами в межах 5% створює у країні сприятливе середовище для розвитку ринку страхування життя, і навпаки [1].

Як відомо, узагальнюючим вартісним показником рівня життя населення, збільшення якого загалом призводить до зростання економічного добробуту, є обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) на одну особу населення. У своєму дослідженні І. Саврас і Р. Юринець визначили істотний вплив цього показника на зміну обсягів страхових премій зі страхування життя [2].

Важливим макроекономічним індикатором розвитку страхового ринку є показник розміру страхових премій на одну особу населення (показник щільності страхування). Проведені нами розрахунки обсягів ВВП та страхових премій зі страхування життя на одну особу населення в Україні, а також порівняння їх динаміки засвідчують достовірність поданих вище тверджень. Дані, представлені на рис. 1, демонструють синхронність динаміки обсягу платежів зі страхування життя на одну особу в доларовому еквіваленті зі змінами обсягів валового внутрішнього продукту на одну особу населення в Україні протягом проаналізованого періоду. Незначне зростання зазначених показників спостерігалось з 2009 р. до 2013 р., у подальшому тенденція змінюється на спадну. За результатами 2015 р. в Україні на одну особу припадало 2,33 дол. США страхових премій зі страхування життя (у 2008 р. –

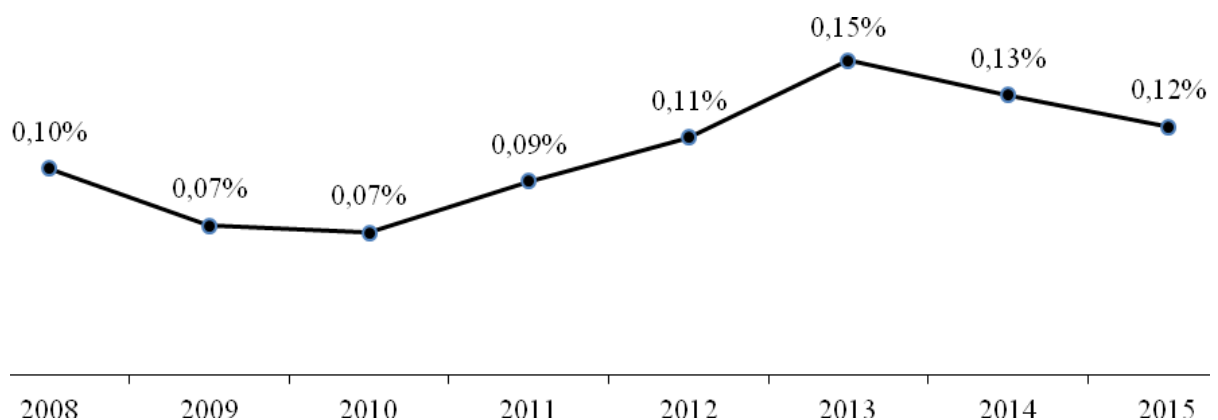
4,5 дол. США), тоді як у країнах з розвиненим страховим ринком значення цього показника вимірюються тисячами доларів США.

Рис. 1. Динаміка обсягів ВВП та страхових премій зі страхування життя на одну особу населення в Україні, дол. США

Джерело: розроблено авторами за даними [3; 4]

Динаміка частки валових страхових премій, сплачених страхувальниками – фізичними особами за договорами страхування життя, у загальних витратах та заощадженнях населення України (рис. 2), показує, що ці витрати не належать до пріоритетних. Населення, незважаючи на деяке поживлення на ринку страхування життя у певні періоди, не готове до придбання таких страхових послуг.

Рис. 2. Частка валових страхових премій, сплачених страхувальниками – фізичними особами, у загальних витратах та заощадженнях населення України у 2008–2015 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [3; 4]

Результати діяльності страховиків, що надають послуги зі страхування життя, вказують на цілковиту залежність ситуації у цій сфері від макроекономічної стабільності та рівня ділової активності в країні. Ефективна діяльність страхових компаній, що надають послуги зі страхування життя, унеможлиблюється в умовах нестабільного стану національної та світової економіки, а низький рівень розвитку фінансового ринку та його нестабільність не тільки зменшує ефективність страхування, а й навіть спричинює недоцільність його застосування.

Показники розвитку вітчизняного ринку страхування життя значно погіршилися через негативні наслідки фінансово-економічної кризи (2008 р.), окупації частини території країни Російською Федерацією та збройного конфлікту на Сході України. Зазначені вище обставини призвели до істотного відтоку клієнтів страхових компаній, що надають послуги зі страхування життя, і розірвання значної кількості діючих договорів страхування.

Аналіз динаміки кількості застрахованих осіб за договорами страхування життя у 2008–2015 рр. показує, що найбільшого удару досліджуваний сегмент страхового ринку зазнав у 2009 р. та 2010 р., коли темпи зниження кількості застрахованих осіб порівняно з попередніми роками сягнули, відповідно, 7,6% та 7,1%. У 2011–2013 роках кількість осіб, застрахованих за договорами страхування життя, почала збільшуватися, демонструючи при цьому досить високі темпи приросту: 18,2% – у 2011 р., 21,8% – у 2012 р. і 11,7% – у 2013 р. У 2014 р. кількість застрахованих осіб залишилася практично такою самою, як і попередньому році, а у 2015 р. значення цього показника зросло (на 6,9%) і дорівнювало 4939,0 осіб. Частка осіб, які мають діючі договори страхування життя, у загальній чисельності населення працездатного віку в 2015 р. становила 18,7%.

Індикатором впливу зміни матеріального становища населення та соціально-економічного стану в країні на розвиток накопичувального страхування є показники виплат викупних сум за полісами страхування життя. Зауважимо, що викупна сума – це сума, яка виплачується страховиком у разі дострокового припинення дії договору страхування життя. Розмір викупної суми залежить від періоду, протягом якого діяв договір страхування життя, і строку, на який він був укладений. Зростання цього показника свідчить про зменшення доходів громадян та погіршення соціально-економічної ситуації, а зменшення – про нагромадження заощаджень та підвищення рівня життя населення.

Стрімке зростання обсягу викупних сум за договорами страхування життя (більш як у 5 разів проти попереднього року) відбулось у 2009 р. у період розпаду фінансово-економічної кризи, тоді величина цього показника становила 148,3 млн. грн, або 17,9% від валових страхових премій. Наступний «стрибок» виплат страховиками викупних сум у зв'язку з достроковим припиненням дії договорів страхування життя відбувся у 2014 р. та 2015 р., коли обсяги цих сум дорівнювали, відповідно, 378,8 млн. грн і 339,6 млн. грн, а їх частки у валових страхових надходженнях дорівнювали 17,5% та 15,5%.

Значущою проблемою страхування життя є надзвичайно низький рівень страхової культури в Україні. Більша частина населення країни не бачить необхідності в страхуванні власного життя чи життя своїх близьких і робить це тільки у крайніх випадках, коли цього вимагає ситуація. Зокрема, деякі науковці наголошують на домінуванні (понад 90%) «банківського» страхування у структурі страхових премій зі страхування життя [5, с. 61], а саме, надходжень за договорами страхування життя позичальників споживчих кредитів, укладення яких є обов'язковою вимогою кредитних установ при споживчому й іпотечному кредитуванні громадян. На наш погляд, в Україні на сучасному етапі ще рано говорити про підвищення соціальної відповідальності представників середнього класу за членів своїх родин як про дієвий фактор розвитку страхування життя.

Проведені дослідження показують, що при незначних середніх ресурсах більшість українців не мають достатньо коштів на укладання договорів добровільного особистого страхування. Населення через низький рівень платоспроможності та високі інфляційні очікування з кожним роком все менше витрачає на страхування. Відповідно, зменшення рівня доходів українців, позначається на обсягах страхових платежів та кількості укладених страхових договорів.

Однією з причин низького попиту на послуги страхування життя є незначний рівень довіри до страхових компаній, спричинений негативним досвідом страхування у радянські часи, а також відсутністю реальних державних гарантій отримання страхових виплат у результаті банкрутства страховика або його шахрайських дій. Зокрема, як зазначає Г. Третьякова, із понад 40 млн договорів зі страхування життя, що були укладені в радянські часи на території України, дотепер ще не здійснені виплати за 11,9 млн договорами страхування [1]. Страховики намагаються відновити втрачену довіру, але через невиконання державою після розпаду СРСР своїх зобов'язань перед страхувальниками за договорами страхування життя зробити це досить складно. Так, згідно з результатами щорічних національних моніторингових опитувань, що проводяться Інститутом соціології НАН України, у 2002–2013 рр. страховим компаніям не довіряло більше 60% респондентів [6, с. 485]. У 2015 р. рівень недовіри до страховиків склав 67,2%, а рівень довіри становив 10,7% [7].

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в Україні є багато причин низького рівня страхування життя та повільного темпу розвитку цих відносин. Найбільш вагомими з них такі: низький рівень доходів населення; зниження схильності населення до заощаджень; несформована страхова культура; нестабільне податкове законодавство; несприятливі економічні процеси, у т. ч. інфляція; відсутність надійних державних гарантій отримання страхової виплати у разі банкрутства страховика тощо. Отже, передумовою подальшої активізації розвитку ринку страхування життя є підвищення рівня економічного розвитку країни, основним показником якого є зростання ВВП на одну особу населення.

Зміцненню довіри населення до інституту страхування життя сприятиме запровадження надійної системи забезпечення страхових виплат у разі настання неплатоспроможності страховика, який здійснює страхування життя. Саме тому особливої актуальності набуває необхідність створення в Україні Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, і ведуться гострі дискусії щодо умов його створення та функціонування. Зокрема, про це йдеться в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень [8] у публікаціях Д. Кондратенко та В. Мужилівського [9], О. Коваля [10] та ін. Функціонування аналогічних схем гарантування виплат за договорами страхування практикується у багатьох економічно розвинених країнах світу, зокрема в США, Канаді, Японії та ін. В Україні Постановою Верховної Ради від 08.10.2013 р. № 632-VII [11] прийнято за основу проект Закону України про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, який, на думку як експертів, так і професійних учасників страхового ринку, потребує суттєвого доопрацювання. Однак наразі подальша доля цього законопроекту залишається невизначеною. Зважаючи на те, що страхування життя має довгостроковий характер і значну накопичувальну складову, необхідним є забезпечення системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, яка націлена на запобігання втратам заощаджень громадян та позбавленню страхового захисту застрахованих у разі настання неплатоспроможності страховика.

Список використаних джерел

1. Третьякова Г. Украинский рынок страхования жизни и современная макроэкономическая среда : логика и тенденции взаимосвязи [Электронный ресурс] / Г. Третьякова. – Режим доступа : <http://soskin.info/ea/2004/5/20040508.html>
2. Саврас І. З. Дослідження ринку страхування життя в Україні з використанням кореляційно-регресійного аналізу / І. З. Саврас, Р. В. Юринець // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 41. – С. 303–309.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua>
5. Гаманкова О. О. Страховий ринок України у глобальному страховому просторі / О. О. Гаманкова, В. К. Хлівний // Фінанси України. – 2012. – № 5. – С. 58–67.
6. Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2013. – 566 с.
7. Таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство» 2015 р. Інституту соціології НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://i-soc.com.ua/institute/el_library.php
8. Щодо запровадження Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/1458/#_ftnref1

9. Кондратенко Д. В. Анализ целесообразности создания фонда гарантирования страховых выплат по договорам страхования жизни в Украине / Д. В. Кондратенко, В. В. Мужиливский // Страховые интересы современного общества и их обеспечение : сб. материалов XIV Междунар. науч.-практ. конф., 5–7 июня 2013 г. – Саратов, 2013. – С. 230–234.

10. Коваль О. П. Щодо запровадження Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя / О. П. Коваль // Фінанси України. – 2014. – № 3. – С. 61–68.

11. Про прийняття за основу проекту Закону України про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя : Постанова Верховної Ради України від 08.10.2013 р. № 632-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/632-vii>

*Чирва Ольга Григорівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом;
Корнієнко Тетяна Олександрівна,
викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: СТРАТЕГІЯ ТА МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ

На сучасному етапі розвитку підприємства України мають цілу низку проблем: брак коштів та управлінського досвіду, зношеність основних засобів, низький рівень кваліфікації кадрів, відсутність державної підтримки, неспроможність самостійно забезпечити фінансову незалежність, відсутність належної інформаційної підтримки, корупція і наявність адміністративних бар'єрів. У цих складних умовах суб'єкти господарювання повинні створювати механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам та ризикам, визначаючи стратегічні напрями посилення своєї фінансово-економічної безпеки.

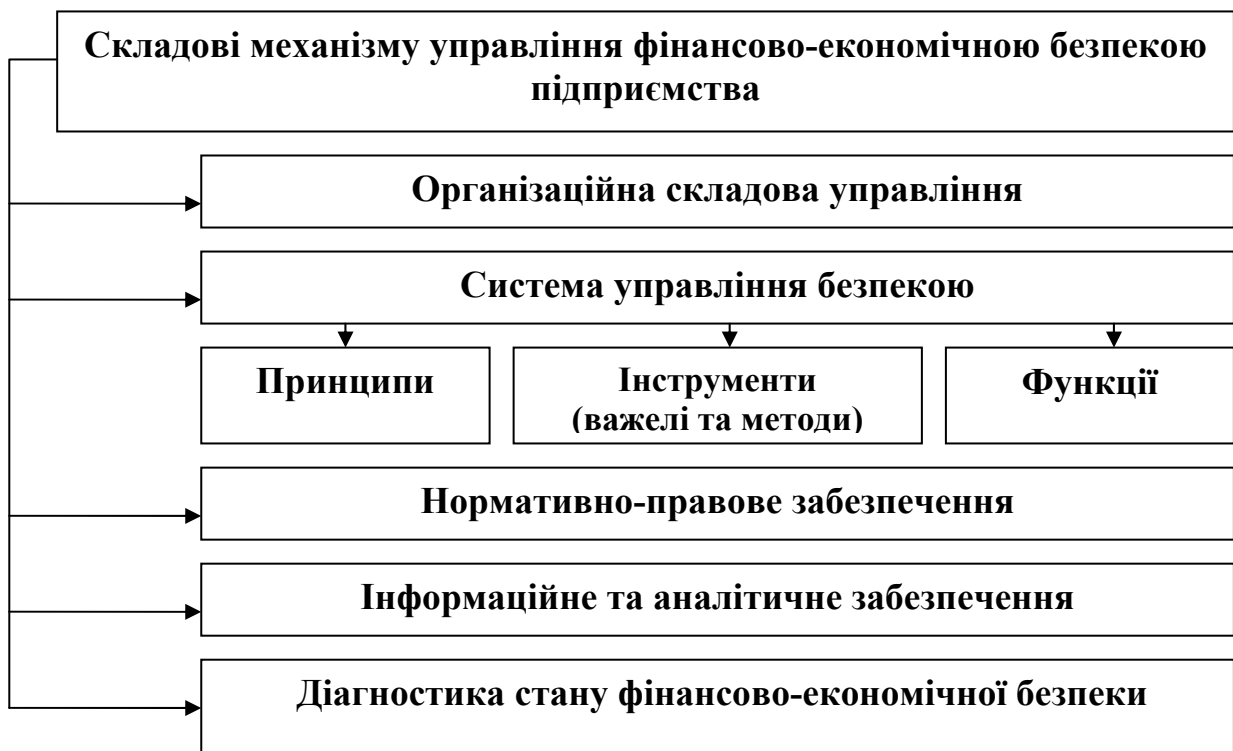
Стратегія фінансово-економічної безпеки підприємства – розроблення та реалізація ефективного механізму управління та забезпечення належного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, захист від впливу загроз та ризиків, а також досягнення стабільного його функціонування [1]. Оскільки механізм управління фінансово-економічною безпекою являє собою сукупність спрямованих дій для досягнення поставлених цілей за допомогою створення сприятливих умов для ефективного використання ресурсів, необхідно сформулювати й обґрунтувати складові механізму.

Розглянемо наступні складові механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства (рис. 1):

– організаційна складова, яка включає сукупність органів, осіб та служб, що задіяні в управлінні фінансово-економічною безпекою підприємства;

- сукупність принципів та функцій управління фінансово-економічною безпекою підприємства;
- сукупність інструментів (важелів та методів) управління фінансово-економічною безпекою;
- нормативно-правове, інформаційне та аналітичне забезпечення;
- структура моніторингу стану фінансово-економічної безпеки підприємства.

Організаційна складова механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємств залежить від виробничої структури, зумовленої спеціалізацією та масштабами виробництва, рівнем використання техніки й технології, формами організації праці та ступенем розвитку комерційних відносин. Вона визначається також цілями розвитку підприємства, зовнішніми умовами його існування.

Рис.1. Сукупність складових механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства

Джерело: складено авторами на основі [2, с. 1–17]

Для забезпечення всебічної безпеки підприємства потрібно створити спеціальний підрозділ з метою реалізації захисних заходів – службу безпеки. Така необхідність зумовлена загостренням конкурентної боротьби на зовнішньому та внутрішньому ринках, поширенням шпіонажу та крадіжок, високою ризиковістю та іншими чинниками.

Працівники, які займаються управлінням фінансово-економічною безпекою на підприємстві, обов'язково повинні мати вищу фінансово-економічну освіту і досвід роботи за спеціальністю. Вони повинні отримати доступ до необхідної інформаційної бази, а саме до нормативно-правових актів та методичних документів, а також до комп'ютерної техніки і програмних засобів [3, с. 127–134].

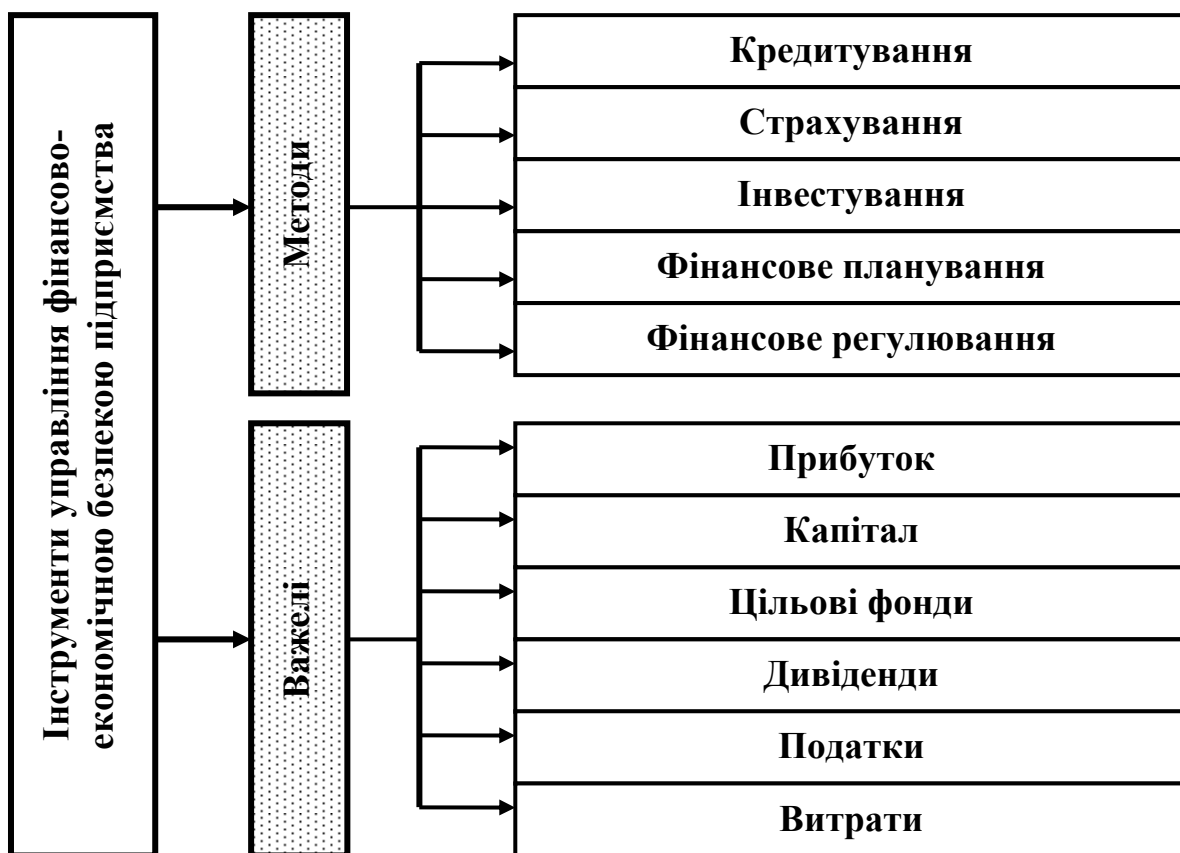
Аналізу публікацій показав, що механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства повинен включати такі принципи: законності, досягнення стратегічної цілі, плановості, гнучкості й динамічності, комплексності та безперервності, цілісності, обґрунтованості, достатності й економічної доцільності, функціональності, компетентності та професіоналізму, релевантності, координації та взаємодії [4, с. 204–205]. Чітке дотримання цих принципів сприятиме підвищенню ефективності використання сформованого механізму.

Основними функціями механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства слід вважати планування, організацію, регулювання, стимулювання і контроль.

Інструменти, за допомогою яких забезпечується ефективне управління фінансово-економічною безпекою, потрібно поділити на дві групи:

- фінансово-економічні методи (управління капіталом, прибутком, витратами, фінансове планування, фінансове регулювання, страхування тощо);
- економічні важелі – прибуток, капітал, дивіденди, цільові фонди, податки, витрати та інші (рис. 2).

Важливим елементом механізму управління фінансово-економічної безпеки підприємства є нормативно-правове забезпечення, за допомогою якого розробляється і реалізується стратегія управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Рис. 2. Основні інструменти управління фінансово-економічною безпекою підприємства

Джерело: складено авторами на основі [5, с. 106–113]

Інформаційне та аналітичне забезпечення має містити сукупність таких даних:

- фінансові цілі та стратегія діяльності підприємства;
- наявність загроз та ризиків;
- обсяг, джерела надходження та шляхи використання ресурсів підприємства;
- наявність стратегічного плану забезпечення фінансово-економічної безпеки та ін.

Проведення діагностики стану безпеки дає можливість виявити певні ознаки кризового стану підприємства, визначити масштаби та розробити дієві заходи попередження банкрутства.

Отже, першочерговим завданням кожного підприємства України є подолання існуючих загроз та оптимальне використання їх потенціалу. Тому, на нашу думку, для ефективної і успішної діяльності та досягнення стратегічної цілі суб'єкти господарювання повинні постійно використовувати дієвий механізм управління фінансово-економічною безпекою.

Список використаних джерел

1. Аванесова Н. Е. Формування механізму стратегічного розвитку фінансово-економічної безпеки підприємства / Н. Е. Аванесова, Г. І. Валковська // Молодий вчений. – 2017. – № 1(41). – С. 527–530.

2. Дехтяр Н. А. Фінансово-економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення / Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека // Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство : колективна монографія : у 2-х т. / За заг. ред. К. С. Шапошникова. – Херсон: Гельветика, 2015. – Т. 2. – С. 1–17.

3. Фінансова безпека підприємства: [навч. посіб.] / [Кузенко Т. Б., Мартюшева Л. С., Грачов О. В., Литовченко О. Ю.]. – Харків : ХНЕУ, 2010. – 300 с.

4. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : [моногр.] / С. М. Шкарлет. – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.

5. Каламбет С. В. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі / С. В. Каламбет, В. А. Воропай // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 2. – С. 106–113.

*Чуєнко Світлана Ігорівна,
студентка 4-го курсу,
спеціальність «Фінанси і кредит»
Науковий керівник:
Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЗАРОБІТНА ПЛАТА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Заробітна плата є основним показником рівня життя населення країни. Саме від оплати праці безпосередньо залежить задоволення потреб населення та рівень життя. У сучасних умовах стрімке збільшення ролі матеріальної зацікавленості зумовлено тим, що в ринковій економіці підприємства шукають нові моделі оплати праці, які ламають стереотипи й забезпечують простір для розвитку особистої матеріальної зацікавленості.

Проблему заробітної плати в Україні досліджували багато науковців: В. Василенко, К. Шишкіна, А. Гордеюк, М. Коваленко, В. Толуб'як та інші. У своїх працях вони змістовно розглядали найважливіші проблеми оплати праці в умовах ринкової економіки.

В. Толуб'як трактує категорію «заробітна плата» як плату робітнику за виконану роботу, яка дає йому можливість забезпечувати себе та свою сім'ю необхідними засобами на життя, а також заощаджувати на майбутнє, в тому числі здійснювати страхування на пенсійне забезпечення» [1].

На думку К. Шишкіної, «у понад 50% країн мінімальна зарплата радше є межею фізіологічного виживання людини, а не точкою відтворення робочої сили та гідних умов існування» [2]. Науковцем визначено сутність поняття «мінімальна заробітна плата», її юридичну, історичну та економічну складові.

У дослідженнях М. Коваленко та С. Тивончук встановлено теоретичні засади формування облікової політики підприємства в частині оплати праці та виявлено шляхи її удосконалення в системі матеріального стимулювання, розроблено методологічні основи та рекомендації щодо вдосконалення організаційно-економічного механізму регулювання оплати праці [3].

На сьогодні відносини між працівником і роботодавцем нагадують кріпосний лад. Це призводить до замкнутого кола, з якого вдається вирватись не кожному. Нинішня система оплати праці позбавляє працівників можливості розвиватися і не мотивує кваліфікованих працівників. Прикладом цього може бути офісний працівник, який проводить час на роботі з дев'ятої до вісімнадцятої години, щоб отримати свою «ставку».

Зміна такої ситуації перш за все потребує: удосконалення законодавчої бази, зменшення рівня інфляції, збільшення обсягів виробництва на підприємствах. Для цього потрібно багато зусиль і чимало часу. За результатами дослідження американської неурядової організації Social Progress

Imperative, пострадянські країни і надалі перебувають на низькому рівні за всіма показниками, а також демонструватимуть регрес розвитку [4]. Україна посіла 64 місце за рівнем життя серед 128 країн світу, увійшовши до групи країн із соціальним розвитком вищим за середній. Про це йдеться у підсумках щорічного дослідження «Індекс соціального розвитку» за 2017 рік, проведеного Social Progress Imperative.

Прикладом високого рівня життя і стабільності у сфері заробітної плати є США. Погодинна оплата праці давно показала свою ефективність. Вважаємо, що це найбільш ефективний метод мотивації для працівників будь-якої кваліфікації. Чим більше працівник працює, тим більшу винагороду він отримує. Крім цього, у США та в більшості розвинених країн є додаткова система мотивації для працівників – “overtime”, для нас відома як «понаднормові». Тобто якщо працівник працює більше восьми годин, то за кожну наступну годину він отримує більше, ніж за попередні вісім годин. Наприклад, погодинно працівник отримує 8 дол./год., то за кожну наступну понаднормову годину оплата складатиме 12 дол./год.

Ще одним прикладом нестандартної мотивації робітників є американський автомобільний гігант Ford, у ремонтному відділі якого працівникам платять за відпочинок. У момент виникнення на виробництві неполадок працівники беруться за їх усунення, і в цей час їм припиняють нараховувати винагороду. Таким чином, спеціалісти мають стимул дошвидкого і якісного усунення неполадок.

Головним завданням у сфері оплати праці є захист працюючих від нерегулярності і неадекватності винагороди за працю. Досвід розвинутих країн показує напрями регулювання заробітної плати. Впровадження економічних реформ у країнах Східної Європи супроводжувалось, як правило, здійсненням численних і різнобічних заходів державного регулювання реального рівня життя населення, забезпечення відповідних соціальних пропорцій. Так, у Польщі на основі прогнозу зростання цін на наступний місяць, який складається Міністерством фінансів, розраховується норматив, що визначає припустиму межу приросту зарплати на державних підприємствах. Мінімальна заробітна плата визначається у Польщі щоквартально після консультацій із профспілками виходячи з результатів обстеження сімейних бюджетів. У бюджетних організаціях та установах Польщі динаміка заробітної плати визначається за допомогою спеціального нормативу, пов'язаного з динамікою середньої зарплати у матеріальному виробництві. На жаль, ці моменти не знайшли відображення в механізмі політики доходів, що діє зараз в Україні. Аналогічні нормативи застосовуються також у Болгарії та Румунії [5, с. 27].

З 1 січня 2017 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII внесено суттєві зміни до законодавства з праці. Цим Законом змінено поняття «мінімальної заробітної плати» та порядок встановлення посадових окладів і тарифних ставок, запроваджено нові механізми контролю у сфері зайнятості та оплати праці.

Відповідно до статті 95 Кодексу законів про працю України мінімальна заробітна плата – це встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників, за будь-якою системою оплати праці [6].

У контексті вище зазначеного можна зробити висновок, що заробітна плата є головною складовою доходів населення, підґрунтям життєдіяльності працівників та їх сімей, а звідси й найбільш потужним стимулом підвищення продуктивності праці. Для підвищення оплати праці в Україні необхідно: скоротити розрив між низькими доходами населення і високою ціною нормального життя, збільшити вплив профспілок та удосконалити законодавчу базу. Розрив між багатими і бідними не приведе країну до високого рівня розвитку. Нам просто не вистачає «середнього класу», на якому б трималась наша країна.

Список використаних джерел

1. Толуб'як В. С. Заробітна плата та її вплив на формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення / В. С. Толуб'як // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 2. – С. 242–249.
2. Шишкіна К. І. Мінімальна заробітна плата як державна соціальна гарантія та світовий досвід її визначення / К. І. Шишкіна // Продуктивність агропромислового виробництва. Серія: Економічні науки. – 2013. – Вип. 23. – С. 32–36.
3. Коваленко М. М. Заробітна плата в системі матеріального стимулювання та її відображення в обліковій політиці підприємства / М. М. Коваленко // Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(3). – С. 303–309.
4. Social Progress Imperative [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.socialprogressindex.com/#performance%2Findicators%2Fspi%2F>
5. Шило Ж.С. Проблеми заробітної плати та вартості робочої сили в Україні [Електронний ресурс] / Ж. С. Шило, О. Ю. Поліщук. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_1/45.pdf.
6. Закон України від 21 грудня 2016 року № 1801-VIII «Про Державний бюджет України на 2017 рік» / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

*Чумак Оксана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант ДННУ «Академія фінансового управління»*

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ В РЕГУЛЮВАННІ ФІНАНСІВ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Зростання державного та гарантованого державою боргу призводить до значного збільшення боргових виплат, що в умовах макроекономічної нестабільності створює додаткове навантаження на державні фінанси та знижує рівень боргової безпеки. На окремі зобов'язання (у досить значних сумах) ряду державних підприємств щороку надаються державні гарантії, про що повідомляється у звіті до виконання бюджету за відповідний рік. Так, у 2016 році сума внутрішніх зобов'язань, наданих під державні гарантії державним підприємствам, становила 21851014788,89 грн, у 2015 р. – 11646025215,06 грн, у 2014 р. – 17378721382,65 грн, у 2013 р. – 21897517549,00 грн, у 2012 р. – 75349704678,51 грн [3]. Державні гарантії надаються лише підприємствам, які реалізують великі, стратегічно важливі для економічного розвитку проекти. Проте проблема в системі фінансового регулювання державними гарантіями полягає не лише у їх наявності. Комісією з питань простроченої заборгованості перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, та Міжвідомчою робочою групою із забезпечення моніторингу ефективного використання коштів, залучених суб'єктами господарювання та головними розпорядниками бюджетних коштів під державні гарантії, розглянуто питання щодо стану простроченої заборгованості та визначено проблемні гарантовані проекти, однак не забезпечено надання пропозицій, зокрема щодо стягнення й погашення заборгованості, удосконалення системи контролю за реалізацією гарантованих проектів [5]. Отже, обмін інформацією стосовно виконання державою гарантійних зобов'язань та заборгованості перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, залишається недосконалим. Зокрема, В. Зимовець зазначає, що ключовим питанням є процедура вибору кола потенційних реципієнтів державних гарантій, виконання чітких правил щодо такого вибору або їх впровадження (в разі їх відсутності) [2].

Надання державних гарантій є інструментом державної фінансової політики селективного (вертикального) типу, який належить до прямих каналів впливу на фінанси підприємств [1, с. 44–45] та передбачає встановлення безпосередніх фінансових відносин між підприємством-позичальником, банківською установою та органом державної влади. Також слід відзначити високу вразливість гарантій до валютних ризиків, при тому що до 70% цього боргу становлять гарантовані державою кредити (інші запозичення) в іноземній валюті. Потенційні ризики для безпеки державних фінансів України генеруються як стрімким зростанням обсягів гарантійних зобов'язань держави та їх абсолютними обсягами, так і їх якістю. В Україні спостерігається ситуація, за якої технічна неплатоспроможність підприємств, які одержують державні

гарантії, сягає 80%, що пов'язано, передусім, зі специфічними напрямками їх надання. В. Зимовець наголошує на хибності практики створення державних підприємств – потенційних одержувачів державних гарантій (наприклад, ДП «Фінансування інфраструктурних проектів»), через які може здійснюватись:

- приховане фінансування державних витрат із подальшим погашенням кредитів, отриманих під гарантії держави, за рахунок державного бюджету;

- застосування державних гарантій для відтермінування бюджетних витрат на майбутні роки становить серйозну загрозу безпеці сектору державних фінансів України;

- потенційні ризики для державних фінансів України зумовлюються вкрай слабким концептуальним каркасом державної політики в цій сфері, відсутністю норм, які унеможливили б свідоме перекладення на державу надмірних кредитних ризиків [2].

Державні гарантії зазвичай породжують проблеми, пов'язані з тим, що вони не підлягають такій самій ретельній перевірці на предмет доцільності й обґрунтованості обсягу, як інші державні витрати. За таких умов рішення щодо надання урядом гарантій не потребують негайних виплат з бюджетних коштів і не впливають на величину бюджетного дефіциту в період надання гарантії [4].

Враховуючи зазначене, державні гарантії, маючи досить негативний вплив на макроекономічні показники розвитку економіки, повинні належним чином впливати на регулювання фінансових процесів на державних підприємствах. У зв'язку із цим доцільним є розроблення системи дієвого контролю за рухом фінансових ресурсів, які надійшли під державні гарантії, складання відповідних звітів, встановлення відповідальних за кожним таким проектом. Звіти мають подаватись до наглядових рад і органів, у відомчому управлінні яких знаходяться підприємства. У корпоративному звіті чи звіті з управління має бути передбачений розділ, де відображуються суми державних гарантій. Низка заходів щодо контролю й ефективного використання сум зобов'язань під державні гарантії забезпечить підвищення дієвості фінансового регулювання у досліджуваному питанні.

Список використаних джерел

1. Державна політика стабілізації фінансів підприємств: [моногр.] / А. І. Даниленко, В. В. Зимовець, О. М. Кошик та ін.; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування; за ред. А. І. Даниленка. – К., 2011. – 452 с.

2. Зимовець В. В. Ефективність надання державних гарантій підприємствам в Україні / В. В. Зимовець // Фінанси України. – 2014. – № 12. – С. 56–68.

3. Інформація про надані державні гарантії за __ рік. Річні звіти про виконання державного бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>

4. Пинзеник Ю. В. Проблема державного гарантованого боргу в Україні [Електронний ресурс] / Ю. В. Пинзеник // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2011. – Т. 1, № 10. – Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/view/29286/26273>

5. Про результати аудиту державного та гарантованого державою боргу у 2014 році та аналізу тенденцій у 2015 році: Рішення Рахункової палати України від 24 листопада 2015 року № 9-5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN016387.html

Штельмах Ілона Олександрівна
студентка 4-го курсу,
спеціальність «Фінанси і кредит»

Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку і аудиту

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЛАНУВАННЯ ДОХІДНОЇ ТА ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Сьогодні в Україні вже не викликає сумнівів необхідність планування в усіх сферах діяльності суб'єктів господарювання. Процес планування є спробою уявити собі картину майбутнього. Це перший крок для вирішення проблем майбутнього, і від його правильності залежать оптимальне використання можливостей та запобігання помилковим діям.

Існує різноманітна кількість підходів до визначення поняття «бюджетне планування». Так, провідні українські економісти О. Василик та К. Павлюк стверджували, що бюджетне планування – це процес визначення напрямів і джерел створення бюджетних ресурсів з метою забезпечення стабільного розвитку [5, с. 608]. У свою чергу, С. Юрій, В. Стоян та М. Мац вказують, що бюджетне планування – це розподіл та перерозподіл ВВП і національного доходу за всіма ланками бюджетної системи та видами фінансових планів [6, с. 394].

Під час планування велика увага приділяється джерелам формування фінансових ресурсів, за рахунок яких наповнюється дохідна частина місцевих бюджетів. Підґрунтям фінансової бази органів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів, які втілюють економічну самостійність місцевих органів влади, сприяють розвитку місцевої інфраструктури. Про роль держави в регулюванні соціально-економічних процесів свідчить частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України [1, с. 292–293]. Виділяють різні джерела формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, зокрема, такі як [2; с. 330]:

- доходи фізичних та юридичних осіб;
- доходи некомерційного характеру;
- доходи власного характеру;
- доходи, які формуються в результаті здійснення інвестиційної діяльності на рівні органів місцевого самоврядування.

Узагалі система доходів місцевих бюджетів – це сукупність усіх видів доходів місцевих бюджетів, що формуються різними методами та є взаємопов'язаними між собою [2, с. 331].

Планування доходів місцевих бюджетів включає в себе заздалегідь намічений порядок дій органів місцевого самоврядування, відповідно до законодавства, необхідних для наповнення дохідної частини місцевих бюджетів фінансовими ресурсами з метою забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Згідно з Бюджетним кодексом України, джерелами доходів місцевих бюджетів є [4]:

- власні доходи, що надходять винятково до базових – міських, районних у містах, селищних та сільських бюджетів;
- закріплені доходи;
- дотації вирівнювання;
- субвенції;
- бюджетні позики, міжбюджетні розрахунки.

Зважаючи на різноманітність поглядів щодо класифікації доходів місцевих бюджетів, їх можна розділити: за характером надходжень – на податкові та неподаткові доходи; за ступенем самостійності – на власні, регульовані та закріплені доходи; за місцем зосередження – доходи загального фонду та доходи спеціального фонду; за територіальним поділом – на доходи обласних, районних, міських, селищних та сільських бюджетів; за методами планування – на планові та фактичні доходи; за рівнем зарахування – децентралізовані та централізовані доходи [2]. Подана класифікація дає можливість органам місцевого самоврядування визначати, за рахунок яких саме фінансових ресурсів буде поповнюватися дохідна частина місцевих бюджетів.

Планування видатків місцевих бюджетів означає оптимальний розподіл фінансових ресурсів на місцевому рівні органами місцевого самоврядування в напрямі задоволення суспільних потреб адміністративно-територіальної одиниці.

Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі частками загальнодержавних доходів, правом самостійно визначати напрями використання коштів. Проте рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування щодо розпорядження власними надходженнями досить низький, тому вони не можуть забезпечити соціально-економічний розвиток за рахунок власних надходжень [1, с. 294].

Видатки місцевих бюджетів суттєво впливають на рівень добробуту населення, забезпеченості послугами в сфері культури, спорту тощо. За вимогами сьогодення, видатки місцевих бюджетів можна поділити за ступенем підпорядкованості на видатки загального та спеціального фондів; за рівнем виконання – на планові та фактичні видатки; за економічними ознаками відбувається поділ на капітальні, поточні та нерозподілені видатки; залежно від поставлених цілей розглядають видатки споживання та видатки розвитку [2].

Наразі планування місцевих бюджетів здійснюється на основі програмно-цільового методу, який вперше був використаний у США в 1960-х рр. Цей

метод вже використовується в більшості країн Європейського Союзу, Казахстані, Україні та Росії. Найбільшими перевагами цього методу є планування бюджету на середньострокову перспективу – на 3–5 років. Бюджет формується в розрізі бюджетних програм і спрямований на досягнення найефективніших результатів від здійснення бюджетних видатків.

Отже, дослідження особливостей планування доходів та видатків місцевих бюджетів дало можливість виявити, за рахунок яких джерел відбувається формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування і дослідити головні напрями їх використання.

Нині система бюджетного планування в Україні ще не є досконалою. Бюджет повинен використовуватись органами місцевого самоврядування як засіб впливу на економічний і соціальний розвиток адміністративно-територіальної одиниці. Саме тому при організації планування всіх бюджетних показників потрібно враховувати можливості зайнятості, інновацій, вирівнювання розвитку територій тощо.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні / Т. Г. Бондарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2009. – 608 с.

2. Бондарук Т. Г. Бюджетний менеджмент : навч. посіб. / Т. Г. Бондарук, Л. Є. Момотюк, Н. Ю. Мельничук ; НАСООА. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2016. – 890 с.

3. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за січень – червень 2016 року [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page2>

4. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

5. Василик О. Д. Державні фінанси України : підруч. / Василик О. Д., Павлюк К. В. – К. : НІОС, 2002. – 608 с.

6. Юрій С. І. Казначейська система : навч. посіб. / С. І. Юрій, В. І. Стоян, М. Й. Мац. – Тернопіль, 2002. – 394 с.

*Шевчук Володимир Олександрович,
доктор економічних наук, професор кафедри аудиту
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРИРОДНИЧІ ЗАСАДИ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ФІЗИКО-ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Індивіди, суспільства, людство загалом постають перед вибором сил природи, яким вони мають служити. Йдеться, зокрема, про сили тяжіння і відштовхування [1, с. 62]. З одного боку, це гравітаційні сили, що забезпечують планету необхідними для земного життя ресурсами, а водночас і знищують ці життєві ресурси. З іншого боку, це сонячне світло, перевага якого порівняно з гравітацією досягається через енергетичні можливості біосфери, отримані за участі зовнішніх стосовно планети космічних сил.

Досліджуючи сили тяжіння, без яких, як і без відштовхування, неможливе життя на планеті, український мислитель, письменник і правозахисник М. Руденко порушив питання про сенс з'ясування вказаних сил земною людиною. Він дійшов висновку, що за зовнішньою слухністю подібних суджень прихована величезна небезпека: будучи загалом правильними, ці судження не дозволяють визначати цілеспрямованість розвитку життя та його призначення [1, с. 62].

Справедливість висновків українського мислителя, сформульованих ще в 70-х роках ХХ ст., підтверджується сучасними експертними оцінками. За даними Frankfurter Rundschau, вкрай небезпечною виявляється екстраполяція споживчих «досягнень» так званих економічно розвинених країн на пересічного мешканця планети. Так, задоволення німецького рівня добробуту вимагає життєвих ресурсів обсягом у дві планети, тоді як американські споживчі запити потребують уже чотири планети [2]. Особливо небезпечним є те, що якраз ці «досягнення» позиціонуються як найвищі здобутки демократії і ринку: насправді ж удостоюється найпрестижніших нагород, вписується в університетські підручники та вноситься в студентські аудиторії смертоносне, а не життєствердне знання!

Застереження, зроблені нашим сучасником, підтверджуються нездатністю визначення цілеспрямованості розвитку життя, його сенсу і призначення. Так, у вересні 2015 р. 193 держави-члени ООН на Саміті зі сталого розвитку в Нью-Йорку ухвалили чергову глобальну програму сталого розвитку, що містить 17 цілей, яких світ має досягнути до 2030 р. «Вони є переліком обов'язкових справ для людей та планети, планом досягнення успіху», – підкреслено у виступі Генерального секретаря ООН. Із січня 2016 р. розпочався відлік часу виконання нової програми: залишається 13 років для досягнення вкотре поставлених цілей [3]. Проте учасники цієї, як і попередніх зустрічей на вищому рівні, не запропонували рішень, здатних стати надійними дороговказами сталого розвитку.

Постає необхідність рішучого переходу від смертоносного до рятівного знання, яке є адекватним силам відштовхування, а не тяжіння. Це знання

уособлюють українська онтологія та антропокозм, що являють собою основу національної наукової школи фізичної економії [1].

Не погоджуючись з американським астрофізиком Ф. Дрейком, який свого часу виніс присуд сучасній цивілізації, прирікаючи біосферу на знищення людиною, М. Руденко протиставив Дрейку власну формулу, яка показує, що у земного людства є шлях до безсмертя [1, с. 69]. Український мислитель іменує її формулою енергії прогресу [1, с. 146]. Він обґрунтовує кілька варіантів формули і доводить, що формула являє собою світову константу [1, с. 424].

У досліджуваному контексті важливе значення має варіант формули, який доречно трансформувати і викласти в математичній формі як:

$$E = K + F, \quad (1)$$

де E – енергія прогресу (фізичний аналог абсолютної додаткової вартості); K – абсолютний капітал; F – ентропія.

З метою застереження від непорозумінь зазначимо, що в досліджуваному контексті ентропія розглядається як розсіювання енергії у світовому просторі [1, с. 462]. Найглибше з усіх земних людей роль ентропії в старінні й загибелі цивілізацій розумів С. Подолинський, який посилався на свого сучасника Р. Клаузевіца [4]. Виходячи із цих застережень конче треба знати, де саме панує ентропія, бо в ній ховається виснаження й смерть земної цивілізації [1, с. 463].

З огляду на те, що в сучасній науці ентропія розглядається з позиції поглинальних властивостей тяжіння, гравітації, а співвідношення, виведене із вказаного варіанта формули енергії прогресу E/F , можна трактувати як похідне від космологічної константи, іменованої Силою Моносу, яку доречно називати сталою М. Руденка [1, с. 639].

Як зазначено, за М. Руденком формула енергії прогресу являє собою світову константу. Отже, світовими константами є й елементи формули, зокрема F . Підставляючи чисельні значення у формулу (1), отримаємо: $5 = 3 + 2$. Звідси F складатиме $0,4 E$ і позначатиме рівень ентропії, який є основою безпеки (стану захищеності) індивідів, суспільств і людства загалом від розсіювання енергії у світовому просторі.

Відтак про збереження отриманої від Сонця енергії повинні дбати всі земні держави. Найбільш ентропійними серед суспільно-господарських сфер є промисловість, а також військо і держава. У зв'язку з цим слід зробити застереження про те, що в теперішній економіці ентропія ховається за так званою доданою вартістю.

Як же уникнути ентропії? – порушував проблему вже згаданий М. Руденко [1, с. 463]. Практичні відповіді на ці питання надає досвід господарювання приватного підприємства «Агроекологія» (с. Михайлики Шишацького району Полтавської області). Керівник цього підприємства Герой України С. Антонець на площі 8000 га понад 40 років поспіль не застосовує у своєму господарстві гербіциди, пестициди та інші отрутохімікати, а також мінеральні добрива та глибоку оранку, чим зменшує поглинальні властивості гравітації. Водночас підприємство отримує стабільні врожаї

сільськогосподарських культур. Більше того, активне використання сидератів, пожнивних решток, бур'янів тощо дозволяє нарощувати додаткові обсяги енергії прогресу [5].

Таким чином, надбання сучасної української онтологічної, космологічної та економічної думки надають теперішнім і прийдешнім поколінням рятівні орієнтири для вибору природних сил, яким вони мають служити. Особливе значення має доробок подвижників національної наукової школи фізичної економії, який складає засади життєствердного економічного знання. Саме їх належить покласти в основу безпеки (стану захищеності) від всесвітнього розсіювання енергії.

Теоретико-методологічний вимір цього знання складає, зокрема, формула енергії прогресу М. Руденка, яка дозволяє визначати пороговий (безпечовий) рівень ентропії, вихід за який є неприпустимим. Що стосується практичної протидії ентропії, то унікальний досвід має приватне підприємство «Агроекологія». Модель зменшення поглинальних властивостей сил тяжіння у різних їх проявах, культивовану впродовж кількох десятиліть відомим українським аграрієм С. Антонцем, слід розглядати як надбання, що має перебувати під захистом ООН.

Національна та загальнолюдська значущість цих досягнень полягає в тому, що вони створюють фундаментальні природничі засади фізико-економічної інтерпретації безпеки господарювання.

Список використаних джерел

1. Руденко М. Енергія прогресу. Вибрані праці з економії, філософії і космології / М. Руденко. – К. : Кліо, 2015. – 680 с.
2. Menschheit braucht bald zwei Planeten / Frankfurter Rundschau, 15 Mai 2012.
3. 17 цілей сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoclubua.com/2016/01/17-tsilej-staloho-rozvytku/>.
4. Подолинський С. Вибрані праці / Упорядник Л. Я. Корнійчук. – К. : КНЕУ, 2000.
5. Органічне землеробство: думка, дія, турбота / За ред. В. М. Писаренка. – Миргород : Видавництво «Миргород», 2016. – 36 с.

Юрченко Яна Валеріївна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»
Науковий керівник:
Мельничук Наталія Юріївна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку і аудиту

РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Як основа фінансової бази органів місцевого самоврядування і складова частина бюджетної системи країни місцеві бюджети відіграють значну роль у забезпеченні грошовими коштами заходів економічного і соціального розвитку певного регіону.

Місцевий бюджет відіграє важливу роль, впливаючи на стан економіки всієї країни. Обсяги місцевого бюджету, величина податкового навантаження і структура бюджетних витрат певним чином впливають на динаміку виробництва, рівень зайнятості населення і загальний соціально-економічний стан відповідної території. За допомогою місцевих бюджетів реалізуються загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком галузей народного господарства, здійснюється підтримка вітчизняних виробників, фінансуються заходи з підвищення життєвого рівня населення, створення нових робочих місць, з реабілітації та працевлаштування інвалідів, виплачується допомога незаконно депортованим особам, біженцям, реабілітованим. За кошти місцевих бюджетів проводяться оздоровчі, спортивні та культурні заходи, а також фінансується житлово-комунальне господарство [1, с. 106].

Визначальною ланкою місцевих фінансів є місцеві бюджети, оскільки у них зосереджено понад 80% усіх фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні місцевого самоврядування [2, с. 17].

Сучасні вчені розглядають сутність місцевих бюджетів у різних аспектах. У табл. 1 наведено деякі визначення поняття «місцевий бюджет».

Таблиця 1

Наукові підходи до визначення поняття «місцеві бюджети»

Автори	Визначення
1	2
Т. Бондарук [3]	Матеріальна основа діяльності органів місцевого самоврядування, виступають фінансовою основою виконання цими органами функцій та завдань, поставлених перед ними державою та громадянами відповідних територій.
К. Павлюк [4]	Фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування.

Продовження табл. 1

1	2
О. Ніколаєва [5]	Сутність економічних відносин, які сприяють територіальному перерозподілу національного доходу країни та забезпечують створення фінансової бази місцевих рад.
В. Кравченко [6]	План (кошторис) видатків і доходів відповідного місцевого органу влади чи самоврядування, який необхідно розглядати як правовий акт і як економічну категорію.
О. Кириленко [7]	Правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів; план (кошторис видатків і доходів); економічна категорія.
О. Сунцова [8]	Фонд фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні органів виконавчої влади відповідного органу місцевого самоврядування для виконання покладених на нього функцій, передбачених Конституцією.

Проведений аналіз літературних джерел показав, що місцеві бюджети в основному розглядаються як економічна категорія (сукупність економічних відносин з перерозподілу фінансових ресурсів або вартості з метою здійснення повноважень місцевих органів / органів місцевого самоврядування); як форма (план надходжень та видатків); як матеріальний об'єкт (посилання на фонди грошових коштів, фінансових ресурсів) [9, с. 14].

Ми пропонуємо розглядати місцевий бюджет як децентралізований фонд фінансових ресурсів, які нагромаджуються, розподіляються, використовуються та контролюються органами місцевого самоврядування в напрямку розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Реформа міжбюджетних відносин, ухвалена під державний бюджет на 2015 рік, має низку переваг, але викликає певні питання.

У процесі «бюджетної епопеї» 28 грудня перед ухваленням головного кошторису країни на 2015 рік парламент прийняв низку законів, які забезпечать основу для виконання бюджету. Серед них є і нова версія Бюджетного кодексу України, яка має низку як позитивних, так і негативних нововведень, які відображено в табл. 2.

Аналіз бюджету до децентралізації та після

Реформа	До	Після
Позитивні		
Механізм бюджетного регулювання	Система тотального збалансування усіх бюджетів	Система горизонтального вирівнювання податко-спроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя. При цьому вирівнювання здійснюється лише по одному податку – податку на доходи фізичних осіб, решта платежів залишилися в повному розпорядженні місцевих органів влади. Для здійснення видатків на делеговані державою повноваження в галузях освіти та охорони здоров'я запроваджено нові субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам – освітню та медичну.
Методика розрахунку трансфертів	Розрив між очікуваними доходами і видатками місцевих бюджетів, визначеними Бюджетним кодексом України, покривався за допомогою міжбюджетних трансфертів	Заміна трансфертів на дотації вирівнювання, які розраховуватимуться лише на основі прогнозних надходжень від податку на прибуток та ПДФО до місцевих бюджетів.
Невикористані субсидії та субвенції	Всі невикористані кошти поверталися до державного бюджету	Невикористані субсидії та субвенції залишатимуться в розпорядженні місцевого бюджету і можуть бути використані у наступному році.
Кошти «фонду регіонального розвитку»		Місцеві органи влади повинні будуть фінансувати 10% витрат на ці проекти, що, можливо, підвищить якість розроблюваних ними проектів.
Закон про державний бюджет	Кабмін самостійно вирішував це питання	Загальний борг не має перевищувати 60% ВВП, і щоб вийти за цю межу, Кабінет Міністрів України повинен буде отримати дозвіл парламенту.
Передумови для середньострокового (трьохрічного) бюджетного планування		У рамках бюджетного процесу НБУ буде надавати трирічний прогноз показників валютно-курсової політики, крім того, Міністерство економіки України повинно буде надавати однорічний макроекономічний прогноз.
Спеціальні фонди бюджету	Ліквідовано фонд, у якому акумулювався імпорتنний збір за нафтопродукти та автомобілі, і який використовувався для будівництва та ремонту доріг; фонд, в якому акумулювалися платежі за утворення радіоактивних відходів, він використовувався для знешкодження цих відходів, а також на деякі об'єкти радіаційного захисту	Створюються два нові спеціальні фонди: в один будуть надходити 50% платежів за реєстрацію прав власності і 85% платежів за отримання інформації з Єдиного реєстру підприємств та інших реєстрів, і ці кошти використовуватимуться для функціонування відповідних реєстрів; в інший надходять 50% платежів від виконавчого збору, які використовуватимуться для винагороди державних виконавців.

Реформа	До	Після
Негативні		
Ліквідація найнижчого рівня місцевого самоврядування – громади		Згідно з чинним законом, залишаться тільки два рівні – обласний (місто обласного значення) та районний або «об'єднана громада». В інших країнах, як правило, існують три рівні місцевого самоврядування – громада, район та область, і питання повсякденного життя людей (у тому числі організація середньої освіти та загальної охорони здоров'я) переважно вирішуються на рівні громади. Це той рівень, на якому можна знайти демократію в її найчистішому вигляді, адже людям значно легше впливати на рішення сільського голови та контролювати їх, ніж, скажімо, на рішення голови райради. Ліквідація рівня громади формально суперечить принципу субсидіарності, який передбачає, що послуги громадянам повинні надаватись на найнижчому можливому рівні.

Джерело: розроблено автором на основі [10; 11]

До Бюджетного кодексу України було внесено зміни, з яких можна дійти висновку, що хоча, на перший погляд, у ньому зроблено кілька кроків до децентралізації, але насправді без відповідних змін до Законів України «Про місцеве самоврядування» та «Про адміністративно-територіальний устрій» ці зміни можуть призвести до ще більшої централізації. Це залежатиме від розподілу повноважень між місцевими адміністраціями та місцевими радами в кожній конкретній області чи районі.

Низка положень ухваленого Бюджетного кодексу України має цілком прогресивну сутність. Хоча деякі з них виписані не ідеально, але при належному доопрацюванні можуть стати хорошою основою для нової бюджетної системи. Тим не менше, прийняті зміни надають трохи більше свободи місцевим органам влади, а відтак можуть стати відправною точкою для правильної реформи децентралізації [10].

В підсумку можна сказати, що оскільки фінансовою основою органів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів, особливості формування яких полягають у розмежуванні повноважень між центральними і місцевими органами влади, то важливими принципами формування доходної бази місцевих бюджетів повинні бути також принципи фінансової самостійності та фінансової незалежності органів місцевого самоврядування [2].

Список використаних джерел

1. Каспрук А. Ю. Доходи місцевих бюджетів: Проблеми забезпечення та резерви збільшення [Електронний ресурс] / А. Ю. Каспрук. – Режим доступу: <http://http://www.uk.x-pdf.ru>

2. Зубриліна В. В. Формування і розподіл доходів та видатків місцевих бюджетів [Електронний ресурс] // В. В. Зубриліна. – Режим доступу: <https://e-u.in.ua>
3. Бондарук Т. Г. Місцеві фінанси : [навч. посіб.] / Т. Г. Бондарук. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. – С. 96.
4. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів / К. В. Павлюк // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 24–37.
5. Ніколаєва О. М. Взаємодія місцевих органів виконавчої та представницької влади в реалізації бюджетних відносин: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04 «Місцеве самоврядування» / О. М. Ніколаєва; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2005. – С. 20.
6. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України / В. І. Кравченко. – К. : Т-во «Знання», 1999. – С. 386.
7. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : [навч. посіб.] / О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2004. – С. 140.
8. Сунцова О. О. Доходи місцевих бюджетів в сучасних умовах : [автореф.] / О. О. Сунцова. – Ін-т аграр, економіки УААН. – К., 2003. – С. 20.
9. Шиліна Г. М. Формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів [Електронний ресурс] / Г. М. Шиліна. – Режим доступу: <https://www.dgma.donetsk.ua>
10. Сологуб І. Інтернет-газета «Тиждень.ua» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua>
11. Прес-центр ініціативи «Децентралізація влади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua>

*Яковенко Марина Анатоліївна,
асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КЛАСИФІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

На сучасному етапі однією з найважливіших проблем державних фінансів виступає державний борг, який протягом останніх років невпинно зростає [1]. Трансформація економічної системи України пов'язана із значними економічними, політичними, соціальними перетвореннями та ускладненнями й потребує залучення значних фінансово-кредитних ресурсів, що у свою чергу призводить до надмірної заборгованості та значного обсягу проблем [2].

Особливості класифікаційних ознак державного боргу досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені. Серед зарубіжних варто виокремити праці Р. Баро, Дж. Б'юнекера, Ф. Модільяні та ін. До вітчизняних відносять Т. Бондарук, А. Гульчинського, О. Гетьманець, М. Кучеренко, А. Кравченко, В. Мироненко, А. Нечай, С. Пахомова та ін.

Проблема пошуку оптимальної класифікації державного боргу, особливо в сучасних умовах, є однією з основних у сфері бюджетно-фінансових

відносин. Однак до сьогодні спеціальних досліджень структури державного боргу, його змісту тощо не здійснювалося.

Зареєстровані у Верховній Раді України проекти закону про державний борг теж не містять визначення розширеної класифікації державного боргу, зокрема внутрішнього та зовнішнього. Проте реалії життя вимагають чіткості у розумінні змісту поняття державного боргу і його адекватного відображення у правових формах, оскільки кожен із елементів структури державного боргу має свої характерні підстави виникнення, порядок обслуговування і погашення [3].

Тому метою цієї статті є розроблення авторського підходу до виокремлення класифікаційних ознак державного боргу, що відображено в табл. 1 (розроблено автором).

Таблиця 1

Класифікаційні ознаки державного боргу

№ з/п	Ознаки	Види
1	2	3
1.	За сферою розміщення	Внутрішній – це заборгованість державних органів управління перед іншими державними структурами та перед резидентами
		Зовнішній – це сукупність зобов'язань державних органів управління перед міжнародними фінансовими організаціями, іншими країнами та нерезидентами
2.	За ступенем охоплення державних боргових зобов'язань	Капітальний – це вся сума випущених та непогашених зобов'язань за усіма видами позик, включаючи і відсотки за ними
		Поточний – включає тільки витрати, пов'язані з виплатою доходів кредиторам за борговими зобов'язаннями держави і самими борговими зобов'язаннями, термін погашення яких уже настав
3.	За формою залучення коштів	Державні запозичення – операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету
		Державні гарантії – це зобов'язання держави (в особі уряду) повністю або частково виконати платежі на користь кредитора у разі невиконання позичальником зобов'язань за одержаними позиками
4.	За позицією уряду щодо залучення кредитних ресурсів	Активний дефіцит виникає внаслідок дискретних заходів уряду щодо залучення додаткових ресурсів. Він пов'язаний із формуванням активної форми бюджетного дефіциту. Активний дефіцит створюється внаслідок державного втручання у подолання кризи
		Пасивний створюється автоматично з виникненням пасивного бюджетного дефіциту. Пасивний бюджетний дефіцит виникає внаслідок зменшення доходів економічних суб'єктів в умовах економічної кризи, а тому зменшуються й податкові надходження до бюджету

1	2	3
5.	За наявністю гарантій уряду	<p>Прямий – це загальна сума безумовних боргових зобов'язань країни за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), які з'являються в результаті державних запозичень</p> <p>Гарантований – загальна сума боргових зобов'язань резидентів України за отримані та непогашені на визначену дату кредити (позики), що з'являються унаслідок запозичень, забезпечених державними гарантіями</p>
6.	Залежно від зобов'язань держави перед суб'єктами економіки:	<p>Номінальний – сукупність державних запозичень на кредитних і фондових ринках, що передбачає погашення основної суми боргу з виплатою процентів у визначений термін</p> <p>Реальний – крім номінального боргу, включає невиконані фінансові зобов'язання держави перед суб'єктами економіки: неоплачені державні замовлення, заборгованість по заробітній платі перед працівниками бюджетної сфери, невідшкодований податок на додану вартість тощо</p>
7.	За видом утримувача кредитних ресурсів	<p>Приватний (умовний) – це борг, сформований шляхом залучення кредитних ресурсів у розпорядження господарюючих суб'єктів під гарантію уряду, коли виникають зобов'язання у держави як гаранта повернення ресурсів кредиторю у випадку неплатоспроможності позичальника</p> <p>Урядовий (прямий) – відображає обсяги залучених кредитних ресурсів, що надійшли у розпорядження уряду країни</p>
8.	За видами кредитів	<p>Банківський кредит – це економічні відносини між кредитором (комерційним банком) і позичальником з приводу надання коштів останньому на умовах платності, строковості, обов'язкового повернення та матеріального забезпечення</p> <p>Фірмовий кредит – це, власне, комерційний кредит на міжнародному рівні, коли іноземний експортер продає товар вітчизняному імпортеру в кредит</p>
9.	За емітентом державних боргових зобов'язань	<p>Загальнодержавний – це запозичення державою або органами місцевого самоврядування коштів у фізичних та юридичних осіб – резидентів та нерезидентів</p> <p>Муніципальний – урегульовані правовими нормами відносини, в яких позичальником є держава або муніципальний орган, а кредитором – фізична або юридична особа</p>
10.	За типом боргового зобов'язання	<p>Заборгованість за довгостроковими облігаціями</p> <p>Заборгованість за середньостроковими облігаціями</p> <p>Заборгованість за короткостроковими облігаціями та векселями</p>

1	2	3
		Заборгованість за кредитами, отриманими для фінансування дефіциту бюджет.
		Заборгованість за іншими зобов'язаннями
11.	За формами представлення	Валютні
		Товарні
12.	За терміном погашення боргів	Короткотермінові – до 1 року
		Середньотермінові – до 5 років
		Довготермінові – понад 5 років
13.	За видом валюти боргу	Борг у національній валюті
		Борг у валюті кредитора
		Борг у валюті третьої країни
14.	В залежності від типу кредитора	Внутрішні кредитори: <ul style="list-style-type: none"> • борг перед юридичними особами; • борг перед банківськими установами; • борг перед іншими органами управління; • внутрішній борг, не віднесений до інших категорій; • борг, що виникає внаслідок коригування вартісних оцінок.
		Зовнішні кредитори: <ul style="list-style-type: none"> • борги за позиками, отриманими від міжнародних організацій економічного розвитку; • борги за позиками, наданими іноземними державами, в тому числі під гарантію уряду; • борги за позиками, наданими іноземними комерційними банками; • заборгованість за позиками наданими іноземними постачальниками; • борги, пов'язані з коригуванням вартісних оцінок

Запропонований підхід до класифікаційних ознак державного боргу України дає можливість не лише виявити залежність між дохідною й видатковою частинами державного бюджету, яка пояснює головні причини його виникнення, а й у перспективі розробити напрями вдосконалення управління ним і його обслуговування. Зокрема, розроблена класифікація має як теоретичне, так і практичне значення і для організації правильного обліку, що є, у свою чергу, базовою основою для аналітичної роботи з розробки суб'єктами керування державним боргом пропозицій на ринку державного боргу.

Список використаних джерел

1. Борисюк О. Шляхи оптимізації державного боргу в сучасних умовах / О. Борисюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2015. – Вип. 1. – С. 39–41.

2. Горобець О. Г. Державний борг України та його вплив на розподіл валового внутрішнього продукту / О. Г. Горобець // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3. – С. 17–23.

3. Кравенська А. Р. Проблеми класифікації державного боргу [Електронний ресурс] / А. Р. Кравенська. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66450.doc.htm

*Яковлева Дар'я Дмитрівна,
студентка 4 курсу,
спеціальність «Фінанси та кредит»
Науковий керівник:
Мельничук Наталія Юрївна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Шляхи удосконалення системи пенсійного забезпечення є одним з найбільш актуальних і обговорюваних питань у рамках реформування економіки країни. Необхідність створення системи пенсійного страхування, що відповідає сучасним процесам розвитку економіки та ринковим принципам функціонування, вимагає глибинних перетворень усієї системи пенсійного забезпечення.

Для України актуальною є проблема скорочення населення, його старіння і зростання навантаження на Пенсійний фонд України. Саме тому введення елементів формування пенсійних ресурсів за рахунок інвестування коштів громадян є дуже актуальним на сьогодні [5; 6].

Огляд останніх наукових публікацій свідчить про значну увагу вітчизняних фахівців до дослідження системи пенсійного забезпечення, його сучасного стану та шляхів реформування пенсійної системи України. Цим питанням присвячені публікації А. Завгороднього, Е. Лібанової, Д. Полозенко, Л. Пилипенко, Л. Ткаченко, провідних фахівців Міністерства праці та соціальної політики України, Пенсійного фонду України. Метою цих публікацій є визначення орієнтирів подальшого проведення пенсійної реформи, обґрунтування перспектив розвитку і вдосконалення системи пенсійного забезпечення [8].

Метою статті є розгляд питань реформування пенсійного забезпечення та пошуку надійних і стабільних джерел пенсійних коштів.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який набув чинності 1 січня 2004 р., система пенсійного

забезпечення в Україні складається з трьох рівнів. Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення. Громадянам України дозволено брати участь одразу у декількох рівнях пенсійного забезпечення.

На першому рівні виплата пенсій здійснюється з державного Пенсійного фонду. Солідарна пенсійна система забезпечує мінімальний (не більше 30% від середнього рівня заробітку працівника), але гарантований дохід для кожного громадянина, що вже вийшов на пенсію. Така система належить до соціального захисту населення.

Другий рівень базується на принципах акумулювання коштів застрахованих осіб у накопичувальному фонді та передбачає виплату одноразових чи довічних пенсій. Кошти з накопичувального фонду інвестуються в стабільні сектори економіки країни, а дивіденди від цих інвестицій є власністю громадян. Виплати таких доходів відбуваються додатково до загальнообов'язкових пенсій.

Третій рівень базується на засадах добровільної участі громадян. Система недержавного пенсійного страхування здійснюється недержавними пенсійними фондами, страховими компаніями та банками. Виплати здійснюються застрахованим особам незалежно від загальнообов'язкової пенсії.

Після прийняття законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і «Про недержавне пенсійне забезпечення» в 2004 році було розпочато впровадження пенсійної реформи, яка мала забезпечити перехід до трирівневої пенсійної системи. Але ці новації, на жаль, залишилися на папері. Передбачалось ввести у дію другий рівень накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування у 2012 році. Частина обов'язкових пенсійних відрахувань (до 7% від заробітної плати працівника) мала спрямовуватися на персональні рахунки громадян. Ці кошти мали бути інвестовані в українську економіку, а інвестиційний дохід з них збільшував би розмір майбутніх пенсійних виплат [5].

Проте через економічну нестабільність, недостатність довіри до банківської системи та збідніння населення, другий та третій рівень досі не впроваджені. Це означає, що все навантаження лягає на Пенсійний фонд, який не має змоги самостійно впоратись із фінансовими та демографічними проблемами в Україні.

В Україні відбувається старіння нації. Це означає, що кількість людей пенсійного віку зростає на одиницю працездатного населення. Якщо в 1966 році частка населення пенсійного віку становила 16%, то в 2006 році його чисельність збільшилась у 1,5 рази, а до 2046 року зросте до 35% загальної кількості населення України [6].

Станом на 01.2017 численність платників внесків на пенсійне страхування становить 10,2 млн осіб, а численність пенсіонерів – 11,9, тобто кількість пенсіонерів перевищує кількість працюючих. Також відбулось підвищення

пенсії на 5,2%: у 2017 році середній розмір пенсій в Україні становить 2408,0 грн. порівняно з 2288,2 грн. у 2016 році [3; 4; 7].

Через збільшення розміру пенсії та кількості людей похилого віку збільшуються і видатки Пенсійного фонду, внаслідок чого частина доходів молодих поколінь використовується на користь існуючих пенсіонерів. Частково вирішити цю проблему можна завдяки розвитку накопичувальної системи пенсійного страхування.

Пропонуємо розглянути досвід Австралії, адже пенсійна система цієї країни на сьогоднішній день є найбільш сучасною та гуманною. Кожен працівник і роботодавець зобов'язані відраховувати внески в будь-який із приватних пенсійних фондів. Роботодавець вносить до фонду 9% від обсягу зарплати кожного найманого співробітника, чий заробіток до оподаткування перевищує 450 дол. Після досягнення пенсійного віку працівник має право отримати накопичені на його індивідуальному рахунку кошти або одноразово, або у вигляді регулярної пенсії. Ця пенсійна система дозволяє будь-якому бажаному зареєструвати особистий пенсійний фонд і управляти пенсійними грошима самостійно. За останні десять років прибутковість таких фондів досягала 3–5% на рік залежно від напрямку інвестиційної стратегії [6].

Дослідивши досвід Австралії, можна впевнено сказати, що пенсійні кошти, акумульовані накопичувальною пенсійною системою, необхідно розглядати не лише як джерело забезпечення у старості, а як потужний інвестиційний ресурс для економіки країни, що дає можливість оздоровити певні сектори економіки за допомогою сформованих фінансових ресурсів [1].

Також одним із ключових позитивних проявів накопичувальної системи пенсійного страхування є посилення мотивації населення до участі в пенсійному страхуванні, адже у цій системі набагато тісніший зв'язок між здійсненими внесками та отриманими виплатами пенсій, ніж у солідарній пенсійній системі [6].

Але для впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування є кілька питань, що вимагають негайного вирішення: впровадження суворого контролю за діяльністю недержавних пенсійних фондів; створення законодавства, яке б гарантувало вклади його учасникам; збільшення ліквідності українського фондового ринку; пошуки достатнього обсягу якісних активів, що відповідають нормативним вимогам.

Отже, на нашу думку, вирішити проблеми надмірного навантаження на Пенсійний фонд можна завдяки розвитку в повній мірі пенсійної системи на засадах багаторівневості. Але разом із тим необхідно проінформувати населення про усі переваги другого і третього рівнів – системи накопичувального пенсійного забезпечення, та провести реформування законодавства, що дозволить збільшити довіру громадян до накопичувальних пенсійних фондів і забезпечить приток реальних інвестицій в економіку України.

Список використаних джерел

1. Ачкасова С. А. Реформування системи пенсійного страхування в Україні та визначення ролі фінансових консультантів / С. А. Ачкасова, Є. О. Малишко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб.наук. праць. – 2012. – № 2(13). – С. 303–309.

2. В Україні на 10 працівників – 9 пенсіонерів. А буде ще гірше? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/technology/2009/04/10/17703/> – Назва з екрана.

3. Відсоток зайнятості працездатного населення України на сьогоднішній день становить 52,6%: з 26 мільйонів осіб працездатного віку мають офіційну роботу лише 16,3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/127108v_ukraini_oficiyno_pracyue_lishe_polovina_pracездatno_go_nase.html – Назва з екрана.

4. Країна літніх людей. Українська пенсія в питаннях і відповідях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glavcom.ua/publications/krajina-litnih-lyudey-ukrajinska-pensiya-v-pitannya-i-vidpovidyah-404565.html> – Назва з екрана.

5. Новіцька Є. В. Сучасний стан системи пенсійного забезпечення в Україні, проблеми та шляхи удосконалення / Є. В. Новіцька // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Державне управління. – 2016. – Т. 267, Вип. 255. – С. 112–117.

6. Петрушка О. В. Досвід реформування пенсійних систем зарубіжних країн та його використання в Україні / О. В. Петрушка, Ю. В. Баніт // Наука й економіка. – 2015. – Вип. 1. – С. 19–27.

7. Середній розмір призначеної місячної пенсії та кількість пенсіонерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=546&lang=1> – Назва з екрана.

8. Тарасенко М. В. Шляхи реформування пенсійної системи України / М. В. Тарасенко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2011. – № 2. – С. 120–123.

*Ящук Тетяна Анатоліївна,
викладач кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

НАПРЯМИ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У кінці 80-х років ХХ століття в Україні почалася перебудова господарського, а відповідно, і фінансового механізму організацій невиробничої сфери. Великою мірою це стосувалося і вищих навчальних закладів (ВНЗ). Основний зміст змін зводився до переходу на економічні методи управління неринковим сектором господарства, що сприяло більш повному задоволенню потреб населення у соціально-культурних послугах, включаючи освітні. Зміни господарського механізму диктували і перегляд усієї системи фінансових взаємозв'язків у освітній сфері. Перехід економіки країни на основи ринкового господарювання спричинив розвиток фінансових відносин та нових підходів до організації фінансового забезпечення установ вищої школи.

Процес фінансування освіти залежить від базового підходу до його здійснення та передбачає вибір з можливих альтернатив: державне та комерційне фінансування, за рахунок спонсорських внесків, комбіноване фінансування тощо. Фінансування державних закладів освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей національного господарства, держпідприємств, організацій, а також додаткових джерел [1]. Джерела фінансування закладів вищої освіти показано на рис. 1 (за даними [1]).

Рис. 1. Джерела фінансування закладів вищої освіти

Відповідно до статті 71 Закону України «Про вищу освіту» [2], «фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень».

В Україні ВНЗ належать до державної, комунальної та приватної форм власності. Це зумовлює різні підходи до формування фінансового механізму

закладів вищої освіти в цілому та вибору форм фінансового забезпечення зокрема. Для державних і комунальних ВНЗ фінансування пов'язане, насамперед, із отриманням та використанням бюджетних коштів. Така форма фінансування передбачає виділення коштів на безповоротній основі із бюджетів різних рівнів для повного або часткового покриття витрат суб'єктів господарювання. Бюджетне фінансування ВНЗ ґрунтується на застосуванні нормативного методу формування та використання фінансових ресурсів.

Проаналізувавши динаміку показників державного фінансування освіти (табл. 1, за даними [3]), можна відзначити поступове зростання видатків зведеного бюджету на вищу освіту. Так, протягом 2000–2016 років мало місце збільшення обсягів державних видатків на вищу освіту на 28310,4 млн грн. Але, на жаль, ВВП України є низьким і це не дозволяє досягти такого рівня фінансування освіти, що забезпечував би її сталий розвиток.

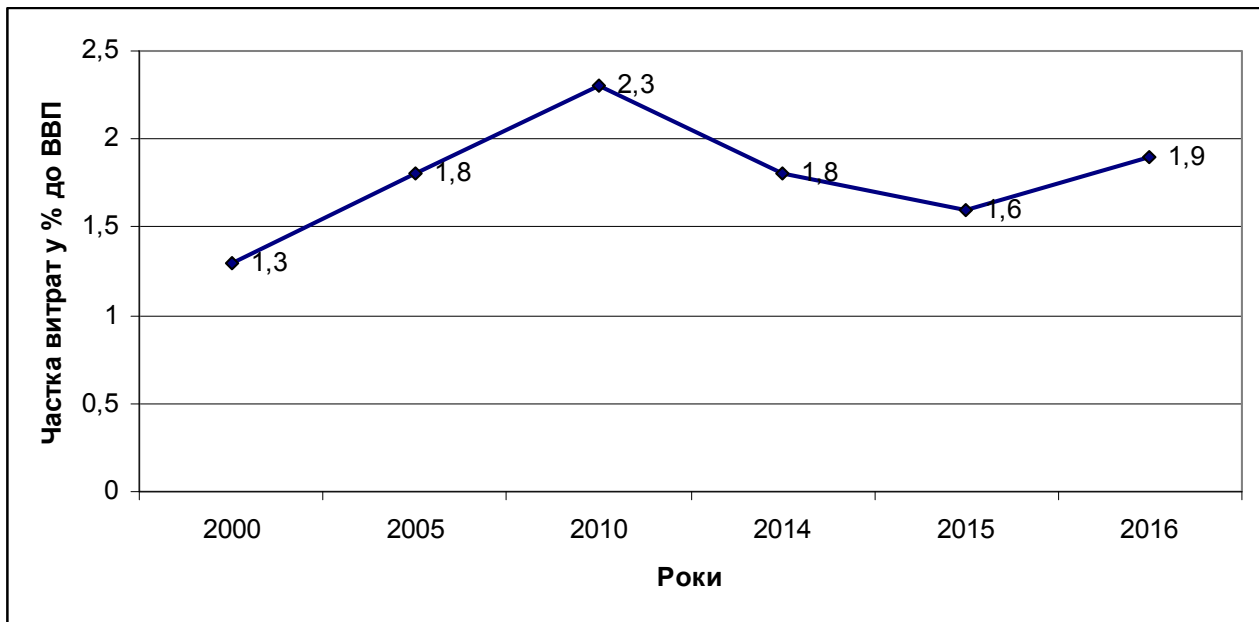
У світовій практиці частка витрат на вищу освіту у відсотках до ВВП використовується як індикатор участі держави у розвитку національної системи освіти. Законом України «Про вищу освіту» було передбачено фінансування національної освіти у розмірі не менше 10% ВВП. Проте досягти такого рівня фінансування освіти в Україні ніколи не вдавалось.

Таблиця 1

Витрати на освіту в Україні, 2000–2016 рр.

Показники	Роки					
	2000	2005	2010	2014	2015	2016
Видатки зведеного бюджету на освіту, всього, млн грн	7085,5	26801,8	79826,0	100105,6	114193,5	109155,2
– у тому числі на вищу	2285,5	7934,1	24998,4	28340,5	30981,8	30595,9
Частка витрат на вищу освіту, % до:						
– видатків зведеного бюджету	4,7	5,7	6,6	5,4	4,6	4,4
– ВВП	1,3	1,8	2,3	1,8	1,6	1,9

Так, у 2000 році частка витрат на вищу освіту становила 1,3 % від ВВП, а у 2010 р. мала максимальне значення і дорівнювала 2,3%. Проте загалом протягом останнього часу на функціонування і розвиток вітчизняної вищої освіти виділяється менше 2% ВВП. На жаль, представлена динаміка (рис. 2, за даними [3]) свідчить про зниження частки державних витрат на освіту у валовому внутрішньому продукті, що не підтверджує пріоритетність для держави сфери освіти.

Рис. 2. Динаміка частки витрат на вищу освіту

Для вищих навчальних закладів приватної форми власності, що функціонують на засадах комерційного розрахунку характерний фінансовий механізм, заснований на самофінансуванні, яке представляє собою забезпечення потреб простого і розширеного відтворення за рахунок власних коштів. Окрім того, вищі навчальні заклади приватної форми власності при залученні фінансових ресурсів можуть використовувати кредити банківських установ [4].

Важливе місце серед джерел фінансування діяльності ВНЗ посідають саме комерційні фінансові ресурси, про що свідчить значення показника питомої ваги студентів, які навчаються за рахунок коштів фізичних осіб (табл. 2, за даними [3]).

Таблиця 2

Співвідношення чисельності студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації за джерелами фінансування їх навчання за 2010–2016 рр.

Показники	Навчальні роки		
	2010–2011	2014–2015	2015–2016
Усього студентів, осіб, у тому числі навчаються за рахунок:	2066667	1437955	1375160
– державного бюджету	798571	663194	649225
– місцевих бюджетів	14486	12201	14722
– центральних органів виконавчої влади, юридичних осіб	8374	10223	9520
– фізичних осіб	1245236	752337	701693
Частка студентів, %, які навчаються за рахунок:			
– державного бюджету	38,6	46,1	47,2
– місцевих бюджетів	0,7	0,8	1,1
– центральних органів виконавчої влади, юридичних осіб	0,4	0,7	0,7
– фізичних осіб	60,3	52,4	51,0

Потреба реформувати освіту в Україні зумовлена тим, що, попри високі кількісні показники рівня фінансування, ми відстаємо від розвинених країн за її якістю і внеском науково-технічного прогресу в економічне зростання. Проте за показниками якості освіти, взаємозв'язку між освітніми закладами та бізнесом, упровадження інноваційних технологій у виробництво, здобутків академічних, зокрема гуманітарних, наук Україна перебуває на низьких позиціях.

Список використаних джерел

1. Касич А. О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу [Електронний ресурс] / А. О. Касич, В. А. Циган // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу :

<http://www.economy.nayka.com.ua>

2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79>

3. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016 / 17 навчального року : статистичний бюлетень [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу :

http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2016/1-1_03_00_03_2016.htm

4. Тимошенко О. В. Особливості реалізації фінансового механізму системи вищої освіти України / О. В. Тимошенко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2009. – № 1. – С. 123–130.

СЕКЦІЯ 2. СУЧАСНІ РИЗИКИ І ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

*Бовкун Ольга Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Невпорядкований характер управлінських рішень підприємств в сучасній хаотичній системі економічних відносин, що створює невизначеність ситуації через динаміку першорядних факторів впливу, непередбачені зміни у діяльності інтегрованих одиниць, форс-мажорними чинниками тощо, в свою чергу породжує невизначеність доміант стратегічного розвитку та збільшує зони ризику всіх напрямів діяльності підприємств, а відповідно, звужує масштаби економічного захисту та ефективність системи економічної безпеки [5, с. 162].

Проблемами управління фінансовими ризиками опікувались відомі вчені: І. Гришова, М. Дем'яненко, А. Дмитренко, І. Крюкова, Ю. Лупенко, М. Малік, О. Наумов, І. Островська, С. Стоянова-Коваль, В. Топіха, І. Хома, О. Чирва, Т. Шабатура та ін.

Основною метою управління фінансовими ризиками є забезпечення фінансової безпеки підприємств, що супроводжується такими основними заходами: виявлення та прогнозування ризикових сфер діяльності; об'єктивна оцінка певних ризикових подій та пов'язаних з ними можливих фінансових втрат; забезпечення мінімізації впливів ризикових операцій на фінансову діяльність підприємства. Відомо, що стратегічне управління пріоритетними напрямками діяльності та розвитком підприємств в сучасних умовах формується під впливом викликів невизначеності національної економічної системи та потребує власної системи економічної безпеки, а ефективність останньої природно залежить від оптимізації процесів управління ризиками, що реалізується під час дії механізмів економічних відносин та включає в себе [1, с. 256]:

1) закони управління, тобто найбільш суттєві взаємозв'язки між елементами системи управління, які постійно повторюються й забезпечують цілісність цієї системи;

2) функції і методи управління як конкретні форми та прийоми цілеспрямованого впливу органів управління на його об'єкт;

3) інструментарій і важелі такого впливу, а саме: плани, норми та нормативи, форми матеріального й морального заохочення тощо;

4) організаційну структуру, тобто внутрішню будову системи управління, що відображає особливості розподілу й кооперації праці на

підприємстві, специфіку виконання окремих функцій й методів управлінської діяльності;

5) технічні засоби збирання, обробки та зберігання інформації для підвищення продуктивності праці керівного персоналу;

6) кадри управління, тобто керівники, спеціалісти, допоміжний персонал.

Для вітчизняної національної економіки невизначеність – неминучий, проте не фатальний, чинник, що приймає економічні форми прояву (тобто є економічною категорією, що реалізується в системі економічних відносин) та супроводжує розвиток підприємств. Економічні характеристики невизначеності, притаманні функціонуванню і розвитку вітчизняних та зарубіжних підприємств, визначають створення ситуацій, що мають широкий діапазон результативних показників [1, с. 402]. Ця ситуація обтяжує процеси адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища, потребує постійного моніторингу внутрішніх економічних процесів та нерідко заперечує ефективність діючих механізмів системи економічної безпеки, що визначає нові завдання економічного захисту та розроблення заходів попередження негативних наслідків невизначеності функціонування підприємств.

У науковій літературі зустрічається використання вченими понять ризику та невизначеності та деякими дослідниками доводиться тотожність цих економічних категорій. На наш погляд, це пов'язане зі спонтанними рішеннями та некерованістю системи управління, а також відсутністю дієвих механізмів захисту економічних інтересів бізнесу. Сформулюємо основні недоліки, виявлені у теоретичному осмисленні ризику на основі аналізу літературних джерел [5, с. 163]:

1. Неузгодженість підходів до формування єдиного розуміння ризику як категорії. Відсутність деяких важливих моментів у категоріальному розумінні ризику, наприклад таких, як опис динамічного механізму виникнення і прояву ризику тощо.

2. Методичні помилки у формуванні систем класифікації ризику, неузгодженість існуючих систем класифікації ризику між собою та з категоризованим розумінням ризику, на основі якого вони пропонуються.

Існуючі недоліки значно утруднюють кількісну та якісну оцінку ризику, а отже, і формування ефективної системи управління ним.

Найбільш розповсюдженим визначенням процесу управління ризику в науковій літературі є таке: «Управління ризиком можна схарактеризувати як сукупність методів, прийомів і заходів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикових подій і вживати заходів щодо виключення або зниження негативних наслідків їх настання» [5, с. 166]. Проте, на наш погляд, у цьому визначенні не розкрито функціональну роль управління ризиками, а таке розуміння процесу управління є дещо звуженим, оскільки не урахує стратегічного розвитку підприємств та не пов'язане з системою економічної безпеки підприємства, а відтак, не віддзеркалює їх специфіку виробництва.

Управління ризиком як система складається з трьох підсистем: керованої – об'єкта управління, керуючої – суб'єкта управління, а також інформаційної підсистеми, через яку, власне, і відбувається зв'язок.

У системі економічної безпеки управління ризиками займає провідне місце, що дозволяє підкреслити його економічну природу та об'єктивність існування всупереч можливостям суб'єктивної оцінки власниками підприємств через недосконалість інформаційного захисту та безпеки.

Список використаних джерел

1. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник / Бланк І. О. – К. : Ельга 2008. – 724 с.
2. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків / Клапків М. С. – Тернопіль : Економічна думка Карт-бланш, 2002. – 570 с.
3. Грачов В. І. Класифікація ризиків та управління ними / В. І. Грачов, Т. П. Коюда // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 56–61.
4. Гришова І. Ю. Розробка заходів управління ризиками фінансової безпеки підприємства. / І. Ю. Гришова, Т. С. Шабатура // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-методичний журнал. Серія: фінанси і кредит. – 2012. – № 2 (33). – С.15-21.
5. Хлистун О. А. Формування системи діагностики та управління економічною безпекою підприємств агропродовольчої сфери: дис. ... кандидата економ. наук : 08.00.04 /Хлистун Ольга Анатоліївна. – У., 2015. – 217 с.
6. Фурман В. Необхідність страхування та його роль в економіці // Економіст. – 2007. – № 5 – С. 43–45.
7. Чирва О. Г. Особливості формування політики підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) / О. Г. Чирва // Бізнес-навігатор: науково-виробничий журнал. – 2011. – № 24. – С. 303–308.

Борицький Кароль,
*магістр ділового адміністрування,
генеральний директор ТОВ «Benteler Distribution Poland»,
м. Домброва-Гурнича, Польща*

РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА РИНКУ СТАЛЕВИХ КОНСТРУКЦІЙ ПОЛЬЩІ

Польща – другий після Німеччини найбільший виробник сталевих конструкцій у Європі. Вона має великий виробничий потенціал, оскільки потужність державних виробників сягає 1,5 млн т на рік. У зв'язку з тим, що в Польщі попит на сталеві конструкції не відзначається великим зростанням, половина виробів потрапляє на експорт, в основному до Німеччини, де працюють багато польських фірм. Це передусім постачальники готових виробів, виконавці монтерських робіт, які стали польським фірмовим знаком. У відповідь на сильну експансію виробів із Китаю польські фірми виходять на

ринок із пропозицією вироблення напівфабрикатів, готових конструкцій, а також методів протикорозійного захисту.

Позицію, яку займає галузь сталевих конструкцій в економіці Польщі, можна охарактеризувати багатьма показниками. До них, зокрема, належать кількість підприємств і їх розміри, кількість і вартість конструкцій, які вони виробляють, рентабельність галузі, експорт та імпорт. Відносно позитивна ситуація, що склалася в галузі після 2010 року, супроводжувалася реалізацією завдань, пов'язаних з ЄВРО – 2012, послугами, що надавалися маленькими фірмами на локальних ринках і на експорт. У 2015 році вартість продукції металевих конструкцій та їх частин разом із елементами столярних виробів складала 19,6 млрд злотих, у тому числі на підприємствах, які працевлаштовували більше 49 осіб, – 18,6 млрд злотих із працевлаштуванням 57,4 тис. осіб.

На вартість проданої продукції в галузі металевих конструкцій впливає кількість виготовлених і проданих конструкцій на місцевому ринку та на експорт. Менший попит на конструкції з боку будівельної сфери компенсується експортом.

Оцінюючи існуючий потенціал підприємств з виготовлення сталевих конструкцій, слід звертати увагу в першу чергу на найбільш важливі елементи, а саме: людські ресурси, потенціал обладнання, здатність до пристосування підприємств з точки зору організації (використання виробничих потужностей, здатність пристосовуватися до змін, що відбуваються на ринку будівництва, можливість забезпечення кількісних і якісних поставок для реалізації завдань будівництва).

Підприємства сталевих конструкцій мають у своєму розпорядженні сучасне обладнання, кадри з високою кваліфікацією, а також досвід співпраці з іноземними фірмами під час виконання спеціальних проектів.

На підприємствах сталевих конструкцій задіяна велика кількість працівників, у зв'язку з чим дуже актуальним є питання соціальної відповідальності. Соціальна відповідальність перед працівниками включає:

- добробут працівників – медичне забезпечення, матеріальну допомогу в зв'язку з хворобою, вихідну допомогу;
- умови роботи – безпеку праці, ергономіку робочого місця, соціальне забезпечення, пенсійне страхування;
- планування завдань працівників, обсягу відповідальності та прозорості системи винагородження;
- збільшення задоволення працівників та можливостей їх самореалізації;
- утримання стабільної зайнятості;
- збільшення почуття матеріальної безпеки працівників.

Розкриття інформації про ставлення підприємства до працівників повинно стосуватися заробітної плати, умов та безпеки праці, навчання та кваліфікації, пенсійної системи, найму на роботу.

В ЄС діє соціальна картка, яка забезпечує:

- обов'язок мінімальної заробітної плати на рівні 60% середньої зарплати;

– вищу оплату надурочної роботи, ніж звичайної роботи, у відношенні 1:1,5;

– право до інформацію та консультації роботодавця, які можуть стосуватися інтересів працівників.

ЄС запровадив директиву 2002/14/ЄС щодо обов'язкового створення рад працівників на підприємствах, де працює понад 50 працівників, або в установах, де працює принаймні 20 осіб. Ця директива служить для реалізації ідеї соціального діалогу, в тому числі діалогу капіталу з робітниками. Вона окреслює мінімальні вимоги стосовно права працівників на інформацію щодо діяльності, економічної ситуації та змін, які плануються в цій сфері; стану, структури і передбачуваних змін у зайнятості та дій, спрямованих на утримання рівня зайнятості; дій, що можуть призводити до змін в організації роботи або умовах зайнятості, які також є предметом консультацій.

Роботодавці часто висловлюють думку, що їх відповідальність за відносини з працівниками полягає лише у тому, щоб дотримуватися законів. Натомість у рамках соціальної відповідальності підприємства вони беруть на себе відповідальність за місце та умови роботи, планування розвитку організації, побудову спільних цінностей як основи організаційної культури, що сприяє інтересам підприємства, здійсненню індивідуальних цілей та забезпеченню потреб працівників [1].

Слід зазначити, що в червні 1996 року було засновано організацію економічного самоврядування – Польську Палату сталевих конструкцій (далі – ППСК). На сьогодні вона об'єднує 115 фірм, різних за величиною, статусом власності та профілем діяльності, в тому числі тих, що займаються монтажем, які співпрацюють у сфері виробництва та реалізації сталі, алюмінієвих систем та легкої конструкції, кріпильних та зварювальних технологій та матеріалів, а також послуг із захисту проти корозії та протипожежної безпеки, науково-дослідницькі, проектні одиниці.

Основна мета діяльності ППСК – це підтримка, представництво та захист інтересів та формування позитивного іміджу фірм-членів, зокрема: участь у формуванні економічної політики, створенні та вдосконаленні нормативно-правових норм, процедур та законів, організація конференцій, виставок, навчальних майстерень, поширення якісних стандартів, професійної і торгової етики.

ППСК є організатором або співорганізатором конференцій та ярмарок, виставок, семінарів, майстерень, зокрема таких заходів як однорічна галузева конференція ППСК, яка присвячена питанням, що мають велике бізнесове та інтеграційне значення для галузі; експозицій на ярмарках «Польська автострада» в Кельцях та «Інновації – технології – машини» в Познані.

Завданнями ППСК є захист та представництво інтересів членів з питань їх господарської діяльності, зокрема перед державними органами та органами самоврядування, державними та іноземними організаціями; співпраця з державними органами та інформаційно-консультативними установами у сфері формування юридичних основ та практики їх застосування, зокрема у сфері, яка стосується галузі сталевих конструкцій; просування та діяльність для розвитку

галузі сталевих конструкцій, зокрема розвитку виробництва сучасних сталевих профілів, економічний розвиток та раціональне використання виробничо-торговельного потенціалу ППСК, підтримка економічних ініціатив та запровадження ринкових механізмів; захист інтересів членів від монополізму, демпінгу та нечесної конкуренції, а також захист прав інтелектуальної власності та прав на товарні знаки; просування та поширення наукових, організаційних та технічних досягнень, сприяння прогресу в цій сфері, зокрема поширення європейських стандартів; сприяння зростанню якості та конкурентоспроможності польських сталевих конструкцій,

В Польщі підприємства, які працевлаштовують 50 і більше осіб, підлягають щоквартальній звітності GUS (Центрального статистичного офісу Польщі). Опублікована річна інформація щодо менших підприємств містить обмежені дані. У грудні 2015 року кількість зареєстрованих у системі REGON (Єдиному реєстрі народного господарства) одиниць, які задекларували своєю основною діяльністю виробництво або/і послуги в галузі сталевих конструкцій (разом із металевими елементами столярних виробів і наданням послуг, пов'язаних із їх інсталяцією) склала 49 великих підприємств із кількістю зайнятих понад 249 осіб, 317 підприємств із кількістю зайнятих від 50 до 249 осіб, 1331 підприємство з кількістю зайнятих від 10 до 49 осіб.

На ринку працюють дуже багато малих і «мікро» підприємств (менше 10 зайнятих), їх кількість змінюється, основний напрямок їх діяльності – надання послуг.

Найціннішим ресурсом кожної організації є люди, тому вони повинні бути відповідно підготовлені [2]. Основою сучасного управління персоналом та водночас складниками управління в його трактуванні як процесу координації та інтегрування цілей працівників із цілями організації можна вважати:

- визначення взаємних очікувань працівників та організації, яка приймає їх на роботу;
- підписання контрактів, які визначають взаємні очікування організації та працівників;
- створення умов, які дозволяють виконати взаємні очікування.

Можна зробити висновок, що питання соціальної відповідальності є на сьогодні вкрай актуальними. Їх вирішення повинно бути спрямоване на забезпечення сприятливих умов, які стимулюють ефективну поведінку, забезпечення та використання зайнятого персоналу згідно з головною метою організації.

Список використаних джерел

1. Adamczyk J. Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw. Teoria i praktyka / J. Adamczyk. – Warszawa : Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2009.
2. Szpringer W. Społeczna odpowiedzialność banków. Między ochroną konsumenta a osłoną socjalną / W. Szpringer. – Warszawa : Wolters Kluwer Polska Sp. Z o.o., 2009.

*Вдовенко Наталія Михайлівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

РЕКОМЕНДОВАНА ПРАКТИКА ОБРОБКИ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ В РИБНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

В Україні розроблена та функціонує система збирання, оброблення як статистичних, так і адміністративних даних щодо рибогосподарської діяльності підприємств, порядок поширення його результатів, принципи формування сукупності одиниць, яка охоплюється статистичними формами.

Система збирання і оброблення статистичних даних в Україні ґрунтується на нормах Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV, Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV, законів України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII, «Про державну статистику» від 17.09.1992 № 2614-XII, «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15.05.2003 № 755-IV, постанови Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 № 118 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22.06.2005 № 499) «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України», наказів Державного комітету статистики України від 21.12.2009 № 481 «Про затвердження Положення про Реєстр статистичних одиниць та формування основ сукупностей одиниць статистичних спостережень за діяльністю підприємств» і від 29.12.2009 № 498 «Про затвердження структури плану статистичного спостереження та глосарія до нього».

Система збирання і оброблення адміністративних даних в Україні ґрунтується на нормах Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011 № 3677-VI, Закону України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 № 5293-VI, наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Зон аквакультури (рибництва) та рибопродуктивності по регіонах України» від 30.01.2013 № 45, «Про затвердження спеціальних форм первинної документації для суб'єктів рибного господарства в галузі аквакультури» від 19.06.2012 № 362, «Про затвердження форми звітності № 1А-риба (річна) «Виробництво продукції аквакультури за 20__р.» та інструкції щодо її заповнення» від 21.03.2012 № 141, наказів Державної служби статистики України «Про внесення змін до Методологічних положень організації державного статистичного спостереження щодо рибогосподарської діяльності підприємств» від 10.11.2015 № 320, «Про внесення змін до Номенклатури продукції рибальства й аквакультури, від 13.11.2014 № 337» від 08.12.2015 № 349.

Метою проведення статистичного спостереження щодо рибогосподарської діяльності підприємств є:

1. Отримання статистичної та адміністративної інформації про добування водних біоресурсів за рибогосподарськими водними об'єктами та видами риб, групами суб'єктів господарювання.

2. Обсяги виробництва продукції (робіт, послуг) рибного господарства, а також визначення питомої ваги окремих регіонів у загальному обсязі аквакультури та рибальства в країні.

Основні принципи організації статистичного спостереження щодо рибогосподарської діяльності підприємств базуються на єдиних методологічних підходах, які забезпечують співставну динаміку інформації про добування водних біоресурсів, обсяги виробництва продукції (робіт, послуг) рибного господарства.

У показниках статистичного спостереження в Україні враховано міжнародні вимоги до статистичної інформації в галузях рибальства і аквакультури, зокрема постанов Ради (ЄС) № 2930/86, № 2847/93, № 788/96, № 2090/98, № 768/2005, № 762/2008, а також постанов Ради (ЄС) № 3880/91 і № 1382/91.

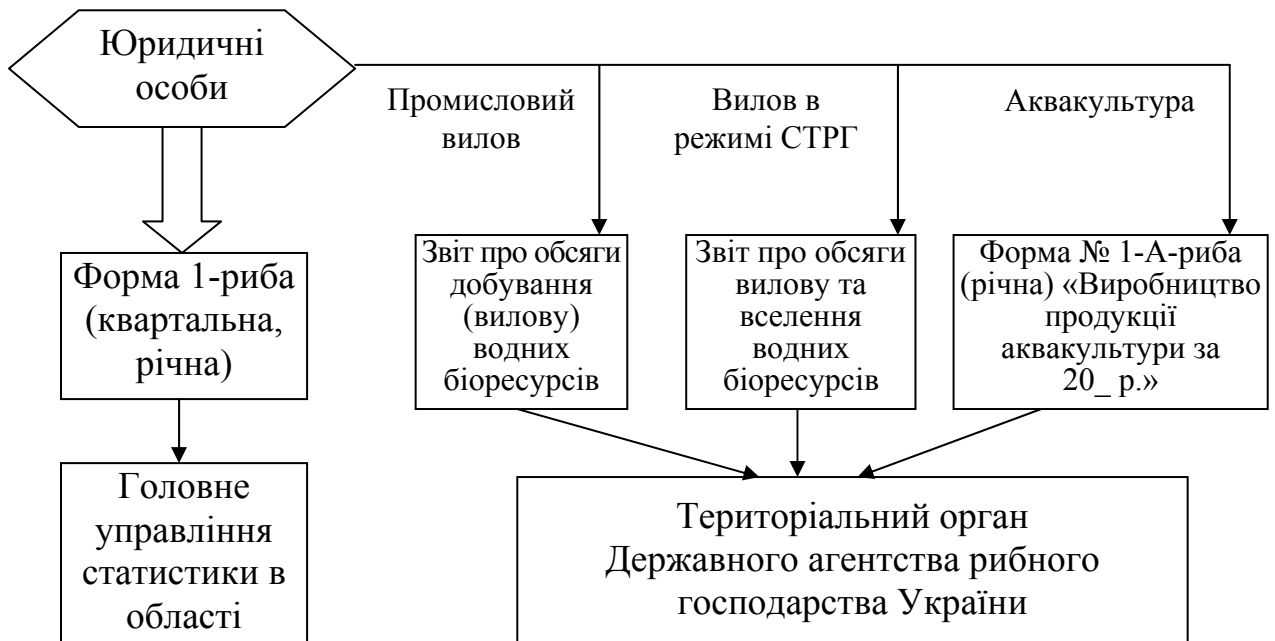
В Україні практика оброблення статистичних даних для юридичних і фізичних осіб відрізняється.

Особливості практики обробки статистичних даних в Україні, які отримані від юридичних осіб полягають в тому, що державне статистичне спостереження щодо рибогосподарської діяльності підприємств має такі основні характеристики:

Вид державного статистичного спостереження: за ступенем охоплення одиниць: комбіноване (суцільне / несучільне основного масиву); за часом реєстрації даних: поточне. Організаційна форма державного статистичного спостереження: статистична звітність.

Спосіб державного статистичного спостереження: документальний облік. Одиниця державного статистичного спостереження: підприємство. Респондент державного статистичного спостереження: юридична особа, яка здійснює рибогосподарську діяльність. Органи, які здійснюють державне статистичне спостереження: Держстат, територіальні органи державної статистики. Місце проведення державного статистичного спостереження: регіони України. Національні класифікації, що використовуються при проведенні державного статистичного спостереження: КВЕД – Класифікація видів економічної діяльності; СКОФ – Статистичний класифікатор організаційних форм суб'єктів економіки; КОАТУУ – Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України; НПРА – Номенклатура продукції рибальства й аквакультури.

Результатом проведення державного статистичного спостереження щодо рибогосподарської діяльності юридичних осіб є первинна й узагальнена інформація, яку використовують для відстеження обсягів та динаміки добування водних біоресурсів за рибогосподарськими водними об'єктами та видами риб, групами суб'єктів господарювання; обсягів виробництва продукції (робіт, послуг) рибного господарства; розрахунку фонду споживання риби та рівня її споживання в розрахунку на одну особу (рис. 1).

Рис. 1. Практика обробки статистичних даних, які отримані від юридичних осіб

Державне статистичне спостереження щодо рибогосподарської діяльності юридичними особами органи державної статистики проводять за формами для юридичних осіб, які здійснюють:

– промисловий вилов: «Звіт про обсяги добування (вилову) водних біоресурсів», п. 45 Постанови Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 № 992 Затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства від 26.01.2016 № 17);

– вилов в режимі СТРГ: «Звіт про обсяги вилову та вселення водних біоресурсів» згідно Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування. Затверджено наказом Державного комітету рибного господарства України від 15.01.2008 № 4.

– аквакультура: «Виробництво продукції аквакультури за 20_ р.» форма № 1-А-риба (річна). Затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства від 21.03.2012 № 141. Державне статистичне спостереження щодо рибогосподарської діяльності юридичними особами органи державної статистики проводять за формами для юридичних осіб, які здійснюють:

Форма № 1-риба (річна) «Звіт про добування водних біоресурсів» і форма № 1-риба (квартальна) «Звіт про добування водних біоресурсів» затверджені наказом Державної служби статистики України 25.09.2015 № 219. Підставою для заповнення форм № 1-риба (річна) і № 1-риба (квартальна) є приймальні документи (квитанції, акти приймання), промислові журнали обліку вилучених (виловлених) водних живих ресурсів.

Державне статистичне спостереження за формою №1-риба (річна) проводять на суцільній основі із річною періодичністю і поширюють на підприємства-юридичні особи, незалежно від розміру, організаційної форми суб'єкта економіки та підпорядкування, основний або другорядний вид

економічної діяльності яких відноситься до коду 03 секції А за Класифікацією видів економічної діяльності.

Бланк державного статистичного спостереження за формою № 1-риба (річна) містить три розділи, показники яких респонденти заповнюють у цілому за рік. У перший розділ включено показники, які характеризують обсяги добутих водних біоресурсів за видами у натуральному та вартісному вираженні. Другий розділ характеризує обсяг добування водних біоресурсів у внутрішніх водах (уключаючи внутрішні морські води) за рибогосподарськими об'єктами. Третій розділ відображає інформацію щодо добування водних біоресурсів у морських водах (без врахування обсягів вилову у внутрішніх морських водах) за рибогосподарськими об'єктами та у розрізі районів промислу.

Державне статистичне спостереження за формою № 1-риба (квартальна) проводять як несутільне основного масиву. Ним охоплюють великі та середні підприємства, незалежно від організаційної форми суб'єкта економіки та підпорядкування, основний або другорядний вид економічної діяльності яких відноситься до коду 03 секції А за Класифікацією видів економічної діяльності.

Форма 1-риба (квартальна) складається 3 рази на рік, звіт за січень-грудень подається за показниками форми № 1-риба (річна). Показники статистичного спостереження за формою № 1-риба (квартальна) характеризують добування водних біоресурсів за рибогосподарськими водними об'єктами і заповнюються зростаючим підсумком із початку року. Форми № 1-риба (річна) і № 1-риба (квартальна) складає юридична особа, яка здійснює рибогосподарську діяльність, і подає на паперових носіях органу державної статистики за місцезнаходженням респондента в терміни, визначені на бланках форм. Подання форм № 1-риба (річна) і № 1-риба (квартальна) органам державної статистики як електронних звітів респондент здійснює відповідно до встановленого порядку.

На всіх рівнях обробки після отримання форм № 1-риба (річна) і № 1-риба (квартальна) у розрізі респондентів органи державної статистики здійснюють їх аналіз, уведення у відповідний комплекс електронної обробки статистичної інформації, логічний і арифметичний контролю (як вхідного, так і вихідного масиву даних) та передають вивірену інформацію на вищий рівень розробки.

Результати державного статистичного спостереження за формами № 1-риба (річна) і № 1-риба (квартальна) щодо добування водних біоресурсів органи державної статистики формують у розрізі:

- на районному рівні: зведена інформація за районом у цілому та за групами суб'єктів господарювання, що здійснюють рибогосподарську діяльність;

- на регіональному рівні: зведена інформація за регіоном у цілому; у розрізі районів та за групами суб'єктів господарювання, що здійснюють рибогосподарську діяльність;

- на державному рівні: зведена інформація по країні в цілому; за регіонами; за групами суб'єктів господарювання, що здійснюють рибогосподарську діяльність, відповідно до локального класифікатора.

До переліку респондентів державного статистичного спостереження щодо рибогосподарської діяльності підприємств уключають також територіальні органи рибоохорони, які щомісячно надають узагальнену інформацію щодо обсягів добування водних біоресурсів фізичними особами-підприємцями, які здійснюють добування водних біоресурсів відповідно до наданих ліцензій і квот або без них, а також підприємства (незалежно від виду економічної діяльності), яким відповідно до чинних правил було надано ліцензії та квоти на добування водних біоресурсів.

Для створення уявлення та, за необхідності, вжиття управлінських заходів у будь-якій галузі потрібна інформація, причому не вербальна, а чисельна, у цифрах. Потрібна динаміка цих чисел, тобто як і за яким напрямом щось змінюється.

Як свідчить інформація в Україні збирають різноманітну статистику. Порівняння вітчизняної статистики за структурою показує, що вона значною мірою відповідає формам та їх змісту Європейського Союзу, а отже і ФАО.

1. Головний же недолік вбачається у відсутності єдиного координуючого відділу або сектора у Державному агентстві рибного господарства України. Нині статистику збирають 5 структурних підрозділів.

Пропонується: Розглянути питання про створення єдиного координуючого відділу (сектору) у складі Державного агентства рибного господарства України з питань статистики рибного господарства.

2. В той же час деякі дані не надходять до Державної служби статистики України та до Державного агентства рибного господарства України.

Неподання інформації фізичними особами-підприємцями, які здійснюють виробництво рибопосадкового матеріалу та товарної риби в умовах аквакультури, не мають для суб'єкта господарювання жодних негативних наслідків (штрафів, позбавлення дозволу, ліцензії тощо).

Пропонується:

а) першочергово потрібно розглянути можливість запровадження ліцензій у рибному господарстві України. Наприклад, аналіз режимів ведення аквакультури в країнах перших десяти провідних світових виробників аквакультури, включаючи Бразилію, Чилі, Грецію, Норвегію, Індію, Таїланд та Туреччину свідчить, що більшість країн мають чинну систему ліцензування аквакультури. Коли в Україні буде використовуватися система ліцензування для надання прав, регулювання й управління діяльністю, а також для надання права ексклюзивного користування водним об'єктом і землею, розташованою під ним, тоді безпосередньо буде удосконалено і сам процес отримання та оброблення статистичних даних.

*Гарматюк Олена Валентинівна,
викладач кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ ПИВОВАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

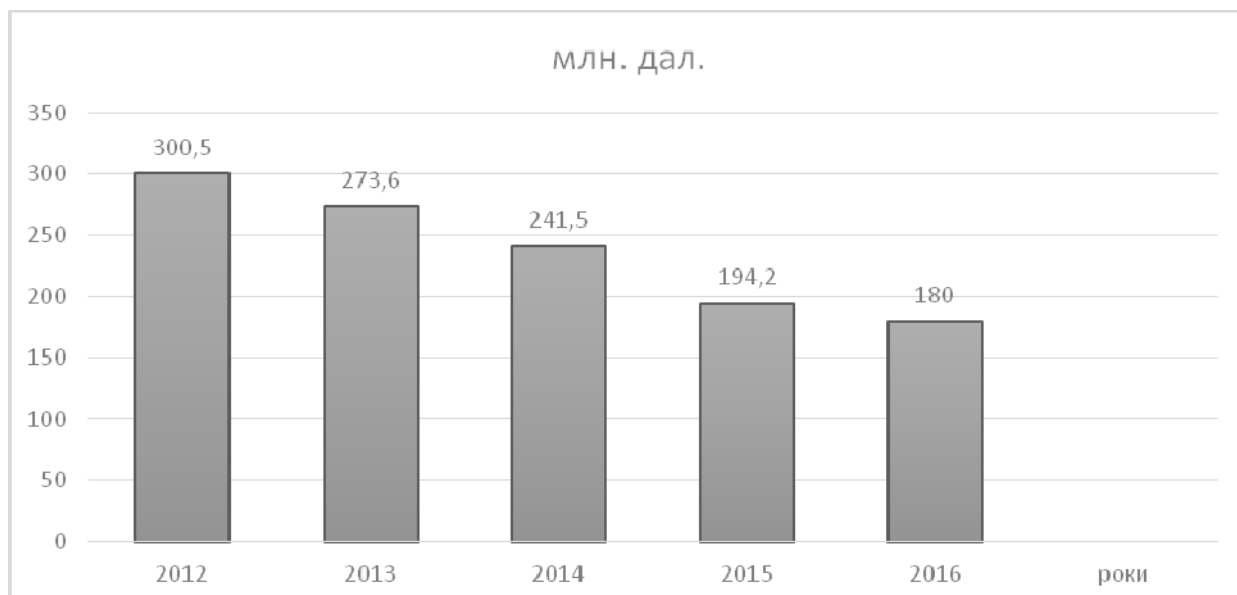
У теперішній час роль маркетингової діяльності в підвищенні ефективності функціонування підприємств набуває великого значення. Український ринок продукції пивоварної галузі достатньо насичений у різних видах та цінових категоріях. Увійти на нього, переконати споживачів у якості товару та втримати пріоритетні позиції для виробника стає все складніше. Сучасний маркетинг вимагає набагато більшого, ніж просто створити товар, що задовольняє потреби споживача. Пивна індустрія займає значну нішу в переробній промисловості світу та України зокрема. Вона є прибутковою не лише для інвесторів та безпосередніх виробників, а й для держави. Останнє зумовлюється тим, що пивоварні підприємства є великими платниками податків, а враховуючи специфіку продукту, – і місцевих зборів. Цей продукт є досить рентабельним та популярним, тому вкладання коштів у його виробництво передбачає досить вигідні фінансові перспективи.

Перш ніж детальніше розглянути використання засобів маркетингових комунікацій пивоварної галузі, варто визначитися, яким наразі є ринок цієї продукції, які тенденції на ньому переважають і які перспективи його розвитку.

В Україні сьогодні виробляють понад 880 найменувань пива. Серед усіх алкогольних продуктів пиво займає перше місце за продажами і складає 46,1% у сегменті алкогольних напоїв. У 2016 році щодо 2015 року обсяги продажів у категорії «пиво» виросли на 20,5%. У 2015 ціна на пиво порівняно з 2014 роком збільшилася на 37%, у 2016 році вона виросла ще на 27%.

Ринок пива востаннє показував зростання в 2008 році (було вироблено 330 млн дол.). Після цього він почав падати і на сьогодні скоротився вже в 1,5 (півтора) рази. Падіння прискорилось у кінці 2013 – на початку 2014 року. Криза в країні, втрата територій, проведення АТО – усе це вплинуло на результати галузі. Експорт пива зменшився, оскільки Росія була одним з головних ринків збуту української продукції. Крім того, виробничі потужності одного з лідерів ринку, компанії Ефес-Україна, розташовані в Донецьку. Зараз робота підприємства призупинена, а 2015 рік воно закінчило зі збитком 1,272 млрд гривень. Свій внесок внесли і непередумані законодавчі зміни 2015 року, і скорочення купівельної спроможності населення України. Негативний вплив справляє і постійне підвищення акцизу на пиво.

Обсяг виробництва у 2016 році склав 180 млн дол., що становить лише 14,2% від показника 2015 року. При цьому темпи падіння обсягів виробництва наростають (рис. 1, за даними [3; 5]).

Рис. 1. Обсяги виробництва пива в Україні у 2012–2016 рр., млн. дол.

Проте, незважаючи на негативні тенденції, пивоварна галузь є динамічною та потенційною. І хоча на ринку домінують міжнародні лідери пивоваріння, національні виробники, регіональні пивоварні та крафтовики претендують на збільшення своїх ринкових часток. За зміни глобальних та галузевих трендів незмінним залишається одне з головних завдань маркетингової комунікаційної політики – комерційний результат діяльності. Він є актуальним як для лідерів галузі, так і для дрібніших суб'єктів. Щодо комерційної мети, то збільшити прибуток пивоварна компанія може у три способи: 1) залучити нових споживачів; 2) збільшити (простимулювати) обсяг споживання на одного споживача; 3) просунути преміум-продукт [1, с. 89].

Перебування в конкурентній боротьбі змушує українських виробників пива не лише розширювати асортимент продукції, робити її привабливішою та зручнішою для покупця, контролювати ціни, але й удосконалювати систему розподілу. Завдяки правильно обраній політиці збуту можна боротися за збільшення часток ринку. Сукупність різних видів діяльності, маркетингової політики комунікацій передбачає стимулювання споживача до покупки та донесення інформації щодо переваги продукції. Для впровадження правильної політики просування пива здійснюється реклама всієї торгової марки.

Зростання активності просування товару зумовлено тим, що конкуренція на ринку постійно підсилюється. Перше, що відзначають реалізатори, – представники виробників почали активно пропонувати торговим точкам фірмові холодильники. Також позитивно впливає на продаж розвиток регіональних дистриб'юторських мереж великих виробників. При виборі пива важливу роль грають акційні пропозиції. Зазвичай 36% споживачів перебувають у пошуках акцій і промо-пропозицій. У першій половині 2016 року 45% алкогольної продукції реалізовано завдяки промо-акціям (у 2015 році – 43%, тобто на 2 в. п. менше). При цьому для пива 20% продукції реалізується завдяки безпосередній знижці. У середньому знижка виросла за період з

01.07.2015 року по 01.06.2016 року і складає 22%. Найбільші знижки представлені для пива середнього цінового сегмента, яке займає найбільшу частку ринку – 43,4%. Далі слідує низькоціновий сегмент з часткою ринку 30,7% і преміум-продукція [3]. Ще 32% продукції реалізується завдяки спеціальним упаковкам. Це може бути як великий формат, так і лімітована серія, усе залежить від цільової аудиторії.

У системі маркетингового забезпечення особливе місце займає реклама. Мета реклами – переконати споживача в придбанні саме вашої продукції, а для цього треба довести, що саме ваша продукція, а не іншого виробника, є такою, яка найкраще задовольнить його потребу. Для того, щоб рекламний процес був високоефективним, йому повинні передувати: дослідження споживчих мотивацій; формулювання цілей рекламної кампанії; вибір рекламних засобів; визначення і розрахунок потенційної ефективності конкретних рекламоносіїв [2].

Щодо соціальних медіа, варто зазначити, що витрати на їх використання як комунікаційного каналу будуть значно нижчими, ніж витрати на рекламу у ЗМІ. Саме це робить цифрові маркетингові комунікації, у тому числі й маркетинг у соціальних мережах, надзвичайно привабливими для впровадження, розробки інноваційного підходу чи наслідування.

Найпоширенішими засобами маркетингових комунікацій, що використовують пивоварні підприємства, є: реклама на місці продажів; реклама у ЗМІ; реклама на транспорті; зовнішня реклама; Public relations (основна мета – побудова репутації соціально відповідальної компанії).

Проблема полягає в тому, що практично у всьому світі пиво визнане алкогольним напоєм. З 1 липня 2015 року пиво визнане алкоголем і в Україні. А відтак, на нього розповсюджуються усі законодавчі обмеження, що поширюються на міцний алкоголь. Треба розуміти, що реклама пива в Україні на телебаченні обмежена лише частково. Дозвіл на рекламу алкоголю встановлений законодавством з 23 до 6 години. Проте 24 години на добу в нашій державі дозволене спонсорство. Саме під виглядом спонсорства алкогольні компанії й надалі продовжують залучати споживачів, часто порушуючи чинне законодавство про спонсорство, по факту, перетворюючи його на рекламу [4].

Сучасний ринок вимагає від виробників пивоварної продукції використання нових форм і методів виробництва, збуту продукції. Ураховуючи сьогоденню ситуацію, можна сказати, що український ринок пива є готовим до застосування технологій, які вже давно використовуються у розвинутих європейських країнах.

Отже, на теперішньому етапі пивна індустрія перебуває в тяжкому стані через значне скорочення обсягів споживання продукції на вітчизняному ринку. Насамперед, це пов'язано з погіршенням соціально-економічної ситуації в країні, зниженням купівельної спроможності населення, нестабільною політичною ситуацією, яка впливає на розвиток пивоварного бізнесу.

Тому розроблена та підкріплена практикою система маркетингових комунікацій дозволяє просувати продукцію, яка користується попитом, виходити на нові ринки, збільшувати виробництво, удосконалювати

асортимент, тим самим збільшувати прибутки та рівень рентабельності підприємства в цілому.

Список використаних джерел

1. Косар Н. С. Вдосконалення маркетингової збутової політики виробників пива / Н. С. Косар, Н. Є. Кузьо, В. В. Понтус // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2007. – № 605. – С. 88–95.

2. Легкий О. А. Розвиток інструментів маркетингових комунікацій пивоварних підприємств у цифровій економіці [Електронний ресурс] / О. А. Легкий, О. М. Сохацька. – Режим доступу : http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2016/2016_5/17.pdf

3. Ляшко К. Исследование украинского рынка пива: тенденции и прогноз [Электронный ресурс] / К. Ляшко ; Брендинговое агентство KOLORO. – Режим доступа :

<https://koloro.ua/blog/issledovaniya/issledovanie-ukrainskogo-rynka-piva.html>

4. Солоха Ю. Чим небезпечна реклама пива [Электронный ресурс] / Ю. Солоха. – Режим доступа :

<http://nv.ua/ukr/opinion/soloha/chim-nebezpechna-reklama-piva-135908.html>

5. Производство украинского пива упало до десятилетнего минимума [Электронный ресурс] / Газета «ДЕЛЮ». Офіційний сайт. – Режим доступа :

<https://delo.ua/business/proizvodstvo-ukrainskogo-piva-upalo-do-desjatiletnego-minimuma-328274/>

Гришук Олег Анатолійович,

магістрант

спеціальність «Адміністративний менеджмент»

Вінницький торговельно-економічний інститут;

Київський національний торговельно-економічний університет

НЕОБХІДНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Сьогодні однією з провідних галузей національної економіки є аграрна сфера, яка має значні природні конкурентні переваги. Площа сільськогосподарських земель України – найбільша в Європі, становить 41,5 млн га (70% території країни), з них 32,5 млн га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. Розвитку аграрної сфери також сприяють близькість основних ринків збуту, транспортна інфраструктура (залізниця, дороги, порти), постійне зростання світового попиту на продовольчі продукти й альтернативну енергетику, а також наявність порівняно дешевих трудових ресурсів [1].

Сучасний стан аграрного виробництва характеризується певним рівнем сформованості системи функціонування сільськогосподарських підприємств. Основними її особливостями є високий попит на продовольство на зовнішніх ринках, досить значна місткість внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції, майже ідеальні природно-кліматичні та земельні умови виробництва, пільговий режим діяльності. Однак сучасні сільськогосподарські підприємства не достатньою мірою використовують наявний потенціал розвитку. Це вимагає пошуку шляхів виходу на новий якісний рівень господарювання, що дозволяє суттєво підвищувати результативність функціонування в стратегічній перспективі. З цією метою існує нагальна необхідність формування на рівні підприємства системи управління стратегічним розвитком, яка дає можливість використовувати наявні досягнення, ідентифікувати перспективні можливості, розробляти комплекс заходів щодо їх реалізації для досягнення довгострокового успіху.

Висока залежність від обмеженої кількості експортних товарів (в основному сировинних) і партнерів робить Україну вразливою до несприятливих погодних умов, політичних подій та ринкової кон'юнктури і цін. Якщо потенціал України не розкрити найближчим часом, країна може втратити чудову нагоду скористатись світовими сільськогосподарськими ринками. Існує цілком реальна небезпека втратити експортні можливості, оскільки більш конкурентоспроможні, гнучкіші та здатні швидше адаптуватися конкуренти заволодіють найбільш перспективними та цінними можливостями на світовому ринку [2].

Динамічні трансформаційні процеси в сільськогосподарському секторі України супроводжуються змінами інституціональних засад розвитку господарських формувань. Виникли та функціонують нові організаційно-правові форми господарювання, які мають значний потенціал та можливості його реалізації. У процесі реформування аграрного сектору економіки України відбулося створення таких нових типів господарювання як: фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи, аграрні холдинги. При цьому варто зазначити, що насамперед увагу треба приділити малому та середньому фермерству. Дрібні та середні товаровиробники найбільше потребують підтримки з боку держави, адже саме вони формують економічні передумови розвитку сільських громад: у структурі валової продукції сільського господарства 55,1% займає середній та дрібний товаровиробник. З них 54,2% – це особисті селянські господарства і 7,9% – фермери. Особливої уваги заслуговує ініціатива створення сільськогосподарських кооперативів.

Також вагомого значення набули аграрні холдинги. Аграрні холдинги забезпечують організацію роботи в сільському господарстві шляхом постачання ресурсів (товарний кредит), оренди землі, надання пільгового кредиту, отримання активів за борги і організацію виробництва, придбання активів спільних підприємств. Сільськогосподарська діяльність більшості аграрних холдингів розпочинається з оренди земель та придбання активів.

Формування аграрних холдингів спрямоване на відновлення порушених міжгалузевих зв'язків та ліквідацією диспаритету цін між реалізованою

сільськогосподарською продукцією й матеріально-технічними ресурсами промислового походження, відновлення самодостатньої кредитної системи. На відміну від дрібних сільськогосподарських підприємств, агрохолдинги мають кращі шанси залучити інвестиції, досвідчені та кваліфіковані кадри, розвинену інфраструктуру, можливість диверсифікувати ризики та контролювати витрати по всьому ланцюгу – від поля до супермаркету [3]. Переваги аграрних холдингів, порівняно з іншими аграрними формуваннями наявні: у сфері менеджменту – залучення досвідчених фахівців, у сфері фінансування – пільгові кредити та дотації, залучення приватних інвестицій, більша маневреність власного капіталу; у сфері виробництва – раціоналізація та ефективне використання ресурсного потенціалу, широкозахватних агрегатів, інтенсифікація та диверсифікація виробництва); у сфері системи збуту – можливість формування великих за обсягом партій, вихід на експорт тощо.

Вступ підприємств до аграрного холдингу дозволив їм розширити ринок збуту, поліпшити імідж підприємства, підвищити конкурентоспроможність, посилити конкуренцію на ринку оренди земель та збільшити розмір орендної плати, залучити інвестиції. Узгодженість інтересів учасників аграрних холдингів, гармонійне поєднання їх потреб та мети діяльності уможливорюється інтеграційними засадами їх функціонування, що забезпечують фінансову стійкість та конкурентоспроможність учасників інтегрованих об'єднань. Отже, діяльність аграрних формувань сприяє реалізації суспільних інтересів та динамічному розвитку аграрної сфери України.

Список використаних джерел

1. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>
2. Попович В. В. Особливості становлення та розвитку сільських територій в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Попович, І. В. Колмогорова. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3294>
3. Східницька Г. В. Форми інтеграції сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / Г. В. Східницька. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_28/Statti/18PDF.pdf

*Гулевич Олена Юрївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

Перспектива входження України до загальноєвропейської системи соціально-трудова відносин пов'язана з необхідністю термінового вирішення проблеми низькопродуктивної тіньової зайнятості. Її високий рівень, відсутність дієвих механізмів запобігання неофіційному працевлаштуванню, що наразі мають місце, негативно впливають на вітчизняний ринок праці, суттєво знижують надходження до Пенсійного фонду й обмежують можливості фінансування соціальних програм, у тому числі і тих, які могли б спрямовуватися на підвищення конкурентоспроможності трудових ресурсів. Тіньовий ринок праці створює можливості для зловживання роботодавцями своїм становищем на ринку праці, більш вигідним, ніж у найманих працівників.

Отже, проблема детінізації зайнятості потребує першочергового вирішення, оскільки без цього існує ймовірність, що на європейському ринку праці Україна залишатиметься постачальником низькооплачуваної робочої сили. Тому розробка та реалізація організаційно-економічного механізму детінізації зайнятості є вкрай актуальним завданням, вирішення якого є запорукою успішності соціально-економічних реформ. З цією метою важливо з'ясувати концептуальні засади моделі організаційно-економічного механізму детінізації зайнятості.

Як відомо, організаційно-економічний механізм розглядають як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях. Так, В. Попова, досліджуючи організаційно-економічний механізм управління розвитком національної макросистеми, визначає його як сукупність економіко-фінансових та організаційно-правових форм, методів, інструментів і важелів впливу на суб'єкти господарювання з метою забезпечення бажаного вектору еволюції [2, с. 167].

З позиції зайнятості, яка передбачає трудову діяльність, також заслуговує на увагу підхід, згідно з яким під організаційно-економічним механізмом регулювання діяльності розуміють систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, методів та інструментів, які формують і впливають на порядок її здійснення з метою досягнення очікуваних соціально-економічних та інших результатів [4]. Також організаційно-економічний механізм визначають як цілеспрямовану та керовану відкриту систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення діяльності в економіці України, що сприятиме досягненню очікуваних економічних, соціальних, екологічних та інших результатів. Це система взаємодії елементів і методів впливу на економічний сектор взагалі та на окремі

напрямки з метою забезпечення максимально ефективного функціонування його ресурсів і підсистем шляхом використання економічних, соціальних, організаційних і адміністративних засобів управління [3, с. 89].

Згідно ще з одним із існуючих підходів, організаційно-економічний механізм трактують як систему формування цілей і стимулів, які дозволяють перетворити у процесі трудової діяльності рух (динаміку) матеріальних і духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів [1]. Перевагою такого визначення організаційно-економічного механізму слід вважати те, що в цьому випадку він розглядається як система, тобто сукупність елементів, які перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, а також утворюють певну цілісність та єдність.

На нашу думку, організаційно-економічний механізм детінізації зайнятості доцільно трактувати як сукупність можливих заходів, узагальнений набір доступних важелів і засобів організаційного та економічного характеру, методів управління, управлінських рішень, що становлять систему регулювання зайнятості з метою її детінізації.

Мета організаційно-економічного механізму детінізації зайнятості полягає у формуванні такого соціально-економічного та інституційного середовища, у якому тіньова зайнятість була б неефективною, у створенні більш вигідних умов для легальної праці.

Модель організаційно-економічного механізму детінізації зайнятості формує системну логіку організації процесу детінізації зайнятості в поєднанні з державними, регіональними та галузевими інтересами розвитку економічної системи. Модель включає в себе мету, принципи, функції, суб'єкти, фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, основні заходи і методи детінізації зайнятості, що повинні реалізовуватись відповідними суб'єктами.

Тіньова зайнятість, як відомо, виступає складовою тіньової економіки. Найочевидніше їх зв'язок проявляється у тому, що існування такого соціально-економічного явища, як тіньова зайнятість, зумовлює суттєве скорочення доходів бюджету в частині податкових надходжень. Тому детінізацію зайнятості слід розглядати в контексті детінізації всієї економіки. Це положення повинно бути вихідним при побудові моделі організаційно-економічного механізму детінізації зайнятості.

Важливим аспектом розробки організаційно-економічного механізму детінізації зайнятості є з'ясування функцій, які він повинен виконувати. На нашу думку, це такі функції:

- реалізація трудового потенціалу усіх рівнів: працівника, підприємства, регіону, держави;
- забезпечення конкурентоспроможності робочої сили, створення конкурентного середовища у сфері зайнятості;
- формування структури зайнятості, що відповідає тенденціям інформаційного суспільства;
- посилення мотивації до легальної продуктивної зайнятості;
- створення резервів зростання зайнятості;

- адаптація до зовнішнього середовища через застосування гнучких форм зайнятості;
- розвиток соціального партнерства у сфері зайнятості як ознаки громадянського суспільства;
- формування інституційного середовища – формальних і неформальних інститутів, які сприяють продуктивній зайнятості;
- стабілізація системи державних фінансів в частині податкових надходжень;
- розвиток інвестиційного потенціалу економіки.

Детінізація зайнятості передбачає необхідність певного реформування державної служби зайнятості, яка повинна стати активним посередником (рекрутером) на ринку праці з повноваженнями і функціями, спрямованими на стимулювання створення нових робочих місць, у тому числі з роботою у віддаленому режимі. Не потребуючи додаткових коштів, потрібно в загальних обсягах кошторисних призначень змістити акценти з фінансових витрат на виплати допомоги з безробіття (пасивних заходів) на стимулювання зайнятості, створення робочих місць (активні заходи). Важливим є також запровадження механізму стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць (переважно в сільській місцевості) шляхом пайової участі Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, місцевих бюджетів, а також коштів міжнародної технічної допомоги (організацій і фондів), у повному чи частковому відшкодуванні відсотків за кредитами, які отримуються на розвиток бізнесу, що забезпечує створення робочих місць й працевлаштування на них безробітних. Необхідно запровадити систему ефективного навчання дорослого населення, а в основу здобуття професії має бути покладена дуальна освіта, яка передбачає активну участь роботодавця у підготовці персоналу.

Аналіз діяльності державної служби зайнятості в Україні дає підстави стверджувати, що акцент в її роботі переважно робиться на пасивних заходах регулювання зайнятості – реєстрації та обліку безробітних, виплаті матеріальної допомоги з безробіття, наданні інформації про вакансії. Такі функції служб зайнятості в Україні є традиційними. Поряд з цим у їх роботі останнім часом спостерігаються певні нові тенденції – активізація профорієнтаційних заходів, налагодження зв'язків з громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування щодо створення нових робочих місць, а також посилення роботи з молоддю, включаючи заходи з виявлення та розвитку підприємницьких здібностей.

Слід зазначити, що у країнах ЄС одним з напрямів розвитку конкурентоспроможності соціально-трудового потенціалу є підвищення підприємницької активності молодих працездатних осіб. Це пов'язано з тим, що молодь традиційно краще сприймає нововведення, ніж старше покоління, легше навчається і, відповідно, може досягти позитивних результатів в організації власної справи за порівняно короткий проміжок часу, але тільки за наявності певної фінансово-консультаційної підтримки.

В Україні вирішенню цієї проблеми може сприяти політика стимулювання малого бізнесу та створення механізмів перетворення непродуктивної «тіньової» зайнятості у неформальному секторі економіки в ефективне підприємництво, орієнтоване на інновації. Особливого значення при цьому набуває активізація так званого «молодіжного підприємництва», що є вкрай актуальним інструментом вирішення проблеми безробіття серед молоді.

Отже, назріла необхідність модернізації державної служби зайнятості, її регіональних центрів. Вона повинна стати базою для важливих заходів. Слід змінити філософію служби зайнятості: займатися не безробітними, а зайнятими. При центрах зайнятості слід створити бізнес-інкубатори, які будуть супроводжувати людей, що виявили бажання відкрити свою справу. У цих закладах з майбутніми підприємцями упродовж шести місяців будуть безкоштовно працювати юристи, бухгалтери, представники бізнесу. Важливими заходами можна вважати також створення електронного кабінету роботодавця і всеукраїнської електронної бази резюме.

Для успішної реалізації організаційно-економічного механізму детінізації зайнятості в Україні потрібно мати стратегію розвитку трудового потенціалу, з'ясувати місце і роль трудового потенціалу України в сучасному глобальному світі, а також фактори відтворення і розвитку трудового потенціалу в системі глобального ринку праці. В іншому випадку у нас не буде необхідної кількості та якості трудових ресурсів для забезпечення економічного зростання. Якщо держава не створить стратегію розвитку трудового потенціалу країни і політику регулювання зовнішньої і внутрішньої міграції, трудовий потенціал України буде працювати на економіки інших країн, як це зараз відбувається. Інноваційний розвиток України буде неможливим з причини відсутності висококваліфікованих працівників всередині країни.

Список використаних джерел

1. Козак Ю. Г. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : навч. посіб. / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвинова, І. Ю. Сіваченко. – 2-ге вид. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 792 с.

2. Попова В. В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком національної макросистеми: архітектоніка та методологія статистичного оцінювання : монографія / В. В. Попова. – К. : ВПД «Формат», 2008. – 488 с.

3. Соколова А. О. Організаційно-економічний механізм функціонування кооперативів в Україні / А. О. Соколова // Вісник КНТЕУ. – № 2. – 2006. – С. 88–92.

4. Шкільнюк О. М. Організаційно-економічний механізм регулювання інноваційної діяльності : автореф. дис. канд. екон. наук, спец. : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. М. Шкільнюк. – К., 2008. – 18 с.

*Джус Степан Іванович,
аспірант кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
провідний економіст-статистик,
відділ обробки даних статистики праці,
управління обробки даних демографічної та соціальної статистики;
Головне управління статистики м. Києва*

МОЖЛИВІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КРИЗИ 2018-2025 РОКІВ

У зв'язку з військовою кризою, яка виникла між США та Північною Кореєю, військовими конфліктами на близькому Сході, агресією Росії на сході України та іншими військовими конфліктами постала проблема: як нівелювати чи зменшити ризики в умовах невизначеності ситуації, а також спрогнозувати чи розробити сценарій економічного розвитку країн. Це, зокрема, стосується України, яка перебуває у невизначеній ситуації через:

а) політичну кризу. Політичні партії не мають чіткого розуміння національного розвитку економіки, а виконавча влада не може здійснити реформи, потрібні для країни, оскільки ніхто не знає, як це робити правильно і які інструменти використовувати;

б) військову кризу. Військовий конфлікт на сході України (Донецька, Луганська області) та анексія Криму призвели до закриття промислових центрів цих областей або до їх переходу у приватну форму (зокрема емітентів, акції яких котирувалися на біржах);

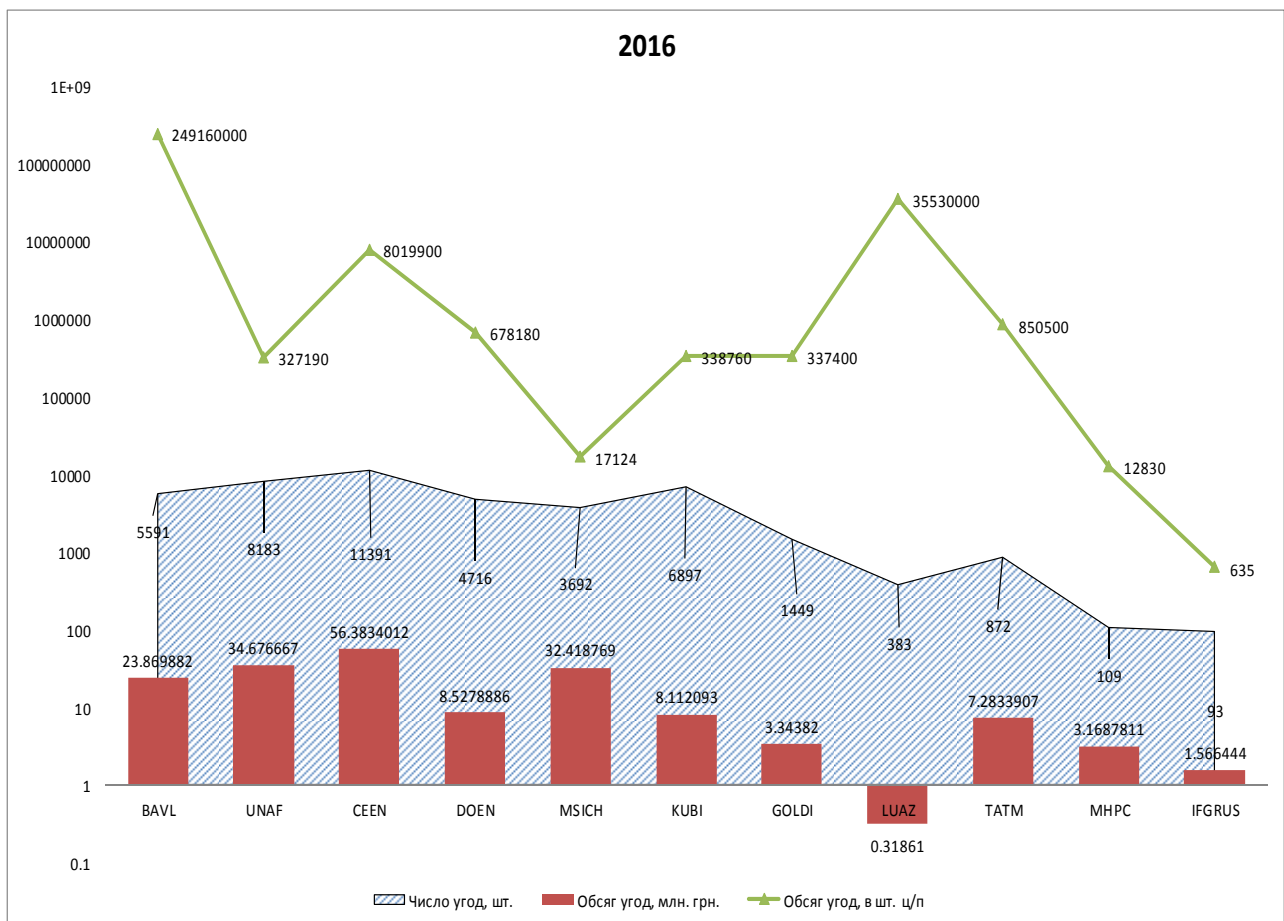
в) кризу корпоративного бізнес-управління. Із 153 емітентів у 2016 році залишилось тільки 66 (за січень – квітень 2017 р.), за якими проводилися торги (більше однієї угоди). Також загальну ситуацію ілюструють обсяги торгів на біржовому та позабіржовому ринку та їх відсоткове співвідношення [1, с.11-12].

Це все вказує на те, що позабіржовий ринок ще займає лідерські позиції, на організованих ринках залишилось мало учасників, які зацікавлені у прозорих торгах, а емітенти все більше прагнуть «перейти в тінь». При цьому перехід до форми приватного акціонерного товариства надає емітентам можливість бути не настільки прозорими, як публічні компанії, акції яких котируються на біржах. Усе менше емітентів прагнуть виходити на первинне розміщення (ІРО), оскільки це вартісна послуга, а відповідальність за недостовірні дані при цьому підвищується.

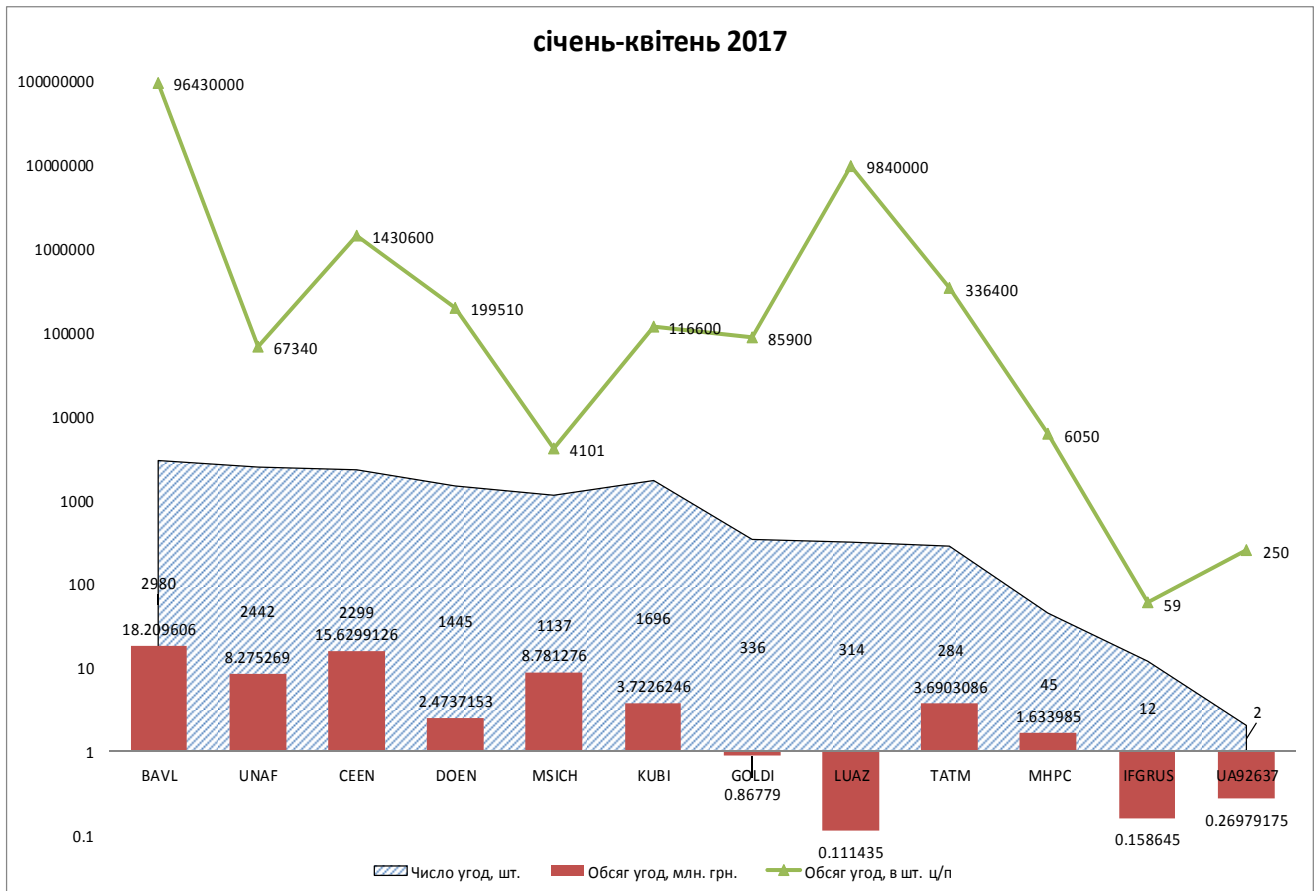
Що стосується можливих сценаріїв розвитку фондового ринку України, то спочатку потрібно звернути увагу на нормативні документи та Директиви ЄС [1, с. 86–89], які потрібно імплементувати та нести відповідальність згідно з ними у цій сфері. Однак на що підуть не всі акціонерні товариства, оскільки корпоративний бізнес в Україні знаходиться не на кращих позиціях, а спосіб ведення бізнесу далекий від конкурентного ринкового. Все зводиться до того, що Україна як держава не має ефективних ліквідних базових активів –

компаній-емітентів, які приносять прибутки, мають глобальну корпоративну культуру та впливають на економічний розвиток країни і відображають її реальний стан економіки. Найбільш ліквідні активи емітентів – це акції, які котируються на біржах. Проте у зв'язку із прийнятими законами та законопроектами, що готуються до прийняття, виникає питання щодо переходу емітентів на публічну та приватну форму акціонерних товариств. Якщо розглянути процедуру переходу, то є дуже багато шансів, що велика кількість емітентів перейдуть на форми приватних акціонерних товариств, що призведе до неможливості котирування їх акцій на біржах, а відтак, до зменшення обсягів торгів та капіталізацій компаній, при цьому все більше компаній перейдуть до операцій на позабіржовому ринку.

Водночас для дійсно ефективних емітентів також є позитивна можливість увійти в індексні корзини бірж. На прикладі Публічного акціонерного товариства (надалі ПАТ) «Українська біржа» розглянемо динаміку торгів за 2016–2017 рр. акціями емітентів з найбільш цікавим попитом та історією на біржі (рис. 1, рис. 2 авторські розрахунки за даними [2]).

Рис. 1. Порівняння торговельної статистики емітентів, які входять в індексну корзину (перші 5 показників), та інших емітентів, які мали попит (2016 р.)

Рис. 2. Порівняння торговельної статистики емітентів, які входять в індексну корзину (перші 5 показників), та інших емітентів, які мали попит (січень – квітень 2017 р.)

Проте в цьому сценарії деякі емітенти мають великі шанси пройти процедуру приватизації (ПАТ «Турбоатом»), деякі можуть змінити форму товариства на приватну (ПАТ «Богдан Моторс»). Великий попит мають інвестиційні сертифікати (тікери: KUBI, GOLDI, IFGRUS), оскільки на них можна проводити спекулятивні операції, заробляючи при цьому. Також цікавим є факт збільшення торгів державними облігаціями (облігації внутрішньої державної позики середньострокові, відсоткові, термін погашення 10.01.2018 р.). Найбільш імовірним емітентом, який має великі шанси впливати на значення індексу, є ПАТ «Миронівський хлібопродукт» – європейська компанія з іноземною реєстрацією (Люксембург), з місцем розташування в Україні та подвійним лістингом (Лондонська біржа, Українська біржа), яка має також чудову дивідендну історію. Розглянемо ще декілька суб'єктивних сценаріїв розвитку подій на фондовому ринку України із посиланнями на статистичні, історичні, експертні та емпіричні дані:

I. Умовно-позитивні сценарії:

1) 2018–2019 роки – збільшення інструментів (деривативів) та торгів на строковому ринку (ф'ючерсному) за одночасного зменшення на спотовому ринку (ринок акцій). Позитивну динаміку показує «Українська біржа» – плюс 5 нових

ф'ючерських контрактів за 2015–2016 роки та ще 3 нові контракти у 2017 році, не враховуючи ф'ючерс на пшеницю, який буде запущений пізніше [1, с. 87; 2];

2) 2019–2022 роки – збільшення кількості компаній з подвійним лістингом (іноземна реєстрація), за умови зростання прямих та портфельних інвестицій в Україну. Для цього потрібно спростити валютно-інвестиційну політику країни (завдання Національного банку України) та покращити бізнес-клімат (завдання Міністерства економічного розвитку та торгівлі, Національного банку України, Державної фіскальної служби);

3) 2022–2025 роки – збільшення кількості технологічних компаній з первинним розміщенням акцій на біржах (у т. ч. українських) із капіталізацією понад 1 млрд грн (0,03 млрд дол. США) у зв'язку з підвищенням купівельної спроможності та обсягу інвестиційних заощаджень унікальними інвесторами.

II. Умовно-негативні сценарії:

1) щорічне зменшення кількості унікальних інвесторів за період 2018–2020 роки на 10–25% [1, с. 44];

2) різке зниження (на 60%) капіталізації компаній у 2018–2019 роках за рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку та відповідно до нормативних актів, як це було у 2015 році ([1, с. 25–26]);

3) визнання недержавних пенсійних фондів прибутковими організаціями; фіскальні проблеми компаній з управління активами та інститутів спільного інвестування, звідси – зменшення вартості чистих активів, банкрутство деяких професійних учасників та ліквідація фондів;

4) криза відносин між Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку як регулятором ринку та саморегулювальними організаціями і професійними учасниками ринку, емітентами. Професійні учасники не довіряють державному регулятору, вважаючи, що останній бере на себе повноваження, йому не притаманні; ринок зарегульований, а відтак, неефективний;

5) поглиблення військової кризи на Сході України, неможливість виходу з неї (військові дії понад 6 років), втрата територій, милітаризованість економіки, збільшення частки державних підприємств оборонного комплексу в економіці; глобальна військова криза, ознаки ядерних війн, паніка на світових фінансових ринках, зокрема України (2020–2025 рр.), що призведе до глобальних продажів фінансових активів, задля збереження фінансових коштів та виводу їх з ринку.

III. Нейтральний сценарій (нічого у розвитку не зміниться, пасивне ставлення учасників до ринку)

1) ринок цінних паперів удвічі зменшиться в грошовому об'ємі (2018–2020 рр.);

2) незацікавленість унікальних інвесторів (фізичні та юридичні особи) в українських емітентах, які пройшли лістинг на біржах, оскільки компанії вчасно не надають прозорої відкритої інформації щодо своєї фінансової та операційної діяльності в публічному доступі (немає подвійного аукціону на купівлю та продаж активів – немає торгів);

3) після виборчої кампанії 2019 року відбудеться перерозподіл влади, ринок буде знову переживати стагнацію (коливання індексу Української біржі

на рівні 1000–1200 пунктів у 2019–2020 рр.), бо на ринку залишаються ті самі емітенти, які є нецікавими для інвестування та / або спекуляції;

4) фондовий ринок позбавиться до 30% професійних учасників ринку через несприятливу фінансову ситуацію (злиття, поглинання, призупинення діяльності, вихід з українського ринку), малий обсяг торгів та зменшення волатильності на ринку; емітенти перейдуть на форму приватних акціонерних товариств, на біржах залишаться тільки 30-40 емітентів (зі 150), за якими будуть відбуватися торги, але не вище рівня 2016 року (3,5–4,0 млрд. грн, або близько 0,13 млрд. дол. США щороку).

5) усі заощадження унікальні інвестори будуть вкладати у житлову нерухомість та матеріальні активи, без портфельних інвестицій, за рахунок чого ринок позбавиться значної частки «довгих грошей» (2018–2025 роки), а відтак, засобів для продовження існування.

Список використаних джерел

1. Річний звіт за 2016 рік Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. На шляху до системних змін [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2017/07/zvit-komosii-2016-ukr-web.pdf>

2. Підсумки торгів. Офіційний сайт ПАТ «Українська біржа». [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://www.ux.ua/ua/marketdata/marketresults.aspx>

Дубас Ростислав Григорович,

доктор економічних наук,

завідувач кафедри менеджменту,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Сучасний стан національного господарства та його галузей свідчить про низький рівень ефективності і результативності вітчизняної економіки та її правового регулювання, що викликає гострі дискусії серед економістів, юристів та законодавців стосовно перспектив розвитку соціального, економічного, кримінально-правового аспектів суспільного життя країни.

У процесі створення внутрішнього валового продукту відбуваються структурні зрушення, зумовлені науково-технічним прогресом та підвищенням продуктивності праці. Для реалізації основної мети виробництва – зростання добробуту населення – вкрай необхідна структурна перебудова економіки. В умовах інтенсивного типу відтворення слід чітко визначити пріоритетний напрям розвитку економіки. У кожній країні існують певні особливості визначення цих напрямів залежно від рівня розвитку економіки та суспільних потреб.

Слід розглядати такі пріоритетні напрями розвитку економіки України, які передбачають здійснення багатьох програм, конкретних заходів, приведення в дію численних чинників соціального та економічного розвитку, зокрема:

- розвиток паливно-енергетичного комплексу;
- структурні зрушення в машинобудуванні;
- розвиток базових галузей;
- розвиток агропромислового комплексу:
  - а) виробництво харчової продукції,
  - б) розвиток сільськогосподарського машинобудування;
- розвиток імпортозамінного виробництва;
- прискорення інноваційного оновлення виробництва [1].

Стрімке знецінення національної валюти, зростання рівня інфляції, скорочення рівня доходів населення, зменшення надходження доходів та капітальних інвестицій, відтік капіталу з української економіки в зв'язку з анексією Автономної Республіки Крим та озброєної антитерористичної операції на сході країни спричинили зниження основних економічних показників, збільшення дефіциту державного бюджету, зменшення валютних резервів Національного банку України. Попит на кредитні ресурси протягом 2015 року залишався слабким, що було обумовлено низькою економічною активністю, високими відсотковими ставками за користування коштами та посиленням вимог банків до позичальників. Водночас вагомим чинником, що впливав на зниження залишків кредитів банківської системи України, особливо наприкінці 2015 року, був статистичний ефект через ліквідацію низки банків. Протягом 2016 року також тривала тенденція до скорочення обсягів кредитування в іноземній валюті – загалом на 20,3% за підсумками року, що також підтверджує загальну тенденцію стагнації банківської системи країни.

За даними Державної служби статистики України, протягом останніх п'яти років кількість збиткових підприємств є значною (таблиця) і коливається в межах 30–40%, що свідчить про несприятливі умови господарювання в країні.

Таблиця

Динаміка фінансових результатів діяльності великих та середніх підприємств України (млн грн)

Період	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		% до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	% до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2012 рік	35067,3	63,0	210607,6	37,0	175540,3
2013 рік	-22839,7	65,0	179259,6	35,0	202099,3
2014 рік	-590066,9	65,5	202704,5	34,5	792771,4
2015 рік	-373516,0	73,3	352980,4	26,7	726496,4
2016 рік	9993,3	66,7	177940,9	33,3	167947,6

Джерело: складено та розраховано за даними статистичної звітності [3]

Для утримання позицій національної економіки та забезпечення її зростання з метою підняття добробуту народу суспільство шукає шляхи зростання економіки як важливого чинника у вирішенні цього питання. Важливим аспектом у цьому напрямку є також законодавчо закріплені державою правові регулятори господарської діяльності та захисту її від правопорушень.

Так, згідно зі ст. 12 Господарського кодексу України держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного та соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Та серед основних засобів регуляторного впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання визначено: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; технічне регулювання; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [2, с. 12].

Але незважаючи на законодавче забезпечення, рівень кримінально-правового захисту національного господарства та суб'єктів господарювання в Україні потребує додаткового вивчення та аналізу. Так, у 2015 році погіршились загальні показники виявлення та розкриття злочинів у сфері господарської діяльності (7631 виявлено, розкрито 2380, до суду зі звинувачувальними актами направлено лише 1958). Зокрема, у структурі кримінальних правопорушень у цій сфері ситуація теж погіршилася. Так, було викрито 221 факт легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (проти 296 в 2014 р.), 1748 фактів ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (проти 1889 у 2014 р.), 133 шахрайства з фінансовими ресурсами (майже втричі менше проти 347 у 2014 році) та лише 24 випадки нецільового використання бюджетних коштів (проти 34 в 2014 р.).

Одним із основних критеріїв, який можливо реально застосувати для визначення ефективності та результативності роботи підрозділів податкової міліції, є результати відшкодування збитків, завданих держбюджету та бюджетам територіальних громад. Статистичні дані, які розміщені на сайті ДФС України, демонструють, що в 2015 році сума встановлених збитків по кримінальним провадженням податкової міліції становить 918,2 млн грн, з яких відшкодовано 520,6 млн. грн. Різниця між фактичним економічним ефектом від діяльності податкової міліції при розслідуванні злочинів у 2015 р. (520,6 млн. грн) та коштами, витраченими державою на утримання цього органу (553,73 млн. грн), складає мінус 33,13 млн. грн. Отже, витрати держави на утримання 5437 працівників податкової міліції перевищують економічний ефект від їх діяльності [3, с. 5].

Таким чином, порівнюючи погіршення основних показників фінансово-господарської діяльності підприємств великого і середнього бізнесу (див. дані таблиці) та зменшення ефективності та результативності діяльності правоохоронних органів, спостерігаємо певний взаємозв'язок між наявним у країні рівнем кримінально-правового захисту та розвитком її економіки.

З проведених досліджень слід зробити висновок про низьку ефективність та результативність роботи правоохоронних органів щодо упередження тенденції зменшення економічних показників. Це потребує додаткового наукового дослідження з метою внесення пропозицій щодо покращення стану боротьби з кримінальними правопорушеннями, які прямо чи опосередковано впливають на фінансову, банківську та інвестиційну системи, що підтверджено наведеними даними про зростання збитковості підприємств України за останній період та відсутність економічного ефекту від діяльності податкової міліції.

Список використаних джерел

1. Пічкур О. Особливості інноваційної діяльності на сучасному етапі / О. Пічкур // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 12. – С. 34–39.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (Редакція станом на 11.06.2017) / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 8, № 19–20, № 21–22, ст. 144 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей та міста Києва протягом 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html

***Єршова Ольга Леонідівна,**
кандидат економічних наук,
завідувач кафедри інформаційних технологій;
Сіницький Микола Євгенович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри інформаційних технологій;
Одноволик Вадим Іванович,
кандидат хімічних наук,
доцент кафедри інформаційних технологій;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЖИВОЇ СИСТЕМИ

Проблеми, пов'язані з управлінням, є найбільш пріоритетними для сучасних підприємств, які працюють в умовах кризи. Нині проблеми в управлінні підприємством виникають при зростанні швидкості змін та темпу життя. Система не встигає реагувати та адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Постають проблеми в оперативному та стратегічному плануванні діяльності підприємств. Одним із напрямів пошуку їх вирішення може бути використання положень теорії живих систем та механізму адаптації.

Сучасне підприємство як відкрита система розвивається та постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем, величезна швидкість та різноманітність

змін у якому є однією з важливих сучасних проблем. Адекватна та своєчасна реакція на ці зміни дозволяє забезпечити виживання та успішне функціонування підприємства. Реакцію системи на зміни та пристосування до зовнішніх умов у живому світі називають адаптацією. Це головний фактор виживання та збереження живого організму. При використанні теорії живих систем у вирішенні проблеми управління підприємством головним питанням є правомірність називати підприємство “живою системою”. З огляду на це використання терміну “адаптація” для підприємства як системи потребує додаткового визначення та уточнення.

Автором класичної теорії живих систем є американський учений Дж. Г. Міллер [1]. Розглядаючи будь-яку живу систему як відкриту самоорганізовану систему, він виділив сім ієрархічних рівнів таких систем: 1) клітина; 2) орган; 3) організм; 4) група; 5) організація; 6) суспільство; 7) наднаціональна система. Ці рівні є взаємозалежними і вкладеними один в один, тобто кожен нижчий рівень є набором елементів більш високого рівня. На думку Дж. Г. Міллера, рівні складаються з двадцяти основних підсистем, які забезпечують потоки речовини, енергії та інформації. Ця теорія може бути використана для аналізу функціональності будь-яких живих систем.

Проблемі ідентифікації живих систем присвячена робота У. Матурана та Ф. Валера [2]. Для опису живої системи ними було запропоновано термін “аутопоезис” (автоматична поезія), який означає здатність живого до самотворення, самопобудови. Вони визначали живу систему як аутопоезисну мережу, яка здатна до самовідтворення. Головною рисою живої системи є динамічне самовідтворення та самокопіювання структури.

Ф. Капра [3] пропонує набір критеріїв, які визначають відмінність живої системи від неживої: паттерн, структура і процес. Основним паттерном живої системи, на його думку, є аутопоезис як набір взаємовідносин між процесами творення. Структура – це фізичне втілення основного паттерна. Процес – це сам процес життя, який визначається як зміни, розвиток та пізнання.

В основу дослідження покладено вивчення сучасного підприємства методами системного аналізу, а також визначення основних закономірностей функціонування та управління підприємством як живою системою.

Класична теорія живих систем стверджує, що підприємство має властивості, подібні до властивостей живих систем: розвивається та змінюється в часі, реагує на зовнішні подразники, адаптується до зовнішнього середовища, підтримує в рівновазі внутрішні функції, конкурує та бореться за виживання. Більшість цих функцій вказує на правомірність ідентифікації підприємства як живої системи. Відповідно до теорії Дж. Г. Міллера, підприємство як живу систему можна віднести до п'ятого рівня ієрархії – організації, оскільки підприємство як об'єднання певних ресурсів для досягнення поставлених цілей також належить до організацій. Тобто класична теорія живих систем цілком дозволяє розглядати підприємство як живу систему.

Як було вказано вище, сучасна теорія головною ознакою живих систем визначає аутопоезис як здатність систем до самовідтворення [2], до створення собі подібних. Звичайно, не можна стверджувати, що підприємство як

організація здатне до самовідтворення. Хоча за певних сприятливих умов і накопичення ресурсів підприємство може виступати як засновник інших підприємств, але це швидше юридичний акт за волею власників підприємства, а ніяк не акт аутопоезису. Підприємство можна розглядати як об'єкт аутопоезису тільки в тісному зв'язку із зовнішнім середовищем, оскільки підприємство як організація існує і розвивається при постійному обміні ресурсами і продуктами із зовнішнім середовищем. Отже підприємство варто розглядати як аутопоезисну одиницю в сукупності із зовнішнім середовищем, як єдиний динамічний об'єкт. Для проведення подальших досліджень визначимо підприємство як організацію з огляду на теорію систем. Підприємство як систему слід розглядати як взаємопов'язаний набір його різних функціональних елементів: матеріальних об'єктів (матеріали, сировина, продукція, обладнання, станки); людського капіталу (персонал); нематеріальних об'єктів (енергія, фінанси, інформація), які взаємодіють для виконання поставленої мети – ведення господарської діяльності. Як зв'язки між елементами системи (об'єктами організації) розглядатимемо матеріальні потоки, потоки енергії та інформації. Кожний елемент системи (об'єкти організації) має своє функціональне навантаження. Сукупність елементів складає функціональний набір підприємства, а порядок та послідовність зв'язків між елементами утворюють його структуру.

Динамічні зміни зовнішнього середовища вимагають від підприємства як класичної живої системи пошуку способів виживання та підтримання стабільності. При цьому адаптація реалізується через механізм зворотного зв'язку як реакція на зміни зовнішнього середовища. Підприємство здійснює діяльність в зовнішньому середовищі особливого виду – це ринки, які перебувають в постійному русі: ринок продукції, ринок сировини, ринок послуг, ринок праці, ринок капіталу та ін. Підприємство працює, діє, живе, підтримує стабільний стан, реагує на зміни зовнішнього середовища, пристосовується до них. Відповідно до цієї моделі, оперативне управління і відповідно оперативне планування відбувається на підприємстві по аналогії з механізмом адаптації живих організмів, в основі якого – реакція на проблему, накопичення інформації про проблеми та оперативне планування відповідних реакцій.

Діяльність підприємства супроводжується постійною появою нових зв'язків в мережі між елементами підприємства та зовнішнім середовищем. Мережа як єдина аутопоезисна павутина [3] виникає внаслідок створення нових функціональних елементів та появи зв'язків між ними. Досить часто ці зв'язки мають інформаційний характер і забезпечують обмін та накопичення інформації. Отже, функція адаптації підприємства забезпечується появою нових зв'язків і подальшим розширенням мережі зі збільшенням кількості можливих варіантів реакції підприємства на зміни в зовнішньому середовищі та підвищенням його здатності до адаптації та виживання. З іншого боку, підприємство як жива система намагається синтезувати нові зв'язки та організувати свою структуру, тобто задіяти необхідні елементи мережі, найбільш оптимально з використанням зовнішніх елементів. Відбувається так звана структурна адаптація системи підприємства до зовнішнього середовища.

Підприємство використовує з усієї мережі тільки необхідні функціональні елементи та зв'язки на певний момент часу.

Тобто згідно з цією моделлю підприємство намагається перебудувати свою структуру з метою узгодження зі структурою зовнішнього середовища. Ця перебудова забезпечує в майбутньому більш адекватну реакцію на зміни та виживання підприємства. Отже, структурна адаптація забезпечує спрощення управління в майбутньому. В умовах постійних змін зовнішнього середовища, структурну адаптацію можна розглядати як основу стратегічного планування та управління. Тобто дана модель підтверджує, що для забезпечення оптимального стратегічного управління підприємство повинно неперервно удосконалювати та змінювати свою структуру. Зрозуміло, що реалізація такого управління неможлива без використання потужних комп'ютерних платформ.

Список використаних джерел

1. Miller J. G. Living Systems. The Basic Concepts / J. G. Miller. – New York : Mc Graw-Hill, 1978. – 1189 p.
2. Maturana H., Varela F. Autopoiesis: The Organization of the Living / H. Maturana, F. Varela // Autopoiesis and Cognition. – Boston, 1980. – P. 63–134.
3. Капра Ф. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем / Ф. Капра ; пер. с англ. ; под ред. В. Г. Трилиса. – М. : ИД «София», 2003. – 310 с.

*Заремба Ольга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансового аудиту;
Київський національний торговельно-економічний університет*

ПЕРЕВАГИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКУ НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ

Система оподаткування прибутку підприємств, яка зараз діє в Україні, в цілому відповідає міжнародним стандартам. Так, у системі податку на прибуток підприємств (ППП) база оподаткування складається із скоригованого фінансового прибутку компаній, що оподатковується за ставкою 18%, з подальшою сплатою податку на доходи фізичних осіб на рівні 5% та військового збору у 1,5% при виплаті дивідендів приватним особам. Водночас надходження від ППП у 2016 році становили лише 7,7% доходів зведеного бюджету або 2,5% ВВП, що є низьким показником порівняно з іншими країнами. Це пов'язано із суттєвими збитками, накопиченими платниками податків за попередні роки, інструментами правового ухилення від сплати податків, а також великими проблемами із забезпеченням виконання законодавства зі сплати ППП.

Отже, хоча база оподаткування та ставка податку знаходяться в межах міжнародної практики, проте оподаткування нерозподіленого прибутку знижує доступний для фінансування інвестицій капітал підприємств. Саме тому питання ППП в Україні наразі інтенсивно обговорюється. Найважливішим елементом дискусії є питання, чи повинна Україна докорінно змінити свій ППП на користь податку на виведений капітал (ПВК) за прикладом Естонії у 2000 році. Відповідно до так званої «естонської моделі» податком на виведений капітал оподатковують дивіденди або розподілений прибуток, а не фінансові прибутки компаній. Концепція такого податку користується певною популярністю. Грузія запровадила ПВК на початку 2017 року, Молдова провела реформу за прикладом «естонської моделі» у 2008 році (але згодом скасувала її). Ключовою відмінністю між звичайним ППП, який використовує Україна та більшість інших країн, та ПВК є те, що з впровадженням ПВК об'єкт оподаткування змінюється з фінансового прибутку на реальні грошові транзакції компаній.

Систему ППП доцільно розглядати через елементи її впливу:

- економічний вплив: який вплив має податкова система на розвиток країни, наприклад, заохочуючи компанії до збільшення інвестицій;
- фіскальний вплив: наскільки ефективною є податкова система як джерело доходів бюджету;
- адміністративний вплив: адміністративне навантаження на підприємства.

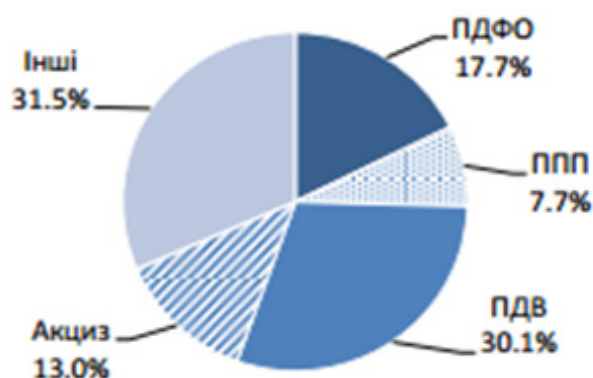
Економічний вплив. ППП є фактично податком на капітал. Такий податок впливатиме на рішення інвестувати заощаджені кошти в компанії або споживати їх. Якщо ефективна ставка податку на капітал, вкладений у бізнес, є дуже високою, це негативно впливає на інвестиції в країну. В Україні поточна ефективна ставка податку на доходи від капіталу, інвестованого в підприємство, складає 23,3%. Ця ставка податку майже дорівнює ставці податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у розмірі 18% та військового збору в розмірі 1,5%. Проте притаманною для ППП рисою є те, що фінансування коштом власного капіталу є менш привабливим з точки зору оподаткування, ніж кредитне фінансування. Сплату відсотків за кредитами може бути віднесено до видатків, тоді як таке правило не застосовують до фінансування коштом нерозподіленого прибутку. Окрім того, оподаткування підприємств слід розглядати в контексті міжнародної податкової конкуренції. Надмірна ставка податку змусить компанії перенести діяльність в інші країни. Дані на рис. 1 свідчать, що ставка ППП в Україні 18% не є надмірною в міжнародній перспективі.

Рис. 1. Порівняння міжнародних середніх ставок податку на прибуток підприємств

Джерело: [6]

Фіскальний вплив. ППП є найменшим джерелом податкових надходжень до бюджету України, що свідчить про наявність суттєвих проблем із ППП. У 2016 році доходи від ППП склали 60,2 млрд. грн., або 7,7% загального обсягу доходів зведеного бюджету і 2,6% ВВП (рис. 2).

Рис. 2. Частка доходів зведеного бюджету за джерелами, 2016 р.

Джерело: [5]

Адміністративний вплив. Адміністративне навантаження на підприємства, пов'язане з ППП, є високим внаслідок кількох факторів: складність та широкий простір для прийняття рішень при розрахунку фінансових прибутків, що створює проблеми у відносинах між компаніями та податковими органами; трансфертні ціни, принцип справедливої вартості при визначенні вартості активів та резерви щодо знецінення активів можуть мати великий вплив на прибуток компаній, що підлягає оподаткуванню.

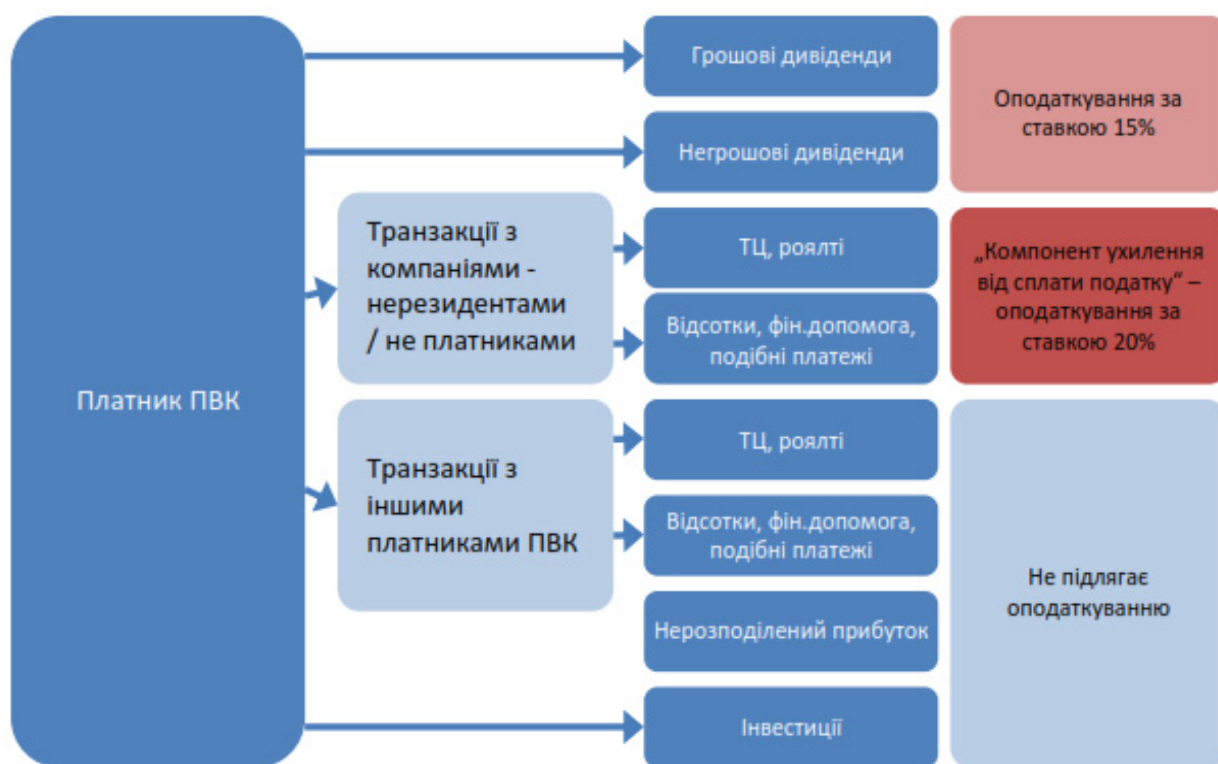
Отже, можна виділити дві основні причини для запропонованих фундаментальних змін оподаткування прибутку підприємств:

- Зростання інвестицій. У ПВК прибутки оподатковуються лише тоді, коли вони фактично надходять до фізичних осіб або коли капітал залишає податкову систему (наприклад, до пов'язаних компаній в інших країнах).
- Зменшення адміністративного навантаження як для підприємств, так і для державних податкових органів, оскільки база оподаткування змінюється з фінансових прибутків на операції.

Основна різниця між запропонованим ПВК та чинним ППП – це зміна податкової бази скоригованого фінансового прибутку до окремих операцій. ПВК залишається податком на прибуток, але поняття прибутку змінюється з визначення прибутку згідно з фінансовою звітністю на визначення фактичних фінансових потоків. Лише прибутки, розподілені підприємством, повинні оподатковуватись, оскільки мета будь-якого підприємства – виплата дивідендів акціонерам. Отже, податкова база змінюється з бухгалтерського розрахунку до фактичних, вимірюваних потоків грошей. Окрім розширення податкової бази, для унеможливлення ухилень від сплати податку через замасковані дивіденди необхідно врахування таких моментів:

- по-перше, існування складних структур власності, де дивіденди рухаються через кількох юридичних осіб (і лише потім до фізичних осіб);
- по-друге, міжнародні відносини власності, де підприємства пов'язані з іншими підприємствами в інших країнах.

Важливо, що операції між платниками ПВК не оподатковуються. Платниками ПВК будуть юридичні особи та постійні представництва нерезидентів (рис. 3).

Рис. 3. Оподаткування прибутку згідно із запропонованим податком на виведений капітал

Джерело: [1]

Проект передбачає ставку оподаткування на виплату дивідендів («операції з виведення капіталу») в грошовій та негрошовій формі власникам компанії за ставкою 15%. Ставка 20% застосовуватиметься до «прирівняних платежів», таких як відсотки, виплачені пов'язаним особам понад певну межу, або фінансова допомога, та на суми перевищень за операціями, такими як трансфертне ціноутворення та роялті. Дивіденди надалі не оподатковуються, оскільки податок на доходи нерезидентів та військовий збір будуть скасовані відповідно до законопроекту.

Ставка 20% на «складову з виведення капіталу» – операції, що звичайно використовуються для виведення прибутків: кредити пов'язаним особам, трансфертні ціни та роялті; це ключова частина стратегії боротьби з ухиленням від ПВК. Визначення складової з виведення капіталу, тобто надбавок до справедливих відсоткових ставок, трансфертних цін та ставок роялті, що використовуються для виведення прибутків.

Податкове адміністрування. Основний принцип – компанії повинні звітувати лише про оподатковувані операції. Звіти про дивіденди/операції з виведення капіталу та прирівняні платежі потрібно подавати щомісяця, якщо такі операції відбувались у даному місяці. Звіт про «контрольовані операції», до яких застосовуються правила трансфертного ціноутворення, подається щороку. Платник самостійно розраховує суму податку до сплати. Податкові зобов'язання за виведений капітал та надання фінансової допомоги зменшуються на: сплачений податок на нерухомість (один платіж, що був сплачений протягом двох останніх податкових років) та на податок, сплачений на видану фінансову допомогу (що оподатковується як «прирівняний платіж»), якщо вона була повністю або частково повернена платнику податків. Податкові органи зберігають доступ до ряду даних, включно з квартальними та річними фінансовими звітами компаній, та мають право проводити перевірки підприємств на основі звітності платників податків та подальших документів щодо рішень стосовно розподілу прибутків, розрахунку платежів та операцій, прирівняних до виведення капіталу.

На підставі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- Концепція, яка лежить в основі ПВК, – оподаткування лише грошових потоків, а не результату бухгалтерського обліку, є простою, раціональною та прозорою для всіх інституцій. Подібний підхід до оподаткування також застосовують при сплаті непрямих податків; його зазвичай розглядають як порівняно надійне джерело доходів бюджету, яке менш вразливе до ухилення від сплати податків та різноманітних маніпуляцій.
- Грошові резерви компаній зростуть, що створить можливість для збільшення фінансування інвестицій (доступ до кредитів поліпшиться, оскільки компаніям вже не буде потрібно імітувати збитки у фінансовій звітності для зниження податкового навантаження).

Список використаних джерел

1. Девід Заха, Томас Оттен, Олександра Бетлій, Рікардо Джуччі. Німецька консультативна група. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Серія аналітичних досліджень [PS/01/2017]. Податок на прибуток підприємств чи податок на виведений капітал: аналіз та рекомендації. Берлін/Київ, березень 2017 року.
2. ОлександрШемяткін. Exit Capital Tax: Real Reform for Ukraine. – Kyiv Post 21/29, 2016.
3. Ukraine: Technical Assistance Report – Reforming the State Fiscal Service. – IMF, 2016.
4. Податок на виведений капітал. Бачення МінФіна. [Електронний ресурс]. URL:<https://www.buh24.com.ua/podatok-na-vivedeniy-kapital-bachennya-minfina/>
5. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. URL:<https://www.minfin.gov.ua/>
6. KPMG. [Електронний ресурс]. URL:<https://home.kpmg.com/ua/ru/home.html>
7. Податок на прибуток навряд замінять податком на виведений капітал цьогогоріч // Українська правда. [Електронний ресурс]. URL:<http://www.pravda.com.ua/news/2017/09/12/7154862/>

*Зенюк Людмила Александровна,
старший преподаватель кафедры
инновационной экономики и менеджмента;
Иванова Юлия Вадимовна,
старший преподаватель кафедры
инновационной экономики и менеджмента;
Учреждение образования Федерации профсоюзов Беларуси
«Международный университет «МИТСО»*

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ: ОСОБЕННОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В обеспечении динамически устойчивого развития экономики Республики Беларусь первостепенная роль принадлежит инновационной деятельности, способной обеспечить непрерывное обновление технической и технологической базы производства, освоение и выпуск новой конкурентоспособной продукции, эффективное проникновение на мировые рынки товаров и услуг. Формирование инновационной экономики является приоритетным направлением развития для Беларуси. Инновации становятся фактором, способным существенно влиять на формирование национальной конкурентоспособности. Дальнейшее продвижение по пути рыночных преобразований предполагает усиление инновационной деятельности предприятий и отраслей [1].

Инновационная деятельность – комплекс научных, технологических, организационных, финансовых и коммерческих мероприятий, направленных на коммерциализацию накопленных знаний, технологий и оборудования. Результатом инновационной деятельности являются новые или дополнительные товары / услуги или товары / услуги с новыми качествами. Инновационная деятельность в большей степени, чем другие виды деятельности, сопряжена с риском, так как гарантия благополучного результата практически отсутствует. Риск в инновационной деятельности можно определить как вероятность потерь, возникающих при вложении организацией средств в производство новых товаров и услуг, в разработку новой техники и технологий, которые, возможно, не найдут ожидаемого спроса на рынке, а также при вложении средств в разработку управленческих инноваций, которые не принесут ожидаемого эффекта [2]. В крупных организациях этот риск, однако, значительно меньше, так как перекрывается масштабами обычной хозяйственной деятельности (отлаженной и чаще всего диверсифицированной). В отличие от крупных, малые организации более подвержены риску. Такое положение обусловлено, помимо особенностей самой инновационной деятельности, высокой зависимостью малых организаций от изменений внешней среды.

Инновационное развитие национальной экономики как государственный приоритет определено Законом Республики Беларусь «О государственной инновационной политике и инновационной деятельности в Республике Беларусь», Законом Республики Беларусь «Об основах государственной научно-технической политики», Национальной стратегией устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2020 года. В стране принят ряд разнообразных концепций и программ, а также нормативных документов, в которых определены общие принципы и приоритеты реализации научно-технической и инновационной политики, сформулированы основные задачи в правовом аспекте для инновационного развития. Стратегия инновационного развития республики заключается в комбинировании внедрения прорывных технологий с индустриально-инновационным развитием традиционных секторов экономики. При этом в одних секторах предстоит реализовывать стратегии лидерства на основе собственных разработок и инноваций, а в других – «догоняющее» развитие при активном заимствовании передовых зарубежных технологий и институтов. Поддержку инновационной деятельности осуществляют Центры поддержки предпринимательства, госпрограммы, маркетинговые и издательские центры.

Приоритеты инновационной политики определены в Государственной программе инновационного развития Республики Беларусь на 2016–2020 г. Целью программы является обеспечение качественного роста и конкурентоспособности национальной экономики с концентрацией ресурсов на формировании ее высокотехнологичных секторов, базирующихся на производствах V и VI технологических укладов. Государственная программа определяет направления развития Республики Беларусь в области эффективных инвестиций и ускорения развития инновационных секторов экономики. В

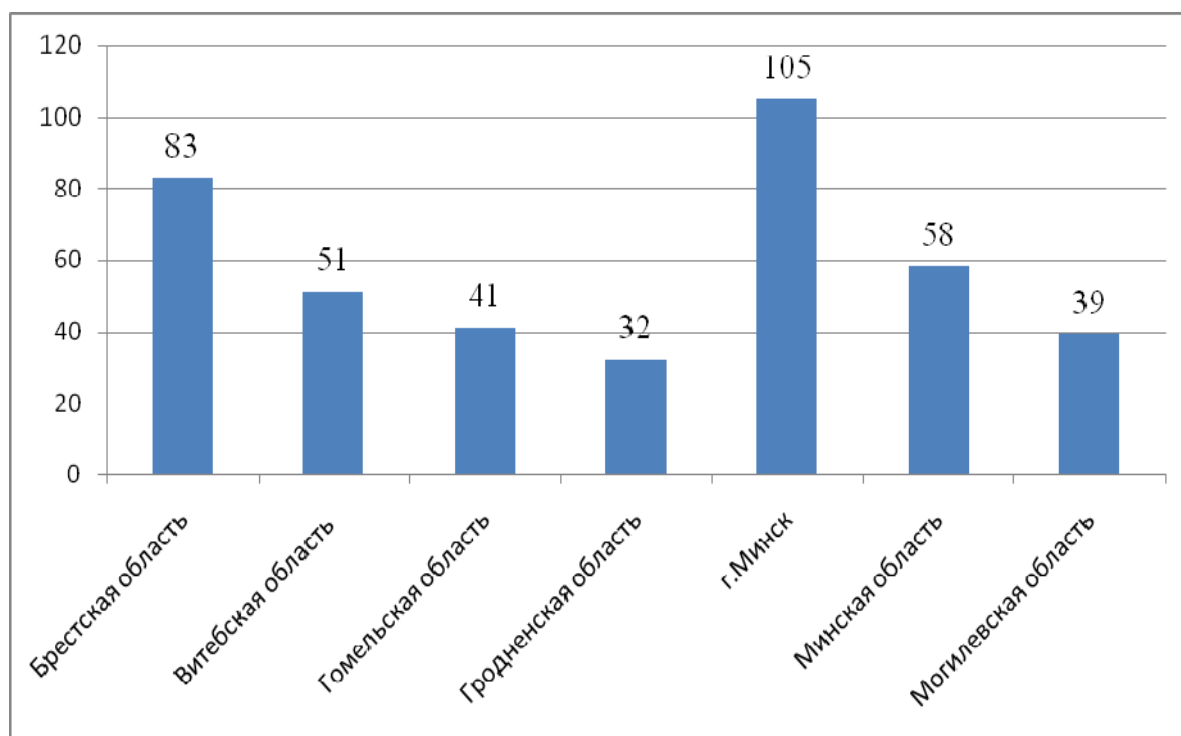
рамках программы определены такие приоритетные направления деятельности: энергетика, в том числе атомная, и энергоэффективность; агропромышленные технологии и производство; промышленные и строительные технологии и производство; медицина, фармацевтика, медицинская техника; химические технологии, нефтехимия; био- и nanoиндустрия; информационно-коммуникационные и авиакосмические технологии; рациональное природопользование и глубокая переработка природных ресурсов; национальная безопасность и обороноспособность, защита от чрезвычайных ситуаций [3].

Согласно данным Национального статистического комитета Республики Беларусь, в целом по республике число организаций, осуществлявших расходы на технологические, организационные, маркетинговые инновации, составило 409. Информация в разрезе областей представлена на рисунке 1.

Объем отгруженной инновационной продукции (товаров, работ) и оказанных услуг инновационного характера в целом по республике составил 10 544 526 тыс. руб. По регионам: Брестская область – 164 636 тыс. руб., Витебская – 3 135 488 тыс. руб., Гомельская – 3 416 154 тыс. руб., Гродненская – 339 174 тыс. руб., г. Минск – 1 617 034 тыс. руб., Минская – 1 454 821 тыс. руб., Могилевская – 417 219 тыс. руб. [4, с. 47].

Основными проблемами в научно-технической сфере являются:

- недостаточно высокий уровень организации труда в части повышения стимулирования инноваций;
- недостаточная адаптация к новым тенденциям на мировом рынке;
- низкий уровень инвестирования в инновационные проекты;

Рис. 1. Количество организаций, ведущих инновационную деятельность в Республике Беларусь, по регионам страны, ед.

- висока ціна нововведень;
- фізичний і моральний знос виробничої бази;
- старіння наукових кадрів, зменшення притоку молодих учених;
- недостатня реалізація технологічних пріоритетів в межах державного фінансування.

Рішення даних проблем буде сприяти подальшому формуванню стійкої економіки держави.

Список використаних джерел

1. Нехорошева Л. Інноваційне розвиток в умовах «нової економіки»/ Л. Нехорошева // Наука і інновації: науково-практичний журнал. – 2008. – № 4 (62). – С. 42–47.
2. Вертакова Ю. В. Управління інноваціями : теорія і практика : навч. посібник / Ю. В. Вертакова, Е. С. Симоненко. – М. : ЕКСМО, 2008.
3. О Государственной программе инновационного развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы : Указ Президента Республики Беларусь от 31.01.2017 г. № 31 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=P31700031> (дата обращения: 01.09.2017 г.)
4. О научной и инновационной деятельности в Республике Беларусь в 2016 году / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск, 2017. – 115 с.

***Іванков Артем Олегович,**
магістрант,*

спеціальність «Міжнародний менеджмент».

Науковий керівник:

Іващенко Оксана Андріївна,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

Нині поступове зростання довіри до електронної торгівлі спостерігається у всьому світі. Майбутнє електронної торгівлі носить глобальний характер. Якщо сповільнюється розвиток ринку в одній із країн, він може гальмувати розвиток ринку в цілому на континенті і навіть у світі.

Електронні покупки набирають все більшої популярності завдяки притаманним їм швидкості та простоті здійснення для споживачів.

Основними причинами підвищеного інтересу споживачів до он-лайн покупок є:

- свобода вибору, підкріплювана величезним асортиментом товарів;

- зручність вибору, придбання можна зробити в будь-який час і в будь-якому місці;

- оцінка вибору, яка можлива завдяки швидкому порівнянню продуктів на декількох сайтах одночасно;

- істотна економія часу і коштів.

За висновками експертів конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) електронна торгівля продовжує зростати як за обсягами, так і за географічним охопленням, тобто збільшується та буде збільшуватись кількість країн – учасників електронних відносин. Створюються нові, більш високі стандарти електронної комерції. Електронна торгівля посилює конкурентну боротьбу на ринках. За рахунок низьких вхідних бар'єрів постійно з'являються та будуть з'являтися нові гравці он-лайн сфери.

Мережа Інтернет все більше проникає у різні регіони світу, що приводить до появи нових ринків електронної торгівлі. Згідно з даними міжнародної організації International Telecommunication Union (ITU), у 2015 році близько 43% населення (3,2 млрд осіб) на планеті мали доступ до мережі Інтернет [1]. Водночас ця цифра становить менше половини всього населення світу, а отже, є значна перспектива зростання кількості користувачів Інтернету у майбутньому, Мережі Інтернет є куди розширюватися, а отже, обсяги світової електронної комерції також будуть зростати.

Зростає вплив соціальних мереж на світовий електронний бізнес, електронна торгівля у соціальних мережах стає досить популярною, майже щоденно в Instagram та Facebook створюються нові сторінки гравців сфери он-лайн бізнесу. Соціальні мережі залучаються до електронної торгівлі, нарощують обсяги продажів. Однак наразі цей вид продажів використовується переважно маленькими компаніями чи приватними підприємцями. Великі компанії будують свої вузькоспеціалізовані ресурси і самі створюють середовище для своїх прихильників. Найбільш популярні соціальні мережі – Facebook, Twitter, Instagram та Pinterest.

Кордони між торгівлею в мережі Інтернет і в реальному світі поступово стираються. Це означає зростання присутності у електронній мережі великих гравців офлайнової торгівлі. Наприклад в США найбільша мережа супермаркетів Wal-Mart запустила однойменний Інтернет магазин, і активно розвиває продажі через всевітню павутину. Деякі американські фермери впроваджують свої продуктові Інтернет магазини, на сторінках яких можна скласти замовлення зі свіжих і екологічно чистих продуктів, та замовити доставку, або вивезти самостійно.

На думку експертів асоціації Ecommerce Europe, основні фактори, що впливають на майбутнє електронної комерції, є такими [2]:

– постійно зростаюча частка смартфонів і планшетів як інструментів, через які здійснюють купівлю-продаж;

– поширення як стаціонарного так і мобільного Інтернету, здешевлення вартості підключення до мережі для користувачів;

– охоплення електронною торгівлею не тільки великих міст, але й маленьких міст і навіть села;

- зростання обсягів електронної комерції принаймні удвічі вищими тентами швидше, ніж загальні роздрібні продажі;
- упровадження нових технологій в електронній комерції та розвиток вже існуючих;
- такі пристрої, як смартфони та планшети і технології як 3G, 4G, Wi-Fi збільшення кількості он-лайн клієнтів для фірм з допомогою;
- поліпшення якості доставки товарів, розширення асортименту товарів і послуг он-лайн бізнесу.

Щоб дати відповідь на запитання, на що варто очікувати у сфері електронної комерції в майбутньому, необхідно насамперед визначити, від чого залежить її розвиток. Першим головним фактором розвитку електронної комерції є рівень інформатизації країни, тобто рівень проникнення мережі Інтернет. Другим чинником є відношення уряду держави до розвитку систем електронної комерції. Активне заохочення з боку вищого керівництва країн швидкого впровадження інформаційних технологій сприяє швидкому розвитку електронного бізнесу. Третім достатньо серйозним фактором є забезпечення безпеки систем електронних платежів.

Отже, рівень розвитку мережі Інтернет – це головний фактор активізації електронної комерції. Від показників проникнення мережі Інтернет залежить рівень поширення електронної торгівлі. Частка електронної комерції у світовій економіці найближчим часом зростатиме, як і її позитивний вплив на економіку країн світу та рівень життя суспільства. З моменту появи мережі Інтернет ми спостерігаємо неухильне збільшення її активної аудиторії. Згідно з висновками аналітиків, значні темпи зростання Інтернет аудиторії дозволяють говорити про великі перспективи в галузі електронної комерції.

Зі зростанням ринку електронної торгівлі змінюватимуться і споживчі переваги. Люди все більше довіряють мережі Інтернет і тому частіше та інтенсивніше купують товари он-лайн. Крім того, електронна комерція стала суттєво впливати на традиційні продажі. У свідомості споживачів он-лайн та офлайн торгівля поступово змішуються, перестають конкурувати і стають взаємодоповнюючими елементами процесу покупок. Електронна торгівля, насамперед у соціальних мережах, має перспективне майбутнє.

Список використаних джерел

1. International Telecommunication Union. Facts & Figures. Theworldin 2015. [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2015.pdf>
2. GlobalE-commerceSummit.Officialsite[Electronic resource]. – Access mode : <http://e-commercesummit.com> –

Ивашинко Наталья Викторовна,

студентка 4 курса.

Научный руководитель:

Зенюк Людмила Александровна,

старший преподаватель кафедры инновационной экономики и менеджмента;

Учреждение образования Федерации профсоюзов Беларуси

«Международный университет «МИТСО»

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Республика Беларусь имеет мощный научно-технический потенциал, значительные достижения в различных отраслях науки и техники, заделы в фундаментальных исследованиях. Согласно статистическим данным, в стране на внутренние затраты на научные исследования и разработки по основному виду экономической деятельности организации было потрачено около 475 344 тысяч рублей [2]. В настоящее время в республике принят ряд законодательных и нормативных актов, касающихся малого инновационного предпринимательства. Предусмотрено существенное снижение налогов на прибыль и добавленную стоимость, таможенных пошлин для производств и предприятий, основанных на новых и высоких технологиях.

В Республике Беларусь активно функционируют организации, которые способствуют развитию инновационной деятельности на предприятиях, внедрению новых технологий и разработок. Среди них:

1. Инновационный центр – специализированный инкубатор малого предпринимательства, в котором его субъектам дается возможность разрабатывать и использовать новые технологии и другие новшества, которые позволили бы им в будущем развивать собственное производство.

2. Технопарки – субъекты инновационной инфраструктуры, способствующие развитию предпринимательства в научно-технической сфере путем создания благоприятных условий.

В данный момент в Республике Беларусь функционируют следующие технопарки:

- национальный инфопарк;
- парк высоких технологий;
- технологический парк «Метолит»;
- технологический парк «Могилев».

3. Центр трансфера технологий – организация, содействующая реализации инноваций, формированию потока новых технологий от научных центров республики в производство [3, с. 149].

Однако, несмотря на благополучную работу в стране по развитию и совершенствованию функционирования организаций, следует отметить, что инновационная деятельность в республике находится на стадии становления. Основными причинами такого состояния являются:

1. Экономическая ситуация в республике.

2. Отсутствие у большинства руководителей и научных работников знаний в области менеджмента, маркетинга.

3. Недостаточность собственных средств у организаций.

4. Недостаточная развитость финансово-кредитной системы.

Кроме того, существуют негативные тенденции в научной и научно-технической сфере, среди которых:

— уменьшение объемов научно-исследовательских работ и численности исследователей;

— отток из научной среды специалистов среднего возраста;

— устаревание материально-технической базы.

Из всего перечисленного большое внимание следует обратить именно на отсутствие квалифицированных сотрудников.

К типичным проблемам, встающим перед субъектами инновационной инфраструктуры в Республике Беларусь, можно отнести:

▪ несовершенство законодательных основ их деятельности;

▪ отсутствие эффективного механизма финансового обеспечения их деятельности, особенно на начальном этапе;

▪ отсутствие отлаженной системы взаимодействия между действующими субъектами инновационной инфраструктуры;

▪ недостаточная обеспеченность кадровыми ресурсами, особенно в регионах страны;

▪ недостаточная инновационная активность научных организаций;

▪ низкая инновационная восприимчивость промышленных предприятий.

Для стимулирования процесса инновационного развития национальной экономики предложены такие пути совершенствования механизма инновационного развития:

1. Привлекать инвестиции в научно-техническую сферу, а для этого предоставить благоприятные условия инвесторам: уменьшить налоговую нагрузку, обеспечить стабильность законодательства.

2. По всем поднятым вопросам инновационной политики вести серьезные экономические разработки и дискуссии. Государство располагает достаточным количеством квалифицированных, серьезных исследователей, которые при грамотном руководстве могли бы успешно решать вопросы и проблемы инновационной деятельности.

3. Обеспечить привлекательность условий для частных компаний по проведению научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (далее НИОКР) и инновационной деятельности, что предполагает снижение налоговой нагрузки и налоговые льготы (уменьшение суммы налога путем предоставления налоговых вычетов).

4. Сформировать систему специализированных внебюджетных фондов, предоставляющих кредиты, которые погашаются при достижении коммерческих результатов либо компенсируются из централизованных фондов в случае негативного результата, а также безвозвратные субсидии предприятиям для целевого использования – финансирования НИОКР и инновационной деятельности.

5. Совершенствовать систему защиты прав на объекты интеллектуальной собственности, т. е. создать патентные суды.
6. Сформировать механизм венчурного финансирования в государстве.
7. Осуществлять государственную поддержку венчурных фирм.
8. Создать банки, которые специализировались бы на кредитной поддержке новаторской деятельности.
9. Предоставлять финансовую помощь – гранты и субсидии на выполнение НИОКР, коммерциализацию, покрытие части управленческих расходов.

Список использованных источников

1. Комплексный прогноз научно-технического прогресса Республики Беларусь на 2016–2020 годы и на период до 2030 года [Электронный ресурс] / Государственный комитет по науке и технологиям. – Режим доступа : <http://www.gknt.gov.by/opencms/opencms/ru/common/analytics/magazine.html> (дата обращения: 18.09.2017 г.).
2. Национальный статистический комитет Республики Беларусь [Электронный ресурс]. / О научной и инновационной деятельности в Республике Беларусь, 2017. – Режим доступа: http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_bulletin/index_7368/ (дата обращения: 18.09.2017 г.).
3. Подгорный Г. В. Экономика и управление инновациями : учеб. пособие / Г. В. Подгорный, Е. И. Иванова. – Минск : Междунар. ун-т «МИТСО», 2012.– 172 с.

*Кобилинська Тетяна Василівна,
кандидат економічних наук,
заступник начальника управління
обробки даних економічної статистики
ГУС у Житомирській області,
докторант кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Оцінювання обсягів викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря від сільськогосподарської діяльності підприємств передбачає наявність інформаційної бази про сільськогосподарську діяльність підприємств, а саме обсяги виробництва валової продукції сільського господарства, виробництва продукції рослинництва, виробництва продукції тваринництва, наявності поголів'я всіх видів тварин, кількості внесених мінеральних та органічних добрив, наявності сільськогосподарської техніки, наявності земельних ресурсів,

обсяги викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення. Інформаційне забезпечення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції підприємств надають переписи, поточний облік, державні статистичні спостереження підприємств та державної служби земельних ресурсів України, вибіркові обстеження, розрахунки статистичних показників, які проводяться Державною службою статистики України, адміністративні дані інших міністерств та відомств, дослідження суспільної думки та інші соціологічні обстеження.

Базову інформацію щодо сільськогосподарської діяльності підприємств надають статистичні сільськогосподарські переписи – одночасні суцільні спостереження, яке проводяться один раз на десятиріччя та п'ятиріччя [1; 2]. Вони дають змогу визначити на дату перепису структуру сільського господарства, наявність і використання ресурсного потенціалу, процеси, що відбуваються в сільському господарстві країни в розрізі всіх територіальних одиниць, і, відповідно, сформулювати ефективну аграрну та продовольчу політику. Проведення сільськогосподарських переписів, які здійснюються у більш ніж 120 країнах світу, є однією із обов'язкових умов для адаптації національної статистики до європейських стандартів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 року № 944-р «Про проведення Першого всеукраїнського загального сільськогосподарського перепису» [2] було передбачено провести з 1 по 25 липня 2014 року Перший всеукраїнський загальний сільськогосподарський перепис. Проте через недостатність бюджетного фінансування цей вид статистичних робіт відкладено на невизначений час.

Проте необхідність проведення в Україні загального сільськогосподарського перепису обумовлена назрілою потребою отримання систематизованих і детальних статистичних даних про стан і структуру сільського господарства, наявність та використання його ресурсного потенціалу в розрізі всіх територіальних одиниць.

Статистичні дані щодо сільськогосподарської діяльності підприємств та обсягів викидів небезпечних речовин від їх сільськогосподарської діяльності отримують з трьох основних груп джерел:

1. Сільськогосподарські переписи, реєстри та статистичні спостереження сільськогосподарських підприємств:

- ✓ переписи посівних площ;
- ✓ переписи багаторічних насаджень;
- ✓ переписи худоби та птиці;
- ✓ ЄДРПОУ;
- ✓ реєстр АГРО;
- ✓ ДСС із питань виробництва валової продукції;
- ✓ ДСС із питань виробництва продукції рослинництва (№ 29 сг);
- ✓ ДСС із питань виробництва продукції тваринництва (№ 24 сг);
- ✓ ДСС із питань внесення мінеральних та органічних добрив (№ 9-б сг);
- ✓ ДСС щодо наявності сільськогосподарської техніки (№ 10-мех);
- ✓ ДСС щодо обсягів викидів небезпечних речовин в атмосферне

повітря (№ 2-ТП (повітря)).

2. Статистичні розрахунки виробництва обсягів сільськогосподарської продукції:

✓ розрахунки індексу обсягу виробництва сільськогосподарської продукції;

✓ розрахунки індексу обсягу виробництва продукції рослинництва;

✓ розрахунки індексу обсягу виробництва продукції тваринництва;

✓ розрахунки виробництва продукції рослинництва в малих сільськогосподарських підприємствах;

✓ розрахунки виробництва продукції тваринництва в малих сільськогосподарських підприємствах;

✓ розрахунки наявності поголів'я худоби та птиці в малих сільськогосподарських підприємствах.

3. Адміністративні джерела даних:

✓ дані щодо наявності земельних ресурсів у країні;

✓ дані щодо наявності земельних ресурсів у розрізі регіонів;

✓ інформація щодо проведення вапнування ґрунтів;

✓ дані щодо гіпсування ґрунтів;

✓ дані меліоративних служб;

✓ інформація екологічних служб щодо державного обліку сільськогосподарських підприємств, які мають обсяги викидів небезпечних речовин.

Необхідно зауважити, що сільськогосподарські переписи різного галузевого спрямування є основними джерелами, які дозволяють отримати найбільш повну та об'єктивну інформацію про сільськогосподарську діяльність підприємств. В різних країнах світу листи спостереження перепису містять різні питання, але всі вони повною мірою стосуються характеристики сільськогосподарської діяльності підприємств.

Найбільш гнучкими та оперативними для задоволення різних користувачів статистичної інформації є реєстри та ДСС, які в змозі охопити практично всі види діяльності сільськогосподарських підприємств (основний вид діяльності за КВЕД-2010 належить до кодів 01.1 – 01.6 секції А – незалежно від розміру наявної у власності та/або користуванні площі сільськогосподарських угідь; основний вид діяльності за КВЕД-2010 не належить до кодів 01.1 – 01.6 секції А – за умови наявності у володінні та/або користуванні не менше 1 гектарів сільськогосподарських угідь або не менше 0,5 гектарів посівних площ під овочами, баштанними культурами, ягідниками у відкритому ґрунті або не менше 0,1 гектарів площ закритого ґрунту).

Наразі в Україні відбувається реформування системи збирання статистичної інформації, яке здійснюється шляхом впровадження нових сучасних методів статистичного вимірювання, в тому числі на вибірковій основі замість суцільних спостережень.

Інформація зі статистики сільського господарства та екології широко використовується для оцінювання соціально-економічного стану країни та її окремих регіонів, публікується в тематичних, відомчих та міжнародних виданнях, а також надається користувачам на їх запити. Необхідно

констатувати, що система показників статистики сільського господарства та навколишнього середовища є оптимальною з точки зору задоволення потреб користувачів.

Слід сказати, що результатом проведення державного статистичного спостереження щодо охорони атмосферного повітря є первинна й узагальнена інформація, яка використовується для відстеження обсягів і динаміки викидів забруднюючих речовин і парникових газів у атмосферне повітря за найменуваннями забруднюючих речовин і парникових газів, виробничими й технологічними процесами, технологічним устаткуванням (установками), найменуваннями повітроохоронних заходів.

Історичний досвід розвинутих країн свідчить, що розвиток їх економіки багато в чому залежить від впровадження новітніх інформаційних технологій, від перероблення все більшої кількості інформації, в нашому випадку інформації про обсяги викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності підприємств країни та її регіональних філій. Успішна реалізація процесу впровадження інформаційних систем сприяла розширенню можливостей для ефективного розвитку економіки. Для інформаційного забезпечення визначення обсягів викидів небезпечних речовин від сільськогосподарської діяльності підприємств, визначення його основних ознак, тенденцій розвитку потрібна достовірна, надійна, повна, своєчасна, оперативна інформація, яку в змозі надати органи державної статистики, адміністративні джерела.

Список використаних джерел

1. Про сільськогосподарський перепис : Закон України від 23.09.2008 р. № 575–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

*Ковшун Дмитро Олегович,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Україна розвивається в умовах ринкових економічних відносин, змін форм і методів управління економікою, важливою складовою якого є бухгалтерський облік. Вже шостий рік відбувається освоєння та впровадження в практику нових нормативних документів із ведення бухгалтерського обліку на підприємствах. Як свідчать наукові публікації та практичний досвід, виникає багато проблем з адаптацією національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку до нових умов господарювання.

Відповідно до міжнародних принципів в Україні бухгалтерський облік поділено на фінансовий, який передбачає надання інформації зовнішнім користувачам, та управлінський – збирання та оброблення інформації з метою прийняття управлінських рішень. Проте практика доводить, що обидва види утворюють єдину систему, яка виконує функції обліку, контролю, аудиту, аналізу виробничих та постачальницько-збутових процесів.

У сучасних ринкових умовах для нормальної діяльності будь-якої ланки управління потрібно, щоб учасники могли оперативно та обґрунтовано приймати управлінські рішення, правильність яких ґрунтується на використанні своєчасної, якісної та достовірної інформації. Одним із основних джерел такого інформаційного забезпечення є дані бухгалтерського обліку, які узагальнюються у звітності. Вона повинна об'єктивно відображати процеси, які відбуваються на підприємстві, а також задовольняти вимоги користувачів щодо обсягу інформації.

Саме тому важливе значення має удосконалення методики складання фінансової звітності підприємства, оскільки єдиний порядок підготовки та подання фінансової звітності сприятиме уніфікації вихідної інформації, єдиному розумінню звітних показників зовнішніми користувачами.

Однак їх вирішення досі не має однозначного підходу. Особливо це стосується підприємств із розгалуженою виробничою структурою, показники фінансової звітності яких дають лише узагальнену оцінку фінансовому стану підприємства і не гарантують якість та прозорість звітної інформації.

Публічне акціонерне товариство «Укрзалізниця» є складною багатогалузевою компанією, організаційна структура якої включає апарат управління, регіональні філії (залізниці), філії та виробничі підрозділи, що їм підпорядковуються. Методика складання як зведеної фінансової звітності ПАТ «Укрзалізниця», так і фінансової звітності філіями ПАТ «Укрзалізниця» має досить складний порядок.

Відповідно до Закону України «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування», Постанови Кабінету Міністрів України від 25.06.2014 р. № 200 «Про утворення публічного акціонерного товариства «Українська залізниця» на базі Державної адміністрації залізничного транспорту України, підприємств та установ залізничного транспорту в ході реорганізації шляхом злиття створено одну юридичну особу – ПАТ «Укрзалізниця». При цьому правові, економічні, бухгалтерські та податкові аспекти діяльності Товариства зумовлюють необхідність централізації розрахункових функцій на рівні апарату управління ПАТ «Укрзалізниця», що суттєво збільшило обсяг усіх облікових операцій.

На виконання Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» ПАТ «Укрзалізниця» складає:

- Загальну фінансову звітність, до якої включаються показники узагальненої фінансової звітності регіональних філій-залізниць і філій. Відповідальні за складання фінансової звітності:

- на рівні виробничих підрозділів регіональних філій, філій Товариства: бухгалтерії виробничих підрозділів, які забезпечують складання фінансової та

податкової звітності за господарськими операціями, що здійснюються виробничими підрозділами;

– на рівні філій Товариства: бухгалтерії філій Товариства (які складають фінансову та податкову звітність за операціями, які здійснюються філією, та узагальнену звітність для філії, до якої включають показники фінансової звітності виробничих підрозділів філії);

– на рівні регіональних філій: фінансово-економічними службами (НФ), які складають фінансову та податкову звітність за операціями, які здійснюються регіональною філією, та узагальнену звітність для регіональної філії.

– Консолідовану фінансову звітність, до якої включається фінансова звітність господарських товариств, 100% акцій яких внесено до статутного капіталу Товариства.

– Здійснює трансформацію загальної та консолідованої фінансової звітності Товариства, складеної за НП(С)БО та П(С)БО, у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності. Принципи, методи і процедури, які застосовуються Товариством при проведенні трансформації фінансової звітності Товариства у відповідності до МСФЗ, встановлені обліковою політикою.

Річна фінансова звітність та консолідована фінансова звітність Товариства, разом із аудиторським висновком, згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підлягає оприлюдненню шляхом розміщення на веб-сторінці ПАТ «Укрзалізниця» з опублікуванням у періодичних виданнях.

Принципи, методи і процедури, які застосовуються Товариством при проведенні трансформації фінансової звітності Товариства у відповідність до МСФЗ, встановлені обліковою політикою ПАТ «Укрзалізниця», та відповідно до частини II «Методи, принципи та процедури, що застосовуються при складанні фінансової звітності за МСФЗ», починаючи з 2017 року Товариство складає фінансову звітність за МСФЗ.

Отже, виникає необхідність подальшого поглиблення досліджень, спрямованих на удосконалення методики складання й використання фінансової звітності відповідно до вимог внутрішніх та зовнішніх користувачів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами і доповненнями).

2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 № 3332-VI.

3. Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників фінансової звітності, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 11.04.2013 № 476.

4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 (зі змінами і доповненнями).

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність», затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 628.

7. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій ПАТ «Укрзалізниця», затверджений наказом ПАТ «Укрзалізниця» від 30.12.2015 № 103 (зі змінами).

8. Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 «Консолідована фінансова звітність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 27 «Консолідована та окрема фінансова звітність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

10. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність»: наказ Міністерства фінансів України від 30.07.1999 № 176.

*Коган Наталія Юріївна,
викладач кафедри маркетингу,
менеджменту та управління
бізнесом;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ІПОТЕЧНЕ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Сучасний іпотечний ринок України характеризується великим попитом і достатньою пропозицією іпотечних продуктів від банківських установ. Проте іпотека землі – складний інструмент економіко-правничих відносин, який потребує зваженого корегування в Україні з урахуванням принципів і норм міжнародного права. Вітчизняному іпотечному ринку не вистачає розвинутих ринків землі, нерухомості і будівництва, що уможливило б урівноважити попит на нерухомість та розширити масштаби іпотечного кредитування з урахуванням вимог часу. Іпотечне кредитування – один з найбільш перевірених в світовій практиці та надійних способів залучення приватних інвестицій на ринку нерухомості. Саме іпотека дозволяє найбільш вигідно поєднувати інтереси позичальників, іпотечних банків та іпотечних установ в ефективній і прибутковій співпраці, сільського господарства – у можливості залучення значних інвестицій і, звичайно ж, держави, зацікавленої в загальному економічному зростанні.

Важливість впровадження земельної іпотеки у сільському господарстві визначається також тим, що вона дасть можливість започаткувати ринок землі. Якщо заставадавець своєчасно не виконуватиме свої фінансові зобов'язання, то заставадержатель зможе задовольнити їх через продаж землі. Тобто іпотека неминуче приведе до купівлі-продажу земельних ділянок.

З іншого боку, ринок землі є необхідною умовою для розвитку іпотеки. За оцінкою міжнародних фінансових організацій, вартість земель сільськогосподарського призначення в нашій країні оцінюється в 40 млрд. доларів США. Якщо б до системи іпотечного кредитування залучити 10% угідь за обсягу позики в 75% від вартості об'єкта застави, це означало б збільшення потенціалу фінансування аграрного сектору на 3 млрд. доларів США.

Іпотечне кредитування під заставу земельних ділянок може створити нові можливості для фінансово сильних сільськогосподарських підприємств, які прагнутимуть до укрупнення виробництва, адже на сьогодні підприємства можуть розширюватися лише на умовах оренди. За рахунок іпотечного кредитування можна буде якісно поліпшити матеріально-технічну базу сільськогосподарського виробництва, задіяти нові технології, відновити культуру обробітку землі, а також широко використовувати практику кредитування, де об'єктом тіла кредиту й застави виступатиме земля. У країнах з розвинутою економікою іпотечний кредит є основною передумовою функціонування ринку середньо- і довгострокових позикових капіталів.

Іпотечна земельна позичка має такі особливості:

- вона має бути довгостроковою – від 5 до 30 років;
- застава земельна ділянка залишається у позичальника;
- відсоткова ставка за кредитом повинна бути відносно низькою;
- сума кредиту не повинна перевищувати 60% вартості нерухомості;
- застава землі у вигляді цінних паперів може продаватися на вторинному ринку, тобто відбуватиметься рефінансування іпотечних кредитів, що дасть змогу іпотечним банкам надавати нові кредити;
- зобов'язання щодо іпотеки зможуть переходити до будь-якого власника заставленої земельної ділянки;
- відкритий характер іпотеки передбачає її реєстрацію у відповідних органах;
- повинна існувати можливість повторної застави землі, якщо її вартість не буде вичерпана попередньою заставою .

З огляду на зазначені характеристики та особливості земельної іпотеки можна представити загальну схему надання іпотечного кредиту під заставу земельної ділянки сільськогосподарського призначення.

Розглядаючи становлення іпотечних земельних відносин у сільському господарстві, слід ураховувати той факт, що в Україні земля приватизується ділянками, середній розмір яких складає 4,5 га і близько 93% землі не є власністю засновників сільськогосподарських підприємств. Отже, близько 93% сільськогосподарських земель у найближчій перспективі навряд чи стане об'єктом іпотеки і тільки 7% землі потенційно може бути таким об'єктом. Однак і до цих 7% потрібно ставитися з певними застереженнями, адже не всі

засновники підприємства можуть погодитися на заставу своєї землі, тобто на ризик її втрати. Тобто у короткостроковій перспективі важко говорити про розвиток ефективних іпотечних відносин з приводу сільськогосподарських земель в Україні. Тому основним чинником підвищення кредитоспроможності агропідприємств має бути зростання ефективності їх виробництва, а розвитку іпотечних земельних відносин – створення правових та економічних засад розвитку іпотеки в Україні як необхідної умови функціонування ринку землі сільськогосподарського призначення [2, с. 167].

Виходячи зі сказаного, здійснення іпотечного кредитування необхідно базувати на створенні сприятливих умов для функціонування основних учасників іпотечних відносин (позичальників та кредиторів) з приводу об'єкта іпотеки – земель сільськогосподарського призначення, що є можливим за участі державних органів влади та інфраструктури ринку землі. Позичальниками при передачі земельних ділянок в іпотеку будуть сільськогосподарські підприємства, які здійснюють господарську діяльність на земельних ділянках, а також фізичні особи – землевласники та землекористувачі. Кредиторами виступатимуть спеціалізовані іпотечні кредитні установи та іпотечні банки, основною функцією яких має бути рефінансування через емісію іпотечних цінних паперів. Іпотечні банки, як правило, можуть здійснювати і звичайні банківські операції, що дозволить їм збільшувати свої доходи. Також земельним іпотечним кредитуванням можуть займатися універсальні кредитні установи – за умови, що іпотечні операції будуть відокремлені від інших так званою “стіною захисту”.

В Україні існує законодавча база щодо здійснення іпотеки, яка більше має стосунок до нерухомого житла та земель несільськогосподарського призначення. Це породжує потребу вдосконалення існуючого законодавства щодо іпотеки, зокрема щодо функціонування іпотечних інститутів [1, с. 189].

У сфері іпотечного кредитування поряд з іпотечними банками та установами окремим учасником повинен виступати Державний земельний (іпотечний) банк, який має випускати іпотечні облігації, регулювати їх рух, контролювати рух сільськогосподарських земель та цільове використання коштів, проводити інформаційно-дорадчу та консультативну роботу. Кошти для обслуговування такого банку на початковому етапі можна залучити з резервного фонду Державного бюджету України [3, с. 13].

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що сільськогосподарські землі сьогодні не можуть бути предметом застави, оскільки земля не виступає товаром, і це негативно відбивається на функціонуванні агропідприємств. Тому за нинішніх умов важливим є впровадження зарубіжного досвіду іпотечного кредитування, а також розширення масштабів застосування вже відпрацьованих в Україні фінансово-кредитних механізмів житлового будівництва. Необхідно створити правову базу для обігу іпотечних цінних паперів як первинного іпотечного ринку, так і вторинного, на якому ці папери випускаються його операторами на базі пулів іпотек, а також для регламентації дій усіх учасників іпотечного ринку із визначенням їх обов'язків та відповідальності.

Також особливо важливою для становлення земельної іпотеки є практична можливість захистити право власності на земельні ділянки та забезпечення законних способів стягнення та відчуження землі, яка є об'єктом застави. Тому успішний розвиток земельного іпотечного кредитування у сільському господарстві України стане можливим лише за наявності повноцінного ринку земель у цій сфері за умови регулювальної ролі держави при здійсненні операцій на ньому.

Список використаних джерел

1. Будзяк В.М. Формування ринку земель сільськогосподарського призначення // Економіка АПК. – 2008. – №8. – С. 118 – 122.
2. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України // Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко, Я.В. Коваль, О.С. Новоторов, М.М. Паламарчук. – К.: РВПСУ НАНУ, 1999. – 716 с.
3. Малий І.Й. Про романтизацію приватної власності на землю// Економічна теорія. – 2008. – №3. – С.11 – 20.

Козлов Валерій Володимирович,

кандидат технічних наук,

доцент кафедри інформаційних технологій;

Томашевська Тетяна Володимирівна,

кандидат технічних наук,

доцент кафедри інформаційних технологій;

Пашковська Анна Юрївна,

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри інформаційних технологій;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

«ІНФОРМАТИКА» У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Інформатика у ХХІ столітті стає природною наукою, що займає положення між іншими природничими, технічними і громадськими науками. Її предмет складають інформаційні процеси, що протікають у природі, суспільстві та технічних системах. Її методи у своїй більшості засновані на взаємодії програмних і апаратних засобів обчислювальної техніки з іншими технічними системами, з людиною і суспільством. Її мета – наукове обґрунтування ефективних прийомів створення, розподілу і споживання усіх типів інформаційних ресурсів і методологічне забезпечення розробки нових інформаційних систем. Її центральна роль полягає в наданні свого апарату і понятійної бази іншим природничим, громадським і технічним дисциплінам.

Інформаційна сфера і рівень розвитку інформаційних технологій стають вирішальними показниками розвиненості держави [2, с.11].

У попередніх роботах автори робили спробу привернути увагу до таких актуальних наукових напрямів у галузі інформатики, як соціальна інформатика, інформаційний менеджмент [3, с. 371–374; 4, с. 60–63].

Предмет інформатики становлять такі поняття:

- апаратне забезпечення засобів обчислювальної техніки;
- програмне забезпечення засобів обчислювальної техніки;
- засоби взаємодії апаратного й програмного забезпечення;
- засоби взаємодії людини з апаратними й програмними засобами.

Інформатика як наука складається з декількох частин, і кожна може розглядатися як самостійна дисципліна.

Теоретична інформатика – частина інформатики, що включає ряд математичних розділів. Вона опирається на математичну логіку й включає такі розділи, як теорія алгоритмів і автоматів, теорія інформації й теорія кодування, теорія формальних мов і граматик, дослідження операцій та ін. Цей розділ використовує математичні методи для загального вивчення процесів обробки інформації.

Обчислювальна техніка – розділ, у якому розробляються загальні принципи побудови обчислювальних систем. Це не технічні деталі й електронні схеми, а принципові рішення на рівні так званої архітектури обчислювальних систем, що визначає склад, призначення, функціональні можливості та принципи взаємодії пристроїв.

Програмування – діяльність, пов'язана з розробкою систем програмного забезпечення.

Інформаційні системи – розділ інформатики, пов'язаний з рішенням питань аналізу потоків інформації у різних складних системах, їх оптимізації, структурування з огляду на принципи зберігання й пошуку інформації. Без теоретичного обґрунтування принципових рішень в океані інформації можна просто захлинутися. Відомим прикладом рішення проблеми на глобальному рівні може служити гіпертекстова пошукова система www.

Штучний інтелект – галузь інформатики, в якій вирішуються найскладніші проблеми, що перебувають на перетині із психологією, фізіологією, лінгвістикою й іншими науками. Основні напрями розробок, що належать до цієї галузі, – моделювання міркувань, комп'ютерна лінгвістика, машинний переклад, створення експертних систем, розпізнавання образів та ін.

Об'єктом додатків інформатики є ряд наук і сфер практичної діяльності, для яких вона стала безперервним джерелом найсучасніших технологій. Застосування методів і засобів інформатики можливо у всіх тих областях людської діяльності, в яких існує принципова можливість (і необхідність) реєстрації й обробки інформації [2, с. 16–17]. Наразі цей науковий напрям стрімко розвивається.

Одночасно відбуваються великі зміни у країні, а відповідно, і в житті людей. Ці процеси створюють проблеми, насамперед, у галузі освіти. Так, Міністерство освіти законом "Про вищу освіту" надало повноваження самим ВНЗ вирішувати завдання, які перед ними виникають. Але для рішення ряду завдань щодо покращання освітнього процесу ВНЗ не обійтися без підтримки

центральної органів. Це стосується централізованого придбання спеціального обладнання, програмного забезпечення і багато чого іншого.

Для таких дисциплін, як інформатика необхідно надати "зелену вулицю" не на словах, а на ділі. Давати більше годин на дисципліні, а на лабораторних (практичних) заняттях ділити в обов'язковому порядку групи на підгрупи, в яких повинно бути не більше 12 учнів. Про яку якість занять можна вести мову, коли на роботу з одним студентом у групі з 25 осіб викладач може виділити не більше чотирьох хвилин!

Необхідно подумати і про фінансову зацікавленість викладача. Потрібно відмовитися від зрівнялівки. У сучасного ІТ-фахівця зарплата на порядки вище, ніж у ІТ-викладача, який і навчає цих ІТ-фахівців. Іноді викладач змушений працювати на застарілому обладнанні з програмними продуктами, які далеко відстали від сучасних вимог.

Контингент студентів має дуже слабку початкову підготовку, не привчений до самостійної роботи. Мотивація до отримання повноцінних знань у більшості студентів дуже низька. Сучасні досягнення в галузі розвитку інформаційних і комунікаційних технологій сприяють формуванню абсолютно нових економічних, соціальних і культурних відносин в житті людей. Водночас результати досліджень на основі розробленої авторами методики [1, с. 36–37] показують, що тільки близько 10% студентів прагнуть отримати хорошу освіту.

Необхідно вказати на відсутність зв'язків між навчальними програмами дисципліни у школі, коледжі, ВНЗ. При підготовці фахівців у ВНЗ потрібно розставляти пріоритети і суворо їх дотримуватися.

Підбиваючи підсумки, підкреслимо, що завданнями інформатики є [5; 6; 7]:

- розробка й виробництво сучасних засобів обчислювальної техніки;
- проектування й впровадження прогресивних технологій обробки інформації;
- інформатизація суспільства й підвищення рівня його інформаційної культури.

Список використаних джерел

1. Козлов В.В., Томашевська Т.В. Аналіз стану електронної комерції в Україні // Статистика України. 2017. № 2. С. 34–39.
2. Інформатика : навч. посіб. / В. В. Козлов, А. І. Сбітнєв, А. Ю. Пашковська, Т. В. Томашевська ; Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К. : ДП "Інформ.-аналіт. агентство", 2016. – 727 с.
3. Козлов В. В., Томашевська Т. В., Пашковська А. Ю. "Інформаційний менеджмент" у системі економічної освіти // Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. – С. 371–374.
4. Козлов В. В., Томашевська Т. В., Пашковська А. Ю. "Соціальна інформатика" у системі економічної освіти // Статистика України. 2015. № 3. С. 60–63.

5. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>

6. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні : Указ Президента України від 31 липня 2000 р. № 928/2000 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/928/2000>

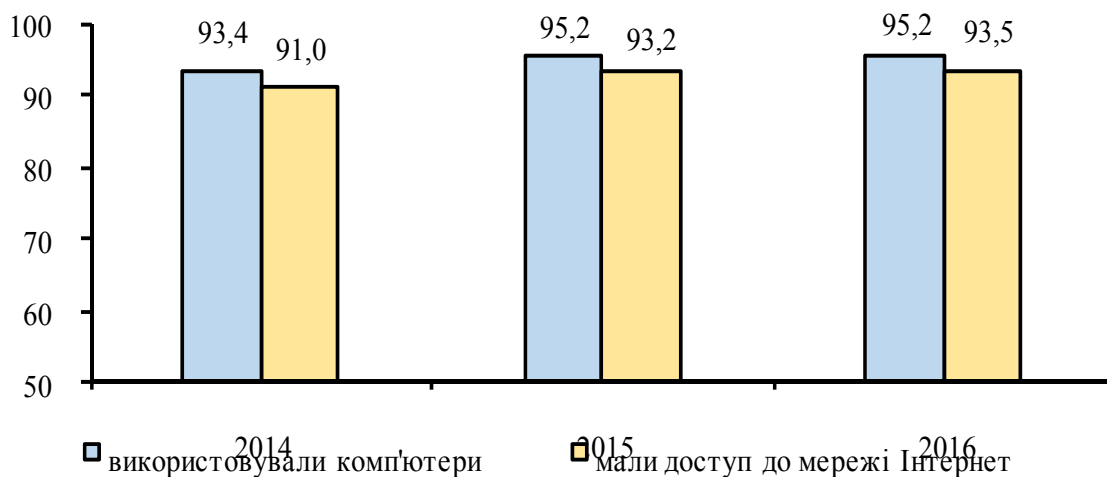
7. Про державну політику інформатизації України : Указ Президента України від 31 травня 1993 р. № 186/93 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/186/93/>

*Копішинська Катерина Олександрівна,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»*

РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В РОЗВИТКУ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Масштабне поширення Інтернету у ХХІ столітті надало можливості для формування та розвитку нових сфер господарювання, таких як електронний бізнес, електронна комерція, розвиток підтримуючої інфраструктури тощо, які значно прискорюють усі обмінні процеси між суб'єктами (обмін товарами та послугами, даними, інформацією та усіма іншими видами ресурсів). Країни, що активно використовують переваги цих процесів у економічному розвитку, переходять на новий тип економіки – цифрову економіку. Особливої значущості вона набуває для невеликих підприємств та приватних підприємців, адже за умов використання мережі Інтернет в усіх напрямках своєї діяльності вони можуть суттєво економити фінансові, трудові, матеріальні та інші ресурси, а також прискорювати усі бізнес-процеси.

Одне із поширених визначень цифрової економіки – економіка, основана на електронних товарах і послугах, вироблених за допомогою електронного бізнесу і торгівля якими ведеться за допомогою електронних засобів [1]. Тобто це економіка, основана на використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Частка вітчизняних підприємств, які використовують ІКТ у своїй діяльності, є достатньо високою (рис. 1).

Рис. 1. Частка вітчизняних підприємств, які використовували ІКТ у 2014–2016 рр., %

Джерело: [2]

Ураховуючи, що станом на 2016 рік в Україні 4,9% підприємств належать до категорії «середніх», а 95% підприємств є малими підприємствами [3], можна сказати, що за останні три роки малі та середні підприємства збільшили обсяги використання ІКТ у своїй діяльності.

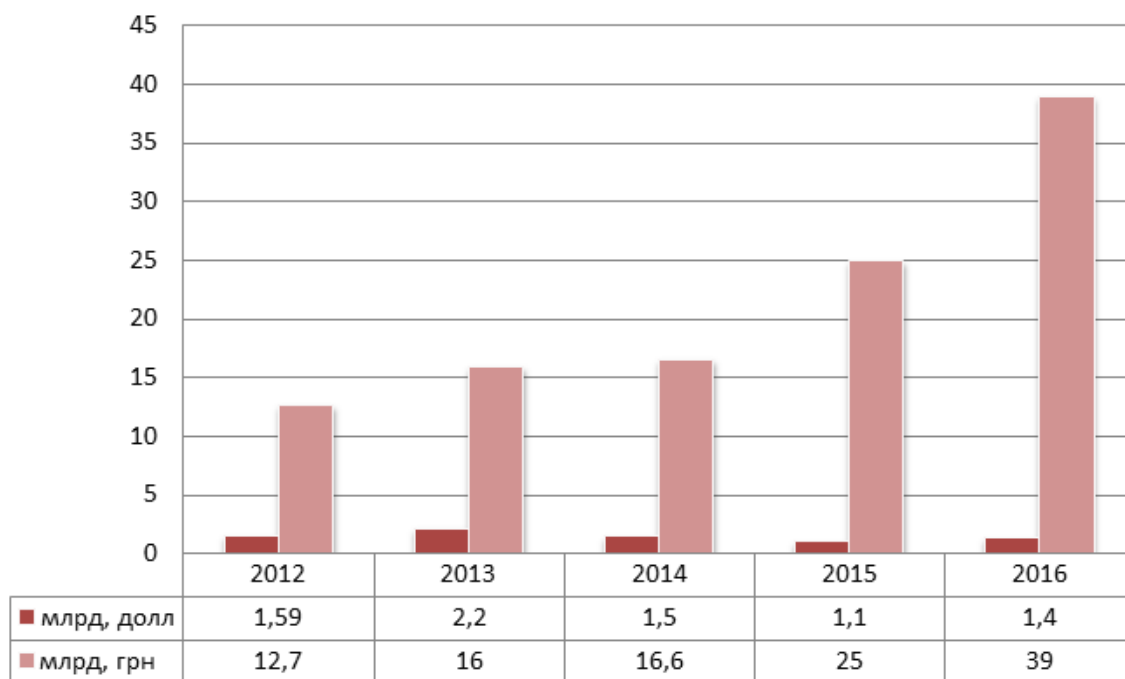
Завдяки розвитку цифрової економіки малий та середній бізнес (МСБ) отримав недоступну раніше можливість стати глобальним. І вплив МСБ на світову економіку стає все більш відчутним. Якщо першу хвилю глобалізації у ХІХ та на початку ХХ століття контролювали правителі великих держав, а другу хвилю – транснаціональні корпорації, то третя хвиля відбуватиметься завдяки малим компаніям [4].

Розвиток ІКТ та активне освоєння Інтернет на території України створили можливість для стрімкого розвитку індивідуального підприємництва та електронної комерції. За попередніми розрахунками, у 2016 році ринок електронної комерції в Україні сягнув 39 млрд. грн. Середній чек при купівлі в мережі збільшився на 7% – до 885 грн (рис. 2). Також варто відзначити постійно зростаючу роль соціальних мереж як для просування товарів та послуг, так і безпосередньо для їх реалізації. У своєму щорічному звіті за 2017 рік про стан маркетингу в соціальних мережах «Як маркетологи використовують соціальні медіа для розвитку своїх підприємств» Social Media Examiner наводить, зокрема, такі дані [6]:

- 92% маркетологів зазначили, що соціальні медіа важливі для їх бізнесу;
- більше половини маркетологів, які використовували соціальні мережі вже більше 2 років, зазначали, що вони допомагали їм покращувати продажі;
- найбільш використовуваними соціальними мережами є Facebook (94%), Twitter (68%), LinkedIn (56%) та Instagram (54%);
- 93% соціальних маркетологів регулярно використовують рекламу в Facebook і 64% планують збільшувати свої рекламні оголошення в Facebook;

- наразі 54% маркетологів використовують Instagram, але 63% планують збільшити свою діяльність у Instagram, і 71% маркетологів хочуть дізнатись більше про Instagram.

Отже, можна стверджувати, що соціальні мережі стають окремим каналом збуту та просування продукції, який є особливо актуальним для B2C сегменту ринку. Їх активне використання малими та середніми підприємствами обумовлене низькою вартістю, швидкістю та можливістю безпосереднього контакту зі споживачем, що сприяє підвищенню якості послуг та лояльності споживачів.

Рис. 2. Обсяг електронної комерції в Україні

Джерело: [5]

Таким чином, використання ІКТ надає низку переваг для розвитку бізнесу вітчизняним малим та середнім підприємствам. Проте варто зазначити, що існують і певні ризики від переходу до цифрової економіки. Так, кіберзлочинність набуває глобальних масштабів, тому малим та середнім підприємствам необхідно подбати про безпеку в мережі Інтернет – як про власну, так і про безпеку клієнтів та споживачів, і постійно вживати необхідних заходів для уникнення ситуацій зовнішнього втручання в їх діяльність.

Список використаних джерел

1. Information communication technology policy / Hopestone Kayiska Chavula, Abebe Chekol, UNECA, 2011.

2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах у 2016 році / Експрес-випуск Державної служби статистики України від 17.05.2017 № 209/0/05.1вн-17.

3. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Пивоваров Ю. Навіщо Україні цифрова економіка [Електронний ресурс] / Ю. Пивоваров. – Новое время. 28.04.2017. – Режим доступу: http://nv.ua/ukr/opinion/pivovarov_j/navishcho-ukrajini-tsifrova-ekonomika-1053336.html

5. Шварцман Д. Рынок e-commerce Украины продемонстрировал рост [Электронный ресурс] / Д. Шварцман. – Режим доступа: <http://internetua.com/rinok-e-kommerce-ukraini-prodemonstriroval-rost>

6. Stelzner M. A. How marketers are using social media to grow their businesses / Michael A. Stelzner // Social Media Marketing Industry Report. – Social Media Examiner, May 2017. – 50 p.

*Кушнір Євгеній Олегович,
викладач кафедри аудиту;*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

СПЕЦИФІКА ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

У сучасних умовах комп'ютеризації діяльності суб'єктів господарювання України особливе місце займають нематеріальні активи. Тому важливість інвентаризації, як методу контролю в цьому контексті важко переоцінити. Для початку необхідно визначити, що саме становить собою поняття «нематеріальний актив». Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» (далі – П(С)БО 8), «Нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований» [1]. У свою чергу, Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 38 «Нематеріальні активи» (далі – МСБО 38), визначає нематеріальний актив як немонетарний актив, який не має фізичної субстанції та може бути ідентифікований» [2].

Ці поняття по суті є тотожними, однак все ж таки мають деякі розбіжності, які можна трактувати по-різному. Обидва стандарти містять інформацію щодо важливості правильної ідентифікації нематеріального активу, для його подальшої класифікації. Так, МСБО 38 ширше характеризує процес ідентифікації нематеріального активу, водночас у П(С)БО 8 приділено увагу саме класифікації нематеріальних активів.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підприємство самостійно визначає доцільність застосування міжнародних стандартів (крім випадків, коли обов'язковість застосування міжнародних стандартів визначена законодавством) [3]. Також нормами цього закону встановлено, що підприємства повинні проводити інвентаризацію активів і зобов'язань, однак об'єкти і періодичність проведення

інвентаризації визначаються власником (керівником) підприємства, крім випадків, коли її проведення є обов'язковим, згідно з законодавством.

Основним документом, що визначає порядок проведення інвентаризації та оформлення її результатів, є Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань (далі – Положення) [4]. Відповідно до цього Положення, наявність нематеріальних активів на підприємстві встановлюється за документами, що стали підставою для оприбуткування, або за документами, якими оформлені майнові права, водночас за даними цих документів встановлюється обґрунтованість їх оприбуткування. Водночас це Положення не розкриває специфіки проведення інвентаризації нематеріальних активів. Тому вважаємо за доцільне конкретизувати деякі етапи проведення інвентаризації нематеріальних активів:

1. Конкретизація об'єктів, які належать до нематеріальних активів, що підлягають інвентаризації та передбачають критерії визнання.
2. Коректна ідентифікація об'єктів права інтелектуальної власності шляхом виявлення документів, які засвідчують право власності.
3. Перевірка документів, що підтверджують набуття прав власності та строки їх використання.
4. Застосування специфічних інвентаризаційних процедур.
5. Виявлення та визнання результатів інвентаризації.

Отже, проблеми інвентаризації нематеріальних активів починаються із розбіжностей у нормативних актах, що є чинними на території України, однак по-різному трактують поняття «нематеріальний актив», а також націлені на різні складові нематеріальних активів. Проведення інвентаризації нематеріальних активів на підприємстві регулюється всього одним нормативним актом, який містить загальні положення та не розкриває конкретної методики.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8 «Нематеріальні активи» : затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 38 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_050
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
4. Положення Про інвентаризацію активів та зобов'язань : затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 899 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>

Лацкевич Наталья Васильевна,
кандидат экономических наук, доцент,
декан факультета экономики и управления,
Коробкин Анатолий Зиновьевич,
кандидат экономических наук, доцент,
заведующий кафедрой экономических правовых дисциплин,
Белорусский торгово-экономический
университет потребительской кооперации
Батасова Наталья Александровна,
заместитель начальника Главного статистического управления
Гомельской области, Республика Беларусь;
Борисенко Екатерина Александровна,
магистрант,
Белорусский торгово-экономический
университет потребительской кооперации

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КЛАССИФИКАЦИИ И СТРУКТУРЫ ВИДОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Знание и правильное применение методологических особенностей классификации видов экономической деятельности способствуют повышению сопоставимости статистической информации в разрезе видов экономической деятельности на международном, межгосударственном и национальном уровнях, что, в свою очередь, также содействует совершенствованию работы органов государственной статистики в соответствии с международными стандартами.

С 2011 года Республика Беларусь перешла на международные стандарты классификации видов экономической деятельности, обеспечив введение в экономическую и статистическую практику Общегосударственного классификатора видов экономической деятельности (далее – ОКЭД). С 1 января 2016 года с учетом изменений в международных классификациях в республике осуществлен переход на новую версию Общегосударственного классификатора Республики Беларусь ОКРБ 005-2011 «Виды экономической деятельности», гармонизированного с новой версией КДЕС, редакция 2 и МСОК, редакция 4.

В Украине переход на новую версию классификатора видов экономической деятельности (КВЕД-2010) был осуществлен с 1 января 2012 года.

Повышение экономической значимости отдельных видов деятельности явилось одним из основных условий, обусловивших необходимость большей детализации группировок на нижних уровнях классификации ОКЭД. В результате в новой версии ОКЭД количество подсекций возросло до 21, а количество разделов – до 88.

Объектами классификации в ОКЭД являются виды экономической деятельности хозяйствующих субъектов с однопрофильной и многопрофильной деятельностью, характеризующихся разной степенью хозяйственной обособленности, мерой самостоятельности. При этом тот или иной вид экономической деятельности имеет место, когда объединяются ресурсы (оборудование, рабочая сила, технологии, сырье, материалы, энергия, информационные ресурсы) для создания конкретных товаров и услуг.

Поскольку экономическая деятельность характеризуется вложением ресурсов, производственным процессом и выпуском продукции (предоставлением услуг), принципы и критерии классификации базируются на товарах и услугах и на факторах производства, производственных процессах и технологиях, характеристиках и областях использования продуктов.

Субъект хозяйствования может осуществлять один или несколько видов экономической деятельности. Основным видом экономической деятельности статистической единицы является деятельность, которая обеспечивает максимальную долю общей добавленной стоимости этой единицы. Основным видом экономической деятельности определяется методом *top-down* и не обязательно создает 50% или более общей добавленной стоимости единицы. При этом для второстепенного вида экономической деятельности добавленная стоимость должна быть меньше, чем добавленная стоимость, создаваемая основным видом деятельности.

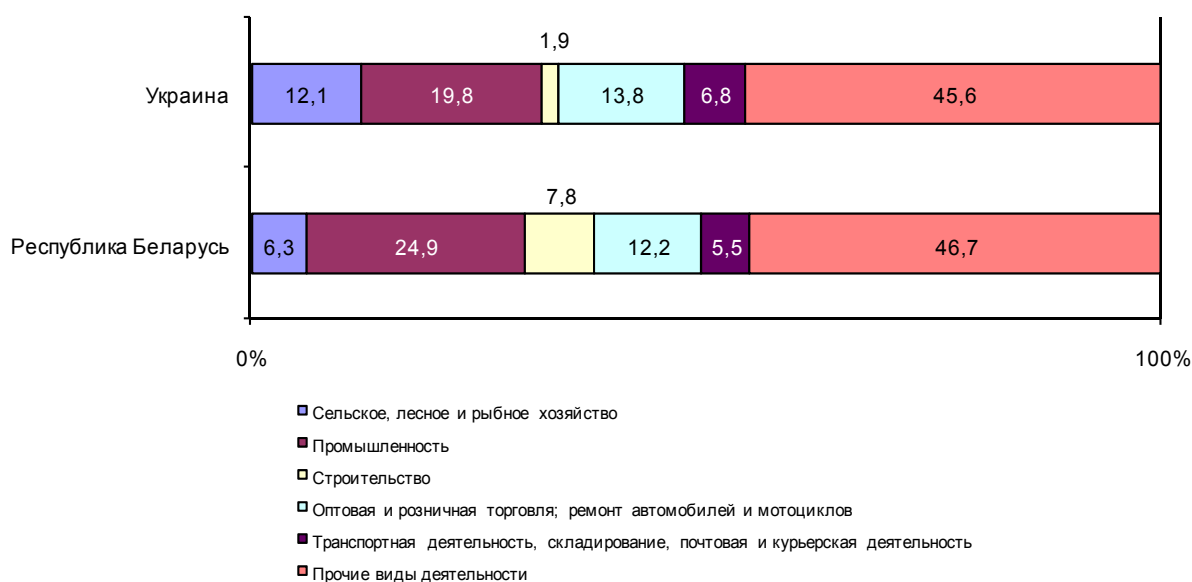
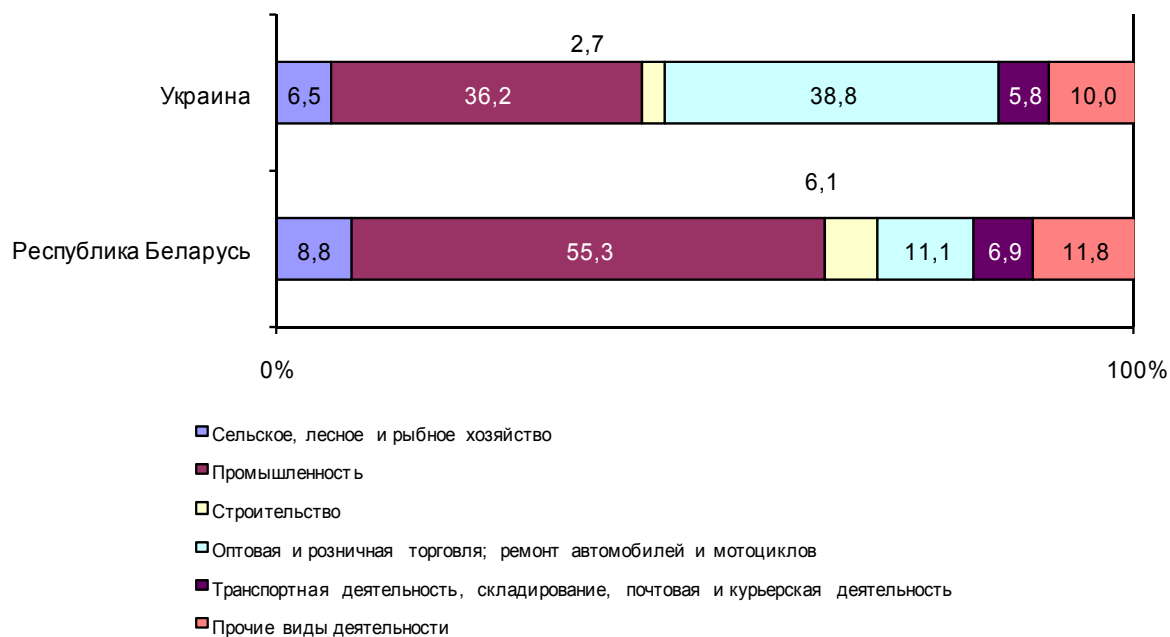
Следует различать основной и второстепенные виды экономической деятельности, с одной стороны, и вспомогательную деятельность, с другой. Основной и второстепенные виды экономической деятельности обычно осуществляются с помощью различных вспомогательных видов деятельности, таких как бухгалтерский учет, перевозка, хранение, закупка, стимулирование сбыта, ремонт и техническое обслуживание.

Гармонизированные с международными стандартами методологические подходы к классификации видов экономической деятельности также не имеют различий в методиках определения основного вида экономической деятельности, используемых статистическими службами Республики Беларусь и Украины.

Вместе с тем, анализ структуры видов экономической деятельности организаций исходя из показателя «объем производства продукции (работ, услуг)» выявляет основные особенности экономического развития страны.

Так, в общем объеме производства продукции (работ, услуг) доля сферы производства в Республике Беларусь преобладает над сферой услуг (70% против 30%), а в Украине, наоборот, 55% составляет сфера услуг, 45% – сфера производства (рис. 1).

(в процентах к итогу)

Примечание: собственная разработка авторов на основе данных Национального статистического комитета Республики Беларусь и Государственной службы статистики Украины

Несмотря на то, что показатель «объем производства продукции (работ, услуг)» является одним из ключевых для расчета валового внутреннего продукта (ВВП), его структура по видам экономической деятельности не соответствует структуре валовой добавленной стоимости. Так, в структуре валовой добавленной стоимости Республики Беларусь и Украины по видам экономической деятельности на долю сферы услуг приходится более 60%. При этом распределение валовой добавленной стоимости в анализируемой структуре этих стран не имеет значительных расхождений, за исключением

удельных весов строительства, а также сельского, лесного и рыбного хозяйства (рис. 2).

Очевидно, что основное влияние на экономическое развитие Республики Беларусь и Украины оказывают такие виды экономической деятельности как промышленность, сельское хозяйство, охота и лесное хозяйство, транспорт и связь, оптовая и розничная торговля, ремонт автомобилей и мотоциклов, строительство, на долю которых приходится более 50% произведенного ВВП.

Список использованных источников

1. Общегосударственный классификатор Республики Беларусь «Виды экономической деятельности» ОКРБ 005-2011 : постановление Гос. ком. по стандарт. Респ. Беларусь от 5 декабря 2011 г. № 85 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2012 г. № 43.

2. Статистические данные официального сайта Национального статистического комитета Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.belstat.gov.by>. – Дата доступа: 18.09.2017.

3. Статистические данные официального сайта Государственной службы статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Дата доступа: 18.09.2017.

4. Національні рахунки України за 2015 рік. Стат. бюллетень / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Дата доступу: 18.09.2017.

*Малащук Дмитро Валерійович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної торгівлі;
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

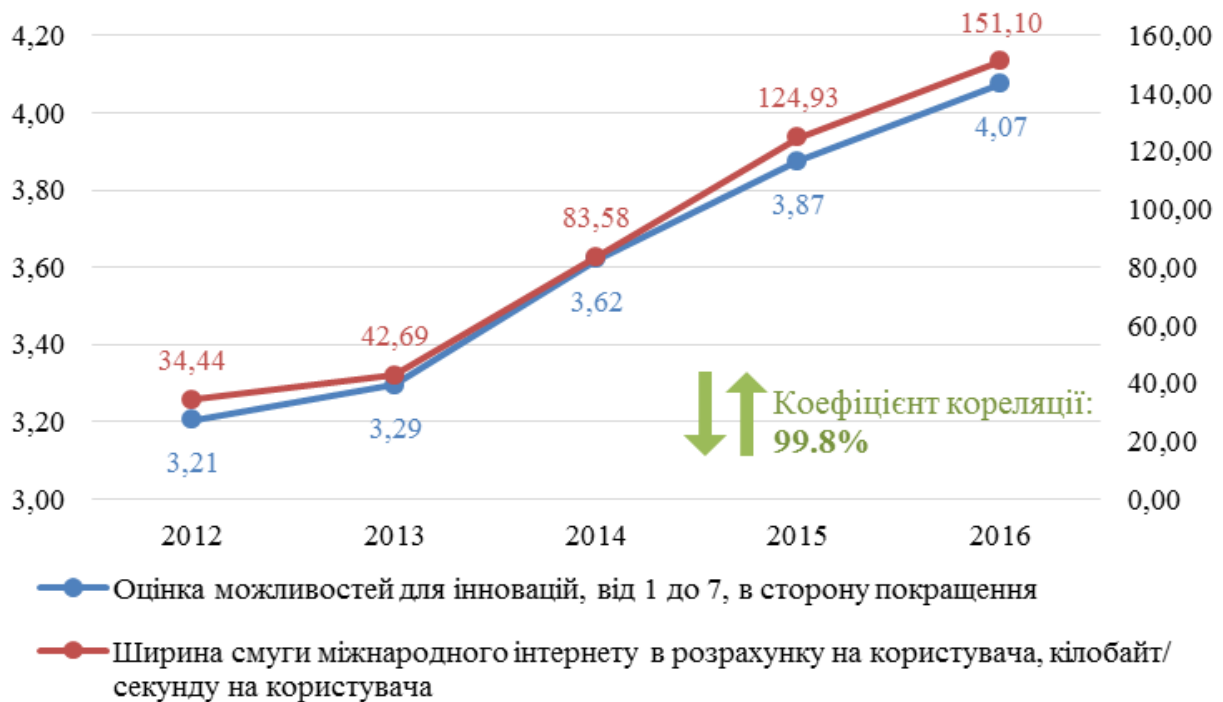
ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Високий рівень проникнення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у суспільстві викликає певні трансформації в щоденному житті та спонукає людство аналізувати потенціал для подальшого розвитку цієї індустрії, щоб забезпечити максимально ефективне використання її здобутків для досягнення інтересів людства. У контексті усіх зрушень, що будь-яким чином пов'язані з сектором ІКТ, доволі важко виділити окремі тенденції та назвати їх ключовими, оскільки сам спектр аспектів життя суспільства, який залежить від ІКТ, є дуже широким та диверсифікованим.

Тим не менше, одним з основних трендів, який простежується в ХХІ столітті, є зміна природи інновацій у рамках переходу суспільства в цифровий вимір. Поява інноваційних бізнес-моделей спричиняє популяризацію інновацій

у бізнес середовищі самим фактом свого існування, не кажучи вже про високий потенціал до ноу-хау у таких підприємств. Стандартні засоби проведення досліджень стають більш потужними за рахунок поширення доступу до інформації і, як наслідок, витрати на дослідження й розробки зменшують свою вагу як показник інтенсивності та якості інновацій, оскільки з'являється все більше можливостей проводити дослідження продуктів, ринків та генерувати інновації дешевше або взагалі фактично безкоштовно. Змінюється також сприйняття інновацій – багато компаній у різних країнах визнають, що збільшення впливу ІКТ на спосіб ведення бізнесу змушує їх переосмислити власні можливості до проведення інновацій. Так, якщо розглянути показник оцінки можливостей до інновацій, визначений за результатами опитування очільників різноманітних компаній у більше ніж 100 країнах, та порівняти його з рівнем розвитку мережі ІКТ (що, у свою чергу, може бути продемонстровано як динаміка зміни пропускної ширини смуги міжнародного інтернету), то побачимо, що кореляція між цими показниками буде майже абсолютною і підтверджуватиме емпіричні спостереження науковців (рис. 1).

Іншим значущим трендом є зменшення ролі патентів в умовах підвищення інтенсивності інновацій. Ураховуючи орієнтацію багатьох суб'єктів економіки на підвищення ефективності й оптимізацію виробничих процесів за рахунок ІКТ, різного роду ноу-хау почали виникати частіше і, як наслідок, життєвий цикл продуктів знизився.

Рис. 1. Вплив розвитку мереж ІКТ на можливості для проведення інновацій

Джерело: складено автором на основі даних World Economic Forum

Згідно з аналізом Roland Berger Strategy Consultants, з 1997 по 2012 рік середньостатистична тривалість життєвого циклу продуктів знизилась на 24% [1].

Окрім цього, останнім часом існує тенденція до продовження часу узгодження патентів – наразі середньосвітова тривалість обробки патенту триває понад 4 роки. За подібних обставин багато компаній втрачають стимул до патентування своїх інновацій, оскільки розробка технологій, які будуть ефективними на ринку протягом нетривалого періоду часу очікування випуску патенту, є непрактичною. Виробники будуть більше зацікавлені не в відкладенні доступу до тієї чи іншої технології для конкурентів, а в поточній розробці інших ноу-хау, які змістять цю технологію після завершення її циклу як продукту.

Не менш важливою характеристикою сучасних процесів на ринку ІКТ є відставання пропозиції від попиту і, як результат, втрата багатьма компаніями можливостей розвитку. Цей ефект має місце через те, що при значному нарощенні попиту на продукти ІКТ у світі задоволенням цього попиту займається невелика частина компаній. Відповідно, та частка ринку, яка могла бути зайнятою новими гравцями, поглинається тими, хто вже надає подібні послуги (виробляє товари).

Проте, незважаючи на такі диспропорції на ринку, темп зростання попиту на продукти сектору ІКТ досі перебуває не на своєму піковому рівні, оскільки продукти сектору інтегруються в суспільство в індивідуальному вимірі значно швидше, ніж усі інші.

Розглядаючи структурні зміни в продуктах ІКТ, у середньостроковому вимірі очікується падіння за продуктами голосового характеру, а саме, дзвінків через телефон, оскільки на сьогоднішній день з'являється багато технологій, за яких потреба в стандартних стаціонарних чи мобільних телефонних комунікаціях зникає, бо інтернет надає ті ж самі можливості. І хоча падіння в цьому секторі все одно буде мати стриманий характер за рахунок поширення пакетного надання послуг (компанії надають triple-play послуги з доступу до інтернету, телебачення та телефонії як один пакет з фіксованою ціною), цей напрям поступово відмирає.

Крім того, одним із пріоритетів розвитку ІКТ як галузі є розширення зони доступності технологій. Така тенденція пов'язана з тим, що компанії вирішують відразу дві проблеми: розширення мережі в нині недоступні регіони (і розширення своєї абонентської мережі за рахунок тамтешнього населення), а також розширення доступного регіону для уже наявних користувачів (особливо актуально для мобільного зв'язку, який і виступає основним рушієм цього тренду). За прогнозами агентства BusinessMonitorInternational (BMI), глобальний ринок підписок на технології 3G/4G виросте з 3,65 мільярдів доларів США в 2016 до 4,83 мільярдів в 2020 році. При цьому значні інвестиції з погляду компаній також очікуються в мережі оптоволокна, технології векторингу, специфікації інтерфейсу служби передачі даних кабелем 3.0 тощо.

Багатообіцяючими є інвестиції компаній і держав у розвиток стандарту 5G, який дозволить значно підвищити швидкість та зменшити час затримки при передачі даних. Масштабна комерціалізація технологій мережі п'ятого покоління очікується з 2020 року, а до 2026 року, на думку дослідників з ABIresearch, технології 5G дозволять генерувати до 200 мільярдів доларів США на рік [2]. Окрім того, мережі п'ятого покоління за рахунок високої пропускної

здатності та низьких рівнів перебоїв відкриють доступ до щоденного використання таких технологій, як автономне водіння, доповнена реальність, віртуальна реальність, тактильний інтернет тощо.

Варто вказати й на поширення розвитку програм штучного інтелекту. Якщо в 2016 році сукупний світовий ринок когнітивних систем та штучного інтелекту сягав близько 8 мільярдів доларів США, то до 2020 року очікується його зростання до 47 мільярдів доларів [3], що еквівалентно зведеній річній ставці приросту в 55,7%. Це викликано широким проникненням технологій штучного інтелекту в такі сфери життя, як:

- транспорт (технології автопілоту, безпілотні транспортні засоби);
- побутові роботи (прибирання та підтримання чистоти і безпеки в оселях);
- медицина (моніторинг стану здоров'я, хірургія за участю роботів);
- освіта (інтерактивні системи навчання, системи нейролінгвістичного програмування);
- розваги (засоби генерації контенту, соціальні мережі);
- побут спільнот з обмеженими ресурсами (засоби передбачення, оптимізатори логістичних мереж);
- публічна безпека (аналіз злочинів для неупередженого прийняття рішень);
- працевлаштування (технології соціальної адаптації та трудової перекваліфікації).

Важливо зазначити, що в умовах розвитку ІКТ та переходу до поширеного вжитку цифрових технологій відбувається зміна пріоритетів розвитку економіки та суспільства – для побудови сталої економіки майбутнього потрібна не чітка орієнтація на ті чи інші послуги чи сервіси в структурі виробництва, а можливість пристосовуватися до нових викликів, інтенсивність появи яких підвищуватиметься через постійну інноваційно-технологічну діяльність. При цьому здатність країни пристосовуватися до змін, викликаних новими продуктами ІКТ, можна простежити за двома параметрами – динамікою конкуренції на продуктових ринках та динамікою на ринку праці. У першому випадку введення ІКТ відобразатиметься на здатності країни та виробників оптимізувати процеси виробництва й логістики, що допоможе заощаджувати на затратах праці та швидше доставляти продукцію споживачу. Коли ми говоримо про ринок праці, то тут вплив ІКТ буде дуже неоднозначним за рахунок того, що оптимізація процесів виробництва викликатиме значні скорочення робочої сили, тому здатність економіки підтримати баланс між максимальною можливою інтеграцією продуктів ІКТ у структуру господарства і збереженням (забезпеченням) нових робочих місць для тих, хто потраплятиме в списки на скорочення, стане основною детермінантою рівня адаптивності економіки тієї чи іншої країни.

Список використаних джерел

1. Production Technology Requirements with Respect to Agile Manufacturing / P.Oswald, M. Friessnig, P. Reischl, C. Rabitsch // TEM Journal. – 2015. – №4. – С. 346–350.

2. Spotlight on the Internet of things [Electronic resource] // PwC. – 2016. – Access mode :

<http://www.pwc.com/gx/en/research-insights/spotlight/internet-of-things.html>

3. Worldwide Cognitive Systems and Artificial Intelligence Revenues Forecast to Surge Past \$ 47 Billion in 2020, According to New IDC Spending Guide [Electronic resource] // IDC. – 2016. – Access mode :

<http://www.idc.com/getdoc.jsp?containerId=prUS41878616>.

Маринюк Альона Юріївна,

викладач-стажист;

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ІЗ ДЕРЖАВОЮ

Одним з найважливіших напрямів розвитку АПК є вдосконалення державного регулювання економічних взаємовідносин організаційно-правових форм підприємницької діяльності в сільському господарстві. В умовах конкурентного ринкового середовища важливе значення для забезпечення стабільного й ефективного аграрного виробництва мають механізми регулювання процесів відтворення в АПК, учасниками яких є суб'єкти різних форм підприємницької діяльності, та їх взаємовідносин із державою.

У сучасних економічних умовах важливим фактором підвищення ефективності розвитку продовольчого підкомплексу є удосконалення цих форм і відносин. Проте слід визнати, що нині форми підприємницької діяльності перебувають в стані формування та розвитку. Тому проблеми реформування аграрного сектору економіки постійно перебували і перебувають у полі зору економічної науки [1]. На сьогодні підприємницька діяльність налічує такі форми: приватні підсобні господарства, одноосібні володіння, господарства населення, селянські фермерські господарства, приватні та державні сільськогосподарські підприємства, колективні господарства, зокрема селянські спілки, агрофірми, міжгосподарські підприємства і об'єднання, різного роду та видів товариства, які поділяються за формою об'єднання та рівнем відповідальності. Найважливіші з них, які прижились та функціонують в агросфері, є сільськогосподарські підприємства, зокрема приватні, та господарства населення.

Ефективному розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві перешкоджають слабка адаптація до ринкових умов та низька інвестиційна привабливість аграрного виробництва і господарських формувань, безсистемність і розпорошеність надходжень коштів у модернізацію виробничої діяльності, недостатня державна підтримка, недосконалість

організаційно-економічного механізму управління розвитком різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності в аграрному секторі.

Умови ринкової економіки змушують різних суб'єктів підприємницької діяльності діяти відповідно до типу організаційно-правових форм, будувати свою стратегію поведінки з урахуванням таких принципів, як незалежність, ініціативність, ризик та відповідальність.

Економічні відносини між сільськогосподарськими підприємствами і державою здійснюються через державне регулювання. Водночас питання щодо необхідності і масштабів втручання держави в аграрну економіку є досить дискусійним. Економічна політика означає мистецтво економічної діяльності держави, тобто усіх гілок влади і зайнятих у них працівників. Економічна політика держави являє собою систему заходів і оформлених дій держави, які свідомо розробляються та приймаються органами державної влади та спрямовані на вирішення поточних і стратегічних макроекономічних завдань, економічних проблем. Держава в особі своїх установ (законодавчої і виконавчої влади усіх рівнів) розробляє економічні цілі, завдання на певний період і організовує їх реалізацію, що є економічними функціями держави. При цьому вона використовує різноманітні економічні й адміністративно-правові методи, засоби (важелі) – механізм державного регулювання економіки [2, с. 231].

У сукупності економічні функції держави утворюють систему її організаційно оформлених дій як суб'єкта економіки за такими напрямками [3]:

1. Державне регулювання (управління) недержавного сектору економіки. Держава виступає як зовнішня сила щодо недержавних суб'єктів національної економіки, так чи інакше втручається в їх господарську діяльність з метою їх регуляції у бажаному для суспільства напрямі. При цьому зберігається і навіть охороняється економічний і забезпечується правовий суверенітет приватних суб'єктів економіки.

2. Безпосередня економічна (господарська) діяльність держави – держава виступає суб'єктом власності та господарської діяльності, створює і регулює державний сектор економіки.

3. Державне регулювання національної економіки – регулювання економічних процесів у державному секторі економіки з метою її стабільного розвитку, досягнення максимальної ефективності, соціалізації і справедливості.

Для усіх галузей економіки, в тому числі аграрної сфери, мають значення дві важливі функції економічної діяльності держави: правове забезпечення, або господарське право, і податкова політика.

При державно-правовому регулюванні господарської діяльності всі реально існуючі відносини власності й інші економічні зв'язки між людьми стають загальноновизнаними правовими нормами, що підлягають обов'язковому виконанню. Такі правові норми закріплюють існуючі відносини власності й регулюють міру і форму поділу праці та її продуктів між членами суспільства [5].

Дослідження, проведені в Україні, дозволили виявити тенденцію до випереджального темпу зростання цін на матеріально-технічні ресурси щодо темпів підвищення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Нині держава певною мірою враховує загальні принципи дії цінового механізму

соціально-економічного середовища для функціонування ринкових відносин в АПК. Не можна змушувати сільських виробників продавати продукцію за примусовими цінами, що встановлюються на місцях без урахування забезпечення хоча б мінімальної рентабельності. виправити положення можна лише встановленням цінової рівноваги, дотриманням принципу синхронного відпускання цін, використанням системи гарантованих цін тощо.

Іншим напрямом регулювання економічних відносин сільськогосподарських підприємств із державою є податкова система. В умовах ринкової економіки держава широка використовує податкову політику як регулятор впливу на виробництво і розвиток ринкових відносин. Існуюча система оподаткування в сільському господарстві не відповідає принципам стимулювання тих чи інших видів виробництва, розвитку нових галузей, заохочення підприємців до збільшення вкладень у ті галузі, які сприяють підвищенню продуктивності праці й у кінцевому підсумку – збільшенню ВВП [4]. В умовах виробничої, фінансової і платіжної кризи вона працює, в основному, на безпосереднє поповнення державних доходів і не виконує функцій щодо регулювання виробництва. Діюча система недосконала, вона не знижує інфляцію, не сприяє стабілізації цін, не стимулює розвиток виробництва і підвищення його ефективності.

Державне регулювання економіки повинне здійснюватися, насамперед, шляхом регулювання фінансових нормативів процесу відтворення на макро- і мікрорівнях.

Недосконалим є державне регулювання управління якістю сільськогосподарської продукції, яке забезпечується регіональною інспекцією якості сільськогосподарської продукції. З метою проведення експертизи якості та безпеки продукції АПК за стандартами ISO, впровадження системи управління якістю на агропідприємствах відповідно до зазначених міжнародних стандартів і забезпечення підготовки й перепідготовки необхідних кадрів створено Українську лабораторію якості та безпеки продукції АПК як науково-виробничий структурний підрозділ Національного аграрного університету. Водночас сільськогосподарські підприємства практично не зацікавлені у сертифікації своєї продукції за міжнародними стандартами ISO.

Залишається низькою екологічна культура, рівень знань сільськогосподарських товаровиробників у цій галузі. Державне ж регулювання окреслених питань вирішується лише на рівні штрафних санкцій. Взагалі нерегульованою є проблема пожежних служб, які практично зникли на селі разом із колгоспами.

Серед напрямів державного регулювання сільського господарства особливої уваги заслуговує проведення ефективної антимонопольної політики, формування сприятливого конкурентного середовища. Вирішення цієї задачі полегшить реалізацію інших напрямів регулювання державою розвитку сільського господарства. Демоніполізація в АПК буде сприяти, насамперед, досягненню цінового паритету на сільськогосподарську і промислову продукцію сільськогосподарського призначення, а також поліпшенню фінансової підтримки аграрної сфери.

Список використаних джерел

1. Кухорук О. Я. Побудова моделі оптимального поєднання галузей виробництва сільськогосподарської продукції в умовах ринкової економіки / О. Я. Кухорук // Економіка АПК. – 2002. – № 5. – С. 17–21.
2. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку : інформ.-аналіт. зб. / ред.: П. Т. Саблук ; Ін-т аграр. економіки. – К., 2003. – Вип. 6. – 763 с.
3. Кириленко І. Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / Кириленко І. Г. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. – 452 с.
4. Волинський Г. Державне регулювання ринкової економіки / Г. Волинський // Економіка України. – 1996. – № 11. – С. 69–76.
5. Гайдар Е. Тактика реформ и уровень нагрузки на экономику / Е. Гайдар // Вопросы экономики. – 1998. – № 4. – С. 4–13.

Мішко Олексій Вадимович

магістрант,

спеціальність «Міжнародний менеджмент»,

Науковий керівник:

Іващенко Оксана Андріївна,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ПЕРЕВАГ ВІД АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ З ЄС

Тривалий період часу Україна перебувала в системі протистояння двох моделей інтеграції: європейської та євразійської. Думки фахівців розбігалися щодо вибору кращого варіанта інтеграції: до Європейського Союзу (ЄС) чи до Митного Союзу. Дилема вибору країни активно обговорювалася на всіх рівнях суспільного життя. Зваживши плюси та мінуси потенційного членства у двох інтеграційних угрупованнях, Україна обрала європейський шлях розвитку, підтвердженням якого стало підписання в березні поточного року політичної частини Угоди про асоціацію з перспективою підписання й економічної частини відповідної Угоди. Адже європейський вибір відкриває нові горизонти для співробітництва України з розвиненими країнами світу, економічного розвитку, соціального прогресу та зміцнення позицій у міжнародній системі координат. Європейський Союз – один з провідних світових гравців, найбільший торговельний та економічний блок на міжнародній арені, який прагне посилити свою економічну могутність та протистояти глобальним викликам сьогодення.

Основними причинами прагнення України до інтеграції з ЄС є: гарантія прав людини та основних свобод; модернізація економіки; підвищення рівня життя та

добробуту населення; залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій; подолання технічної відсталості; створення нових робочих місць; вихід на світові ринки; можливість вільного переміщення товарів, послуг, робочої сили, капіталу в межах ЄС. У політичному аспекті – модернізація правового поля української держави, демократизація політичної та інституціональної систем (демократизація суспільних відносин, розбудова громадянського суспільства, боротьба з корупцією). Співробітництво України з ЄС сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів, підвищення рівня життя і добробуту населення. У культурно-цивілізаційному аспекті євроінтеграція – це шлях до активізації взаємообміну між українською і західноєвропейською культурами, одночасне становлення України і як інтегрованої частини глобального суспільства, і як національної держави. Членство в ЄС гарантує зміцнення національної безпеки України, захист її від агресії та територіальних претензій [1, с. 108].

Підписання угоди про всеохоплюючу зону вільної торгівлі, яка набула чинності в січні 2016 р., стало потужним стимулом для економічного зростання країни. З цією метою передбачається наблизити законодавство, норми та стандарти України до європейських у сферах транспорту, енергетики, послуг, сільського господарства тощо. Це дозволить уніфікувати значну частку правового простору двох сторін та усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі, забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки — європейських експортерів до українського ринку. Водночас поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі сприятиме модернізації та інтеграції з ЄС.

У цілому можна виділити такі потенційні вигоди від Угоди про асоціацію для економіки України: по-перше, Європа готова скасувати майже всі мита (98%) для українських товарів, зокрема: від ввізних мит звільняється 83% всієї сільськогосподарської продукції, яка постачається до країн-членів ЄС, а також майже всі промислові товари (94,7%). Натомість Україна не буде зменшувати мита для імпорту з ЄС, але змушена гарантувати, що впродовж відповідного періоду вона за жодних обставин не змінить свої тарифи щодо європейських товарів. Негайні преференції отримає 83,4% українського експорту у сфері переробної промисловості з виробництва харчових продуктів. Решта продукції частково лібералізуватиметься через тарифні квоти. За оцінками Європейської Комісії, угода про вільну торгівлю може щорічно заощадити Україні близько 500 млн євро на митах. Українські експортери отримають конкурентну перевагу, бо зможуть запропонувати свою продукцію європейцям дешевше, ніж зараз [2].

Крім того, однією з умов підписання угоди є те, що Європейський Союз зобов'язався відкрити більшість своїх ринків відразу. 23 квітня 2014 р. ЄС в односторонньому порядку прийняв рішення про відкриття свого ринку для українських товарів у рамках автономного преференційного торговельного режиму між Україною та ЄС. Передбачалось тимчасове одностороннє обнуління ввізних мит для українських товарів у рамках екстрених заходів підтримки кризової економіки країни до 1 листопада 2014 р. Відповідні заходи мають на меті стимулювати вітчизняних промисловців до поставки своїх

товарів на європейський ринок. Однак дорога до Європи відкриється тільки тим виробникам, які виготовляють продукцію європейської якості, вже модернізували виробництво, збудували необхідні лабораторії та отримали європейський сертифікат якості. До прикладу, право на постачання курятини до ЄС вже отримали кілька вітчизняних підприємств, серед них: «Миронівська птахофабрика» (торговельний бренд «Наша Ряба»), «Миронівський м'ясопереробний завод «Легко», «Птахофабрика Снятинська Нова» (агрохолдинг МПХ, спеціалізується на випуску гусячого м'яса та печінки) та «Агромарс» (торговельна марка «Гаврилівські курчата») [3]. З підписанням Угоди ЄС готовий буде скасувати мито на м'ясо птиці в межах квоти 40 тис. тонн.

Черговою перевагою має стати посилення захисту прав споживачів. Нині рівень української продукції не відповідає нормам і стандартам ЄС. Зокрема, дві третини молока в Україні не відповідає стандартам якості ЄС. Часто в українських молокопродуктах зустрічаються залишки ветеринарних препаратів та антибіотиків, що вбивають корисну бактеріальну мікрофлору в організмі, що призводить до зниження імунітету. Їх гранично допустима норма значно перевищує допустимі норми ЄС. До того ж українські виробники часто додають до кисломолочних продуктів (сирів, сметани та вершкового масла) значну кількість пальмової олії, щоб підвищити жирність і здешевити виробництво цих продуктів. З моменту підписання Угоди вводиться європейські стандарти контролю якості продукції. У найкращому можливому випадку українські товари стануть максимально безпечними, високоякісними та продаватимуться на європейських ринках. Зі створенням поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі передбачено скасування протягом п'яти років ввізних мит на більшість товарів, вироблених у країнах ЄС, що дасть можливість українцям купувати дешевші європейські товари.

Крім того, Угода про асоціацію гарантує, що соціальні умови та гарантії не стануть гіршими. Освіта відповідатиме європейським стандартам, продовжуватиметься впровадження Болонського процесу. Навчальні програми у вузах та ліцеях України будуть сумірними з програмами у вузах ЄС. Визнаватимуться українські дипломи і кваліфікації для допуску до роботи у ЄС, вдосконалюватиметься система первинної медичної допомоги тощо. Також вводиться нові стандарти щодо якості повітря та води, зміняться методи контролю стану довкілля, управління сміттєзвалищами та переробкою сміття. Українським підприємствам за 3–5 років доведеться вкласти кошти в модернізацію та замінювати застаріле обладнання. Значні переваги, пов'язані з посиленням науково-технічного співробітництва. Існують спільні проекти щодо створення європейської навігаційної системи – конкурента GPS. ЄС користуватиметься нашими технологіями ракетобудування. Українські вчені будуть залучені до європейського дослідницького простору. Стане кращим і активно розвиватиметься 3G Інтернет, збільшиться пропускна здатність мобільного інтернету [4].

Проаналізувавши потенційні вигоди та можливі ризики від майбутнього підписання економічної частини Угоди про асоціацію і передбаченої нею поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, можна зробити висновок,

що для України європейська інтеграція – це перш за все шлях до модернізації вітчизняних підприємств, залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності української продукції, отримання фінансових ресурсів для розвитку економіки, підвищення якості життя громадян, поліпшення системи охорони здоров'я, зміцнення верховенства права тощо. Угода про асоціацію між Україною та ЄС – це шанс модернізації національної економіки, який, звичайно, країна отримує ціною певного обмеження своїх свобод на міжнародній арені на користь інтеграції в європейське співтовариство.

Список використаних джерел

1. Євроекономічна інтеграція : навч. посібник / Л. І. Михайлова, Н. В. Волченко, Т. О. Зінчук, С. М. Кваша – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 136 с.

2. Вигоди від заручин ЄС та України: скасування мит та висока якість товарів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tsn.ua/groshi/vigodi-vid-zaruchin-yes-ta-ukrayini-skasuvannya-mit-ta-visoka-yakist-tovariv-313296.htm>

3. Українським виробникам дозволили продавати курятину в ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2013/07/130724_ukrainian_poultry_eu_az.shtml

4. Україна-ЄС: Угода про асоціацію. Шлюбний контракт у картинках. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=T515yTatOWQ>

*Надольний Іван Федотович,
доктор філософських наук, професор кафедри
філософії та соціально-гуманітарних дисциплін,
заслужений працівник освіти України;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДИНАМІКА ВПЛИВУ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН НА РОЗВИТОК ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Багаторічні процеси, детерміновані глобальними тенденціями розвитку, відбуваються у всіх сферах суспільного життя як на загальному, так і регіональному рівні, викликаючи до життя нові імпульси удосконалення життєдіяльності суспільства та індивіда. Істотно змінюється виробничо-професійна діяльність, розширюється діапазон вмінь та навичок, збагачується досвід, що виростає на основі освітньо-кваліфікаційних знань та збагаченої науковими здобутками духовності. В цьому аспекті в межах освітніх горизонтів на різних його рівнях система освіти має враховувати глобальний контекст їх наслідків. Науково-просторове стиснення сучасного знання спонукає до інтенсивних процесів комунікації, посилення інтегративних взаємозв'язків у креативно-творчій пошуковій діяльності. Саме вони спричиняють значні трансформації в соціокультурній та інших сферах суспільного життя.

Динамічність змін в умовах єдиного освітнього простору виступає основним детермінантом поступу розвинутого суспільства, де висока якість освітньої і професійної кваліфікації індивідів є потужним каталізатором інноваційного розвитку українського суспільства. Освіта є одним із ключових чинників становлення громадянського суспільства, яке виступає соціокультурним феноменом удосконалення всіх сфер суспільного життя, а головне – всебічного і цілісного формування людини як мети суспільних перетворень в інтересах самої ж людини.

Освіта як суспільний феномен має готувати людину до нових реалій буття, враховуючи глобалізаційні та національні виклики, вимоги до характеристики соціальної зрілості, професійної розвинутості та виробничо-суспільної активності. Суспільство вступило в інноваційний тип прогресу, а тому затребуваною у всіх сферах суспільного життя має бути інноваційна людина, якій притаманне розвинуте сучасне мислення, культура та інноваційний (оновлений) тип діяльності. За цих умов людина має адаптуватися до існування в т. з. мережному суспільстві, тобто стати «мережною людиною» і протягом свого життя повністю оволодіти новими знаннями, цінностями, культурними надбаннями, або, іншими словами, постійно навчатися, оновлювати свій духовний світ та горизонти пізнання природного та соціального буття. Відзначені вимоги і напрями формування людини в умовах інноваційного суспільства забезпечують ефективну, оптимальну діяльність, що характеризуватиме її як розвинену самодостатню особистість, яка є носієм патріотичних настроїв та устремлінь. Зрозуміло, що становлення і розвиток такої особистості має відбуватися за умов якісної освіти на основі вивіренних

практикою вітчизняних і світових стандартів, вимог, парадигм шляхом впровадження інноваційних методів навчання та технологій, вибудованих на нових інтелектуальних здобутках. Стратегія розвитку освіти в інноваційному суспільстві включає такі принципи: людиноцентризм, демократизацію, безперервність, інформатизацію, всебічність, науковість та інші.

Якісна освіта детермінована дедалі біль складним розвитком суспільства як цілісної системи та постійним оновленням суспільних відносин, оскільки суспільство – це сама людина в її суспільних відносинах на відповідному витoku історичного поступу.

У новому законі «Про освіту», прийнятому Верховною радою України у вересні 2017 р., відзначається, що він забезпечує:

- право учнів на індивідуальний план, особисту освітню траєкторію і вибір освітньої програми;
- право вчителів на академічну свободу;
- можливості офіційного визначення результатів неформальної та формальної освіти;
- збільшення академічної, організаційної та фінансової автономії закладів освіти;
- право навчальних закладів самостійно розробляти освітні програми, які мають забезпечувати досягнення передбачених стандартами результатів навчання, що зумовить підвищення відповідальності шкіл за роботу;
- фінансову прозорість шкіл.

Реалізація зазначених основних принципів розвитку освіти буде одночасно важливим чинником удосконалення продуктивних сил, виробничо-економічних відносин, розширення діапазону, соціально-духовних орієнтацій та поліпшення добробуту суб'єктів матеріального і духовного виробництва сучасної України.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Основи сучасної філософії освіти : [навч. посіб.] / В. П. Андрущенко, Д. І. Дзвінчук. – К., 2009. – 456 с.
2. Кремень В. Г. Освіта, особистість і соціальний поступ / В. Г. Кремень // Педагогічна газета. – вересень-жовтень 2015 р.
3. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К. : Знання України, 2003. – 450 с.

*Назарова Светлана Федоровна,
старший преподаватель кафедры инновационной экономики и менеджмента;
Зенюк Людмила Александровна,
старший преподаватель кафедры инновационной экономики и менеджмента;
Учреждение образования Федерации профсоюзов Беларуси
«Международный университет «МИТСО»*

НАЛОГИ КАК ИНСТРУМЕНТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Системное учение о налогах, в основу которого легли принципы справедливости, определенности, удобства и экономии, впервые было представлено А. Смитом. Среди множества экономических рычагов, при помощи которых государство воздействует на рыночную экономику, важное место занимают налоги. Государство использует налоговый механизм, представляющий собой очень сложную систему, воздействуя на динамику и структуру общественного производства, взимая платежи с юридических и физических лиц. В качестве элементов системы налогового механизма рассматриваются субъекты налога, объекты налогообложения ставки, льготы, источники уплаты. Юридические лица – это предприятия, организации, учреждения, имеющие обособленный баланс и отдельный расчетный счет в банке, физические лица – это граждане данного государства, иностранного государства и лица без гражданства.

Государство широко использует налоговую политику в качестве определенного регулятора воздействия на негативные явления рынка. Подналогом, сбором, пошлиной и другим платежом понимается обязательный взнос в бюджет соответствующего уровня, в бюджетный или внебюджетный фонд, осуществляемый плательщиками в порядке и на условиях, определенных законодательными актами. Совокупность взимаемых в государстве налогов, сборов, пошлин и других платежей, а также форм и методов их построения образует налоговую систему. Налоги являются обязательными платежами в бюджет, осуществляемыми юридическими и физическими лицами в соответствии с законодательными актами.

Налоги являются одним из инструментов управления и обеспечения взаимосвязи общегосударственных интересов с интересами хозяйствующих субъектов и нужны государству для того, чтобы формировать государственный бюджет. Необходимость налогов вытекает из функций и задач государства (политических, экономических, внешнеэкономических, оборонных, социальных и др.), выполнение которых требует средств. Кроме налогов, у государства нет иных методов мобилизации средств. Для покрытия расходов оно может использовать государственные займы, но их необходимо возвращать и уплачивать проценты, что также требует дополнительных расходов по их обслуживанию. При особых обстоятельствах государство прибегает к выпуску денег в обращение. Однако это чревато тяжелыми экономическими последствиями для страны – инфляцией. Таким образом, на долю налогов,

являющихся важнейшим средством формирования финансовых ресурсов государства, в развитых странах приходится 80–90% всех бюджетных поступлений.

Налоги являются одним из наиболее эффективных инструментов государственного регулирования как национальной экономики, так и международных экономических процессов. Этому способствуют углубление и интенсификация специализации и кооперации производства в международном масштабе, всеобщий процесс интеграции экономической жизни и расширения международной торговли. Изучение и анализ воздействия налоговых рычагов на объединенную экономику приобретают все большее значение с точки зрения как обеспечения экономического роста в пределах экономических союзов, так и повышения эффективности внешнеэкономических связей каждого государства.

Различия в налоговых системах объединяющихся государств создают препятствия международной торговле и перетоку капитала в дополнение к существующим границам и таможенным барьерам. В связи с этим проведение единой скоординированной политики является одним из необходимых условий функционирования экономических союзов. Одним из таких союзов является Единое экономическое пространство. Объединение в Единое экономическое пространство России, Беларуси и Казахстана направлено, в первую очередь, на увеличение благосостояния населения посредством расширения возможностей торговли товарами и услугами и роста конкурентоспособности экономики этих стран. На сегодня данные возможности ограничены значительным количеством барьеров, связанных как с организацией экономической деятельности внутри стран, так и с препятствиями торговле, возникающими на границах между странами. Прогресс заключается в том, чтобы минимизировать и устранить влияние подобных факторов и барьеров. Один из таких барьеров, который препятствует нормальному функционированию Единого экономического пространства, лежит в сфере косвенного налогообложения.

В целом порядок налогообложения не претерпел значительных изменений. Как и ранее, при экспорте товаров с территории одного государства-члена на территорию другого государства-члена налогоплательщиком государства-члена, с территории которого вывезены товары, применяется ставка НДС 0% при представлении в налоговый орган подтверждающих документов. Требования к необходимым документам остались прежними и установлены п. 4 разд. II Приложения 18 к Договору. Однако теперь предлагается взаимодействовать с государственными органами в электронной форме.

Общий порядок взимания НДС при импорте практически остался прежним, однако есть некоторые нововведения. Нормативно закреплено, что если выставление счёта-фактуры не предусмотрено законодательством государства, импортёр вправе представить налоговому органу иной документ, выставленный продавцом и подтверждающий стоимость импортированных товаров.

Также урегулирован порядок налогообложения при возврате ввезённого товара по причине его ненадлежащего качества или комплектации. Возврат должен быть подтверждён претензией, а также документами, соответствующими

дальнейшему совершению операций с такими товарами. К таким документам могут относиться акты приёма-передачи товаров (в случае отсутствия транспортировки возвращённых товаров), транспортные (товаросопроводительные) документы (в случае транспортировки возвращённых товаров), акты уничтожения или иные документы. При возврате товаров по истечении месяца, в котором товары были приняты на учёт, налогоплательщик представляет в налоговый орган соответствующую уточнённую (дополнительную) налоговую декларацию и документы (их копии).

В целях развития внешнеэкономических связей можно предложить проект создания единой базы Евразийского экономического союза, который основан на пожеланиях и требованиях плательщиков и сотрудников налоговых инспекций.

Можно выделить следующие направления совершенствования существующей системы косвенного налогообложения в Республике Беларусь:

1) совершенствование системы налогового контроля в сфере косвенного налогообложения;

2) переход на единые стандарты в администрировании косвенных налогов со странами Евразийского экономического союза;

3) создание комфортных условий для функционирования субъектов хозяйствования;

4) борьба с теневой экономикой;

5) Управление косвенным налогообложением в реальных экономических условиях;

5) создание понятной и функциональной базы плательщиков.

Реализация предложенных мероприятий в законодательстве Республики Беларусь позволит в большей степени приблизить существующую систему косвенного налогообложения к рыночным условиям хозяйствования.

*Panchenko Volodymyr,
PhD,*

The Director of Dnipro Development Agency

THE PATTERN OF PROTECTIONIST POLICY IN THE PERIOD OF GLOBAL RECESSION

According to OECD forecasts, after the average 3.1% growth over the decade till 2015, the global GDP grew by 2.9% in 2016; its estimated growth is 3.5% in 2017, and 3.6% in 2018. The global economy has remained in the trap of low growth rates, weak investment, trade and productivity, slowly increasing wages and the growing inequality in some countries. OECD argues that the expected measures to reduce spending and taxes, taken by the new administration of Donald Trump, will push up economic growth in U.S. and other countries. But somebody believe that as the growth in global trade was “too weak”, the number of jobs is expected to fall if liberalization of trade is abandoned by politicians [1].

New trade restrictions were introduced in G20 countries over the period of January 2008 till October 2015. There are five countries (India, Russia, U.S., Argentina, and Brazil) taking discriminative measures against trade partners more frequently than others. China is a country affected most adversely from foreign protectionism in trade. Its commercial interests were stricken 2429 blows from November 2008 till October 2015. Other countries affected most severely from restrictive measures are 28 members of EU: they have been targets of 2297 blows since the beginning of the crisis. It is surprising that 256 of them were blows stricken by some EU countries on another.

The third country by number of restrictive measures is U.S., whose commercial interests were targets of 1790 blows over seven years following the first crisis in November 2008. The EU market continuously removing non-tariff barriers is one of the most open markets in the world. However, the practice of non-tariff barriers in EU countries has followed the global tendency towards the dominance of technical barriers over a wide range of regulatory measures. The number of initiated measures was 77 in 2012. Strict requirements on product safety called for the extensive use of sanitary and phytosanitary measures, which number was 31 in 2012 [2].

The use of non-tariff restrictions varies by economic sector, due to technical and economic reasons. Agricultural production, manufacturing of electric devices or footwear is strictly regulated by rules of consumer rights protection, environmental protection and technical standards. Some other commodities tend to be exempt from regulation by legal or normative acts due to their origin. For example, technical barriers prevail in foreign trade in textile, paper, wood, rubber and plastic, mineral products [3].

According to the results of 2015, U.S. and Russia are the top two in the list of countries using protectionism more often than others. Also, it should be noted that G20 countries are responsible for the lion share of global protectionism. While 736 new discriminative measures were taken across the world in 2015, G20 accounted for 599 (or 81%) of the fixed cases of discrimination of commercial or trade interests of partner countries.

At the same time, results of a monitoring conducted by Centre for Economic Policy Research demonstrate that the top ten sectors most severely affected by protectionism account for a smaller share of the global exports (40.6%) relative to the sectors where protectionist instruments have not been found (59.4%).

References

1. Evenett, S. J. Fritz, J. (2015). The Tide Turns? Trade, Protectionism, and Slowing Global Growth. Retrieved from <http://www.globaltradealert.org/gta-analysis/tide-turns-trade-protectionism-and-slowing-global-growth>
2. Sykes, O. (1999). Regulatory Protectionism and the Law of International Trade. *University of Chicago Law Review*, Vol. 66, 1–46.
3. Henn, C., McDonald, B. (2014). Crisis Protectionism: The Observed Trade Impact. *IMF Economic Review*, Vol. 62 (1), 77–118.

*Пархоменко Валерій Миколайович,
доктор економічних наук,
професор кафедри обліку та оподаткування,
заслужений економіст України;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОБЛІК ГАРАНТІЙ І ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ДОГОВОРАМИ З КЛІЄНТАМИ

Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності у 2014 році видала МСФЗ 15 «Доходи від договорів з клієнтами» [1], який має застосуватися з 2018 року. Цей МСФЗ 15 змінює МСБО 11 «Будівельні контракти» і МСБО 18 «Дохід». В українському регламенті бухгалтерського обліку зазначені питання визнання та оцінки доходу і відповідних витрат врегульовані положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» і 18 «Будівельні контракти», які очевидно потребують перегляду [2, с. 149, 171].

Певна категорія суб'єктів господарювання України вже кілька років поспіль зобов'язана безпосередньо застосовувати міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і фінансової звітності [3, с. 44], інші підприємства та організації зобов'язані використовувати українські положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Тому вдосконалені та нові компоненти МСФЗ 15 потребують їх вивчення, порівняння (аналізу) і впровадження в регламентній і практичній площині.

Метою дослідження є аналіз змісту і підходів до визнання доходів від договорів з покупцями і замовниками і пошук методики безпосереднього відображення в бухгалтерському обліку окремих компонентів заходів від таких договорів.

Слід відмітити наявність у МСФЗ 15 як раніше відомих, так і нових дефініцій, підходів і методик визнання та оцінки доходу і пов'язаних з його отриманням витрат, а також більш широке представлення галузевих характеристик операцій з виникнення доходів від використання договорів з клієнтами (покупцями і замовниками).

МСФЗ 15 визначає дохід «як збільшення економічних витрат протягом звітного періоду у формі надходжень на покращення активів або зменшення зобов'язань, що веде до збільшення власного капіталу, окрім збільшення власного капіталу, пов'язаного з отриманням внесків від учасників власного капіталу».

Дохід (виручка) від продажу (передачі) клієнтам товарів і послуг може визначатися (відображатися в бухгалтерському обліку і фінансової звітності) у певний конкретний момент або протягом періоду, коли з передачею товару або послуги клієнтові переходить контроль над ними. Контроль означає здатність керувати отриманим активом разом з отриманими вигодами від нього.

Ціна, за якою визначається дохід за операціями за договорами з клієнтами, – це сума компенсації, на яку підприємство очікує отримати право в обмін на передачу зазначених договором товарів (послуг) за вирахуванням

непрямих податків та інших сум, що отримані в інтересах третіх осіб. Внаслідок умов договорів із клієнтами, що можуть передбачати дисконти, цінові зменшення, повернення, ціна може стати змінною компенсацією. Оцінку суми змінної компенсації в залежності від факторів підприємство визначає у розмірі очікуваної вартості або в розмірі найбільш вірогідної величини.

Для визначення ціни продажу товару (послуги) як основи доходу пропонуються, зокрема, метод скоригованої оцінки ризику, метод «очікувані витрати плюс маржа» та метод оцінки, що базується на залишковому принципі.

Витратами, що пов'язані з виконанням договорів з клієнтами і визнанням доходу (якщо вони не підлягають регулюванню стандартами з бухгалтерського обліку запасів, основних засобів і нематеріальних активів), вважаються прямі нематеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, амортизація об'єктів необоротних активів, які безпосередньо використані для виконання договору з клієнтом, інші прямі витрати, пов'язані з виконанням договору з покупцем.

Звичайною господарською практикою є передбачення в договорах різного типу гарантій, які визначаються законодавством або самим підприємством – виконавцем послуги (продавцем товару). Наприклад, проданий товар має відповідно до законодавства (чи відповідно до оголошення продавця) гарантію на певний проміжок часу з дати продажу. Такі гарантійні зобов'язання підприємство-продавець відображає відповідно до МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». Тобто після передачі товару (послуги) підприємство за досвідом минулого року (років) створює забезпечення для виконання гарантійних зобов'язань з визнанням відповідної суми поточними витратами. В подальшому витрати, пов'язані, зокрема, з гарантійним обслуговуванням, ремонтом тощо, відображаються зменшенням на рахунках обліку активів і зменшенням на рахунку обліку забезпечення гарантійних зобов'язань.

Якщо право на гарантійне обслуговування, ремонт тощо продавець продає клієнту окремо, така гарантія вважається окремою послугою. Продаж такого типу гарантії підприємство-продавець відображає збільшенням на рахунках обліку активів (грошових коштів) і збільшенням на рахунку бухгалтерського обліку зобов'язань у періодах виконання гарантійних послуг. Підприємство-продавець оцінену суму визнає доходом, зменшуючи сальдо на рахунку обліку такого гарантійного зобов'язання.

МСФЗ 15 серед різноманітних форм заохочення взаємовідносин продавця з клієнтом (продавцем) розглядає порядок визнання доходу, зокрема, в такому випадку. Клієнту може надаватися право придбати додаткові товари (послуги) безоплатно у формі накопичених балів, що передбачено в діяльності продавця чи в договорі. Договори з клієнтами можуть бути письмовими, усними чи оголошеними звичною практикою введення комерційної діяльності продавця. В МСФЗ 15 зазначається, що «якщо за договором продавець продає клієнту можливість придбати додаткові товари (послуги), то внаслідок цього у нього виникає зобов'язання щодо виконання таких умов договору, лише якщо ця можливість надає матеріальне право клієнтові, яке він не отримав би без укладення даного договору (наприклад, знижка, яка є додатковою до тих

знижок, які зазвичай надаються для таких товарів або послуг даному класу клієнтів). Якщо така можливість забезпечує матеріальне право клієнтові, то клієнт насправді платить суб'єктові господарювання авансом за майбутні товари або послуги, а суб'єкт господарювання визнає дохід, коли ці майбутні товари або послуги передаються або коли спливає період, протягом якого можна скористатися цією можливістю» [1, с. 28].

Такі відносини з клієнтами пропонується відображати наступним чином. При звичайній передачі за плату товарів (послуг) дохід визначається за вирахуванням частини виручки (визначеної кількості балів), яка відображається на рахунку бухгалтерського обліку зобов'язань (можливо доходів майбутніх періодів). Після використання покупцем права і отримання від продавця безоплатно товарів або після закінчення періоду, протягом якого покупець не скористувався правом безоплатно отримати товар (послугу), продавець суму раніше визначеного зобов'язання (чи доходу майбутніх періодів) зменшує з одночасним визначенням доходу від договорів з клієнтами.

Суб'єкти господарювання у фінансовій звітності мають розкривати детальну текстову і кількісно-сумову інформацію про доходи і дебіторську заборгованість, умови оплати, види і суму гарантій і зобов'язань, методи оцінки доходів, розподіл знижок тощо.

Застосування нового МСФЗ 15 для забезпечення обліково-аналітичної інформаційності виконання договорів із клієнтами потребуватиме модернізації субрахунків бухгалтерського обліку, статей фінансової звітності і приміток до неї, що обумовлює актуальність подальших наукових досліджень і дискусій.

Список використаних джерел

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/IFRS%2015_ukr_2016.pdf
2. Пархоменко В. М. Бухгалтерський облік в Україні. Нормативи, коментарі / В. М. Пархоменко. – К. : НОМУРО, 2012. – 731 с.
3. Пархоменко В. М. Фінансова звітність за міжнародними стандартами / В. М. Пархоменко // Вісник податкової служби України. – 2012. – № 11. – С. 44–47.

*Петраковська Олена Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ

Найважливішою умовою ефективного функціонування ринкової економіки є наявність стабільного банківського сектору. В сучасних умовах для забезпечення стійкого розвитку банківської системи ефективно інформаційне забезпечення аналізу депозитних операцій є необхідною складовою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Метою дослідження є уточнення інформаційних джерел для формування ефективної організаційно-інформаційної моделі аналізу депозитних операцій банку.

Вагомий внесок у розвиток теорії, методології й організації аналізу в банківській діяльності, а також безпосередньо інформаційного забезпечення аналізу депозитних операцій внесли О. Васюренко, К. Волохата [17], А. Герасимович, М. Алексеєнко, І. Парасій-Вергуненко [16], О. Жарковська [19], Т. Косова [18] та інші.

Необхідною передумовою організації комплексного аналізу депозитних операцій банку є побудова організаційно-інформаційної моделі. Одним із блоків організаційно-інформаційної моделі аналізу депозитних операцій банку є інформаційне забезпечення.

В сучасних умовах інформаційна база економічного аналізу характеризується багатогранністю. Кожній задачі економічного аналізу депозитних операцій відповідає своя інформаційна база, що необхідно враховувати при здійсненні процедур аналізу.

Основною проблемою інформаційного забезпечення аналізу депозитних операцій є відсутність чіткої зорієнтованості в його джерелах.

Т. Косова групує інформаційне забезпечення для аналізу зобов'язань банку: за джерелом нормативно-правової інформації; за звітною фінансовою інформацією; за звітною статистичною інформацією [18].

Таблиця

Джерела звітної статистичної та фінансової інформації для аналізу депозитних операцій банку

Джерела статистичної інформації для аналізу депозитних операцій банку	Джерела фінансової інформації для аналізу депозитних операцій банку
1	2
форма № 350Д (щоденна) «Звіт про суми і вартість депозитів (у процентах річних)»; форма № 360 (місячна) «Звіт про депозити та процентні ставки за непогашеними сумами (за класифікаціями видів депозитів та контрагентів)»;	Звіт про фінансовий стан (Баланс); Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіт про фінансові результати);

1	2
<p>форма № 363 (місячна) «Звіт про цінні папери, емітовані банком, іншу заборгованість, похідні фінансові інструменти, доходи та витрати банку (за класифікаціями контрагентів і рахунків)»;</p> <p>форма № 381 (місячна) «Довідка про залучені кошти та їх залишки на кореспондентському рахунку»;</p> <p>форма № 381А (місячна) «Довідка про залучені кошти і стан перерахування коштів обов'язкових резервів на окремий рахунок у Національному банку України»;</p> <p>форма № 410 (річна) «Звіт про кількість клієнтів банків та кількість відкритих клієнтами рахунків»;</p> <p>форма № 502 (місячна) «Звіт про планові операції в іноземній валюті з цінними паперами та за депозитними договорами з нерезидентами»;</p> <p>форма № 618 (декадна – на 1, 11, 21 число) «Звіт про залишки коштів, що розміщені в інших банках та залучені від інших банків»;</p> <p>форма № 631 (декадна – на 1, 11, 21 число) «Звіт про структуру активів та пасивів за строками»</p>	<p>примітки до фінансових звітів:</p> <p>Примітка 4. Принципи облікової політики;</p> <p>Примітка 6. Грошові кошти та їх еквіваленти;</p> <p>Примітка 8. Кошти в інших банках;</p> <p>Примітка 19. Кошти банків;</p> <p>Примітка 20. Кошти клієнтів;</p> <p>Примітка 22. Боргові цінні папери, емітовані банком;</p> <p>Примітка 30. Аналіз активів та зобов'язань за строками їх погашення;</p> <p>Примітка 31. Процентні доходи та витрати;</p> <p>Примітка 41. Управління фінансовими ризиками</p>

Джерело: [9; 12]

Джерелами нормативно-правової інформації для аналізу депозитних операцій банку є: Цивільний кодекс України [1], Закон України «Про банки і банківську діяльність» [2], Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [3], Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами [10], Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резерву під кредитні ризики в банках України [4], Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [5], Інструкція про складання та оприлюднення фінансової звітності банків України [7], Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [11], Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України [12], Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [6], Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп [13], Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні [8], Методичні рекомендації щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України [9], Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [14], Правила надання звітності учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [15].

Джерелами для аналізу депозитних операцій банку також можуть бути: внутрішньо-нормативна база банку, звіти про перевірки банку (зовнішніми аудиторами, службою внутрішнього аудиту); прогнозно-фінансова документація; маркетингова інформація та інша інформація.

Таким чином, в ході дослідження з'ясовано, що дотримання такої складової організаційно-інформаційної моделі аналізу як інформаційне

забезпечення, а також правильне її наповнення забезпечить адекватне та достовірне проведення аналізу депозитних операцій.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

3. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452-VI (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

4. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резерву під кредитні ризики в банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481 (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0048-08>

5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 17.06.2004 р. № 280 (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0919-04>

6. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

8. Інструкція про складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 24.10.2011 р. № 373 (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>

9. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 02.06.2009 р. № 315 (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>

10. Методичні рекомендації щодо порядку складання приміток до фінансової звітності банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 29.12.2015 р. № 965 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0965500-15>

11. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затверджено постановою Правління НБУ від 03.12.2003 р. № 516 (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>

12. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 255 (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>

13. Правила організації статистичної звітності, що подаються до Національного банку України, затверджені постановою Правління НБУ від 01.03.2016 р. № 129 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-16>

14. Положення про порядок регулювання діяльності банківських груп, затверджено постановою Правління НБУ від 20.06.2012 р. № 254 (зі змінами) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1178-12>

15. Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затверджено рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 02.07.2012 р. № 1 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1273-12>

16. Правила надання звітності учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, затверджені рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 09.07.2012 р. № 4 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1269-12/paran14#n14>

17. Аналіз банківської діяльності : [підруч.] / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; за ред. А. М. Герасимовича. – [2-ге вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.

18. Васюренко О. В., Економічний аналіз діяльності комерційних банків : [навч. посіб.] / О. В. Васюренко, К. О. Волохата. – К. : Знання, 2006. – 463 с.

19. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності : [навч. посіб.] / Т. Д. Косова. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 486 с.

20. Жарковская Е. П. Финансовый анализ деятельности коммерческого банка : [учебник] / Е. П. Жарковская. – [2-е изд., стер.]. – М. : Изд-во «Омега – Л», 2011. – 325 с.

*Подзігун Світлана Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах стратегічне управління є необхідною складовою діяльності всіх підприємств незалежно від сфери чи виду їх діяльності. Стратегічне управління підприємств туристської індустрії базується на загальних концепціях і положеннях, які мають місце в інших галузях економіки, водночас характеризується низкою особливостей у реалізації окремих стратегій, зумовлених специфікою туристської галузі в цілому.

Основним напрямом стратегічного розвитку туристичних підприємств є орієнтація на ефективне стратегічне управління діяльністю з урахуванням змін, що відбуваються на ринку туристичних послуг та в соціально-економічному середовищі в цілому. Саме система стратегічного управління розвитком туризму в регіоні дає змогу туристичним підприємствам поєднати загальну стратегію розвитку з наявністю реальних і потенційних можливостей для її реалізації, ураховуючи загрози, які можуть виникнути на ринку [2].

У країнах світу існують різноманітні підходи до створення та функціонування органів регулювання розвитку індустрії туризму. Це пояснюється специфікою соціально-економічних і політичних умов розвитку окремих держав, рівнем значущості та масштабами туризму в національній економіці. Перша (ринкова) модель передбачає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, органу державного управління на рівні центральної влади. Всі питання, пов'язані з розвитком туризму, вирішуються на рівні регіонів або самостійно суб'єктами господарювання на основі оперативного регулювання та принципів ринкової економіки. Основна передумова використання цієї моделі полягає в тому, що країна має бути привабливою для іноземних туристів з усіх поглядів і не мати потребу в особливій рекламі національного туристичного продукту на світовому ринку. Важливе значення при цьому мають розвинута інфраструктура, система забезпечення безпеки туристів, високий рівень надання банківських, страхових послуг і медичного обслуговування.

Друга модель розвитку туризму передбачає наявність спеціального, потужного, авторитетного та самостійного державного центрального органу (міністерства, управління та ін.), що займається розвитком та контролює діяльність усієї туристичної галузі. Міністерство має значні повноваження у сфері інвестицій, маркетингових досліджень, підготовки кадрів, реклами тощо. Для реалізації цієї моделі потрібні: значні фінансові інвестиції в розвиток індустрії туризму для створення й підтримки на високому рівні національного туристичного продукту та туристичної інфраструктури, забезпечення державної

підтримки малого і середнього бізнесу, створення системи безпеки туристів тощо.

Третя (європейська) модель участі держави в розвитку індустрії туризму переважає в розвинених європейських країнах. Вона передбачає, що питання розвитку туристичної діяльності вирішуються на рівні спеціалізованого галузевого підрозділу (централізована структура, державний орган), який функціонує в рамках багатогалузевих, багатофункціональних міністерств (найчастіше економічної спрямованості) або напряду, підпорядковується уряду країни, однак має статус відносно самостійного адміністративного органу [1].

Доцільно розглянути європейську модель розвитку детальніше, тому що вона видається найбільш прийнятною і для України. Характерними рисами цього типу розвитку туризму є: погодження інтересів держави, місцевої влади та приватного бізнесу; взаємовигідні форми співробітництва між органами управління макро- та мікроекономічного рівнів; у країнах діють багато інших організацій, що займаються питаннями розвитку туризму (перебувають в адміністративному підпорядкуванні у вищезгаданих структур або функціонують автономно). Така схема роботи виявилася досить продуктивною для залучення фінансових засобів приватного сектора до вирішення актуальних завдань розвитку національної економіки.

На мікрорівні стратегічного управління сферою туризму ключовим його елементом є туристичне підприємство. Міжнародна практика показує взаємодію туристичних підприємств та світового ринку – останній є найбільш сприятливим економічним середовищем для функціонування турфірм, тоді як компанії, що орієнтуються безпосередньо на вимоги споживача, відіграють активну роль у формуванні ринкового простору.

За висновками європейських фахівців з розвитку туристичного бізнесу, протягом останніх десяти років більшість туристичних компаній намагаються організувати єдине управління для всіх складових туристичного комплексу – від створення різноманітних продуктів туристичного призначення до забезпечення надійності та реалізації плану просування туристичної пропозиції. Тому основними особливостями стратегічного управління є:

1) стратегічне управління – прогнозований розвиток компанії, а не точний та детальний опис її становища і розташування в бізнес-середовищі;

2) система стратегічного управління – своєрідна філософія та ідеологія бізнесу, яка не повинна зводитися до формалізованого набору процедур, оскільки при розробленні стратегії правила необхідно поєднати з інтуїцією, професіоналізмом і креативністю менеджерів, здатних втягнути в реалізацію стратегії всіх працівників компанії;

3) в ринкових умовах помилки, допущені при виборі стратегії, неможливо виправити жодними ефективними прийомами оперативного менеджменту, що може призвести до поразки в конкурентній боротьбі [1].

Аналіз закордонного досвіду у сфері стратегічного управління розвитком туристичної галузі з огляду на потреби вітчизняної туристичної індустрії дозволяє зазначити, що Україна може та повинна активно застосовувати передові досягнення, якнайперше – європейських країн, які є близькими за

своїм туристичним потенціалом та організацією системи державних органів управління туризмом. Однак ефективність такого впровадження буде проявлятися лише за умови поєднання стратегічного управління на всіх рівнях розвитку галузі туризму – національному, регіональному та рівні туристичних підприємств, що дасть змогу вивести туристичний бізнес в Україні на якісно вищий щабель розвитку. На нашу думку, доцільною є розроблення альтернативної моделі стратегічного управління розвитком туризму, що здатна поєднати елементи вітчизняного державного регулювання цією галуззю, а також досвід інших країн Європи, які в управлінні надають велике значення громадській ініціативі та співпраці з приватними суб'єктами туристичної індустрії.

Список використаних джерел

1. Бартошук О. В. Моделі розвитку індустрії туризму (зарубіжний досвід) / О. В. Бартошук. // Держава і регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2011. – № 2. – С. 62–68.
2. Герасименко В. Г. Управління національним туризмом у контексті міжнародного досвіду / В. Г. Герасименко, С. С. Галасюк // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері). – 2008. – № 12. – С. 19–24.
3. Приварникова І. Ю., Використання іноземного досвіду залучення інвестицій в розвиток туристичної інфраструктури АР Крим / І. Ю. Приварникова, І. А. Крутіна // Економіка Крима. – 2012. – № 1 (38). – С. 113–116.

***Попов Вячеслав Юхимович,**
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Проблема виявлення причин економічної кризи та розроблення системи заходів щодо її подолання для України є надзвичайно актуальними. Їх актуальність полягає у тому, що економічна криза, ознакою припинення якої є вихід на додатні темпи приросту ВВП та його суттєве збільшення, в Україні триває більше 26 років. Це є відхиленням від норми, яке науковцями одноставно трактується як аномалія. Аномально затяжна економічна криза відкинула Україну на багато років назад порівняно з розвиненими країнами Європи, перетворила її на одну з найбільш бідніших країн у світі за рівнем життя населення, а за структурою ВДВ – у сировинний придаток світового масштабу.

Аномальність перебігу кризи в Україні проявляється не тільки у спадному характері узагальненого тренду підсумкового індексу фізичного зростання ВВП, який є яскравим маркером тривалої деградації. Також спостерігається невідповідність певним закономірностям криз та її індикаторам, а саме: в Україні відбулися зміни у класичній послідовності етапів економічних циклів; сумарна тривалість стадій піднесення за досліджуваний період склала тільки 12 років, а падіння – 13 років, результатом чого стало зменшення ВВП у 1,71 раза за 26 років; на стадіях піднесення не відбувається відновлення тих показників, які передують стадіям падіння [1, с. 50–66].

Вивчення урядових документів в Україні та теоретичних розробок вітчизняних науковців щодо подолання економічної кризи на національному рівні показало, що вони існують та розробляються, українські науковці намагаються узагальнити світові досягнення щодо подолання криз та рекомендують їх до впровадження. Але практичне втілення цих заходів не демонструє бажаних результатів, підтвердженням чого і є катастрофічний стан в Україні. Отже, неможливість подолати кризу в Україні багаторічно перевіреними методами і рецептами може свідчити про невідповідність заходів до подолання кризи її дійсним причинам. Іншими словами, причини кризи можуть лежати поза суто економічною сферою і бути наслідком порушень економічних процесів не тільки із середини, а і ззовні. Відповідно, для усунення наслідків кризи та унеможливлення аномальності її перебігу потрібно установити дійсну її причину, розробити адекватну систему заходів та ефективно її запровадити.

Кризи – не новітнє явище в економіці. Багаторічне дослідження криз науковцями різних країн (А. Афталіоном, К. Жугляром, С. Кузнецом, Дж. М. Кларком, Шпітгофом, М. Кондратьєвим, У. Джевонсом та іншими) дозволило їм виявити певні спільні чинники та ознаки криз, дослідити та узагальнити перебіг цього процесу взагалі та розробити відносно типовий і універсальний комплекс заходів щодо її подолання. Але ситуація в Україні, як доводять макроекономічні показники та статистичні дані, вийшла поза межі традиційної науки.

З цього приводу видатний науковець з логіки та методології науки Т. Кун зазначив: «Банкрутство існуючих правил означає прелюдію до пошуку нових» [2, с. 98]. Ця думка Т. Куна, що червоною ниткою проходить через усю його фундаментальну працю «Структура наукових революцій», означає ніщо інше, як необхідність зміни неокласичної парадигми. А поштовхом до цього служить аномальність перебігу економічної кризи в Україні.

Попередні дослідження автора довели, що бракує загальної систематизації ознак порушень перебігу економічних криз. Найчастіше порушення пов'язували зі сферою пропозиції (на виробництві, на ринку, у системі кредитування) та сферою попиту (зміна купівельної спроможності через рівень

оплати праці, збільшення цін та тарифів), які впливали на стан рівноваги на різних ринках зокрема і на траєкторію економічного розвитку країни взагалі. Науковці називали різні причини циклів, найчастіше екстернальні та інтернальні, але усе зводилося до невідповідності попиту і пропозиції, які спричиняють негативний тренд у економічному розвитку. Тобто акцентували увагу винятково на економічних причинах. Відповідно, заходи так само були спрямовані на усунення економічних причин і на інтенсифікацію або попиту, або пропозиції.

В умовах сьогодення приклад України довів, що сприйняття у межах існуючої парадигми нових фактів, які порушують очікувані тенденції та визначені причинно-наслідкові зв'язки, потребує значно більшого, аніж тривіального пристосування до них, а усвідомлення науковцями аномалій служить імпульсом до поглибленого їх дослідження та систематизації. Але ж усвідомлення та систематизація аномалій і є безпосереднім провісником потреби нової парадигми!

Конкретніше: розроблення концептуальних положень нової парадигми розпочинається із встановлення комплексу фактів, які не вписуються у основні положення існуючої парадигми, порушують певні причинно-наслідкові зв'язки, унеможливають прогнозування та, відповідно, є аномальними. А нову парадигму можна вважати більш-менш сформованою, коли аномалії стають очікуваними або прогнозованими.

У загальному визначенні аномалія трактується як «відхилення від норми, від загальної закономірності; ненормальність» [3, с. 49]. Закордонні дослідники схиляються до думки, що емпіричні результати можна кваліфікувати як аномалії, або вважати їх неправдоподібними, якщо їх складно раціоналізувати та не можна пояснити у рамках певної парадигми [4]. Появу аномалій у контексті зміни парадигми вперше усвідомив Т. Кун, а Й. Шумпетер був першим, хто застосував термін «аномальність» безпосередньо до перебігу кризи та депресії [5 с. 208, 209].

Отже, у цьому контексті не тільки доцільно дослідити кризові явища, систематизувати причинно-наслідкові залежності порушень у економіці, а й статистично підтвердити аномальність перебігу української кризи з метою доведення неадекватності неокласичної парадигми та обґрунтувати необхідність її модифікації.

Попередні дослідження циклічності економічного розвитку з позицій класичної економічної теорії як сукупності певних теоретичних і методологічних засад показали, що вони базуються на парадигмі механічної рівноваги. Класична парадигма стверджує, що повна зайнятість є нормою ринкової економіки, а найкращою державною політикою є *laissez faire*, тобто невтручання.

Класики вважали, що причини порушень лежать винятково в економічній площині та можуть бути спричинені порушеннями або у попиті, або у

пропозиції. Окрім того, економічна система, на їхню думку, може ефективно і у повній мірі забезпечити як розподіл, так і використання ресурсів, та відновити повний баланс між попитом і пропозицією у разі порушень. Тому розроблення заходів щодо подолання кризи вважалося непотрібним і недоцільним.

Ускладнення економічних процесів із часом призводило до все частішої появи криз, а політика невтручання не забезпечувала необхідний результат. Відповідно, явна неможливість економічної системи до саморегулювання і відновлення рівноваги змусила науковців розширити коло причин кризи, долучити природні і психологічні фактори та розробити певні показники, які можуть служити індикаторами криз. Попередні дослідження також показали, що індикаторами криз є переважно економічні показники – падіння ВВП, безробіття, інфляція.

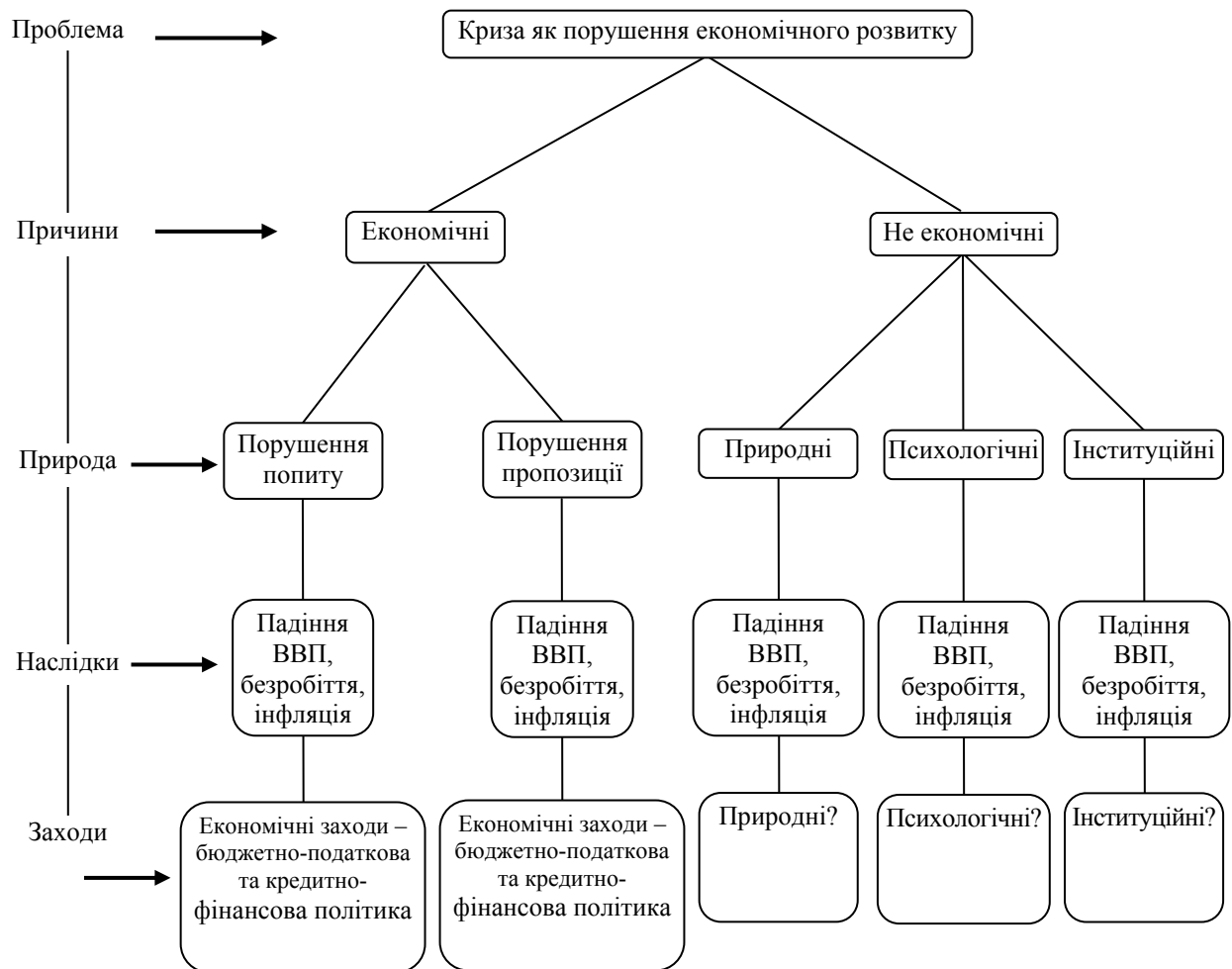
Окрім того, велика увага стала приділятися комплексу різноманітних заходів щодо подолання криз, але вони переважно були у межах бюджетно-податкової або кредитно-фінансової політики. Тобто класична парадигма, яка базувалася на постулатах забезпечення механічної рівноваги ринків, себе вичерпала і логічно еволюціонувала у неокласику, поштовхом для розроблення якої послужила неможливість подолати Велику депресію у США. Але і неокласика в умовах сьогодення, що було статистично доведено на прикладі України, показала свою обмеженість.

На думку автора, недієвість неокласичної парадигми полягає у тому, що увага науковців акцентується на заходах, спроможних подолати економічні індикатори кризи. Відповідно, розробляються економічні заходи. Але ж для реального вирішення проблеми необхідно установити її дійсну причину та витоки.

Отже, проблему, якою є економічна криза, потрібно деталізувати за такими складовими: причини (з розкриттям їхньої природи) – наслідки – заходи.

Узагальнення досліджень видатних науковців з теорії економічного розвитку і теорії циклів дозволяє причини кризових явищ в економіці поділити на дві групи:

- 1) Економічні – спричинені порушеннями або у попиті, або у пропозиції;
- 2) Некономічні – природні (спричинені посухою, неврожайми, війнами), психологічні (невпевненість у майбутньому та навіть паніка серед підприємців спричиняє епідемією банкрутств та призводить до краху кредитної системи) та інституційні (невідповідність правил гри) (рисунки).

Рис. Причинно-наслідкова систематизація кризових явищ
 Джерело: розробка автора

Наслідком як економічних, так і неекономічних криз є однакові економічні показники: зменшення темпів приросту ВВП (навіть до від’ємних показників), зменшення доходу споживачів, збільшення безробіття, рівня злиденності, інфляція, гальмування інвестиційних процесів, погіршення ділового клімату в країні, скорочення попиту і пропозиції, стискання внутрішнього ринку тощо.

Тобто причини не тільки різні, а й мають різну природу, а наслідки – не тільки тотожні, а й лежать суто у економічній площині.

Ця відмінність причин криз, що зумовлена різною природою їх походження, але ідентичність наслідків та індикаторів, які знаходяться у економічній площині, багатьох науковців призводить до хибної думки – економічні наслідки потрібно долати винятково економічними заходами.

Відповідно, переважна більшість заходів антициклічного регулювання показує, що вони спрямовані або на стимулювання попиту, або пропозиції; переслідують загальну мету регулювання економіки або у цілому, або створюють умови для окремих фірм; у якості пріоритетів виступає або бюджетно-податкова політика, або кредитно-грошова; роль держави зводиться або до заохочення, або до обмежень.

Але виникає питання: чи можна подолати кризи, спричинені природними, психологічними та інституційними факторами, суто економічними заходами?

Тобто у даному випадку наявне порушення причинно-наслідкового зв'язку: якщо економічні причини кризи мають економічні наслідки, тоді їх можна подолати економічними заходами; природні причини криз потребують «природних» заходів; психологічні – психологічних, інституційні – інституційних.

Аналіз економічного розвитку в Україні свідчить, що протягом досліджуваного періоду постійно робилися спроби подолати кризу та стати на шлях сталого економічного розвитку. Підтвердженням тому були послання президентів України, розроблена Інститутом економічного прогнозування НАН України стратегія довгострокового економічного зростання, намагання виконувати вказівки Міжнародного валютного фонду, дотримуватися порад Вашингтонського консенсусу тощо.

Але доведена аномальність перебігу кризи в Україні стала свідченням неадекватності заходів щодо її подолання – адже для вирішення проблеми заходи повинні бути зорієнтовані не тільки на наслідки, а й на причини виникнення проблеми.

Системний аналіз типових індикаторів кризи в Україні та їх порівняння з найвідомішою кризою ХХ століття у США підтвердили думку Й. Шумпетера стосовно того, що хоча всі кризи є суто економічними явищами і їх наслідками є у першу чергу економічні показники, але пояснити їх причину й наслідки чинниками, виведеними шляхом вивчення винятково економічної системи неможливо – потрібно суттєво розширити коло чинників.

Отже, аномальність перебігу економічної кризи в Україні уже не може ігноруватися, вона повинна сприйматися як сигнал до модифікації та удосконалення неокласичної парадигми.

Запропонована у роботі причинно-наслідкова систематизація кризових явищ візуалізує розбіжності між заходами, наслідками та причинами криз, а виникнення аномальностей стає зрозумілим. Але для усунення цієї аномальності потрібна нова парадигма, яка б орієнтувалася не тільки на наслідки та індикатори криз, оскільки першочерговим є виявлення її істинних причин.

Список використаних джерел

1. Попов В. Ю. Статистичне обґрунтування необхідності модифікації неокласичної парадигм / Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери : [моногр.] / За ред. С. М. Шкарлета, В. Г. Маргасової. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2017. – 620 с.
2. Кун Т. Структура наукових революцій / Т. Кун. – М. : Прогресс, 1977. – 300 с.
3. Новий словник іншомовних слів / Ред. Л. І. Шевченко. – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с.
4. Colin Camerer, Richard H. Anomalies: Ultimatums, Dictators and Manners / Colin Camerer, Richard H. // The Journal of Economic Perspectives. – Spring 1995. – Vol. 9, Issue 2. – P. 209–219.
5. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. с англ. В. Старка. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.

*Попова Валентина Вікторівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та підприємництва,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВИЗНАЧЕННЯ ОРІЄНТИРІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ У СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКИХ КООРДИНАТ

Економіка України перебуває у стані глибокої економічної кризи, яка триває уже більш ніж чверть століття. На глибину і масштаб цієї кризи вказує те, що країна навіть у 2017 р. все ще не досягла показника ВВП 1990 р. На початку 90-х років намагання подолати кризу та контролювати її перебіг заходами бюджетно-податкової та кредитно-фінансової політики були нівельовані гіперінфляцією та відсутністю власної валюти. Наприкінці 90-х років зобов'язання дотримуватися умов «Вашингтонського консенсусу» та повна незахищеність внутрішнього ринку від зовнішніх деструктивних впливів сформували таку структуру виробництва з переважанням сировинних і видобувних галузей, що відповідає найгіршій моделі економічного розвитку. Це спричинило цілий комплекс соціально-економічних проблем початку 2000-х років – високий рівень безробіття, галопуючу інфляцію, вражаюче знецінення національної валюти (за 20 років майже у 20 разів), та, як наслідок, злиденний рівень життя переважної більшості пересічних українців.

В умовах сьогодення накопичення соціально-економічних проблем набуло масштабів національної катастрофи: Україна починає зникати демографічно та географічно. Тобто ми підійшли до крайньої межі – Україна може втратити не тільки суб'єктність, а й об'єктність – зникнути з мапи світу як окрема незалежна країна.

В умовах міжнародної інтеграції та глобалізації виробничих процесів ця небезпека значно посилюється тим, що між країнами виникають кордони, зумовлені рівнем науково-технічного розвитку. Тобто при формальному знищенні географічних кордонів між країнами виникають фактичні, які пов'язані зі спеціалізацією на певних видах економічної діяльності, що мають різну віддачу та можливості стосовно створення валової доданої вартості. А це є визначальним для накопичення ВВП, формування його структури, темпів зростання і приросту, типу економічного розвитку; врешті-решт, це робочі місця і рівень життя більшості пересічних українців.

Складність, а іноді і неможливість подолання цих специфічних кордонів, спричинених глобалізацією торгівлі та, під її тиском, міжнародною спеціалізацією країн на неефективних видах економічної діяльності, створює перевернуту структуру виробництва на користь сировинних і видобувних галузей. Конкурування продукцією цих галузей на міжнародних ринках можливо лише через зменшення собівартості виробництва, тобто зниження оплати праці найманих працівників та девальвації національної валюти.

Зменшення оплати праці найманих працівників зменшує купівельну спроможність населення та стискає внутрішній ринок. Відсутність попиту з боку домогосподарств майже на усі товари і послуги, окрім продуктів харчування, ліків і послуг житлово-комунального господарства, не спонукає підприємців до відкриття нових підприємств та створення нових робочих місць. Це спричиняє безробіття, загострює конкуренцію на ринку праці та змушує найманих працівників погоджуватися на неадекватно низьке винагородження за працю. Це, відповідно, знижує соціально-економічні стандарти.

Отже, маємо замкнене коло – низькі соціально-економічні стандарти пересічних громадян у бідних країнах спричинені викривленою структурою виробництва, яка стала наслідком нав'язаної ззовні наднаціональними структурами спеціалізації на неефективних видах економічної діяльності.

Розірвати це коло можна лише шляхом зміни Україною типу економічного розвитку та усвідомленого визначення його орієнтирів у системі інституційно-господарських координат.

В умовах сьогодення склалася практика, коли економічний стан країни вимірюється кількісними показниками душевого та сукупного валового внутрішнього продукту (ВВП), який формується під впливом певних якісних характеристик. Тобто економічний розвиток має цілком визначений тип. Він формується або несвідомо (під впливом певних обставин), або обирається свідомо (на основі наукових знань). Але реалізувати його неможливо за відсутності позитивного сприйняття переважною більшістю суспільства.

Попередніми дослідженнями було теоретично обґрунтовано та статистично доведено, що найбільш впливовими рівнями формування ВВП є: *I* – «регулювання»; *II* – «технології»; *III* – «споживачі»; *IV* – «споживання»; *V* – «продукт», які наведені у ієрархічній підпорядкованості та взаємозумовленості і визначають тип економічного розвитку [1].

Аналіз праць видатних науковців-теоретиків і макроекономічних статистичних показників розвинених країн доводить, що Україні доцільно рухатися тим шляхом та обрати той тип економічного розвитку, який є притаманним розвиненим країнам. А історично перевіреним методом цього повинна стати емуляція: «Емуляція – це суперництво, бажання переважати у чому-небудь одне одного; імітація функціонування всіх або частини однієї системи за рахунок засобів іншої» [2, с. 230].

Тобто не беззаперечно виконувати економічні та політичні рекомендації, надані разом із фінансовою підтримкою бідним країнам, а робити так, як це свого часу робили багаті країни – копіювати їхні методи та заходи, імітувати механізми та інструменти, переносити закони та принципи з відповідною адаптацією до національних умов таким чином, щоб нарощувати у кінцевому підсумку могутність своєї країни.

Ґрунтовні та статистично підтвержені переваги застосування емуляції навів Ерік С. Райнерт у книзі «Як багаті країни стали багатими, і чому бідні країни залишаються бідними» [3]. Він на багатьох історичних прикладах показав, що саме емуляція є витоком успішного розвитку країни, а не порівняльні переваги чи вільна торгівля.

У контексті економічного розвитку емуляція – це імітація бідними країнами типу економічного розвитку багатих з метою порівнятися з ними або навіть перевершити.

Доречно також наголосити на тому, що країни, які розробили «Вашингтонські принципи» для бідних країн, заборонили використовувати їм методи, які свого часу широко застосовували самі. Це цілий спектр потужних протекціоністських заходів, підтримка вітчизняної обробної промисловості, націоналізація природних монополій тощо. Не дивно, що «Вашингтонські принципи» у кінцевому підсумку стали руйнівними для багатьох найбідніших країн світу.

Дієвість та ефективність застосування принципу емуляції для України з метою подолання соціально-економічних проблем вимагає правильного та обґрунтованого вибору порівняльної бази. Тобто ми повинні чітко усвідомити, методи економічної діяльності яких країн для України є найбільш бажаними; заходи, механізми та інструменти впливу яких є найбільш доцільними; які саме закони та принципи (з відповідною адаптацією до національних умов) потрібно імітувати та емулювати.

З урахуванням географічного місця розташування України, демографічної складової, специфіки її історії та ментальності громадян, у якості країн для здійснення міжнародного порівняльного аналізу було обрано Білорусь, Польщу та Францію. Це європейські країни, які або межують з Україною (Польща та Білорусь – отже вони нам близькі ментально); або мають порівнянну кількість населення (Польща, що визначає місткість внутрішнього ринку); або мають порівнянну площу та ресурсний потенціал (Франція, що впливає на забезпеченість виробничого процесу ресурсами), або мають спільну економічну історію (Білорусь, тобто організаційно-економічний механізм управління розвитком національної макросистеми, або інституційне середовище).

Аналіз інституційно-господарських відмінностей національної макросистеми (НМС) у системі міжнародних порівнянь показав, що вони мають такі типи економічного розвитку: Україна – 1, Білорусь – 6, Польща та Франція – 24 (чим більше порядковий номер типу, тим він є досконалішим).

Перший тип економічного розвитку в Україні означає, що в умовах жорсткого адміністрування та регулювання з боку монополістично-олігополістичних угруповань, які уособлюють державу, та за повної відсутності конкуренції на застарілих затратних технологіях виробляється продукція з низькою доданою вартістю для експорту: це переважно сировина сільськогосподарського призначення та напівфабрикати – труби і металевий прокат.

Цей найгірший тип економічного розвитку, який є цілковитою деградацією, призводить до постійного стискання внутрішнього ринку в Україні – адже конкуренція на міжнародних сировинних біржах тільки загострюється, а відтак потрібно постійно зменшувати виробничі витрати. А їх зменшення відбувається через скорочення оплати праці найманих працівників та знецінення національної валюти.

Білорусь має кращий тип економічного розвитку – 6. У Білорусі в умовах жорсткого адміністрування та регулювання з боку держави за відсутності конкуренції на переважно на застарілих затратних технологіях виробляється продукція для споживання на внутрішньому ринку, яка має достатньо високу додану вартість. Це призвело також до стрімких позитивних змін в економіці Білорусі, коли спостерігається зростання ВВП порівняно з 1990 р. майже удвічі.

Франція і Польща, відповідно до інституційно-господарського спектру формування ВВП, мають найкращий тип економічного розвитку. Тобто в умовах конкурентної економіки, яка унеможлиблює застосування затратних технологій, при достатньо високому потенціалі внутрішнього ринку (визначається переважно кількістю населення) виробляється продукція кінцевого споживання.

Конкретизація типу економічного розвитку НМС за складовими інституційно-господарського спектру формування ВВП показує, що 24-й тип характеризується випуском високоякісних і конкурентоспроможних товарів і послуг для кінцевих і проміжних споживачів, що стало можливим завдяки протекціоністському захисту внутрішнього ринку при відносно досконалому інституційному середовищу, яке сприяє ефективному функціонуванню національної економіки.

Отже, можна констатувати, що в Україні за досліджуваний період позитивних змін у структурі виробництва, експортно-імпортній орієнтації та науково-технічному прогресі не відбулося, а погіршення кількісної складової економічного розвитку стало наслідком погіршення комплексу якісних складових: способу регулювання при формуванні факторних комбінацій (тип регулювання залишився тим самим командним, якій не сприяє розвитку підприємництва, але беззаперечний диктат держави змінився на вплив олігархічних груп); застосовуваних технологій (вони не змінилися на економічні, оскільки відсутність конкуренції на олігархічно-монополістичних ринках не сприяє конкуренції та використанню ощадливих технологій); посилення орієнтації на зовнішні ринки при сировинній структурі експорту. Причому це відбулося при суттєвому стисканні внутрішнього ринку.

Як підсумок, можна зазначити, що у цілому зміни у якісних показниках економічного розвитку в Україні були спрямовані на руйнування економічного потенціалу та знищення могутності нації.

Це проявилось у наступному:

– за роки незалежності в Україні майже повністю знищено переробну промисловість і машинобудування, а в Україні є аномально високою частка сільського господарства і видобувних галузей у структурі ВВП за видами економічної діяльності;

– неефективний розподіл призвів до того, що більше 70% багатств в Україні належить декільком олігархічним кланам;

– вплив олігархічних груп на формування цін і житлово-комунальних тарифів при відсутності конкуренції створює нерівноцінні умови обміну фактора «праця» на товари та послуги. Тобто оплата праці найманих працівників в Україні штучно занижена порівняно з іншими країнами;

– низька заробітна плата та пенсії зменшує споживання та можливість задоволення навіть фізіологічних потреб.

Як показало дослідження, нехтування якісними складовими не тільки суперечить визначенню економічного розвитку з точки зору діалектики, а й унеможлиблює зростання його кількісної складової – оскільки економічний розвиток є узгодженим процесом якісно-кількісних змін. Попередні дослідження довели, що країни, які характеризуються високими соціально-економічними показниками, мають тип економічного розвитку, який варіює у діапазоні 20–24.

Тобто Україні, яка має 1-й тип економічного розвитку, потрібно змінити його на 20–24-й. Механізмом цієї зміни має стати емуляція – це імітація з метою порівнятися з розвиненими країнами або перевершити їх за соціально-економічними показниками. Емуляція, а не порівняльні переваги чи вільна торгівля, повинні стати підґрунтям успішного економічного розвитку.

З цього слідує висновок: країна, яка хоче подолати бідність та наблизитися за основними соціально-економічними показниками до рівня багатих країн, повинна дотримуватися не умов «Вашингтонського консенсусу», а максимально застосовувати емуляцію – у інституційному середовищі (у першу чергу це стосується усієї нормативно-правової бази, яка регулює процеси виробництва: податкове навантаження на бізнес, трудовий кодекс, адміністративно-господарський кодекс, відсоткові ставки у монетарній сфері – облікові, кредитні, депозитні тощо); при визначенні експортно-імпоротної орієнтації потрібно керуватися не відносними перевагами, а широко застосовувати систему протекціоністських заходів для стимулювання внутрішнього виробника; формувати таку виробничу структуру та міжгалузеві пропорції, яка подібна до багатих країн (змінити пропорції у виробництві за видами економічної діяльності з домінування сировинних та видобувних галузей на користь переробних з високою доданою вартістю); копіювати технології багатих країн.

Список використаних джерел

1. Попова В. В. Статистична ідентифікація теорій економічного розвитку : методологія та практика вимірювання : [моногр.] / В. В. Попова. – К. : ВПД «Формат», 2010. – 428 с.
2. Новий словник іншомовних слів / Ред. Л. І. Шевченко]. – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с.
3. Райнерт Э. С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / Пер. с англ. Н. Автономовой, под ред. В. Автономова. – М. : Изд. дом. Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. – 384 с.

*Потапова Марина Юріївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЗМІР ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ: ЕКОНОМІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ

Заробітна плата являє собою певну винагороду, як правило у грошовій формі, яка виплачується власником, тобто наймачем, працівникові згідно з трудовим договором. Зрозуміло, що її розмір залежить від безлічі факторів, серед яких найважливішими є: складність роботи, її умови, професійні та ділові якості працюючого. При визначенні розміру оплати праці повинні враховуватися результати роботи працівника та діяльності самого підприємства [1].

У доповіді Міжнародної організації праці «Заробітна плата у світі у 2016–2017 рр. Нерівність в оплаті праці на підприємствах» підкреслюється той факт, що нерівність в оплаті праці у світі є наслідком нерівності між підприємствами і всередині підприємств. Це той фактор, який раніше недооцінювався [2].

Що може впливати на рівень продуктивності праці на підприємствах? Перш за все, це правильна мотивація, а також кваліфікований персонал і постійний контроль. Однак деякі економісти наголошують і на негативному впливі на продуктивність праці такого фактора як великий розрив у оплаті праці керівника і звичайного робітника, як-то: 50 тис. грн та лише 1,5 тис. грн. [3].

З одного боку, вищий розмір заробітної плати надає можливість працівникові краще жити та результативніше працювати. Та, з іншого боку, чи може оплата праці зростати безмежно? Є декілька факторів, що стримують її збільшення.

Класична економічна теорія стверджує, що зростання розміру заробітної плати і продуктивності праці повинні відбуватися синхронно. Однак практика показує, що дуже часто спостерігається деяке відставання. До чого це може призвести? Історія свідчить, що у цьому випадку економіка може постраждати від надвиробництва і тоді державу очікують ще більші потрясіння. У такий спосіб пояснювалися кризи на початку XIX століття в Англії і у кінці XIX століття у Росії. У випадку більш швидкого зростання заробітної плати слід очікувати на значну інфляцію [4].

Питанню підвищення продуктивності праці приділяли багато уваги у колишньому СРСР. Проте згідно із сучасною західною наукою її не вважають єдиним джерелом економічного зростання. Ускладнилося і саме співвідношення між темпами зростання заробітної плати і продуктивності праці. Адже у нього спроможні втрутитися і монетарні фактори. Наприклад, недостатній рівень заробітної плати може перебиватися зростанням кредитування фізичних осіб.

Деякими авторами доводиться думка про відсутність абсолютного економічного закону перевищення зростання продуктивності праці у

порівнянні з заробітною платою. Історичні факти стверджують, що вони випереджують одна одну, чергуючись [5].

Проте є велика різниця у трактуванні цього співвідношення у приватному і державному секторах економіки. Так, зростання заробітної плати після збільшення продуктивності праці є зрозумілим у приватному секторі. Що ж стосується державного сектору економіки, тут все складніше. Адже розмір оплати праці у ньому визначає не ринок – його зростання ґрунтується на підвищенні мінімальної заробітної плати та індексації доходу. Внаслідок збільшення фонду заробітної плати у державному секторі зростають бюджетні витрати, зменшуючи таким чином можливість державного інвестування, через що страждає уся економіка.

Аналізуючи співвідношення між темпами зростання заробітної плати і продуктивності праці, слід пам'ятати, що випередження тих чи інших темпів призводить до певних негативних наслідків у економіці. При низькому рівні продуктивності праці не слід розраховувати на високі зарплати, оскільки це призведе до значних макроекономічних проблем у країні.

У державному секторі економіки України фахівцями рекомендовано провести інституційні реформи та раціоналізацію штатів [7, с. 3].

Що стосується приватного сектору економіки, то сприятливий інвестиційний клімат призведе до підвищення рівня продуктивності праці, що надасть можливість для зростання оплати праці.

Список використаних джерел

1. Заробітна плата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Заробітна_плата
2. Труд-Эксперт. Управление [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.trudcontrol.ru/press/publications/26129/eksperti-mot-podgotovili-doklad-zarabotnaya-plata-v-mire-v-2016-2017-gg-neravenstvo-v-oplate-truda-na-predpriyatiyah>
3. Чому українці отримують малі зарплати? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/25070310.html>
4. Охрименко О. Что в Украине растет быстрее: заработная плата или производительность труда [Электронный ресурс] / О. Охрименко. – Режим доступа: http://blogs.pravda.com.ua/authors/okhrimenko/51debee7e1b49/view_print/
5. Дегтев А. С. Зарплата и производительность труда [Электронный ресурс] / А. С. Дегтев. – Режим доступа: <http://rusrand.ru/analytics/zarplata-i-proizvoditelnost-truda>
6. Райзер М. Чи не занадто низька в Україні заробітна плата? Та що можна було б зробити для її збільшення? [Електронний ресурс] / М. Райзер. – Режим доступу: http://siteresources.worldbank.org/UKRAINEEXTN/Resources/wages_in_ukraine_ukr.pdf
7. Потапова М. Ю. Співвідношення продуктивності праці і заробітної плати: міжнародні зіставлення / М. Ю. Потапова // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики: зб. наук праць. – 2012. – Вип. – С. 120–127.

*Редько Олександр Юрійович,
доктор економічних наук, професор,
перший проректор з науково-педагогічної роботи;
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

В сучасному менеджменті спостерігається достатньо чітка тенденція втрати мотивації працівників до роботи взагалі. Особливо це виявилось за впливом мігрантів до Європи, де достатньо високий рівень соціального захисту та підтримки непрацюючих. Останнє починає впливати і на задіяних у процесі виробництва та обслуговування працівників. Тому актуалізується питання підвищення комунікаційної ефективності між керівником та підлеглими. Ця тема отримала розвиток у багатьох публікаціях, зокрема в роботі вітчизняної дослідниці О. Юзькової [1].

Якщо проаналізувати безліч форм менеджменту, цілком доцільно виокремити п'ять його форм (за ступенем зростання за якістю):

- управління за завданнями (найнижчий рівень, притаманний безпосередньому управлінню виконавцями);
- управління за процесами (притаманне менеджменту середнього рівня);
- управління за правилами (притаманне структурним підрозділам з функцією контролю або у корпоративних системах);
- управління за цілями (є прерогативою найвищого рівня управління та притаманне управлінню проектами);
- управління за цінностями (в Україні відсутнє у зв'язку з ігноруванням поняттям «цінності» в практиці управління).

Останнє базується на візуальній психодіагностиці, яка надає певні ключі до розуміння свого підлеглого (підлеглих). До таких умовних ключів включають:

- мовні предикати,
- фізіологічні маркери,
- параметри руху очей,
- мінімальні ключі (тонус м'язів, колір шкіри, апарат дихання, тональність та темп мови, положення тіла та жести).

Візуальна психодіагностика – це галузь загальної психодіагностики, яка базується на вивченні зовнішніх характеристик людини для проникнення у внутрішній психологічний стан особистості.

Вченим відомо, що існує взаємозв'язок між внутрішнім станом людини та його зовнішніми особливостями (зовнішнім проявом). Головна ідея психодіагностики полягає в тому, що людина кожної миті виказує себе у всьому, що вона робить. До основних методів візуальної психодіагностики належать:

- спостереження;
- бесіда;
- біографічний метод;

- морфологічний та графологічний аналіз;
- фізіономіка;
- спостереження за вподобаннями людини. В останньому випадку в арсеналі науки та практики є такі методи як кольоровий тест Люшера, психогеометрія, методика портрета В. П. Кулікової, методика Сонді та інші.

Слід зауважити, що на практиці методика психодіагностики дозволяє досить швидко зібрати дані про людину та скласти її психологічний портрет. Це, у свою чергу, надає керівнику можливість спрогнозувати ефективність тієї чи іншої діяльності свого підлеглого.

Невербальна поведінка підлеглого потребує врахування таких чинників:

- загальна ситуація спілкування;
- особливості поведінки конкретної особи;
- стать;
- вік;
- ступінь значущості партнерів по спілкуванню один для одного;
- культурні та етичні норми прояву індивідуальних особливостей особистості.

Не можна не зупинитися на певних ефектах, що викривлюють сприйняття співрозмовника:

- «ефект первинності» – думка, що склалася при першому спілкуванні, часто визначає ставлення до співрозмовника або до події;
- «ефект послідовності» – на сприйняття незнайомого співрозмовника найбільше впливають ті дані, що надані у першу чергу, а якщо йдеться про знайомого – останні відомості про нього;
- «ефект проєкції» – підсвідома тенденція переносити небажані для себе якості та вади на іншу людину;
- «ефект некритичності» – небажання критично оцінювати іншу людину;
- «ефект бумеранга» – зазвичай люди на підсвідомому рівні чинять супротив будь-якому сильному зовнішньому тиску.

Якщо потрібно досягти ефективної комунікації, тоді слід обов'язково враховувати іманентне існування вказаних вище ефектів.

У менеджменті існує шість правил, дотримання яких дозволяє ефективно спілкуватися між будь-якими рівнями системи управління. Хоча слід вказати на ризик гіпертрофованого дотримання та абсолютизації таких правил керівником будь-якого рівня.

1. Правило типізації співрозмовника. Перед розмовою слід визначитися з типом партнера відносно відомих психологічних типологій. Слід пам'ятати, що різні люди в залежності від темпераменту, професійної або соціальної групи, віку чи статі мають певну типологію.

2. Правило постановки себе на місце співрозмовника (рефлексія). Рекомендується свідомо сприймати співрозмовника та намагатися дивитися на ситуацію його очима. Певним чином це дозволяє проникнути у внутрішній світ партнера, визначитися з його станом, зрозуміти його почуття, мотиви та думки.

3. Правило індивідуалізації. Спираючись на типологічні особливості людини, слід спромогтися у майбутньому зрозуміти основні особисті характеристики співрозмовника (професійні, соціальні, індивідуальні).

4. Правило моторного програвання. Слід спорадично повторювати окремі компоненти поведінки співрозмовника (прийняти однакову з ним позу, приєднатися до динаміки його рухів та манери і змісту його мови). Відображення невербальної поведінки людини значно полегшує розуміння його особистості.

5. Правило стійкості до соціально-психологічних ефектів. Його застосування вимагає певного комплексного підходу:

- не піддаватися першому враженню;
- не судити про людину за безпосередньо отриманими фактами спостереження;
- вивчати людину у різні моменти його життя та у різних ситуаціях;
- перепроверити свої враження та порівнювати їх із попередньо відомими даними.

6. Правило фіксації елементів поведінки та зовнішності співрозмовника. Доцільно порівнювати власні враження до та після спілкування.

Слід зазначити, що у менеджменті дотримання вказаних вище правил не становить проблеми, а лише вимагає послідовності та ретельності в роботі з персоналом або контрагентами.

Спілкуючись з підлеглими, партнерами по бізнесу або іншими контрагентами, необхідно розуміти сучасну базову модель мотивації дій своїх співрозмовників. Вона не складна і складається з чотирьох елементів:

- Потреби (особисте бажання задовольнити існуючі потреби).
- Поведінка (дії, спрямовані на задоволення потреб).
- Винагорода (задоволення потреб як внутрішня або зовнішня винагорода).
- Зворотній зв'язок (винагорода, що отримується, сприймає поведінку як прийнятну та доцільну для повтору у майбутньому).

Викладене вище на практиці реалізується через застосування так званих метапрограм. Метапрограма – це обов'язкові для особистості принципи уваги. На сьогодні в практиці менеджменту застосовується декілька базових метапрограм:

- метапрограма «проективний-рефлекторний»;
- метапрограма «можливості – процес»;
- метапрограма «глобальне – специфічне»;
- метапрограма «рух до – рух звідти»;
- метапрограма «внутрішня – зовнішня фрейм референція».

Застосування тієї чи іншої програми залежить від так званої «карти мотивації підлеглого», яка має три складові: мотиватор, інтерпретатор, висновки.

Зарубіжна практика менеджменту виробила три основні правила успішної комунікації з підлеглими:

1. Не переносити власні мотиватори на співробітників.

2. Визначити карту мотивації співробітника.

3. Інформувати співробітника про позитивні кроки до дій, що здійснює фірма, з урахуванням його карти мотивації.

На нашу думку, в сучасному світі, де мотивація до роботи втрачає суспільне значення, вміння мотивувати працівника поступово виходить на передній план ефективного менеджменту.

Список використаних джерел

1. Юзькова О. Комунікаційна ефективність керівника / О. Юзькова. – МІМ-Київ, 2017. – 22 с.

*Семяновський Вадим Миколайович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри
економічної кібернетики та математичних методів,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЕЛЕКТРОННА ГРОМАДА ЯК БАЗОВА СКЛАДОВА ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ

Однією з важливих ланок сучасного розвитку в Україні є впровадження електронних технологій у всіх сферах життя, особливо в системі управління державою [1, с. 28]. Питання швидкого впровадження електронних технологій як у державній владі, так і у системі місцевого самоврядування є стратегічним питанням для України з урахуванням її європейських прагнень [2, с. 69].

Електронне урядування (e-government) – спосіб організації влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій [3, с. 7].

Метою впровадження електронного урядування в Україні є досягнення європейських стандартів якості електронних адміністративних послуг, відкритості та прозорості влади для громадян, представників бізнесу та громадських організацій.

Важливою складовою електронного урядування є **електронний уряд** – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадянами та суб'єктами господарювання. Він не є доповненням або аналогом традиційного уряду, а лише визначає новий спосіб взаємодії на основі активного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з метою підвищення ефективності надання державних послуг [4].

Базовою складовою електронного урядування є **електронна громада** – єдина система інформаційної взаємодії громадян з органами місцевого самоврядування всіх рівнів, суб'єктами господарювання та органами державної

влади. Дуже важливими є питання єдиних стандартів здійснення електронних дій та зручного користування системою електронного врядування.

Децентралізація влади, яка вкрай необхідна зараз в Україні, потребує негайного проведення адміністративно-територіальної реформи, реформи місцевого самоврядування та реформи державного управління. Ці реформи повинні мати на меті трансформування України в сучасну конкурентоспроможну державу, яка була б здатна прийняти політичні й економічні виклики сучасної Європи і стати її інтегрованою частиною [5, с. 48]. Необхідна зміна парадигми соціально-економічної діяльності в Україні від орієнтованої на ресурси до орієнтованої на знання, на електронні ресурси та інформаційні технології.

В Україні утверджується триступенева система адміністративно-територіального устрою та відповідна триступенева система місцевого самоврядування – територіальна громада, район, область. Територія України поділена на територіальні громади, які є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України та системи місцевого самоврядування [6–8].

Створення електронної системи місцевої влади, яка працює за однаковими стандартами із системою електронного державного врядування, дозволить отримувати повний комплекс послуг для кожного громадянина України, громадських організацій, бізнесу та здійснювати ефективну взаємодію всіх гілок влади і на всіх рівнях. Важливим пунктом також є використання європейських стандартів та протоколів зв'язку що забезпечить ефективне та оперативне спілкування з європейськими структурами.

Базовою складовою електронного урядування є електронний уряд – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання.

Електронне урядування означає інформаційну взаємодію органів державної влади і суспільства з використанням ІКТ, які трансформовані для урядових та державних організацій, ідеї електронного бізнесу, в яких уряд являє собою різновид корпоративного користувача ІКТ.

Це набагато ширше поняття, ніж просто «електронне управління державою», тобто використання в органах державного управління сучасних ІКТ. Воно охоплює не тільки мережну інфраструктуру виконавчої влади, а й усю інфраструктуру органів влади.

Метою створення електронного урядування є забезпечення відкритості діяльності органів державної влади та реалізації громадянами конституційних прав на участь в управлінні державними справами, підвищення ефективності діяльності органів державної влади всіх рівнів.

Концепція електронного урядування складається з двох взаємозалежних напрямків. Це внутрішня урядова інформаційна інфраструктура (аналог корпоративної мережі) та зовнішня інформаційна інфраструктура, яка забезпечує взаємодію з громадянами й організаціями [9].

У рамках концепції «електронної держави» об'єднуються інформаційні ресурси органів державної влади, забезпечується доступ до них, а також створюється система он-лайнних послуг (в режимі реального часу).

Електронне урядування стосується низки взаємопов'язаних суб'єктів діяльності – громадяни (С – citizens), уряд (G – government), держслужбовці (E), територіальні громади (L), бізнес (B – business), неурядові організації (N), наука (S) тощо.

Електронне урядування складається з ряду взаємопов'язаних типів взаємодії суб'єктів інформаційної діяльності (таблиця).

Таблиця

Основні суб'єкти та типи їх взаємодії в системі електронного урядування

Суб'єкти електронного врядування	Громадяни	Уряд	Бізнес	Некомерційні організації	Наука
Громадяни (С)	C2C	C2G	C2B	C2N	C2S
Уряд (G)	G2C	G2G	G2B	G2N	G2S
Бізнес (B)	B2C	B2G	B2B	B2N	B2S
Держслужбовці (E)	E2C	E2G	E2B	E2N	E2S
Некомерційні організації (N)	N2C	N2G	N2B	N2N	N2S
Наука (S)	S2C	S2G	S2B	S2N	S2S

Джерело: складено автором за даними [10, с. 19]

Основою системи електронного врядування, що дозволяє об'єднати всі компоненти системи та надає можливість використовувати різні відкриті бази даних (державні, приватні, корпоративні), є потужна система обміну даними (E-Road в Естонії). Вона повинна забезпечувати швидкий та безпечний взаємозв'язок між всіма суб'єктами та сервісами системи.

Е-врядування, як засіб покращення функціонування держави, здатне змінити саму природу влади, зробити її більш прозорою та підконтрольною громадськості. Воно створює умови для нормального розвитку бізнесу, поліпшення інвестиційного клімату, зростання економіки, а також забезпечує реальну участь громадян у політичних процесах.

Досвід розвинених країн показує, що електронна взаємодія громадян з органами влади значно прискорює її (час), дозволяє здійснювати її в будь-якій точці (простір) та може коштувати удвічі дешевше (гроші), ніж те, що здійснюється за допомогою реального офісу.

Від впровадження електронного урядування в першу чергу виграють ті споживачі державних послуг, які претендують на послуги видачі дозволів та реєстрації; «змішаного» рівня регулювання адміністративних повноважень та ті, що потребують комплексної за змістом послуги.

Максимальну користь електронне врядування повинно приносити пересічним громадянам. Найбільша кількість послуг громадянам надається на рівні місцевого самоврядування, **на рівні територіальних громад**, тому система електронного самоврядування найбільш корисна та необхідна на цьому рівні (е-громада).

Електронна територіальна громада (ЕГ, e-local society) – інструмент, за допомогою якого організовується самоуправління на основі електронних засобів оброблення, передачі і поширення інформації, надання послуг органами місцевого самоврядування усіх рівнів всім категоріям громадян (пенсіонерам, робітникам, бізнесменам, державним службовцям тощо) електронними засобами інформування.

Електронне самоврядування – спосіб організації місцевого самоврядування за допомогою програмно-апаратних засобів та систем локальних інформаційних мереж, що забезпечує відкритість та прозорість функціонування органу місцевого самоврядування, повний та швидкий доступ до потрібної інформації та діяльності місцевих структур, просте і доступне щоденне спілкування громадян, представників бізнесу та неурядових організацій з місцевою владою.

Одним із головних завдань електронного самоврядування, як і самого органу місцевого самоврядування, є забезпечення комфортних та безпечних умов життя населення на території територіальної громади, а також зайнятості населення та відповідної оплати праці. Комфортні умови життя включають забезпечення продуктами харчування та продовольчими товарами шляхом розвитку торгівлі на певній території, належний рівень житлово-комунальних послуг, медичних послуг, доступну освіту тощо.

Проблеми впровадження електронного самоврядування в Україні:

1. Відсутність систем електронного документообігу, що адаптовані до міжнародних стандартів та регламентів їх функціонування, застосовують електронний цифровий підпис, дозволяють обслуговувати державні інформаційні ресурси.

2. Відсутність системи інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

3. Обмежений доступ юридичних і фізичних осіб до державних інформаційних ресурсів.

4. Недосконалість урядового порталу, сайтів органів державної влади, що не забезпечують ефективний режим функціонування та надання адміністративних послуг у режимі «єдиного вікна».

5. Системи електронного документообігу органів державної влади та органів місцевого самоврядування мають обмежену функціональність.

6. Проблеми впровадження і застосування національної системи електронного цифрового підпису.

7. Відсутність точної та достовірної інформації про стан, тенденції розвитку електронного урядування та відповідних прогнозів.

8. Безперервні, постійні кадрові і структурні зміни в органах влади.

9. Недостатній рівень підготовки державних службовців та громадян для надання електронних послуг.

Особливою проблемою впровадження електронного урядування як на державному, так і на місцевому рівнях є підготовка відповідних фахівців. В Україні в галузі вищої освіти за напрямком підготовки 1501 «Державне управління» здійснюється навчання за спеціальністю 8.15010011 «Електронне

урядування». Підготовку магістрів за цією спеціальністю здійснюють Національна академія державного управління при Президентові України, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Херсонський національний технічний університет. Останнім часом спеціальність відкрито в декількох інших навчальних закладах.

Спеціальність «Електронне урядування» є міжгалузеву спеціальністю, що забезпечує професійну підготовку фахівців, які володіють комплексом сучасних теоретичних і практичних знань та навичок щодо використання і запровадження передових ІКТ і технологій електронного урядування в державі.

Висновки. Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням ІКТ для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Електронне урядування – потужний шлях України до інформаційного суспільства (information society), до електронної демократії (e-democracy), до Європи.

Список використаних джерел

1. Доступ до інформації та електронне урядування / Авт.-упоряд. М. С. Демкова, М. В. Фігель. – К. : Факт, 2004. – 336 с.
2. Семяновський В.М. Європейська система управління державою – стратегія для України / В. М. Семяновський, В. Г. Бабчук // Матеріали першої науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті І. І. Пилипенка «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний вимір». – К. : Бізнес Медіа Консалтинг, 2014. – С. 68–70.
3. Клименко І. В. Технології електронного урядування: [навч. посіб.] / І. В. Клименко, К. О. Линьов. – Київ : Вид-во ДУС, 2006. – 225 с.
4. Досвід впровадження е-демократії та е-урядування в Україні / За ред. С. В. Дзюби. – К. : Національний центр підтримки електронного урядування, 2010. – 90 с.
5. Семяновський В. М. Самоврядування по-польськи: уроки для України / В. М. Семяновський // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2014. – № 2. – С. 40–49.
6. Адміністративно-територіальний устрій України. Шляхи реформування / Під заг. ред. В. Г. Яцуби. – К. : Секретаріат КМ України, 2007. – 366 с.
7. Іщенко О. Принципи адміністративно-територіального устрою України / О. Іщенко // Право України. – 2011. – № 4. – С. 238–244.
8. Міста та громади в адміністративно-територіальній реформі в Україні. Міжнародний досвід та практичні пропозиції / [Пітцик М. В., Ганущак Ю. І., Шиманке Д., Циммерманн Х.]. – К. : ПП «Поліграфінтех», 2008. – 202 с.

9. Brown M. Electronic Government / M. M. Brown // Encyclopedia of Public Administration and Public Policy / Jack Rabin (ed.). – N.Y. : Marcel Dekker, 2003.

10. Бабаєв В. М. Текст лекцій з дисципліни «Електронне урядування» (для студ. 5 курсу спец. 8.03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» ден. форми навч.) / В. М. Бабаєв, М. М. Новікова, С. О. Гайдученко; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х. : ХНУМГ, 2014. – 127 с.

*Синяков Андрій Віталійович,
асистент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

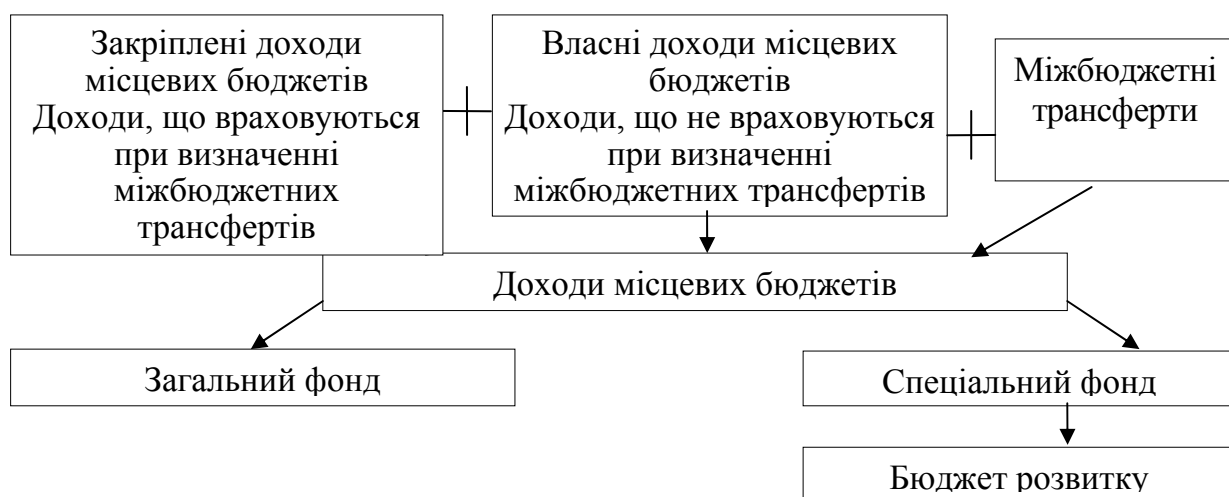
ФІНАНСОВЕ ВИРІВНЮВАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ

З набуттям Україною суверенітету розгорнувся процес реформування органів місцевого самоврядування. Важливим складником цього процесу стало реформування місцевих фінансів, а саме місцевих бюджетів, адже вони займають одне з центральних місць в фінансовій системі України, в них зосереджується значна частина державних фінансових ресурсів. Місцеві бюджети відіграють важливу роль у перерозподілі валового національного продукту, фінансуванні державних видатків насамперед соціальної спрямованості. Важлива роль відводиться місцевим бюджетам і у соціально-економічному розвитку території, адже саме з місцевих бюджетів здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я населення, засобів масової інформації; також фінансуються різноманітні молодіжні програми, видатки на упорядкування населених пунктів. Саме з місцевих бюджетів здійснюються видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення.

На жаль, у цій ланці бюджетної системи зберігається безнадійно застарілий механізм централізованого регулювання місцевих бюджетів вищими органами влади. Це позбавляє місцеві органи влади фінансової самостійності, на довгі роки закріплює залежність розвитку місцевої економіки та соціальної сфери від можливостей і бажання вищих органів влади вирішувати проблеми певних територій, районів, міст, селищ і сіл. Отже, постає проблема вироблення дієвого механізму, який би визначав нові принципи формування доходів місцевих бюджетів, чітко розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади, а звідси – видатків кожного виду бюджету, і найголовніше – доходів між різними ланками бюджетної системи. При цьому питання бюджетної політики, оподаткування і міжбюджетних відносин повинні розглядатись і вирішуватись комплексно, оскільки вони тісно взаємопов'язані, і жоден із цих елементів не може бути реформований без урахування двох інших.

Усі ці проблеми і питання пов'язані з самостійністю фінансового потенціалу місцевих органів влади є предметом дослідження багатьох науковців, серед яких Л. Момотюк, Т. Бондарук, О. Василик, А. Гордєєва, М. Деркач, С. Юрій, І. Стефанюк, О. Кириленко, В. Кравченко та інші.

Згідно з Бюджетним кодексом України, доходи місцевих бюджетів поділяються на доходи, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів («закріплені доходи»), та доходи, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів («власні доходи») у доходній частині місцевого бюджету; окремо виділяються доходи, необхідні для виконання делегованих законом повноважень органів виконавчої влади (рисунок).

Рис. Доходи місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі даних [1]

Власні й закріплені доходи у більшості випадків виявляються недостатніми для фінансування витрат органів місцевого самоврядування, і тому для збалансування місцевих бюджетів використовуються **офіційні трансферти**. Крім того, трансферти надаються відповідно до передачі чи делегування функцій органів державної виконавчої влади місцевому самоврядуванню, яке згідно з вимогами законодавства має супроводжуватися передачею необхідних фінансових ресурсів. Метою надання трансфертів місцевим бюджетам з державного бюджету України є також фінансове вирівнювання. Згідно з Бюджетним кодексом України застосовуються такі види міжбюджетних трансфертів: дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; інші дотації.

Структура доходів місцевих бюджетів: міжбюджетні трансферти, власні доходи, закріплені законодавством на довгостроковій основі, та регулюючі доходи.

Регульовані доходи – це також одна із форм доходів, що передаються центральною владою місцевим органам влади або з бюджетів територій вищого

адміністративного рівня до бюджетів територій нижчого адміністративного рівня. Порядок передачі та розміри регульованих доходів в Україні щороку встановлюються в законі про державний бюджет. Порядок регулювання доходів місцевих бюджетів визначається також рішеннями органів влади вищого територіального рівня щодо органів влади нижчого територіального рівня.

Статтею 143 Конституції України встановлено, що власних доходів в обласних і районних бюджетах немає, а є в основному закріплені або залучені доходи, якщо фінансується спільна програма. До цих бюджетів не включають як закріплені доходи надходження від комунальної власності [2, с. 156].

Міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Основними формами надання міжбюджетних трансфертів згідно з Бюджетним кодексом України є дотація вирівнювання та субвенції. **Дотація вирівнювання** (субсидія) – міжбюджетний трансферт на вирівнювання доходної спроможності відповідного бюджету. **Субвенція** – цільовий міжбюджетний трансферт, призначений на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який її надав.

Обсяг міжбюджетних трансфертів затверджує Верховна Рада України в законі про державний бюджет України на відповідний рік. Ці кошти передаються з державного бюджету з метою надання фінансової підтримки місцевого самоврядування з боку держави, яка гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб, а також кошти з інших місцевих бюджетів.

Проведений аналіз динаміки доходів бюджету Чигиринського району Черкаської області свідчить про наявність тенденцій до нарощування їх обсягів, що безумовно є позитивним аспектом діяльності органів місцевого самоврядування (упродовж 2014–2016 рр. доходна частина поступово зростала). Показники доходів бюджету за вказаний період наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Склад і структура доходів бюджету Чигиринського району

Найменування доходів згідно з бюджетною класифікацією	2014 р.		2015 р.		2016 р.		Відхилення: «+»«-»2014 р. до 2016 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Податкові надходження	12866,1	12,9	12905,7	11,4	16401,2	11,4	3535,1	127,4
Неподаткові надходження	1135,5	1,2	1157,0	1,0	965,6	0,7	-169,9	85,0
Доходи від операцій з капіталом	–	–	–	–	33,0	0,1	33,0	–
Офіційні трансферти	85529,5	85,9	99554,7	87,6	126070,5	87,8	40541,0	147,3
Усього доходів	99531,1	100	113617,4	100	143470,3	100	43939,2	144,1

Джерело: складено автором на основі даних [4; 5]

Дані табл. 1 свідчать, що найвагомішу частку в доходах бюджету району дійсно займають саме офіційні трансферти. Далі, відстаючи більш ніж наполовину, розташовуються податкові надходження, наступну позицію займають неподаткові надходження і зовсім незначну частку мають доходи від операцій з капіталом [4]. Обсяг, склад і структуру трансфертів до бюджету Чигиринського району за 2015–2016 рр. наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Обсяг, склад і структура трансфертів до бюджету
Чигиринського району Черкаської області за 2015–2016 рр.**

Назва статті	2015 р.	2016 р.
Доходи бюджету	113617,4	143470,3
Офіційні трансферти, в т. ч.:	99554,7	127052,2
– дотації	51436,8	6898,6
– субвенції	48117,9	120153,6
Питома вага офіційних трансфертів у доходах бюджету, %	88,0	88,0

Джерело: складено автором на основі даних [4]

Аналіз показників, наведених у табл. 2, дозволяє зробити висновок, що обсяг дотацій (коштів, що надаються з бюджету вищого рівня з метою бюджетного регулювання та не мають цільового спрямування) зменшується і за останній рік склав 6898,6 тис. грн, що становить 14,1% від показника 2015 року. Зворотна тенденція характерна для субвенцій (міжбюджетних трансфертів для використання з певною метою в порядку, визначеному тим органом, який ухвалив рішення про їх надання). За аналізований період їх сума зросла на 72035,7 тис. грн.

Аналіз вказує насамперед на те, що районний бюджет значною мірою залежить від бюджету вищого рівня, що призводить до відсутності в районній владі зацікавленості у збільшенні доходної бази бюджету району.

Список використаних джерел

1. Фінанси : [навч. посіб.] / [Момотюк Л. Є., Бондарук Т. Г., Пилипенко І. І., Ігнатова І. С.]; Національна академія статистики, обліку та аудиту. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. – С. 56–66.

2. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації : [кол. моногр.] / [І. О. Луніна, О. О. Булана, Н. Б. Фролова та ін.]; за ред. І. О. Луніної. – К. : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2014. – 294 с.

3. Адаменко І. П. Запровадження європейських стандартів у галузі місцевих фінансів в Україні / І. П. Адаменко // Наукові праці НДФІ. – 2007. – № 3(40). – С. 67–77.

4. Офіційний сайт управління фінансами Чигиринської райдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.chigirinrda.org.ua/pidsumku/2113-pdsumki-ekonomchnogo-socalnogo-rozvitku-rayonu-za-pvrchchya-2013-roku.html>

5. Офіційний сайт Кам'янської державної податкової служби в Черкаській області, Чигиринське відділення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chigirinrda.dps.ua/ekonomchnogo-socalnogo-rozvitku-rayonu-za-pvrchchya.html>

*Скорік Ксенія Анатоліївна,
аспірант,
кафедра міжнародної економіки;
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА КОНКУРЕНТНИЙ РЕСУРС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

На рубежі тисячоліття Європейський Союз прийняв Лісабонську стратегію, спрямовану на перетворення ЄС на «найбільш конкурентоспроможну та динамічну економіку, яка базується на знаннях, здатну до стійкого економічного зростання з більшою кількістю робочих місць і кращим соціальним рівнем» до 2010 року.

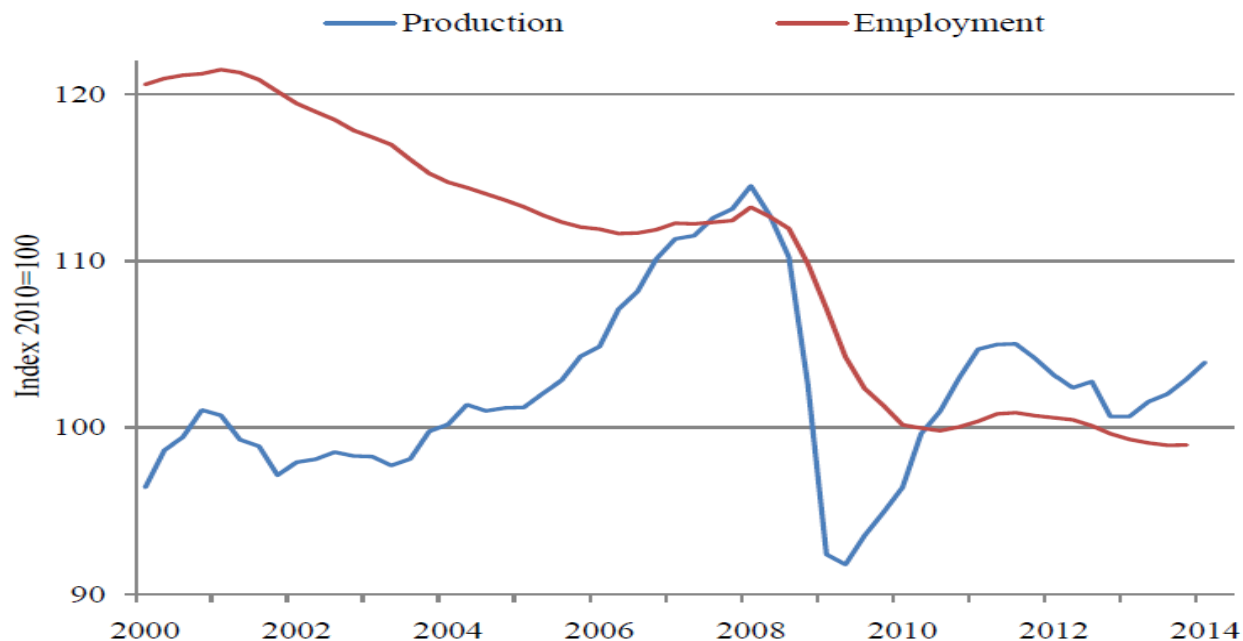
За даними Європейського соціально-економічного комітету (EESC), всі держави-члени ЄС мають власні схеми промислової політики. Вони є дуже різноманітними, що обумовлюється відмінностями у національних органах виконавчої влади, зв'язках між державним та приватним секторами, структурі економіки та порівняльних перевагах.

У різних країнах є свої національні інноваційні платформи. Але це рідко сприяє досягненню спільних європейських цілей. З нещодавнього часу держави-члени ЄС, наприклад Німеччина, Франція, Сполучене Королівство, Іспанія та Нідерланди, також видають політичні документи про свою національну політику. Але їх зв'язок з європейськими цілями та заходами залишається слабким [5].

В глобальному контексті економічні перспективи в Європі залишаються невизначеними через:

відсутність стабільного зростання виробництва в останні десятиліття (що обумовлено кризою) (рис. 1);

- збільшення світової конкуренції;
- наявність внутрішніх проблем.

Рис.1. Динаміка виробництва за останні десятиліття

Джерело: [3; с.2–4]

Протягом останніх кількох десятиріч в країнах, що розвиваються, відбувалось стабільне економічне зростання. Поряд із Індією та Китаєм, де темпи зростання були рекордними, країни Африки на південь від Сахари та країни Латинської Америки спромоглися перевищити показники зростання 1960-х та першої половини 1970-х років. Нещодавній спад світової економіки мав погані наслідки, а Латинська Америка сильно постраждала від зниження цін на сировину. Але зростання в країнах Африки з низькими доходами залишається стійким і високим.

Навіть побіжний аналіз досвіду лідерів економічного зростання свідчить, що цей досвід сильно відрізняється від стандартного шляху Східної Азії. Східно-азіатські країни, такі як Південна Корея, Тайвань та Китай, зросли завдяки швидкій індустріалізації, орієнтованій на експорт. На відміну від цього, досвід зростання за межами Східної Азії не свідчить про швидку індустріалізацію. Країни Латинської Америки пережили деіндустріалізацію, а у більшості країн Африки виробничі галузі мають іноземних власників [1, с. 3].

Фактори посилення світової конкуренції:

- амбітні стратегії виробництва в основних промислових країнах, включаючи США та країни Азії;
- подальша фрагментація глобального ланцюга створення вартості, перенесення виробничих галузей із ЄС у регіони з нижчими виробничими витратами;
- зростання інвестицій в інновації в азійських країнах;
- зростання ролі країн, що розвиваються, у сегментах виробничої продукції з високою доданою вартістю (що раніше вважалося характерною рисою розвинених країн) [3, с. 2–6].

За оцінками EESC, Європа відстає від США та Японії за показниками інноваційної діяльності. Європа є більш репрезентативною, ніж США, у

середньотехнологічних галузях, але традиційний розрив між двома континентами у високотехнологічному сегменті значно зріс за останні роки.

Згідно з прогнозами, до 2030 р. Китай стане найбільш потужною економікою світу, США збережуть глобальне лідерство, а Японія та Європа залишаться далеко позаду.

Очікується, що освоєння нових родовищ нафти та сланцевого газу призведе до енергетичної незалежності США. Це розглядається як енергетична революція, що означатиме промисловий ренесанс в США та геополітичні зрушення.

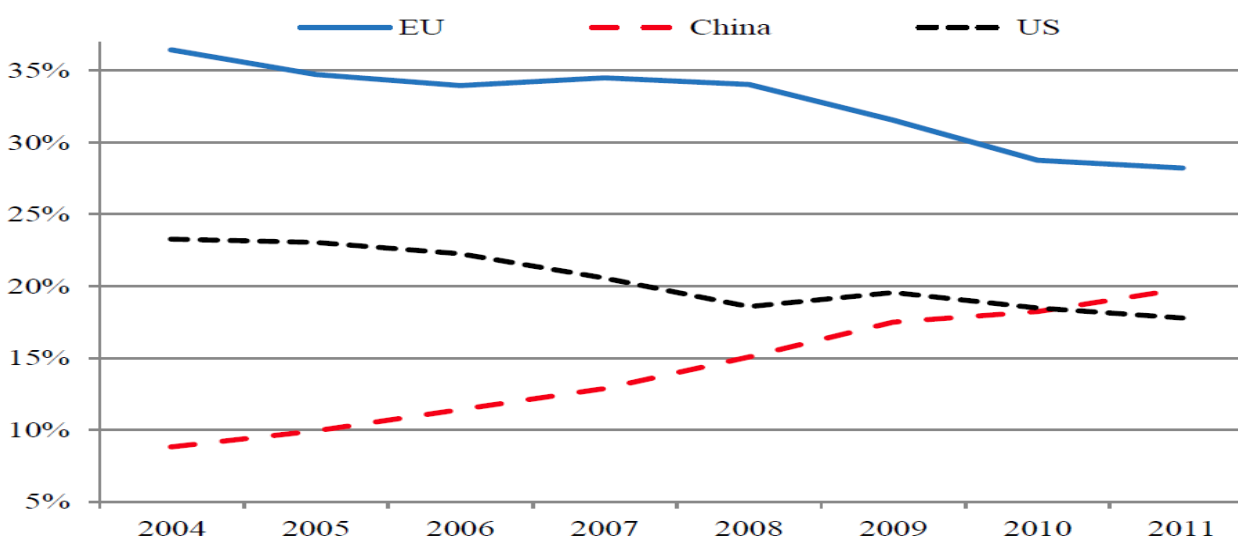
Триває підйом Китаю, Бразилії та Індії. Їх швидко наздоганяють інші країни Азії та Південної Америки. Протягом багатьох років темпи зростання у країнах, що розвиваються, були значно вище середніх, особливо в Азії. Створені в цих країнах передові системи освіти випускають велику кількість високоосвічених і кваліфікованих технічних фахівців. Паралельно створюються великі науково-дослідницькі інститути [2].

Промисловість має стратегічне значення для Європи, оскільки це:

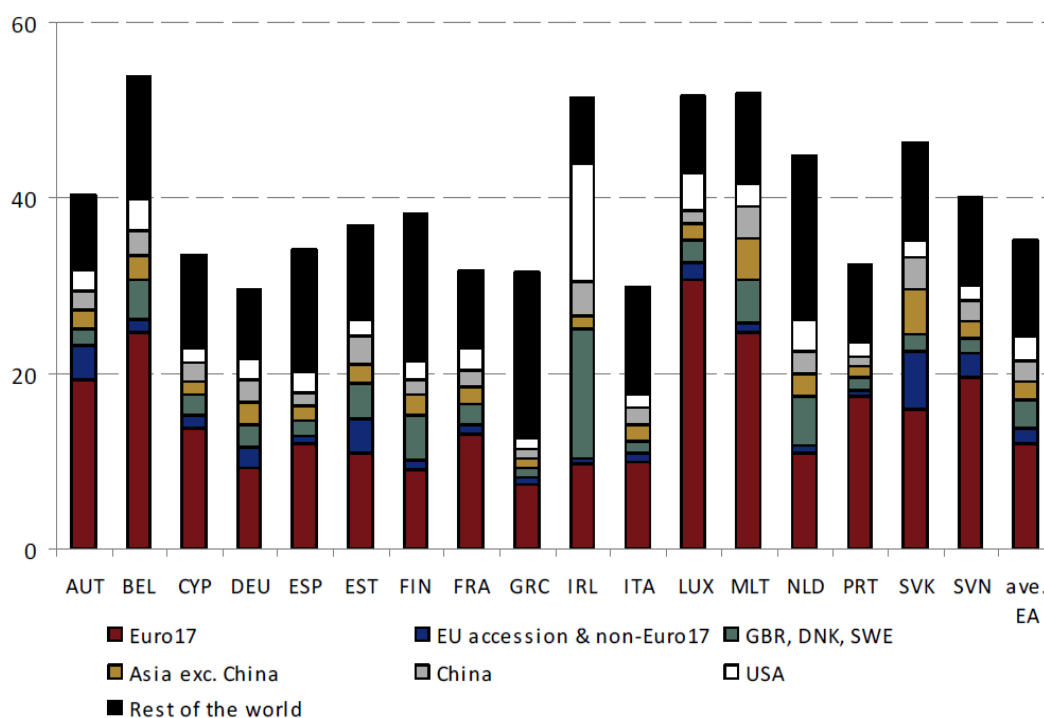
- основне джерело інвестицій у НДДКР (у 2011 році – 62,3% загального обсягу інвестицій у НДДКР);
- основне джерело експорту (80% загального експорту ЄС);
- основний фактор підвищення продуктивності праці (60%);
- найважливіше джерело працевлаштування (14% зайнятості ЄС), у тому числі у сфері послуг (частка сфери послуг, пов'язаних із виробництвом, становить 40% сектору послуг).

ЄС має значні конкурентні переваги та активи:

- величезний внутрішній ринок – 500 мільйонів споживачів;
- висококваліфікована робоча сила;
- розвинена науково-дослідницька інфраструктура, включаючи відомі інститути;
- значна (але дедалі менша) частка у світовій доданій вартості.

Рис. 2. Частка доданої вартості, створеної в ЄС, Китаї та США, у світовому виробництві, 2004–2011 роки

Рис. 3. Частка доданої вартості, створеної за кордоном (в експорті), за країною походження в 2011 році

Джерело: [3, с.10–14]

На основі аналізу можна зробити такі висновки:

1) Виробництво в глобальній та довгостроковій перспективі:

- його скорочення є наслідком довгострокової тенденції;
- ЄС як глобальний актор показує добрі результати, але тільки у короткостроковій перспективі.

2) ЄС у глобальному ланцюзі вартості:

- збільшення частки ВВП, створеного за рахунок експорту з високою доданою вартістю;
- достатня збалансованість торговельного балансу ЄС.

3) Всередині ЄС виражені шаблони спеціалізації.

4) Зростання ролі ділових послуг у глобальному ланцюзі вартості.

Для підтримання глобальної конкурентоспроможності ЄС має:

- зміцнювати європейську виробничу базу;
- підтримувати на високому рівні інвестиції в НДДКР, які є драйверами продуктивності;
- надавати капітальні блага (також для надання послуг);
- зміцнювати внутрішньовиробничі зв'язки, які мають важливе значення для навчального процесу (learning-by-doing);
- розвивати внутрішню спеціалізацію [4, с. 16–21].

Список використаних джерел

1. Dani Rodrik Margaret McMillan Xinshen Diao (January 2017).The recent growth boom in developing economies: a structural change perspective. – Access mode: http://drodrik.scholar.harvard.edu/files/danirodrik/files/recent_growth_boom_in_ldcs.pdf
2. Gibellieri, van Iersel (11 July 2013) EPC-EESC conference – “The EU’s New Industrial Policy” – A Stronger European Industry for Growth and Economic Recovery – Industrial Policy Communication Update.
3. Gabriel Crean (12 November 2014) EPC-EESC conference – “The EU’s New Industrial Policy” – A New Industrial Policy for Europe.
4. Robert Stehrer (12 November 2014) EPC-EESC conference – “The EU’s New Industrial Policy” – European industries and the ongoing process of change – what challenges and opportunities?
5. Stage Gibellieri, van Iersel (4 May 2011) EPC-EESC conference – “The EU’s New Industrial Policy” – An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era: Putting Competitiveness and Sustainability at Centre.

Стойка Сергій Олександрович,

кандидат економічних наук,

викладач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки;

Стойка Віталій Олександрович,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук;

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕНЕРГООЩАДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Частина навчальних закладів України нараховує понад 4–5 навчальних та іншого призначення корпусів, гуртожитків, їдалень тощо. Для забезпечення ефективного функціонування таких навчально-житлових комплексів необхідні суттєві фінансові витрати на закупівлю та використання паливно-енергетичних ресурсів, які не завжди вдається здійснювати вчасно. Це у свою чергу потребує детального аналізу і пошуку додаткових джерел фінансування проєктів із запровадження енергозберігаючих технологій та використання альтернативних джерел енергії.

В. Дешко та О. Шевченко, досліджуючи проблеми управління процесами енергоспоживання та енергозбереження об’єктів галузі освіти, звертають увагу на відсутність ефективно діючої системи енергетичного менеджменту в галузі освіти. У своєму дослідженні вони розробили концептуальну модель управління процесами енергоспоживання та енергозбереження на прикладі галузі освіти. Цікавим з теоретичної та практичної позицій є те, що вчені пропонують систему енергетичного менеджменту розглядати на трьох рівнях:

галузевому (рівень Міністерства), місцевому (рівень ВНЗ) та локальному (рівень будівлі) [1, с. 203]. Такий системний підхід, на нашу думку, є надзвичайно важливим у питаннях забезпечення ефективного використання енергоресурсів з метою підвищення рівня ефективності енергоспоживання на всіх рівнях.

Л. Накашидзе зазначає, що підхід до вирішення питань енергоефективності повинен враховувати наявні економічні й соціальні складові. Цьому сприятиме впровадження комплексних інноваційних систем енергозабезпечення. Функціонування цих систем базується на ефективному використанні альтернативних джерел енергії (сонячної енергії, викидного вентиляційного тепла та ін.), енергоактивних огорожень, теплових pomp і акумуляторів тепла та іншого сучасного енергоефективного обладнання. У дослідженні відображено основні аспекти розробленого інноваційного проекту, в якому передбачено використання комплексної системи енергозабезпечення навчального корпусу з використанням енергоактивних огорожень та енергії альтернативних джерел, що, на думку автора, сприятиме підвищенню ступеня екологічної безпеки як наслідок зменшення шкідливих викидів [2, с. 140–141, 144].

О. Сафронова та В. Сафронов, досліджуючи питання підвищення енергоефективності інтер'єрного простору ВНЗ, роблять акцент на перевагах, які дають світлодіодні системи перед традиційними системами освітлення. Науковці, зокрема, зазначають, що: енергоефективність світлодіодів може бути до п'яти разів вищою, ніж у ламп розжарювання і галогенних ламп; світлодіодні джерела світла за своїм устроєм є спрямованими і випромінюють світло тільки в потрібному напрямі; останні досягнення в області виробництва світлодіодів забезпечують постійність кольору і колірну температуру, еквівалентні або такі, що перевершують характеристики традиційних джерел світла [4, с. 116].

Досліджуючи фінансові механізми підвищення енергоефективності ВНЗ сфери освіти, Н. Павленко вказує основні й додаткові джерела одержання коштів навчальними закладами. Виокремлено додаткові джерела, зокрема кошти, отримані: за підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів; за надання додаткових освітніх послуг; за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані на замовлення підприємств, установ, організацій і громадян; від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, устаткування; дотації органів місцевого самоврядування (місцевих бюджетів); кредити й позички банків; добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян [3, с. 132]. Проте зазначених джерел недостатньо для покриття витрат, які пов'язані з підвищенням енергетичної ефективності зазначених закладів освіти. Н. Павленко у дослідженні звертає увагу на необхідності використання механізмів державно-приватного партнерства, що дозволить знайти додаткові кошти на фінансування проектів у сфері освіти, та визначає основні риси державно-приватного партнерства: довгостроковий характер відносин; повне або часткове фінансування з боку

приватного сектору; визначальна роль партнера – приватного сектору; розподіл ризиків між державою та приватним партнером [3, с. 133].

Оцінивши результати досліджень учених у сфері енергоефективності та енергозбереження, ми вважаємо, що у дослідженні необхідно більше уваги приділити розвитку відносин державного та приватного секторів економіки. Тому з метою оптимізації використання енергоресурсів навчальними закладами пропонуємо створити регіональні управління у сфері енергоефективності та енергозбереження, які, на нашу думку, зможуть підвищити ефективність розробки, погодження та здійснення контролю за виконанням державних цільових програм у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива тощо.

Отже, підводячи підсумки дослідження, вважаємо за необхідне зазначити:

- навчальні заклади у сучасних складних умовах господарювання не завжди можуть впоратися з витратами на придбання енергоресурсів;
- нині в країні існують суттєві проблеми у вуглевидобувній промисловості (низька якість і висока собівартість виробництва);
- значна частка споживання електроенергії в Україні забезпечується за рахунок діяльності атомних електростанцій (близько 56%), теплових електростанцій та теплоелектроцентралей (близько 39%), на гідроелектростанції припадає всього 4% і на альтернативні джерела енергії – 1%.

Доцільно зазначити, що більшість розвинених країн світу уже довгий час намагаються мінімізувати негативний вплив діяльності атомних електростанцій та теплоелектростанцій на навколишнє середовище, розвиваючи технології використання відновлюваних альтернативних джерел енергії.

Список використаних джерел

1. Дешко В. І. Концептуальна модель управління процесами енергоспоживання та енергозбереження об'єктів галузі освіти / В. І. Дешко, О. М. Шевченко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2013. – № 6. – С. 201–205.
2. Накашидзе Л. В. Комплексна система енергозабезпечення навчального корпусу з використанням енергоактивних огорожень та енергії альтернативних джерел / Л. В. Накашидзе // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2013. – № 6. – С. 140–145.
3. Павленко Н. М. Фінансові механізми підвищення енергоефективності вищих навчальних закладів освіти / Н. М. Павленко // Управління розвитком складних систем. – 2012. – Вип. 10. – С. 131–133.
4. Сафронова О. О. Перспективні засоби освітлення у вирішенні питання підвищення енергоефективності інтер'єрного простору ВНЗ / О. О. Сафронова, В. К. Сафронов // Енергоефективність в будівництві та архітектурі. – 2013. – Вип. 5. – С. 114–119.

*Тарасенко Анатолій Григорович,
старший викладач
кафедри економіки та підприємництва,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ РОЗБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В основі багатьох причин, які визначають економічний і соціальний розвиток країн, лежать обставини нематеріального порядку, що об'єднуються під загальною назвою «соціальний капітал нації». Він являє собою специфічний ресурс, який продукується інституціональною структурою – здатність суспільства до узгодженої колективної взаємодії в соціально-економічній сфері, завдяки сукупності загальновизнаних норм, правил та механізмів. Основними компонентами соціального капіталу є міра терпимості у суспільних відносинах, здатність людей до порозуміння; міра відповідальності, особливо в економічній сфері; доброзичливість у суспільних відносинах; рівень суспільної довіри; національна солідарність.

Дослідження феномену соціального капіталу повинно здійснюватися у більш широкому контексті з використанням дослідницьких підходів і інструментів як інституціональної економіки, так і інших соціальних наук і неортодоксальних теорій, що сприяє конкуренції ідей в економічній теорії. У цьому сенсі цілком зрозуміла логіка нобелівського лауреата Ф. А. Хайека, виражена у його думці про те, що економіст, який залишається лише економістом, швидше за все стане перешкодою, якщо не потенційною небезпекою для дослідницької діяльності [1]. Тому включення в коло економічних досліджень значущих соціальних феноменів, що визначають ефективність того або іншого господарського порядку є не тільки обґрунтованим, але й необхідним.

Загалом, сучасне уявлення про соціальний капітал – це досягнення європейської культури, яка стала перемагати і поширюватися у всьому світі, оскільки була найбільш успішною у сприянні розвитку ринкових засад економіки. Основні європейські цінності та інститути набули глобального універсального характеру. Численні дослідження відзначають тісний зв'язок між формуванням ринкової економіки у Західній Європі та здатністю європейських націй до накопичення соціального капіталу.

Перший фундаментальний висновок, що стосується джерел формування соціального капіталу, полягає в тому, що розвиток суспільства тісно пов'язаний із розвитком його інститутів: чим ширше інституціоналізована сфера у системі соціально-економічних зв'язків, тим більші економічні можливості має нація. Створюючи інституційні структури, суспільство разом з тим розширює мережу нових економічних цінностей та владних відносин з приводу їх використання, що дає людині більше можливостей для дії та підвищення власного добробуту.

Загальновідомо, що ринок, як спосіб господарської координації виник досить давно. Однак лише формування відповідних інституційних структур дозволило спонтанному механізму ринкового обміну трансформуватись у «невидиму руку», що веде суспільство до зростання добробуту [2]. Економічне зростання в ринкових умовах – це завжди результат розширення кооперації, форм і методів співробітництва між людьми, всього того, що має відношення до накопичення соціального капіталу. Розвиток взаємодії вимагає нових формальних і неформальних норм (інститутів), які виникають з волі держави, поза нею, або ж і всупереч державі.

Західне суспільство витратило у загальній складності більш як чотириста років, щоб на духовному рівні створити такі ідеали, які спонукають людину до інтенсивної праці та інноваційного типу мислення. Був напрацьований такий тип культури, який потенційно здатний давати найвищу продуктивність праці.

Першою інституційною особливістю ранньої стадії західноєвропейської цивілізації було формування міст із сприятливими умовами для торгівлі, основи процвітання купців. Друга особливість полягала у загальній спадкоємності західноєвропейської культури по відношенню до античної культури, зокрема у розвитку комерційного договірного права на базі інституту римського права. Це дозволило перейти від угод, заснованих на довірчих сімейних зв'язках, характерних для аграрних суспільств, до угод між незалежними сторонами. Третя важлива особливість полягала у визнанні державою прав приватної власності, що створювало умови для економічної активності громадян.

У період Середньовіччя економічні інститути не забезпечували адекватних стимулів для інвестицій у землю, фізичний і людський капітал чи технологію і, тим самим, не могли стимулювати економічного зростання. Дефіцит прав власності у землевласників, купців і перших промисловців у середньовічній Європі здійснював негативний вплив на темпи соціально-економічного розвитку. Збереження економічних інститутів, які б забезпечували захист прав власності на землю і капітал не могло бути гарантованим, доки вся політична влада знаходилася в руках монархів.

Однак у XVII столітті відбулися суттєві зміни економічних та політичних інститутів, які підготували основу для розвитку прав власності й обмеження влади монархів, особливо в Англії після громадянської війни 1642 р. і буржуазної революції 1688 р., а також у Нідерландах після повстання Габсбургів. Ці зміни, у першу чергу, в розподілі політичної влади зумовили суттєві зміни економічних інститутів, фортифікацію прав власності власників землі та капіталу і стимулювали процес фінансової та торгової експансії. Як наслідок, прискорилися темпи економічного зростання, що привело у кінцевому рахунку до промислової революції і суттєвої зміни в розподілі ресурсів у порівнянні із Середньовіччям.

При переході до так званого капіталістичного шляху розвитку створювалися нові механізми, що згуртовували суспільство, засновані на особистій політичній і економічній свободі індивідів, які в процесі своєї життєдіяльності виробляють спільні інтереси. У цьому сенсі величезним завоюванням західної цивілізації, яке справило визначний вплив на соціально-

економічний розвиток, було ствердження верховенства громадянства над усіма формами людського об'єднання. Формування громадянського суспільства супроводжувалося. Реформація в Європі та етика протестантизму створили певну духовну основу для становлення капіталістичних відносин та особливої ринкової моралі та духу підприємництва, але головним чинником була економічна згуртованість особисто вільних громадян, що прагнули до більш повного задоволення своїх потреб у межах єдиного економічного простору. Тому процес накопичення соціального капіталу невід'ємно пов'язаний із формуванням національних держав у Західній Європі. Найбільш цінним благом, яке національна держава пропонувала всім громадянам, був статус громадянина, завдяки якому відбулося відокремлення політичного членства від соціального положення і володіння власністю, що зробило право голосу незалежним від соціально-економічних показників.

Аналізуючи основні історичні етапи формування соціального капіталу у західноєвропейській цивілізації, епоху Реформації (XVI–XVII ст.) слід розцінювати як перший етап накопичення моральних його основ у західноєвропейському суспільстві. Адже саме накопичення духовної енергії соціального капіталу на ранніх стадіях розвитку західної цивілізації потягло за собою поширення цієї енергії на господарські практики і відкриття нових ефективних видів економічної поведінки.

На противагу традиційним феодальним інститутам і сімейно-родовим відносинам між людьми у католицькій Європі, на цьому етапі протестантськими общинами був створений новий вид соціального капіталу – взаємна довіра у справах, чесність у виконанні угод і зобов'язань, господарська аскеза, цінність компетенції та професіоналізму.

Друга стадія формування соціального капіталу у Європі припадає на епоху Просвітництва (XVII – початок XVIII ст.). Культ раціоналізму, науки і техніки зумовив особливий технократичний тип мислення, в світлі якого вирішення будь-якого завдання стали розглядати як чисто технологічну проблему, що вирішується з допомогою використання точно вимірюваних, виражених у цифрах об'єктами. Теологічне мислення Середніх віків поступилося місцем ідеології Просвітництва, що уподібнила механізму всю живу і неживу природу, створила струнку механістичну концепцію світобуття. Знання і освіта стали набувати властивостей суспільного блага, поширюючись через систему державної освіти і перетворюючись на масові ресурси економіки. Таким чином, досягнення Просвітництва виявились тим соціальним ресурсом, який зумовив становлення і розвиток промислового капіталізму з його технологічними змінами. Кардинально змінився і економічний тип мислення. Економіка перестала розглядатися як діяльність, що підпорядкована лише нормам християнської етики. Особливої ваги стали набувати створені людиною соціально-економічні інститути, що призвело до формування ідеології універсальної ринкової економіки.

Третю стадію розвитку соціального капіталу можна вважати періодом його розквіту (друга половина XIX – 60-ті роки XX ст.). Поширення духовної енергії Реформації і Просвітництва на економічну діяльність привело до епохальних

змін: індустріалізація економіки, урбанізація населення і науково-технічний прогрес сприяли до переходу у світ техносфери, який понині визначає уклад життя і потреби більшості людей у розвинутих економіках. Відокремлення капіталу-функції від капіталу-власності стимулювало висунення на перший план менеджера-технократа, фахівця-організатора комерційного підприємства. Найбільше вираження цей процес отримав у фордизмі першої третини ХХ століття – уніфікованій системі наукової організації масового виробництва. На стадії розквіту економіка вже не тільки запозичувала ресурси соціального капіталу із сфери культури, але й сама продукувала його. Соціальний капітал створювали галузеві ринки у вигляді ділової та професійної етики; корпорації та фірми у вигляді солідарності співробітників, цінностей фірми, репутації, чесності у бізнесі. Покращувався діловий та інвестиційний клімат, зникали перешкоди в обміні економічною інформацією, зростала якість людських ресурсів.

Соціальний капітал як суспільне благо продукувався національними державами. Реалізована у 50–60 роках ХХ століття модель соціальної ринкової економіки не тільки забезпечувала населення благами, необхідними для відтворення трудового потенціалу, але й підтримувала ідеологію економічного зростання, консервативну мораль, віру в науковий прогрес і високий статус теоретичного знання.

Формування і використання соціального капіталу зіграло не останню роль в тому, що саме західноєвропейська цивілізація змогла досягнути інтенсифікації економічного зростання в епоху промислових революцій, ставши в авангарді накопичення і використання науково-технічного потенціалу.

Проте, як вважають деякі вчені, з 80-х років ХХ століття іде процес деградації соціального капіталу ринкового суспільства. Емпіричні дослідження Ф. Фукуями показали, що «сучасне капіталістичне суспільство споживає більше соціального капіталу, ніж виробляє» [3, с. 328]. Криза довіри, суспільної моралі та трудової етики призводить не тільки до зростання трансакційних витрат, адже капіталізм «вимагає моральних установок, які економіка сама по собі виробляти неспроможна» [4, с.13].

Отже, без глибокого розуміння культури нації, дії інституцій і правил, менталітету, що визначають економічну взаємодію, не можна з цілковитою впевненістю зробити висновки про функціонування соціально-економічної системи. Різні соціально-економічні системи зазнають впливу історії, культури, психології, етики, політики та численних, здавалось б, малозначущих чинників. Структура, мета й правила поведінки в суспільстві часто формуються під впливом релігійних, філософських і загальноприйнятих етичних норм та обов'язків – тобто всього того, що називається культурою і що становить фундамент соціального капіталу нації. В світлі концепції соціального капіталу все більш очевидним стає актуальність звернення до тези німецької «історичної школи»: жодне економічне явище не може бути досліджене і зрозуміле без урахування географічних, культурних, соціальних, політичних і етнічних чинників.

Список використаних джерел

1. Hayek F.A. The dilemma of specialization // The state of social sciences / Ed. by L. White. – Chicago: University of Chicago Press, 1956.
2. Вольчик В. В. Нейтральные рынки, нейтральные институты и экономическая эволюция / В. В. Вольчик // Экономический Вестник Ростовского государственного университета. – 2004. – Т. 2, № 2. – С. 55–67.
3. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. – М. : АСТ, 2008. – 474 с.
4. Козловски П. Этика капитализма. Эволюция и общество: критика социобиологии / П. Козловски. – СПб. : Экономическая школа, 1996. – 158 с.

*Теловата Марія Теодозіївна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Глобалізаційні трансформації та технологічні інновації у суспільстві, економічна криза та вихід українських підприємств на міжнародний рівень взаємовідносин створюють потребу у фахівцях економічної галузі, які здатні приймати нестандартні рішення в ситуації ринкової невизначеності, що зумовлює необхідність підготовки конкурентоздатних працівників. В економіці України відбуваються інноваційні перетворення, і тому професійна освіта потребує виваженої стратегії, спрямованої на зміну своєї парадигми, з одного боку, та задоволення запитів роботодавців, з іншого. Це відображено в Конституції України, Законах України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» (1999), «Про захист економічної конкуренції» (2001), Податковому кодексі, Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011), в положеннях Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2013).

У сучасних умовах доцільною є орієнтація на досвід провідних міжнародних організацій, що впливають на становлення і розвиток бухгалтерських професій на світовому рівні, зокрема: Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Committee, IASC), Міжнародної федерації бухгалтерів (International Federation of Accountants, IFA, DFA), Федерації європейських бухгалтерів-експертів (FEE). Діяльність цих організацій підкреслює необхідність виокремлення соціально-психологічного та культурологічного напрямів професійної підготовки

кваліфікованих, компетентних фахівців з обліку та оподаткування, яким у національних стандартах приділяється недостатня увага [3].

Розвиток суспільних відносин як у європейському освітньому просторі загалом, так і в Україні зокрема, зумовлює поглиблення протиріч між зростаючими вимогами суспільства до рівня професійної компетентності майбутніх фахівців і реальною практикою професійної підготовки у вищих навчальних закладах (ВНЗ).

Розширення міжнародних економічних зв'язків, виникнення нових господарських структур на основі різних форм власності, європейська інтеграція України диктують необхідність удосконалення податкового та бухгалтерського обліку.

В Україні економічна освіта певною мірою переживає кризу і гостро ставить питання вдосконалення професійної підготовки висококваліфікованих кадрів ВНЗ.

Ця криза полягає в розбіжності набутих знань й навичок, які дають у ВНЗ, та вимог, що висувуються до дипломованих випускників сучасним виробництвом, бізнесом. Ми повинні усвідомлювати, що рівень розвитку будь-якої країни залежить від якісної професійної підготовки фахівців, від належних матеріально-технічних і педагогічних умов, навчально-виховного процесу, які автономно створюються ВНЗ [1].

Отже, розвиток взаємовідносин незалежної України з іншими європейськими державами, перехід до ринкових відносин господарювання вимагає озброєння майбутніх фахівців економічної галузі практичними вміннями вдало використовувати набуті знання з бухгалтерського, фінансового, податкового, управлінського обліку в практичній діяльності.

Освітні інновації, педагогічні технології й інформатизація навчання викликають потребу суспільства в професійній підготовці особистості, яка здатна ефективно та раціонально функціонувати в постійно змінюваних умовах. Відповідно до освітньо-кваліфікаційних вимог дипломований фахівець повинен володіти навичками складати консолідовану фінансову звітність з використанням комп'ютера та має швидко адаптуватися до нових інноваційних технологій.

Зміст професійної діяльності фахівців економічної галузі за умов прогресу інформаційних комунікацій перебуває в постійному оновленні, тому виникає необхідність у професійно компетентних, інноваційно налаштованих та соціально адаптованих фахівцях, які мають стратегічно-випереджальне бачення в ситуації нестабільності економіки України.

На нашу думку, основними принципами стратегічно-випереджального навчання на адаптивних засадах у ВНЗ є: вчасне реагування на зміни оновленої, доповненої нормативно-правової бази (Закони України, положення стандартів, методологічні рекомендації, постанови, інструкції тощо) та її впровадження в діяльність підприємств, швидке реагування на зміни зовнішнього середовища, що виявлятимуться в постійному дидактичному оновленні форм, методів і змісту навчання; наступність (безперервність) навчання, тобто постійне оновлення теоретичних знань, професійних умінь, навичок, що диктується

суттєвими змінами законодавчої бази та переходом підприємств на нові/міжнародні стандарти ведення бухгалтерського обліку [2].

При розробленні структури професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі вважаємо за доцільне врахувати перелічені інновації, спираючись на концептуальні положення стратегічно-випереджального розвитку вищої освіти. Таким чином, формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі – це пріоритетний напрям і головне завдання сучасного ВНЗ щодо професійного становлення фахівців у процесі набуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», «магістр».

Ми дійшли висновку, що впровадження компетентнісного підходу в освіті, зокрема при наступності професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі є невід'ємною складовою виховання компетентної людини та працівника, який вмє адекватно діяти у відповідних ситуаціях. Така позиція обумовлена тим, що сьогодні на перший план виходить не тільки те, що знає і вмє фахівець, а й те, як він здатен здійснювати свою роботу, будучи обізнаним професіоналом.

Коли йдеться про компетентність фахівців (бухгалтерів, економістів, фінансистів, банкірів), то до складу знань, умінь, навичок та здатностей їх застосувати мають входити і здатності, що стосуються володіння інноваційними та комп'ютерними технологіями, та також сучасним програмним забезпеченням [4]. Тобто для реалізації компетентнісного підходу необхідна опора на міжнародний досвід з урахуванням необхідної адаптації до традицій і потреб України.

Список використаних джерел

1. Вознюк А. В. Философские основания педагогической аксиоматики : [моногр.] / А. В. Вознюк, А. А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 540 с.

2. Левочко М. Т. Професійна компетентність фахівців у системі «коледж – університет» / М. Т. Левочко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. – 2008. – № 16. – С. 96–98.

3. Ростока М. Л. Навчальна інформаційна система бухгалтерського обліку як умова формування професійної компетентності майбутніх обліковців з реєстрації бухгалтерських даних / М. Л. Ростока // Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 9–10 жовтня 2013 р.). – Львів : СПОЛОМ, 2013. – С. 118–120.

4. Теловата М. Т. Компетентнісний підхід та його впровадження в освіті / М. Т. Теловата // Управління в освіті : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14–16 квітня 2011 р.). – Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2011. – С. 303–305.

*Чирва Ганна Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук,
Уманський державний педагогічний університет*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТУ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Процес збуту продукції ПАТ «Монфарм» на практиці важко планувати з високою точністю. Тому для вдосконалення управління й ефективності збуту в зовнішньоекономічній діяльності підприємства, у зв'язку з інтенсивністю договорів, пропонуємо класифікацію продукції проводити за допомогою АВС-аналізу. В основу такого аналізу покладено припущення, що відносно невелика кількість видів продукції, яка призначена для збуту, забезпечує більшу частину загального обсягу реалізації. Це припущення ґрунтується на закономірності, відкритій у 1897 р. відомим італійським економістом і соціологом В. Паретто, так званому «принципі Паретто» або правилі «80:20» [1, с. 31–32]. Для сфери збуту це правило означає, що 20% номенклатурних позицій плану забезпечать 80% виручки від реалізації.

Сутність АВС-аналізу полягає в тому, щоб розділити всі номенклатурні позиції товарів на три класи: А, В і С. Спочатку визначають обсяги кожної товарної позиції (наприклад, за рік, за квартал) у натуральному вираженні і питому вагу в загальній реалізації. Після цього товари впорядковують за черговістю їх вартісного обсягу й зіставляють накопичені частки у загальній кількості номенклатурних позицій. У результаті стає очевидним, що відносно небагато видів продукції становлять більшу частину загального доходу підприємства.

Клас А – це ті товари, на які припадає високий річний обсяг збуту. Питома вага видів продукції цього класу може становити близько 15% загальної кількості одиниць номенклатурних позицій збуту і 70–80% доходу. Клас В – це номенклатурні позиції збуту, на які припадає середня величина обсягу доходу. Ці позиції становлять близько 30% загальної кількості номенклатурних позицій і 15–25% загального обсягу доходу. Інші позиції з низьким обсягом витрат у вартісному вираженні формують клас С. Вони становлять 5% обсягу доходу і близько 55% позиції від загальної кількості номенклатурних позицій.

Результатом АВС-аналізу є побудова кривої Лоренца, що характеризує кумулятивне зростання величин двох взаємозалежних ознак – доходу та кількості (в % до підсумку) – на графіку і показує ступінь концентрації окремих елементів за групами. Політика управління та оптимізації збуту підприємства, що базується на АВС-аналізі, передбачає, що:

1) номенклатурні позиції групи А слід збувати переважно через найбільш надійних постачальників, ніж групи С;

2) номенклатурні позиції групи А, на противагу групам В і С, повинні піддаватися більш ретельному фізичному контролю транспортування і, по

можливості, перевозитися найбільш надійними перевізниками; точність записів номенклатурних позицій групи А рекомендується частіше перевіряти;

3) прогнозування потреби в номенклатурних позиціях групи А необхідно проводити більш ретельно, ніж прогнозування потреби в інших товарах [2, с. 171].

Таким чином, за допомогою АВС-аналізу можна точніше прогнозувати та фізично контролювати надійність збуту. Застосування АВС-аналізу керівництвом ПАТ «Монфарм» у системі логістики при управлінні збутом в умовах реалізації стратегії розвитку забезпечить насамперед передумови та механізми вибору оптимального рівня ціни на продукцію та контроль норми прибутку від реалізації. Ці механізми торкаються як безпосередньо логістичної системи підприємства, так і технології виробництва, але у системі ціноутворення повинні бути створені передумови для забезпечення ефективності початкової стадії процесу формування ціни одиниці продукції. Застосування методу АВС має особливо важливе значення як при поточному, так і при стратегічному плануванні.

Отже, на основі визначення питомої ваги кожного виду продукції в експорті підприємства було прийняте рішення про зарахування кожного виду сировини до однієї з трьох груп за методикою АВС-аналізу. Результати проведеного АВС-аналізу для управління збутовою логістикою в реалізації стратегії розвитку ПАТ «Монфарм» (табл.), підтвердили принцип Паретто, який свідчить, що невелика кількість найменувань сировини і матеріалів становлять більшу частину вартості, а для великої кількості найменувань ця частина вартості є досить низькою.

Таблиця

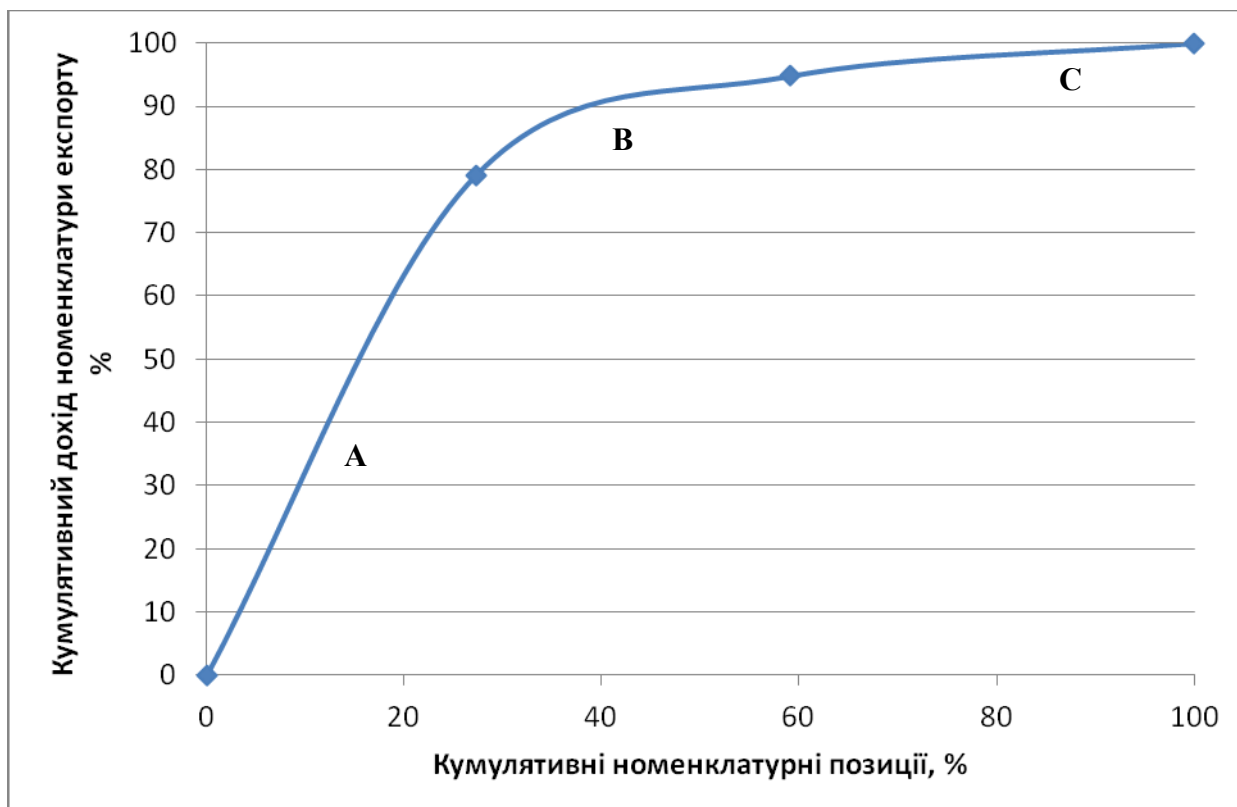
Зведені дані АВС-аналізу експорту ПАТ «Монфарм» за 2016 рік

Група	Річний дохід від експорту, дол. США	Частка групи у річному доході, %	Кількість номенклатурних позицій у групі, од.	Частка групи у номенклатурі, %
А	368936,0	79,15	6	27,27
В	72917,0	15,64	7	31,82
С	24227,4	5,21	9	40,91
Всього	466080,4	100,0	22	100,0

Джерело: розрахунки авторами за операційними даними ПАТ «Монфарм»

Дані таблиці свідчать, що на клас А, до якого увійшло 6 найменувань експорту підприємства, припадає 79,2% загального обсягу доходу при питомій вазі видів номенклатури цього класу 27,3%. У класі В 32% найменувань експортних товарів забезпечили 15,6% доходу від зовнішньоекономічної діяльності. Результати аналізу класу С – 5,2% річного обсягу доходу забезпечено 41% номенклатури. Графічну інтерпретацію АВС-аналізу основної експортної продукції ПАТ «Монфарм» представлено на рисунку.

Рис. Графік АВС-аналізу експорту ПАТ «Монфарм»

Джерело: *розрахунки автора за операційними даними ПАТ «Монфарм»*

Таким чином, проведення АВС-аналізу збуту продукції ПАТ «Монфарм» на експорт дозволяє зробити висновок, що підприємство експортує види продукції, які представляють всі три групи АВС-аналізу, при цьому співвідношення між групами підтверджує закон Паретто. Результати проведеного АВС-аналізу показали, що при виборі оптимального рівня ціни на продукцію підприємства потрібно розробити заходи щодо першочергового управління обсягами поставок класу А, до якого включено такі види: супозиторії «Анузол», таблетки «Вікалін», супозиторії «Мумійо», супозиторії «Анальдім», супозиторії «Естріол-М» та обліпихові супозиторії. На нашу думку, застосування АВС-аналізу на практиці в управлінні збутовою діяльністю на досліджуваному підприємстві дасть змогу визначити основні тенденції в експорті та створить передумови для реалізації стратегії розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Ковтун С. Управління затратами / С. Ковтун, Н. Ткачук, С. Савлук. – Харків : Фактор, 2007. – 272 с.
2. Івахів Ю. Метод АВС-аналізу: доцільність застосування / Юлія Івахів, Ірина Спільник // Економічний аналіз. – 2008. – Вип. 3 (19). – С. 170–172.

*Шевцов Андрій Віталійович,
кризис-менеджер, аналітик СНФКзЕ;
Щирська Ольга Василівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри аудиту;*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

СУЧАСНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Зважаючи на те, що цей різновид контролю є перспективним, проблемі методологічного забезпечення внутрішнього аудиту приділяється багато уваги, проте не розкриті питання застосування та виділення основних класифікаційних ознак внутрішнього аудиту. Правильне визначення класифікаційних ознак внутрішнього аудиту надає підприємству можливість якісного застосування функцій цього різновиду контролю, чіткого формулювання завдань та визначення стратегічних напрямів роботи системи внутрішньогосподарського контролю.

Проблемам розвитку та становлення внутрішнього аудиту в Україні присвячені роботи таких провідних науковців-економістів як Ф. Бутинець, С. Голов, Н. Дорош, Т. Каменська, М. Корінько, В. Пантелєєв, О. Петрик, О. Редько, В. Савченко та інші. У дослідженнях цих вчених розглянуто питання організації, регулювання і проведення внутрішнього аудиту. Проте деякі актуальні питання деталізації та розуміння діяльності внутрішнього аудиту, серед яких слід виділити питання класифікації такого контролю за різними ознаками, потребують подальшого розроблення.

Класифікація внутрішнього аудиторського контролю за напрямом діяльності зумовлена необхідністю урахування досвіду міжнародної аудиторської практики. Дослідження розвитку внутрішнього аудиту за кордоном впродовж останніх десятиліть дає змогу виділити основні види діяльності внутрішніх аудиторів, визначених у Положенні про обов'язки внутрішніх аудиторів Кодексу стандартів професійної практики внутрішнього аудиту. Дотримуючись положень міжнародних стандартів внутрішнього аудиту, за напрямом діяльності внутрішній аудиторський контроль доречно поділяти на [1; 2]:

- аудит фінансової звітності – перевірка достовірності і повноти фінансової інформації для цілей управління;
- аудит відповідності – перевірка системи забезпечення відповідності діяльності підприємства встановленій політиці, планам, нормам законодавства, а також визначення ступеня їх узгодженості;
- операційний аудит – контроль заходів зі збереження та ефективного використання активів/ресурсів підприємства.

На думку професора Ф. Бутинця [3], організація внутрішнього аудиту здійснюється з урахуванням специфіки діяльності підприємства, тому на практиці залежно від видів діяльності, які перевіряє служба внутрішнього

аудиту, науковець пропонує більш якісно деталізувати ці різновиди контролю. Погоджуємося з думкою автора, що аудит фінансової звітності, в свою чергу, поділяється на:

а) плановий (регламентований), проводиться в межах затвердженого плану роботи підприємства, зокрема служби внутрішнього аудиту;

б) позаплановий (ініціативний), здійснюється на вимогу власника, керівника підприємства або уповноважених посадових осіб при виникненні потреби в отриманні оперативної інформації.

Аудит на відповідність вимогам вчений-економіст поділяє на два підвиди:

а) аудит на відповідність принципам вивчає дотримання (виконання) апаратом управління підприємством вимог законів та нормативних актів з точки зору законності;

б) аудит на відповідність доцільності з'ясовує питання діяльності посадових осіб підприємства на предмет якості, раціональності, обґрунтованості прийняття управлінських рішень.

Операційний аудит доречно розглядати як управлінський виходячи зі складових, які він включає:

- функціональний (міжфункціональний) аудит систем виробництва, управління та контролю;

- організаційно-технічний аудит систем виробництва та управління;

- всебічний аудит систем виробництва і управління.

Провідні економісти М. Корінько і В. Пантелєєв вважають, що внутрішній аудит за часом здійснення контрольних дій поділяється на попередній, поточний, наступний та стратегічний аудит [4].

Попередній (превентивний) аудит – це перевірка, яка здійснюється до початку господарської операції і полягає у вивченні здатності систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю. Ця процедура допомагає запобігти нераціональним витратам, необґрунтованим та незаконним діям тощо. При здійсненні попереднього контролю внутрішній аудит виконує роль профілактичного заходу.

Поточний аудит здійснюється під час виконання господарських операцій на підставі даних бухгалтерського, виробничого, оперативного обліку. Він передбачає вивчення достатності заходів із боку облікової системи і внутрішнього контролю в процесі виконання операцій та їх документального оформлення, що допомагає встановити, ідентифікувати і своєчасно усунути небажані відхилення у фінансово-господарській діяльності.

Наступний (подальший або ретроспективний) аудит проводиться за результатами окремих процесів господарювання. Він дає змогу узагальнити та проаналізувати наслідки як окремих господарських операцій, так і діяльності підприємства в цілому.

Стратегічний (прогнозний) аудит з'ясовує питання подальшого розвитку компанії на перспективу. Стратегічний контроль – це перевірка узгодженості, прийнятності обраної стратегії і програми розвитку підприємства відповідно до прогнозного маркетингового середовища та розроблення рекомендацій щодо їх оптимізації.

В різних джерелах також можна знайти класифікацію за іншими ознаками, наприклад, за обумовленістю здійснення внутрішній аудиторський контроль класифікують як ситуаційний і програмний [8].

Ситуаційний внутрішній аудит проводиться при виникненні певних обставин, на вимогу керівництва. Його не слід плутати з операційним, як правило він здійснюється позапланово, за потреби додаткової, уточненої інформації для прийняття управлінських рішень.

Програмний внутрішній аудит обумовлюється затвердженням регламентом перевірок (планом). У міжнародних стандартах внутрішнього аудиту рекомендується вказувати у звіті внутрішніх аудиторів вид аудиторської перевірки: програмна чи ситуаційна.

В залежності від обсягу і характеру перевірок внутрішній аудит поділяють на комплексний і тематичний. Комплексний внутрішній аудит передбачає застосування системного підходу у вивченні функціонування окремого структурного підрозділу підприємства і має суцільний характер. В умовах системного підходу здійснюється формалізація аудиторських процедур, що дозволяє істотно оптимізувати ефективність внутрішнього аудиторського контролю. Під час тематичного внутрішнього аудиту перевірячі підлягають окремі аспекти діяльності досліджуваного об'єкта, при цьому переважно застосовуються вибіркові методи контролю.

За ознакою функціонального змісту розрізняють: технічний, технологічний, організаційний, правовий, екологічний, соціальний, маркетинговий, внутрішній аудиторський контроль.

Технічний аудит – це контроль відповідності професійного рівня і поточного стану робочого обладнання, під час нього визначається якість обладнання та потреба в його модернізації.

Технологічний внутрішній аудит перевіряє відповідність рівнів технологічного забезпечення підрозділів, дотримання технологічного процесу, рівня кваліфікації технолога та виконання ним покладених функцій. Такий вид внутрішнього аудиту спрямований на визначення «слабких» місць у технологічній політиці підприємства.

Організаційний аудит – виконує функції контролю (функціонування процесу або побудови організації) на основі прийнятих норм, законів і принципів організації як процесу. До основних сфер дії внутрішнього організаційного аудиту належать: управлінські технології; функціональні і організаційні структури управління; розроблення і прийняття рішень; дослідження можливих підходів до створення системи стандартів, норм і правил для оцінювання управлінської діяльності; формування на основі результатів дослідження комплексу показників для отримання об'єктивної оцінки рівня управлінської діяльності.

Правовий аудит – це контроль обов'язкових для виконання міжнародних, державних і місцевих законодавчих актів і положень, а також статутних документів і розпоряджень керівництва. Внутрішній правовий аудит контролює відповідність діяльності підприємства нормативним актам, особливо у сфері податкового законодавства.

Поняття «екологічний аудит» виникло і застосовується в Україні порівняно нещодавно, що пов'язано з політичними і економічними перетвореннями у країні. Завдання інтеграції України та інших країн із перехідною економікою до системи міжнародної екологічної безпеки, посилення вимог законодавства у сфері охорони навколишнього середовища висуває на перший план розвиток нового напрямку в аудиторській діяльності – екологічного аудиту.

Соціальний внутрішній аудит виконує функцію контролю за дотриманням вимог чинного законодавства стосовно персоналу: умови праці і відпочинку штатних працівників підприємства, дотримання законодавчих вимог під час прийому на роботу і звільнення тощо.

Маркетинговий аудит дозволяє застосувати аудиторський підхід до комплексного контролю і аналізу актуальних проблем маркетингу, що стали для більшості компаній питаннями виживання і для всіх без винятку підприємств – питаннями стабілізації і розвитку. Такий різновид аудиту дозволяє максимально диверсифікувати ризики при виборі маркетингової стратегії підприємства.

Всі види внутрішнього аудиторського контролю взаємопов'язані і спрямовані на удосконалення діяльності суб'єктів господарювання в умовах імплементації міжнародно-правових норм економіки. Наведена класифікація найбільш повно, але недостатньо розкриває існуючі види внутрішнього аудиту.

На сьогоднішній день економічна наука спрямована на синтез її окремих галузей, що сприяє інтеграції концептуальних положень [7]. Такі зміни окреслюють потребу в дослідженні таких напрямів як ризик-орієнтований аудит, бізнес-орієнтований аудит, факторно-аналітичний аудит тощо.

Ризик-орієнтований аудит локально вивчає безпосередньо ризики діяльності. Такий напрямок внутрішнього контролю виникає внаслідок зменшення потреби в тотальному контролі і зосередженні уваги власника на «проблемних секторах» діяльності. Такий контроль має забезпечуватись на професійному рівні, але завдяки локалізації і чіткому окресленню завдань він є більш економічним з точки зору часу, вартості, витрат трудових та фінансових ресурсів.

Бізнес-орієнтований аудит спрямований на забезпечення становлення, стабілізації та розвитку конкретного бізнесу з мінімальними витратами для власника. Розвиток такого напрямку внутрішнього контролю, на нашу думку, зумовлений виникненням нових напрямів діяльності, стрімким розвитком науково-технічного прогресу та інноваціями у сфері економіки країни. В свою чергу, розв'язання окреслених питань потребують досвіду та фахового підходу.

Факторно-аналітичний аудит передбачає симбіоз різних методів та підходів до питань контролю. При застосуванні діалектичного методу вивчення стану та перспектив розвитку підприємства внутрішній аудитор повинен враховувати результати ретроспективного аудиту. Важливим завданням цього напрямку контролю є вивчення обставин і факторів, що вплинули на розвиток подій, об'єктивна оперативна оцінка поточного стану об'єкта контролю та можливість найбільш вірогідного моделювання ситуативних наслідків.

Застосування методів економічного аналізу, зокрема динаміки змін показників, факторів впливу та інших факторів дає можливість максимально об'єктивно прогнозувати потреби та запобігати певним ризикам в діяльності суб'єкта господарювання за умови своєчасного прийняття стратегічних управлінських рішень.

Таким чином, мотивація розвитку внутрішнього аудиту закладена у самій його природі, оскільки єдиною спільною характеристикою, що властива будь-якому виду діяльності внутрішніх аудиторів, є її мета, а саме корисність для підприємства.

Список використаних джерел

1. Положення про особливості організації та проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах, що здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку НКЦПФР; Рішення, Положення від 19.07.2012 р. № 996. Редакція від 17.06.2014 р.

2. Міжнародні стандарти професійної практики внутрішнього аудиту, схвалені Наглядовою радою Міжнародної професійної практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.iaa.org.ua/?page_id=189

3. Бутинець Ф. Ф. Аудит : [підр. для студ. спец. «Облік і аудит» вищ. навч. закл.] / Ф. Ф. Бутинець. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 672 с.

4. Пантелєєв В. П., Корінько М. Д.; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держ. ком. статистики України. – К., 2006. – 248 с.

5. Внутрішній аудит: методологія та організація : автореф. дис. ... д. е. н. : 08.00.09 / Тетяна Олександрівна Каменська. – Київ : Б.в., 2011. – 40 с.

6. Каменська Т. О. Основні напрями діяльності внутрішнього аудиту в системі управління / Т. О. Каменська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 7. – С. 40–43.

7. Сучасний аудит : [підруч.] / [О. Ю. Редько, І. І. Пилипенко, М. Д. Корінько на ін.]. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. – 643 с.

8. Савчук В. Внутрішній аудит у системі корпоративного управління підприємством / В. Савчук // Економіка АПК. – 2005. – № 2. – С. 50–55.

9. Стельмах Л. Організація служби внутрішнього аудиту в АТ / Л. Стельмах // Справочник економіста. – 2009. – № 7. – С. 13–23.

10. Контрольованість як засіб керованості господарських систем: проблеми забезпечення ефективності контролю та управління. Теорія і практика бухгалтерського обліку, аналізу й аудиту: стан, проблеми та перспективи розвитку : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 16–17 травня 2014 р., м. Львів / Львів. комерц. акад. [та ін.]. – Львів : ЛКА, 2014. – 344 с.

*Шульга Світлана Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри аудиту;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЗДТРЕНДІВ

Сучасний світ перебуває на зламі епох – потужні глобальні тренди активно змінюють як суспільство, так і моделі ведення бізнесу. До ключових тенденцій глобальної еволюції, які впливатимуть варто віднести:

1) **декарбонізацію** (або низьковуглецевий розвиток) – концепцію суспільно-економічного розвитку, яка вбачає збалансоване використання вичерпних природних ресурсів (особливо енергетичних вуглецевовмісних) та гармонійне співіснування людства в межах існуючих та майбутніх екосистем (з відповідним бережним ставленням до навколишнього середовища);

2) **діджиталізацію** (або становлення цифрової економіки) – інтеграцію інформаційних технологій в усі сфери життя суспільства та бізнесу з метою глибшої автоматизації управління процесами та зниження факторів ризику в частині людського фактора;

3) **дерегуляцію** (або зниження втручання держави в ринкові відносини) – звуження повноважень уряду та регуляторів в частині реалізації інтервенцій для усунення провалів ринку (через не менш уразливі провали держави) для посилення взаємодії між різними ринками та секторами економіки, підвищення довіри та взаємної відповідальності між стейкхолдерами.

Зазначені глобальні тренди мають довготривалий та наскрізний характер, охоплюючи усі сфери суспільного життя та бізнесу, і створюють підґрунтя для реалізації Четвертої промислової революції (Industry 4.0), що найбільше впливає на *сектор бізнес-послуг, який знаходиться у фазі тривалої трансформації*:

▪ під тиском міжнародної конкуренції відбувається поступове **«розмивання кордонів» між суміжними секторами бізнес-послуг** – консалтингом, аудитом, бізнес-аналізом, фінансовими послугами. У всьому світі спостерігається розростання так званих професійних мереж як універсальних квазі-платформ (one-stop-shop) для великого та середнього бізнесу;

▪ відновлення світової торгівлі зумовлює подальшу **консьюмеризацію бізнес-відносин** (consumerization – концентрація уваги та ринкової сили у споживачів), що стимулює безперервне оновлення / модифікацію бізнес-ланцюжків у відповідь на потреби клієнтів та зміну конкурентного ландшафту. В аудиті характерним прикладом цього є прийняття нової Директиви з аудиту в ЄС, яка спровокувала масштабне переформатування ринку аудиторських і суміжних до аудиту послуг, особливо в сегменті Великої четвірки та професійних мереж «другого» ешелону (second-tierauditsegment).

У контексті еволюції ринків аудиторських послуг та зазначених трендів важливим аспектом є підвищення якості аудиторських послуг як інструмент забезпечення національної та міжнародної конкурентоспроможності аудиторських фірм. В Україні протягом тривалого часу заходи із заохочення покращення якості послуг в аудиті (зокрема, зовнішні перевірки якості наданих послуг) розглядаються учасниками ринку радше як санкційні чи примусові, а тому мають обмежений вплив. Разом з тим, як кінцеві споживачі, так і регулятори відзначають, що його недостатньо. На нашу думку, результативність змін у цій сфері залежатиме від комплексу заходів, які б могли охопити різні аспекти проблеми низької якості аудиторських послуг вздовж ланцюжка створення доданої вартості в галузі. Саме тому, враховуючи позитивний зарубіжний досвід у галузі [1–3], основними напрямками для підвищення якості надання аудиторських послуг в Україні є:

1) перегляд програм професійного навчання (як базової вищої освіти в сфері бухгалтерського обліку і аудиту, так і післядипломної освіти – підвищення кваліфікації сертифікованих аудиторів) відповідно до кращих світових практик та міжнародних стандартів, зокрема щодо глибшого застосування ІТ-інструментів в аудиті;

2) оновлення та контроль за дотриманням кодексу етики професійних бухгалтерів, зокрема в частині попередження прямих конфліктів інтересів, а також досягнення позитивного непрямого впливу клієнтів на суспільство у сфері соціальної та екологічної діяльності;

3) заохочення ініціатив з добровільного розкриття інформації у фінансовій звітності, зокрема таких, як GRI (Global Reporting Initiative – ініціатива з глобальної / інтегрованої звітності) та EITI (Extracting Industries Transparency Initiative – ініціатива з прозорості у видобувних галузях), які стимулюють подання та розкриття релевантної нефінансової діяльності, яка впливає на репутацію компанії, що звітує.

Доповнення формального контролю над якістю наданих аудиторських послуг інструментами підвищення якості професійної освіти, посилення етичних засад бізнесу, а також добровільними ініціативами сприятиме поступовому зростанню якості аудиту з урахуванням важливих глобальних трендів, що змінюють моделі бізнесу та ставлення до них споживачів.

Список використаних джерел

1. ACCA Global Practising Certificate Renewal Documentation 2017/18 [Electronic resource]. – Access mode (available on 12/09/2017) : <http://www.accaglobal.com/vn/en/member/sectors-/smp/practising-info/renewal.html> IFAC Education and Certification [Electronic resource]. – Access mode (available on 12/09/2017) : <https://www.ifac.org/mosaic/education-and-certification?resources>

2. Using The GRI Sustainability Reporting Framework Improves The Quality of ESG Disclosures – Joint Research From G&A Institute and Baruch College Shows

[Electronic resource] / Accountability-centralPlatform, July 18, 2017. – Access mode (available on 12/09/2017) :

<http://www.accountability-central.com/nc/single-view-default/article/research-results-using-the-gri-sustainability-reporting-framework-improves-the-quality-of-esg-discl/>

3. Exposure Draft, Proposed Revisions to the Code Pertaining to the Offering and Accepting of Inducements [Electronic resource] // IFAC official web-cite, Sep 08, 2017. – Access mode (available on 12/09/2017) :

https://www.ifac.org/publications-resources/exposure-draft-proposed-revisions-code-pertaining-offering-and-accepting?utm_source

*Юрченко Олександр Анатолійович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОБЛІК РЕКЛАМНИХ ПОСЛУГ В ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНАХ

Сучасні умови ведення економіки вимагають від суб'єктів господарювання нових підходів до розширення ринків збуту товарів, робіт, послуг і впровадження електронної комерції. Останнім часом продаж товарів через Інтернет-магазини став надзвичайно вигідним, оскільки покупець може зайти у будь-який час на web-сторінку магазину, не витрачаючи кошти на проїзд, та замовити товар, який став йому до вподоби, тоді як продавцю не потрібно витратити зайві кошти на оренду приміщення для магазину, комунальні платежі, заробітну плату продавців-консультантів тощо.

Однак, для успішної роботи Інтернет-магазину потрібна реклама. Оскільки йдеться про розкручування Інтернет-ресурсу, розглянемо найбільш поширені види реклами саме в цьому сегменті: пошукова оптимізація сайту (SEO) медійна, банерна, контекстна реклами, просування товарів через соціальні мережі.

Так, аббревіатура SEO (від англ. search engine optimization) означає просування сайту рекламодавця в рейтингу пошукових систем [1, с. 63]. Простіше кажучи, це розкручування сайту. Для того, щоб сайт посідав провідні позиції в рейтингу пошукових систем, а відтак потрапляв до топ-результатів пошуку, проводяться певні роботи. Сьогодні SEO – найбільш ефективний і доступний метод просування сайту, яким користуються практично всі Інтернет-магазини.

Медійна реклама (від англ. media – засоби масової інформації) – це текстова, звукова і графічна інформація, покликана привернути увагу цільової аудиторії [1, с. 64]. Як правило, розміщенням такої реклами займаються сторонні компанії, які володіють пошуковою системою і відповідною рекламною мережею. Або ж компанії – посередники між рекламодавцем і власником пошукової системи.

Банерна реклама (від англ. banner – прапор, прапорець, транспарант) є динамічною картинкою [3]. Банер розміщується, як правило, на таких ресурсах як інформаційні портали, бізнес-портали, спортивні портали, а також на тематичних порталах для цільового трафіку. Проте варто знати, що це дорогий вид реклами: кожен клік коштує певну суму, яка списується з денного бюджету рекламодавця. Тому дозволити собі таку рекламу можуть великі Інтернет-магазини, що мають можливість виділяти на своє просування досить великі суми. Як альтернативу банерної реклами можна розглядати тизерну рекламу.

Тизер (англ. teaser «дразнилка, приманка») – це рекламне повідомлення, яке містить частину інформації про продукт, але при цьому сам товар не демонструється [3].

Для створення медійної реклами (контекст, банери, тизери) Інтернет-магазин може або скористатися послугами сторонніх організацій, або зайнятися її розробленням власними силами.

Просування в соціальних мережах (SMM) (від англ. social media marketing – маркетинг у соціальних мережах) – це привернення уваги користувача до Інтернет-магазину шляхом розміщення реклами в соціальних мережах [3]. Рекламодавець може самостійно займатися просуванням Інтернет-магазину в соціальних мережах, а може замовити цю послугу сторонній організації, уклавши з нею договір. Вартість послуги залежить від передбачуваного обсягу робіт.

Витрати на рекламу завжди привертати пильну увагу з боку фіскальних органів у частині питання їх документального оформлення, облікового відображення та звітування. Виходячи з цього визначимо перелік основних документів, які підтверджують витрати на рекламу Інтернет-магазину. Це, зокрема:

- договір про надання рекламних послуг, який повинен містити: перелік робіт, які проводитиме виконавець, порядок формування вартості кожного виду робіт, строки виконання робіт, відповідальність сторін;

- звіт виконавця, де наводиться статистика показів реклами (скільки було унікальних показів реклами, яка кількість показів закінчилася кліком і переходом на сайт Інтернет-магазину, з яких регіонів прийшли відвідувачі), тексти рекламних оголошень, список ключових слів тощо;

- рахунок на оплату послуг просування;

- акт приймання-передачі виконаних послуг. Як правило, акт оформляється в кінці місяця і містить перелік наданих послуг та їх вартість;

- електронна податкова накладна (далі – ЕПН) для платників ПДВ. Оформляється за першою подією: на дату оплати (у цьому випадку основою для заповнення реквізитів ЕПН служить рахунок) або на дату підписання акта приймання-передачі результатів наданих послуг (тоді акт є основою для заповнення реквізитів ЕПН).

У бухгалтерському обліку витрати на рекламу і просування визнаються витратами того звітного періоду, у якому вони були здійснені, і відображаються на рахунку 93 «Витрати на збут». В обліку з податку на прибуток коригування фінансового результату передбачено тільки коли послуги надає нерезидент.

Тоді платникам податків, які коригують фінансовий результат згідно з розділом III ПК, треба брати до уваги норми пп. 140.5.4 ПК [2].

Зупинимось докладніше на питаннях обліку ПДВ у складі витрат на рекламу. Так, у рекламодавця вхідний податковий кредит виникає за правилом першої події: або на дату оплати рекламних послуг, або на дату підписання акта приймання-передачі наданих послуг. Звичайно, за наявності ЕПН, зареєстрованої в ЄРПН постачальником таких послуг. Якщо це реклама товарів, звільнених від ПДВ, тоді податковий кредит слід відкоригувати шляхом нарахування податкових зобов'язань на підставі пп. «б» п. 198.5 ПК [2]. Для нарахування податкових зобов'язань необхідно не пізніше останнього дня місяця, у якому були придбані рекламні послуги, скласти зведену ПН з умовним ІПН «600000000000». Базою оподаткування є ціна придбання послуги (п. 189.1, 198.5 ПК) [2].

Якщо послуги з реклами і просування сайту надає нерезидент, тоді слід визначити місце постачання такої послуги. Так, згідно з пп. «б» п. 186.3 ПК місцем постачання послуг нерезидента є місце, де одержувач послуг зареєстрований як суб'єкт господарювання [2]. У нашому випадку одержувач послуг (Інтернет-магазин) зареєстрований в Україні. Тому місцем постачання рекламних послуг є Україна, а відтак виникає об'єкт обкладення ПДВ (пп. «б» п. 185.1 ПК). Інтернет-магазин як одержувач послуги нараховує податкові зобов'язання на дату оплати послуги або на дату підписання акта (п. 208.2 ПК) та оформляє ЕПН. Також одержувач послуги має право в тому періоді, у якому були нараховані податкові зобов'язання, відобразити й податковий кредит. Звичайно, за умови, що оформлена для нарахування податкових зобов'язань ЕПН буде зареєстрована в ЄРПН (п. 198.2 ПК).

Отже, зробимо висновок, що для просування свого сайту власник Інтернет-магазину може здійснювати різні рекламні заходи. Причому як власними силами, так і з залученням сторонніх організацій. Всі витрати на просування сайту повинні бути підтверджені первинними документами. У бухгалтерському обліку витрати на просування обліковуються у складі витрат на збут і визнаються витратами періоду, у якому вони були здійснені.

Список використаних джерел

1. Омельницька З. Практика Інтернет-продажів: оформлення та облік у продавця і покупця / З. Омельницька // Баланс. – 2017. – № 60(1728). – С. 63–71.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (Редакція станом на 01.10.2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Соболев В. О. Сутність основних понять Інтернет-торгівлі [Електронний ресурс] / В. О. Соболев. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Economics/33645.doc.htm
4. Тягунова Н. М. Інтернет-торгівля: сутність та особливості / Н. М. Тягунова, М. Ю. Гудзенко // Вісник ПДАА. – 2013. – № 3. – С. 160–162.

СЕКЦІЯ 3.

СОЦІАЛЬНІ ТА ГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Болгов Олег Євгенович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

УКРАЇНСЬКІ РЕГІОНИ: НОВІ ЕКОНОМІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ТА НОВІ СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Ситуація, що сьогодні склалася в Україні, визначається декількома важливими аспектами: фактичною війною на Сході, яка набула довготривалого характеру; реформами, які впроваджуються в різних сферах соціально-економічного життя, але часом викликають справедливую критику експертів і суспільства; поглибленням співпраці з ЄС, США та міжнародними інституціями й організаціями.

Ефективність функціонування національної економіки значною мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку регіонів, які наразі характеризуються суттєвою галузевою, територіальною та функціональною диференціацією. Предметом діяльності регіональних владних структур щодо формування та реалізації цієї політики є визначення цілей розвитку відповідних територіальних соціально-економічних систем [1, с. 192].

Боротьба з корупцією на всіх рівнях стала найбільш обговорюваною в ЗМІ, експертних середовищах, перемовинах із потенційними інвесторами. Важливою вона є і для регіональної політики, економіки і стратегічного планування. Тому організація дієвої співпраці громадськості та правоохоронних органів є вкрай необхідною.

Особливу значущість у системі сталого соціально-економічного розвитку регіону має задоволення потреб та інтересів населення, адже вони виступають рушіями дій та вчинків людини, формуючи систему економічних відносин.

Міграційні процеси (в тому числі їх активізація після отримання Україною «безвізу») і проблема забезпечення зайнятості населення мають першочергово аналізуватися під час планування соціально-економічного розвитку регіону. Це насамперед передбачає оцінку демографічної ситуації, адже саме вона виступає інтегральною характеристикою ставлення держави до забезпечення потреб життєдіяльності громадян. Тому для виявлення основних тенденцій щодо зміни чисельності та складу населення рекомендується проводити структурно-порівняльний аналіз та відповідну інтегральну статистичну оцінку. За допомогою картографічного методу визначається рівень безробіття в регіональному розрізі, встановлюється наявність диспропорції попиту та пропозиції робочої сили, проблеми працевлаштування вивільнених працівників та зміни у динаміці чисельності незайнятого населення [3, с. 351].

Стратегічною лінією регіонального управління в системі забезпечення зайнятості населення має стати розширення приватного сектору, регулювання процесу створення малих і середніх підприємств.

Однією з важливих рушійних сил вирішенні проблем досягнення рівня оптимального регіонального розвитку є підприємництво, яке дає можливість забезпечити необхідний інвестиційний потенціал. Саме використання інтегральних показників (індексу організації підприємництва, індексу інвестиційної діяльності та індексу результативності виробництва) дозволяє об'єктивно оцінити розвиток підприємницької діяльності в кожному з регіонів країни.

Коротко- і довгострокове прогнозування соціально-економічного розвитку регіону повинно ґрунтуватися на системі досягнутих макроекономічних показників, державних соціальних стандартах і нормативах забезпеченості населення, національно-етнічних особливостях регіону, характеристиках розвитку соціальної інфраструктури, можливостях потенційних інвесторів та інвестиційній привабливості регіону.

Реалізація пропозицій, спрямованих на побудову принципово нової методологічної бази політики регіонального розвитку, є достатньо проблематичною через наявність інституційних, організаційних і правових бар'єрів. Саме для їх усунення і потрібна адміністративна реформа, імплементація якої триває. Закладена в ній децентралізація сприятиме підвищенню ефективності управління процесами соціально-економічного розвитку регіонів [2, с. 416].

Список використаних джерел

1. Пекар В. О. Різнобарвний менеджмент. Еволюція мислення, лідерства та керування / В. О. Пекар. – [2-ге вид., доп.]. – К. : Фоліо, 2016. – 192 с.
2. Жук М. В. Регіональна економіка / М. В. Жук. – К. : Академвидав, 2008. – 416 с.
3. Стадницький Ю. І. Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи) / Ю. І. Стадницький, А. Г. Загородній, Т. Данилович. – К. : Знання, 2008. – 351 с.

*Варавкіна Зінаїда Дмитрівна,
старший викладач кафедри іноземних мов;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

УКРАЇНСЬКА МОВА В СУЧАСНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ МОВИ

*Мова – перший і останній бастион держави
П'єр де Кубертен*

Статистика час від часу оприлюднює свої дані: скільки знищується лісів та зникає річок, як забруднюється атмосфера, які зникають давні звичаї та ремесла. Але не усім відомо: щодня на земній кулі вмирає одна мова! Якщо можна відродити давні звичаї і ремесла, посадити нові ліси, то цю смерть уже ніхто й ніколи не компенсує...

Іншим доказом є промовиста деталь з одного фантастичного твору: людина, помандрувавши в далеке минуле планети Земля, ступила крок зі стежки (що категорично заборонялося!) й розтоптала квітку. Повернувшись через деякий час, побачила, що багато чого змінилося, порушилася гармонія життя. І все це через необачно розтоптану квітку – частинку в ланцюгу необоротних перетворень.

Мова – це щось набагато більше: це частинка не лише людської душі, а й цілого народу. Спостерігаючи щоденне «розтоптування» нашої мови (недотримання норм культури мови), можна уявити, до яких змін це може призвести. Давно уже доведено: показником загальної культури людини, її інтелекту є мова.

За В. Радчуком, «слово – візитна картка віку, професії, соціального стану» людини. Це дуже яскраво виявляється у власних досягненнях, обізнаності у певній сфері діяльності, власних уподобаннях і навіть у ставленні до певних речей – і все це формує загальне враження про людину. «Культура мовлення – це духовне обличчя людини. Вона свідчить про загальний розвиток особистості, ступінь залучення її до духовних багатств рідного народу й надбань усього людства» [3, с. 16].

У контексті цієї тематики вагома роль у розвитку і підтриманні культурного мовного рівня нації належить засобам масової комунікації. Окрім того, що сучасні засоби масової комунікації кожного дня в значних обсягах поширюють величезну кількість новітньої інформації, вони мають вміло та доречно користуватися різноманітними мовними засобами і при цьому продемонструвати красу власних висловлювань, їх стилістичну грамотність, наповненість різноплановою лексикою: цитатами, коментарями, прямою мовою оповідача.

Нині в Україні існують такі двомовні видання:

1) двомовне видання, яке видається у двох примірниках українською та російською мовами. Метою двох ідентичних джерел інформації, але на різних мовах, є розширення читацької аудиторії;

2) двомовне видання, яке використовує дві мови в одній продукції – економна мета. Працівники редакції заощаджують на папері і вважають, що мова видання не має такого значення, як її зміст.

Звичайно, дублювання двома мовами краще, ніж змішування української та російської мов у одному виданні. Винятково українською мовою виходять лише дві загальнонаціональні щоденні газети – «Україна молода» та «Газета по-українськи». Ще декілька щоденних газет виходять паралельно двома мовами. Найбільш тиражні загальнонаціональні щоденні видання «Сьогодні», «Факты», «Вечерние Вести» виходять тільки російською мовою.

Видання, які публікуються двома мовами, – це вдалий проект для поширення їх серед усіх читачів і на вибір кожного. Але через фінансову нестабільність не усі редакції можуть дозволити собі таке рішення. Тоді і доводиться вибирати одну мову видання – російська в цьому випадку домінує.

«В Інтернеті ситуація набагато складніша: лише 11% українських сайтів із тисячі найпопулярніших оформлені українською мовою, тоді як російською – 67%, решта – двомовні», – повідомляє сайт BBC [5].

Нечисленність українських сайтів пояснюється тим, що ті, хто створює контент, насамперед орієнтуються на російський Інтернет. До того ж під час пошуку інформації велика кількість користувачів здебільшого використовує російський синтаксис, тому сайти налаштовуються на них. Разом із цим деякі українські сайти також орієнтуються на російськомовних користувачів, адже їм вигідно мати велику кількість споживачів. Звичайно, підтримувати дві версії сайту для більшості не вигідно, і тому ми фактично є заручниками цієї мовної ситуації. Немає сумніву, що конче необхідно працювати над цією проблемою.

Телебачення, радіо, преса, як сфера діяльності і складова повсякденного життя суспільства, постійно вносять певні зміни в українську мову, мають безмежну можливість у власному творчому вияві мови. Проте часто у мові ЗМІ, насамперед у мові молодих журналістів та кореспондентів, трапляється змішування української та російської мов, що показує їх ставлення до державної мови і тим самим до прояву своєї особистості у мовленні. Великою проблемою молодих працівників ЗМІ є те, що вони не звертають увагу на правильність власної мови і не бачать сенсу в тому, щоб прикрасити її філософськими думками чи просто виразно проаналізувати ті події, які висвітлюються.

Вражають виступи в ЗМІ деяких нардепів, які не працюють над своєю мовою і не дотримуються загальноприйнятих мовних норм. Більшість із них «рахує» себе *парламентарями* (особа, уповноважена однією з воюючих сторін вступати в переговори з іншою), а не *парламентаріями* (член парламенту, парламентський діяч). Отже, не приймають потрібних законів, а ведуть нескінченні перепалки з іншою стороною. Свого часу багато про *геноцид* говорили праві і ліві депутати. Помилка у словосполученні в них одна: *геноцид проти народу*. Зауважимо, що *геноцид* у перекладі з грецької означає *вбивство роду*, отож *проти* тут зайве.

Міцним горішком для значної частини народних депутатів стали **акцентуаційні норми**. Найчастіше обранці народу неправильно наголошують

такі слова: український, випадок, читання, донька, дочка, новий, одинадцять, металургія, корисний, Черкащина, фаховий, валовий, грошей.

Чуючи часто неправильне наголошування слів із вуст депутатів, науковців, тележурналістів, пересічний громадянин, не підозрюючи, повторює їх помилки, бо для нього ці люди не просто грамотні, а й освічені. Було б то так!

Цього року майже 90% випускників загальноосвітніх шкіл допустили помилки на ЗНО у наголошуванні вищевказаних слів: *випадок, донька, читання* (треба *випадок, донька, читання*), бо звідусіль чули неправильну їх вимову.

Один депутат кілька разів підряд у виступі вжив вираз *ув'язнення волі*, забувши або не знаючи словосполучення *позбавлення волі*. Інший озвучує назву законопроекту «Про міжнародну *дійсність* кримінальних вироків» (треба *чинність*). Отже, необхідно запроваджувати курси для посадовців найвищого рангу, бо їх помилки викликають не тільки сміх, а й взагалі неповагу до самого мовця і негативно впливають на мову слухачів.

Не перестаємо дивуватися мовним скарбам нашої реклами. Реклама, щоб привернути до себе увагу, до чого тільки не вдається: може поставити догори дригом літери у тексті або подати його у дзеркальному відображенні. Чоловік написав на своєму торговельному закладі з продуктами для тварин: «Кіт & (енд) пес»! Знаємо, багато людей терпіти не можуть рекламу, але коли взяти її настирливість (вона становить майже половину того, що нині читає людина, сприймаючи її як образотворчий продукт), то чим ще *побавити себе, як некрабовими паличками* (треба *потішити себе*); *поступивши* розумно (*вчинивши*); суспільство не можна *представити(увявити)* без телебачення.

Рекламні перли: «Вітаміни хто *приймає*, той здоров'я міцне має» (*вживає*); «Техніка *під стать* твоїм амбіціям» (що *відповідає, підходить, пасує*); «Подорожуйте по *Турції та Германії*» (в українській мові є лише *Туреччина та Німеччина*). Телереклама говорить про «*білизну* зубів», вихваляючи зубну пасту. Але ж *білизна* є натільна й постільна, а те, що рекламують, – *білизна!*

Виявляється, борщ може бути *іще борщішим*, а послуги *абсолютно безплатні*. На мові нашої реклами нащадки колись можуть захищати кандидатські дисертації, а поки вона дає невичерпну поживу сатирикам. По радіо «Ера» чуємо: «Можна *відвідати* страви української кухні» (скальковано рос. *отведайте, правильно скуштуйте*); «Телефонуйте по телефону», а чим ще можна телефонувати? Просто *телефонуйте* – і номер; «І тут мене... *освітило!*» А чим? (треба *мене осяяло, до мене дійшло, мені спало на думку*); «*Вау!*» – настирливо звучить в рекламі. Уже й вигуки запозичуємо, ніби не вистачає своїх. На це скажемо – «У-у-у».

Наші журналісти по-різному називають портретовану рекламу кандидатів: *біл-бордами, бік-бордами, біг-бордами*, бо лінуються подивитися у словник. Переклад правильного слова *біг-борд* – *велика дошка*. Чи варто засмічувати мову чужим, якщо є свій відповідник? Це *рекламний щит* чи *великий щит*.

У рекламі банк пропонує річні відсотки на вклади «у *гривні та валюті*». Правильно у *гривнях*; гривня – це теж валюта (валюта – грошова одиниця, прийнята за основу грошової системи певної країни). Тому потрібно написати «у *гривнях та іноземній валюті*». В усіх оголошеннях, які публікуються в

різноманітних виданнях, укорінилося «*зніму квартиру*». Власник не проти, щоб у нього хтось *винайняв* житло, а не сфотографував. Тому «*найму квартиру*».

У світі збільшується кількість країн, які приймають суворі закони на захист рідної мови. У Молдові ухвалено поширювати рекламу лише державною мовою. Французи встановили жорсткі обмеження на вживання в рідній мові іншомовних слів. А у нас що? Боїмося чогось і досі. Якби наш бізнесмен, котрий ганяється за імпортованими словами для реклами та вивісок, хоч раз дістав штраф за неповагу до рідної мови, тоді б найняв працівника, який досконало володіє мовою.

Часто у своїх репортажах журналісти послуговуються спотвореними запозиченнями з російської мови – кальками, тобто російські слова вживають замість українських, пристосовуючи їхнє фонетичне та словотвірне оформлення до українського. Тому вечори, вистави, конференції, концерти, з'їзди у них «*ходять*», що є калькою з російської. Правильно мовознавці кажуть, що немає звіра, страшнішого за кальку. Замість «сьогодні *пройшов* вечір» чи не краще: «сьогодні *відбувся* вечір» (концерт, вистава, з'їзд). Преса настирливо використовує дієслівну кальку з російської – *співпадати* замість правильної форми слова *збігатися, сходитися*. «*Попередити* злочин, пожежу, катастрофу» – це ж неможливо, краще *запобігти*; *судохідна* компанія – правильно *судноплавна*; *вимагати* уваги, турботи – правильно *потребувати*.

Окрім кальок, у ЗМІ виникла нова загроза, яку В. Радчук назвав «українська інглиш», тобто український варіант англійської мови. Безперечно, англіцизми доречно використовувати, якщо вони позначають поняття, які з певних причин ще не названі засобами української мови або не мають у ній відповідника.

Великомасштабні глобалізаційні процеси висунули на перше місце у світовій комунікації мову англійську, яка не тільки збагачує словник українського науковця, а й витісняє з нього питомі слова і вирази. Так формується почуття меншовартості рідної мови, її неспроможності обслуговувати найвищі прояви людського духу, до яких, безсумнівно, належить і наукова сфера [5, с. 524].

Професор Б. Степанишин в 11-му номері журналу «Київ» за 2002 рік у статті «Іншомовна лексика в українському мовленні. Чи можна (і чи треба) обходитися без іншомовних слів» подає перелік іншомовних слів, «без яких легко можна обійтися» в ЗМІ, наприклад: адвокат – *захисник*, акомпанемент – *супровід*, базуватися – *грунтуватися*, бібліотека – *книгозбірня*, віртуозний – *майстерний*, вульгарний – *брутальний*, макіяж – *красопис* тощо.

Ніяк ще не вдається виполоти суржик зі сторінок преси, радіо й телефіру, з виступів професорів та депутатів... Мовознавці порівнюють його зі шкідливим продуктом людської діяльності, схожим із забрудненням навколишнього середовища.

Всі ми знаємо, що наша мова – одна з наймилозвучніших мов у світі. І тому ми маємо пишатися цим і пропагувати її серед інших. А щоб це зробити вдало і з користю для свого народу, необхідно збільшити друк видань українською мовою, розширити україномовні радіоканали, телеканали і

програми на них, створити пільгові умови для організації україномовних комерційних засобів масової інформації. Для здійснення цього журналісти, редактори, керівники медійних установ і всі, хто працює в ЗМІ, мають добре знати українську мову, бути професіоналами у своїй сфері. Варто розробити систему заходів щодо дотримання етичних та мовних принципів у засобах мовної комунікації:

- проводити конкурси журналістів щодо створення якісного україномовного медійного продукту;
- організувати та провести практикум з літературно-мовного редагування;
- створити постійні та періодичні курси української мови для підвищення кваліфікації журналістів.

Редакціям варто популяризувати рубрики, що пов'язані з українською мовою, проводити постійні цікаві конкурси на знання мови, публікувати мовні рекомендації.

Отже, українська мова всупереч певним недолікам її використання в ЗМІ є безцінним атрибутом України і підтримується усіма можливими способами для її збереження і розвитку нині і для процвітання у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Радчук В. Плекаємо укрлиш...Для кого? / В. Радчук // Урок української. – 2003. – № 8–9.
2. Соколова С. О. Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови, стилістики та соціолінгвістики / С. Соколова, С. Бирик // Українська мова. – 2014. – № 2. – С. 133–145.
3. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення: [навч. посіб.] / С. В. Шевчук. – [6-те вид., виправ. і доп.]. – К. : Алерта, 2008. – 301 с.
4. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням: [підруч.]. – [2-ге вид., виправ. і доп.]. – К. : Алерта, 2011. – 696 с.
5. BBC. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.bbc.com/>

*Висоцький Віктор Анатолійович,
майстер спорту,
старший викладач кафедри філософії та
соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ ВІТАМІНІВ ТА МІНЕРАЛІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АКТИВНОЇ ТРЕНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ

Спорт відіграє важливу роль у формуванні здорової, сильної, вольової людини, яка володіє високою працездатністю, активним і творчим довголіттям. Сучасний спорт зі значними фізичними і нервово-психічними навантаженнями, пред'являє до організму спортсменів підвищені вимоги, викликає різку активацію метаболічних процесів у органах і системах організму (м'язова, серцево-судинна, видільна й ін.), що інколи перебувають на межі функціональних можливостей. Виникнення ж симптомів перетренування часто веде до розвитку різних захворювань.

Попередити це можна за умови правильної організації режиму тренувань, відпочинку та раціонального адекватного харчування, здатного забезпечити високу працездатність спортсменів, ефективно протікання відновлюваних та адаптивних процесів організму [1]. Тому основні принципи харчування мають для спортсмена не меншу цінність, аніж основні принципи тренування. Інтенсивні вправи створюють потребу в поживних речовинах для організму, а якість та кількість цих поживних речовин є головним фактором, що забезпечує бажаний результат тренувань.

Основні принципи правильного харчування доволі нескладні. Вони передбачають грамотне збалансування основних поживних речовин (протеїнів, вуглеводів та жирів), вітамінів та мінералів у раціоні спортсмена з огляду на певні програми тренування, індивідуальні потреби організму тощо [3].

Вітаміни та мінерали забезпечують нормальний розвиток організму людини, беруть участь у різноманітних фізіологічних процесах, пов'язаних з утворенням енергії, транспортуванням кисню, прискорюванням відновлювальних реакцій, м'язовими скороченнями, балансом рідини. Вітаміни та мінерали безпосередньо не сприяють підвищенню працездатності та прискоренню відновлюваних реакцій, однак їх нестача може суттєво порушити перебіг найважливіших хімічних реакцій та фізіологічних процесів в організмі, особливо в умовах високих тренувальних навантажень.

У рамках різноманітного та збалансованого раціону харчування необхідна кількість вітамінів та мінеральних речовин поступає до організму автоматично. Однак високі тренувальні навантаження, пов'язані з великими обсягами роботи аеробного та анаеробного характеру та інтенсивним потовиділенням, вимагають додаткового споживання спортсменами окремих вітамінів та мінеральних речовин окрім тих, які вони отримують з їжею.

Найбільш важливими вітамінами, на думку лікарів та професійних спортсменів, є такі:

- **ретинол (А)** – покращує перебіг обмінних процесів, особливо у сітківці ока, позитивно позначається на гостроті зору;

- **тіамін (В₁)** – головне речовина, яка бере участь в окисно-відновних процесах в організмі. З його участю утворюється достатня кількість енергії, необхідної для роботи не тільки м'язових клітин, але і всіх інших систем людського організму;

- **рибофлавін (В₂)** – покращує проведення нервового імпульсу до м'язової тканини, з його допомогою відбувається утворення медіаторів, що відповідають за цей процес. При нестачі рибофлавіну можливий розвиток слабкості м'язів та інших негативних наслідків для організму. Вітамін В₂ є вкрай необхідним для успішного набору м'язової маси, бере участь в окисленні вуглеводів, засвоєнні й синтезі протеїнів та жирів.

- **аскорбінова кислота (С)** є визнаним лідером у забезпеченні антиоксидантного захисту організму. Завдяки цій речовині відбувається нейтралізація шкідливих активних форм кисню, яких особливо багато утворюється, коли людина займається таким спортом, як бодібілдинг. Аскорбінова кислота необхідна для здійснення захисту клітин від вільних радикалів, виконуючи роль своєрідних клітинних протекторів, сприяє зменшенню проникності капілярів та зміцненню стінки судин.

- **токоферол (Е)** – це другий вітамін поряд з аскорбіновою кислотою, що має антиоксидантні властивості. Також ця речовина є необхідною для синтезу стероїдних гормонів, до яких належать статеві гормони й гормони кори надниркових залоз. Перші безпосередньо впливають на збільшення м'язової маси, а другі захищають організм від стресових факторів.

- **ціанокобаламін (В₁₂)** сприяє утворенню еритроцитів, які переносять кисень, необхідний для м'язового скорочення. Сприяє регуляції синтезу білка та стимулює виділення енергії із вуглеводів.

Вітаміни та мінерали для спортсменів активізують такі процеси в організмі:

- підсилюють зростання і є необхідними для набору м'язової маси;
- покращують перебіг метаболічних процесів в організмі;
- активізують енергетичний об'єм у м'язах і в організмі в цілому;
- регулюють передачу нервових імпульсів, поліпшуючи координацію рухів;

- попереджають пошкодження клітин;
- зміцнюють кісткову тканину і зв'язки, роблячи їх більш стійкими до навантажень [2, с. 716].

Отже, раціональне споживання вітамінів забезпечує нормальну життєдіяльність організму, високий рівень працездатності та стійкості до несприятливих факторів навколишнього середовища, максимальну тривалість активного життя .

Список використаних джерел

1. Карповець П. М. Фактичне харчування спортсменів як основа розробки адекватного харчування [Електронний ресурс] / П. М. Карповець, Л. І. Григор'єва. – Режим доступу : <http://www.medved.kiev.ua>
2. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и её практические приложения / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2004. – С. 16.
3. Шварценеггер А. Новая энциклопедия бодибилдинга / А. Шварценеггер. – Москва : Эксмо, 2006. – 824 с.

Гаврилюк Тетяна Вікторівна
доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ БЕЗ БОГА ТА З НИМ: ДІАЛЕКТИКА РЕЛІГІЙНОГО ТА СВІТСЬКОГО

У філософії категорія “особистість” розкривається у співвідношенні з категоріями “індивід” та “індивідуальність”, чітко вказуючи на залежність їх визначення від міри зрілості людини. Особистість визначається як динамічна, відносно стійка система морально-вольових, соціокультурних, інтелектуальних якостей людини, виражених в індивідуальних особливостях її свідомості й діяльності. Формування особистості тісно пов'язане із соціокультурними та духовними процесами у суспільстві, які задають певні стандарти у розумінні ключових питань самосвідомості, пошуку та усвідомленню сенсу життя, свободи та ціннісних орієнтирів. Необхідними умовами сучасної зреалізованої особистості постають компетентність, високий рівень знань, креативність, готовність до крос-культурних взаємодій. У науковій літературі широко використовується термін “людський капітал”, що вказує на особливе місце людського потенціалу в темпах суспільного розвитку. Означені риси особистості найбільшою мірою формуються в студентському середовищі. Однак твердження про те, що освіта третього тисячоліття має орієнтуватися на людину, фундаментальні цінності, на гармонійний розвиток особистості, в умовах сучасного українського суспільства є скоріше гаслом ніж цілеспрямованою політикою держави. Причиною тому є розбіжність між ціннісними орієнтирами західної глобалізації, які стрімко опановують простір України, та традиційними християнськими цінностями, які покладені в основу відродження духовного потенціалу України.

Характерною рисою сучасної людини є направленість на матеріальне благополуччя і особистий успіх, престиж та соціальний статус, що є прямим свідомством панування в суспільній свідомості споживацького способу життя.

Проблеми соціально-економічного, політичного, культурного характеру впливають на систему цінностей українського народу, а перевага матеріальних цінностей над духовними призводить до того, що духовна сутність людини витісняється прагматизмом та примітивним мисленням, духовно-культурний розвиток особистості порушується. Відтак, уявлення про характерні риси особистості є доволі розмитими у широкого загалу молоді, яка нерідко ототожнює поняття “особистість” із поняттям “успішна людина”.

Наслідком такого ототожнення є те, що антропологічна криза українського суспільства найбільшою мірою проявляється в середовищі молоді, яка доходить висновку, що світ змінити неможливо, що він перебуває у хаосі, в моральній прірві, і змінити можна лише себе. У молоді формується якісно нове сприйняття навколишнього світу і насамперед крізь призму особистісних інтересів, а це – власне здоров’я, сім’я, матеріальні блага, освіта, кар’єра. Неможливо не погодитись із думкою української дослідниці Л. Морозової, що переважна більшість молодих людей, заклопотана повсякденними проблемами і негараздами, має невисокий рівень культурних потреб, які реалізуються, переважно, в епізодичних і непослідовних зверненнях до культурних цінностей [5].

Н. Гаврилова у монографії “Сучасна релігійність. У що і як вірить молодь України” зазначила, що студентство завжди було й залишається соціальною групою, найбільш схильною до зовнішніх впливів – як позитивних, так і негативних [3, с. 148]. Насамперед це пов’язано з процесом набуття знань, формування світогляду, кристалізації життєвих ідеалів, але разом з тим і з відсутністю психічної стійкості. На думку дослідниці, на фоні нечіткого уявлення про базові віровчительні істини, релігія для них втрачає роль морального імперативу в повсякденному житті, тож молодь дотримується переважно релігійного етикету, а не етики.

Позачасовою виявилась і думка М.Бердяєва, який зауважував: якщо людину розглядати виключно як цеглину для будівництва суспільства, якщо вона лише засіб для економічного процесу, тоді доводиться говорити не стільки про явлення нової людини, скільки про зникнення людини, тобто про поглиблення процесу дегуманізації. Людина виявляється позбавленою виміру глибини, вона перетворюється на двовимірну, площинну істоту. Нова людина з’явиться лише в тому випадку, якщо людина має вимір глибини, якщо вона є духовною істотою, інакше взагалі людини не існує, а існує лише суспільна функція [1, с. 140]. Усвідомлення цього факту зумовило необхідність порушення питання про особистість і у християнських богословів. В православній думці ХХ століття, в роботах митрополита Сурожського Антонія (Блум), архімандрита Софронія Сахарова, протоієрея Георгія Флоровського, протопресвітера Іоана Мейендорфа, Христоса Яннараса, митрополита Пергамського Іоанна (Зізіулас) та інших піднімаються гострі для сьогодення антропологічні питання – здатність людини до глибинного розуміння своєї сутності, здатність людини до діалогу з Іншим, здатність людини до любові та творчості, здатність людини до правильного усвідомлення та до здійснення свободи. Всі ці питання є також проблемним полем гуманітарних і психологічних наук. Вирішення цих питань в християнській антропології тісно пов’язане з категорією “особистість”. Як

зауважує сучасний грецький богослов І. Зізіулас, особистість і як концепція, і як жива об'єктивна реальність є в чистому вигляді продуктом думки святих Отців. Без неї найглибше значення особистості не може бути ні зрозумілим, ні обгрунтованим [4]. Лише особистість здатна до істинного прояву себе в любові, спілкуванні, свободі. Такий висновок притаманний і гуманітарним наукам та психології. Однак, на відміну від гуманітарних наук, християнська антропологія стверджує, що поняття особистості виходить за межі біологічних, соціальних та психологічних властивостей. Цінність християнської особистості розкривається через сутнісне розуміння людини, через розуміння її відношення до Бога. В. Лоський стверджував, що не властивості індивідуальної природи, а лише особисте ставлення кожної людської істоти до Бога – ось у чому неповторність людської особистості [2]. У православ'ї особа виступає як Іпостась, Божественне Лице і буття особи є Божественним буттям. Відтак, пересічна людина не є особою, оскільки її воля не спрямована до єднання із Божественними енергіями. Процес трансцендування одночасно означає і пізнання Бога, і перетворення людини в Особистість, набуття людиною особистісного буття. Однак варто зауважити, що спільним для християнського та гуманітарного розуміння особистості є незводимість її виключно до природи. Людина повинна здійснити себе.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. А. Истоки и смысл русского коммунизма / Н. А. Бердяев. – М. : Наука, 1990. – 224 с.
2. Лосский В. Н. Кафолическое сознание [Электронный ресурс] / В. Н. Лосский. – Режим доступа : <http://halkidon2006.orthodoxy.ru/lk/049.htm>
3. Гаврилова Н. Современная религиозность. Во что и как верит молодежь Украины / Н. Гаврилова. – Саарбрюккен : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010. – 148 с.
4. Зизиулас И., митрополит Пергамский. Личность и бытие [Электронный ресурс] / И. Зизиулас. – Режим доступа : <http://lib.pravmir.ru/library/readbook/256>
5. Морозова Л. П. Духовний світ української молоді / Л. П. Морозова // Наука, релігія, суспільство. – 2003. – № 4. – С. 230–237.

*Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов;
Погорелова Тетяна Феодосіївна,
старший викладач кафедри іноземних мов;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Реалізація основних положень Болонського процесу тісно пов'язана із забезпеченням конкурентоспроможності та динамічного розвитку економіки Європейського Союзу.

Виконання цього складного завдання не може бути досягнуто без осучаснення та вдосконалення системи якості підготовки фахівців з вищою освітою.

Отже, ефективне управління якістю вищої освіти є одним із базових принципів Болонської декларації, спрямованих на утворення єдиного європейського освітнього простору з єдиними стандартами підготовки фахівця. Водночас проблема забезпечення якості вищої освіти набула актуальності в академічному середовищі та стала предметом ґрунтовних досліджень для науковців та практиків всього світу.

Питання управління якістю вищої освіти розглядалися у роботах таких вітчизняних та зарубіжних науковців як Н. Бекет, М. Брукс, М. Згуровський, Ю. Зінківський, К. Коваль, Л. Коробович, Н. Кузьміна, Р. Кучма, В. Луговий, С. Ніколаєнко, Г. Скударева, В. Сластьонін, Т. Хлебнікова, Т. Хоруженко, А. Чміль, І. Шайдур, Л. Шипіліна та інші.

Україна, яка приєдналась до Болонської декларації та Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR), також стала на шлях розроблення єдиних стандартів у якості вищої освіти.

У законі України «Про вищу освіту» надано таке тлумачення поняття якості: «Якість вищої освіти – це рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти;

якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань» [1].

Отже, система стандартів вищої освіти складається з державного стандарту вищої освіти, галузевих стандартів та стандартів освітньої діяльності вищих навчальних закладів. Сукупність вищезазначених стандартів є основою оцінки якості професійної підготовки майбутніх фахівців, а також якості надання освітніх послуг вищими навчальними закладами.

Відповідність освітніх послуг державним стандартам і вимогам визначається шляхом ліцензування, інспектування, атестації та акредитації

закладів вищої освіти у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Слід зазначити, що перелік показників державної акредитації вищих навчальних закладів включає наявність внутрішньої системи контролю якості. Тому підвищення якості освітньої діяльності є завданням самих вищих навчальних закладів, які в умовах розвитку ринку освітніх послуг мають визначити власні конкурентні переваги.

Саме на етапі розроблення внутрішніх критеріїв оцінювання якості виникає більшість проблем, оскільки не всі вищі навчальні заклади розуміють, що формальне запровадження ECTS (European Credit Transfer System) ще не означає покращення якості освіти і що приєднання до Болонського процесу вимагає пошуку низки ефективних рішень щодо виживання в умовах постійно зростаючої конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому (європейському) ринку освітніх послуг.

Основні завдання, пов'язані із забезпеченням якості освітньої діяльності вищого навчального закладу, включають наявність відповідних кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних ресурсів, ефективну організацію освітнього процесу, поточного та підсумкового контролю рівня підготовки фахівців на всіх етапах навчання, а також національний і міжнародний рейтинг вищого навчального закладу.

Отже, конкурентна стратегія сучасного вищого навчального закладу повинна базуватися на принципах диверсифікації освітніх програм, запровадженні інноваційних освітніх технологій, ефективного управління навчально-виховною та просвітницькою діяльністю та вмінні презентувати свої переваги на ринку освіти.

На жаль, процедура внутрішньої перевірки якості освіти вищих навчальних закладів України не відходить від напрацьованої десятиліттями схеми та складається з підготовки статистичної інформації щодо формально якісного складу науково-педагогічних працівників, наявності затверджених у встановленому порядку навчальних планів та робочих програм із дисциплін, відповідності елементів навчального процесу (лекцій, семінарів, практичних і лабораторних занять) затвердженим планам та програмам, комплектності методичного забезпечення навчальних дисциплін (конспекти лекцій, методичні рекомендації тощо), матеріалів поточного та підсумкового контролю знань студентів.

Сьогодні потрібна інша, більш об'єктивна та прозора процедура оцінювання якості освітніх послуг вищого навчального закладу, основою якою має стати здатність викладачів застосовувати прогресивні навчальні технології та забезпечити рівень кваліфікації та соціальної компетентності випускників відповідно до сучасних вимог їх майбутньої професійної діяльності.

Розроблення моделі внутрішнього механізму забезпечення якості вузівської діяльності має базуватись насамперед на принципах стратегічного менеджменту, які включають усвідомлення та визначення вищим навчальним закладом своєї місії, стратегічні цілі та пріоритети його розвитку, відповідність його діяльності професійним потребам ринку.

Методологія організації управління якістю освіти залежить від знайомства представників освітнього менеджменту з міжнародними напрацюваннями та досвідом в цій галузі, зокрема із системою тотального (загального) управління якістю TQM (Total Quality Management).

З метою підвищення управлінської культури вищих навчальних закладів та приведення її у відповідність з міжнародними стандартами необхідно забезпечити перепідготовку управлінського персоналу цих закладів у галузі стратегічного управління якістю вищої освіти.

Такий підхід сприятиме оптимізації планування, більш ефективному розподілу ресурсів, а також систематизації оцінки результатів діяльності не тільки конкретного викладача, кафедри, факультету, а і вищого навчального закладу в цілому.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-18 /VII/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/1>
2. Кучма Р. Сучасні системи управління якістю вищої освіти в контексті вимог Болонського процесу / Р. Кучма // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2010. – Вип. 94–96. – С. 87–93.
3. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні: погляд у майбутнє / С. Ніколаєнко // Вища школа. – 2006. – № 2. – С. 3–23.
4. Слостенин В. Качество образования: опыт философско-феноменологического анализа / В. Слостенин // Педагогический журнал Башкортостана. – 2006. – № 1(2). – С. 5–13.

Дериглазов Леонтій Васильович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики
та математичних методів,
завідувач відділення
заочного та дистанційного навчання;

Перхун Лариса Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри економічної кібернетики
та математичних методів,
завідувач сектору
дистанційного навчання;

Товмаченко Ніна Миколаївна,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник завідувача сектору
дистанційного навчання;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В НАСОА: «LOOKING BACK, LOOKING FORWARD»

Сьогодні дистанційне навчання (ДН) у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України реалізується, як правило, через використання відповідних технологій для студентів очної та заочної форм. Але в сучасних умовах ДН може і повинно застосовуватись як окрема форма навчання. Таке право визначено у пункті 2.2 розділу II Положення про дистанційне навчання, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013.

У Національній академії статистики, обліку та аудиту (НАСОА) запровадження технологій ДН у навчальний процес почалося з 2007 року. На той час популярною платформою в Україні для реалізації ДН були продукти компанії «Прометей» (активні користувачі – Національна Академія державного управління при Президентові України, Академія державної податкової служби України тощо). Протягом 2007–2015 рр. на базі зазначеного програмного забезпечення професорсько-викладацьким складом НАСОА було розроблено понад 300 дистанційних курсів, які успішно використовувалися для підтримки навчального процесу за напрямками підготовки «Фінанси і кредит», «Облік і аудит», «Прикладна статистика», «Менеджмент».

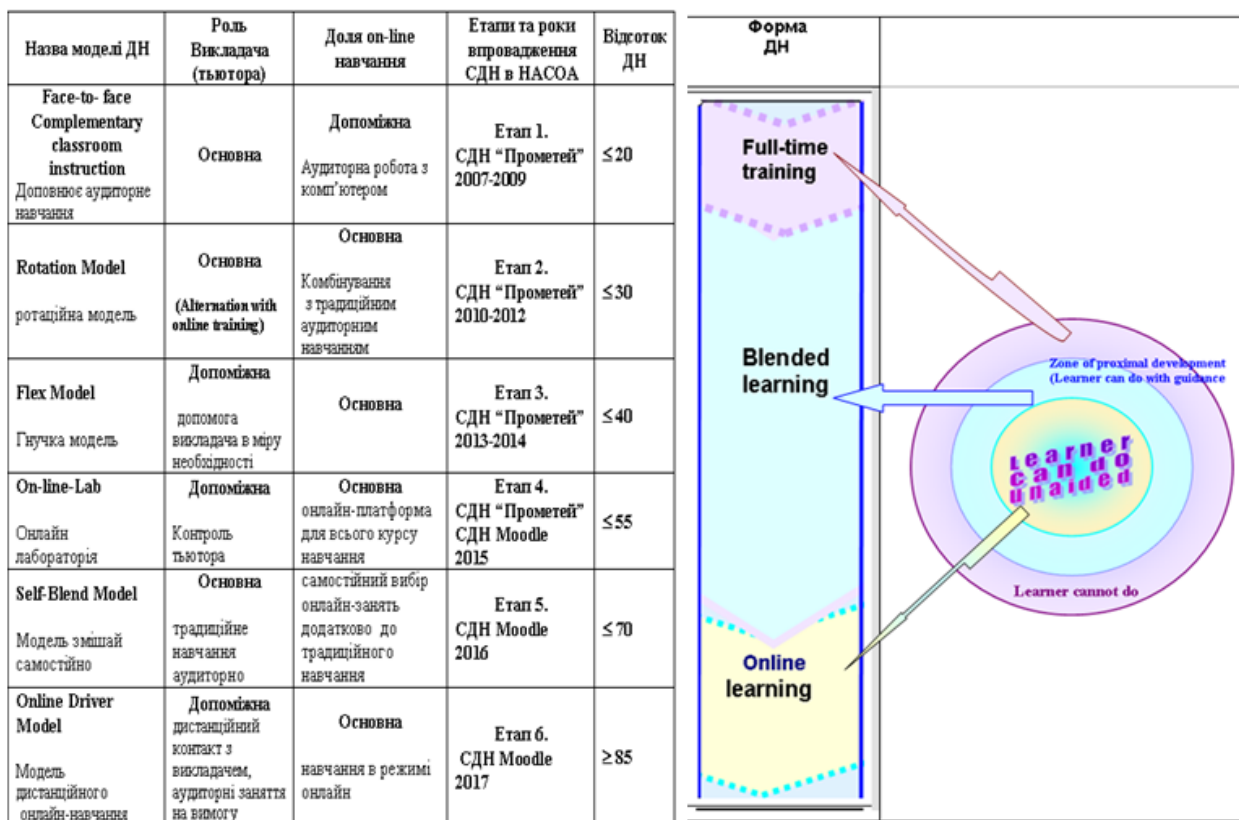
Протягом останніх кількох років більшість вітчизняних ВНЗ для організації та технічного забезпечення ДН перейшли на безкоштовну відкриту освітню платформу Moodle (<https://moodle.org>). Наразі система Moodle інтегрована в інформаційно-навчальне середовище НАСОА (<http://dl.nasoa.edu.ua/moodle/>), зокрема повністю синхронізовані бази викладачів та студентів, кожен з яких має особистий профіль на сайті, що надає їм доступ до наукових, навчальних, методичних, нормативних та інформаційних ресурсів Академії.

Узагальнюючи досвід використання технологій ДН у навчальному процесі НАСОА, можна виділити кілька етапів (рис. 1).

1 етап (2007–2009 рр.). Платформа «Прометей», модель організації навчання «Face-to-faceDriver або Complementaryclassroominstruction»: студенти працюють з навчальними матеріалами в аудиторії за комп'ютером, тьютор за необхідності відповідає на питання «слухачів» в онлайн-овому режимі, частка ДН – у межах 20% [1].

2 етап (2009–2012 рр.). Платформа «Прометей», модель організації навчання «Rotationmodel»: комбінація традиційного аудиторного навчання з «Face-to-faceDriver або Complementaryclassroominstruction». Форма навчання може бути фіксованою (за розкладом) або гнучкою на розсуд викладача, частка ДН – близько 30%.

»

Рис. 1. Етапи розвитку дистанційного навчання в НАСОА

3 етап (2012–2014 рр.). Платформа «Прометей», модель організації навчання «Blending Learning»: студент отримує знання і самостійно онлайн, і очно з викладачем (частка ДН у межах 35%). У цей період між НАСОА і Хмельницьким національним університетом (ХНУ) був укладений договір про співробітництво з дистанційного навчання, у рамках якого розроблено 98 дистанційних курсів для економічних спеціальностей. У 2014 році платформу «Прометей» використовували для моделі організації навчання «FlexModel»: онлайн-складова є основою навчання студентів, навіть якщо певна діяльність і відбувається оффлайн, частка ДН – у межах 40% [2].

4 етап (2015 р.). Платформа Moodle, модель організації навчання Online Lab («Онлайн лабораторія»), в якій відбувається навчання під наглядом

викладача, але частка ДН сягає 55%. СДН «Прометей» є більш стабільною і захищеною, але це комерційна система і більшість вітчизняних ВНЗ використовують відкриту освітню платформу Moodle, тому в 2015 році НАСОА також почала впроваджувати Moodle. Для перенесення дистанційних курсів із СДН «Прометей» в Moodle використовувався пакет SCORM [3].

5 етап (2016 р.). Платформа Moodle, модель організації навчання «SelfBlendModel», в якій частка ДН не менше 70%. З метою адаптації викладачів НАСОА до умов праці в системі Moodle керівництвом Академії було організовано їх навчання в рамках вебінару «Технології розробки дистанційного курсу ТРДК-2016» (ХНАДУ, проф. В. Кухаренко) [3].

6 етап (2017 р.). Платформа Moodle, модель організації навчання «OnlineDriverModel» з часткою ДН понад 85% [3].

У підсумку слід зазначити, що дистанційне навчання – це перспективна технологія, яка, без сумніву, займає все більше місця у навчальному процесі підготовки та перепідготовки фахівців, особливо у зв'язку з активним просуванням в Україні та у світі концепції «навчання впродовж усього життя» (Lifelong Learning Programme).

Список використаних джерел

1. Garkusha V. Z., Tovmachenko N. M., Kurbatov O. O. (2009). Про впровадження інформаційних технологій в Державній академії статистики, обліку та аудиту Держкомстату України із застосуванням системи дистанційного навчання “ПРОМЕТЕЙ” (About application of information technologies in the State Academy of Statistics, Accounting and Audit of the State Committee of Statistics of Ukraine with use of the system of distance learning “Prometheus”) / (Scientific Herald of the State Academy of Statistics, Accounting and Audit (pp. 102-108), № 1, Kyiv: Derzhkomstat

2. Карпов В. І., Мазур М. П., Товмаченко Н. М. Аспекти провадження дистанційної освіти в Україні // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2014. – №4. – С. 87-95. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

file:///C:/Documents%20and%20Settings/N.Tovmachenko/My%20Documents/nvhas
tat_2014_1_15.pdf

3. Дериглазов Л. В., Кухаренко В. М., Перхун Л. П., Товмаченко Н. М. Досвід впровадження і використання СДН “Прометей” і Moodle в Національній академії статистики, обліку та аудиту. П'ята міжнародна науково-практична конференція «MoodleMoot Ukraine 2017. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle». (Київ, КНУБА, 26-27 травня 2017 р.): тези доповідей. – К. : КНУБА, 2017. – С.13

*Дюканова Ніна Михайлівна,
доцент кафедри іноземних мов,
Касьяненко Алла Леонідівна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ДІЛОВОГО ПИСЬМА У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Професійне ведення ділової кореспонденції англійською мовою належить до ключових компетенцій сучасного економіста, що відповідає цільовим компетенціям керівників і працівників різного рівня у структурі підприємства. Крім того, обов'язкові завдання зі сфери ділового листування входять до складу усіх міжнародних стандартизованих іспитів (TOEFL, IELTS, GMAT тощо). Ці навички мають формуватися при вивченні дисципліни «Ділова іноземна мова (англійська)» на III–IV курсах навчання у ВНЗ.

До змісту навчальної програми дисципліни «Ділова англійська мова» входять написання мейлів, факсів, коротких текстових повідомлень, меморандумів, різноманітних листів і резюме. Знання структури різножанрових документів й володіння мовними кліше, необхідними для їх написання, є передумовами успішної кар'єри сучасного фахівця у будь-якій галузі, а особливо у менеджменті.

На жаль, сучасним українським студентам бракує навичок письма, що обумовлюється дефіцитом годин на вивчення іноземної мови у навчальних програмах ВНЗ. Перевага серед комунікативних навичок віддається розмові та сприйняттю мови на слух, а вивчення граматики й письма відходить на другий план. У більшості підручників і навчальних посібників цьому аспекту підготовки студентів приділяється недостатньо уваги. Нерідко там наводяться окремі нетипові зразки ділової кореспонденції, позбавлені необхідного методичного супроводження у вигляді аналізу структури й стилю документа і детального тлумачного коментаря. Майже немає вправ і тестових завдань, які б дозволяли опрацювати окремі кліше та інші елементи письма, поєднуючи доступність інформації з максимальною точністю.

Відповідний жанровий корпус текстів у сучасному англомовному діловому дискурсі накопичувався десятиріччями і є великим за обсягом. Характерною для нього є наявність численних протиріч й неочевидних для учнів імпліцитних особливостей, що стосується не тільки відмінностей між британським і американським варіантами англійської мови, а й інших культурологічних особливостей. До того ж, цей різножанровий текстовий масив формується й закріплюється переважно нерідною для них англійською мовою. На практиці зазначені обставини дійсно виступають джерелами мовного й міжкультурного бар'єрів при письмовій комунікації.

Формування адекватних навичок ділового листування вимагає послідовного студент-центрованого о підходу до викладання цієї дисципліни.

На думку ряду авторів [2; 3], потрібно сприяти тому, щоб зробити навчальний процес не тільки ефективним, а й гуманним, крок за кроком рухаючись у напрямку зазначеної мети.

Крім того, цікавими є положення лінгвометодики А. Шахназарова, згідно з якими «при организации учебной деятельности и выборе способов обучения полезно обратиться не только к положительному, но и к негативному опыту, чтобы избежать ошибок и неудач» (наводиться мовою оригіналу) [5, с. 149].

Таким чином, бажано підходити до формування навичок ділового листування крізь призму рідної мови і приділяти багато уваги глибокій систематизації зразків кореспонденції за жанрами. Все це має відбуватися на основі *пояснювального* й *інтерпретаційного* підходів. Викладання цих дисциплін вимагає також використання численних допоміжних матеріалів щодо вживання аббревіатур, написання англійських власних імен та «хибних друзів перекладачів».

Нам здаються вдалим підручники та навчальні посібники Л. Довгорука [1], Н. Дюканової [2; 3] і ряду авторів Тверського університету [4], які використали зазначені підходи у своїй роботі. Вони сприяють ефективності викладання ділової англійської мови, зокрема студентам бакалавріату за направленням підготовки «Менеджмент» у сфері письмового текстотворення англійською мовою.

Список використаних джерел

1. Довгорука Л. Я. Англійська мова : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Л. Я. Довгорука. – К. : ДП «Інформац.-аналіт. агентство», 2013. – 496 с.
2. Дюканова Н. М. Англійська мова для студентів економічних спеціальностей / Н. М. Дюканова. – К. : ТОВ «ВП Логос-М», 2009. – 286 с.
3. Дюканова Н. М. Английский язык в менеджменте : [учеб. пособ. (с грифом МОН РФ)] / Н. М. Дюканова. – М. : Инфра-М, 2015. – 256 с.
4. Упражнения для самостоятельной работы: Менеджмент / Г. Вацель, М. Хан, С. В. Крестинский и др. Межкультурная деловая корреспонденция. Россия – Германия: Blended Learning Kurs. Тв.ГУ, институт межкультурной коммуникации UK eV – [Открытый общеобразовательный электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://gk:dru.tversu.ru/ru/exerpers/management/default.html> (01.03.2014)
5. Шахназаров А. М. Обучение второму языку / А. М. Шахназаров // Вопросы лингводидактики. – 2010. – № 11. – С. 145–149.

Журавльов Олексій Володимирович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ

Цікавим для моделювання сценаріїв трансформації економіки України є дослідження «World Values Survey» [1], де представлені дані і для України.

Нами обрано деякі результати опитувань, які, на нашу думку, є визначальними для формування інституційного середовища в Україні і для визначення траєкторії трансформації національної економіки. Слід зазначити, що результати наведені за 2011 р., що, на нашу думку, дає можливість більш фундаментально оцінити історичні події в Україні, починаючи з 2013 р. Дослідження розподілено на тематичні секції – сім'я, політика, діти, виховання, релігія і т. д., а респондентів диференційовано за статтю та віком. В усіх таблицях загальна кількість респондентів становить 1500 осіб, з них 675 чоловіків, 825 жінок, в розрізі віку: до 29 років – 340 осіб, 30–49 років – 489 осіб, 50 років і більше – 671 особа.

Таблиця 1

Результати опитування щодо сім'ї

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Дуже важливо	92,0	89	94,5	91,6	90,3	93,4
Достатньо важливо	6,6	8,9	4,6	7,2	7,4	5,6
Не дуже важливо	1,3	1,9	0,8	1,0	2,1	1,0
Не важливо	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	–

Джерело: [1]

Для українців традиційно дуже важливою цінністю є сім'я, майже в рівному ступені для чоловіків і для жінок.

Таблиця 2

Результати опитування щодо політики

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Дуже важливо	7,4	7,6	7,2	4	4	11,5
Достатньо важливо	21,1	21,8	20,6	14,5	18,7	26,2
Не дуже важливо	42	42,2	41,9	43,8	45,1	38,9
Не важливо	29,5	28,5	30,4	37,7	32,2	23,4

Джерело: [1]

Незважаючи на високу політизованість всіх сфер життя в Україні, політика для більшості громадян є не дуже важливою, або зовсім не важливою. Структура відповідей змінюється залежно від віку респондентів. Наступне питання стосувалось участі та активності в політичних партіях (табл. 3).

Таблиця 3

Результати опитування щодо участі у політичних партіях

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Не є членом партії	95,4	94	96,5	93,7	95,2	96,3
Неактивна участь	3,5	4,3	2,8	4,6	3,1	3,2
Активний член партії	1,2	1,7	0,7	1,7	1,7	0,5

Джерело: [1]

Отже, абсолютна більшість респондентів не є членами політичних партій.

Таблиця 4

Результати опитування щодо роботи

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Дуже важливо	52,6	59,7	46,9	61,7	63,5	40,1
Достатньо важливо	26,2	22,6	29,2	30,8	27,8	22,7
Не дуже важливо	12,6	10,4	13,2	5,3	7,5	18,6
Не важливо	9,2	7,3	10,8	2,1	1,2	18,6

Джерело [1]

Робота дуже важлива для переважної більшості українців, однак з віком пріоритети дещо змінюються. Це може бути пов'язане із високою невпевненістю життя поза роботою, низьку пенсію і соціальний захист, проблеми зі здоров'ям тощо.

Таблиця 5

Результати опитування щодо важливості релігії

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Дуже важливо	26,3	20,1	31,3	20,4	26,4	29,1
Достатньо важливо	34,5	28,3	39,6	32,4	33,5	36,3
Не дуже важливо	26,5	32,7	21,4	31,9	29,2	21,7
Не важливо	12,8	18,9	7,8	15,3	10,9	12,9

Джерело: [1]

Україна як країна з домінуючою роллю православ'я має такі результати опитувань щодо важливості релігії: понад 60% респондентів відповіли, що релігія дуже важлива чи достатньо важлива для них.

Таблиця 6

Результати опитування щодо церковних і релігійних організацій

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Не є членом	88,1	90	86,5	90	89,3	86,2
Неактивна участь	7,6	6	9	7	7,1	8,4
Активний член релігійної організації	4,3	4	4,6	3	3,6	5,5

Джерело: [1]

Тобто більш ніж 88% респондентів не є членами церковних або релігійних організацій. Також, аналізуючи окремі якості, які українці вважають важливими при вихованні дітей, отримано такі результати щодо релігійності.

Таблиця 7

Результати опитування щодо релігійності

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Згадано	22,3	19,4	24,6	15,9	17,8	28,8
Не згадано	77,7	80,6	75,4	84,1	82,2	71,2

Джерело: [1]

Тобто за загальної високої важливості релігії виховання релігійності для переважної більшості респондентів не є значною.

Далі агреговано відповіді за деякими пріоритетами виховання дитини (табл. 8).

Таблиця 8

Питання	Важливо	Неважливо
Незалежність	42,8	57,2
Працьовитість	85,8	14,2
Відповідальність	75,5	24,5
Уява	13,0	87,0
Терпимість і пошана до інших людей	59,0	41,0
Ощадливість	45,1	54,9
Рішучість	39,4	60,6
Безкорисливість	50,1	19,9
Слухняність	42,3	57,7
Самовираження	32,3	67,7

[Систематизовано автором]

Представляє інтерес гендерний аспект дослідження (табл. 9–11).

Таблиця 9

Згода з твердженням «У цілому чоловіки краще підходять на роль політичних лідерів, ніж жінки»

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Повністю згоден	21,5	28,5	15,8	26,7	21,0	19,3
Згоден	30,4	37,0	25,1	28,4	31,5	30,7
Не згоден	38,2	28,7	46,1	36,1	38,5	39,1
Повністю не згоден	9,8	5,9	13,0	8,8	9,0	10,9

Джерело [1]

Таблиця 10

Згода з твердженням «Університетська освіта важливіша для хлопчика, ніж для дівчинки»

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Повністю згоден	7,1	11,3	3,6	11,5	6,2	5,4
Згоден	11,2	13,7	9,1	11,1	11,4	11,0
Не згоден	54,5	53	55,7	47,5	57,4	56,0
Повністю не згоден	27,3	21,9	31,6	29,9	25	27,6

Джерело: [1]

Таблиця 11

Згода з твердженням «У цілому з чоловіків виходять кращі керівники бізнесу, ніж із жінок»

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Повністю згоден	16,9	22,5	12,4	18,9	15,5	17
Згоден	29,2	37,2	22,7	25,6	30,3	30,3
Не згоден	39,9	31,8	46,5	41,6	40,9	38,3
Повністю не згоден	13,9	8,4	18,5	14	13,2	14,5

Джерело: [1]

Вищенаведені дані свідчать, що в цілому роль жінки на ринку праці в Україні є традиційною для європейської країни. Разом із тим, щоб досягти гендерної рівності на рівні країн Північної Європи, в Україні слід продовжувати формувати відповідне інституційне середовище.

Далі нами обрані дані щодо уявлення про майбутній розвиток України через пріоритетність факторів розвитку – високий рівень економічного розвитку, укріплення обороноздатності, можливість розповідати про свою роботу і більша участь локальних громадах, зробити країну (регіон) більш красивими. Результати для України такі (табл. 12)

Таблиця 12

Пріоритетність факторів розвитку

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Економічне зростання	77,8	80,0	78,1	77,1	76,8	79,0
Оборона	2,9	3,9	2,0	4,2	2,4	2,6
Задоволеність людей роботою	15,2	13,7	16,5	15,4	17,1	13,8
Зробити країну красивішою	4,1	2,4	5,4	3,3	3,8	4,7

Джерело: [1]

Абсолютний пріоритет наданий економічному зростанню країни, лише 2,9% відповіли про важливість обороноздатності (дослідження проводилося в 2011 р.), на другому місці активність громадян в своїх громадах та можливість ділитися успіхами на роботі, а 4,1% вважають за пріоритет зростання краси міст та селищ.

Також доцільно розглянути відповіді респондентів у 2011 р. на запитання, яке було задано «Якщо станеться війна, ви захочете битися за свою країну?»

Таблиця 13

Відповіді на запитання: «Якщо станеться війна, чи захочете ви битися за свою країну?»

	Загалом, %	Стать		Вік		
		Чоловіки	Жінки	до 29 р.	30–49 р.	50 і більше
Так	40,3	50,7	31,8	43,6	42,4	37,1
Ні	29,8	24,5	34,1	29,8	28,7	30,7
Немає відповіді	7,1	5,9	8,2	6,5	5,5	8,6
Не впевнений	22,7	18,8	25,9	20,2	23,3	23,6

Тобто за результатами опитування 50,7% чоловіків і майже 32% жінок відповіли, що будуть битися за свою країну.

Варто також зазначити, що взагалі українці не схильні довіряти офіційним інститутам (табл. 14):

Результати оцінки довіри респондентів до інститутів в Україні

Інститути	Повністю	Частково	Майже ні	Взагалі ні
Церква	33,2	42	16,4	8,4
Збройні сили	12,1	46,6	31,9	9,3
Преса	4,6	48,5	34,4	12,5
Профспілки	5,1	34,1	39,8	21,0
Міліція	3,4	28,2	39,1	29,2
Суди	3,0	22,2	41,9	32,9
Уряд країни	2,6	22,8	39,6	35,1
Політичні партії	1,6	20,4	41,8	36,1
Університети	9,8	55,8	25,5	8,9
Великі компанії	3,4	38,1	40,7	17,9
Банки	2,9	29,6	41,0	26,4
Жіночі організації	6,9	47,7	32,7	12,7
СНД	6,6	41,5	34,2	17,7
ООН	7,5	41,8	34,7	16,0

[Систематизовано автором]

Отже, рівень довіри в Україні до офіційних інститутів є низьким. Найбільш респонденти довіряють церкві, Збройним силам і університетам.

З огляду на нестабільність ситуації в Україні варто також проаналізувати, який тип політичної системи є найбільш прийнятним для країни з погляду населення (табл. 15).

Рівень сприйняття політичної системи, що підходить для України

	Дуже добре	Добре	Не підходить	Зовсім не підходить
Сильний лідер, незалежний від парламенту і виборів	29,2	42,1	20,5	8,2
Експерти приймають рішення	15,1	49,6	25,5	9,8
Правлять військові	3	9,7	40,7	46,6
Демократична система	33,4	51,9	10,6	4

[Систематизовано автором]

Демократія вважається більшістю найбільш прийнятною системою політичного устрою для України, при цьому респонденти відзначають важливість таких категорій для демократії:

- люди обирають політичних лідерів на вільних виборах;
- чоловіки і жінки мають рівні права.

Отже, перспективи розвитку національної економіки України нами оцінено через призму дослідження цінностей. Перехід від екстрактивних інститутів до інклюзивних ускладнюється низьким рівнем довіри громадян до офіційних інститутів, низькою залученістю населення до діяльності влади, політичних партій тощо. Низький рівень фінансової конвергенції разом із низькою довірою до банків унеможлиблює розвиток фінансової системи країни, становить загрозу національній економічній безпеці тощо. На рівні офіційної статистики, на наш погляд, доцільно імплементувати концепцію інституційної статистики – галузь офіційної статистики, яка досліджує «правила гри».

Список використаних джерел

1. World Values Survey [Electronic resource]. – Access mode :
<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>

*Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах інтенсивного процесу індустріального розвитку системі соціального захисту населення відводиться одна з найважливіших ролей. Право кожного громадянина на соціальний захист закріплено у Конституції України. Завданням держави є, в першу чергу, створення системи соціального захисту населення, притаманної ринковій економіці з максимальним урахуванням усього розмаїття інтересів окремих осіб та прошарків населення, яка б захищала людину від соціально-економічної деградації і сприяла утвердженню соціальної та політичної стабільності в суспільстві.

Соціальна сфера є складовою фінансово-бюджетної системи країни, оскільки визначає стабільність фінансової системи загалом та впливає на формування і перерозподіл грошових коштів держави. Система соціального захисту охоплює усіх членів суспільства, при цьому адресна допомога направлена окремим соціальним групам. У країні кожна особа повинна мати можливість визначення офіційного прожиткового мінімуму, захисту інтересів споживачів, отримувати дохід, застосовувати й удосконалювати свої здібності. Додаткових заходів соціального захисту потребують окремі групи населення, зокрема безробітні, інваліди, ветерани праці, ветерани військової служби, пенсіонери, діти-сироти, сім'ї з дітьми, біженці та вимушені переселенці.

Сьогодні в Україні розвивається ряд негативних явищ, які зумовили розшарування суспільства за рівнем доходів і зниження життєвого рівня більшості населення. За межею бідності опинилася значна частина працездатного населення та більшість пенсіонерів, що, у свою чергу, актуалізує потребу соціального захисту та загострює його проблеми. Суть захисту полягає у стримуванні падіння життєвого рівня населення, зокрема тих соціальних груп, рівень доходів яких знизився нижче від рівня бідності. Соціальний захист – це передусім проблема соціальної справедливості, а також забезпечення нормального розвитку економіки. Він не зводиться до перерозподілу доходів, а вимагає проведення заходів, які б запобігали розвитку негативних явищ в економіці, зниженню життєвого рівня та надмірній диференціації доходів.

Держава повинна забезпечити відновлення роботи підприємств, не допускати розкрадання державного майна й коштів і вивезення їх за кордон, не допускати несправедливої приватизації, прийняти справедливі закони про пенсії, не допускати «зрівнялівки» ні в заробітній платі, ні в пенсіях, а також надмірного, нічим не обґрунтованого розриву в них. Важливим напрямом є заходизі створення робочих місць і підвищення рівня зайнятості.

Формування в Україні адекватної ринковій економіці системи соціального захисту триває з перших років незалежності. Значна частина елементів старої системи виявилась непридатною, інші зазнають суттєвих змін. Ці процеси відбуваються у певній послідовності. Спочатку усвідомлюється необхідність нового типу соціального захисту. Далі він виокремлюється в самостійний вид діяльності разом з об'єктами, суб'єктами, діями тощо. У такий спосіб створюється система соціального захисту як певної сфери діяльності, що має свої організаційні форми та потребує наявності особливих правових норм, правил, традицій, які визначають поведінку її суб'єктів. Потреба в такому правовому полі пов'язана з тим, що в процесі функціонування окресленої сфери між її суб'єктами можуть виникати різні конфлікти і суперечності, розв'язання яких і регулюється відповідними законодавчими актами. Водночас формуються і певні організаційні утворення, що регулюють системи соціального захисту населення в умовах ринку. Завершується процес створенням організаційних установ, які постійно відтворюють умови функціонування системи соціального захисту.

Першими кроками в напрямі реформування соціального захисту населення було прийняття законодавчих актів, якими створено нормативно-правову базу для здійснення комплексу заходів щодо пенсійного забезпечення, державної соціальної допомоги, захисту окремих груп населення та передбачено інші складові соціального захисту. Це загальне законодавство, що включає Конституцію України, Концепцію соціально-економічного забезпечення населення України, Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» та інші законодавчі акти. До другої групи належать закони, що регулюють пенсійне забезпечення, систему допомоги та соціальне страхування в Україні.

Важливою складовою системи соціального захисту населення є соціальні гарантії та стандарти. Під соціальними гарантіями розуміють соціальні послуги (житлові, освітні, медичні), види соціального забезпечення та оплати праці, які

гарантуються громадянам чи мешканцям країни державою. Вони є складовою конституційних прав громадян. В Україні до таких належать право на працю, на підприємницьку діяльність, на житло, на соціальний захист, на достатній рівень життя, охорону здоров'я, медичну допомогу, на освіту та інші визначені Конституцією України права. Крім того, соціальні гарантії включають права, визначені законодавчими і нормативними актами, зокрема межу забезпеченості, мінімальну заробітну плату, рівень пенсійного забезпечення, виплати по соціальному страхуванню, пільги для окремих верств населення та інше.

Із соціальними гарантіями тісно пов'язані соціальні стандарти та нормативи. Вони охоплюють соціальні права громадян: на працю, справедливі умови праці, на свободу професійних об'єднань, права дітей та підлітків, інвалідів, осіб похилого віку та ін. Другу групу становлять стандарти рівня життя. У Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» зазначається, що метою встановлення державних соціальних стандартів і нормативів є визначення механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, гарантованих Конституцією України. На їх основі встановлюються мінімальні розміри заробітної плати і пенсії за віком, розміри соціальних фондів, обсяги коштів на утримання соціальної сфери. Через них визначаються параметри мінімальних соціальних норм, що гарантують певний рівень життя. У цій групі нормативів основним є мінімальний споживчий бюджет. Його загальний обсяг відповідає рівню номінального доходу, який дає можливість задовольняти потреби в харчуванні на рівні мінімальних фізіологічних норм споживання, а також мінімальні потреби у необхідних предметах одягу, взуття, предметів культурно-побутового призначення та господарського використання, основних видах послуг. Він є основою для визначення цілого ряду параметрів функціонування соціальної сфери.

У перші роки незалежності України в основу системи соціального захисту населення було покладено мінімальний споживчий бюджет. У 1991 р. було прийнято Закон «Про мінімальний споживчий бюджет», на підставі якого встановлено загальноприйнятий у світі механізм соціального захисту. Він включає державні соціальні гарантії та стандарти у сфері доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я й освіти. Кризові явища в Україні в останнє десятиліття минулого сторіччя не дозволили використовувати мінімальний споживчий бюджет при розрахунку гарантованого рівня заробітної плати і мінімальних норм пенсійного забезпечення. Законом «Про межу малозабезпеченості» було закладено нижчий порівняно з мінімальним споживчим бюджетом.

Отже, створення адекватної ринковій економіці системи соціального захисту є багатограним і складним процесом, ефективності якого заважає ряд факторів. Створення системи соціального захисту здійснюється стихійно, без достатнього уявлення про те, які завдання і як повинні вирішуватись, якою повинна бути її організаційна структура. Суттєві недоліки притаманні і законодавчій бази соціального захисту, оскільки це великий масив законодавчих актів, не завжди узгоджених між собою. Тому заходи соціального захисту є несистемними, недостатніми, здійснюються на основі суперечливих

принципів та засад. Посиленню дієвості функціонування системи соціального захисту, на думку спеціалістів, сприяла б кодифікація законодавчої бази соціального захисту, результати якої міг би містити Соціальний кодекс України, проект якого свого часу було оприлюднено. Формування сучасної системи соціального захисту в Україні гальмується і живучістю психології державного патерналізму, на якому базувалося соціальне забезпечення в СРСР. Це спричиняє навіть нині пасивне очікування підтримки від держави значною кількістю членів суспільства, які не докладають зусиль для зростання свого добробуту і розв'язання власних складних ситуацій, а покладаються на те, що це повинна зробити держава. Слабо застосовується і ресурс демократизації, часто працівники цієї сфери використовують авторитарні засоби вирішення проблем. Негативними наслідками цього є такі явища у сфері соціального захисту населення, як невміння передбачати негативні соціально-економічні процеси, поверховість, корупція, бюрократизація, порушення конституційних прав громадян

Процес формування сучасної системи соціального захисту в Україні ще не завершений. Основним напрямом його подальшого розвитку є наближення цієї системи до стандартів розвинених країн світу і спрямування на усунення виявлених у ході створення системи недоліків і прорахунків.

Земляна Анастасія В'ячеславівна,

магістрант,

спеціальність «Міжнародний менеджмент».

Науковий керівник:

Іващенко Оксана Андріївна,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Система управління якістю (СУЯ) визначається як сукупність систематично здійснюваних видів діяльності організації, спрямованих на створення організаційних, технічних, економічних і соціальних умов, що гарантують належний рівень і стабільність якості продукції або послуг.

Слід визнати, що Україна суттєво відстає за темпами впровадження СУЯ навіть від країн зі значно меншою чисельністю населення та менш розвинутою промисловістю. Незважаючи на коливання темпів сертифікації в окремих країнах, загальна кількість організацій, що впровадили й сертифікували СУЯ за моделлю ISO 9001, постійно зростає. На сьогодні майже всі успішні компанії світу, незалежно від галузі діяльності та інших чинників, мають сертифіковану СУЯ і дбають про її подальше удосконалення. Прикладами підтвердження

дієвості СУЯ можна назвати такі відомі компанії, як Ford, Nokia, Motorola, Boeing, AT&T, Hewlett Packard, Dupont і багато інших [1].

Можна навести приклади успішних компаній з сертифікованими СУЯ і в Україні. До числа найвідоміших належать ПАТ «Київська швейна фабрика «Желань» (ТМ «Михаїл Воронін»), Державне підприємство «Аеропорт «Бориспіль», ПрАТ «Оболонь», АТ «Масандра», ПАТ «Криворіжсталь», ДП «Дельта-Лоцман», ПрАТ «Світоч», ТОВ «Сандора», ПАТ «Рогань», ПрАТ «Лікєро-горілчаний завод «Прайм», Харківська, Запорізька й Київська дирекції ПАТ «Укртелеком», філії ПАТ «Вімм-Білл-Данн Україна», у тому числі – Харківський та Київський молочні комбінати, ПрАТ «Харківська бісквітна фабрика» тощо.

Значна кількість стандартів, окремих концепцій, вимог, нормативів і правил, що регламентують діяльність сучасних бізнес-структур, робить актуальною проблему розробки стандартних підходів до формування найбільш раціонально поєднаних підсистем функціонування організації. Для фармацевтичних підприємств пострадянських країн ця проблема набуває гострої актуальності у світлі необхідності виконання вимог щонайменше національних правил GMP (Good Manufacturing Practice) – галузевих стандартів для фармацевтичної промисловості у сфері належної виробничої практики.

Останніми роками протиставлення ISO 9001 і GMP в літературі майже не зустрічається: більшість фахівців визнали раціональністьупровадження СУЯ на фармацевтичних підприємствах відповідно до вимог ISO 9001, про що свідчить і зростаюча кількість сертифікованих підприємств. Дійсно, формування СУЯ в умовах фармацевтичних підприємств за моделлю ISO 9001 не суперечить ані заявленій сфері застосування ISO 9001, ані правилам GMP, ані світовому практичному досвіду. Більше того, правилами GMP ЄС оговорюється, що для організації, документування й перевірки систем якості на підприємствах-виробниках лікарських засобів рекомендується додатково користуватися стандартами ISO серії 9000.

Деякі автори зазначають, що впровадження СУЯ при одночасному виконанні вимог GMP дає можливість формувати так звану інтегровану систему управління (далі – ІСУ). Авторами підкреслюється, що такий шлях має ряд переваг, серед яких – спрощення системи документообігу, більш оптимальний розподіл повноважень та відповідальності, більш ефективне виконання специфічних галузевих вимог тощо.

Інша думка полягає у тому, що термін «Інтегрована система управління» стосовно стандартів ISO 9001 / GMP не є коректним. Так, за визначенням документа «Integrated Management System. Definition and Guidance on Structuring» («Інтегровані системи менеджменту. Визначення й настанови щодо структурування»), розробленого такими міжнародними організаціями, як Integrated Management Special Interest Group (IMSI) та The Chartered Quality Institute (CQI), «інтегрованими» можна вважати лише системи управління, орієнтовані на досягнення тих чи інших корпоративних цілей, загальних на рівні організації. ІСУ – це єдина інтегрована структура діяльності організації, що дозволяє управляти її процесами для досягнення певних встановлених цілей.

Передбачається, що такими цілями можуть бути наміри забезпечити стабільну якість продукції та задовольняти потреби споживачів, забезпечити охорону здоров'я й безпеку персоналу, виконувати екологічні норми, задовольняти етичні потреби або будь-які інші вимоги тих чи інших зацікавлених сторін. Сьогодні найпоширенішими є ІСУ, розроблені за вимогами стандарту ISO 9001 (основа системи) та вимогами інших стандартів, наприклад ISO 14001, що регламентує функціонування системи екологічного управління.

З позицій GMP системи якості фармацевтичних виробництв орієнтовані на забезпечення стабільної належної якості готової продукції. Це передбачає застосування певних принципів і засобів при організації всіх робіт, що впливають на якість продукції упродовж всіх етапів її виробництва. З цього боку СУЯ за моделлю ISO 9001 і системи якості в баченні GMP націлені на досягнення тотожних цілей. Однак, на нашу думку, СУЯ за моделлю ISO 9001 має бути основою, наріжною структурою фармацевтичних підприємств. У таку структуру взаємодіючих за певними правилами процесів гармонійно вбудовуються ті чи інші елементи, націлені на виконання вимог галузевого чи іншого, специфічного характеру. Для фармацевтичних виробництв – це, передусім, правила GMP і ліцензійні вимоги. Для підприємств харчової промисловості – вимоги ISO 22000:2005 та принципи HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points – аналіз ризиків та критичні контрольні точки) тощо. Саме за такою концепцією розробляються майже всі сучасні міжнародні стандарти системи управління для окремих галузей. Одним з останніх прикладів може бути стандарт ISO 15378:2006 Primary packaging materials for medicinal products – Particular requirements for the application of ISO 9001, with reference to Good Manufacturing Practice (GMP) (Первинне пакування лікарських засобів. Окремі вимоги щодо застосування ISO 9001 з урахуванням належної виробничої практики (GMP)). Цей стандарт, як і багато інших, за структурою й принципами повторює ISO 9001, але пункти ISO 9001 доповнені деталізованими вимогами, специфічними для виробництва упаковки лікарських засобів.

За моделлю ISO 9001 СУЯ фармацевтичних підприємств слід розглядати як результативний механізм, засіб досягнення такого стану діяльності, за якого виконуватимуться всі сформульовані нормативні вимоги до продукції й функціонування підприємства в цілому. Таке інтерпретування полягає в осмисленні того, що ані вимоги GMP, ані будь-які інші вимоги нормативного характеру не передбачають конкретних засобів і способів їх виконання, тобто не розглядають і не регламентують систему бізнес-процесів, орієнтованих на досягнення сформульованих корпоративних цілей. Такі нормативні вимоги самі є цілями. Водночас модель СУЯ, викладена в ISO 9001, ґрунтується на процесному й системному підході, і саме ці підходи передбачають формування мережі взаємозв'язаних і взаємодіючих процесів з чітким визначенням входів і виходів, параметрів і критеріїв оцінювання й аналізування, розподілом повноважень та відповідальності. Формування процесної системи управління дозволяє вирішувати різні завдання успішно досягати цілей у сфері якості, адже такий механізм передбачає налагодження дієвих процедур постановки завдань, інформування персоналу, постійного моніторингу й контролю всіх

видів діяльності. Однією з найважливіших властивостей СУЯ за моделлю ISO 9001 є також спроможність до постійного самовдосконалювання шляхом систематичної розробки й реалізації коригувальних і запобіжних дій, проведення внутрішніх аудитів і самоінспекцій, регулярного нагляду з боку керівництва, здійснюваного за певних формалізованих умов.

Користь формування СУЯ на основі сучасних принципів менеджменту якості на сьогодні визнана й у фармацевтичній сфері. Так, у 2007 році International Conference on Harmonisation (ICH) опублікувала узгоджений проект Керівництва «Pharmaceutical Quality System» – ICH Q10 [2]. Документ Q10 містить положення, виконання яких дозволить фармацевтичним підприємствам формувати результативну й ефективну систему менеджменту. ICH Q10 описує всебічний підхід до розробки ефективної «фармацевтичної системи якості», яка базується на концепціях міжнародних стандартів ISO 9000, включає вимоги GMP і доповнює керівництва ICH Q8 «Фармацевтична розробка» і ICH Q9 «Управління ризиками якості». Концептуально ICH Q10 доповнює GMP, описуючи специфічні елементи системи якості фармацевтичних підприємств. Це Керівництво визнає специфічність СУЯ фармацевтичних підприємств, водночас воно містить такі притаманні ISO 9001 елементи, як «Політика в сфері якості» й «Настанова з якості», а також вимоги щодо зобов'язань і відповідальності керівництва. Документом ICH Q10 рекомендується розробити механізми застосування коригувальних і запобіжних дій, актуалізувати процедури постійного навчання персоналу тощо.

Однак, на нашу думку, найбільш важливим положенням ICH Q10 є рекомендація ідентифікувати процеси, що входять до систем якості, а також визначити їх послідовність, взаємозв'язок і взаємний вплив. Саме через це положення документом Q10 визнається необхідність застосування процесного підходу – основи основ сучасного менеджменту якості. Більш того, для спрощення відображення процесної моделі у візуальній формі ICH Q10 рекомендується використовуватися карти процесів і потокові схеми – засоби, що найчастіше стають у нагоді при визначенні й описанні процесів в рамках проекту формування СУЯ за моделлю ISO 9001.

Слід зазначити, що процесно орієнтована система управління кардинально відрізняється від традиційної для вітчизняних організацій функціональної системи [3]. СУЯ передбачає створення внутрішніх «ринкових відносин» між всіма видами діяльності, коли вихід одного процесу оцінюється за встановленими критеріями, перш ніж стати входом відповідного іншого процесу. Всі процеси СУЯ мають бути чітко регламентовані та представляти собою ясні й зрозумілі для виконавців алгоритми, що значно зменшує ймовірність помилок і невідповідностей. Саме завдяки цим чинникам стає реальною можливість позитивних змін на підприємстві, що впровадило СУЯ.

Нині для вітчизняних фармацевтичних підприємств можна вважати за необхідне розробляти СУЯ на основі моделі ISO 9001 з урахуванням специфічних вимог галузі. В основі такої «фармацевтичної системи якості» повинна лежати процесна структура всіх видів діяльності, що впливають на забезпечення відповідності продукції, розроблена за правилами процесного

моделювання систем управління. Це дозволить не лише досягати поставлених цілей у сфері якості, а й постійно удосконалювати діяльність підприємства на всіх рівнях.

Список використаних джерел

1. Вознюк Т. К. Модель споживчої оцінки якості продукції легкої промисловості / Т. К. Вознюк // Економічний простір. – 2012. – № 67. – С. 60–65.
2. Лебединець В. О. Імплементация циклу Демінга-Шухарта (PDCA) при регламентації процесів системи управління якістю фармацевтичного підприємства / В. О. Лебединець, С. М. Коваленко, Н. О. Тахтаулова // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2012. – №1 (21). – С. 11–16.
3. Коваленко С. М. Концептуальні основи систем управління якістю. Основоположні принципи міжнародного стандарту ISO 9000: 2000 : навч. посіб. / С. М. Коваленко, В. О. Лебединець. – Х.: Вид-во НФаУ; Золоті сторінки, 2003. – 96 с.

*Ільченко Олег Олексійович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЄВРОПЕЙСЬКЕ БАЧЕННЯ ТА УМОВИ АУДИТУ В УКРАЇНІ

Головне завдання аудитора – надати кваліфіковану допомогу і підказати бізнесу, як працювати якісно і чесно в рамках чинного законодавства.

На сьогодні в Україні право на здійснення аудиторської діяльності мають близько 1,5 тис. суб'єктів аудиторської діяльності, чинний сертифікат аудитора мають 2,8 тис. осіб, а загалом в аудиторському бізнесі зайнято понад 8 тис. працівників.

У країнах Європи аудит має багатовікову історію із суспільним визнанням і особливими традиціями. На жаль, Україна поки не може похвалитися тими ж досягненнями. Втім, існують значні зрушення, які наближають нас до європейських стандартів.

Основні перешкоди для розвитку вітчизняного ринку аудиторських послуг: недосконалість законодавчої бази про аудиторську діяльність, слабе розуміння значення аудиту у вітчизняному бізнес-середовищі, незадовільна якість роботи самих аудиторів. Також досить багато експертів відзначили як перешкоду слаборозвинений фінансовий ринок України та наслідки перманентної кризи.

Чи призведе інтеграція в ЄС до підвищення якості аудиторських послуг і зростання конкуренції на ринку? За даними АПУ, серед опитаних респондентів (експертів) ствердну відповідь надали 55,5%, «ні, не призведе» – 5,6%, «це не залежить від інтеграції в ЄС» – 16,6%.

Проблеми аудиту також залежать від галузевої специфіки. Серед них варто виділити відмінності в стандартах роботи українських та міжнародних компаній, відсутність системи страхування аудиторських ризиків, а також іноді недостатній рівень підготовки українських бухгалтерів і аудиторів. Все це негативно впливає на престиж професії та знижує рівень довіри бізнес-середовища до вітчизняного аудиторського ринку.

Попри всі перешкоди, аудит в Україні розвивався з орієнтацією на європейський досвід. Упродовж більш ніж 20-річної історії розвитку аудиторської діяльності в Україні виникли великі вітчизняні фірми та з'явилися фахівці високого рівня.

В Україні сформувались великі національні аудиторські компанії, які мають у своєму штаті професійних фахівців у галузі аудиту, економіки, фінансів та контролю, спроможних надавати аудиторські послуги на високопрофесійному рівні. Але якщо замовники аудиторських послуг віддаватимуть перевагу лише міжнародним фахівцям, українські аудитори залишаться без роботи, а більшість вітчизняних аудиторських компаній буде змушена піти з ринку.

Активність аудиторської спільноти цілком з'ясовна. Врегулювання законодавства в сфері аудиту – одна з умов економічної частини Угоди про асоціацію, яку підписали Україна та Європейський Союз.

Крім того, в європейське законодавство в сфері аудиту нещодавно було внесено зміни, і це також потрібно враховувати українським фахівцям. Нагадаємо, що 16 квітня 2015 року прийнято поправки до Директиви Європарламенту та Ради ЄС про обов'язковий аудит річної та консолідованої бухгалтерської звітності 2006/43/ЄС, а також положення про особливі вимоги до аудиту підприємств із державною участю.

З моменту прийняття Закону України «Про аудиторську діяльність» минуло понад 20 років, його потрібно оновити, привести до європейських стандартів.

Одна з ключових змін у прийнятих документах – вимога про зміну публічними компаніями аудитора кожні 10 років. Цей період може бути подовжений до 20 років у разі проведення тендеру із закупівлі аудиторських послуг, або до 24 років у разі проведення спільного аудиту (коли аудит здійснюється декількома фірмами).

Крім того, домовленості ЄС обмежують можливості аудиторів заробляти на наданні ряду послуг, включаючи консультації з податкових питань та стратегічних інвестицій. Виручка від операцій, що виходять за рамки класичного аудиту, не може перевищувати 70% загального обсягу виручки. При цьому компанії втратили право надавати цілу низку послуг, які не мають стосунку до аудиту.

Угода ЄС також вимагає від аудиторів надання в їхніх звітах більш докладних відомостей про діяльність компанії, які можуть виявитися корисними її нинішнім і потенційним акціонерам. Підвищено роль ревізійних комісій компаній щодо контролю і нагляду за діяльністю незалежних аудиторів.

Крім того, відбувається неправомірне обмеження конкуренції у сфері аудиторської діяльності всупереч вимогам Конституції України. Йдеться саме про наміри влади щорічно залучати до проведення аудиту ключових державних підприємств лише міжнародні компанії. Коли ж говорять про міжнародні аудиторські компанії, то мають на увазі так звану «велику четвірку» – PWC, Deloitte Touche Tohmatsu, Ernst&Young та KPMG (не враховуючи скандали в банківській сфері). Утім, коли йдеться про міжнародні компанії, насправді маються на увазі суб'єкти аудиторської діяльності, засновані громадянами України, які на підставі договорів використовують у найменуваннях іноземні бренди.

При цьому компанії поділяться на ті, що здійснюють обов'язковий аудит, в тому числі аудит суб'єктів суспільного інтересу – великих національних акціонерних компаній, які впливають на економіку країни, і ті (невеликі компанії або окремі аудитори), що спільно з аудиторськими компаніями (крім обов'язкового аудиту) надають інші дозволені послуги, наприклад юридичний супровід, бухгалтерський облік та інші.

Першочергові кроки для поліпшення ситуації на ринку аудиторських послуг: дерегуляція галузі, ухвалення в новій редакції закону про аудиторську діяльність, просвітницька робота серед підприємців про значення аудиту.

Головне, що потрібно прописати в новому законі, – це створення ефективної системи розслідувань і санкцій для аудиторів і аудиторських компаній, які допускають порушення стандартів аудиту та вимог законодавства при проведенні обов'язкового аудиту. Також необхідно розширювати сферу обов'язкового зовнішнього аудиту та активізувати боротьбу з корупцією.

В. А. Кадієвський,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри економічної кібернетики та математичних методів

Ю. В. Майстрок,

студентка III курсу;

Національної академії статистики, обліку та аудиту,

В. Л. Халімон,

аспірантка;

Національного університету біоресурсів і природокористування

УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ В ГАЛУЗЯХ АПК ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Проведені дослідження показують, що в економіці України продовжує існувати технологічна деградація, наявні фактори і ресурси не можуть забезпечити економічного зростання, створений ресурс (автоматизація та механізація, технології, хімізація, захист рослин тощо) не забезпечують потрібних показників. Україна втратила статус технологічної держави, на сучасному етапі живе в умовах консервації техніко-економічної відсталості

порівняно з передовими країнами світу, а сучасна модель розвитку держави не передбачає відтворення ресурсів, новітніх технологій, робочої сили та екологічного середовища, а націлена лише на перерозподіл кінцевих результатів, що призвело до появи мільярдерів та олігархів.

Існуючі наукові розробки і дослідження, присвячені проблемам збереження і підвищення ефективності виробництва окремих видів продукції, особливо в агропромисловому комплексі (далі – АПК), не повною мірою віддзеркалюють сучасні тенденції змін підходів до методик прийняття управлінських рішень та планування в АПК. Складність цих проблем спричинила необхідність розроблення математичного інструментарію, який охоплює загальні закономірності, принципи і методи управління в економіці й техніці, живих організмах і суспільстві.

На сучасному етапі ціна неправильно прийнятих рішень дуже висока: це втрата сегментів ринку, банкрутство, збитковість і т. д., що ускладнює досягнення поставленої мети. Тому знайти найкращий спосіб для досягнення мети – це можливість прийняти оптимальне рішення. У розпорядженні кібернетиків багато способів і методів оцінки ефективності такого процесу (в першу чергу, методи прогнозування, економіко-математичне моделювання, планування методів організаційних змін розвитку і т. д.). Науковцями розроблені класи задач і моделі, що забезпечують моделювання технологій створення кінцевого продукту і дають можливість оцінити ефективність виробництва на різних ієрархічних рівнях.

АПК України на сучасному етапі розвитку економіки є одним із найбільших багатогалузевих комплексів, який потребує розробки і впровадження довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку як складової відповідної загальної стратегії, направленої на стійке зростання економіки країни.

Особливо важливим є розроблення багатоваріантного підходу, що дозволяє виявити й оцінити різні альтернативи розвитку і використати найбільш доцільні з урахування стану й ефективності окремих галузей агропромислового комплексу як еволюціонуючої системи відкритого типу. Чільне місце серед актуальних питань розвитку економіки належить розробці науково обґрунтованої концепції і моделі структурних перетворень в галузях АПК з урахуванням дії і наслідків для відкритої еволюціонуючої системи. Такий підхід дає можливість здійснити формалізований опис АПК як окремих класів підкомплексів, що включає ідентифікацію входів (у тому числі сукупність умов, факторів і явищ навколишнього середовища), виходів, тобто результатів перетворень входів, і процесів, що зв'язують входи і виходи (в тому числі обернені зв'язки).

Дослідження показують, що механічне використання поширених в розвинутих країнах універсальних підходів при формуванні механізму ухвалення управлінських рішень в умовах АПК, зважаючи на зазначені особливості, є невиправданим.

При цьому, в галузях і підприємствах мають вирішуватися проблемні питання, виконуватися науковий супровід впровадження у виробництво перспективних розробок та новітніх технологій, формуватися перспективи розвитку високотехнологічних галузей АПК, зокрема зерновиробництво, енергозбереження, тощо.

За таких умов першочерговим завданням в сфері прийняття рішень відносно стратегії розвитку зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах є підвищення стійкості до формування обсягів зерна (з урахування впливу чинних факторів на формування попиту, зміни структури посівних площ, динаміки урожайності зернових культур, тощо).

Урахування цих факторів дає можливість приймати рішення в умовах поточної неповноти технологічних, організаційних, економічних досягнень, визначати та реалізовувати цілі, завдання в умовах застосування механізму управлінського впливу, до якого відносять об'єкти, методи, інструменти та важелі управління. Механізми реалізації управлінського впливу можна визначати як внутрішню будову і систему взаємозалежностей і взаємовпливу методів, інструментів і важелів, які є в розпорядженні у необхідному напрямку.

Висновок.

1. В економіці України продовжує існувати технологічна деградація галузей АПК, наявні ресурси не можуть забезпечити економічне зростання (навіть на 3% від ВВП).
2. існуючий стан розвитку економіки потребує змін підходів до методик прийняття управлінських рішень.
3. Розроблені підходи до ефективності управлінських рішень в галузях АПК охоплюють технології енергозберігаючих ресурсів.

*Колодний Анатолій Миколайович,
доктор філософських наук, професор,
заступник директора – керівник Відділення релігієзнавства,
Інститут філософії ім. Г.Сковороди НАН України,
президент Української асоціації релігієзнавців*

СУЧАСНА РЕЛІГІЙНА ПАЛІТРА УКРАЇНИ

Повну конфесійну ситуацію в країні офіційна статистика Державного департаменту у справах релігій і національностей Міністерства культури України не дає і не може дати. Насамперед тому, що в Україні реєстрація релігійних спільнот не є обов'язковою, а відтак деякі з них не виявляють до цього бажання й діють поза реєстрацією. Деякі з конфесій через ті чи інші об'єктивні чинники і мотиви не реєструються державними органами, хоча останні знають про їх наявність. Нині маємо з претензією на реєстрацію якихось бугаївців, мудрославців, оріянорусів, «Білу Церкву», римську релігію «Курсус Деорум» та ін. Тож наявними в країні є релігійні організації, які не йдуть на офіційну реєстрацію чи є небажаними для реєстрації. В офіційній статистиці велика кількість релігійних організацій подається в графі «інші», деякі знані 3–5 років, тому конфесійні спільноти взагалі кудись зникли. Так, зокрема, зникли із інформації харизматичні спільноти Мадави, Мунтяна, Жукотанської, Сандея Аделаджі та ін. Особливістю нашого законодавства є те, що діяльність незареєстрованих релігійних спільнот воно не забороняє.

В Україні відсутній офіційний перепис громадян за їх світоглядними орієнтаціями і конфесійною належністю. Визначається це дослідниками

релігійних феноменів опосередковано, насамперед за допомогою соціологічних опитувань (частіше центру Розумкова чи Київського міжнародного інституту соціології (КМІС)). Дослідження КМІС засвідчили, що приблизно 6% опитаних в Україні взагалі не є вірянами якоїсь конфесії, 12% опитаних, заявивши про свою релігійність, при цьому не змогли визначити свою конфесійну належність або ж в ній були надто мізерні. Так, 0,1% опитаних сповідують іслам, а 0,06% – буддизм. Майже 80% респондентів назвалися християнами, з них 88% вважають себе православними, 6% – греко-католиками, 1% – римо-католиками, 5% – протестантами, близько 2% – іншими християнами. Із заявленої кількості православних 44% віднесли себе до Української Православної Церкви Київського Патріархату (УПЦ КП). Про належність до УПЦ Московського Патріархату (УПЦ МП) повідомили лише 13% православних вірян. За іншою інформацією, серед людей, які вірять в Бога, 60% є прихильниками Київського Патріархату, а 24% – Московського.

На початок 2017 року релігійна мережа України нараховувала офіційно зафіксованих 35910 організацій (в 2016 році – 35709, в 2008 році – 33841). Маємо зростання за рік приблизно на дві сотні. Статистика повідомляє про наявність в країні: 34385 релігійних громад, 515 – монастирів із 6883 насельниками, 78 братств, 365 місій, 202 духовних навчальних закладів із 8438 слухачами стаціонару і 11223 заочниками, 12931 конфесійних (часто називають їх *недільними*) шкіл, 509 періодичних видань (з них 336 друковані і 150 електронні). Діяльність релігійних організацій обслуговували 90 центрів і 290 управлінь. Кількість конфесійних служителів у звітному році склала 31451, з яких 793 – іноземці. Протягом 2016 року мережа дещо змінилася: зросла на 392 релігійні громади, 6 місій, 25 одиниць ЗМІ, 4 центри і 4 духовні навчальні заклади, і водночас зменшилась на один монастир, 400 священнослужителів (з них 11 осіб служителів-іноземців), понад 200 слухачів духовних навчальних закладів.

Які загальні тенденції характеризували зміну релігійної мережі в роки незалежності?

1. Відбулося відродження (скоріше – відтворення) громад традиційних для України християнських течій там, де вони діяли раніше і де для цього наявною була (хай навіть зруйнована) матеріальна база. Наслідком цього є те, що зростання мережі відбувалось переважно за рахунок православних громад (більше половини), греко-католиків і традиційних протестантів. Охоплюючи своїм впливом життя людей галичанських областей від дитячого садочка до школи, вузу, армійської частини, установи чи підприємства, протидіючи поширенню в регіоні інших конфесій, Українська Греко-Католицька Церква стала тут по суті тоталітарною релігійною спільнотою.

2. Найбільш інтенсивне зростання релігійної мережі відбулося насамперед у західноукраїнських областях, що пояснюється порівняно високим рівнем релігійних потреб громадян цього регіону, для яких релігія стала невід’ємним елементом їх способу життя і виявом духовної культури.

3. Порівняно розвинута інфраструктура ортодоксальних конфесій в західноукраїнському регіоні, поєднання у свідомості людей своєї релігійної належності з національною, включеність певного конфесійного чинника в систему

культури і побуту та ін. унеможливили проникнення в ці області нових релігійних течій й домінування у релігійній мережі церков українсько-національної орієнтації – Української Греко-Католицької Церкви, Української Автокефальної Православної Церкви і Української Православної Церкви Київського Патріархату.

4. Кількісні показники зростання релігійних громад, монастирів, видань різних конфесій не є доказом такого ж самого зростання кількості їх послідовників. Конкурентна боротьба між конфесіями спонукає керівництво деяких із них штучно розширювати свою інституційну мережу. Відтак в 60 монастирях УПЦ КП знаходиться лише 219 насельників, а в 13 монастирях УАПЦ – лише 21.

5. Регіональні відмінності в рівні національної самосвідомості громадян позначаються на географії поширення українських національних християнських церков. Тут слід відзначити помітне поширення парафій УПЦ КП і УАПЦ в західній і центральних областях і водночас незначну кількість їх у південному і східному регіоні країни.

6. Зростанню кількості римсько-католицьких громад явно сприяє етноконфесійний чинник, зокрема розселеність польської меншини на Поліссі, Поділлі, Галичині і Закарпатті. Але розширенню конфесійної присутності римокатоликів протидіють православні і греко-католики. То є польська, а відтак не українська Церква.

7. Всезростаючою після смерті Предстоятеля УПЦ МП митрополита Володимира (Сабодана) і очолення Церкви Орестом Володимировичем Березовським (митрополитом Онуфрієм) стає її неукраїнська зорієнтованість, так зване «рускомирство». Висунення Московським Патріархатом в церковно-релігійному житті ідеї «традиційної канонічної території» і «канонічності Церкви», що характерно зокрема для відносин православ'я й греко-католицизму, відносин між православними Церквами країни, веде до певної регіоналізації України за релігійними чинниками, а відтак і до міжконфесійної напруги.

8. В намаганні заповнити той духовний вакуум, який утворився після занепаду марксистсько-ленінської ідеологічної монополії і втрати свого авторитету Церквами, які діяли в умовах пристосування до політичних порядків, певний успіх у поширенні на теренах країни мають нові релігійні течії, які привносяться в Україну переважно західними християнськими місіонерами.

9. Розвиток національної самосвідомості у представників різних етнічних меншин України одним із каналів свого вияву має появу різних національно-релігійних течій і об'єднань. Окрім російської меншини, яка має такого ворожого українству могутнього релігійного представника як УПЦ МП, свої громади вже мають євреї, татари, німці, вірмени, корейці, шведи, угорці, греки, грузини, асирійці та інші.

10. Наявна тенденція інтенсивного розгортання мережі протестантських спільнот, які представляють традиційні для України конфесії, зокрема баптистів, п'ятидесятників, адвентистів та єговістів. При нинішніх темпах зростання спільнот цих релігійних течій вони через 15–20 років матимуть третину кількості релігійної мережі України. Новостворені парафії традиційних церков часто постають як місце працевлаштування випускників їх чисельних

духовних навчальних закладів, не мають належної кількості вірян для утримання свого священнослужителя.

11. Збільшення кількості нових релігійних течій в Україні на 25 році її незалежності фактично призупинилося, практично склалася мережа неорелігій, а відтак поява нових із них вже буде випадковістю. Припинилося зростання рідновірських, синтетичних і орієнталістських течій. Ознаки живучості й зростання, окрім інших неохристиянських утворень, виявляють лише харизматичні Церкви, що є відображенням світової тенденції розвитку християнства, несприйняття освіченим християнином вияву своєї релігійності лише через обрядові форми, монополізації богослужбової функції лише служителями культу, абсолютизації ідеї потойбіччя та ін.

12. Оскільки з 2004 року державні органи не дають інформацію про релігійну мережу України в розрізі конфесій, у тому числі конфесій, включених до рубрики «інші», релігієзнавці країни не можуть дати достовірну і повну конфесійну її мережу, визначити тенденції її змін як у всеукраїнському, так і в регіональному зрізі. До того ж, треба пам'ятати, що картина мережі релігійних організацій України аж ніяк не збігається з картиною їх релігійності, в тому числі вірянами конфесійних течій регіонів.

13. Політичні і етно-національні чинники (подеколи й фінансово-економічні) мають істотний вплив на внутрішні процеси в мусульманській та іудейській релігіях в Україні. Причини поділу їх на окремі об'єднання, розгортання мережі цих конфесій передусім слід шукати в цих чинниках, а не у віроповчальних чи обрядових розбіжностях.

14. Про історію і сьогодення конфесій, що діють на теренах України, можна більш повно прочитати у нашій десяти томній «Історії релігії в Україні». Так лише в 7 і 8 томах («Релігійні меншини України» та «Нові релігії України») ми описали більше сотні таких конфесій.

*Колодяжний Володимир Володимирович,
аспірант,*

кафедра статистики;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

НАДСМЕРТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК СОЦІАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ТА ОБ'ЄКТ СТАТИСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним зі стратегічно пріоритетних напрямів модернізації українського суспільства є підвищення якості життя його населення. Якість життя як категорія, визнана Міжнародним співтовариством, є необхідною умовою людського розвитку і домінантою, що характеризує рівень суспільного розвитку країни.

Якість життя як соціально-економічна категорія проявляється у багатокомпонентності і визначається як об'єктивними факторами (а саме можливістю задоволення людських потреб та інтересів у відповідних

соціально-економічних умовах), так і різноманітними суб'єктивними чинниками (соціально-психологічними, соціокультурними тощо). Глобальним критерієм, який характеризує якість життя окремої територіальної одиниці або соціо-демографічної групи населення, є очікувана тривалість життя. Існує багато прямих та непрямих чинників, які обумовлюють тривалість життя. Серед визначальних слід виділити смертність та надсмертність.

Якщо питання смертності знаходить відображення у широкому колі наукових публікацій, то, вивчення проблеми надсмертності носить епізодичний характер та представлено несистемними дослідженнями. Питання надсмертності та передчасної смертності турбують науковців з різних сфер – медиків, демографів, соціологів, філософів, економістів, державних управлінців. Проблема гендерної надсмертності населення України присвячені численні наукові праці вчених і практиків України та країн СНД: Е. Лібанової, Н. Левчук, В. Москаленко, О. Сенемюк, Н. Рингач, Л. Чепелевської, Ю. Яценко та інших. Що стосується методології вимірювання якості життя населення України, то слід відмітити дослідження науковців Інституту демографії та соціальних досліджень імені В. М. Птухи НАН України.

Надсмертність як суспільна категорія та об'єкт статистичного дослідження може бути визначена як перевищення існуючого рівня смертності над природним рівнем або рівнем, прийнятим за норму в певних умовах. Надсмертність включає процеси втрати населення від недосконалої системи охорони здоров'я та втрати, пов'язані з людським фактором.

Відповідно, надсмертність слід розглядати з двох точок зору:

- як самостійний процес, який пов'язаний із втратою медичного потенціалу, якої можна було б уникнути;
- як причинний комплекс, що підвищує рівень смертності в країні.

Саме тому рівень надсмертності може бути оцінений за такими компонентами:

- гендерною, що проявляється у співвідношенні між рівнями смертності чоловіків та жінок;
- територіальною, яка знаходить відображення у співвідношенні між рівнями смертності міського та сільського населення та населення окремих регіонів;
- професійною, що характеризується співвідношенням між рівнями смертності населення окремих професійних груп;
- віковою, яка оцінює надсмертність населення працездатного віку за окремими віковими групами та допрацездатного населення;
- за причинними комплексами, наприклад смертність, пов'язану та не пов'язану з погіршенням системи охорони здоров'я, захворюваністю або способом життя.

Враховуючи вищезазначене надсмертність слід розглядати як суспільне масове явище, яке потребує самостійного статистичного вивчення та статистичного оцінювання.

*Корнієнко Петро Сергійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРАВОЗАХИСТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Право виступати соціальним регулятором накладає відбиток і на будь-яку діяльність пов'язану із ним. Таким чином, особливими властивостями виділяється й юридична (правова) діяльність. Вона виступає елементом соціального врегулювання відносин між суб'єктами правового регулювання, створює мету та спрямованість їх дій, а відтак відіграє важливу роль в їх повсякденному житті. Юридична діяльність спрямована не тільки на правову сферу, а й об'єднує політичну, економічну, трудову, моральну діяльність.

Варто виділити ознаки юридичної діяльності:

– вона нерозривно пов'язана з державою та її специфічною регуляторною діяльністю, що забезпечується державними засобами політичного, економічного, соціального чи ідеологічного характеру, діючи через методи заохочення і примусу;

– має офіційне вираження, тобто передбачає прийняття відповідних актів, які нормативно встановлюють значущі правила поведінки суб'єктів правовідносин; таке встановлення відбувається у чітко передбаченій формі за відповідною процедурою;

– має конструктивний характер, який можна пояснити як те, що суб'єкти за використання законних та доступних засобів та/або способів наділяються повноваженнями щодо організації та регулювання, моделювання та відтворення обставин із реального життя, з метою реального застосування норм права;

– це нормативно закріплена діяльність, результатом якої є настання певних юридичних наслідків;

– поєднує внутрішні та зовнішні фактори регулювання: суб'єктивні аспекти правого регулювання із об'єктивними правовими явищами, відносинами і процесами.

В науковій літературі юридичну діяльність поділяють на такі види:

– правотворча діяльність (вона передбачає роботу уповноважених органів публічної влади з видання нормативно-правових актів, тобто створення, зміни або скасування правових норм);

– правозастосовна діяльність уповноважених суб'єктів права (полягає у наступному виконанні законів та підзаконних правових актів шляхом створення актів застосування права).

Натомість правозастосовну діяльність додатково поділяють на декілька підвидів:

– оперативно-виконавча діяльність, яка передбачає регуляторний вплив з метою повсякденного вирішення різнобічних питань суспільства;

– правоохоронна діяльність – владна оперативна робота органів державної влади, яка здійснюється з метою охорони норм права від порушень, захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина та забезпечення виконання ним обов'язків, покладених на нього відповідними актами.

Вважаємо, що неодмінною та важливою частиною правозастосовної діяльності є і правозахисна діяльність, яка виступає самостійним різновидом юридичної діяльності з декількох причин. Перша з них пов'язана із вітчизняним законодавством, яке виокремлює два види правозастосовної діяльності. Такий розподіл не є визначальним та остаточним, а відображає специфіку спрямування діяльності суб'єктів права. Одна з них – це захист прав і свобод людини і громадянина, що передбачає їх визнання та забезпечення, створення гарантій для захисту. Іншою є охоронна діяльність. Так, у ст. 3 Конституції України закріплено, що держава має зобов'язання щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Другою причиною для визнання правозахисної діяльності як самостійної є закріплення в нормативно-правових актах положень, які передбачають функціонування органів, діяльність яких спрямована саме на захист прав і свобод людини і громадянина. Типовим прикладом такого органу є омбудсман. Тому правозахисна діяльність може вважатись окремою юридичною діяльністю у зв'язку з існуванням органів із специфічними та притаманним саме їм правозахисними завданнями, які становлять основну мету їх створення та діяльності.

В сучасних умовах розвитку конституційної науки, значного поширення набув системний підхід до питань захисту. Так, захист прав і свобод людини і громадянина державою в широкому значенні трактується як законодавча і правозастосовна практика в сфері прав людини, яка відображає специфічні історико-культурні традиції та рівень соціально-економічного розвитку країни. У вузькому значенні це сукупність контрольних механізмів, представлених певними організаційними структурами (судом, правоохоронними органами, різними установами, пов'язаними із захистом прав), спеціалізованими правозахисними інститутами (омбудсмани) і процедурами, що визначають методи, порядок розгляду, перевірки, підготовки пропозицій та прийняття рішень за скаргами, заявами осіб та іншою інформацією про порушення прав людини, які базуються на конституційних і галузевих нормах внутрішнього права держави.

Список використаних джерел

1. Мельник М. І. Суд та інші правоохоронні органи / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк // Правоохоронна діяльність: закони і коментарі : навч. посіб. – [2-ге вид, випр. і доп.]. – К. : Атіка, 2010. – С. 105.

*Линник Андрій Миколайович,
старший викладач кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КАДРОВИЙ ДЕФЦИТ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Фізична культура і спорт відіграють важливу роль у формуванні, зміцненні, збереженні здоров'я громадян, підвищенні працездатності та збільшенні тривалості активного життя, утвердженні міжнародного спортивного авторитету України. Разом з тим в країні має місце недооцінка соціально-економічної, оздоровчої та виховної ролі фізичної культури і спорту, відсутня чітко скоординована програма взаємодій різних державних структур і громадських організацій, які беруть участь у фізкультурно-спортивному русі, що негативно позначається на здоров'ї населення і соціально-економічному розвитку держави. І перша проблема, з якою стикається галузь (окрім фінансового забезпечення, звичайно), – це недостатня кількість висококваліфікованих кадрів та спеціалістів.

Система фізкультурної освіти в Україні розвивається в ринковому середовищі, головними параметрами якого є попит та пропозиція товару «робоча сила фахівця з фізичного виховання і спорту». Основу ринкового середовища складає галузевий ринок праці, що функціонує та розвивається у тісному взаємозв'язку з ринком освітніх послуг, які надають ВНЗ фізкультурного профілю. Дослідження показали, що на нинішньому етапі існують протиріччя у взаємодії вказаних ринків. На ринку праці, зокрема, існує незадоволений попит на фахівців традиційних спеціальностей («фізичне виховання»). Водночас ринок освітніх послуг характеризується швидким зростанням попиту на фахівців «престижних» спеціальностей та спеціалізацій («Фізична реабілітація», «Футбол», «Східні єдиноборства», «Менеджмент фізичного виховання і спорту»). За період з 1996 року число осіб, які вступили до ВНЗ фізкультурного профілю за контрактом, щоб здобути «престижну» спеціальність або спеціалізацію, зросло так: «Менеджмент фізичного виховання і спорту» – у 5,3 рази; «Фізична реабілітація» – у 2,5 рази; «Футбол» – у 2,2 рази; «Східні єдиноборства» – у 1,8 рази. А це в майбутньому буде неодмінно формувати «перекуси» в кадровому забезпеченні фахівцями в галузі фізичного виховання та спорту.

Спосіб життя населення України, стан сфери фізичної культури і спорту створюють загрозу та є суттєвим викликом для української держави на сучасному етапі її розвитку, що характеризується певними чинниками, основними серед яких є:

1) демографічна криза, яка зумовлюється зменшенням чисельності населення України з 52,2 мільйона осіб у 1992 році до 45,8 мільйона осіб у 2010 році, а також анексією АР Крим у 2014 році та веденням антитерористичної операції на Сході України в період з 2015 і донині;

2) несформованість сталих традицій та мотивацій щодо фізичного виховання і масового спорту як важливого чинника фізичного та соціального благополуччя, поліпшення стану здоров'я, ведення здорового способу життя і подовження його тривалості;

3) погіршення стану здоров'я населення з різко прогресуючими хронічними хворобами серця, гіпертонією, неврозом, артритом, ожирінням тощо, що призводить до зменшення кількості осіб, які можуть бути залучені до спорту вищих досягнень, зокрема спроможних тренуватися, витримуючи значні фізичні навантаження, та досягати високих спортивних результатів;

4) зменшення на 90 тис. осіб кількості залучених дітей і молоді до занять в дитячо-юнацьких спортивних школах через збільшення порівняно з 2014 роком на 45% кількості осіб, що віднесені за станом здоров'я до спеціальної медичної групи;

5) неналагодженість скоординованої роботи між суб'єктами фізичної культури і спорту на етапах спортивного удосконалення спортсменів;

6) невідповідність вимогам сучасності та значне відставання від світових стандартів ресурсного забезпечення сфери фізичної культури і спорту, а саме організаційного, кадрового, науково-методичного, медико-біологічного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного;

7) зменшення порівняно з 2014 роком кількості інструкторів-методистів з фізичної культури на 45%, особливо за місцем роботи громадян та в сільській місцевості, а також кількості стадіонів з трибунами на 1500 місць;

8) невисока престижність професій у сфері фізичної культури і спорту, низький рівень матеріального заохочення працівників бюджетного сектору цієї сфери тощо [1].

У контексті аналізованого питання, з усіх перелічених чинників найбільш актуальною є проблема кадрового забезпечення у сфері фізичної культури і спорту. Наприклад, у Київській області працюють 30 відділів з питань фізичної культури і спорту райдержадміністрацій і міськвиконкомів міст обласного значення, з них 4 відділи у справах сім'ї, молоді та спорту. Всього у сфері фізичної культури і спорту працюють 2123 штатні фізкультурні працівники, з них у сільській місцевості – 525. Працівників з фізичної культури в навчальних закладах налічується 1151, у тому числі у сільській місцевості – 493; керівників і вчителів загальноосвітніх навчальних закладів – 911, у сільській місцевості – 564; у професійно технічних училищах – 45, у сільській місцевості – 1; у вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації – 80, у сільській місцевості – 12; вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації – 88 працівників [2].
Методистів, інструкторів-методистів, інструкторів фізичної культури нараховується 70 осіб, у сільській місцевості – 21, з них за місцем навчання громадян – 12 у сільській місцевості – 1, у дошкільних навчальних закладах – 130 у сільській місцевості – 23. Інструкторів з фізичної культури в сільських і селищних радах – 53. Тренерів – викладачів зі спорту – 715, у сільській місцевості – 44. Фахівців, які проводять фізкультурно-реабілітаційну роботу серед людей з особливими потребами, – 24. Працівників спортивних шкіл (ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ), за винятком тренерів зі спорту, налічується 198,

у сільській місцевості – 9. Працівників структурних підрозділів з фізичної культури і спорту органів виконавчої влади – 64. Працівників фізкультурно-спортивних товариств і відомств – 59, у сільській місцевості – 5 [3].

Тобто має місце явний перекис у кількості кадрів сфери фізичної культури і спорту в бік збільшення їх у містах та зменшення у селах, що призводить до неможливості для переважної більшості населення в сільській місцевості займатися будь-якими формами фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи. Недостатня кількість кадрів у сфері фізичної культури і спорту призводить до того, що автоматично дуже мало уваги приділяється фізичному вихованню в сім'ях, середніх загальноосвітніх, професійних, навчально-виховних і вищих навчальних закладах. Це питання не займає належного місця і в роботі місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Не задовольняється природно-біологічна потреба дітей, учнівської і студентської молоді в руховій активності. Як наслідок, 80% дітей і підлітків мають різні відхилення у фізичному розвитку, а кожен третій юнак за станом здоров'я не буде призваний на військову службу.

Викликає занепокоєння різке зниження рівня організації фізкультурно-оздоровчої роботи у виробничих колективах, на селі, за місцем проживання та відпочинку, скорочується мережа фізкультурно-оздоровчих і спортивних центрів, клубів та об'єднань. Тільки за останні три роки припинили свою діяльність більш як 900 дитячих і підліткових фізкультурно-оздоровчих клубів при ЖЕКах, скорочено 590 посад педагогів-організаторів спортивної роботи з населенням за місцем проживання, більше 3,5 тис. інструкторів фізичної культури у трудових колективах [3]. Під загрозою руйнування перебуває в цілому досить ефективна система підготовки спортсменів високого класу, які сприяють підвищенню міжнародного авторитету України. Значно скорочується мережа дитячо-юнацьких спортивних шкіл, кількість національних змагань і навчально-тренувальних зборів. Продовжується перехід висококваліфікованих фахівців і спортсменів в інші сфери діяльності та їх виїзд на роботу за кордон [4, с.709–716].

Отже, для того, щоб зробити галузь фізкультури та спорту привабливою для майбутніх викладацьких кадрів, необхідно запропонувати такі кроки:

а) фізичне виховання і фізкультурно-оздоровча діяльність у навчально-виховній сфері – закладення основ фізичного та духовного здоров'я учнівської та студентської молоді; визнання фізичного виховання обов'язковою дисципліною у професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах; забезпечення органічного поєднання процесу фізичного виховання з інтелектуальним, духовним та естетичним вихованням;

б) фізкультурно-оздоровча діяльність у виробничій та соціально-побутовій сферах – упровадження спеціальних елементів фізичної культури у виробничу сферу і всі компоненти життєдіяльності особи; профілювання фізкультурно-оздоровчих занять залежно від особливості праці та стану фізичного розвитку людей; розроблення й використання групових та індивідуальних форм організації фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів за місцем проживання та відпочинку, в санаторно-курортних закладах і на туристських базах;

в) фізична підготовка військовослужбовців, особового складу, правоохоронних органів та інших військових формувань – забезпечення фізичної готовності військовослужбовців і особового складу правоохоронних органів до оволодіння зброєю, бойовою технікою та ефективним їх використанням; перенесення фізичних навантажень, нервово-психічних напружень в екстремальних ситуаціях;

г) фізкультурно-оздоровча і спортивна діяльність серед інвалідів – пристосування різних форм фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи для використання їх інвалідами; підвищення функціональних можливостей організму, розширення діапазону рухових умінь і навичок для успішного самообслуговування в побуті та на роботі, у професійній та громадській діяльності; оволодіння основами знань з методики самостійних занять фізичними вправами для загальної і професійно-прикладної підготовки;

д) спорт вищих досягнень – створення цілісної системи олімпійської підготовки, яка б об'єднувала і координувала кадрові, фінансові, матеріально-технічні та науково-методичні ресурси; сприяння розвитку видів спорту, в яких спортсмени України можуть досягти високих результатів на чемпіонатах Європи, світу та Олімпійських іграх; збереження й удосконалення системи підготовки спортивних резервів, підвищення якості функціонування дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

Список використаних джерел

1. Державна програма розвитку фізкультури та спорту в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу // rada.kiev.ua. – Назва з титул. екрана.

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
www.ukrstat.gov.ua – Назва з титул. екрана.

3. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізкультури та спорту на 2012-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу // rada.kiev.ua. – Назва з титул. екрана.

4. Криворучко Н. В. Аналіз інноваційних процесів в Україні / Н. В. Криворучко // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк : ДонНУ, 2013. –С. 709–716.

*Литвин Оксана Вікторівна,
викладач кафедри технологій та організації
туризму і готельно-ресторанної справи;
Кирилюк Ірина Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри технологій та організації
туризму і готельно-ресторанної справи;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ У ТУРИЗМІ

Ефективний розвиток туризму може відбуватися за умови формування комплексної інфраструктури. Зв'язок між туризмом і транспортними засобами виникає через необхідність формування комплексної інфраструктури, яка б давала можливість задовольняти потреби економіки і забезпечувати перевезення туристів до основних туристичних регіонів.

Розвиток та вдосконалення транспортних засобів дозволяє розширювати географію подорожей, будувати шляхи сполучення, формувати транспортну систему в цілому. Рациональне використання транспорту як засобу переміщення туристів змушує організаторів відпочинку задовольняти різноманітні та динамічні вимоги щодо транспортного обслуговування різних вікових, соціальних, мотиваційних категорій. Необхідність оптимізації транспортної інфраструктури зумовлена динамічними процесами соціального та економічного розвитку регіону та розмірами території відповідно до потреб місцевого населення й туристів.

Із розвитком туристичної сфери транспорт став її невід'ємною складовою. За участю у задоволенні туристичних потреб транспортні засоби належать до первинних, вторинних і третинних підприємств рекреаційного комплексу:

- первинні – транспортні підприємства, що беруть безпосередню участь в обслуговуванні туристів (залежно від використовуваних транспортних засобів виділяють автомобільний, автобусний, мотоциклетний, авіаційний, залізничний, велосипедний, водний на гребних судах, водний на моторних судах, кінний види туризму);

- вторинні – транспортні підприємства, що виконують внутрішні (міські) та зовнішні пасажироперевезення, але не спеціалізуються на перевезенні туристів;

- третинні – транспортні підприємства, що обслуговують промисловість та сільськогосподарські підприємства і тим самим опосередковано залучені в обслуговування туристів [1, с. 107].

В Україні на високому рівні розвиваються усі види транспорту, тому посилюються кількісні та якісні характеристики транспортної інфраструктури, відбувається підвищення позицій у мережі міжнародних транспортних коридорів. Розвиток транспортної системи вимагає впровадження ефективних

транспортних технологій для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності.

Специфіка надання транспортних послуг туристам залежить від їх організаційно-економічних особливостей, зокрема:

- залежність підприємств транспорту та турфірм від економічної та політичної ситуації в країні, фінансових можливостей та платоспроможності туристів;

- невідповідність у більшості випадків вартості перевезень якості транспортних послуг, що надаються туристам;

- надання транспортних послуг туристами здійснюється тільки на основі попередньої оплати їх вартості;

- необхідність узгодження спільних інтересів транспортних і туристичних підприємств у процесі розроблення нових транспортно-туристичних маршрутів та реалізації турпродукту;

- якість транспортної послуги, співвідношення вартості та часу на її здійснення туристи не можуть оцінити перед або під час купівлі турпродукту, а тільки в процесі його використання, що викликає виникнення фінансових та інших видів ризиків;

- договірний характер надання транспортних послуг, який потребує укладання договору між перевізником і турфірмою або перевізником і пасажиром (туристом), що передбачає надання останньому білета, квитанції на багаж тощо;

- обов'язкове укладання договору особистого страхування від нещасних випадків на транспорті перед здійсненням подорожування з перевізником або автоматично під час купівлі білета туристом;

- взаємодія різних видів транспорту під час здійснення перевезень туристів, що позначається на тривалості подорожі та її вартості;

- чітке визначення в законодавчо-нормативних актах прав та обов'язків перевізників і пасажирів (туристів);

- включення витрат по забезпеченню безпеки на транспорті до вартості перевезень туристів, що позначається на фінансово-економічних результатах діяльності транспортних підприємств;

- під час здійснення міжнародних перевезень туристів підприємства транспорту враховують вимоги міжнародного та національного транспортного права, а також законодавства країни, до якої здійснюється подорожування [2].

Вибір транспортного засобу залежить від кількох факторів, які впливають на швидкість переміщення, рівень комфорту, цінову політику організованого туру. Більше 50% туристичних подорожей у світі здійснюється повітряним транспортом. Перевезення туристів може здійснюватися як рейсовими так і чартерними літаками. Туристи можуть скористатися послугами національних на іноземних перевізників. Така глобальна географія повітряного транспорту вимагає міжнародного регулювання і встановлення чітких і прозорих правил доступу на національні ринки [3].

Використання автотранспорту в туризмі поступається авіаційному лише в обсягах перевезення на великі відстані та в економії часу. Популярність його

використання характеризується високим ступенем мобільності, зручності та незалежності. Щодо забезпечення автомобільними дорогами Україна не вигідно відрізняється від багатьох країн: будучи більшою за площею від Франції та Німеччини, Україна має, відповідно, у 5,6 раза та в 3,8 раза менше автодоріг. Якщо ж брати до уваги щільність автодоріг, то Україна залишається далеко позаду [4].

Серед послуг з подорожування туристів найбільшої популярності набувають автомобільні екскурсійні тури та тури вихідного дня, при організації яких з метою зменшення вартості туристичних послуг турфірми домовляються з автоперевізниками про нічні перевезення. В цьому випадку останніми повинні бути створені відповідні умови щодо забезпечення комфортабельності та зручності перевезень.

Важливу роль в організації та проведенні туристичних подорожей відіграє залізничний транспорт. Перевезення організованих туристичних груп залізницею мають пріоритет перед іншими видами транспортних туристських перевезень завдяки розвиненій інфраструктурі та можливості перевезення великої кількості туристів будь-яких категорій, у тому числі людей з обмеженими можливостями, на значні відстані із забезпеченням високого рівня комфортності та безпеки подорожування. Залізничні пасажирські перевезення надають високий рівень надійності порівняно з повітряним та автомобільним транспортом, а також забезпечують дотримання графіка пересувань. Суттєвою перевагою залізничного транспорту, порівняно з автомобільним та авіаційним, є можливість суміщення відпочинку та пересування. Завдяки цьому є значний потенціал для розвитку та зростання популярності залізничного туризму [5].

Сучасні процеси розвитку туризму не можуть залишити поза увагою розвиток та використання водного транспорту, який включає річкові та морські види подорожей. Річкові водні подорожі стають дедалі все більш популярними серед туристів, що зумовлено бажанням мандрівників відпочити на воді, побачити нові міста, відвідати музеї, монастирі, церкви та інші пам'ятки.

Достатньо ефективно та динамічно відбувається розвиток світового круїзного туризму, проте в Україні, навпаки, в останні десятиліття цей вид подорожей не розвивається на достатньому рівні. Особливістю круїзного туризму є те, що транспортний засіб бере безпосередню участь в обслуговуванні туристів під час здійснення круїзу. Крім того, цей транспортний засіб виступає не тільки засобом переміщення туристів по туристичному маршруті, а й місцем проживання, харчування, оздоровлення, освіти, отримання розваг туристом.

Отже, розвиток транспортної інфраструктури справляє значний вплив на формування та реалізацію туристичного продукту. В процесі формування ринку транспортних послуг як складової туристичної індустрії має враховуватися їх ефективна взаємодія, що призведе до підвищення попиту на туристично-транспортні послуги.

Список використаних джерел

1. В'їзний туризм : навч. посібник / П. В. Коваль, Н. О. Алешугіна, Г. П. Андрєєва та ін. – Ніжин : Вид-во Лук'яненко В. В., 2010. – 304 с.
2. Парубець О. М. Організаційно-економічні особливості надання транспортних послуг туристам [Електронний ресурс] / О. М. Парубець, Д. О. Сугоняко. – Режим доступу :
file:///C:/Users/admin/Downloads/Vcndtue_2012_4_23.pdf
3. Ткачук Л. М. Трансформації в сфері авіаційних перевезень: виклики для туризму [Електронний ресурс] / Л. М. Ткачук. – Режим доступу :
[file:///C:/Users/admin/Downloads/gt_2013_25_29%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/gt_2013_25_29%20(1).pdf)
4. Зорін І. В. Туризм як вид діяльності [Електронний ресурс] / І. В. Зорін, Т. П. Каверіна, В. А. Квартальнов. – Режим доступу :
<http://infotour.in.ua/zorin.htm>
5. Пшінько О. Перспективи розвитку залізничного туризму в Україні [Електронний ресурс] / О. Пшінько, Р. Вернигора, Р. Коробйова. – Режим доступу :
http://www.library.diit.edu.ua/bitstream/123456789/3997/1/Pshinko_Vernigora_Korobyova.pdf

*Ляшенко Павло Андрійович,
аспірант,
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України*

ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Під соціальною безпекою автор розуміє форму метастабільного стану соціальної системи регіону, що досягається внаслідок флуктуацій такої системи та приводить до її умовної стійкості, який змінюється шляхом переходу в інший стійкіший стан під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників. При цьому параметри соціальної безпеки регіону можуть коливатись в діапазоні «умовна безпека – умовна небезпека». У такому контексті цікавим вбачається питання економічного виміру соціальної безпеки регіону.

Економічний вимір – кількісна ідентифікація економічних параметрів, процесів, явищ, форм тощо. Розрізняють практичний і теоретичний економічний вимір. Практичний економічний вимір ґрунтується на використанні двох типів економічних інструментів ринкових цін і економічних оцінок. Основним практичним метрологічним інструментом є ринкові ціни на продукцію, послуги, інші інгредієнти виробничої та економічної систем [1].

У точковому режимі економічний вимір соціальної безпеки регіону може бути представлено шляхом вивчення динаміки статистичних ансамблів економічних параметрів метастабільності соціальної системи регіону. Точковість представлена показником, що характеризує відхилення між

доходами і витратами населення на 1 особу за регіонами. Для дослідження використано дані, надані Державною службою статистики України (таблиці «Наявного доходу на одну особу» та «Витрати населення на одну особу»). Визначені відхилення між наявним доходом населення та їх витратами й проаналізовано симетрично: за період у три роки до початку АТО та три роки після початку АТО (2011–2016 рр.) (табл.).

Таблиця

**Відхилення між наявним доходом та витратами населення
на 1 особу за регіонами, грн**

Область	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна*	-3241,2	-3355,1	-4736,8	-7775,0	-9167,7	-11745,5
Вінницька	-876,2	-972,1	-2307,2	-6840,3	-7749,1	-9177,5
Волинська	-3627,5	-4352,0	-6143,6	-10482,7	-14164,7	-13682,1
Дніпропетровська	-1669,5	-1467,7	-2767,2	-6778,2	-8369,1	-12747,5
Донецька	384,1	547,0	-1054,2	1060,3	3304,5	-1303,3
Житомирська	-1259,3	-1330,4	-3492,9	-7283,2	-9213,1	-11243,6
Закарпатська	-2832,7	-2799,0	-3686,7	-8120,4	-9568,1	-11403,5
Запорізька	-2281,1	-2112,4	-3094,6	-6317,7	-8196,9	-10866,9
Івано-Франківська	-1992,8	-2489,5	-5069,8	-10528,1	-11067,7	-13312,6
Київська	-2211,1	-1564,4	-5397,4	-10287,7	-17019,7	-17288,4
Кіровоградська	-1778,9	-2491,0	-3244,9	-7375,2	-10068,6	-13313,0
Луганська	552,1	501,2	-1634,3	3449,6	4663,8	-834,5
Львівська	-2772,2	-3369,0	-3667,1	-6782,6	-9608,4	-13018,4
Миколаївська	-2150,2	-2330,4	-3983,3	-8712,3	-10127,5	-13747,2
Одеська	-9643,7	-10816,5	-10417,0	-16905,1	-17370,7	-21327,2
Полтавська	-521,4	-731,4	-1298,0	-5056,4	-7506,9	-9314,7
Рівненська	-2581,9	-2622,0	-3097,0	-6438,8	-8208,3	-11090,9
Сумська	172,0	212,5	-652,8	-4975,2	-5090,8	-8008,0
Тернопільська	-1889,5	-2307,9	-3201,9	-7985,3	-8713,2	-10869,7
Харківська	-7143,3	-8146,1	-9607,8	-15516,2	-19306,4	-23358,1
Херсонська	-2499,5	-3035,7	-3665,6	-10218,7	-11518,2	-14567,5
Хмельницька	-1307,1	-624,9	-966,1	-5593,9	-5560,9	-7988,1
Черкаська	-3187,4	-3768,8	-5149,5	-9246,7	-10853,7	-13639,9
Чернівецька	-3233,8	-3184,7	-3217,7	-8625,1	-9645,0	-11218,9
Чернігівська	-691,4	379,5	-1151,8	-6339,4	-8291,9	-11580,0

Джерело: [2]

* без урахування показників анексованої АРК та тимчасово окупованих ОРДЛО

З розрахунків можна зробити висновок, що до початку АТО найбільші розриви між 2011 та 2013 роками спостерігались у Івано-Франківському (різниця у 12,9 одиниць між 2013 та 2011 роками), Київському (різниця у 9,9 одиниць між 2013 та 2011 роками) та Одеському (різниця у 9,7 одиниць між 2013 та 2011 роками) регіонах. Найменші розриви – у Рівненському (різниця у 0,3 одиниці між 2013 та 2011 роками), Чернігівському (різниця у 1,3 одиниці між 2013 та 2011 роками) та Запорізькому (різниця у 1,3 одиниці між 2013 та 2011 роками) регіонах. Після початку АТО у 2014–2016 роках найбільший

розрив спостерігається у Луганському (різниця у 24,4 одиниці між 2016 та 2014 роками), Одеському (різниця у 13,2 одиниці між 2016 та 2014 роками), та Донецькому (різниця у 10,7 одиниць між 2016 та 2014 роками) регіонах. Найменші розриви: Хмельницький (різниця у 0,2 одиниці між 2016 та 2014 роками), Закарпатський та Вінницький (різниця у 2,1 одиниці між 2016 та 2014 роками) регіони.

В цілому за період між 2011 та 2016 роками тенденція погіршилася в таких регіонах: Івано-Франківський (різниця у 33,2 одиниці між 2016 та 2011 роками), Кіровоградський (різниця у 33,1 одиниці між 2016 та 2011 роками) та Чернігівський (різниця у 33,0 одиниці між 2016 та 2011 роками). Тенденція залишилася майже незмінною (порівнюючи усі регіони України) в регіонах: Одеський (різниця у 6,1 одиниці між 2016 та 2011 роками), Донецький (різниця у 8,2 одиниці між 2016 та 2011 роками) та Луганський (різниця у 9,6 одиниці між 2016 та 2011 роками). Оскільки Луганський і Донецький регіони не повністю підвладні Україні, тому наступними після них слідує Запорізький (різниця у 16,2 одиниці між 2016 та 2011 роками) та Хмельницький (різниця у 17,5 одиниці між 2016 та 2011 роками) регіони. В цілому можна зробити висновок, що за весь досліджуваний проміжок часу (2011–2016 роки) найбільші коливання відбулися у Одеському, Луганському та Донецькому областях.

Точкових досліджень такого важливого процесу як забезпечення соціальної безпеки регіону вочевидь недостатньо, тому подальшими науковими розвідками мають бути комплексні дослідження економічного виміру соціальної безпеки регіону.

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Т.1/ За заг. ред. С. В. Мочерного. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». – К. : НІСД, 2017. – С. 681–906.

*Мельник Валентина Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Характерною рисою сьогодення є радикальні зміни підходів до регулювання ринків праці та сфери зайнятості в багатьох країнах. Україна все більше стає активним учасником світового економічного співтовариства та міжнародного ринку праці. Отримання можливості безвізового перетину кордону, стало для громадян країни додатковою можливістю пошуку сфери зайнятості, і вже не лише в національних межах, а й за кордоном. Враховуючи значну різницю в рівні оплати праці на вітчизняних та зарубіжних підприємствах, можна зробити висновок, що відтік робочої сили, в тому числі кваліфікованої, посилюватиметься. Такі коливання на ринку праці можуть негативно впливати на діяльність українських компаній та вимагають нових підходів до регулювання ринку праці.

Держава суттєво впливає на функціонування сучасного ринку праці, і її дії мають бути спрямовані на підтримку нормального, за критеріями ринкового господарства, співвідношення між попитом та пропозицією на працю. Можна виділити такі основні форми державного регулювання ринку праці.

Насамперед, це стимулювання державою інвестицій в економіку з метою створення додаткових робочих місць та створення сучасного інноваційного продукту. На жаль, наразі інноваційні довгострокові вкладення в діяльність компаній залишаються більше винятком, ніж загальнонаціональним економічним трендом. З точки зору автора, це пов'язано зі значними відсотками за кредитами та незначним рівнем зарубіжних інвестицій через невирішеність питань корупції, насамперед на місцевому рівні.

Ще однією формою державного регулювання ринку праці є організація перенавчання та перекваліфікації структурних безробітних, формування нових знань та професійних компетенцій працівників в залежності від потреб тих компаній, які надають робочі місця та формують попит на робочу силу. Система перенавчання та перекваліфікації безробітних функціонує достатньо ефективно. Однак особливістю такою діяльності є те, що кількість бажаючих здійснити перенавчання та отримати нове робоче місце зменшується. Для великої кількості зареєстрованих безробітних більш принагідним є отримання державної допомоги з безробіття, соціальних пільг (субсидій), ніж нове працевлаштування, оскільки більшість вакансій не відповідає очікуванням потенційних працівників із позицій розміру пропонованої заробітної плати. Складається досить тривожна ситуація, коли роботодавці не можуть знайти працівників необхідної кваліфікації, а самі працівники не можуть знайти роботу, яка б відповідала їх матеріальним очікуванням. Неоднозначність такої ситуації обумовлена тим, що компанії не мають можливості постійно

збільшувати фонди оплати праці через низьку платоспроможність споживчого ринку і, відповідно, низький рівень прибутку, з одного боку, та постійним зростанням частки поточних споживчих витрат більшості населення, насамперед через підвищення вартості комунальних послуг та рівня споживчих цін, з іншого. В таких умовах дедалі більша частка робочої сили, особливо молоді, шукає можливості працевлаштування за кордоном.

При цьому, за даними експертів, в Україні різниця між доходами найбагатших і найбідніших груп населення складає щонайменше 40 разів. Сукупні активи 100 найзаможніших українців становлять 61% річного ВВП країни [1]. Ці дані свідчать про наявність значних фінансових активів, які могли б, за наявності відповідних економічних, політичних, правових важелів, бути спрямовані на стимулювання інвестицій в економіку та впливати на підвищення реальних доходів у суспільстві.

Одним із найважливіших методів забезпечення зайнятості населення в більшості європейських країн є підтримка розвитку малого та сімейного бізнесу, самозанятості населення. Формування програм розвитку малого бізнесу для України, постійне зростання державної підтримки таких програм має стати одним із пріоритетних завдань соціальної політики. В першу чергу це стосується можливості отримати державну фінансову підтримку для створення власного бізнесу. Існуючі програми далеко не в повній мірі відповідають реальним потребам в такій фінансовій підтримці. При цьому використання державних коштів для розвитку малого бізнесу має здійснюватись на зрозумілих та доступних для кожного умовах. Такими умовами є наявність конкретного бізнес-проекту, фінансово-економічна доцільність та спроможність якого має бути підтверджена експертами. Потенційні підприємці мають пройти перекваліфікацію та перенавчання для роботи в нових умовах. І що особливо важливо, реалізація такої програми має здійснюватись на умовах жорсткого моніторингу та оцінки використання коштів. Головним завданням такої програми має стати державна підтримка реальних та довгостроково фінансово стійких ідей всіх бажаючих, які мають намір працювати на українському ринку на умовах самозайнятості.

Міжнародна практика регулювання ринків праці відрізняється великою різноманітністю і вимагає постійного вивчення для можливості застосування кращих практик в умовах України. Насамперед це стосується досвіду соціального партнерства Німеччини. В цій країні починаючи з 1963 року індекс часової заробітної плати працівників постійно випереджає індекс вартості життя. В кінці 50-х років ХХ століття німецька економіка зіткнулась з дефіцитом робочої сили, що привело до необхідності використовувати гастарбайтерів. Вирішення проблем на ринку праці стало можливим лише завдяки партнерству бізнесу та держави, підтримці економічно активної частини населення та реального зростання заробітної плати працівників. Звичайно, кожна країна має свої особливості. Однак сучасна практика України реально доводить, що відсутність зростання реальних доходів й надалі стимулюватиме відтік економічно активного населення країни за кордон, посилюватиме спонукальні мотиви молодого покоління до здобуття освіти та

життя в інших країнах, негативно впливатиме на показники народжуваності та пенсійного забезпечення населення, включаючи підвищення пенсійного віку.

Список використаних джерел

1. Шиманська О. Специфіка регулювання європейських ринків праці: досвід для України / О. Шиманська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>

2. Зануда А. Майнова нерівність в Україні: гірше, ніж на «дикому Заході» / А. Зануда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2012/01/120119>

*Мотузка Олена Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
завідувач редакційно-видавничого відділу;
Горобець Олена Олександрівна,
в. о. директора бібліотеки;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

БІБЛІОТЕЧНО-ВИДАВНИЧА МОДЕЛЬ «LIBRARY PUBLISHING» : ПІДХОДИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Бібліотека ВНЗ завжди була невід'ємним елементом наукових комунікацій, але попри це перебувала на узбіччі процесу організації підготовки наукових видань до друку.

Сьогодні вимоги до української наукової періодики відповідають міжнародним нормам, що при правильній реалізації забезпечує конкурентоздатність та популярність видання серед наукової спільноти. Можна стверджувати, що як у бібліотечній діяльності, так і в діяльності редакційних відділів ВНЗ відбулися революційні зміни, що призвели до необхідності об'єднання двох незалежних структурних підрозділів.

Бібліотечно-видавнича модель «Library Publishing» передбачає зміщення вектора діяльності наукових бібліотек від надання послуг читачам до активного партнерства на всіх стадіях життєвого циклу наукового видання, що включає в себе підготовку публікації до друку, видання, зберігання, розповсюдження, інформування читачів, тісну співпрацю з авторами-вченими. Реалізація моделі «Library Publishing» у Національній академії статистики, обліку та аудиту (далі – Академія) стала пріоритетом у роботі двох структурних підрозділів: бібліотеки та редакційно-видавничого відділу. Адже серед великої кількості навчальних і наукових матеріалів Академія видає чотири фахові видання: щоквартальний науково-інформаційний журнал «Статистика України», щоквартальний збірник наукових праць «Науковий вісник Національної

академії статистики, обліку та аудиту», збірники наукових праць «Прикладна статистика: проблеми теорії та методології» та «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації».

Першим кроком до реалізації моделі «Library Publishing» стало створення та наповнення інституційного _т._зитарії на базі Dspace з метою забезпечення відкритого доступу до наукових здобутків викладачів та студентів Академії, а також підтримки Open Access в науковому просторі України. На сьогодні фонд _т._зитарії містить у собі 2060 записів. Архів НАСОА зареєстровано в Електронній бібліотеці України – ElibUkr, Довіднику _т._зитаріїв OpenDoar (Велика Британія), Архіві відкритого доступу Registry of Open Access Repositories (ROAR, університет Саутгемптона, Велика Британія), у Міжнародному реєстрі відкритого доступу Registry of Open Access Repository Mandates and Policies (ROARMAP).

Щоквартальний науково-інформаційний журнал «Статистика України» є єдиним фаховим виданням в галузі статистики і має неабияку популярність серед провідних науковців України [1]. Журнал має свій профіль в Google Scholar, його зареєстровано в базі даних «Наукова періодика України», реферативній базі даних «Україніка наукова», реферативному журналі «Джерело», базі даних *Ulrich's Periodicals Directory* американського видавництва *Bowker*, що є найбільшою базою даних, яка описує світовий потік серійних видань. У жовтні 2016 р. «Статистиці України» було присвоєно Міжнародний стандартний серійний номер (ISSN) на друковану та електронну версії.

Щоквартальний збірник наукових праць «Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту» зарекомендував себе як популярне видання серед молодих науковців в галузі статистики, бухгалтерського обліку, аудиту, фінансів, економіки [2]. Він також має ISSN та додатково зареєстрований в базі даних *Scientific Indexing Services (SIS)*, яка фокусується на цитуванні, індексації, аналізі цитованості та вміщує в собі тисячі наукових журналів. Окрім стандартних індексів УДК, до статей «Наукового вісника Національної академії статистики, обліку та аудиту» застосовують тематичний класифікатор JEL Classification.

Обидва видання з метою індексації подано на реєстрацію в Index Copernicus (Польща).

На основі координації роботи редакційно-видавничого відділу, бібліотеки та Центру інформаційних технологій Академії було створено окремі сайти вищевказаних видань. Ресурси повністю підтримують політику Open Access, вимоги Кодексу академічної доброчесності та вміщують у собі основну інформацію про видання, рекомендації для авторів, архів видань та _т.. Також створено сторінки видань у Вікіпедії та соціальній мережі Facebook.

Наразі триває процес створення сайтів до інших видань Академії – «Прикладна статистика: проблеми теорії та методології» та «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації», а також представленні їх у міжнародних базах даних. Варто зазначити, що паралельно ведеться робота над підготовкою до друку навчальних видань науковців

Академії, серед яких навчальні посібники, підручники, робочі зошити, методичні матеріали та _т..

Окремою ланкою діяльності підрозділів є підготовка до проведення щорічних міжнародних науково-практичних конференцій. Протягом року в стінах Академії проходять конференції з бухгалтерського обліку, статистики, зовнішньоекономічної діяльності та _т.. Редакційно-видавничий відділ спільно з бібліотекою бере участь майже в усіх процесах підготовки збірників матеріалів конференцій від збирання тез до виходу в світ готового збірника.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що використовуючи міжнародний досвід, редакційно-видавничий відділ спільно з бібліотекою Національної академії статистики, обліку та аудиту розпочав цілеспрямовану роботу у напрямі реалізації моделі «Library Publishing».

Список використаних джерел

1. Сайт науково-інформаційного журналу «Статистика України». URL: <http://su.nasoa.edu.ua/>
2. Сайт збірника наукових праць «Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту». URL: <http://nv.nasoa.edu.ua/>

*Олійник Тетяна Вікторівна,
студентка VI курсу.*

Науковий керівник:

Драчук Юрій Захарович,

доктор економічних наук,

професор кафедри менеджменту;

Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Правова основа гуманітарного розвитку нашої держави визначена Конституцією України [1]: доцільно звернутись до _т.. 53 (право на освіту), до _т.. 54 (право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності).

Інструментом визначення орієнтирів для розроблення нормативно-правових актів щодо соціальних та гуманітарних проблем має бути Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 [2], мета якої – «...реалізація цілісної політики гуманітарного розвитку держави, відповідної національним пріоритетам, завданням модернізації суспільства та загальноєвропейським демократичним настановам у процесі удосконалення суспільства шляхом його

наближення до потреб людини у всіх сферах суспільного життя, створення умов для максимального розвитку національної культури, розкриття творчо-продуктивного потенціалу й самореалізації кожної особистості відповідно до її духовних і матеріальних потреб та інтересів».

На жаль, нині Україна не є країною, що займає високі конкурентні позиції. Має місце ряд передумов та чинників, якими стримується, навіть спеціально блокується можливість розвитку України майже в усіх аспектах. Найціннішим в XXI столітті є час та люди. На аспект часу ніяк не можна вплинути, але для людей держава має створювати відповідні умови, що дозволятимуть розвивати державу. Щодо соціальних проблем розвитку України слід розглянути такі:

1. Безробіття.

В Україні (без урахування тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) у червні 2017 р. рівень безробіття порівняно з попереднім місяцем трохи зменшився і склав 1,3%. Про це повідомляє Державна служба статистики України (Держстат). У червні 2017 року в Державній службі зайнятості було зареєстровано 330,2 тис. безробітних (проти 352,6 тис. місяцем раніше). Тобто кількість безробітних зменшилася на 22,4 тис. осіб. При цьому 265,1 тис. осіб із числа зареєстрованих безробітних отримували допомогу по безробіттю. Середній розмір допомоги на одного безробітного в червні 2017 р склав 1 тис. 921 грн, що на 45 грн менше, ніж у травні. Серед міського населення зареєстровано 195,5 тис. безробітних, серед сільського – 134,7 тис. При цьому серед жінок зареєстровано 182,2 тис. безробітних, серед чоловіків – 148 тис. [3].

2. Зростання цін.

З 1 липня 2017 року скасовується державне регулювання цін на соціальні продукти, зростають тарифи на електрику, знижується ціна на газ для промислових споживачів та дорожчають комунальні послуги для киян [4].

3. Низький рівень заробітної плати.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21.12.2016 р. № 1801-VIII встановлено з 1 січня 2017 року мінімальну заробітну плату: у місячному розмірі 3200 гривень; у погодинному розмірі – 19,34 гривні. Прожитковий мінімум, встановлений для працездатних осіб з 1 січня 2017 року, – 1600 грн, з 1 травня – 1684 грн, з 1 грудня – 1762 грн. У 2017 році податкова соціальна пільга (ПСП) становить для будь-якого платника 800 грн (50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи у розрахунку на місяць, встановленому законом на 1 січня звітного податкового року). Розмір підвищеної і максимальної податкової соціальної пільги 150% ПСП = 1200 грн; 200% ПСП = 1600 грн. Граничний розмір зарплати, до якої застосовується податкова соціальна пільга, на 2017 рік дорівнює 2240 грн (розмір місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помножений на 1,4 та округлений до найближчих 10 гривень – підпункт 169.4.1 Податкового кодексу України). Вказаний граничний розмір зарплати для застосування пільги залишається незмінним у 2017 році та діятиме до 31 грудня 2017 року включно [5].

4. Зниження рівня життя.

Україна займає 64-те місце за рівнем життя серед 128 країн світу, увійшовши до групи країн з соціальним розвитком вище середнього. Як свідчать результати дослідження, країни пострадянського простору продовжують демонструвати низький рівень всіх показників і значний регрес у сферах «доступ до вищої освіти», «толерантність» і «якість навколишнього середовища» [6].

5. Зростання злочинності.

Статистика за категоріями злочинів:

– умисні вбивства: 1 483 випадки. Нерозкритими залишаються 32,4%. Найбільше зростання спостерігається в Закарпатській (+210%) і Львівській (+43,8%) областях;

– замовні вбивства: 7 випадків (або +40%). Жодне не розкрито;

– зґвалтування: 348 випадків (або +54%), з них 40,6% випадків не розкрито. Найбільше зростання зґвалтувань зафіксовано у Чернівецькій (+500%), Волинській (+400%), Черкаській (+340%) області. У Вінницькій, Житомирській, Івано-Франківській, Одеській, Рівненській областях зростання зґвалтувань становить від 200% до 260%;

– викрадення: 415 випадків, з них 76% не розкрито. Найгірша ситуація в Рівненській (+300%) і Херсонській (+230%) областях, а також у Чернігівській і Сумській (+200%);

– торгівля людьми: 87 випадків, з них половину не розкрито;

– розбій: 3 004 випадки (+25,0%). Не розкрито 49,4%;

– пограбування 21 910 випадків (+30%). Нерозкритими залишаються 74,8%. Найбільше зростання – у Рівненській області (+200%), більше 50% зростання – у Волинській, Київській, Миколаївській та Одеській областях;

– крадіжки: 266 912 випадки (+33,8%). Не розкрито майже 80% випадків. Найгірша ситуація – у Харківській області (+61,2%);

– квартирні крадіжки: 20 616 випадків (+47,5%). Нерозкритими залишаються 80,7% випадків. Найбільше крадіжок здійснювали в Чернігівській (+290%), Черкаській (+270%), Херсонській (+250%), Одеській (+220%) і Кіровоградській (+220%) областях;

– вимагання: 495 випадків, це на 30% більше, ніж в 2015 р. Нерозкритими залишаються 78%;

– шахрайство: 41 085 випадків. Не розкрито 85,4%;

– незаконний обіг зброї: 5 287 випадків, не розкрито 43,7%;

– порушення ПДР: 9 598 випадків (+30,7%), у тому числі з смертельними наслідками 1 501 (+15,4%);

– викрадення транспортних засобів: 9 593 випадки. Не розкрито 78%. Найгірша ситуація в Черкаській (+61,7%) і Рівненській (+61,4%) областях;

– хуліганство: 3476 випадків. Більше 50% не розкрито;

– перешкоджання роботі журналіста: 90 випадків (+60%). Не розкрито 92% справ;

– невивплата заробітної плати: 714 випадків. 92% не розкрито [6].

Вищезазначені показники гальмують соціальний розвиток України. Для запобігання цьому необхідно використовувати запобіжні заходи: збільшення кількості робочих місць; підвищення рівня заробітної плати; виховання в населення ще змалку толерантності, поваги до навколишнього середовища; підвищення рівня загальної та професійної освіти.

До гуманітарних проблем розвитку України, що нагально потребують розв'язання, необхідно віднести:

- відсутність нової системи культурних цінностей, яка б базувалась на основі історико-культурних традицій українського народу та кращих зразків самоорганізації культурних систем сучасного світу;
- втрата у широких верств суспільства ціннісних орієнтирів;
- вибіркового доступу до культурних надбань, обмежене використання у цій сфері новітніх інформаційних технологій;
- недостатня популяризація і поширення якісних і різноманітних зразків культури і мистецтва серед якнайширших верств суспільства;
- відторгнення від культурних надбань значної частини соціуму.

Причинами виникнення проблем у сфері гуманітарного розвитку України можуть бути:

- зменшення участі держави в підтримці програм, пов'язаних з гуманітарним розвитком, і, як наслідок, – скорочення її впливу на формування життєвих цінностей і орієнтацій населення;
- демографічна криза;
- забруднення навколишнього середовища, погіршення умов життя громадян;
- недосконалість державної політики у сфері охорони здоров'я;
- низький рівень життя, зумовлений кризовими економічними явищами;
- прояви гендерної нерівності, насильства у сім'ї [7].

Отже, проблеми соціального та гуманітарного розвитку держави можна врегулювати за допомогою проведення ряду соціальних заходів, введення нових законів, які регулюватимуть умови життя й підвищуватимуть рівень життя населення України.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
2. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutskrada.gov.ua/actual/koncepciya-gumanitarnogo-rozvitku-ukrayini-na-period-do-2020-roku>
3. Рівень безробіття в Україні в червні знизився [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rbc.ua/ukr/news/uroven-bezrobotitsy-ukraine-iyune-ponizilsya-1500370097.html>

4. 1 липня: три зростання цін і одне зменшення [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.bbc.com/ukrainian/news-40418866>

5. Мінімальна зарплата 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<https://www.golovbukh.ua/article/6028-qqq-17-m1-24-01-2017-podatki-z-zarobtno-plati-u-2017-rots-prost-prikladi>

6. Україна зайняла 64-е місце за рівнем життя серед 128 країн світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://www.epravda.com.ua/news/2017/07/5/626773/>

7. В Україні зростає злочинність, знижується рівень розкриття. Причина – параліч правоохоронної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://gromex.com.ua/ua/investigations/447-ukraine-rastet-prestupnost-padaet/>

Пантелеєв Володимир Павлович,

доктор економічних наук,

професор кафедри обліку та оподаткування;

Сакада Тетяна Давидівна,

в. о. доцента,

заступник декана обліково-статистичного факультету;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСОКОЇ ЯКОСТІ ОСВІТИ – ОСНОВНИЙ НАПРЯМ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

У світі зростає потреба в здійсненні реальних кроків щодо вирішення соціальних та економічних проблем. Дослідники вважають, що саме освіта та наука є основою змін світогляду людей. На жаль, освіта і наука в Україні посідає передостаннє місце за якістю реформ [1, с. 205].

Останніми роками в Україні постають виклики в галузі вищої освіти; посилилися тривожні тенденції щодо ролі та змісту вищої освіти в житті суспільства. Поширюються зусилля щодо отримання освіти за кордоном; за опитуваннями 2017 р., тільки 26% населення згодні з твердженням, що вища освіта в Україні дозволяє знайти хорошу роботу (не згодні – 56%), так само тільки 26% вважають, що вища освіта дає всім рівні можливості вчитися безкоштовно (не згодні з цим 58%). Водночас думки населення щодо того, чи дозволяє вища освіта реалізуватися найбільш здібним і талановитим людям, поділилися приблизно навпіл: з цим згодні 43%, а не згодні 37%. Причини незадоволення станом освіти можуть бути різними. Ключовим питанням є якість наданих освітніх послуг.

Можна вказати кілька міжнародних проектів, участь України в яких буде сприяти досягненню цієї мети.

Програма розвитку ООН. Цілі сталого розвитку, ухвалені Організацією Об'єднаних Націй на період від 2015 до 2030 року, нараховують 17 глобальних цілей, четвертою з яких є якісна освіта. До 2030 року передбачається:

забезпечити, щоб всі дівчатка і хлопчики завершували здобуття безкоштовної, рівноправної і якісної початкової та середньої освіти, що дозволяє домогтися затребуваних і ефективних результатів навчання; забезпечити всім дівчаткам і хлопчикам молодшого віку доступ до якісних систем розвитку, догляду та дошкільного навчання, щоб вони були готові до здобуття початкової освіти; забезпечити для всіх жінок і чоловіків рівний доступ до недорогої та якісної професійно-технічної та вищої освіти, у тому числі університетської освіти; істотно збільшити число молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками, у тому числі професійно-технічними навичками, для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю; ліквідувати гендерну нерівність у сфері освіти і забезпечити рівний доступ до освіти та професійно-технічної підготовки всіх рівнів для уразливих груп населення, у тому числі інвалідів, представників корінних народів і дітей, які перебувають в уразливому становищі; забезпечити, щоб всі молоді люди і значна частка дорослого населення, як жінок, так і чоловіків, вміли читати, писати і рахувати; забезпечити, щоб усі учні здобували знання і навички, необхідні для сприяння сталому розвитку, у тому числі шляхом навчання з питань сталого розвитку та сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, пропаганди культури миру та ненасильства, громадянства світу й усвідомлення цінності культурного різноманіття і вкладу культури в сталий розвиток. Голова Комітету Організації Об'єднаних Націй з прав дитини Ж. Зерматтен вважає шкільну освіту сильною стороною України: «Серед позитивних сторін – ситуація зі шкільною освітою. В Україні ступінь охоплення нею вищий, ніж у Європі, і якість освіти у школах висока», – зазначив він.

Програма ЮНЕСКО. Із 13 основних «великих програм», що постійно передбачаються середньостроковими планами ЮНЕСКО, три належать до освіти, не враховуючи різноманітні комплексні складові інших програм. Перша така програма – «Освіта для всіх». Вона об'єднує програми та підпрограми, спільною метою яких є сприяння здійсненню права на освіту для всіх як у плані рівного доступу до освіти, так і в плані можливостей успішного навчання. Ця програма є головною освітньою програмою ЮНЕСКО, тому що в межах її реалізації здійснюються заходи, безпосередньо спрямовані на досягнення стратегічної мети – ліквідацію неписьменності. Друга велика програма – «Розробка та втілення політики в галузі освіти». Передбачені в ній заходи спрямовані на постійну підтримку діяльності держав-членів щодо розробки послідовної, практично та теоретично збалансованої політики в галузі освіти, а також щодо створення відповідних інфраструктур та пошуку коштів, необхідних для успішного функціонування освітніх систем. Остання суто освітня велика програма – «Освіта, підготовка кадрів і суспільство» – об'єднує заходи та дослідницькі проекти, що стосуються головних аспектів взаємодії між діяльністю у галузі освіти і процесами, що відбуваються у суспільстві: освіта й економіка; освіта й проблеми її соціальної адаптації; освіта і сфера праці; освіта і культура; освіта, наука і техніка; освіта і комунікації; освіта і спорт.

Реалізація освітніх програм при виконанні Угоди про асоціацію [2]. У Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво», Глава 23 «Освіта, навчання та молодь», статті 430–436 передбачено, що Сторони, в т. ч. Україна сприяють розвитку співробітництва в галузі освіти, навчання та молодіжної політики. Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема з метою: реформування та модернізації систем вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; розширення можливостей вищих навчальних закладів; активізації мобільності студентів та викладачів та увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти. Сторони здійснюють заходи, спрямовані на активізацію обміну інформацією, практикою та досвідом, для заохочення більш тісного співробітництва в галузі професійно-технічної освіти та навчання. Сторони вивчають можливості розвитку співробітництва в інших сферах, зокрема у сфері середньої освіти, дистанційного навчання та освіти протягом життя. Також Сторони домовилися заохочувати поглиблення співробітництва та обмін досвідом в галузі молодіжної політики та неформальної освіти для молоді.

Сторони здійснюють співробітництво з урахуванням положень рекомендацій, перелічених у Додатку XLII до цієї Угоди, а саме, Рекомендації Європейського Парламенту та Ради від 15.02.2006 року про подальше європейське співробітництво в галузі забезпечення якості вищої освіти та Рекомендації Європейського Парламенту та Ради від 23.04.2008 року щодо створення європейської кваліфікаційної системи для можливості отримувати освіту протягом усього життя. Зазначимо, що з питань, охоплених Главою 23 Розділу V Угоди [2] відбуватиметься постійний діалог.

Розбудова нового суспільства не відбудеться автоматично без реалізації певної цілеспрямованої програми освіти, що допоможе завоювати Україні високі позиції у світі. Реальним наповненням виконання вказаних вище програм з освіти та розв'язання проблем суспільства й економіки є упровадження соціально відповідальних заходів щодо своїх громадян, а саме: розробка прогресивної політики, в тому числі сильних соціально-благодійних програм, планів з підготовки та перепідготовки кадрів, інших форм допомоги окремим особам і спільнотам, належна профорієнтації в українських школах, реалізація в Україні програм підвищення кваліфікації протягом життя, поєднання «офіційного» навчання із підвищенням грамотності населення, в т. ч. фінансової та статистичної грамотності (йдеться про ліквідацію неписьменності), висока мотивація студентів та викладачів до навчання саме в Україні, опанування викладачів сучасними технологіями освіти, перехід до нової «економіки знань», вкладання коштів у освіту та підвищення рейтингів українських ВНЗ тощо. Україна може стати не лише об'єктом, але й суб'єктом реалізації зазначених вище програм.

Список використаних джерел

1. Реформація: успіх Європи і шанс для України : кол. монографія / [Р.М. Шеремета, О. Романенко, В. Л. Сміт та ін.] ; за ред. Р. М. Шеремети, О. Романенко ; Університет менеджменту освіти. – К. : Самміт-Книга – 256 с.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011

*Пачева Наталія Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

СОЦІАЛЬНО-КОРПОРАТИВНИЙ КАПІТАЛ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин ефективна діяльність організації залежить від рівня розвитку соціально-корпоративного капіталу. Світова спільнота все частіше визнає той факт, що рівень соціально-корпоративного капіталу є одним із головних індикаторів, які впливають на економічний розвиток організації. Він є не менш важливим фактором результативного функціонування організації, ніж фактори виробництва, науково-технічний прогрес та ін.

Соціально-корпоративний капітал – це соціальний капітал організації, що утворюється і нагромаджується на мікрорівні (на рівні організації). Головна його функція полягає у збільшенні завдяки мережам кількості доступних ресурсів (володіти ресурсами, якими ще не володів) для членів організації та зменшенні витрат як самої організації, так і її членів з отриманням такого доступу.

На нашу думку, соціально-корпоративний капітал – це нематеріальний капітал (ресурс) організації, який оснований на міцних мережах, довірі, нормах та цінностях і забезпечує її ефективне функціонування та отримання соціальної ренти корпоративними акторами. Він допомагає прогнозувати майбутнє та уникати конфліктів завдяки передбачуваності і прозорості поведінки акторів, знижує невизначеність і трансакційні витрати організації.

Соціальні мережі в організації впливають на формування і структуру соціально-корпоративного капіталу, на формування як економічних зв'язків (економічних угод), так і позаекономічних (родинні зв'язки, знайомства, належність до певної групи, об'єднання). Учасники мереж у будь-якій сфері діяльності зацікавлені залишатися членами соціальної мережі, тому що вона

підтримує ефект співвідношення вигоди та ризику при здійсненні трансакцій з іншими агентами, наявними в цій мережі [2, с.5].

За допомогою мереж відбувається реалізація соціального та економічного капіталу, а також його конвертація в соціальну ренту. Такі мережі виступають джерелами інформації та довіри. Соціальні мережі, які обумовлюють здатність людей до ефективної взаємодії, є джерелом соціальної ренти.

Соціальна рента – це специфічна форма доходів, отримуваних колективно. Соціальну ренту мають лише ті спільноти, які вже накопичили соціальний капітал.

Джерелами формування соціальної ренти є:

- зниження трансакційних витрат;
- збільшення конкурентоздатності країни, регіону, організації та ін.;
- економічна вигода від членства в соціальній мережі;
- володіння необхідною інформацією;
- соціалізація працівників у організації.

Єдність економічного і соціального аспектів дає можливість ефективно регулювати діяльність організації, регіону та країни.

Проте слід пам'ятати, що занадто замкнені співтовариства іноді стають жертвою колективної ненависті і призводять до обману, тобто вони можуть стати «зв'язками, що засліплюють» [1, с.114]. Досить часто в науковій літературі під поняттям «мережа» розуміють термін «співтовариство», однак потрібно пам'ятати, що ці поняття не завжди є тотожними.

Відтворення соціально-корпоративного капіталу через механізм довіри відбувається за допомогою:

- довіри між партнерами взаємовідносин;
- довіри всередині організації (підприємства) між керівниками кожного підрозділу, між структурними підрозділами, між працівниками, а також довіри керівництва до підлеглих і навпаки;
- довіри всіх членів організації до встановленої цілі (мети) діяльності організації;
- довіри до профспілки;
- довіри до регуляторних чи контрольних органів.

Наступним елементом соціально-корпоративного капіталу є норми і цінності, за допомогою яких формуються основи поведінки в організації. Норми є первинним елементом соціального капіталу і факторами, що підтримують соціальні мережі. За допомогою норм можна керувати великою кількістю різних процесів: правосуддям, укладанням угод і контрактів та інше. Досліджуючи норми загальної взаємності, Р. Патнем дає їм таке визначення: «Тривалі відносини обміну, які в кожен момент часу не винагороджені і не врівноважені, але які містять взаємні очікування, що вигода, отримана зараз, буде відплачена в майбутньому» [1, с. 84]. Тобто учасники тієї чи іншої мережі, надаючи якусь послугу, очікують у майбутньому отримати певну вигоду (соціальну ренту).

Організація має функціонувати як єдина мережа (команда), дотримуючись установлених норм і цінностей, а це, у свою чергу, знижуватиме ступінь опортунізму і допоможе зробити прозорою поведінку співробітників.

Соціальні норми – загальноприйняті правила поведінки, які координують взаємодію людей [3]. Норми дають індивідам у певній соціальній групі можливість діяти однорідно. Якщо норми через певні обставини змінюються, то відповідно змінюється і поведінка акторів у межах цієї групи.

Цінності за допомогою норм упроваджуються в життя і допомагають індивіду обрати ту чи іншу модель поведінки. Спільні цінності в організації (корпоративні цінності) згуртовують працівників за поглядами, за діями, за переконаннями, що сприяє швидкому та ефективному досягненню цілей організації. У свою чергу, в процесі діяльності організації корпоративні цінності, яких дотримується кожен працівник організації, приводять до виникнення довіри, яка об'єднує організацію в єдине ціле.

Отже, соціально-корпоративний капітал служить потужним інструментом підвищення загального рівня ефективного менеджменту в організації. Тому подальше дослідження цієї проблеми передбачає вивчення процесів, що відбуваються в організації, через призму взаємовідносин у мережах, довіри, норм та цінностей, які визначають специфіку діяльності організації і набувають вагомого значення для її прибуткового функціонування.

Список використаних джерел

1. Патнэм Р. Чтобы демократия сработала: гражданские традиции в современной Италии / Р. Патнэм; пер. с англ. А. Захарова. – М. : Ad Marginem, 1996. – 287 с.
2. Пачева Н. О. Соціальний капітал як основа розвитку ефективного менеджменту / Н. О. Пачева // Международное научное издание. Сборник научных трудов SWorld. – 2016. – Вып. 3(44). – Т. 7. – С. 4–8.
3. Young Н. Social Norms [Electronic resource] / Н. Young // The New Palgrave Dictionary of Economics / Eds. S. Durlauf, L. Blume. – [2nd Ed.]. – 2008. – Access mode: http://www.dictionaryofeconomics.com/article?id=pde2008_S000466.

*Пилипенко Олексій Іванович,
доктор економічних наук,
декан обліково-статистичного факультету,
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Вміння ефективно використовувати інформацію як один із провідних факторів виробництва та новітні ідеї визначає вектор економічного розвитку країни. В сфері логістики перехід до інноваційного розвитку економіки передбачає для вітчизняних підприємств використання нових методів організації управління матеріальними потоками підприємства. Необхідність оптимізації товарообороту на основі врахування вимог міжнародних стандартів потребує вирішення завдання досягнення високої якості логістичних процесів на вітчизняних підприємствах із застосуванням інноваційних рішень. Прискоренню інтеграції вітчизняних суб'єктів господарювання у світовий економічний простір сприятиме впровадження інноваційних логістичних моделей на основі створення сприятливого інформаційного обслуговування системи управління.

Комплекс організаційних та методичних проблемних питань функціонування логістичної системи для управління запасами підприємств досліджувалися в працях багатьох вчених (Б. Анікін, П. Друкер, А. Кальченко, Н. Корженівська, Ф. Котлер, Р. Ларіна, В. Омельченко, М. Румянцев, Л. Фролова, Н. Чухрай та ін.). Вагомий внесок у розвиток облікового забезпечення управління запасами підприємства, їх аналізу та контролю здійснили А. Герасимович, С. Голов, М. Пушкар, В. Сопко та ін. Відкритими для дослідження є питання забезпечення впровадження інноваційних логістичних моделей на основі інформаційного обслуговування системи управління за даними бухгалтерського обліку, аналізу, контролю та планування.

Управління матеріальними потоками підприємства передбачає побудову системи комунікації на основі відповідної інформації з метою впровадження прогресивних методів логістики на основі оцінки ситуації, виявлення проблем, визначення перспектив розвитку, слабких і сильних сторін в логістичній системі підприємства. Використання новітніх досягнень в управлінні матеріальними потоками спрямоване на досягнення сталого зростання ефективності господарської діяльності та потенційного виходу країни з фінансово-економічної кризи. Дієве управління виробництвом нової продукції повинно доповнювати товарний асортимент підприємства та забезпечувати реалізацію конкурентних переваг суб'єкта господарювання.

Впровадження інновацій в логістичну систему у вигляді управлінських змін означає побудову системи відповідно до вимог зовнішнього середовища для укріплення ринкової позиції підприємства. Ознакою інноваційності

логістичної системи є якість управління, тобто максимальне застосування існуючих сприятливих факторів з мінімізацією впливу факторів-загроз [1, с. 247–248]. Дієвим фактором інноваційності є можливість додаткового залучення ресурсів для нарощування інноваційного потенціалу суб'єкта [2, с. 33].

Інноваційний потенціал як складна система інноваційних ресурсів відіграє особливу роль для внутрішніх трансформацій логістичної системи підприємства, представленої матеріальною, фінансовою, інформаційною та сервісною складовими. Інформаційне обслуговування процесів є принципово важливим для дієвого управління логістичною системою в цілому, тому готовність інформаційних ресурсів (визначається за критеріями достовірності, повноти, своєчасності та аналітичності інформаційних даних) потребує цілеспрямованих зусиль управлінського персоналу підприємства щодо організації збору, обробки, передачі та прийому облікових даних, а також їх аналізу та контролю.

Деталізація інформації про матеріальні і обслуговуючі логістичні потоки, які є неоднорідними за своєю структурою, повинна задовольняти управлінські потреби щодо прийняття рішень в частині здійснення логістичних операцій при оптимальному рівні витрат. Впровадження інноваційних логістичних моделей передбачає вирішення управлінським персоналом ряду завдань:

1. Розроблення та впровадження новітніх ідей у сферу управління матеріальними потоками на основі взаємодії з відповідними суб'єктами (спеціалізовані інноваційні бізнес-центри; галузеві науково-дослідницькі інститути; підрозділи підприємства; консалтингові організації, що проводять дослідження наявних і оцінку потенціалу новітніх логістичних проектів) і використання науково-технічних досягнень.

2. Створення умов для інформаційного забезпечення обслуговування логістичних інноваційних розробок шляхом їх поетапного впровадження і застосування шляхом використання інформації з підсистем бухгалтерського обліку, аналізу, контролю, планування.

3. Вибір варіантів застосування складових логістичних концепцій з метою розроблення гнучкої логістичної моделі: а) рух матеріальних і обслуговуючих потоків через всі етапи кругообігу капіталу підприємства; б) координація дій персоналу різних підрозділів, залучених до управління матеріальними та обслуговуючими потоками; в) облік, аналіз, контроль і планування витрат логістичного ланцюга; г) критерії оптимального рівня якості обслуговування споживачів.

Неналежна увага до вирішення вищезгаданих завдань не дозволяє використати потенціал підприємства щодо впровадження логістичних інновацій в сферу управління виробництвом, удосконалити операції і процедури, що використовуються у логістичних системах, а відтак вчасно використовувати досягнення науково-технічного прогресу для розвитку суб'єкта господарювання як ланки національної економіки.

В умовах глобальної конкуренції ключовими чинниками досягнення успіху є гнучкість діяльності стосовно неоднорідних потреб клієнтів,

доцільність здійснення витрат, своєчасність поставок і створення комплексу якісних послуг. Потреба в сучасних умовах господарювання при переході від пасивної ролі облікової інформації в оцінюванні якості управління логістичними процесами до активної (створення базису застосування інновацій) визначає необхідність досягнення дієвості управлінських рішень за наявності невизначеності зовнішнього середовища та значних ризиків, що впливають на логістичні витрати від процесу переміщення вантажів до товароруху. Особливим інноваційним рішенням для логістичної системи підприємства є зниження логістичних витрат, що принесе додатковий прибуток і дозволить підприємству вигравати в конкурентній боротьбі.

Дієвість управління логістичними витратами залежить від знання працівниками підрозділу постачання потенційних можливостей постачальників, готовності останніх здійснити необхідну адаптацію матеріальних цінностей, які постачаються, з урахуванням потреб покупця. Відповідно, постають нові завдання перед підрозділом постачання, зокрема здійснення аналізу та координація персоналу підприємства щодо дизайну, виробництва та продажу з урахуванням конкурентів; проведення аналізу можливостей і цілей процесів розроблення продукції з урахуванням можливостей постачальників.

З огляду на те, що вказані статті витрат у структурі виробничої собівартості можуть сягати 35% [3], матеріально-технічне постачання потребує налагодженої системи логістики, а саме систематичної оптимізації в напрямі вибору та застосування механізмів зниження потреби в складських приміщеннях до необхідного мінімуму, спрощення процедур замовлення та постачання, прискорення в часі операцій із придбання з одночасним удосконаленням і пристосуванням процесу виробництва до ситуації на ринку. Таким чином, логістика є інструментом, що встановлює зв'язок між виробничою програмою підприємства, системою збуту та постачання.

Інформаційне обслуговування логістичної системи підприємства з використанням облікової інформації передбачає формування плану збуту продукції (робіт, послуг) з урахуванням замовлень клієнтів або вивчення попиту споживачів. Наявність такого документа надалі дозволяє сформувати виробничу програму та визначити потребу в матеріальних ресурсах. Розрахований обсяг потреби в сировині і матеріалах дозволяє визначити способи дій із придбання і організувати поставки, зокрема визначити метод закупівель, узгодити ціни та сформувати договір купівлі-продажу, визначити вимоги до кількості, якості та термінів поставок, організувати розміщення матеріальних цінностей на складі.

З метою досягнення дієвості управління логістичними витратами та впровадження інноваційних розробок у сферу логістики визначено напрями удосконалення підсистем управління щодо організаційно-методичного їх наповнення в частині логістичних витрат:

1. Планування.

У процесі планування логістичних витрат слід враховувати:

- на яку продукцію (товар, роботу, послугу) є попит або отримано замовлення;

- кількість сировини та матеріалів для виробництва продукції (робіт, послуг), необхідний обсяг запасів товарів;
- коли знадобляться запаси;
- можливості наявних і потенційних постачальників, в яких можуть бути придбані запаси;
- необхідні площі складських приміщень і витрати на їх обслуговування (оренду);
- витрати на придбання запасів;
- можливості організації на підприємстві виробництва окремих видів запасів;
- вибір методу закупівель з урахуванням складності кінцевого продукту, складу матеріалів і комплектуючих виробів (оптові закупівлі, регулярні закупівлі дрібними партіями, комбінований метод).

2. Економічний аналіз.

Здійснення економічного аналізу логістичних витрат передбачає:

1. Чіткий вибір видів і об'єктів витрат для уточнення методики аналізу.
2. Визначення центрів логістичних витрат, управління якими може забезпечити економію витрат і підвищення якості продукції (робіт, послуг).
3. Встановлення факторів логістичних витрат для кожного їх виду, що дозволяє оцінити альтернативні дії з досягнення економії витрат.
4. Передбачення методикою аналізу сукупності логістичних витрат, які супроводжують окремі бізнес-процеси та кругообіг капіталу в цілому.
5. Проведення діагностики витрат і визначення ризиків появи витрат.
6. Формування методики розподілу логістичних витрат за носіями з метою пошуку можливостей зниження собівартості продукції (робіт, послуг).

3. Контроль.

В ході здійснення контролю логістичних витрат слід враховувати таке:

1. Дієвість контролю логістичних витрат досягається концентрацією уваги суб'єктів контролю до місць виникнення витрат.
2. Використання аналітичних даних про різні види витрат в ході оцінки виконання умов договорів купівлі-продажу.
3. Оцінка якості договірної роботи підприємства та заходів зі скорочення витрат внаслідок скорочення видів діяльності (робіт, операцій тощо).
4. Виявлення відхилень показників витрат в ході порівняння планових і фактичних показників.

4. Бухгалтерський облік.

При організації бухгалтерського обліку логістичних витрат слід забезпечити:

1. Формування облікової інформації про логістичні витрати на різних етапах руху придбаних запасів у вигляді внутрішньої звітності підприємства.
2. Використання методів калькулювання собівартості, що оптимізують витрати логістики при придбанні і використанні запасів.
3. Забезпечення взаємодії персоналу підприємства на основі дієвості документообігу, визначення порядку інвентаризації, захисту інформації щодо запасів (ціни, якість, асортимент, постачальники, напрями використання тощо).

Визначення обліковою політикою підприємства схеми взаємодії його персоналу на основі належного технічного та методичного забезпечення ведення обліку, а також подальшого здійснення планування, аналізу та контролю логістичних витрат дозволяє досягти належного інформаційного обслуговування логістичних функцій на основі облікової інформації та результатів її оброблення в ході контролю, аналізу та планування. На основі оброблення інформації підприємство отримує можливості вибору способів зниження логістичних витрат без втрати якості продукції (робіт, послуг):

- наявність чітких розрахунків для проведення переговорів з постачальниками та покупцями з приводу оптимізації ціноутворення, визначення торговельних надбавок;
- формування програм розвитку бізнесу клієнтів, формування оптимальної договірної політики підприємства;
- інтеграція інформаційних даних у межах відповідної комп'ютерної програми для дієвості управління логістичними витратами в цілому;
- пошук дешевших замінників ресурсів без зниження якості продукції;
- використання можливостей координації діяльності підприємства та його контрагентів з приводу своєчасної доставки запасів з метою оптимізації витрат на складські операції, управління запасами;
- використання новітніх методів роботи з метою підвищення продуктивності праці та ефективності діяльності підрозділів підприємства;
- виключення видів діяльності, які непродуктивно збільшують витрати, шляхом аналізу та перегляду ланцюга поставок відповідно до чинної договірної політики підприємства.

Визначені напрями удосконалення підсистем управління (планування, економічний аналіз, контроль, бухгалтерський облік) щодо організаційно-методичного їх наповнення в частині логістичних витрат сприятимуть використанню потенціалу підприємства щодо впровадження логістичних інновацій в сферу управління виробництвом, удосконаленню операцій, що використовуються у логістичних системах. Відповідно, перспективним для подальших досліджень є вивчення організаційно-методичного забезпечення вибору комп'ютерної програми для логістичної системи для підвищення дієвості інформаційного забезпечення управління.

Список використаних джерел

1. Рульєв В. А. Менеджмент : [навч. посіб.] / В. А. Рульєв, С. О. Гуткевич. – К. : 2010. – 312 с.
2. Іванова К. В. Удосконалення управління інноваційним потенціалом промислових підприємств на засадах гармонізації : [моногр.] / К. В. Іванова, О. А. Овечкіна, І. З. Должанський. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2012. – 273 с.
3. Завдання управління матеріально-технічним постачанням в ринковій економіці / [Баркалов С. А., Бурков В. Н., Курочка П. Н., Образцов Н. Н.]. – М. : ІПУ РАН, 2014.

*Поворознюк Інна Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри технологій та організації туризму
і готельно-ресторанної справи;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Мотивація працівників в Україні була і залишається серйозною проблемою. Відірваність заробітної плати від кінцевих результатів роботи призвела до того, що люди переважно спрямували свої зусилля не на підвищення ефективності праці, а на здобуття тих чи інших матеріальних благ і пільг.

Індустрія гостинності є місткою сферою суспільної праці і виконує головні соціально-економічні функції. Персонал на підприємствах індустрії гостинності є одним із основних ресурсів впливу, від якого залежить успіх підприємства.

У будь-якій організації, особливо в індустрії гостинності, де інтенсивно використовується робоча сила, важливо приділяти належну увагу мотивації персоналу. У зв'язку з тим, що заробітна плата більшості працівників цієї сфери не дуже висока, має зростати значення задоволення їхніх соціальних потреб.

Стимулювання персоналу підприємств індустрії гостинності з урахуванням мотивацій має бути спрямоване передусім на підвищення якості обслуговування споживачів, зростання професійної майстерності, а також на заохочення до внесення пропозицій з удосконалення різних напрямів діяльності компанії. З цією метою організації повинні використовувати стимули у вигляді грошових премій, подарунків, безкоштовних поїздок, конкурсів професійної майстерності, навчання, можливості просування по службі.

Для формування мотивації персоналу організації індустрії сервісу і туризму повинні приділяти велику увагу питанням інформування працівників про цілі компанії, її історію, методи і стилі управління, структуру, функції, завдання і відповідальність, що покладаються на осіб, які обіймають ті або інші посади [1].

Мотиваційні програми, які мають використовувати власники підприємств індустрії гостинності, повинні бути сформовані на компенсаційних програмах, які включають стимулюючі інтереси: заохочення за відповідну позитивну поведінку або, навпаки, відсутність покарання в негативних випадках, присудження звання кращого працівника місяця, преміювання за продаж певної кількості різних видів послуг, заохочення за якісне обслуговування, підтримка високого рівня безпеки та інші.

Одним із різновидів заохочення в індустрії гостинності вважається заохочення вільним часом. Такий вид заохочення, як правило, стимулює працівників не просто витратити час даремно, а більш інтенсивно виконувати свої посадові обов'язки. Ще одним способом морального заохочення може бути

виявлення уваги до працівника і встановлення з ним контакту, висловлення на його адресу співчуття, досягнення взаєморозуміння з ним.

Важливим моментом в індустрії гостинності є навчання. Тому необхідно проводити тренінги, спрямовані на розширення комунікативних навичок, оскільки працівники багатьох служб індустрії гостинності мають безпосередній контакт із людьми. Важливо запропонувати працівникам безкоштовні курси іноземних мов, оскільки індустрія гостинності тісно пов'язана зі спілкуванням з іноземними громадянами.

У індустрії гостинності також можна застосовувати зручні графіки роботи для співробітників, оскільки робота деяких служб не вимагає жорсткої регламентації.

Усі ці методи мотивації праці можна застосовувати на підприємствах індустрії гостинності, але при цьому важливо враховувати можливості кожної конкретної компанії.

Отже, для встановлення залежності доходу працівника від індивідуальних результатів роботи і кінцевого підсумку фінансово-господарської діяльності трудового колективу необхідно забезпечувати його зацікавленість в результативності не тільки його власної праці, а й праці його колег і компанії цілому. Необхідно організувати працю у такий спосіб, щоб кожний робітник докладав максимум зусиль для виконання поставлених завдань, незалежно від своїх особистих проблем. Робітник повинен бачити пряму залежність між своєю повсякденною діяльністю і можливістю отримати пристойну винагороду.

Список використаних джерел

1. Система мотивации труда персонала индустрии сервиса и туризма [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://lib.sale/management-turizme-knigi/sistema-motivatsii-truda-personala-industrii-40718.html>

*Подзігун Світлана Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та управління бізнесом;
Підлісний Євген Васильович,
викладач кафедри економіки та соціально-поведінкових наук;
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА- ПРОФЕСІОНАЛА

Сучасний соціально-економічний стан розвитку суспільства, процеси інтеграції України у світовий економічний простір, соціальний запит на висококваліфікованих і компетентних фахівців вимагають постійного вдосконалення підготовки майбутніх менеджерів для їх успішної адаптації до умов професійного середовища, підвищення конкурентоспроможності, здатності протистояти стресогенним процесам та ефективно вирішувати складні професійні завдання.

Сучасна парадигма вищої освіти орієнтована на оновлення змісту підготовки фахівців з менеджменту, пошуки нових ефективних форм і методів навчання, створення умов для гармонійного розвитку майбутнього фахівця, його професійного самовдосконалення та становлення.

Рушійною силою протікання всіх бізнес-процесів організації є менеджери. Успішна реалізація менеджерами своїх професійних функцій передбачає вираженість у них відповідних особистісних якостей. Тому сьогодні надзвичайно важливим і актуальним є дослідження особливостей діяльності менеджера, його характеру, необхідних якостей, психологічного портрета, щоб під час навчання у ВНЗ розвивати у майбутніх менеджерів ті якості, які допоможуть їм стати конкурентоспроможними фахівцями.

Проблема формування особистості ефективного менеджера завжди привертала увагу дослідників різних напрямів знань: психології управління, психології особистості, соціальної психології, акмеології та ін. Проблемі аналізу найважливіших якостей менеджерів присвячена значна кількість закордонних та вітчизняних публікацій.

На сьогодні науковцями різних країн розроблена велика кількість вимог до сучасних менеджерів, але немає у світі людини, яка б поєднувала в собі всі якості, сформульовані як вимоги до менеджера. Разом з тим тисячі менеджерів успішно працюють і досягають високих результатів. Цей факт пояснюється здатністю керівників за певних обставин компенсувати відсутність одних рис іншими та постійним самовдосконаленням. Відсутні якості можна розвивати шляхом цілеспрямованої роботи над собою. Оволодіння навичками самоаналізу – основна умова самовдосконалення. Аналіз досліджень з цього питання свідчить, що на результативність управління трудовим колективом впливає три особистісні фактори керівника – досвід, здібності, поєднання ділових та особистісних якостей.

Менеджерам належить вирішальна роль у прийнятті управлінських рішень, правильному використанні наявних ресурсів, забезпеченні життєдіяльності підприємства і досягненні поставлених цілей. Фахівці наукового менеджменту виділяють чотири групи якостей менеджера, якими він має володіти в сучасних умовах:

- професійно-ділові (професіоналізм, стратегічне і тактичне мислення, здатність генерувати ідеї та приймати нестандартні рішення, відповідальність, прагнення до професійного зростання, здатність до ризику, підприємливість, авторитетність, навички антикризового управління; володіння системою сучасних принципів, методів та засобів управління; ініціативність, уміння взаємодіяти з людьми тощо);

- адміністративно-організаційні (оперативність, гнучкість стилю управління, уміння стимулювати ініціативу, доводити справу до логічного завершення, послідовність, внутрішній контроль, уміння формувати команду, здійснювати делегування, вміння організовувати свій час і т. ін.);

- соціально-психологічні (управлінська культура, розум, психологічна компетентність, лідерські здібності, уміння керувати своєю поведінкою та психологічними станами, уміння керувати конфліктами, толерантність, колегіальність, оптимізм, екстравертність, риторичні здібності, почуття гумору, вміння створювати позитивний імідж тощо);

- моральні (патріотизм, національна свідомість, державницька позиція, порядність, почуття обов'язку, людяність, чесність, повага гідності іншої людини, доброзичливість, громадська позиція та інші морально-вольові якості) [5, с. 182].

Досягнення найвищого рівня професійної компетентності передбачає проходження репродуктивного та пошукового рівнів. Показниками досягнення творчої компетентності менеджерів є творче, понятійне мислення та компетенції (самовдосконалення, вербально-комунікативна, невербальна, ціннісна, мотиваційна, психологічна, організаційна, інформаційна). Інтеграція розвитку визначених компонентів професійної компетентності менеджера на найвищому рівні забезпечує успішне управління організацією, у тому числі передбачає обізнаність менеджера у створенні сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі.

Отже, ефективність конкретного керівника в ділових комунікаціях стає запорукою його ефективної роботи. Тому формування в собі якостей, необхідних для успішної діяльності, є однією з обов'язкових умов роботи менеджера над собою. В основі пріоритетів того чи іншого виду активності лежать власні цінності та мотиви менеджерів. Успішні менеджери більшою мірою орієнтовані на власні інтереси, а ефективні – на цілі компанії.

На етапі професійної підготовки майбутніх фахівців-менеджерів велику увагу слід приділяти діагностиці рівня розвитку професійно важливих якостей і здібностей студентів. Нами було проведено дослідження з застосуванням методики виявлення рівня розвитку комунікативних та організаторських схильностей, яка визначає зазначені здібності особистості (вміння чітко та швидко налагоджувати ділові та товариські контакти з людьми, бажання

розширити контакти, участь у групових заходах, вміння впливати на людей, бажання проявляти ініціативу і т. д.). У дослідженні брали участь студенти-менеджери інституту бізнес-освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Студентам III курсу денної форми навчання було запропоновано висловити свою згоду або незгоду в анкеті, що складалася з 40 запитань.

Результати проведеного дослідження дозволили встановити, що високим рівнем розвитку комунікативних здібностей володіють 43,7% опитаних (31 особа) від загального числа (71 особа), а рівнем «вище середнього» – 19,7% (14 осіб). Це означає, що більшість опитаних студентів (63,4%) прагнуть до спілкування, легко встановлюють контакти з різними людьми (незнайомими, з людьми значно старшого віку), відчують себе спокійно і впевнено в новому колективі тощо. При цьому високим рівнем розвитку організаторських схильностей володіє значно менша кількість студентів (28,2% опитаних). Так, на запитання № 18 «Чи часто при вирішенні важливих справ Ви берете ініціативу на себе?», ствердно відповіли лише 19 осіб (26,8% опитаних). Проте кількість випробовуваних, що володіють рівнем розвитку організаторських схильностей «вище середнього», склала 15 осіб (21,1%). Ці студенти також ініціативні в спілкуванні, займаються громадською діяльністю, здатні приймати самостійні рішення в складних ситуаціях.

Слід зазначити, що організаторські схильності, за оцінкою самих студентів, менш розвинені порівняно з комунікативними. Примітно, що однаково високий рівень розвитку і комунікативних, і організаторських схильностей (5 балів) притаманний лише 19,7% всіх опитаних (14 осіб).

Кількість студентів, що характеризуються низьким рівнем розвитку комунікативних схильностей, склала 14 осіб (19,7%). Вони намагаються уникати спілкування, скуті в новій компанії і в незнайомій обстановці, вважають за краще проводити час на самоті, обмежують свої знайомства, відчують труднощі у встановленні контактів з людьми, часто уникають прийняття самостійних рішень, не відстоюють свою думку, важко переживають образи.

Низькій рівень розвитку організаторських схильностей притаманний 23,9% опитаних. Середнім рівнем розвитку комунікативних здібностей володіють 16,9% опитаних, а середнім рівнем розвитку організаторських здібностей – 9,9% опитаних. Вони прагнуть до контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують свою роботу, однак високою стійкістю перераховані схильності не відрізняються. Ця група досліджуваних потребує подальшої планомірної навчально-педагогічної роботи з формування та розвитку професійно важливих якостей.

Отже, отримані в результаті теоретичного та емпіричного досліджень дані дозволяють зробити такі основні висновки. Комунікативні та організаторські здібності займають значне місце в структурі професійно важливих якостей менеджера, а на етапі вибору професії молодим людям необхідна попередня профорієнтаційна робота з психодіагностикою загальних здібностей і професійно важливих якостей спеціаліста відповідного профілю.

У сучасних умовах менеджер повинен опанувати науку і мистецтво управління самим собою, освоїти прийоми персонального менеджменту, що дозволить керівнику ефективно організовувати свою особисту працю і працю своїх підлеглих; найкоротшим шляхом досягати професійних і життєвих цілей; постійно підвищувати кваліфікаційний рівень; уникати стресових ситуацій, підвищувати і зберігати високу працездатність; досягати найкращих результатів праці та отримувати задоволення від виконуваної роботи [1; 2, с. 22].

Сучасні реалії соціально-економічного розвитку країн світу, зміни в управлінні та нові тенденції розвитку засвідчують, що вимоги до менеджерів постійно зростають і будуть зростати в майбутньому. Так, менеджери майбутнього все більше будуть характеризуватися:

- надзвичайно високим рівнем сприйняття й розуміння оточення і самого себе;
- високим рівнем мотивації, що робить можливим активну участь у складному процесі навчання та змін;
- великою емоційною силою, що дає змогу переживати турботи фірми як власні з урахуванням того, що життя диктує інший стиль буття;
- умінням аналізувати культурні передумови та емоційні процеси, що розвивають культуру організації внаслідок використання її сильних сторін та функціональних елементів;
- бажанням та вмінням запалювати інших і залучати їх до активної участі в управлінській діяльності, оскільки завдання, що потребуватимуть вирішення, будуть складнішими, а інформація розпорошена для того, щоб лідери могли їх розв'язувати [1; 3].

У процесі формування особистості ефективного менеджера в умовах часткової або повної невизначеності та непередбачуваності все більш важливу роль відіграє гнучкість. Розвиток менеджером емоційної, інтелектуальної та поведінкової гнучкості забезпечить підвищення керованості кінцевими цілями організації.

Отже, нами була зроблена спроба аналізу формування особистості менеджера як професіонала. Проаналізувавши сучасні наукові підходи до професійних вимог до майбутнього менеджера, можна зробити висновок, що серед перелічених знань, умінь, здібностей та якостей вагомим значення набувають ті, які складають структурне наповнення емоційної культури особистості, а саме: наполегливість, зібраність, витримка, почуття гумору, життєрадісність, почуття ситуації, високий рівень внутрішньої культури, чуйність, доброзичливе ставлення до людей, оптимізм, психологічна компетентність, розвинені вольові риси, прагнення зрозуміти позицію іншого, толерантність, вміння запобігати конфліктам та розв'язувати їх та уміння керувати своїми емоціями.

Виявлено, що проблема якісної підготовки висококваліфікованих менеджерів актуальна для України. Діяльність спеціалізованих вузів має бути націлена на випереджаючий рівень підготовки мобільних і конкурентоздатних менеджерів XXI століття з врахуванням сучасних світових тенденцій і

головного критерію якості підготовки фахівців – їх конкурентоспроможності та професійного попиту на них.

Список використаних джерел

1. Нікіфорова Л. Б. Роль та значення емоційної культури в професійній діяльності майбутнього менеджера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1626/1/07nlbdmm.pdf>
2. Дідковська Л. Г. Історія вчень менеджменту : [навч. посібник] / Л. Г. Дідковська, П. Л. Гордієнко. – К. : Алерта, 2008. – 477 с.
3. Кот Г. М. Зарубіжний досвід дослідження особистісних якостей ефективного менеджера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnau_pp/2009_2/pilipchuk.pdf
4. Бабенко О. А. Професійно важливі якості особистості менеджера. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rabortaplus.ua/articles/id/606>
5. Гагіна Н. В. Модель формування в майбутніх менеджерів умінь конструктивної взаємодії в ситуації конфлікту / Н. В. Гагіна // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – № 50. – С. 181–185.

Свистун-Золотаренко Ліна Олександрівна,

Кандидат економічних наук,

доцент кафедри статистики;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОРГАНІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ СТАТИСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Соціально-економічний розвиток країни завжди залежить від ефективного управління розвитком її територій (регіонів). Територіальне управління визначається політичним та адміністративно-територіальним устроєм країни і спрямоване на успішне виконання функцій території, тобто на створення умов для всебічного розвитку територіальних складових національної економіки, ефективного використання природно-ресурсного потенціалу та максимального задоволення потреб місцевого населення.

Як відомо, територіальне управління здійснюється на трьох рівнях: загальнодержавному, місцевому та місцевого самоврядування.

У сучасній теорії управління та економічній практиці поряд із терміном «територіальне управління» також застосовується термін «регіональне управління». Хоча в широкому розумінні вони є синонімами, проте в науковому сенсі мають деякі принципові відмінності, зумовлені, зокрема, сутністю самого поняття «регіон». Так, термін «регіон» найчастіше

застосовується для визначення різних територіальних ланок однієї країни: адміністративно-територіальних одиниць, національних, державних або державно-адміністративних одиниць, економічних районів, спеціальних (вільних) зон, окремих природних зон та інших, але може вживатися також стосовно частини території кількох країн, групи країн чи навіть кількох континентів. Отже, під терміном «регіональне управління» слід розуміти управління будь-якою територією незалежно від існуючих політичних та адміністративно-територіальних кордонів.

Вивченням соціального й економічного розвитку регіонів, а також країни в цілому займається статистика. Для цього створені та функціонують спеціальні органи (сукупність яких називається статистичною службою) та організації, на які покладено завдання комплексного дослідження проблем управління соціально-економічним розвитком регіонів України.

Так, обласні та Київське управління статистики створені Державною службою статистики України і знаходяться в її безпосередньому підпорядкуванні. Головним завданням обласного управління статистики є: реалізація державної політики в галузі статистики; збирання, розроблення, узагальнення та всебічний аналіз статистичної інформації про процеси, що відбуваються в економічному і соціальному житті регіону; забезпечення гнучкості форм і методів збирання даних в умовах змін структури народного господарства, органів управління, розвитку різних форм власності, ринкових відносин. Основна робота обласних управлінь статистики полягає у збиранні інформації від районних і міських відділів статистики, промислових підприємств і в проведенні консультацій з робітниками підприємств та організацій з питань методології складання форм статистичної звітності [1].

Також для вивчення соціально-економічного розвитку регіонів України Президія Національної академії наук України своєю постановою за № 233 від 19 жовтня 1994 р. утворила на базі Львівського відділення Інституту економіки АН України Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України, на який покладено завдання комплексного дослідження проблем управління соціально-економічним розвитком регіонів України.

Основна діяльність Інституту регіональних досліджень НАН України за останні 23 років була спрямована на виконання фундаментальних і прикладних досліджень соціально-економічного розвитку регіонів України та розроблення теоретико-методологічних основ регіональної політики. Багато положень фундаментальних досліджень науковців Інституту покладено в основу Концепції державної регіональної політики України та окремих Законів України, зокрема «Про створення спеціальної економічної зони «Яворів», «Про створення спеціальної економічної зони «Курортполіс Трускавець», «Про транскордонне співробітництво», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про сприяння повноцінній продуктивній зайнятості населення», «Про внесення змін та доповнень до Закону України «Про туризм». В Інституті створено відомі в країні наукові школи з проблем регіоналістики, розвитку трудового потенціалу регіонів, транскордонного співробітництва та еколого-економічного розвитку територіальних суспільних систем. В Інституті проводяться фундаментальні і

прикладні дослідження: проблем формування регіональної політики; систем управління та еколого-економічного регулювання розвитку регіонів; раціонального використання виробничого, трудового, природно-ресурсного та інтелектуального потенціалу регіонів; сталого розвитку гірських і сільських територій; зовнішньоекономічної діяльності та транскордонного співробітництва; розвитку фінансових взаємовідносин у регіоні; розвитку виробничої сфери та інвестиційної діяльності в регіонах; проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів, демографічних і міграційних процесів; просторової організації соціально-економічних систем.

Провідною науково-дослідницькою установою з природничо-географічних, суспільно-географічних та картографічних досліджень в Україні є Інститут географії НАН України. Він займається дослідженнями в таких основних напрямках: теорія та методика досліджень географічних аспектів взаємодії Суспільства із Природою та її наслідків з метою визначення напрямів розвитку регіонів і здійснення еколого-географічного районування території України; дослідження стану і зміни сучасних і давніх ландшафтів та їхніх компонентів; розроблення географічних основ збалансованого економічного, соціального та екологічного розвитку регіонів України; картографічні дослідження особливостей змін ландшафтів, територіальної організації господарства, розміщення населення і наслідків взаємодії Суспільства і Природи [1].

Громадську організацію «Центр регіональних досліджень» було засновано в жовтні 1998 р. в м. Одесі групою вчених та державних службовців, які дійшли висновку про необхідність створення неурядової інституції, яка б мала сприяти регіональному розвитку шляхом організації науково-дослідницької діяльності в цієї сфері та професійного проектного менеджменту. Основні напрямки науково-дослідної діяльності Центру: регіональні дослідження, в тому числі теоретико-методологічні аспекти регіоналістики та регіонознавства; міжрегіональне і транскордонне співробітництво; інтегроване управління приморською зоною; збереження, відновлення і стале використання водно-болотних угідь; збереження біорозмаїття у Причорноморському регіоні та дельті Дунаю.

Науково-виробничий центр з інформаційних проблем територій НАН України веде свій початок від створеного у 1983 році відділу математичного моделювання Інституту прикладних проблем механіки і математики. Основні напрямки науково-виробничої діяльності Центру: створення нових методів аналізу і моніторингу територіальних систем на базі сучасних інформаційних технологій і математичного моделювання; дослідження територіальних особливостей економічних, природних та соціально-політичних процесів на основі інформаційних систем та математичних моделей; розроблення і впровадження багатотематичних територіальних інформаційно-аналітичних систем і технологій, їх використання в управлінні територіями при розробленні оцінок, прогнозів та проектів розвитку територій.

Як вже вказувалось, зазначені вище структури (статистичні служби та організації) вирішують завдання комплексного вивчення питань соціально-економічного розвитку регіонів України. В процесі своєї діяльності для

забезпечення політики управління регіональним розвитком вони розробляють методологічну та методичну базу, яка ґрунтується на використанні статистичної методології. Таким чином, оскільки управління економікою неможливе без застосування статистичних методів, вивченням теоретичних і прикладних питань соціально-економічного розвитку регіонів займається регіональна статистика.

Основними завданнями регіональної статистики є: вивчення процесів суспільного відтворення; комплексне відображення та аналіз соціально-економічних процесів; характеристика динаміки матеріального та культурного рівня життя населення; інформаційне забезпечення органів управління; інформування населення країни про виконання управлінських рішень; вироблення вимог до статистики галузей економіки, виконання яких необхідно для отримання зіставних і вірогідних даних з метою розрахунку та аналізу макроекономічних показників; виявлення основних пропорцій та співвідношень між виробництвом, споживанням, накопиченням, наявністю ресурсів та їх використанням, галузями і секторами економіки; розроблення методичних підходів до моделювання та аналізу міжгалузевих зв'язків, попиту й пропозиції; розроблення методики розрахунку та порівняльного аналізу показників економічного й соціального розвитку регіонів.

Подальший розвиток регіональної статистики повинен відбуватись у таких напрямках: подальший розвиток субрегіональної статистики (тобто традиційної статистики в розрізі адміністративних областей і регіонів України); створення сучасної статистики міст, населених пунктів та приміських територій; розроблення теоретичних засад та інструментарію муніципальної статистики й статистики для місцевих громад; розроблення методології транскордонної статистики і статистики міжрегіонального співробітництва; розроблення та вдосконалення статистичних методів оцінювання стану і перспектив розвитку окремих територій (вільних економічних зон); розроблення та вдосконалення методів статистичних порівнянь окремих територій і регіонів (у тому числі міжнародних порівнянь) [2].

Список використаних джерел

1. <http://ird.gov.ua/ird01/p1012>
2. Аксьонова І. В. Регіональна статистика. Конспект лекцій / І. В. Аксьонова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. – 128 с.

*Сімачов Олексій Анатолійович,
старший дослідник AnalystSoft (США),
здобувач кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЗВИТОК СЕКТОРУ ІТ-ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розвиток ІТ-сектору будь-якої країни є вимогою часу, що дозволяє національній економіці генерувати додану вартість та включатися до глобальних виробничих ланцюгів. Становлення сектору ІТ послуг в Україні відбувається переважно через аутсорсинг – процес передачі компанією частини виробничих або бізнес-процесів іншій компанії, яка є експертом в цій галузі.

Аутсорсинг генерує ІТ ринок України. На сьогодні це найбільш розвинена сфера порівняно з іншими сегментами. За різними оцінками в Україні налічується до 4000 ІТ-компаній, 85% яких – це малі та середні компанії з чисельністю персоналу менше 80 осіб. Основна частина компаній розташована у великих містах України – Києві (46,6%), Харкові (16,2%), Львові (9,9%), Дніпрі (7,9%) та Одесі (5,5%) [1].

Згідно з результатами останніх опитувань керівників малих і середніх сервісних ІТ-компаній, проведених на початку 2017 року, 59% планували продовження росту кількості співробітників і лише 5% сказали про скорочення [2]. За перше півріччя 2017 року середній показник росту для 25 найбільших компаній України склав 4,6%, що значно перевищує аналогічний показник у США, відповідно до статистики Міністерства праці США [3].

За даними ІТС [4], незмінним лідером серед мов програмування в Україні з 2012 р. залишається Java, на неї припадає 23% робіт. На другому і третьому місцях ідуть мови JS і C#, на які припадає по 16%. Решта технологій істотно відриваються від лідерів.

Понад 80% усіх аутсорсингових ІТ-компаній України працюють на зовнішні ринки. Більшість клієнтів компаній виходять на українських розробників з Європи (67,7%) і Північної Америки та Австралії (56,7%) [1]. З 2015 р. серед українських ІТ-компаній простежується тенденція, пов'язана з підвищенням рівня складності створюваних ІТ-проектів. Це тягне за собою безперервне активне підвищення кваліфікації фахівців і зростання професіоналізму.

Для розвитку аутсорсингу і залучення уваги до ІТ-галузі України на внутрішньому і міжнародному рівні українські компанії за підтримки держави створюють ІТ-кластери у великих містах країни. Ці кластери беруть на себе ініціативу провести системні зміни в ІТ-середовищі свого міста. В Україні активно створюються проекти, які налаштовані підвищити якість здобутої ІТ-освіти та збільшити доступність такої освіти для всіх бажаючих пов'язати свою кар'єру з програмуванням.

Вже сьогодні учасники кластерів щосили спілкуються з представниками ВНЗ, висловлюють побажання щодо оновлення освітніх програм, беруть участь

у промо-рухах, популяризують ІТ, всіляко впливаючи на майбутнє ІТ-галузі й аутсорсингу зокрема.

На нашу думку, в Україні є всі передумови для подальшого розвитку ІТ-сектору і перетворення його на локомотив української економіки.

Список використаних джерел

1. Ischenko, M. IT job market in Ukraine: 2015 in review [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medium.com/@maxua/it-job-market-in-ukraine-2015-in-review-8571f38cde00>
2. Спільнота програмістів DOU [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/articles/top-50-jan-2017/>
3. U.S. Bureau of Labor Statistics. Job Openings and Labor Turnover, July 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bls.gov/news.release/pdf/jolts.pdf>
4. Кулеш, С. Рейтинг наиболее популярных в Украине языков программирования 2016 года по версии IT-ресурса DOU.UA. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itc.ua/news/rejting-naibolee-populyarnyih-v-ukraine-yazykov-programmirovaniya-2016-goda-po-versii-it-resursa-dou-ua/>

*Сімачова Ольга Миколаївна,
старший дослідник AnalystSoft (США),
здобувач кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВПЛИВ УРЯДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ НА УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Незважаючи на те, що більшість рішень, які формують економіку, приймаються споживачами і виробниками, діяльність держави суттєво впливає на економіку США принаймні в чотирьох сферах:

1. Забезпечення економічної стабільності та зростання. Напевно, найважливіша роль федеральної влади полягає в тому, що вона контролює загальні темпи економічної діяльності, намагаючись забезпечити безперервне зростання економіки, високий рівень зайнятості та стабільні ціни. Змінюючи обсяги державних витрат і ставки оподаткування (податково-бюджетна політика) або керуючи грошовою масою та контролюючи використання кредитів (кредитно-грошова політика), вона може уповільнювати або прискорювати темпи економічного зростання й одночасно впливати на рівень цін і зайнятості. Влада, в тому числі Конгрес і така організація, як Федеральна резервна система, намагаються контролювати межі підйомів і спадів, а також інфляції і депресії шляхом коригування податкових ставок, грошової маси і використання кредиту. Вони також можуть вплинути на економіку шляхом

зміни обсягу державних витрат самим урядом. Як правило, метою цього є збалансований федеральний бюджет.

Протягом багатьох років після Великої депресії 1930-х років періоди спаду, що характеризувалися повільними темпами економічного зростання і високим безробіттям, вважалися найсерйознішою загрозою для економіки. Коли ймовірність настання чергового спаду представлялася найбільш реальною, держава прагнула зміцнити економіку шляхом значного збільшення власних витрат або скорочення податків, з тим щоб стимулювати вищий рівень витрат споживачами, а також шляхом швидкого нарощування грошової маси, що також сприяє зростанню витрат. У 1970-ті роки значне зростання цін, особливо на енергоносії, викликало серйозні побоювання щодо інфляції, тобто підвищення загального рівня цін. У результаті державна влада переключилися з боротьби з економічним спадом на зусилля щодо контролю за інфляцією шляхом скорочення витрат, підтримання рівня оподаткування і стримування зростання грошової маси.

У період між 60-ми і 90-ми роками минулого століття погляди на найбільш ефективні способи стабілізації економічного становища були суттєво переглянуті. У 1960-ті роки держава відповідала, перш за все, за податково-бюджетну політику, тобто операції з державними доходами з метою впливу на економіку. Оскільки податки й доходи контролювалися президентом і Конгресом, ці виборні посадові особи відігравали провідну роль у керівництві економічними процесами. Потім був період високої інфляції, значних рівнів безробіття і величезних дефіцитів державного бюджету, коли віра в податково-бюджетну політику як інструмент впливу на загальні темпи економічного розвитку була підірвана. На перше місце стала виходити кредитно-грошова політика – регулювання розмірів грошової маси в державі за допомогою таких інструментів, як процентні ставки. Цю політику розробляє центральний банк країни – Федеральна резервна система, причому значною мірою незалежно від президента і Конгресу.

2. Регулювання і контроль. Уряд регулює і контролює ведення підприємницької діяльності для того, щоб гарантувати, що бізнес служить інтересам народу в цілому. Регулювання, як правило, вважається за необхідне в тих сферах, де приватним підприємствам було надане монополієне право, наприклад електрична промисловість або послуги місцевого телефонного зв'язку, а також там, де існує обмежена конкуренція, наприклад залізниця. Регулювання приватного підприємництва здійснюється федеральною владою США багатьма способами. Заходи регулювання поділяються на дві основні категорії. Завданням економічного регулювання є прямий або непрямий контроль за рівнем цін. Традиційно держава прагнула утримати монополії, наприклад електроенергетичні компанії, від підвищення цін вище того рівня, який забезпечує їм прибуток у розумних межах. В окремі періоди часу заходам економічного регулювання підлягали й інші галузі промисловості. Після Великої депресії держава розробила складну систему стабілізації цін на сільськогосподарську продукцію, які схильні до значних коливань у результаті швидких змін у попиті та пропозиції. Ряд інших галузей, у тому числі

автомобільні вантажоперевезення, а згодом і авіаперевезення, самі не без успіху вдалися до державного регулювання з метою боротьби з тим, що вони вважали небезпечною практикою заниження цін. Метою ще одного способу економічного регулювання – антитрастового законодавства – є зміцнення ринкових сил, щоб зробити зайвим пряме регулювання. Держава, а іноді приватні підприємці, вдавалися до встановлених законом положень для заборони або запобігання діловій практиці або корпоративним злиттям, які могли б неправомірно обмежити конкуренцію.

Держава також здійснює контроль над приватними компаніями з метою вирішення певних соціальних завдань, у тому числі охорони здоров'я, безпеки населення й охорони навколишнього середовища. Наприклад, Адміністрація з контролю за продуктами харчування і ліками забороняє шкідливі для здоров'я ліки, Управління охорони праці вирішує завдання забезпечення безпеки на виробництві, а Агентство з охорони навколишнього середовища вживає заходів щодо контролю забруднення води та повітря.

В останні 30 років минулого століття американці істотно переглянули свої погляди на державне регулювання. Починаючи з 1970-х років, серед керівництва країни наростали побоювання, що втручання держави в економіку в таких галузях, як повітряні та автомобільні перевезення, захищає неефективні компанії за рахунок споживача. Водночас технічний прогрес викликав появу нових конкурентів у ряді галузей, наприклад у сфері телекомунікацій, які спочатку розглядались як природні монополії. Обидва ці процеси призвели до прийняття ряду законів щодо пом'якшення заходів регулювання.

Незважаючи на те, що в 1970–1990-х роках керівництво обох політичних компаній у цілому виступало за скорочення масштабів втручання в економіку, існували певні розбіжності щодо заходів регулювання, спрямованих на вирішення соціальних завдань. У періоди після Великої депресії і Другої світової війни, а також у 1960-ті і 1970-ті роки роль соціального регулювання зростала. Але у 1980-ті роки, коли пост президента займав Р. Рейган, уряд послабив захист найманих працівників, споживачів, а також навколишнього середовища під тим приводом, що заходи регулювання перешкоджають розвитку вільного підприємництва, збільшують собівартість і тим самим посилюють інфляцію. Проте багато американців як і раніше висловлювали стурбованість з приводу певних подій і тенденцій, що змусило уряд ввести нові заходи регулювання в деяких областях, в тому числі у сфері охорони навколишнього середовища.

3. Зростання масштабів держави. Починаючи з адміністрації президента Ф. Рузвельта, який керував країною з 1933 по 1945 рік, масштаби державного апарату США істотно зросли. З метою покласти край безробіттю і стражданням періоду Великої депресії в рамках політики Рузвельта, відомої як «Новий курс», було розпочато багато нових соціальних програм і розширено існуючі. Зростанню масштабів державного управління сприяло і перетворення США в одну з найбільших військових держав у період Другої світової війни і після її закінчення. Розширення державних послуг стало більш доцільним з ростом міст і передмість у післявоєнний період. Зі зростанням вимог держава стала

виділяти значно більше коштів на утримання шкіл і коледжів. У 1960-ті роки загальнонаціональне прагнення до наукового і технічного прогресу привело до появи великої кількості нових установ та істотного зростання державних інвестицій у найрізноманітніших сферах – від освоєння космосу до охорони здоров'я. Федеральні витрати зросли ще більше в результаті зростання числа американців, залежних від програм медичного обслуговування і пенсійного забезпечення, яких на початку ХХ століття просто не існувало.

4. Пряма допомога. Уряди окремих штатів відповідають за будівництво і експлуатацію більшості автомобільних доріг. Влада штатів, графств або окремих населених пунктів відіграє провідну роль у фінансуванні загальноосвітніх шкіл та забезпеченні їх діяльності. Поліція й пожежна охорона перебувають насамперед у веденні місцевої влади. Державні витрати в кожній з вищевказаних сфер також можуть вплинути на місцеву та регіональну економіку, хоча головне значення для економіки мають рішення, прийняті на федеральному рівні [1].

Державну допомогу отримують і громадяни, які не здатні належним чином забезпечити своє існування. Найбільша частка коштів пенсійного забезпечення американців надходить із системи соціального страхування, що фінансується за рахунок податків на роботодавців і працюючих. З коштів програми «Medicare» оплачується значна частина витрат престарілих громадян на медичне обслуговування, а програма «Medicaid» покриває витрати на медичні цілі малозабезпечених сімей. У багатьох штатах за рахунок держави утримуються установи для розумово і фізично неповноцінних пацієнтів. Федеральна влада видає малозабезпеченим сім'ям продовольчі талони, на які вони можуть придбати продукти харчування, і разом з владою штатів надають фінансову підтримку малозабезпеченим сім'ям з дітьми.

Багато із зазначених програм, включаючи соціальне страхування, є свого роду продовженням програм, розроблених в рамках політики «Нового курсу». Основою реформ Ф. Рузвельта була впевненість у тому, що бідність, як правило, є наслідком соціально-економічних умов, а не незадовільних моральних якостей особистості. Цей підхід відкидав загальноприйняті погляди, укорінені в пуританських принципах Нової Англії, згідно з якими успіх був ознакою сприяння Бога, а невдача – свідченням його гніву. Це являло собою велику зміну в соціально-економічному мисленні Америки. Однак і сьогодні відгомін колишніх поглядів чується в дебатах за окремими проблемами, особливо такими, як соціальне забезпечення.

Крім того, в 1960-ті роки, у період розпочатої президентом Л. Джонсоном (1963–1969 рр.) «війни з бідністю» були ініційовані багато інших програм допомоги сім'ям і окремим громадянам, в тому числі «Medicare» та «Medicaid». Незважаючи на те, що в 1990-ті роки ряд таких програм зазнали фінансових труднощів, у результаті чого були запропоновані різні варіанти їх реформування, вони продовжували мати потужну підтримку обох найбільших політичних партій США. Водночас критики вказували, що соціальна допомога працездатним, здоровим безробітним на ділі заохочує утриманство, а не вирішує проблему. Закони щодо реформи системи соціального забезпечення,

прийняті в 1996 році за президентства Б. Клінтона (1993–2001 рр.), зробили зайнятість умовою отримання соціальної допомоги й обмежили період її отримання певними часовими рамками.

Кожен рівень управління забезпечує прямі послуги. Наприклад, поштова система є федеральною і служить всій нації. Будівництво та обслуговування більшості автомобільних доріг є відповідальністю урядів окремих штатів країни. Системи народної освіти в першу чергу оплачуються урядами штатів, округу або міста, поліція і пожежна безпека є загаломобов'язками місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Government's Role in the Economy [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.let.rug.nl/>

*Стогній Ірина Валеріївна,
старший викладач кафедри іноземних мов;
Никонорова Людмила Іларіонівна,
старший викладач кафедри іноземних мов;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТЕСТУВАННЯ ЯК ФОРМА КОНТРОЛЮ ІНШОМОВНИХ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК

Реформування змісту сучасної вищої освіти, її розбудова відповідно до міжнародних стандартів, а також зміна вимог до рівня володіння іноземними мовами студентами ВНЗ спричинили перегляд мети навчання іноземним мовам, форм та методів навчання, контролю й оцінки набутих знань.

Останнім часом, на думку багатьох дослідників, методистів та викладачів іноземної мови, досить ефективним способом оцінювання вважають тестування, яке відповідає цілям контролю та забезпечує ефективну реалізацію всіх його функцій.

Тестовий контроль або тестування як термін означає у вузькому значенні використання і проведення тесту, а в широкому значенні – сукупність етапів планування, складання і випробування тестів, оброблення та інтерпретації досягнутих результатів [3]. Окрім того, тестування допомагає повністю зняти питання про суб'єктивність оцінки знань студентів. Адже незважаючи на рекомендовані Міністерством освіти і науки загальні критерії оцінювання, кожен викладач має власне бачення принципів об'єктивності та справедливості, а відтак оцінювання досить часто має емоційне забарвлення, яке іноді впливає на остаточний результат. Тестування ж, навпаки, позбавлене емоційності й передбачає об'єктивне оцінювання знань студентів.

Тестологами світу розроблено і застосовується безліч тестових форматів або тестових методів, що зумовлено як різноманітністю мовних навичок і мовленнєвих умінь, так і бажанням учених і практиків у найточніший спосіб діагностувати досягнення тих, хто вивчає іноземні мови.

До найвідоміших тестових форматів належать:

множинний вибір (multiple choice) – його узагальнена структура складається з основи, в якій пропущено один з елементів. Для заповнення пропуску нижче подаються варіанти, які в різних ситуаціях можуть бути формами слова, окремими словами, частинами речень або повними реченнями;

правильна/неправильна відповідь (true/false answer) – завдання такого типу за своєю сутністю є варіантом множинного вибору лише з двома опціями – правильною і неправильною;

зіставлення (matching) – існує у багатьох різновидах: зіставлення заголовків / ключових речень / запитань із текстами / частинами текстів для читання або прослуховування. Крім того, деякі текстологи відносять до множинного зіставлення завдання на зіставлення речень із пропусками у тексті й зіставлення частин речень із пропусками у тексті;

заповнення пропусків (banked gapfilling) – його сутність полягає в тому, що кандидатові пропонується реконструювати речення / текст через заповнення в ньому пропусків. Що саме передбачено для заповнення пропусків – форма слова, слово, речення або навіть абзац – залежить від того, що є об'єктом перевірки у кожному окремому випадку [1, с. 23, 31–36].

Сучасний підхід до перевірки іншомовних навичок дещо відрізняється від того, що був поширений віднедавна. Новітні комп'ютерні технології значно полегшують роботу викладача при підготовці тестових завдань, а також дозволяють автоматизувати процес перевірки й інтегрувати в тестові завдання інформацію в різному вигляді: текстовому, графічному, звуковому і відео; крім того, вони дозволяють економити час на організацію та проведення тестування.

Традиційно перевагами тестування вважають:

- індивідуальний характер контролю, можливість здійснення контролю над роботою кожного студента;
- можливість поєднання його з іншими традиційними формами педагогічного контролю;
- об'єктивність тестового контролю, що унеможливорює суб'єктивні оціночні судження й висновки викладача;
- можливість проведення комп'ютеризованого та паперового варіанта тестування;
- врахування індивідуальних особливостей студентів, що потребує застосування відповідно до цих особливостей різної методики розроблення тесту й тестових завдань залежно від рівня їх мовленнєвої компетенції;
- висока змістовна валідність тестового контролю, основана на включенні дидактичних одиниць програми навчання в завдання тесту [2, с. 81].

Однак, незважаючи на певні переваги використання тестових форм для перевірки, оцінювання та діагностування знань студентів, їх не можна вважати єдиною уніфікованою формою контролю на всіх етапах навчального процесу, адже за допомогою тестів зазвичай перевіряють знання лише певних фактів, явищ та правил.

Список використаних джерел

1. Квасова О. Г. Основи тестування іншомовних навичок і вмінь : [навч. посіб.] / О. Г. Квасова. – Київ : Ленвіт, 2009. – С. 23, 31–36.
2. Мединська С. І. Тестування як засіб організації та реалізації диференціації навчання при викладанні іноземних мов у немовному ВНЗ / С. І. Мединська // Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». – Дніпропетровськ : МНІМ, 2011. – № 2(2). – С. 71–82.
3. Моїсєєва Ф.А. До питання тестового контролю у навчанні іноземних мов [Електронний ресурс] / Ф. А. Моїсєєва, Н. В. Білан. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/NIO/Philologia/moiseeva.doc.htm>

*Телегей Наталія Володимирівна,
асистент кафедри
філософії та соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Вже звичним стало говорити про генерацію фахівців, які б досконало володіли фаховими компетентностями, швидко реагували на суспільні виклики, характеризувалися високою загальною культурою. Серед основних завдань вищої економічної освіти України – формування професійної етики в майбутніх фахівців, тобто розумного й відповідального ставлення до професії економіста, морально-етичних принципів економічної діяльності [1, с. 516–524].

Наукові пошуки з питань морального виховання, та формування професійної етики ведуться у багатьох напрямках. Зокрема, теоретико-методичні засади розвитку моральної культури особистості вперше обґрунтували класики педагогіки К.Ушинський, С.Русова, Г.Ващенко, В.Сухомлінський. Виховання моральних якостей студентів, формування їх моральної культури, культурно-ділових відносин досліджували Т. Авксентьєва, О. Денищик, О. Плавуцька, О. Сущенко, Я.Стрельчук і т. д.

Проведений аналіз джерельної бази дозволяє констатувати, що накопичено певний досвід із підготовки майбутніх фахівців зі сформованими професійно-етичними і моральними якостями в галузі освіти, культури, сфери побутового

обслуговування, проте залишається не повністю дослідженою актуальна проблема формування професійної етики майбутніх економістів.

На сучасному етапі розвитку економіки розв'язання складних соціально-економічних, соціально-культурних та політичних проблем – важливе завдання сьогодення, вирішення якого неможливе без підготовки висококваліфікований конкурентоздатних фахівців. Прогрес сучасної цивілізації багато в чому обмежив можливості всебічного розвитку людини, її повноцінної соціалізації. На перший план виступила підготовка спеціаліста, який ефективно виконує окреслені для нього функції, що призводить до стандартизації особистості. Саме така спрямованість професійної освіти призводить до того, що не враховується соціально-культурні та морально-етичні аспекти і, як наслідок, немає відчутних соціально-економічних зрушень у суспільстві [2, с. 25]. Досвідом доведено, що для успішної діяльності необхідні знання професійної справи, безкомпромісність, дисциплінованість, гуманізм, порядність, увага до клієнтів, які в комплексі сприяють досягненню професійних цілей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує необхідність нового розуміння професіоналізму економіста та вимог до його особистісних здібностей у зв'язку з якісними змінами економічної сфери діяльності, серед яких: ускладнення змісту та стрімке зростання обсягу, розповсюдження інформаційних технологій на всі сфери економіки, загострення економічних проблем, процеси глобалізації. Наслідки економічної діяльності поширюються на наукову, соціальну й навіть гуманітарну сфери.

Професійна етика та професійне спілкування, сприяючи адаптації особистості економіста та її позиціонуванню в умовах розвитку основних напрямів ринкової економіки України, є невід'ємною частиною соціодинамічних процесів реалізації діяльності фахівця. Існування значної кількості теоретичного матеріалу та практичних напрацювань сформувало вагому основу для розробки теорії і методики формування основ професійної етики у майбутніх економістів [3, с. 344].

На сучасному етапі, коли країна потребує висококваліфікованих фахівців-економістів, які могли б забезпечити стабільний економічний розвиток, виникає об'єктивна необхідність спрямувати абітурієнта, що обирає професію «економіст», та студентів, що здобувають економічну освіту, на врахування наявності чи відсутності у них низки професійних якостей та професійної етики, умінь та навичок професійного спілкування, які у майбутньому сприятимуть успішності виконання завдань їх професійної діяльності [4, с. 303].

Отже, вивчення досвіду економічної освіти в Україні дозволяє зробити висновки, що у формуванні готовності до майбутньої професії важливе значення мають набуті моральні якості працівників економічної галузі. У зв'язку з цим одним із найважливіших завдань вищих навчальних закладів економічного спрямування є розвиток у студентів професійно-моральних цінностей, формування економічної культури та професійної етики, це завдання ефективно вирішується кафедрою філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу // Роздуми про освіту / В. Андрущенко. – К. : Либідь, 2004. – С. 516–524.
2. Волкова Н. Проблема підготовки майбутніх економістів до управлінської діяльності / Н. Волкова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2002. – Вип. 1 (5). – С. 25–27.
3. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / за ред. Т. В. Гріщенко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. – К. : Центр учбової літ-ри, 2007 – 344с.
4. Євтух М. Б. Основні напрямки реформування вищої освіти // Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі / М. Б. Євтух. – Слов'янськ, 1999. – 303 с.

*Червона Світлана Петрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВИТРАТИ НА ЖИТЛОВО-КОМІНАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЯК ІНДИКАТОР РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Конституція України гарантує право кожного українця «на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло» [1].

Проте поняття «життєвий рівень» або «рівень життя» не обмежується лише харчуванням, одягом і житлом. Рівень життя населення — це складна соціально-економічна категорія, що характеризує можливості суспільства із забезпечення життя, діяльності та всебічного розвитку людини. Ця категорія виражається сукупністю суспільних відносин і умов, що характеризують життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток людей, їхню свободу й правову захищеність. Рівень життя характеризується ступенем задоволення різноманітних потреб населення (природно-фізіологічних, соціально-економічних, духовних), умовами його життя й діяльності, станом здоров'я та рівнем освіти, станом середовища існування, наявністю вільного часу. Зумовлюється цей рівень реальним розвитком економіки та соціально-правовими гарантіями забезпечення життєдіяльності населення. Підвищення рівня життя населення, або соціальний прогрес, є головною метою суспільного розвитку [2].

Основними індикаторами стану економічної системи, що визначають умови формування рівня життя в країні, є [3]:

- 1) величина валового внутрішнього продукту на душу населення (у фактичних та порівняльних цінах, тис. грн);
- 2) індекс споживчих цін (%);
- 3) питома вага оплати праці найманих працівників у ВВП (%);

- 4) питома вага кінцевих споживчих витрат домогосподарств у ВВП (%);
- 5) обсяг роздрібного товарообігу (у розрахунку на одну особу, тис.грн);
- 6) співвідношення продовольчих і непродовольчих товарів у роздрібному товарообігу (%);
- 7) рівень економічної активності населення (%);
- 8) розмір фонду оплати праці в розрахунку на одного працівника (номінальний та реальний, тис.грн);
- 9) коефіцієнт демоекономічного навантаження (‰);
- 10) співвідношення розмірів мінімальної пенсії та мінімальної заробітної плати працівників, зайнятих в економіці (%);
- 11) кількість малих підприємств (на 10 тисяч наявного населення);
- 12) зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб (млнгрн);
- 13) рівень безробіття (за методологією МОП, %);
- 14) облікова ставка НБУ (%).

Для оцінки рівня життя населення України застосовується також система показників, об'єднаних у три блоки, які характеризують різні аспекти досліджуваного явища [3]:

Блок 1. Система показників матеріального становища:

- 1.1. Доходи й витрати.
- 1.2. Показники споживання.
- 1.3. Майнові характеристики домогосподарств України.

Блок 2. Оцінка умов проживання населення:

- 2.1. Забезпеченість житлом.
- 2.2. Якісні характеристики житла.
- 2.3. Рівень розвитку та доступність закладів соціальної інфраструктури.

Блок 3. Стан соціального середовища. Аналіз складових соціального середовища дає змогу оцінити стан розвитку суспільства в цілому, виявити у ньому ознаки небезпеки у вигляді соціальної напруги, наявності соціального конфлікту, деградації суспільства, поширення соціально небезпечних явищ та елементів. Для систематизації процесу моніторингу показники формуються у підблоки:

- 3.1. Демографічний.
- 3.2. Ринку праці.
- 3.3. Економічних умов.
- 3.4. Суспільної безпеки.
- 3.5. Поширеності соціальних хвороб.

Одним із показників, що використовується для оцінки рівня життя населення (група 1.2), є витрати на житлово-комунальні послуги, або витрати на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива – це плата за житло та інші види послуг, пов'язані з житлом (водопостачання, каналізація, прибирання сміття тощо), плата за комунальні продукти (централізоване газопостачання, гаряча вода, опалення, електроенергія, балонний газ та інші види палива), товари та послуги для постійного утримання в належному стані та поточного ремонту житла, дач, гаражів [4].

У структурі сукупних витрат домогосподарств України витрати на житлово-комунальні послуги займають друге місце, поступаючись лише витратам на продукти харчування і безалкогольні напої [5]. Протягом останніх двох років частка витрат на житлово-комунальні послуги зростала і у 2016 році досягла 16% [4]. Спричинено це було значним підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги, хоча якість цих послуг зі зростанням тарифів ніяким чином не покращилась. Можна, звісно, казати, що в Україні цей показник менше ніж в середньому у країнах ЄС, де частка витрат на житлово-комунальні послуги становить 24,4% [6] і є найбільшою у структурі витрат, що тарифи в Україні набагато нижчі ніж в Європі, замовчуючи при цьому, що на продукти харчування та безалкогольні напої середньостатистичний мешканець ЄС витрачає лише 12,4%, тобто майже в 4 рази менше, ніж середньостатистичний українець. Останній, незважаючи на дуже значні витрати на харчування, не може забезпечити собі збалансоване харчування та задовольнити хоча б раціональні норми споживання основних продуктів харчування [7].

В Україні діє система субсидій, якою можуть скористатися малозабезпечені сім'ї (до речі, існує вона і в країнах ЄС, де субсидії отримує дуже обмежене коло осіб). Однією субсидій треба призначати чи не 70% домогосподарств України. Який економічний ефект отримає з цього держава? Крім додаткових витрат з бюджету – ніякого, а надприбутки отримують власники підприємств-монополістів, що надають житлово-комунальні послуги. Отже, виникає низка питань щодо:

- економічної обґрунтованості тарифів на житлово-комунальні послуги в Україні за умови відсутності конкуренції в цій сфері,
- доцільності подальшого підвищення тарифів без покращення якості житлово-комунальних послуг.

Доки ці питання будуть залишатися без відповіді, а ціни й тарифи наблизатимуться до європейського рівня, наших доходів буде ледь-ледь вистачати на задоволення лише мінімально необхідних норм споживання основних продуктів харчування та оплати житлово-комунальних послуг за умови отримання субсидій, а рівень життя в Україні й надалі залишатиметься найнижчим серед країн Європи.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>
2. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика : підручник / Удотова Л. Ф. – К. : КНЕУ, 2002. – 376 с.
3. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. досліджень, Держ. комітет статистики України ; за ред. Л. М. Черненко. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. – 428 с.

4. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : стат. зб., 2009–2017 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з титул. екрана.

5. Червона С. П. Доходи і витрати домогосподарств України: аналіз структури та структурних зрушень / С. П. Червона // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць / за ред. І. Г. Манцурова. – 2016. – Вип. 3 (178). – С. 95–100.

6. Organization for economic co-operation and development [Electronic resource]. – Access mode : https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SNA_TABLE5

7. Червона С. П. Аналіз споживання основних продуктів харчування в Україні у 2008-2015 роках/ С. П. Червона // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики: зб.наук.праць / ред.кол.: О. Г.Осауленко (гол.ред.) та ін.; Нац.академія статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. – Вип. 18–19. – С.87–95.

Cherusheva Galyna,
*PhD, Associate Professor of of the Department of Philosophy,
Social disciplines and Humanities;*
Parkhomenko Viktoriia,
*PhD, Dean of the Financial and Economic Faculty;
National Academy of Statistics, Accounting and Audit*

THE PROBLEMS OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF UKRAINIAN STUDENTS ABROAD

The problems of social and psychological adaptation of Ukrainian students abroad have been studied by O. Arefiev, L. Beztelesna, O. Biliavska, A. Girnyk, K. Gavrylova, O. Grinkevich, N. Krylova, L. Semif, H. Smoliychuk, M. Vitkovska, T. Iudina, L. Zhurakovska ets.

Objective: To analyze the features of socio-psychological adaptation of Ukrainian students during their studies abroad.

Methods: The investigation was done on the sample of 92 Ukrainian students who studied abroad (France, Poland, Slovakia, Czech Republic) using structured interviews and content analysis of relevant Internet resources based on the J. Barry model of adaptation strategies (acculturation).

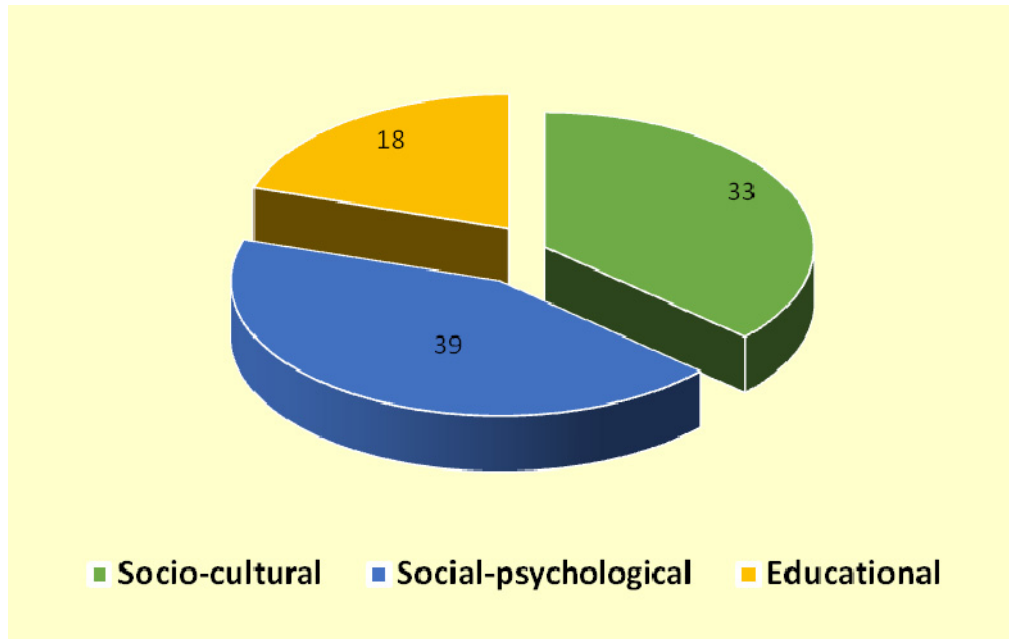
Results:

1. The basic reasons for higher education abroad were shown to include higher quality of education, better training conditions, career prospects, foreign languages environment, etc. It is noteworthy that 69% of the respondents intended to stay abroad for permanent residence, which was a serious problem. 32% of respondents suggest that the quality of the higher education at home is very low, but they would like to come back after the acquisition of the European diploma.

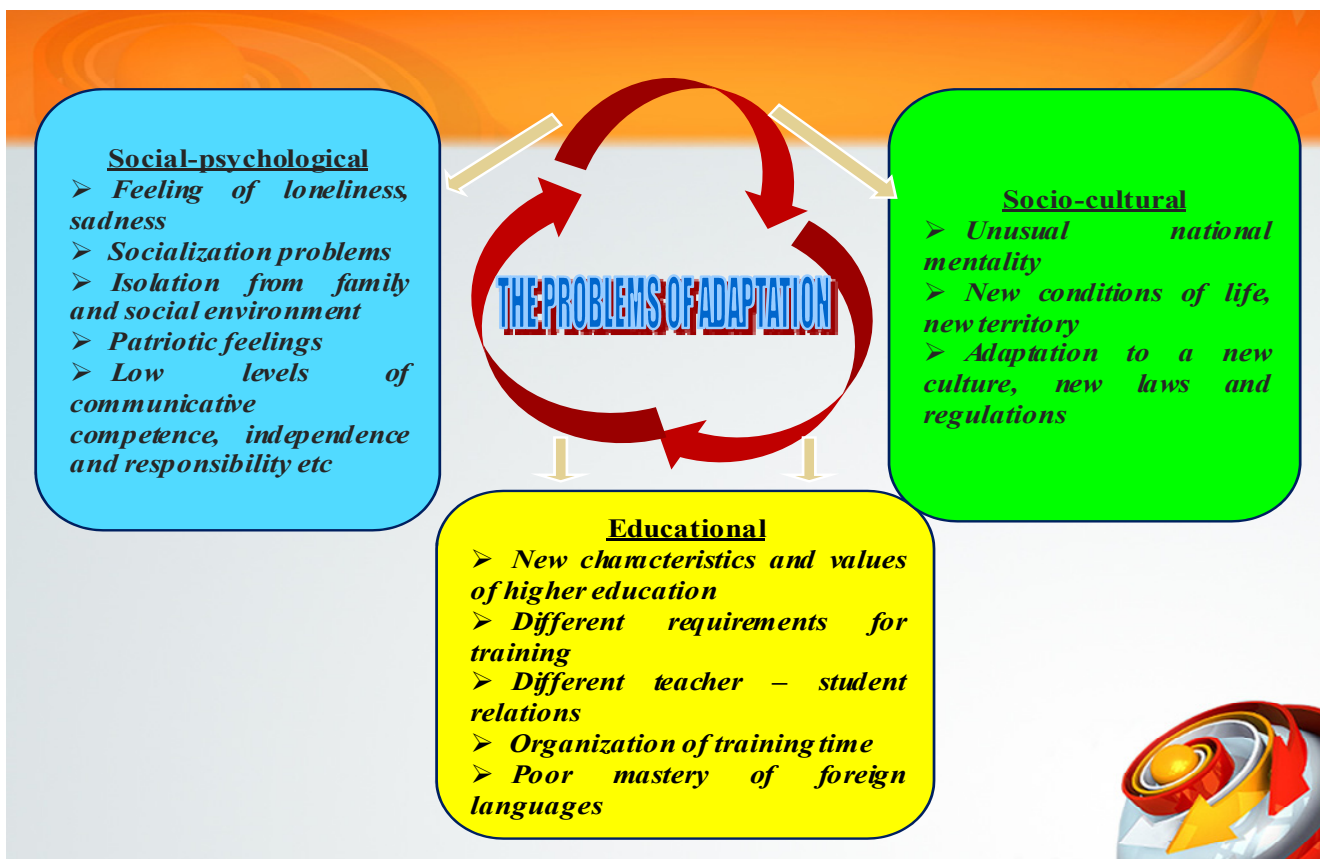
2. Factor analysis identified the following main issues of Ukrainian students' adaptation abroad: social-psychological – 39%; socio-cultural – 33%; educational – 18%.

3. The adaptation problems were lighter in neighboring countries (Poland, Slovakia, Czech Republic) than in France ($p < 0.01$).

4. There were age, gender and family differences in the adaptation of Ukrainian students abroad ($p < 0.01$).

Fig. 1. The main issues of Ukrainian students' adaptation abroad (% of the total number of respondents)

Fig. 2. The factor analysis of the social and psychological adaptation

The obtained results allow us to suggest that the main dimensions of the social-psychological adaptation of Ukrainian students are:

1. Will to integrate into the culture of the receiving country and the educational environment of the university.
2. The acceleration of the adaptation, which depends on:
  - the students' wishes after the graduation by considering their national identity;
  - the individual world perception, mentality and psychological state;
  - the familiarization with the norms of the international community and the development of personal behavior;
  - the formation of the sustainable, positive attitude to the future profession, the acquisition of the necessary linguistic skills, the feeling of the academic equality.
3. The active help with the adaptation by receiving countries. The main agents that support Ukrainian students abroad are:
  - local diasporas;
  - already graduated students;
  - psychologists at the University;
  - special departments within the universities which manage international students, various student associations etc.
4. The organization of various activities within the universities:
  - language courses, discussion clubs, parties;
  - tutors that accompany students and help them to become familiar with a town, education system;
  - different exchange programs such as Erasmus Mundus or Fulbright foundation.
5. Membership in student associations within the faculty and active participation in cultural activities.

Conclusion. The investigation results can be helpful in easing foreign students' psychological adaptation. The follow-up investigation may focus on students' adaptation psychological factors.

References

1. Beztelesna L. I. (2016). Akademichna mobilnist yak instrument stratehichnoho upravlinnia resursamy [Academic mobility as an instrument for resource management]. *Visnyk natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia – Bulletin of National University of Water Management and Use of Nature*, 1(73), 11–12 [in Ukrainian].
2. Zhurakovska L. A. Tendentsii osvitnoi mihratsii v konteksti hlobalizatsii ekonomichnoho rozvytku [Tendencies in education migration in the context of economic globalization]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 1(21), 233–242 [in Ukrainian].
3. Hrynkevych O. S. (2013). Osvitnia mihratsiia v Ukraini ta sviti: instytutsiine seredovyshe ta napriamy derzhavnogo rehuliuвання [Education migration in Ukraine and worldwide: institutional environment and regulatory directions].

Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the current period in Ukraine, 3(101), 254–264 [in Ukrainian].

4. Semif L. (2013). Osvitnia mihratsiia yak faktor rozvytku terytorialnykh mihratsiinykh system: natsionalnyi ta yevropeyskyi aspekt [Education migration as a factor for development of territorial migration systems: national and European aspect]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-economic problems of the current period in Ukraine*, 3(101), 244–253 [in Ukrainian].

5. Smoliichuk H. V. (2014). Osvitnia mihratsiia v umovakh transformatsii rynku pratsi: znachennia ta osoblyvosti rehuliuвання [Education migration in the conditions of labor market transformation: significance and specifics of regulation]. *Ekonomika – Economics*, 26, 64–70 [in Ukrainian].

6. Cherusheva H. B. & Parkhomenko V. V. (2012). Aktualni problemy ekonomichnoi osvity v Ukraini [Vital problems of economic education in Ukraine]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Innovatsii u 21 stolitti” – Proceedings of All-Ukrainian scientific and practical conference “Innovation in 21 century”*, Simferopol: Krymskyi instytut biznesu, 143–147 [in Ukrainian].

Наукове видання

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНИЙ ТА
ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІРИ**

**МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
присвяченої пам'яті першого ректора Національної академії статистики,
обліку та аудиту, доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України**

Івана Ісаковича Пилипенка

Відповідальні за випуск:
Н. Ю. Мельничук, І. О. Штельмах

Підписано до друку 05.10.2017. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум.- друк. арк. 45,26. Обл.-вид.арк. 31,16.
Тираж 200 прим. Зам. № 51.

ДП «Інформаційно-аналітичне агентство»
вул. Еспланадна 4 – 6, м. Київ, 01601, Україна
тел./факс 287-77-62
E-mail: iaa@dstati.kiev.ua